Smithsonian
Institution
Libraries

Gift of

FREDERICK M. BAYER

NATUURLYKE HISTORIE
OF
UITVOERIGE BESCHRYVING
DER
DIEREN, PLANTEN
EN
MINERAALEN,
Volgens het SAMENSTEL van den Heer
LINNÆUS.
Met naauwkeurige Afbeeldingen.

TWEEDE DEELS, NEGENDE STUK.
DE KRUIDEN.

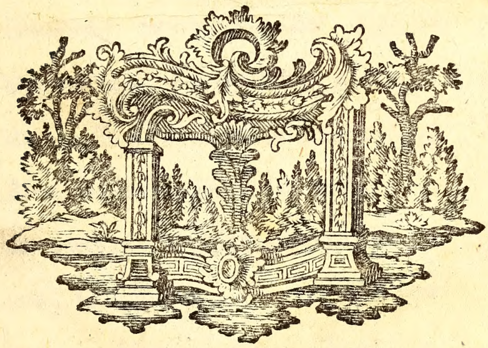

TE AMSTERDAM,
By de ERVEN VAN *F. HOUTTUYN.*
MDCCLXXVIII.

QH
83
H68
1761
d. 2 stuk 9
SCNHRB

INHOUD VAN DIT STUK.

VIERDE AFDEELING,

DE KRUIDEN.

XIII. HOOFDST. *Beſchryving der* TWINTIGMANNIGE KRUIDEN (Icoſandria), *dat is die* ten minſte twintig *Meeldraadjes hebben: tot welken de menigvuldige Soorten van* Middagbloem *of* Ficoides, Ganſerik *of* Vyfvingerkruid, Aardbezie, Braamboos, Tormentil, Nagelwortel *en anderen, betrokken zyn.* Bladz. 1

XIV. HOOFDST. *Beſchryving der* VEELMANNIGE KRUIDEN (Polyandria), *dat is die* veel meer dan twintig *Meeldraadjes hebben, tot welken, onder anderen, de* Maankoppen, Plompen, Corchorus, Peonie, Ridderſpooren, Monnikskappen, Akeleijen, Anemonen, Ranonkelen, *behooren.* —— 81

XV. HOOFDST. *Beschryving der* TWEEMAGTIGE KRUIDEN (Didynamia,) *dus genaamd, om dat zy van* de vier Meeldraadjes twee langer *hebben dan de twee anderen: waar toe de zogenaamde* Kransjes - Kruiden, *gelyk de* Melisse, Thym, Orégo, *en veele anderen; als ook de* Grynsbloemigen, *gelyk het* Leeuwenbek-, Vingerhoed-Kruid, *enz., enz. behooren.* Bladz. 266

XVI. HOOFDST. *Beschryving der* VIERMAGTIGE KRUIDEN (Tetradynamia), *dus genaamd, om dat van* zes Meeldraadjes, *in derzelver Bloemen,* vier langer *zyn dan* twee anderen, *die tegenover elkander staan: gelyk dit plaats heeft in de* Kool, Radyzen, Violieren, Lepelbladen, Thlaspi *en veele andere Kruiden.* —— 593

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN,

en der Bladzyden,

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT LIII. Afbeelding van een der TWINTIGMANNIGE KRUIDEN: naamelyk *tegenover* Bladz. 33

Fig. 1. Het Kaapse *Mesembryanthemum*, of Middagbloem, gemeenlyk *Ficoides* genaamd, zo als hetzelve met ten deele geslootene, ten deele door bevogtiging geopende Zaadhuisjes zig vertoont. *Zie bl.* 35.

— 2. Zodanig een Zaadhuisje vergroot.

— 3. Hetzelve geslooten en *Fig.* 4. geopend doorgesneeden, zynde de aanwyzing der Letteren *bl.* 35, 36 verklaard.

PLAAT LIV. Afbeelding van VEELMANNIGE KRUIDEN. ——— Bladz. 139

Fig. 1. De *Corchorus Olitorius* uit Oostindie met zyne Zaadhuisjes. *bl.* 141.

— 2. Een fraaije Japansche *Corchorus* met dubbelde Bloemen. *bl.* 146.

PLAAT LV. Afbeelding van VEEL-
MANNIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 191

Fig. 1. Een Japansche *Anemone* of *A-*
nemonoides. . . *bl.* 191.
— 2. De *Vyfbladige Clematis* uit Ja-
pan. . . *bl.* 205.
Waar van de Meeldraadjes by *a* en
het Zaadkuifje by *b* vergroot is
voorgesteld.

PLAAT LVI. Afbeelding van TWEE-
MAGTIGE KRUIDEN. ——— Bladz. 281

Fig. 1. Het *Teucrium Virginicum* uit
Japan. . . *bl.* 281.
De Bloem by A sterk ver-
groot.
— 2 De *Nepeta incana* ook uit Ja-
pan. . . *bl.* 307.
De Bloemkelk van 't gewoone
Kattekruid of dergelyke uit Oost-
indie, by Letter B. .

PLAAT LVII. Afbeelding van TWEE-
MAGTIGE KRUIDEN. ——— Bladz. 365

Fig. 1.

Fig. 1. Een *Leonurus Japonicus* of Hartgespan. . . *bl.* 366.
De vergroote Bloem en Kelk by A.

— 2. De *Phlomis Zeylanica* of Oost-indisch Viltkruid. . *bl.* 371.
Waar van B de Bloem, C den Kelk en D de vier Zaaden, allen vergroot, aanwyst.

PLAAT LVIII. Afbeelding van TWEEMAGTIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 539

Fig. 1. De *Erinus Capensis* of Kaapse Balsembloem. . *bl.* 540.
A. Een Blaadje daar van vergroot. . .

— 2. De *Buchnera cernua* van de Kaap. . *bl.* 542.
B. De Bloem: C het Zaadhuisje vergroot en by D doorgesneeden.

— 3. De *Sibthorpia Europea* uit Oostindie. . . *bl.* 551.

PLAAT LIX. Afbeelding van TWEEMAGTIGE KRUIDEN. ——— Bladz. 575

Fig.

Fig. 1. De *Ruëllia repanda* of Uitgegulpte. . . *bl.* 576.
— 2. De *Ruëllia ringens* of Grynzige. . . *bl.* 577.
— 3. De *Ruëllia articulata*, Gewrichte of Kortledige *Ruëllia.* *bl.* 579.
Allen uit Ooftindie.

PLAAT LX. Afbeelding van VIERMAGTIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 611

Fig. 1. De *Draba Muralis* uit Japan. . . . *bl.* 611.
— 2. De *Bunias Orientalis* of Oosterfche Knodsvrugt. . *bl.* 741.
Waar van het Zaadhuisje by Letter A vergroot.
— 3. De *Cleome dodecandra* of Twaalfmannige Hederik uit Oostindie. *bl.* 753.
By Letter B de Bloem daar van vergroot.

B E.

BESCHRYVING
DER
PLANTEN.

VIERDE AFDEELING,
DE KRUIDEN.

XIII. HOOFDSTUK.

Beschryving der TWINTIGMANNIGE KRUIDEN (Icosandria), *dat is die* twintig of meer *Meeldraadjes hebben: tot welken de menigvuldige Soorten van* Middagbloem *of* Ficoides, Ganserik *of* Vyfvingerkruid, Aardbezie, Braamboos, Tormentil, Nagelwortel *en anderen, behooren.*

'tGetal van twintig Méeldraadjes, alleen, onderscheidt deeze Klasse niet; maar 'er komt by, dat dezelven in den Rand van den Kelk zyn ingeplant, en dus worden 'er ook toe betrokken die meer hebben dan twintig Meeldraadjes, als zynde daar door van de Veelmannigen onderscheiden, in welken de Meeldraad-

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Driewyvige.

draadjes hunne ſtandplaats op 't onderſte van de Bloem hebben, tegen het Vrugtbeginzel aan (*). Het getal der Meeldraadjes, nogthans, is in deeze Klasſe op ver naa zo groot niet als in de volgende.

Het eerſte Geſlagt, dat hier voorkomt, behoort tot de *Driewyvigen*, alzo de Eén- en Tweewyvigen, als allen Boom- of Heeſterachtig zynde, reeds beſchreeven zyn. Het voert den naam van

SESUVIUM.

Dit heeft een vyfdeeligen gekleurden Kelk, zonder Bloemblaadjes: het Zaadhuisje Eyrond, driehokkig, omgeſneeden, bevattende veele Zaadjes.

I. *Seſuvium Portulacaſtrum.* Porſeleinachtig.

De eenigſte Soort van hetzelve (1) is door de

(*) De duiſterheid van het woord *Receptaculum* heeft myne uitdrukkingen daar omtrent verſchillende gemaakt: zie de Tytels van het X. en XI. Hoofdſtuk der Heeſteren, als ook het II. D. I. STUK van deeze *Nat. Hiſtorie*; alwaar ik dat gene, 't welk de Bloemblaadjes, den Kelk, het Vrugtbeginzel en de Meeldraadjes ſamen verbindt, (volgens *Phil. Bot.* N. 88. *Receptaculum* genaamd,) niet oneigen het *Bloemkasje* genoemd heb; hoewel het in veele Bloemen, inzonderheid in de *Syngeneſia*, daar het een weezentlyk Deel is, eigener den naam voert van *Stoel.*

(1) Seſuvium. *Syst. Nat.* XII. Gen. 624. p. 343. *Veg.* XIII. Gen. 624. p. 388. JACQ. *Hiſt.* 155. T. 95. Portulaca Fol. Lanceol. convexis &c. LOEFL. *Itin.* 191. Port. Curasſavica &c. PLUK. *Alm.* 303. T. 216. f. 1. HERM. *Par.* 212. T. 212. Port. marina latifolia. PLUM. *Sp.* 6. *Ic.* 223. f. 2. Port.

de voornaamste Kruidbeschryvers tot het Porselein betrokken geweest. Men vindtze onder den naam van *Kurassausch leggend Porselein*, met lange, smalle, glanzige Bladen en roode Bloemen, zeer wel afgebeeld door den schranderen PLUKENET. Zy heet *Breedbladig Zee-Porselein* by PLUMIER. RUMPHIUS noemtze *Crithmus Indicus* of Indische Zee-Venkel en zegt dat zy in Oostindie, naar 't Portugeesche *Perexil do Mar*, van de Hollanders ook *Zee-Peterselie* geheten wordt, doch in 't Maleitsch *Gelang laut*, dat is Zee-Porselein.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

Dit Kruid, dat zo wel in West- als in Oostindie valt, is ook door den Heer JACQUIN afgebeeld, die het aan de Zeekusten der Karibische Eilanden heeft gevonden en afgebeeld. Het is, zegt hy, een Sappige overblyvende Plant, met dikke, ronde, gladde, verspreide, Takkige, leggend-opstygende Stengen: de Blaadjes zyn Lancetvormig, glad en Sappig, dik, gepaard, anderhalf Duim lang. Uit de Oxels komen eenbloemige Steeltjes voort, met Reukelooze, van buiten groenachtige, van binnen witte, Roozekleurige of paarsche Bloemen, die als uit een samengegroeide Kelk en Bloemblad schynen te bestaan, als hebbende dubbelde Tippen. De Meeldraadjes waren paarsch. Op Mar-

Port. Aizoides &c. SLOAN. *Jam.* 88. *Hist.* I. p. 204. Crithmus Indicus. RUMPH. *Amb.* VI. p. 165. T. 72. f. 1. BURM. *Fl. Ind.*

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

Martenique hadt hy altoos vier, op Kuba drie, op Domingo drie of vier Stylen in deeze Bloemen waargenomen, en met het getal der Hokjes was het even 't zelfde.

In Oostindie houdt men dit Kruid voor het weezentlykste Ingredient van het *Atsjaar*, een Versnapering uit verscheide Kruiden, Bloemen en Wortelen, die men op gepekelden Azyn vervaardigt, en by allerley Spyzen op Tafel zet, om Appetyt te verwekken: wordende derhalve dit Kruid, in de Ambonse Taal, zo RUMPHIUS zig verbeeldde, ook *Assar* geheten.

In de Rang der Vyfwyvigen volgt een zeer uitgebreid Geslagt van Kruiden, dat den naam voert van

MESEMBRYANTHEMUM. Middagbloem.

Die door den geleerden BREYNIUS aan deeze Kruiden gegeven was, om dat zy meest omtrent den Middag, maar eenige Uuren, de Bloemen ontlooken hebben; gelyk zyn Ed. het zelf verklaart. DILLENIUS heeft slegts, om redenen, de I in Y veranderd.

Het heeft een vyfdeeligen Kelk en menigvuldige Liniaale Bloemblaadjes; het Zaadhuisje Vleezig, beneden de Bloem en veelzaadig. De meesten zyn met vyf Vrugtbeginzels en Stampers voorzien, doch men vindt 'er twee Vierwyvigen en vyf Tien- of veelwyvigen onder.

Tot

Tot dit Geslagt zyn de meeste Planten, die men te vooren *Ficoides* genoemd hadt, betrokken: waar uit en derzelver Gestalte en de plaats der afkomst kenbaar is; alzo men den Baarmoeder van byna allen op den Zuidhoek van Afrika, genaamd de Kaap der Goede Hope, vindt.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

Het bevat tusschen de veertig en vyftig Soorten, welke, naar de Kleur, in Wit- Rood- en Geelbloemige onderscheiden zyn.

A. Met Witte Bloemen.

(1) Middagbloem *met overhoekse, Spilrondachtige stompe Bladen, die aan den Voet kanthaairig zyn.*

I. *Mesembryanthemum nodiflorum.* Knoopbloemig.

Deeze groeit, in Egypte en in 't Napelsche, op Zandige plaatsen aan de Zee, die van den Vloed besproeid worden.

(2) Middagbloem *met overhoekse Eyronde Tepelige gegolfde Bladen.* In

II. *Crystallinum.* Yskruidig.

(1) *Mesembryanthemum* Fol. altern. teretiusculis obtusis, Basi ciliatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 628. p. 344. *Veg.* XIII. p. 389. *H. Ups.* 129. Kali Crassulæ minoris foliis. C. B. *Pin.* 289. MOR. S. 5. T. 33. f. 7. Kali Neapolitanum Aizoides repens. COL. *Ecphr.* II. 72. T. 73. Kalli secundum. ALP. *Ægypt.* 125. T. 127.

(2) *Mesembr.* Fol. alternis ovatis, Papulosis undulatis. *H. Cliff.* 216. *Ups.* 127. R. *Lugdb.* 281. *N.* I. GOUAN *Monsp.* 243. FABR. *Helmst.* 247. Mes. Crystallinum. DILL. *Elth.* 231. T. 180. f. 221. Ficoides Africana Fol Plantag. undulato, Micis Argenteis asperso. BRADL. *Succ.* 5. T. 15. f. 48.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

In 't Fransch is deeze Soort by den naam van *la Glaciale*, by ons onder dien van *Yskruid* bekend; om dat de Bladen zig als met bevroozen Waterdruppels besprengd vertoonen. De Steng, van een Vinger lang, is bezet met gepaarde Bladen en geeft veele langs den Grond verspreide Takken uit, met overhoekse Bladen. Die Ysachtige pukkeltjes zyn blaasjes met Water gevuld en verdwynen derhalve in de gedroogde Plant t'eenemaal. De afkomst schynt ook uit Afrika te zyn.

III. *Mesembryanthemum Copticum.* Egyptisch.

(3) Middagbloem *met half Spilronde Tepelige onderscheiden Bladen; de Bloemen ongesteeld in de Oxelen; de Kelken vyfdeelig.*

IV. *Geniculiflorum.* Kniebloemig.

(4) Middagbloem *met half Spilronde Tepelige onderscheiden Bladen; de Bloemen ongesteeld in de Oxelen; de Kelken vierdeelig.*

Zo weinig verschillen daar in deeze twee Soorten, waar van nogthans de eene een Zaay-Gewas, de laatste Heesterachtig is. De eerste zou haare

(3) *Mesembryantheum* Fol. semiteretibus Papulosis distinctis, Flor. sessilibus Axillaribus &c. Kali Ægyptiacum Fol. valde longis hirsutis. C. B. *Pin.* 286. Kalli tertium. ALP. *Ægypt.* 129. T. 128.

(4) *Mesembr.* Fol. semiteretibus &c. Mes. Ramis undique Papillosis, Folio crassioribus. *H. Cliff.* 218. N. 22. R. *Lugdb.* 285. N. 22. Mes. Cap. Geniculiflorum. DILL. *Elth.* 271. T. 205. f. 261. Ficoides Neapolitana Flore candido. BRADL. *Succ.* 5. T. 17. f. 34. FABR. *Helmst.* 247.

haare Groeiplaats in Egypte hebben. De andere, die men verkeerdelyk voor Neapolitaansch heeft aangezien, is van de Kaap afkomstig, zo wel als alle de volgende Soorten.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

(5) Middagbloem *met half Rolronde, en puistige, onderscheidene Bladen, gesteelde Bloemen en vierdeelige Kelken.*

V. *Mesembryanthemum Noctiflorum.* Nagtbloeimig.

Deeze voert dien bynaam, om dat zy, tegen de eigenschap der meeste anderen, de geheele Nagt bloeit, zynde de Bloemen over dag samengetrokken. Dus verspreidt zy, in de duisternis, een zeer aangenaamen Geur. De Bloemen zyn van binnen wit, doch in eenigen van buiten rood, in anderen Saffraankleurig.

(6) Middagbloem *met Spilrondachtige, puistige, omgekromde, onderscheidene, getropte Bladen en Vingerachtige Kelken aan 't end.*

VI. *Splendens.* Glanzig.

De Steng heeft witte Stippen op de niet alleruiterste Takken; de Bladen zyn driekantig rond,

(5) *Mesembryanthemum* Fol. semicylindr. impunctatis distinctis &c. Mes. Fol. Subulatis, semi-cylindr. *H. Cliff.* 220. N. 28. R. *Lugdb.* 286. N. 28. Mes. Noctiflorum &c. DILL. *Elth.* T. 206. f. 262, 263.

(6) *Mesembr.* Fol. subteretibus impunctatis &c. Mes. Fol. confertis splendentibus &c. DILL. *Elth.* 270. T. 204. f. 260. Ficoides Capensis Frutescens. BRADL. *Succ.* I. p. 7. T. 6.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

rond, aan de enden ſpits, die der Oxelen krom: de Bloem geelachtig uit den witten; de Kelken regtopſtaande Vingerachtig ſtomp, zegt de Ridder. Volgens DILLENIUS zyn de Bladen ſappig, bleek groen, met uitpuilende groene Stippen of Wratten, inzonderheid daar het Plantje bloeit, beſprengd. Het heeft ongevaar een Voet hoogte.

VII. *Meſembryanthemum Umbellatum.* Gekroond.

(7) Middagbloem *met Elsvormige, ruuw puiſtige, ſamengegroeide Bladen, aan de tippen uitgebreid; een opſtaande Steng, met een driedeelig Bloemtrosje.*

XXXVII. *Expanſum.* Uitgebreid.

(37) Middagbloem *met platachtige Lancetvormige, puiſtige, uitgebreide, onderſcheidene, gepaarde en overhoekſe, afſtandige Bladen.*

IX. *Tripolium.* Langbladig.

(9) Middagbloem *met overhoekſe Lancetvormige*

(7) *Meſembryanthemum* Fol. Subulatis, ſcabrido-punctatis &c. Meſ. Frut. foliis albis umbellatis. FABR. *Helmſt.* 247. DILL. *Elth.* 277. T. 208. f. 266. Ficoides Africana erecta teretifolia &c. HERM. *Par.* T. 166. BRADL. *Succ.* 4. p. 12. T. 34. PLUK. *Phyt.* 117. f. 1.

(37) *Meſembr.* Fol. planiuſculis Lanceolatis &c. Meſembr. tortuoſum Fol. Sempervivi expanſis. DILL. *Elth.* 234. T. 182. f. 223. Ficoides Capenſis. PET. *Gaz.* T. 78. f. 10. Fic. Afr. procumbens &c. BRADL. *Succ.* III. p. 7. T. 16.

(9) *Meſembr.* Fol. altern. Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 217. *Ups.* 128. & R. *Lugdb.* 283. N. 11. Meſ. Tripolii folio, Flore Argenteo. DILL. *Elth.* 230. T. 179. f. 220. Fic. Afr. procumbens &c. BRADL. *Succ.* V. p. 14. T. 47. Fic. Africanum &c. PLUK. *Mant.* 77. T. 329. f. 4.

mige platte Bladen, losse enkelde Stengen en vyfhoekige Kelken.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. VIII. *Mesembryanthemum Calamiforme.* Penachtig.

(8) Middagbloem, *dat ongesteeld is, met byna Spilronde, opstygende, puntige samengegroeide Bladen en agtwyvige Bloemen.*

Deeze vier Soorten zyn door haare bepaalingen genoegzaam onderscheiden. Zy komen, gelyk de voorgaanden, in het draagen van witte of witachtige Bloemen overeen; zelfs het *Uitgebreide*, thans hier geplaatst, dat de Bloemen van binnen wit, van buiten geel heeft. Het *Gekroonde* groeit Heesterachtig, een Voet of anderhalf hoog en heeft zelfs Kroontjes van witte Bloemen, als die der Asters of Chrysanthen, zeer welriekende. Te agt Uuren 's morgens gaanze open, en blyven dus tot een weinig na den Middag. Deeze is in onze Tuinen gemeener dan de overige Soorten, zeid HERMANNUS. De drie anderen zyn Kruidig, allen de Bladen met Puistjes hebbende, inzonderheid het Uitgebreide, welks Bladen als die van Donderbaard zyn en met Zilverachtige Tepeltjes praalen. Het volgende heeft de Bladen als van die wilde Soort van After, welke in zoute Wateren groeit, *Tripolium* genaamd, meest glad,

(8) *Mesembryanthemum* acaule, Fol. subteretibus adscendentibus &c. MILL. *Dict.* T. 176. f. 1. Mesembr. Calamiforme. DILL. *Elth.* 239. T. 186. f. 228. Ficoides Capensis humilis Cepææ folio. BRADL. *Succ.* II. p. 10. T. 19.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Vyfwy-vige.*

glad, doch aan de kanten als met kleine Tandjes gezoomd. Het laatste *Penachtig*, wegens de rondheid der Bladen, in Engeland getyteld, heeft dezelven als bezaaid met ontelbaare fyne groene Pukkeltjes (*).

B. Met roodachtige Bloemen.

X. *Mesembryanthemum Bellidiflorum.* Madelievig.

(10) Middagbloem *dat ongesteeld is, met driekantige Liniaale Puistige Bladen, aan de tippen drievoudig getand.*

Uit enkele Bladen, die kruislings over elkander en getropt groeijen, bestaat dit Plantje, 't welk, op Steeltjes van anderhalve of twee Duimen lang, Bloempjes draagt, die niet alleen in grootte en figuur, maar ook byna in Kleur, met die der Madelieven overeenkomen. Hierom draagt het den gedagten bynaam, welke, ik weet niet by wat toeval, thans, geheel oneigen, is veranderd (†).

(11) Mid-

(*) 't Woord *impunctatus* zal zekerlyk deeze Puistjes betekenen: want *punctata* Folia hebben ingedrukte Stippen of Putjes. *Phil. Bot.* p. 45.

(10) *Mesembryanthemum* acaule, Fol. triquetris Linearibus &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 13. GOUAN *Monsp.* 243. Mesembr. Bellidiflorum. DILL. *Elth.* f. 233.

(†) In *Bellidifolium*, naamelyk, (*Syst. Nat.* Ed. XII. & *Veg.* XIII, beiden,) terwyl de Bladen geenszins met die der Madelieven strooken. Daar bevindt zig tegenwoordig alhier in de Hortus Medicus een Soort, welke Lancetvormige platte Bladen, byna als die der Madelieven, heeft en enkelde Bloemsteelen met groote vyfkantige Vrugten, komende het

(11) Middagbloem *met driekantige, driehoekige, Puistige, onderscheidene Bladen.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. XI. *Mesembryanthemum Deltoides.* Driehoekig.

Wel vyf veranderingen heeft de geleerde DILLENIUS afgebeeld van deeze Soort van Middagbloem, die de Bladen als naar den Griekschen Letter Δ gelykende heeft, waar van de bynaam. In eenigen zyn zy alleenlyk op de zyden, in anderen ook op de Rug getand en vertoonen zig tegen 't Licht als met Gaatjes. Het zyn laage Plantjes, die men ook in onze Kruidhoven vindt, draagende welriekende Roozekleurige Bloemen.

(12) Middagbloem *met byna Eyronde, getepelde, onderscheidene Bladen, die aan de tippen gebaard zyn.* XII. *Barbatum.* Gebaard.

Van deeze, die hy *Gestraalde* noemt, heeft DILLENIUS ook Verscheidenheden. 't Zyn kleine Plantjes, die de Bladen aan de tippen Straals-

het *Bellidiforme* van den Heer N. L. BURMANNUS, oogschynlyk, zeer naby.

(11) *Mesembryanthemum* Fol. triquetris, Deltoidibus dentatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 14. GOUAN *Monsp.* 244. FABR. *Helmst.* 248. Mesembr. deltoides &c. DILL. *Elth.* f. 243 - 247. Ficus Aizoides Afr. erecta &c. VOLK. *Hesp.* 223. T. 224. f. 5.

(12) *Mesembr.* Fol. subovatis Papulosis distinctis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 5. GOUAN *Monsp.* 244. FABR. *Helmst.* 248. Mesembr. Radiatum &c. DILL. *Elth.* f. 234 - 236. Ficoides Capensis Frutescens &c. BRADL. *Succ.* I. T. 5. & 15. Ficus Aizoides. VOLCK. *Hesp.* T. 224. f. 6.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Straalswyze gebaard hebben, zo wel als de Kelken, en dit wyst aan, zo LINNÆUS opmerkt, dat die deelen des Bloesems van het uitwendige der Plant oirspronklyk zyn.

XIII. *Mesembryanthemum hispidum.* Ruig.

(13) Middagbloem *met Cylindrische getepelde onderscheidene Bladen en ruige Stengetjes.*

DILLENIUS beeldt deeze af, onder den naam van *Haairig Glinsterend Middagbloem:* want de Blaadjes, Wormachtig rond en aan 't end dikker, waar door zy veeltyds nederhangen; zyn als met ontelbaare glinsterende Yskorreltjes digt bezet, en de Stengen, zo wel als de Takjes, begroeid met styve Haairtjes, hoedanigen men in geen andere Soort van dit Geslagt, zegt hy, aantreft. Zy verschilt naar de Bloemen, die somtyds hoog of bleek paarsch, somtyds Roozekleurig, somtyds zelfs Oranje of roodachtig geel, voorkomen, van een aangenaamen Reuk. Het Plantje groeit van één tot twee Voeten hoog en bevindt zig ook in de Akademische Tuinen.

(14)

(13) *Mesembryanthemum* Fol. Cylindr. Papulosis distinctis &c. MILL. *Dict.* 176. f. 3. Mes. Caule hispido. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 7. Mes. Pilosum micans &c. DILL. *Elth.* p. 289-291. f. 277-281. Ficoides s. Ficus Aizoides Afr. Fol. longo tenui, Flore Aurantio. BRADL. *Succ.* IV. p. 13. T. 35. Ficus Aizoides teretifolia &c. VOLCK. *Hesp.* T. 224. f. 2.

(14) Middagbloem *met ruigachtige ſamengegroeide Puiſtige Bladen en een Haairig Stengetje.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. XIV. *Meſembryanthemum Villoſum.* Wollig.

Van deeze Soort zyn de Bladen Liniaal, half Spilrond, Sleufachtig vlak, ondoorſchynende en hebben den rand, inzonderheid naar den Voet toe, met eenige Haairtjes, de Steng Wollig.

(15) Middagbloem *met Elsvormige onderſcheidene Bladen, die van onderen overal Stippelig gedoornd zyn; de Kelken ſtomp.* XV. *Scabrum.* Ruuw.

(16) Middagbloem *met Elsvormige getropte eenigermaate ruuwe Bladen, gedoornde Kelken en uitgerande Bloemblaadjes.* XVI. *Emarginatum.* Uitgerand.

By DILLENIUS zyn deeze twee daar door onderſcheiden, dat de eerſte de Meeldraadjes in de Bloem tot een Hoofdje vergaard, de andere dezelven uitgebreid heeft. De Kleur der Bloemen, die zig, gelyk in de meeſten van dit Geſlagt, als geſtraald vertoonen, is ſchoon hoog pur-

(14) *Meſembryanthemum* Fol. pubescentibus &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 7.

(15) *Meſembr.* Fol. Subulatis diſtinctis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 20. GOUAN *Monsp.* 244. Mes. purpureum ſcabrum, Stamin. collectis. DILL. *Elth.* f. 251.

(16) *Meſembr.* Fol. Subulatis congeſtis &c. Mes. purp. ſcabr. Staminibus expanſis. DILL. *Elth.* f. 250. Ficoides Capenſis triangulari folio acuto, Fl. purpureo. PET. *Gaz.* T. 77. f. 3.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

purper. Zy gaan niet dan met heete Zonneschyn, op 't midden van den Dag, open, en sluiten zig wel haast wederom: doende zulks eenige Dagen na malkander. De Stengetjes hebben ondersteuning noodig of zakken naar den Grond.

XVII. *Mesembryanthemum Uncinatum.* Haakig.

(17) Middagbloem *dat de Leedjes der Stengen uitloopende heeft in samengegroeide, gespitste, gestippelde, van onderen getande Bladen.*

XVIII. *Spinosum.* Gedoornd.

(18) Middagbloem *met Spilrond-driekantige gestippelde onderscheidene Bladen en getakte Doornen.*

XIX. *Tuberosum.* Geknobbeld.

(19) Middagbloem *met Elsvormige getepelde onderscheidene Bladen, aan de tippen uitgebreid, en een knobbeligen Wortel.*

Deeze drie zyn uit haare bepaalingen genoegzaam kenbaar. Van de Doorntjes, aan 't end der Bladen zo zigtbaar, openbaart zig niets in de aan-

(17) *Mesembryanthemum* Articulis Caulinis terminatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 16. FABR. *Helmst.* 248. Mesembr. perfoliatum. DILL. *Elth.* f. 239, 240. Ficoides Afr. &c. BRADL. *Succ.* T. 26, 27 & 46. BURM. *Afr.* T. 26. f. 3.

(18) *Mesembr.* Fol. tereti-triquetris punctatis distinctis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 3. Mes. Frut. Ramis triacanthis. DILL. *Elth.* f. 265. Fic. Africana aculeis longissimis &c. TOURNF. *Mem.* de 1705. p. 316. BRADL. *Succ.* T. 39. FABR. *Helmst.* 248.

(19) *Mesembr.* Fol. Subulatis Papillosis distinctis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 4. FABR. *Helmst.* 248. Mes. Frut. Radice ingenti tuberosâ. DILL. *Elth.* f. 264.

aangehaalde Afbeelding van den Hoogleeraar J. BURMANNUS, op de eerste Soort, die somtyds twee-, somtyds driedoornig voorkomt, volgens DILLENIUS. De andere heeft zeer lange Doornen, by elkander getropt uitgroeijende tusschen de Blaadjes, die rond, kort en driekantig zyn. De laatste is duidelyk onderscheiden door haaren grooten knobbeligen Wortel, niet zelden zo groot als eens Menschen Hoofd en nogthans in weinig Aarde groeijende. Zy zyn alle drie Heesterachtig en komen voor, in de Europische Kruidhoven.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

XX. *Mesembryanthemum tenuifolium.* Dunbladig.

(20) Middagbloem *met byna Draadachtige, gladde, onderscheidene Bladen, langer dan de Leedjes; en leggende Stengen.*

By DILLENIUS heet deeze te regt *Dunbladig Middagbloem.* Zy heeft leggende Stengetjes, die door den tyd Houtig worden, met zeer gladde, vry lange, dunne Blaadjes, die dikwils omgeboogen zyn. Op 't end der Stengetjes komen opstaande Steeltjes, met een zeer schoone Aster-Bloem, die bleekrood is, doch door de Zonneschyn als Goudkleurig van binnen wordt, openende zig verscheide Dagen na malkander.

(21)

(20) *Mesembryanthemum* Fol. Subfilifotmibus glabris distinctis &c. *H. Cliff. Ups. R. Lugdb.* N. 26. FABR. *Helmst.* 248. Mesembr. tenuifolium procumbens &c. DILL *Elth.* f. 256. Ficoides Capensis &c. BRADL. *Succ.* I. p. 13. T. 9. MORIS. *Hist.* III. p. 507. S. 12. T. 8. f. 6.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

XXI. *Mesembryanthemum Stipulaceum.* Stoppelig.

(21) Middagbloem *met byna driekantige, samengedrukte, kromme, gestippelde, onderscheidene, getropte Bladen, die aan den Voet gerand zyn.*

Door den tyd wordt deeze Soort een Boompje, even als het Gekroonde Middagbloem, hier voor beschreeven, en niet minder bevallig. Uit de Oxels van zyne lange gepaarde Bladen, brengt het tropswyze kleinere Blaadjes voort, die tegen 't Licht zig als met veele heldere Stippen doorzaaid vertoonen. Dus groeijen zy Stoppelachtig, waar van de bynaam. De Bloemen zyn paarsch met geele Meeldraadjes.

XXII. *Crassifolium.* Dikbladig.

(22) Middagbloem *met half Rolronde, ongestippelde samengegroeide Bladen* (*), *die aan de Tippen driekantig zyn; en kruipende half Rolronde Stengetjes.*

(23)

(21) *Mesembryanthemum* Fol. subtriquetris compressis incurvatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 29. Mes. Frutescens Fl. purpureo rariore. DILL. *Elth.* f. 267, 268.

(22) *Mesembr.* Fol. Semi-Cylindricis impunctatis connatis apice triquetris &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 9. GOUAN *Monsp.* 244. FABR. *Helmst.* 249. Mes. Crassifolium repens Fl. purp. DILL. *Elth.* f. 257. Ficoides Afric. reptans &c. BRADL. *Succ.* IV. p. 16. T. 38.

(*) Hier schynt *Foliis impunctatis* met ongestippelde Bladen te betekenen; dewyl DILLENIUS van de Bladen zegt, *nullis punctis notata.*

(23) Middagbloem *met byna krom-Sabelige, gestippelde onderscheidene Bladen en Spilronde Takken.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. XXIII. *Mesembryanthemum Falcatum.* Zeissenachtig.

Deeze schynt, door haare kleinte, genoegzaam onderscheiden te zyn van de Zevenentwintigste Soort, hoewel thans de Ridder, zo het my voorkomt, dezelve daar onder zal begreepen hebben.

(24) Middagbloem *met Spilrondachtige samengedrukte, gestippelde onderscheidene Bladen en gepluimde veelbloemige Stengen.* XXIV. *Glomeratum.* Kroppig.

In de oude Planten der voorgaande Soort, komen somtyds de Blaadjes Kropswyze by elkander vergaard voor; volgens het Berigt van den geleerden DILLENIUS, die deeze twee byna alleen door de Kleur der Bloemen onderscheidt.

(25) Middagbloem *met half Rolronde omgekromde getropte Bladen, die aan den Voet van* XXV. *Loreum.* Riemig.

(23) *Mesembryanthemum* Fol. subacinaciformibus incurvis punctatis distinctis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 19. Mesembr. Falcatum minimum. DILL. *Elth.* f. 276. Ficoides Afra, Fol. triang. Ensiformi &c. BRADL. *Succ.* V. p. 9. T. 42.

(24) *Mesembr.* Fol. teretiusculis compressis &c. Mes. Falcatum minus Flore Carneo minore. DILL. *Elth.* f. 274.

(25) *Mesembr.* Fol. semi-Cylindricis recurvis &c. Mesembr. Loreum. DILL. *Elth.* f. 255.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Vyfwyvige. *van binnen bultig samengegroeid zyn, en hangende Stengen.*

Deeze Soort, welke de Bladen zeer lang heeft, onderscheidt zig van de anderen, doordien zy Stengen als Riemen uitgeeft, die langs de zyden van den Pot neerhangen en hier en daar bezet zyn met getropte Bladen. Van het Gehoornde Middagbloem, waar mede DILLENIUS haar overeenkomstig oordeelde, verschilt zy, volgens LINNÆUS, aanmerkelyk.

XXVI. *Mesembryanthemum Filamentosum.* Vezelig. (26) Middagbloem *met gelykzydig driekantige, spitse, eenigermaate gestippelde, samengegroeide Bladen, die ruuwe Hoeken hebben; en zeshoekige Takken.*

Dit heeft aan Stengen van een of twee Ellen lang, die zig niet kunnen ophouden, Zeissenvormige Bladen en draagt kleine paarsche Bloemen, bestaande uit Vezelachtige Blaadjes.

XXVII. *Acinaciformi.* Kromsabelig. (27) Middagbloem *met Bladen krom als een Sabel, ongestippeld, samengegroeid; aan den Rughoek ruuw: de Bloemblaadjes Lancetvormig.*

Aan

(26) *Mesembryanthemum* Fol. æquilateri-triquetris &c. Mesembr. Falcatum majus, Flore purpureo mediocri. DILL. *Elth.* f. 273.

(27) *Mesembr.* Fol. Acinaciformibus, impunctatis connatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 18. GOUEN *Monsp.* 244. FABR. *Helmst.* 249. Mesembr. Acinaciforme, Flore amplissimo purpureo. DILL. *Elth.* f. 270, 271.

Aan deeze Soort geeft de Heer LINNÆUS thans den bynaam van *Falcatum*, dat is Zeissenachtig; doch een Zeissen is van binnen scherp en deeze Bladen gelyken veeleer naar zekere Hakmessen, die een uitwaards kromme scherpte hebben; verschillende door haare breedte ook van een Sabel, by welke DILLENIUS ze vergelykt. De zeer groote paarsche Bloemen maaken deeze Soort aanzienlyk.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Pentagynia.*

(28) Middagbloem *met krom-Sabelige stompe ongestippelde, samengegroeide Bladen; die aan de tippen gedoornd zyn, de Steng tweesnydende.*

XXVIII. *Mesembryanthemum Forficatum.* Schaarachtig.

Van deeze is de Steng slap. Zy komt aan de voorgaande naby, zegt de Ridder.

C. Met geele Bloemen.

(29) Middagbloem *met gelykzydige driekantige, spitse, gestrekte, ongestippelde samengegroeide Bladen; aan de Kiel eenigermaate Zaagtandig: de Steng tweesnydende.*

XXIX. *Edule.* Eetbaar.

Dee-

(28) *Mesembryanthemum* Fol. Acinaciformibus obtusis impunctatis &c. JACQ. *Hort.* T. 26.

(29) *Mesembr.* Fol. æquilateri - triquetris acutis &c. Mes. Falc. majus Flore amplo luteo. DILL. *Elth.* f. 272. Ficoides f. Ficus Aizoides &c. Fructu maximo eduli. HERM. *Lugdb.* 244. T. 245. MORIS. *Hist.* III. p. 506. S. 12. T. 7. f. 1.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Vyfwy-vige.*

Deeze munt uit door de grootte van haare Bloemen, welke, gelyk die vam de Kromstee-lige met groote paarsche Bloemen van DILLENIUS, zo even aangehaald, byna een Hand-breed groot zyn en zeer fraay, doch insgelyks hier zeldzaam te beschouwen. Men behoeft zig slegts de groote Aster-Bloemen voor te stellen, om zig de schoonheid te verbeelden van zodanig eene Bloem, met eene in de Zon-neschyn schitterende geele Krans en in 't midden Oranjekleurige Meeldraadjes. Bovendien is deeze Soort aanmerkelyk door haare Vrugt, die niet, gelyk in meest alle de tot nog toe beschreeven Soorten, zig gelyk de Schepzeltjes der Peeren, wanneer de Bloemblaadjes afgevallen zyn en de Vrugt gezet is, voordoet; maar hier de grootte heeft van een kleine Vyg, wordende, deswegen, de Plant genoemd de *Vyg der Hottentotten*, als van dit Volk niet alleen, maar ook van de Europeaanen aan de Kaap, met Smaak gegeten wordende. Hierom heeft dit geheele Geslagt den naam van *Ficoides* bekomen, die thans, misschien niet gepaster, in Middagbloem is veranderd: want HERMANNUS zegt, dat de Vrugt van alle de Soorten, van welke figuur en grootte ook, een zoet Sappig Vleesch bevat, eer dat zy, droog wordende, ryp Zaad uitlevert.

Dit kruipend Gewas, dat men ook in de Nederlanden gehad heeft, groeide en bloeide in de Elthamsche Tuin van den Heer SHE-

RARD,

RARD, in de Provincie van Kent in Engeland, nu vyftig Jaar geleeden, en bragt 'er ook rype Vrugten voort (*); waar uit de geleerde DILLENIUS ontdekte, dat dezelven niet vyfhokkig zyn, gelyk HERMANNUS hadt gezegd, maar in tien of elf Hollighedeu een menigte kleine Zaadjes, als Zand, bevattende. De Bladen zyn een Vinger lang en dik, glanzig, driekantig, byna gelykzydig, aan den Voet famengegroeid, zy hebben een ruuwe Kraakbeenige Rug en aan den anderen kant eene fcherpte, die ook wat krom loopt; zo dat ze zig mede Sabelachtig voordoen. Voorts is 't byzonder, dat dit en het Gekroonde Middagbloem op het Zandige Zee-Strand aan de Kaap, en alle de overigen in de fchuinte of aan den voet der Bergen groeijen zouden, gelyk LINNÆUS verzekert.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

(30) Middagbloem *met Elsvormige geftippelde, gladde onderfcheidene Bladen; een Heefterige Steng en tweekleurige Bloemen.*

XXX. *Mefembryanthemum Bicolorum.* Tweekleurig.

De

(*) In deeze deelen des Aardbodems moet het evenwel, gelyk alle de Soorten van dit Geflagt, in Potten gehouden en wel bezorgd worden tegen de Winter-Koude.

(30) *Mefembryanthemum* Fol. Subulatis lævibus &c. MILL. *Dict.* 177. f. 1. Mes. tenuifol. Fruticescens Flore Croceo. DILL. *Elth.* f. 258. Ficoides f Ficus Aizoides Afr. minor erecta &c. HERM. *Lugdb.* 250. T. 249. MORIS. S. 12. T. 6. f. 4. Fic. Cap. Frutescens &c. BRADL. *Succ.* I. p. 8. T. 7.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

De Bloemen van deeze hebben aan de binnenzyde een Goudgeele, aan de buitenzyde eene paarsche Kleur, vertoonende zig in 't geheel Saffraankleurig volgens DILLENIUS, die aanmerkt dat de Afbeelding van HERMANNUS van de zyne verschille. Het wierdt by hem een Heestertje van twee Voeten of meer hoogte, zeer Takkig, de Blaadjes dun, stomp driekantig en zo wel als de Kelken bezet hebbende met groene Puistjes, doch niettemin glad op 't gevoel. Deeze Soort bloeit het geheele Jaar en draagt Vrugten die naar de voorgaande gelyken, doch veel kleiner zyn. Zy is thans hier te Lande, niet alleen in de Openbaare Tuinen, maar ook anders, niet ongemeen; zo dat ik zelfs op de Markt daar van een Plant gekogt heb, omtrent een Voet hoog, vol Bloempjes staande, die uitgespreid zig zeer fierlyk vertoonen.

XXXI. *Mesembryanthemum Serratum.* Zaagtandig.

(31) Middagbloem *met Elsvormige, driekantige gestippelde onderscheidene Bladen, aan den Rughoek agterwaards Zaagtandig.*

De Bloemen zyn, in deeze Soort, in 't midden hol als een Vingerhoedje, 't welk DILLENIUS in geene andere hadt waargenomen. De Zaagtandigheid der Bladen heeft zy ook met

(31) *Mesembryanthemum* Fol. Subulatis triquetris punctatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 15. Mes. serratum Flore Acetabuliformi luteo. DILL. *Elth.* f. 238.

met zeer weinigen gemeen. Het wordt een Heester met Houtige dunne Stengen, meer dan anderhalf Elle hoog. IV. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

(32) Middagbloem *met byna Rolronde getepelde onderscheidene Bladen, en eene ruuwe Steng.* XXXII. *Mesembryanthemum micans.* Tintelend.

De Blaadjes en een gedeelte der Stengetjes zyn in deeze Soort als met Zilver-Stippen bezaaid, 't welk dezelven voor 't Oog doet tintelen. De Bloemen, die met verscheide Oranjekleurige Blaadjes praalen en in 't midden zwarte Vezeltjes, rondom de Meeldraadjes, hebben, versieren dit Gewas ook niet weinig. Het maakt een dun-Takkig waggelend Heestertje, van een of twee Voeten hoog.

(33) Middagbloem *met driekantige, spitse gestippelde, onderscheidene Bladen, de Kelkblaadjes Eyrond-Hartvormig.* XXXIII. *Glaucum.* Zee-groen.

Dit

(32) *Mesembryanthemum* Fol. subcylindr. Papulosis distinctiz &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 30. Mes. micans Fl. phoeniceo, Filamentis atris. DILL. *Elth.* f. 282. Ficoides Cap. tereti folio, Flore Croceo. PET. *Gaz.* T. 7. f. 9. Ficoides Capensis, Fol. tereti Argenteo &c. BRADL. *Succ.* I. p. 9. T. 8.

(33) *Mesembr.* Fol. triquetris acutis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 27. GOUAN *Monsp.* 244. Mes. scabrum Flore Sulph. convexo. DILL. *Elth.* f. 248. Ficoides Afr. Frutescens &c. MORIS. *Hist.* III. p. 507. S. 12. T. 6. f. 3. Ficoides Afra, Caule Lignoso &c. BRADL. *Succ.* IV. p. 15. T. 37. Ficoides &c. HERM. *Lugdb.* 247. T. 248.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Vyfwy-vige.* Dit wordt een Takkig Heestertje van een El-le en meer hoogte, en is derhalve niet zeer natuurlyk uitgedrukt in de Afbeelding van HERMANNUS. De Blaadjes, die het heeft, een kleine Pink dik, zyn driekantig en ruuw door een menigte van Puistjes, Zeegroen van Kleur. De Bloem, 's morgens open gegaan, gelyk zy verscheide Dagen agtereen doet, sluit zig op den Middag als de Hitte der Zon niet kunnende verdraagen, zegt DILLENIUS (*), die aanmerkt dat de Zaadhuisjes vyfhokkig zyn', maar door de nattigheid open gaan, bevattende in 't midden, onder eene Vliezige Ster, veele Zandachtige, kleine, donker geele Zaadjes.

XXXIV. *Mesembryanthemum Corniculatum.* Gehoornd. (34) Middagbloem *met driekantig half Rolronde ruuw gestippelde Bladen, die boven den Voet met een verheven Streep zyn samengegroeid.*

Dee-

(*) Zyn Ed. haalt het gezegde aan, van HERMANNUS, dat de Smaak der Bladen Zoutig is of Waterig laf, naar de hoedanigheid van den Grond, waar het groeit: *want*, zegt hy, *de Planten die aan Zee groeijen moeten een zouten Smaak hebben*; doch wy weeten dat dit niet altoos plaats heeft, en hiervoor zagen wy, dat maar het Eetbaare alleen en het Gekroonde aan den Zeekant groeijen zouden.

(34) *Mesembryanthemum* Fol. triquetro-semi-Cylindricis scabrido-punctatis &c. Mes. Fol. Cornieulatis longioribus & brevioribus. DILL. *Elth.* f. 252, 253, 254. Ficoides Capensis folio triangulari. PET. *Gaz.* T. 77. f. 10. Ficoides Afric. reptans &c. BRADL. *Succ.* IV. p. 18. T. 40.

Deeze Soort, die *Gehoornde* van DILLENIUS gebynaamd is, heeft groote Bloemen, van binnen bleeker, van buiten hooger geel of Oranjekleurig. Zy gaan eerst omtrent den Middag open en bestaan uit spitse Blaadjes, gelykende, voor 't overige, naar de Paardebloemen. De Bladen zyn Hoornachtig, korter of langer, en de Steeltjes, waar aan de Bloemen groeijen van een Handbreed tot een Span hoog: de Kelk is vyfbladig: de Zaadhuisjes, in figuur naar een Kaasje gelykende, zyn in vyftien of zestien hokjes verdeeld: van boven met een Ster gedekt van even zo veel Straalen, zegt die Autheur.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

(35) Middagbloem *met platachtige Lancetvormige, ongestippelde, uitgebreide, onderscheidene, gepaarde en overhoekse, afstandige Bladen.*

XXXV. *Mesembryanthemum expansum.* Uitgebreid.

(36) Middagbloem *met platachtige langwerpig Eyronde, eenigermaate getepelde, Tropswyze samengegroeide Bladen en driebladige tweehoornige Kelken.*

XXXVI. *Tortuosum.* Verdraaid.

Van

(35) *Mesembryanthemum* Fol. planiusculis Lanceolatis &c. Mesembr. tortuosum Foliis Sedi expansis. DILL. *Elth.* f. 223. Ficoides Capensis Folio lato acuto. PET. *Gaz.* T. 78. f. 10. Fic. Afr. procumbens &c. BRADL. *Succ.* III. p. 7. T. 16.

(36) *Mesembr.* Fol. planiusculis oblongo-ovatis &c. Mes. tortuosum Fol. Sempervivi congestis. DILL. *Elth.* f. 222. Mes. Fol. planis oppositis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 10.

B 5

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

Van deeze beiden zyn de Stengetjes krom en bogtig, als verdraaid, waar van zy den bynaam hebben by DILLENIUS, die ze door de plaatzing der Blaadjes, welke in beiden naar het Loof van Huislook gelyken, onderſcheidt. Zy hebben een taamelyk groote Vezelige Bloem, van buiten wit en Zilverachtig glinſterende, van binnen geelachtig. De Kelk is in beiden vyfbladig, en de Vrugt verſchilt grootelyks van die der Gehoornde of Hoornbladige Soort, niet alleen in figuur en grootte, maar ook en wel byzonderlyk door 't getal der Holligheden, die in de eerſte vyf en in de laatſte maar vier zyn. Misſchien heeft de Ridder ze thans beiden tot deeze laatſte Soort betrokken: want de eerſte is uitgemonſterd.

XXXVII. *Meſembryanthemum pomeridianum.* Namiddags.

(37) Middagbloem *met platachtige breed Lancetvormige effene eenigermaate op de kant gehaairde, onderſcheidene Bladen; de Steng, Bloemſteeltjes en Vrugtbeginzelen ruig,*

Deeze Soort is in den Jaare 1762 geteeld uit Zaad, dat van de Kaap der Goede Hope, waarſchynlyk in de Zaadhuisjes, was overgebragt. LINNÆUS gaf 'er den bynaam aan, om dat de Bloemen, daar het den geheelen Zomer, tot aan December toe, mede praalde, aldaar niet dan

(37) *Meſembryanthemum* Fol. planiusculis lato-Lanceolatis lævibus &c. LINN. *Dec.* II. p. 25. T. 13. Ficoides ſ. Ficus Aizoides Afr. major Flore flavo, Folio plano latiore. HERM. *Lugdb.* 25. SEB. *Mus.* I. p. 29. T. 19. f. 5.

IV. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Pentagynia.*

dan 's namiddags open gaan. Zy zyn uitermaate fraay en groot, Zwavelkleurig geel en glanzig, bestaande uit ontelbaare smalle Blaadjes, allengs verkleinende naar het midden, alwaar zy de Meeldraadjes Tralieswys' bedekken. De Afbeelding, door den jongen Heer LINNÆUS uitgegeven, vertoont de Takkige Steng van dit Kruid, die Kruidig (zegt zyn Ed.,) een Span hoog, van dikte als een Ganzenschaft en ruighaairig is, komende daar in overeen met de Dertiende of Twaalfde Soort, doch door de platte breede Bladen zeer verschillende. Men vindt in 't Werk van SEBA reeds een Takje daar van, volgens de benaaming van HERMANNUS, afgebeeld. Uit beide blykt, dat de Stengetjes veelal twee Takjes bezyden het Hoofdtakje uitgeeven, en zig dus als driedeelig vertoonen. De Bloem heeft van twaalf tot vyftien Stylen en even zo veel Streepen op het Vrugtbeginzel, dat plat en glad is, leverende een Vrugt uit met het zelfde getal van Celletjes (*).

(38)

(*) *Germen depressum glabrum* wordt *in Decade II. Rar. Plant. H. Ups.* gezegd; des ik niet begryp, wat in de bepaling door *Germinibus hirtis* verstaan worde. Meent men 'er ook de Kelken mede, die weezentlyk ruighaairig zyn? Voorts schynt my het Plantje, dat de thans zo berugte Kaapse Zaadhuisjes, die door de nattigheid open gaan, uitlevert, naast te komen aan deeze Soort; gelyk wy straks zullen zien.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

(38) Middagbloem *met driekantig-Rolronde, spitse, samengegroeide, Boogswyze, ongestippelde onderscheidene Bladen.*

XXXVIII. *Mesembryanthemum Veruculatum.* Spitsbladig.

Aan ieder Knietje van de Steng, die een of twee Voeten hoog groeit en van de Takjes, welken dezelve uitgeeft, komen twee dikke Sappige Bladen gepaard voor, van anderhalf of twee Duimen lang en een Pennefchaft dik, byna rond, en in derzelver Oxelen bevinden zig kleiner getropte Blaadjes, waar van de middelften, langer dan de overigen, die Houten Pennen, welke dikwils in 't gebraden Vleefch fteeken, eenigszins gelyken; volgens DILLENIUS. Doorgaans zyn de tippen der Bladen, zowel als de toppen der Takjes, paarfch, en de Bladen vertoonen zig poreus, met kleine Gaatjes. De Bloemen komen in Kroontjes voort, zy zyn klein en bleek geel, doch zeer welriekende, wordende van Vrugtjes, die meest vyfhokkig voorkomen, gevolgd,

XXXIX. *Roftratum.* Snebbig.

(39) Middagbloem *zonder Steng, met half-Rol-*

(38) *Mefembryanthemum* Fol. triquetro-Cylindr. &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 24. *H. Ups.* 128. FABR. *Helmft.* 249. Mefembr. Fol. Veruculiformibus, Flor. Mellinis umbellatis. DILL. *Elth.* f. 259. Ficoides Afra arborescens, Fol. tereti glauco, apice purpureo crasso. BOERH. *Lugdb.* I. p. 291.

(39) *Mefembr.* acaule, Fol. femi-Cylindr. connatis externe tuberculatis. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 23. Mefembr. Roftrum Ardeæ referens. DILL. *Elth.* f. 229.

Rolronde, uitwaards geknobbelde, samengegroeide Bladen. IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

De Bladen, in deeze Soort naar de Sneb van een Reiger gelykende, heeft dezelve daar van den bynaam. Van de voorgaanden verschilt zy, gelyk de volgende, doordien de Bloemen op enkelde Steelen, uit den Stoel der Plant groeijen; gelyk in de Paardebloemen en het Havikskruid. Breede witte Stippen komen op de Rug der Bladen, doch niet zeer menigvuldig, voor. Ook zyn dezelven aan de enden somtyds wat Tandachtig gedoornd.

(40) Middagbloem *zonder Steng, met Kanthaairig getande gestippelde Bladen.* XL. *Mesembryanthemum ringens.* Tandbekkig.

Ieder Blad vertoont als een gaapende Bek met Tanden in deeze, tot welke zo wel die naar een Hondsbek als die naar een Katten-Smoel gelyken, beiden door DILLENIUS afgebeeld, door den Ridder t'huis gebragt zyn. De Bladen, naamelyk, zyn Geutswyze hol van boven, en op de kanten bezet met scherpe Doornen. 't Plantje draagt Goudgeele Bloemen, waar op vyfhokkige Zaadhuisjes volgen, doch die in de

(40) *Mesembryanthemum* acaule, Fol. ciliato-dentatis punctatis. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 12. MILL. *Dict.* T. 177. f. 2. Mesembr. Rictum Caninum & Rictum Felinum representans. DILL. *Elth.* f. 231, 230. Ficoides Afra Fol. triangulari Ensiformi crasso &c. MART. *Cent.* 30. T. 30.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

de eene Peerachtig en zeer dun, in de andere byna Klootrond zyn; in de eene lang gesteeld in de andere byna zonder Steel; welk verschil ook in de Bloemen plaats heeft en zelfs is de gedaante niet eenerley.

XLI. *Mesembryanthemum Dolabriforme.* Bylbladig.

(41) Middagbloem *zonder Steng, met gestippelde Bylachtige Bladen.*

Hier is het laage Kaapse Ficoides, met Bladen naar Hertshoornen gelykende en geele Bloemblaadjes, dat by nagt bloeit, van BRADLEY, t'huis gebragt. Men weet dat de Hoorens der Damherten aan 't end verbreeden en somtyds dus een Bylachtige figuur maaken. De Bloemen zyn van binnen geelachtig, van buiten bleek rood: zy gaan 's namiddags om vier Uuren open en bloeijen voorts byna den geheelen Nagt.

XLII. *Difforme.* Ongelykbladig.

(42) Middagbloem *byna zonder Steng, met ongelyke, gestippelde, samengegroeide Bladen.*

Men

(41) *Mesembryanthemum* acaule, Fol. Dolabriformibus punctatis. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 19. GOUAN *Monsp.* 244. Mesembr. Fol. Dolabriformi. DILL. *Elth.* f. 237. Ficoides Capensis humilis &c. BRADL. *Succ.* I. p. 11. T. 10.

(42) *Mesembr.* subacaule, Fol. difformibus punctatis connatis. R. *Lugdb.* N. 31. MILL. *Dict.* T. 176. f. 2. Mesembr. Fol. difformibus Flore luteo. DILL. *Elth.* f. 241, 242. Ficoides Mesembr. crassissimo et valde succulento folio, nigris Punctis notato, PLUK. *Alm.* 148. T. 325. f. 4.

Men noemt dit dus, om dat de Bladen tegenover elkander zeer in grootte verschillen. Men zou het, wegens derzelver wonderlyke figuur, ook wanstaltig kunnen noemen. Zy zyn zeer dik en Sappig, van buiten met zwarte Stippen getekend. Deeze Soort is eigentlyk niet ongestengd, maar heeft de Bloem byna ongesteeld en het Zaadhuisje agthokkig. IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

(43) Middagbloem *zonder Steng, met driekantige geheel effenrandige Bladen.* XLIII. *Mesembryanthemum albidum.* Witachtig.

De witachtigheid der Bladen, welke lang, dik en styf, glad en glanzig zyn, geeft den bynaam aan deeze Soort, die groote geele Bloemen op enkelde Steelen draagt en meer dan vyf hokjes in de Zaadhuisjes heeft.

(44) Middagbloem *zonder Steng, met Tongachtige Bladen, die aan den eenen kant dikker en ongestippeld zyn.* XLIV. *Linguiforme.* Tongbladig.

De Bladen zyn altemaal eenigermaate Tongachtig in de Verscheidenheden van deeze Soort, wier

(43) *Mesembryanthemum* acaule, Fol. triquetris integerrimis. Mes. Fol. robustis albicantibus. DILL. *Elth.* f. 232. Ficoides Afr. Fol. triangulari Ensiformi glauco crasso, Flore amplo Aureo. BRADL. *Succ.* V. p. 20. T. 43.

(44) *Mesembr.* acaule, Fol. Linguiformibus altero margine crassioribus impunctatis. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 8. FABR. *Helmst.* 249. Mes. Fol. scalprato. DILL. *Elth.* f. 224. β. Fol. Linguiformi latiore. f. 225. γ. angustiore. f. 226. δ. longiore. f. 227.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

wier eerste dezelven naar een Schoenmaakers Snymes gelykende heeft, zo de geleerde DILLENIUS te regt aanmerkt. Voor 't overige zyn zy in alle de anderen ook aan den eenen kant dunner, glad, dik en sappig, de Bloemsteelen zeer kort en de Zaadhuisjes in de twee eersten rond en plat, in de twee laatsten Peer- of Vygachtig. Men vindtze in negen, tien of elf, of ook in agt Holligheden verdeeld, maar de Kelk heeft, in alle de Verscheidenheden, slegts vier Punten of Slippen.

XLV. *Mesembryanthemum Pugioniforme.* Pookblad.g.

(45) Middagbloem *met overhoekse getropte, Elsvormige, driekantige, zeer lange, ongestippelde Bladen.*

Deeze, hier dit Geslagt besluitende, verschilt van de voorgaande ongestengde zeer, dewyl zy somtyds wel twee Ellen hoog groeit, hebbende een regte dikken Stam, getopt met krom verdraaide Takken. De Bladen zyn driekantig als een Pook of Moordpriem, in 't geheel driekantig, meer dan een Vinger lang en Zeegroen gelyk Anjelier-Bladen. 't Gewas draagt schoone geele Bloemen, de grootsten in dit Geslagt zegt LINNÆUS, op lange Bloemsteelen. 't Is zeker, dat zy ten minste drie Duimen in middel-

(45) *Mesembryanthemum* Fol. alternis, confertis Subulatis &c. *H. Cliff.* & R. *Lugdb.* N. 2. Mes. Fol. Pugioniformi, *Fl.* amplo Stramineo. DILL. *Elth.* f. 269. Ficus Capensis Caryophylli folio, Flore Aureo speciofo. BRADL. *Succ.* II. p. 5. T. 14.

Fig. 1.
Fig. 3.
Fig. 4.
Fig. 2.
a
b
c
d
e
f
g
G. Philips fecit

2 Deel PLAAT LIII

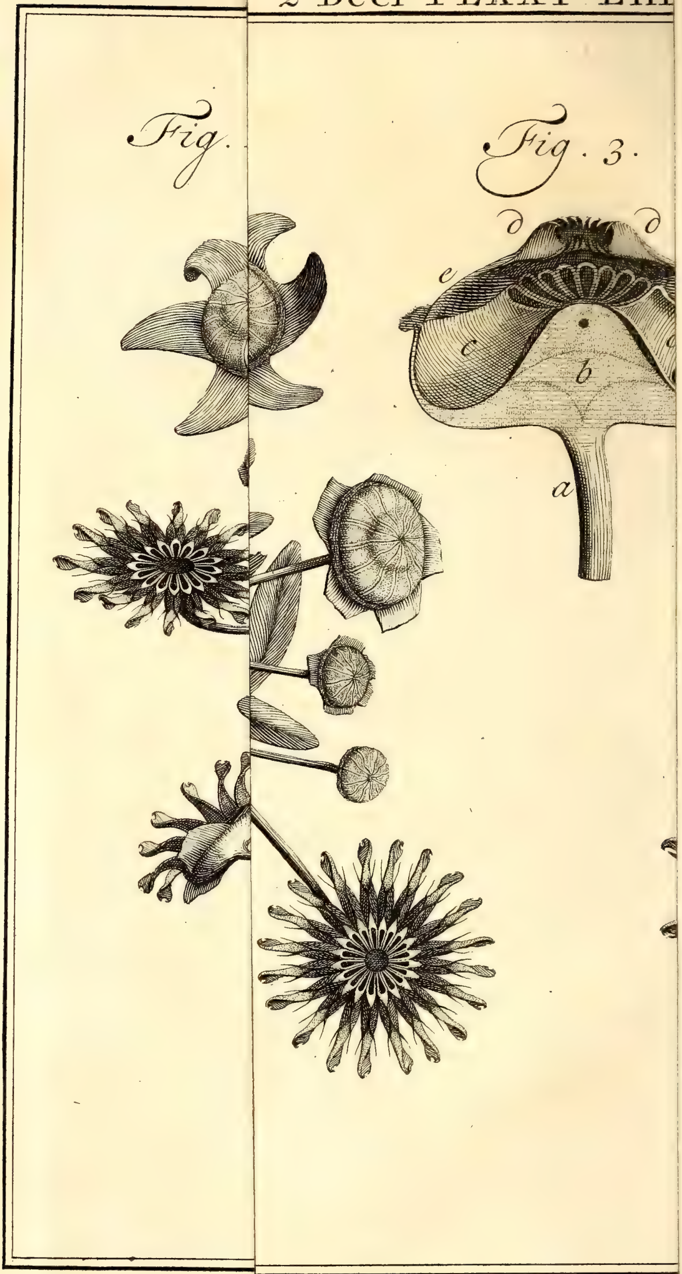

dellyn haalen, en dus in grootte geenszins voor die van het Kromſabelige en Eetbaare Middagbloem zwichten. De Vrugt wordt door aanryping platachtig als een Kaasje, zittende in een Kelk met vyf Punten en gedekt met eene Ster van vyftien Straalen, waar binnen echter doorgaans maar tien Holligheden zyn, bevattende kleine roſſe Zaadjes.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

Van een byzonder gebruik der Bladen van deeze Plantgewasſen vind ik niets aangetekend. Het Sap, dat de meeſten bevatten, is laf en ſmaakeloos, een weinig ſamentrekkende, als dat van Huislook; doch in twee of drie aan Zee groeijende Soorten, gelyk ik opgemerkt heb, taamelyk Zoutig. De laatſte Soort of het Pookbladig Middagbloem, bevat in zyne Bladen een ſcherp bytend Sap, byna als dat van Arum, zegt DILLENIUS.

De Ridder merkt aan, dat de Soorten van dit Geſlagt ook op andere manieren, 't zy volgens de Jaarlykſe groeijing, de geſteldheid of 't ontbreeken der Steng, die ſommigen ſlap, anderen Houtig hebben; of volgens de Bladen en eindelyk ook ten opzigt van het getal der Vrouwelyke deelen zouden kunnen onderſcheiden worden. Dit laatſte komt thans inzonderheid in aanmerking, by gelegenheid van zekere Zaadhuisjes, die men ſedert onlangs van de Kaap medegebragt en voor *Kaapſche Bloemen*, welke door de nattigheid opengaan, heeft uitgevent. 't Blykt klaar dat het Zaadhuisjes zyn

C

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

Vyfwyvige.

zyn van een Soort van Middagbloem: doch van welke is tot nog toe niet zeker. Volgens de figuur, die rond en platachtig is, als een Kaasje, en de grootte, zouden zy behooren kunnen tot het *Gehoornde*, tot de twee eerste Verscheidenheden van het *Tongbladige*, of tot het laatstgemelde *Pookbladige*; maar het *Namiddags*, uit Zaad van de Kaap geteeld, schynen zy allernaast te komen: 1. wegens 't Gewas: 2. wegens de Blaadjes: 3. wegens de Zaadhuisjes: 4. de zwarte Zaadjes, als ook dat hetzelve een Jaarlyks Plantje of Zaay-Gewas wordt gezegd te zyn.

De geleerde DILLENIUS hadt reeds die manier van open gaan der Zaadhuisjes door de nattigheid, in meer dan ééne Soort van Middagbloem, waargenomen. Hy beeldt zulks af in het Tongachtige met breede Bladen, doch 't welke maar negen Straalen heeft en even zo veel Zaadhokjes. Ik vind, in de Hortus alhier, maar agt Hokjes of Celletjes in de Vrugten der Tongbladige Soort. In het Gehoornde was derzelver getal vyftien of zestien, 't welk zeer naby komt aan de mynen, zo, die ik omtrent een Jaar geleeden gekogt heb, als in zodanig een Plantje met twaalf zulke Vrugten, my deezen Jaare door een Oostindisch Schipper van de Kaap bezorgd: doch het Gewas verschilt te veel en komt nader aan de Soort die *Namiddags* genoemd wordt, om de gezegde redenen.

In *Fig.* 1, op Plaat LIII, geef ik de Afbeelding van myn gehecle gedroogde Plantje met zyne Vrugten of Zaadhuisjes, waar van de meeften gefloten, doch twee of drie geopend zyn, gelyk zy, na effen in 't Water geftooken te zyn geweest, aanftonds beginnen te doen, zynde in eenige Minuuten geheel met Straalen uitgebreid, als nader blykt in de eenmaal in Middellyn vergroote Vrugt, die zig gelyk een After of Sterrebloem vertoont, in *Fig.* 2. 't Getal der Straalen is van dertien tot agttien in verfchillende Zaadhuisjes van dit Plantje, grootst in de middelften of grootften, kleinst in de zydelingfen en kleinften. Voorts zyn de Wortels en Blaadjes, in *Fig.* 1, ook zeer zigtbaar.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

Om nu de reden en manier van die zo zonderlinge uitbreiding eenigszins te verklaaren, heb ik een droog geflooten Zaadhuisje perpendiculaar doorgefneeden, en dan vertoonde het zig als in *Fig.* 3, waar *a* den Steel aanwyst, *b* den Stoel, uit eene vooze zelfftandigheid beftaande, waar op de Scheedjes der Zaaden *c*, *c* in 't ronde geplaatst zyn, met de Mondjes van boven open, die geflooten worden door de overhangende enden der Vliezige Dekzelen *d*, *d*, alhier wat opgeligt; onder aan welken een bruin gedeelte is, by *e*, *e*, dat de fcherpe Ruggen van die Scheedjes Tangwyze omvat, hebbende twee uitfteekende Puntjes, welke zig duidelyker voordoen in *Fig.* 4. Aldaar is het half doorgefneeden Zaadhuisje, door bevogtiging open-

G 2 gaan-

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

gaande, gelyk hetzelve onder 't Oog doet, voorgesteld, en dus ziet men, terwyl de Letteren even 't zelfde aanwyzen als in *Fig.* 3, de verandering hier door veroirzaakt. Het Steeltje *a*, de Stoel *b* en de Scheedjes *c*, *c*, behouden haare plaatzing, terwyl de Vliesachtige Dekzelen zig met de enden *d* geheel omslaan, neemende met zig het bruine gedeelte *e*, dat de gezegde twee Puntjes *f* heeft, die mede tot de sluiting dienen. Voorts ziet men de figuur van de gezegde enden: ook vertoonen zig de openingen der Scheedjes duidelyk. In dezelven waren eenige Zaadjes, als by *g*, zynde platrondachtig en glanzig zwart; gehecht aan zekere Draadjes, die op den bodem zitten van het Scheedje.

De gedagte Dekzels *d*, *d*, *d*, welke eene Wig- of Bylvormige figuur hebben, zyn de Hoorntjes van den Styl, of Stempels in de Bloemen geweest, en deeze krimpen door het nat maaken, dat van de buitenzyde geschiedt, even als zy natuurlyk door den Regen of Daauw doen, ter uitwerpinge van het Zaad: zodanig, dat zy op 't laatst geheel agter-over worden getrokken, neemende met zig het bruine Kapje *e*, dat aan dezelven vast is en twee Haairdunne Puntjes *f*, *f* heeft. Dit geschiedt onder 't Oog somtyds vry schielyk: vervolgens, opdroogende, komen zy allengs wederom in den voorigen staat, zig als Bloemknoppen vertoonende: maar het blykt uit het gezegde duidelyk, dat het geene Bloe-

men

men zyn, waar voor sommigen ze hebben aangezien. De Bloemen van dit Gewas hebben een Kroon of Krans van geele Bladjes en zyn geheel anders, gelyk ik bevoorens heb gemeld.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

Het *Kniebloemig Middagbloem*, dat onze vierde Soort is, vondt de Heer FORSKAOHL by de Pieramieden te Kairo. Het Loof daar van, bevattende een Waterig Vogt, was het Vee niet aangenaam, maar de Arabieren maakten van het Zaad een Soort van Brood, hun smaakelyker dan dat van Tarw, doch by de Egyptenaaren niet in gebruik. Zy kreegen hetzelve, door de sterk in de Zon gedroogde Zaadhuisjes te kloppen, daar uit; dan werdt het tot Meel gemalen, dat zy met Water en een weinig Zout mengden, bakkende daar van dunne ongerezen Koeken op een Yzeren Plaat. Ook was op dit Zaad, by de Arabieren *Ghasul* genaamd, een Prys gesteld. Ean andere Soort, by hun den zelfden naam voerende, welke hy *Knoopbloemig* noemt, was in Arabie, op woeste Zandige plaatsen, zeer gemeen.

AIZOON. Ficoides.

Ik zal den gemeenen naam toepassen op dit Geslagt, 't welk een vyfdeeligen Kelk heeft en geene Bloembladjes, dus grootelyks van het voorgaande, waar in dezelven zo menigvuldig zyn, verschillende. De Stamper wordt een Zaadhuisje, dat vyfkleppig is, met vyf Holligheden.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Het bevat drie ook meest Afrikaansche Soorten, als volgt.

I. *Aizoon Canarienſe.* Kanariſch.

(1) Ficoides *met Wigswys' Eyronde Bladen en ongeſteelde Bloemen.*

Men vindt deeze, die naar de gewoone *Ficoides* eenigszins gelykt, doch breede platte Bladen, als van het Porſelein, heeft, natuurlyk op de Kanariſche Eilanden. NISSOLE hadtze, als een nieuw Geſlagt, opgegeven onder den naam van *Ficoidea*. PLUKENET noemde ze *Huislookachtig Kali.* Zy is door VOLCKAMER afgebeeld, by wienze opgekomen was uit Zaad, dat hy van den Edelen Heer SHERARD, uit Engeland, hadt bekomen, gelyk menze ook heden in de Openbaare Kruidhoven aantreft.

't Gewas heeft veele ronde, roodachtige, ſappige Takken, met Blaadjes van gezegde figuur, doch grys en eenigermaate Haairig, op den Grond leggende. Uit de Mikjes brengt het ongeſteelde Bloempjes voort, als gemeld is, bleek groen, en daar op volgen vyfhoekige Zaadhuisjes, gevuld met zeer kleine glanzig bruine Zaadjes.

(2)

(1) *Aizoon* Fol. Cuneiformi-ovatis, Flor. ſesſilibus. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 629. p. 347. *Veg.* XIII. p. 392. Aizoon Foliis obverſe ovatis. *H. Cliff.* 215. R. *Lugdb.* 221. Ficoides procumbens Portulacæ folio. NISS. *Mem. de* 1711. p. 422. T. 13. f. 1. Kali Aizoides Canarienſis procumbens. PLUK. *Alm.* 202. T. 303. f. 4. VOLK. *Norib.* T. p. 236.

(2) Ficoides *met Lancetvormige Bladen en ongesteelde Bloemen.*

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. II. *Aizoon Hispanicum.* Spaansch.

De geleerde DILLENIUS merkt op deeze Plant aan, dat de naam van *Ficoidea*, door den beroemden VAILLANT daar aan gegeven, zo min deugt als die van *Ficoides*, eeniglyk, als gemeld is, van de Vygachtige Vrugten, welken één Soort van Middagbloem uitlevert, afkomstig. Die beide woorden, inderdaad, zeggen 't zelfde en drukken zo veel uit, als een Gewas dat naar den Vygeboom gelykt. In dat opzigt zou deeze Soort nog eenigen voorrang hebben, hoewel het maar een laag Kruidje is, ook op den Grond leggende, met byna gegaffelde Takjes en lange spitse taamelyk dikke Bladen. In de Mikken komen rondachtige Hoofdjes voor, die zig Sterswyze uitspreiden door de Zonneschyn en dan zeer veel naar de Bloemen van het Ornithogalum gelyken, zynde ook groen en van binnen wit; doch men houdtze slegts voor Kelkbladen, waar binnen de Meeldraádjes zig vertoonen. Het Vrugtbeginzel wordt een vyfhoekig Zaadhuisje, dat, gedroogd zynde, even als die van het voorgaande Geslagt, door bevogtiging zig uitspreidt en open gaat.

Deeze voert den bynaam van *Spaansch*, volgens

(2) *Aizoon* Fol. Lanceolatis, Flor. sessilibus. Ficoidea Hisp. annua, Folio longiore. DILL. *Elth.* 143. T. 117. F. 143.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

gens VAILLANT; hoewel de eigentlyke plaats der afkomst niet zeker is. Men krygtze van de Kaap, doch met de Steng en Bladen overal ruighaairig. Het wordt ook een Jaarlyks Gewas genoemd, zo wel als de voorgaande, door den Ridder, maar VOLCKAMER getuigt, dat die overblyft en altoos groen, zo menze des Winters, voor de Koude, binnenshuis wel bewaart.

III. *Aizoon Paniculatum.* Gepluimd.

(3) Ficoides *met Lancetvormige Bladen en Pluimbloemen.*

Deeze, van de Kaap afkomſtig, heeft de Bloemen Pluimswyze vergaard, waar door zy verſchilt van de voorgaande Soort. De Bladen zyn Lancetvormig van onderen ruig.

SPIRÆA.

Van dit Geſlagt, dat den Kelk vyfdeelig, vyf Bloemblaadjes en verſcheide veelzaadige Zaadhuisjes ſamengehoopt heeft, zyn de Heeſterigen reeds beſchreeven; zo dat nog maar die van den tweeden Rang, de Kruidigen naamelyk, overblyven; als

(10) Spi-

(3) *Aizoon* Fol. Lanceolatis, Floribus paniculatis. Aizoon Fol. Lanceolatis ſubtus hirſutis. R. *Lugdb.* 221. Aizoon paniculatum. BURM. *Fl. Cap. Prodr.* p. 15.

(10) Spiræa *met tweevoudig gevinde, gepluimde Aairen en tweehuizige Bloemen.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. X. *Spiræa Aruncus.* Geitebaard.

De naam van *Geitebaard*, in 't Latyn *Barba Capræ*, in 't Griekfch *Aruncus*, is wegens de figuur der Bloemen aan zekere Kruiden gegeven, waar van deeze Soort in de Gebergten van Ooftenryk, Switzerland en Auvergne, als ook in Virginie, groeijende, de fraaifte is. De Afbeelding, welke TRAGUS daar van gegeven hadt, is door alle anderen overgenomen, doch door my een weinig verbeterd, zegt CAMERARIUS. Gedagte Autheur noemde ze *Pycnocomon*, TABERNÆMONTANUS *Drymopogon*, in 't Hoogduitfch *Waldbart*, dat is Bofchbaard, Woud-Geitebaard of *Sickblumen*, in 't Franfch *Barbe de Chevre.*

't Is een Heefterachtig Kruid, in 't wilde dikwils zes Voeten hoog, doch in onze Tuinen laager groeijende. Het onderfteunt zig door zyne ftevige Stengen en heeft Bladen, die uit een langen Bladfteel beftaan, gevind met andere Bladfteelen, waar van de twee agterften vyf-, de twee volgende driebladig zyn, en het end van den grooten Bladfteel is dikwils eenbla-

(10) *Spiræa* Fol. fupradecompofitis, Spicis paniculatis, Floribus dioicis. Aruncus. *H. Cliff.* 463. *R. Lugdb.* 278. GRON. *Virg.* 121, 77. Barba Capræ Floribus oblongis. C. B. *Pin.* 163. Barba Capræ. CAM. *Hort.* 26. T. 9.

IV. AFDEEL XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

bladig gevind. Alle de Bladen zyn op de kant getand, ruuw, van Eyronde figuur gespitst, het uiterste Blad grootst. Uit het end der Takken komen lange, getropte, Takkige Bloem-Aäiren, die in sommige Planten Mannelyke, in anderen Vrouwelyke Bloemen draagen. De eersten hebben twintig Meeldraadjes: de anderen brengen een Vrugtje van drie Zaadhuisjes voort, die op 't meest twee Zaaden bevatten (*).

XI. *Spiræa Filipendula.* Dropwortel.

(11) Spiræa *met gevinde Bladen, de Blaadjes eenvormig Zaagswyze getand, de Steng Kruidig, de Bloemen als een Kroontje.*

Dit Kruid heeft den naam van *Filipendula*, wegens de Knobbelige als aan Draadjes hangende Wortelen, in de Zuidelyke deelen van Europa, doch de Duitschers noemen het *Roode Steenbreek* of *Wildgarben*, de Engelschen *Dropwort* en wy *Dropwortel.* Sommigen hebben het, verkeerdelyk, *Oenanthe* geheten. Men vraagt of het ook het *Molon* zy van PLINIUS. Het groeit op de Velden van Oostenryk en aan de kan-

(*) *Capsulæ subdispermæ.* HALLER noemtze eenzaadig, gelyk TOURNEFORT ook dezelven hadt afgebeeld.

(11) *Spiræa* Foliis pinnatis, Foliolis uniformibus serratis &c. Filipendula Foliis pinnatis &c. *Mat. Med.* 239. *H. Cliff.* 191. R. *Lugdb.* 277. GOUAN *Monsp.* 245. GORT. *Belg.* 141. *Fl. Suec.* 404, 439. Filipendula vulgaris. C. B. *Pin.* 163. Filipendula. CAM. *Epit.* 608. DOD. *Pempt.* 56. Oenanthe Filipendula. LOB. *Ic.* 729. β. Filipendula minor. C. B. *Prodr.* 85.

kanten der Hakbosſchen, zegt CLUSIUS, zeer menigvuldig. In Switzerland is het niet gemeen, zynde hier te Lande, op een Waard aan de Lek, by Wyk te Duurſtede, gevonden. IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

Het ſpreidt zyne lange Bladen langs den Grond in 't ronde uit, die bezet zyn met zeer ſpits getande Vinnen en kleine Vinnetjes daar tusſchen. De Steng, die naakt is, één of anderhalven Voet lang, draagt een Kroon van meest zesbladige Bloempjes uit een zesdeeligen Kelk, met veele Meeldraadjes. Het Vrugtbeginzel, daar tusſchen, wordt een rond Hoofdje, uit een getal van vyftien tot twintig Haauwtjes beſtaande, zo HALLER meldt. TOURNEFORT zegt, dat de Zaaden tot een rond Hoofdje, 't welk naar een Tonnetje gelykt, vergaard zyn. *Pentagynia.*

De Bloemen zyn welriekende zo in dit als in de voorgaande Soort, waar uit men een kragtig Oogwater plagt te deſtilleeren. In beiden is de Wortel ſamentrekkende. zynde van deeze in de Winkelen onder den naam van *Roode Steenbreek Wortel* bekend geweest. Men heeft ze tegen de Aambeijen en den Witten Vloed aangepreezen. Het Kruid hebben ſommigen over de Slaa gebruikt, en bevonden dat het de Verteering hielp, zynde ſmaakelyk en zeer verfrisſchende (*).

(12) Spi-

(*) Fabregou, *Hiſt. des Plant. envir. Paris.*

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

(12) Spiræa *met gevinde Bladen, het endelingse grooter en gekwabd, de Bloemen Trosachtig.*

XII. *Spiræa Ulmaria.* Reynette.

De Latynsche naam, *Ulmaria*, is aan dit Kruid gegeven, om dat de Bladen veel naar die der Ypen of Olmeboomen gelyken. Men noemt het ook wel, gelyk de eerste Soort, *Geitenbaard*; doch het voert, in 't byzonder, den naam van *Regina Prati*, in 't Fransch *Reine des Préz*, dat is Koningin der Velden, waar van de Nederduitsche naam, *Reynette*, zyne afkomst heeft. Het is by ons, gelyk door geheel Europa, op vogtige lommerige plaatsen, aan Waterkanten, by Haagen en op Velden, hier en daar gemeen.

Dit Kruid verschilt van 't andere Geitenbaard, zo doordien de Bladen enkel-Vinnig zyn, als doordien de Bloemen niet zulke verspreide Katten maaken, maar digt te samen zyn gehoopt. De Bloempjes heeft hetzelve meerendeels vyfbladig, en de Bloemblaadjes zyn niet Eyrondachtig, maar Spatelvormig. De Zaadhuisjes maaken kromme Haauwtjes uit, ten getale van zes, zeven of agt, vergaard.

In

(12) *Spiræa* Fol. pinnatis, impari majore lobato, &c. *Mat. Med.* 241. *H. Cliff.* 191. R. *Lugdb.* 277. GOUAN *Monsp.* 245. *Fl. Suec.* 405, 440. GORT. *Belg.* 141. Barba Capræ Flor. compactis. C. P. *Pin.* 164. Regina Prati. DOD. *Pempt.* 57. LOB. *Ic.* 711. HALL. *Helv.* 307. Ulmaria. CLUS. *Pann.* 699.

In kragten verschilt dit Kruid van de voorgaanden weinig. De groote BOERHAAVE hadt het dienstig bevonden, om de ongeregelde beweeging der Zenuwen te doen bedaaren, en versterkende, door zyne samentrekkende hoedanigheid. Het Gemeen gebruikte den Wortel tegen Buikloop. Het gedestilleerde Water, zegt HALLER, wordt in Koortsen met Uitslag, daar de Geneesheer de Uitwaaseming tragt te bevorderen, dikwils voorgeschreeven. IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

(13) Spiræa *met Vinswys' drievoudige Bladen, het oneffene vyfkwabbig gepalmd.* XIII. *Spiræa palmata.* Gepalmde.

In Siberie groeit deeze, die in gestalte naar de naastvoorgaande gelykt, hebbende het Kruid reukeloos, maar den Wortel welriekende. De Vrugt is als die van het Dropwortel, niet gedraaid gelyk in de Reynette.

(14) Spiræa *met drievoudige Zaagswys' getande, byna gelyke Bladen en eenigermaate gepluimde Bloemen.* XIV. *Trifoliata.* Driebladige.

Van

(13) *Spiræa* Fol. pinnato-ternatis, Foliolo impari quinquelobo-palmato. JACQ. *Hort.* 83.

(14) *Spiræa* Fol. ternatis serratis subæqualibus. Flor. subpaniculatis. Filipendula Foliis ternatis. *H. Cliff.* 191. *Ups.* 131. R. *Lugdb.* 277. GRON. *Virg.* 55, 77. Ulmaria major trifolia, Flore amplo pentapetalo Virginiana. PLUK. *Alm.* 393. T. 236. f. 5.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

Van dit Virginisch Kruid, bekend in onze Kruidhoven, schryft de Heer CLAYTON, dat het witachtige rood bonte, vyfbladige Bloemen heeft, in een dunne Pluim aan den top der Stengen vergaard, en langwerpige gespitste rimpelige Zaagswys' getande Bladen overhoeks, drie op één Steeltje; de Steng Takkig glad en zwartachtig rood. Men noemt het in Virginie *Ipecacuanha* of Indiaansch Braakmiddel: want veertig Grein van het Poeijer des Wortels, ingegeven, doen zagtelyk braaken.

Thans volgen de Veelwyvigen, dat is die meer dan vyf Stampers of Vrugtbeginzels hebben.

RUBUS. Braamboos.

Van dit Geslagt, welks Kenmerken ook hier voor reeds opgegeven zyn *, heb ik de elf eerste Soorten, die Heesterig zyn, insgelyks reeds beschreeven, zo dat alleen nog de vier volgende ter beschryving open staan, naamelyk

* II. D. V. STUK, bladz. 215.

XII. *Rubus saxatilis.* Steenminnende.

(12) Braamboos *met drievoudige naakte Bladen en kruipende Kruidige Uitloopers.*

In Bergachtige Streeken, door geheel Europa, groeit

(12) *Rubus* Fol. ternatis nudis, Flagellis reptantibus Herbaceis. R. *Lugdb.* 274. GOUAN *Monsp.* 247. *Fl. Suec.* 411. *Lapp.* 206. HALL. *Helv.* 344. GER. *Prov.* 467. JACQ. *Vind.* 245. OED. *Dan.* 134. Chamærubus Saxatilis. C. B. *Pin.* 110. Rubus Saxatilis Alpinus. CLUS. *Pann.* 115, 116.

groeit deeze veel op Steenrotfen. Zy maakt een Plantje van een Voet hoogte, dat uit zyne Kruidige Stengetjes driebladige Bladfteelen uitgeeft, met Bladen als der Olmen, doch niet ruig, zeer famentrekkende van Smaak. De Vrugten, die het voortbrengt, beftaan uit veel minder Besfen, dan in de Brummelen, doch de Besfen zyn veel grooter, helder rood van Kleur en bevatten een zeer aangenaam rins Sap. De Zaadjes, in ieder Bes een, zyn ook famentrekkende.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(13) Braamboos *met drievoudige Bladen, de Steng eenbloemig en ongedoornd.*

XIII. *Rubus Arcticus.* Noordfche.

Dit Kruidje, naauwlyks een half Voet hoog, dat de Reuk en Smaak van Aardbefiën heeft, groeit in Sweeden, Kanada en Siberie. Het draagt op de Steelen enkelde Vrugten, die uit veele Besfen famengehoopt zyn en zeer naar de Braamboozen gelyken, rood van Kleur. De Rusfen noemen het *Knaesnitza*, dat is Edele Braamen. In de Bosfchen van Rusland groeit het byzonder veel en wordt ook op de Mosplaggen der Rotfen, in de Gebergten van Siberie, gevonden. In Lapland ftrekt het voor de Berglui-

(13) *Rubus* Fol. ternatis, Caule inermi unifloro. *Mat. Med.* 244. *Fl. Suec.* 412. *Lapp.* 207. T. 5. f. 2. OED. *Dan.* 488. *H. Cliff.* 292. R. *Lugdb.* 274. Rubus humilis Flore purpureo. BUXB. *Cent.* V. p. 13. T. 26. Rubus trifolius &c. AMM. *Ruth.* 185.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

luiden tot verfnapering en de Geley of Wyn, daar van in Nordland gemaakt, wordt als een Gefchenk naar Stokholm gezonden, alwaar menze houdt voor eene Lekkerny. In Tuinen aart het Gewas niet, blyvende aldaar onvrugtbaar. Het zyn van de lekkerfte Besfen in Sweeden, doch hebben dit ongemak, dat zy niet van den Stoel willen, al zynze ryp.

XIV. *Rubus Chamæmorus.* Aalbesbladige.

(14) Braamboos *met enkelde gekwabde Bladen en ongedoornde eenbloemige Stengen.*

Dit Plantje, dat byna van de zelfde hoogte is, groeit op Veenachtige Gronden, in de Bosfchen van Sweeden, Deenemarken en Rusland, menigvuldig. Het heeft Bladen als die der Aalbesfen, en de Vrugten, zo groot als Moerbeijen, eerst rood en door aanryping geel wordende, zyn niet minder aangenaam van Smaak als de gedagte Laplandfche. Door die van Westerbothnie wordt een groote menigte van deeze Braamen, ingelegd, Jaarlyks in de Herfst naar Stokholm gezonden, om tot Toefpyze te gebruiken. De Laplanders eetenze, in Rendieren Melk tot Pap gewreeven, met veel Smaak, en bewaaren de Besfen een geheelen Winter, onder de Sneeuw op de Gebergten begraven, haa-

(14) *Rubus* Fol. fimplicibus lobatis &c. *Mat. Med.* 244. *Fl. Suec.* 413. *Fl. Lapp.* 208. T. 5. f. 1. *H. Cliff.* 192. *R. Lugdb.* 279. Chamærubus foliis Ribes. C. B. *Pin.* 480. Morus Norvegica. TILL. *Aböens.* 47. T. 150. OED. *Dan.* T. 1.

haalende die 's Voorjaars, even smaakelyk als toen zy geplukt werden, daar uit. Van sommigen zyn zy ongemeen tegen het Blaauwschuit aangepreezen. 't Is een tweehuizig Gewas, doch de Wortel van het Mannetje vereenigt zig met dien van 't Wyfje onder den Grond, om een Eenhuizige te maaken, zo de Heer SOLANDER waargenomen heeft. IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

(15) Braamboos *met enkelde Hartvormige onverdeelde gekartelde Bladen en ongebladerde eenbloemige Steelen.* XV. *Rubus Dalibarda.* Vioolbladige.

Deeze Kanadasche, te vooren *Dalibarda* geteld, heeft kruipende Wortelen en Bladen als die der Violen, van boven dun besprengd met Haairtjes, zo wel als de Stengetjes of Bloemsteelen, die de langte der Bladen hebben en de Bloemen wit. Het draagt vyf Eyronde naakte Zaaden en is wegens de Gestalte hier t'huis gebragt.

FRAGARIA. Aardbezie-Kruid.

Dit Geslagt heeft een tiendeeligen Kelk met vyf Bloemblaadjes en de Stoel der Zaaden is Eyrond, Bezieachtig, afvallende.

Het begrypt, in de eerste plaats, het zeer bekende Kruid, welks Vrugten men Aardbeziën noemt, als

(1) Aard-

(15) *Rubus* Fol. simplicibus Cordatis indivisis crenatis, Scapo aphyllo unifloro. *Syst. Nat. Veg* XIII.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

I. *Fragaria vesca.* Gewoon.

(1) Aardbezie-Kruid *met kruipende Staarten.*

Deeze groeit, door geheel Europa, in de Bosſchen niet alleen, maar in de Noordelyke deelen zelfs op drooge opene Velden, wild, en wordt in de middelſte deelen, gelyk by ons, overvloedig in de Moestuinen geteeld. Bovendien wordt zy hier te Lande ook in verſcheide Bosſchagiën van Gelderland, Overysſel, Vriesland, ja aan den Duinkant van Holland, wild aangetroffen. Men noemtze in 't Latyn *Fragaria*, in 't Franſch *Fraiſier* of *Fraiſe*, in 't Engelſch *Strawberry* en in 't Hoogduitſch *Erdbeeren*, 't welk met onze benaaming ſtrookt.

Het Kruid is iedereen bekend. Uit een harden zwarten Wortel ſchiet het lange Bladſteelen met drie Bladen, welke ovaalachtig zyn, en meer of minder ruig, lichter of donkerer groen, grooter of kleinder. Hier aan zyn de Verſcheidenheden kenbaar, die in grootte, kleur en figuur,

(1) *Fragaria* Flagellis reptantibus, *Syſt. Nat.* XII. Gen. 633. p. 349. *Veg.* XIII. p. 396. *Mat. Med.* 245. *H. Cliff.* 192. R. *Lugdb.* 274. GOUAN *Monsp.* 247. GER. *Prov.* 470. KRAM. *Auſtr.* 146. HALL. *Helv.* 342. *Fl. Suec.* 414, 450. GORT. *Belg.* 144. Fragaria vulgaris. C. B. *Pin.* 326. *Fl. Lapp.* 209. GORT. *Ingr.* 80. GRON. *Virg.* 56, 78. Fragaria Fr. albo. C. B. *Pin.* 326. Fragaria & Fraga. DOD. *Pempt.* 672. LOB. *Ic.* 697. β. Frag. Fr. parvi Pruni magnitudine. C. B. *Pin.* 327. γ. Frag. Chiloënſis, Fr. maximo, Fol. Carnoſis hirſutis. DILL. *Elth.* 145. T. 120. f. 146. Frag. craſſis et rugoſis foliis, Flore & Semine carens. BOERH. *Lugdb.* I. p. 42.

guur, bovendien verschillen. Dus heeft men roode en witte van de gemeene Soort, die men *Tamme* Aardbeziën noemt, en anderen, byna Oranjekleurig, met groote donkere Bladen, *Wilde* of ook wel *Engelsche* genaamd, in wier Vrugten, die grooter zyn dan de Tamme, de Zaadjes ingedooken zitten, daar zy uitpuilen op de anderen. Deeze Wilde Aardbeziën houden ook vaster aan den Kelk. Voorts zyn 'er nog die men *Ruige* noemt, wegens de Ruigheid der Bladen en deeze leveren Vrugten als Pruimen uit, doch minder aangenaam van Smaak of laffer dan de Tamme, die wederom zoeter en minder rinsch dan de gemelde Engelsche zyn.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Even 't zelfde meldt Pater FREZIER van de Aardbeziën van Chili, by de Stad Conception geteeld wordende, met ronder, dikker en ruiger Bladen; de Vrugten doorgaans van grootte als een Ockernoot en dikwils als een Ey, bleek rood van Kleur en laf. BOERHAAVE hadt deeze, in Europa overgebragt en voortgeteeld zynde, in de Leidse Akademie-Hof, als Bloem noch Vrugt geevende, voorgesteld. In 't Jaar 1730 bloeide zy in de Elthamse Tuin en heeft sedert Vrugt gedragen, doch dezelve wierdt aldaar niet ryp, zo DILLENIUS verhaalt.

De Wortel en de Bladen van dit Kruid zyn openende en wat samentrekkende; maar de Vrugten overtreffen die grootelyks in gebruik;

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

zo over Tafel, als wanneer zy een der lekkerste Fruit zyn onder de Nageregten en zeer gezond, als tot Geneesmiddelen. In de Apotheeken is daar van het Gedeſtilleerde Water en Geest, de Julep en Syroop bekend; waar van de eerſten eenigszins Hartſterkende, de laatſten Verkoelende zyn. In die beide opzigten, echter, kan men uit andere Vrugten veel kragtiger Middelen bereiden. Het Zaad wordt gehouden voor Steenbreekende, ten minſte ſterk Pisdryvende. Een Pap van Aardebeijen is zeer dienſtig op Ontſteekingen. Zy zyn zo Waterig, dat vyf Pond door Deſtillatie omtrent vier Ponden Water uitleveren (*).

II. *Fragaria monophylla.* Eenbladig.

(2) Aardbezie - Kruid *met enkelde Bladen.*

Dit heeft de Heer DUCHESNE aan den Heer LINNÆUS gezonden en zelf beſchreeven. Het zou eene Verſcheidenheid van de voorgaande kunnen zyn, want het eerſte Blad is drievoudig; maar het heeft langer Bloemſteelen, kleiner Bloemblaadjes en ingeſneeden Kelken.

III. *Sterilis.* Onvrugtbaar.

(3) Aardbezie - Kruid *met een leggende Steng en ſlappe Bloemtakjes.*

Som-

(*) GEOFFR. *Mat. Med.* III. p. 489.

(2) *Fragaria* Fol. ſimplicibus. *Syſt. Nat. Veg.* XII. & XIII.

(3) *Fragaria* Caule decumbente, Ramis Floriferis laxis. *Veg.* XIII. Frag. Caule decumbente repente. R. *Lugdb.* 274. GOUAN

Sommigen hebben het gewoone Aardbezie-Kruid, toevallig geen Vrugten draagende, voor het Onvrugtbaare aangezien; doch de Heer GERARD merkt aan, dat men de eigentlyke onvrugtbaare Soort in Provence niet wild groeijende vindt; offchoon GARIDELL dezelve als zodanig heeft voorgefteld. Deeze, meent hy, is een bewys, dat men de Aardebeijen, gelyk hy gedaan heeft, tot het volgende Geflagt zou moeten betrekken. Zie hier de befchryving, welke onze Ridder van dit Onvrugtbaare Aardbezie-Kruid, dat, volgens hem, in Engeland en Switzerland groeit (*), heeft gegeven.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

„ Dikke neergedrukte Stronkjes, met Lan-
„ cetvormige Roestkleurige Stoppeltjes gedekt;
„ de Bladen drievoudig ftomp Eyrond, Zaag-
„ tandig, geftompt, flapper, Haairig, Flu-
„ weelig zagt, van onderen witachtig, met zeer
„ Haairige Steelen: de Bloemdraagende Sten-
„ gen Draadachtig dun, leggend, flap, met
„ kleiner en minder Bladen. De Bloemen een-
„ zaam, gefteeld, wit; geen Staarten".

Po-

GOUAN *Monsp.* 247. DALIB. *Paris.* 14. HUDS. *Angl.* 195. Fragaria fterilis. TOURNF. *Inft.* 296. C. B. *Pin.* 327. LOB. *Ic.* 698. GER. *Prov.* 470. HALL. *Helv.* 342. Frag. fterilis f. minima vesca &c. MORIS. *Hift.* II. p. 186. S. 2. T. 19. f. 5.

(*) Volgens LOBEL wordt het ook in de Nederlanden, op de Rotfen en in de Bosfchen omtrent Doornik, veel gevonden.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

POTENTILLA. Ganſerik.

Veelwyvige.

De Kelk en Bloem komt met die van 't voorgaande overéén; maar het heeft de Zaadjes, die rondachtig en naakt zyn, op een klein droog Stoeltje zittende.

In dit Geſlagt komen tien Soorten voor met Gevinde, veertien met Gevingerde en vyf met Drievoudige Bladen. Van de eerſte heb ik de eerſte Soort, als Heeſterig zynde, reeds beſchreeven*: des

* II. D. V. St. bl. 225.

A. Met gevinde Bladen.

II. *Potentilla Anſerina.* Zilverſchoon.

(2) Ganſerik *met gevinde Zaagswys' getande Bladen, kruipende Stengen en eenbloemige Steeltjes.*

Van dit zeer gemeene Kruid, is zo wel de Nederduitſche als de Latynſche Geſlagtnaam ontleend. Men noemt het gemeenlyk *Argentina*, in 't Nederduitſch *Zilverſchoon* of *Zilverblad* en *Blik*, wegens de Zilverachtigheid der Bladen, welke zeer ſterk is, wanneer het op de Kley groeit, zegt de Ridder. Het heeft dien glans ſterker op drooge plaatſen en aan de Wegen,

(2) *Potentilla* Fol. pinnatis ſerratis Caule repente. *Mat. Med.* 246. R. *Lugdb.* 275. *H. Cliff.* 103. GOUAN *Monsp.* 248. GER. *Prov.* 467. HALL. *Helv.* 338. KRAM. *Auſtr.* 146. *Fl. Suec.* 415. GORT. *Belg.* 144. Argentina. DOD. *Pempt.* 600. Argent. Potentilla. LOB. *Ic.* 693. Potentilla. C. B. *Pin.* 321. CAM. *Epit.* 758.

gen, dan in de Velden. Ik heb het hier in Holland, zo wel op Veen en Kley, als in Zandgronden, ja tusſchen de Steenen, even tierig gevonden, en dus komt het ook in andere deelen van Europa voor. Het maakt tusſchen de koude en heete Lugtſtreek geen verſchil; zynde in Provence zo gemeen als in Duitſchland, Rusland en Sweeden. *Anſerina* wordt het insgelyks genoemd, waar van zekerlyk de Hoogduitſche naam *Grenſich* en *Genſerich*, zo wel als de onze *Ganſerik*, zyne afkomst heeft. De Ganzen, naamelyk, zegt men, willen 't gaarn eeten onder 't Voer. By de Engelſchen noemt men het *Wild Tanſy*, dat is Wild Reinevaren, of *Silverweed*, dat is Zilverkruid.

IV. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Polygynia.*

Wegens de uitneemende kragten, in de Geneeskunde, voert dit Kruid den naam van *Potentilla*. Het komt byna met de Kina-Bast overeen, zeid' BOERHAAVE, wordende de Afloopende Koortſen daar door dikwils weggenomen, indien men het uitgeperſte Sap der Bladen een Uur voor het aankomen ingeeft. Uitwendig opgelegd dient het tot Bloedſtemping, geneest Wonden en Pynlyke Ontſteekingen. Tot de Oorſmerten, in Kinderen, dient een weinig van het gekneusde Kruid met Ceruis opgelegd. Het Zaad en de Wortel is, zo wel als 't Kruid, van eene ſamentrekkende hoedanigheid, en dus dient het Afkookzel, inwendig, tegen Loop en Bloedloop. Men kan het in Vleeſchnat kooken, als wanneer het dikwils

D 4 den

IV. AFDEEL. XII HOOFDSTUK. den Witten Vloed geneest. Zelfs wordt het Kruid, dat Zuurachtig is met eenige samentrekking, ook wel in Moes gegeten.

IV. Potentilla Sericea. Wollig. (3) Ganserik *met dubbeld gevinde, wederzyds Wollige Bladen, de Slippen evenwydig digt aan elkander, en leggende Stengen.*

In Siberie komt deeze voor, die naar de voorgaande gelykt, doch veel kleiner is en de Bladen samengesteld heeft uit Eyronde Wollige Blaadjes, welke Kamswyze verdeeld zyn. De Stengetjes, twee- of driemaal zo lang als de Bladen, neerleggende, hebben aan 't end eenige geele Bloempjes.

IV. *Multifida.* Veeldeelig. (4) Ganserik *met dubbeld gevinde Bladen, de Slippen effenrandig, afstandig, van onderen Wollig en leggende Stengen.*

Van deeze, die in Siberie, Tartarie of ook in Klein Asie groeit, heeft de Gestalte insgelyks veel overeenkomst met het Zilverschoon,

(5)

(3) *Potentilla* Fol. bipinnatis &c. Potent. Fol. pinnatis hirsutis &c. HALL. *Goett.* II. p. 106. Potentilla Fol. duplicato-pinnatis &c. GMEL. *Ms.*

(4) *Potentilla* Fol. bipinnatis &c. Pentaphylloides supinum minus &c. AMM. *Ruth.* 116. Pentaphylloides repens Foliis pinnatis. BUXB. *Cent.* I. p. 30. T. 49. f. 1. *β.* Pentaphyll. supina, minor &c. AMM. *Ruth.* 117. GOUAN *Monsp.* 248.

(5) Ganſerik *met gevinde en drievoudige Bladen, de buitenſten grootst, en kruipende Staarten.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. V. *Potentilla Fragaroides.* Aardbezieachtig.

Deeze gelykt naar het onvrugtbaare Aardbeſie-Kruid en heeft de Bladen Fluweelig met gehaairde Steeltjes. Zy groeit in Siberie.

(6) Ganſerik *met gevinde overhoekſe Bladen, vyf Eyronde gekartelde Blaadjes en eene regtopſtaande Steng.* VI. *Rupeſtris.* Rotzig.

Die Kruiden, welken de vermaarde TOURNEFORT, als naar het Vyfvingerkruid gelykende, *Pentaphylloides* genoemd heeft, enkel door de Bladen daar van verſchillende, zyn, zo wel als dat Kruid zelf, tot dit Geſlagt betrokken. Het tegenwoordige is *Aardbezie-draagend* Vyſvingerkruid, of Vyfblad, door CLUSIUS genoemd, die hetzelve in Neder-Ooſtenryk overvloedig vondt groeijen. Het komt ook voor, in Siberie en in Sweeden, meeſt aan de zyden der Bergen. De Vrugten gelyken naar Aard-

(5) *Potentilla* Fol. pinnatis ternatisque &c. Potent. Fol. novenis palmatis apice ſerratis. HALL. *Goett.* II. p. 106.

(6) *Potentilla* Fol. pinnatis alternis &c. *H. Cliff.* 193. *It. Westgoth.* 63, 76. *Flor. Suec.* II. p. 453. Pentaphylloides erectum. J. B. *Hiſt.* II. p. 398. MORIS. *Hiſt.* II. p. 192. S. 2. T. 20. f. 1. Quinquefolium Fragiferum. C. B. *Pin.* 326. CLUS. *Hiſt.* II. p. 107. GOUAN *Monsp.* 248.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Aardbeziën, doch hebben niets aangenaams. Het heeft de onderste Bladen vyf-of meer-Vinnig, de bovensten maar drievoudig aan de Steng, die ongevaar een Voet hoog groeit, zynde rood van Kleur.

VII. *Potentilla bifurca.* Gegaffeld.

(7) Ganserik *met gevinde byna egaale Bladen en langwerpige byna tweedeelige Blaadjes, de buitensten samenloopende.*

VIII. *Pimpinelloides.* Pimpernellig.

(8) Ganserik *met gevinde Bladen, de Blaadjes rondachtig, getand, egaal; de Steng regtopstaande.*

Deeze beide Soorten zyn door TOURNEFORT in de Levant waargenomen. Men vindt de eerste ook in Siberie.

IX. *Pensylvanica.* Pensylvanisch.

(9) Ganserik *met de onderste Bladen gevind, de bovensten drievoudig; de Blaadjes ingesneeden Zaagtandig; de Steng regtopstaande en ruigachtig.*

Waarom deeze, die in Kanada groeit, den bynaam van *Pensylvanische* voere, is my duister.

(10)

(7) *Potentilla* Fol. pinnatis subæqualibus &c. Pentaphylloides Orientale supinum &c. TOURNF. *Cor.* 21.

(8) *Potentilla* Fol. pinnatis, Foliolis subrotundis &c. Pentaphylloides Orientale erectum &c. TOURNF. *Cor.* 21. BUXB. *Cent.* I. p. 30. T. 48.

(9) *Potentilla* Fol. inferioribus pinnatis &c. *Mant.* 76. Pentaphylloides Canadense Fol. Agrimoniæ. BOERH. *Lugdb.* I. p. 40.

(10) Ganſerik *met gevinde Bladen en gegaffelde leggende Stengen.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. X. *Potentilla ſupina.* Leggend.

In Duitſchland en in Siberie is deeze gevonden, zynde door GMELIN afgebeeld. De Stengen zyn wel een Elle lang, doch leggen op den Grond, en daarom voert deeze Soort, by uitſtek, den bynaam van *leggende*, die zeer gepast is. Zy komt by J. BAUHINUS onder den naam van *Pentaphylloides ſupinum* voor, en behoudt by TOURNEFORT denzelven.

B. Met gevingerde Bladen.

(11) Ganſerik *met zevenvoudige Lancetvormige Zaagtandige, wederzyds een weinig gehaairde Bladen en regtopſtaande Stengen.* XI. *Recta.* Regt.

Dit Gewas behoort eigentiyk tot de Soorten van *Vyfvinger-Kruid*, hoewel het niet van de ge-

(10) *Potentilla* Fol. pinnatis, Caule dichotomo decumbente. *H. Cliff.* 193. *Ups.* 133. R. *Lugdb.* 275. Pentaph. Alpin. minus ſupinum. PLUK. *Alm.* 285. T. 106. f. 7. Pent. ſupinum quorundam. CLUS. *Hiſt.* II. p. 107. Pentaph. ſpecies. Flore luteo enneaphyllos hirſuta. AMBROS. *Phyt.* T. 434. Quinquef. Fragifero affinis. C. B. *Pin.* 326. GMEL. *Itin.* I. p. 149. T. 27. f. 2. Pentaphylloides ſupinum. J. B. II. p. 398. TOURNF. *Inſt.* 298.

(11) *Potentilla* Fol. ſeptenatis, Lanceolatis ſerratis &c. Potentilla Fol. digitatis &c. *H. Ups.* 133. R. *Lugdb.* 275. Quinquefolium rectum luteum. C. B. *Pin.* 325. Quinquefolium alterum vulgare. DOD. *Pempt.* 116.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. gemeenſten is, groeiende in Italie en de Zuidelyke deelen van Vrankryk aan de kanten der Landeryëu. De Bladen zyn wederzyds groen, doch volwasſen byna kaal, zegt de Ridder.

XII. *Potentilla Argentea.* Verzilverd. (12) Ganſerik *met vyfvoudige Wigvormige, ingeſneedene, van onderen Wollige Bladen; de Steng opſtaande.*

XIII. *Intermedia.* Middelſlag. (13) Ganſerik *met de Wortelbladen vyf- de Stengbladen drievoudig, en eene byna opſtaande, zeer Takkige Steng.*

XIV. *Hirta.* Ruig. (14) Ganſerik *met zeven en vyfvoudige Wigvormige ingeſneedene Haairige Bladen, en eene opſtaande ruige Steng.*

Van deeze drie is de eerſte in Europa vry algemeen, komende zelfs in onze Nederlanden, byzonderlyk in Vriesland, op veele plaatſen in

(12) *Potentilla* Fol. quinatis Cuneiformibus inciſis &c. Potent. Fol. digitatis &c. *Fl. Suec.* 417, 454. Potent. Fol. digitatis inciſo-ſerratis, Caule erecto. *H. Cliff.* 193. Quinquefolium Folio Argenteo. C. B. *Pin.* 325. Pentaph. minus. CAM. *Epit.* 760.

(13) *Potentilla* Fol. Radicalibus quinatis. Caulinis ternatis. B. *Mant.* 76. Quinquefol. mont. luteum erectum hirſutum. C. *Pin.* 325. *Prodr.* 139. RAJ. *Eur.* 213. HALL. *Helv.* 340.

(14) *Potentilla* Fol. ſeptenatis quinatisque Cuneiformibus inciſis piloſis. Quinquef. mont. erectum hirſutum luteum. MAGN. *Monsp.* 216. GOUAN *Monsp.* 249. Quinquef. rect. minus ang. foliis Monspeliacum. RAJ. *uts.*

in de Wouden, in Bosschen, laage Gruppels en Hey-Velden voor, zo MERSE aantekent. De andere, als een middelslag tusschen deeze en de Noorweegse aangemerkt, groeit in Switzerland: de derde omstreeks Montpellier, als ook in Provence en de Pyreneen. Zy verschilt en munt uit, door de lange ruige Haairen, die onder aan de Bladen en aan de Steng zyn.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(15) Ganserik *met zevenvoudige ongesteelde Bladen, zittende op het verbreede Stoppeltje.*

XV. *Potentilla Stipularis.* Gestoppelde.

Deeze Siberische heeft een opstygende, Draadachtige, gladde Steng, aan den top verdeeld, met omvattende Stoppeltjes, die eenzaam zyn en uitgerand. De smalle Bladen, zeven, agt of negen in getal, komen uit de gedagte uitranding voort.

(16) Ganserik *met de Wortelbladen vyfvoudig, Wigvormig, Zaagswyze getand; de Stengbladen byna gepaard; de Takken Draadachtig dun en neerleggende.*

XVI. *Opaca.* Donker.

(17)

(15) *Potentilla* Fol. septenatis sessilibus &c. Potent. Fol. novenis, Stipulis insidentibus. GMEL. *Sib.* III. p. 185. T. 37. f. 2.

(16) *Potentilla* Fol. Radicalibus quinatis Cuneiformibus serratis &c. *Am. Acad.* IV. p. 274. Quinquef. minus repens Lanuginosum luteum. C. B. *Pin.* 325. Quinquef. IV. flavo flore, secunda Species. CLUS. *Hist.* II. Ic. p. 106. Quinquefolio similis enneaphyllos hirsuta. C. B. 325. *Prodr.* 139. HALL. *Helv.* 340. KRAM. *Austr.* 146.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

XVII. *Potentilla Verna.* Voorjaars.

XVIII. *Aurea.* Goudbloemig.

(17) Ganserik *met de Wortelbladen vyfvoudig stomp met spitse Tandjes; drievoudig aan de Steng die neigt.*

(18) Ganserik *met de Wortelbladen vyfvoudig, Zaagtandig, spits; drievoudig aan de neigende Steng.*

Van deeze drie komt de eerste, die somtyds ook negenbladig is, op de Gebergten van Oostenryk, Switzerland en in 't Veroneesche, als ook; volgens den Heer THUNBERG, in Japan voor. De tweede vindt men op drooge Velden in de kouder deelen van Europa, zelfs in Lapland. Zy groeit in de Landen by den Essenburg, buiten Harderwyk, zegt de Heer DE GORTER. De laatste, die de Bloemen zeer hoog geel of Goudkleurig heeft, komt niet alleen in Switzerland, op de Alpen, maar ook op de Bergvelden in Provence, voor. Doch in deeze allen heerscht, wanneer menze met de Afbeeldingen vergelykt, een groote verwarring, zo de Heer HALLER aan-

(17) *Potentilla* Fol. Radicalibus quinatis acute serratis retusis. &c. *Fl. Suec.* 419. GORT. *Belg.* 145. Potentilla Fol. quinatis incisis &c. *Fl. Lapp.* 212. *H. Cliff.* 194. R. *Lugdb.* 276. Quinquefolium minus repens luteum. C. B. *Pin.* 325. Pentaphyllum s. Quinquefolium minus. TABERN. *Ic.* 123. OED. *Dan.* T. 114.

(18) *Potentilla* Fol. Radicalibus quinatis serratis acuminatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 316. HALL. *Helv.* 339. T. 6. f. 4. Quinquefol. minus repens Alpinum Aureum. C. B. *Pin.* 325. JACQ. *Vind.* 91, 245. Potent. Fol. margine Sericeis &c. GER. *Prov.* 468. SCOP. *Ann.* II. p. 53.

aanmerkt. Waarschynlyk speelt dit Kruid in de figuur en 't getal der Bladen, en in de Kleur der Bloemen, naar de Groeiplaats. Zo heeft ook de Heer JACQUIN deeze laatste aan het Voorjaars-Ganserik ondergeschikt, en Doktor SCOPOLI merktze als eene Verscheidenheid daar van aan. Door kweeking in de Tuinen wordt de Bloem grooter en aanzienlyker. De Stengetjes van deeze Kruiden zyn omtrent een half Voet lang, leggende gedeeltelyk op den Grond.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

(19) Ganserik *met vyfvoudige Haairige Bladen en een opstygende ruige Steng.*

XIX. *Potentilla Canadensis.* Kanadaasch.

De Heer KALM heeft deeze in Kanada waargenomen, die de gedaante hadt van het Aardbesie-Kruid, met het Stengetje een Vinger lang. De Bladsteelen, en de Bladen van onderen, zyn witachtig ruig als Fluweel.

(20) Ganserik *met vyfvoudige Bladen, aan den top Oogluikend-Zaagtandig; leggende Draadachtige Stengen en ruige Stoelen.*

XX. *Alba.* Wit.

(21)

(19) *Potentilla* Fol. quinatis villosis, Caule adscendente hirsuto. Quinquefolium Canadense humilius. MORIS. *Hist.* II. p. 188.

(20) *Potentilla* Fol. quinatis, apice conniventi serratis &c. Quinquefolium album. HALL. *It. Helv.* 70. Quinquef. album minus. C. B. *Pin.* 325. Pentaphyllum majus Flore albo. CLUS. *Hist.* II. p. 105. KRAM. *Austr.* 146. GOUAN *Monsp.* 249. GER. *Prov.* 469.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

XXI. *Potentilla Caulescens.* Gestengd.

(21) Ganserik *met vyfvoudige, aan den top Oogluikend Zaagtandige Bladen; leggende veelbloemige Stengen en ruige Stoelen.*

XXII. *Nitida.* Glanzig.

(22) Ganserik *met byna drievoudige, Wollige, Oogluikend drietandige Bladen; eenbloemige Stengen en gewolde Stoelen,*

XXIII. *Valderia.* Waldens.

(23) Ganserik *met zevenvoudige stomp Eyronde, Zaagswys' getande, Wollige Bladen; de Steng opstaande; de Bloemblaadjes korter dan de Kelk en gewolde Stoelen.*

Deeze vier Soorten kan men uit haare bepaalingen genoegzaam onderscheiden, zo zy niet in malkander loopen. Meest zyn zy tot het *Witbloemige Vyfvingerkruid* van CLUSIUS betrekkelyk, inzonderheid het Gestengde, dat men ook omstreeks Weenen vindt, komende die beiden tevens in Switzerland voor. Op 't hoogste is dit Kruid een Voet hoog, en de kleine Soort

(21) *Potentilla* Fol. quin. apice conn. &c. Quinquef. album majus. C. B. *Prodr.* 139. Caulescens. C. B. *Pin.* 325. HALL. *Opusc.* 263. N. 50, 47. Album minus alterum. C. B. *Pin.* 325. Quinquef. 2. minus albo flore. CLUS. *Hist.* II. p. 105. JACQ. *Vind.* 246.

(22) *Potentilla* Fol. subternatis tomentosis conniventi-tridentatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 316. Heptaphyllum Argenteum Alpinum &c. BOCC. *Mus.* II. p. 20. T. 9. Trifolium Alp. Arg. Persici flore. C. B. *Pin.* 328. PON. *Bald.* 222. RAJ. *Hist.* 615. Comaroides Alpina Argentea Sericea Persici flore. SEG. *Ver.* I. p. 497.

(23) *Potentilla* Fol. septenatis obovatis serratis tomentosis; Caule erecto; Petalis Calyce brevioribus; Receptaculis Lanatis.

Soort een Handpalm. Het *Glanzige* is op den Baldus-Berg, in 't Veroneesche, gevonden, en *Comaroides* door den Heer SEGUIER getyteld. Dit heeft de Bladen, die aan de Steng drievoudig voorkomen, Zilverachtig gefluweeld en Bloemen naar die van den Persikboom gelykende. De laatste, die de Wortelbladen zeven- en de Stengbladen drievoudig heeft, schynt aan de Waldenser Bergen, in Savoije, bepaald te zyn.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

XXIV. *Potentilla reptans.* Kruipende.

(24) Ganserik *met vyfvoudige Bladen, kruipende Stengen en eenbloemige Bloemsteeltjes.*

Deeze Soort is het Gemeene *Vyfvingerkruid*, dat alom in Europa voorkomt op vogtige plaatsen. Het groeit by ons in Holland in de Duinvaleijen, in de Wouden van Vriesland, enz. Volgens den Griekschen naam *Pentaphyllon*, noemt men het in 't Latyn *Quinquefolium*, in 't Fransch *Cinquefeuille* en in 't Engelsch *Cinquefoil* of Vyfbladig Gras. DODONÆUS geeft 'er den bynaam aan van *Groot*, en het heeft, inderdaad, de Stengen veel langer dan de meeste

(24) *Potentilla* Fol. quinatis, Caule repente, Pedunculis unifloris. *Mat. Med.* 247. *Fl. Succ.* 418, 456. GORT. *Belg.* 145. R. *Lugdb.* 275. N. 7. GOUAN *Monsp.* 249. GER. *Prov.* 469. JACQ. *Vind.* 91. &c. GRON. *Virg.* 163. Quinquefolium majus repens. C. B. *Pin.* 325. Quinquef. majus. DOD. *Pempt.* 116. LOB. *Ic.* 696. Pentaphyllum vulgatissimum. RAJ. *Hist.* 611.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

ſte andere Soorten, hoewel het langs den Grond kruipt, uit de knoopen Wortel ſchietende. De Bladen beantwoorden aan de benaaming, en hier door is het iedereen bekend, draagende doorgaans geele Bloemen.

Dit Kruid heeft eene ſamentrekkende Wondheelende hoedanigheid, inzonderheid de Wortel, welke deswegen in ſommige Apotheeken nagehouden wordt, en ſomtyds in Afkookzel tegen den Bloedloop, of ook in Gorgeldranken, voorgeſchreeven.

C. Met drievoudige Bladen.

XXV. *Potentilla Monſpelienſis.* Montpelliers.

(25) Ganſerik *met driev. Bladen, een Takkige opgeregte Steng, de Bloemſteeltjes boven de Knietjes voortkomende.*

Den bynaam voert deeze, als by Montpellier in Languedok voorkomende, doch ik vind 'er by GOUAN, in dit Geſlagt, geen melding van gemaakt. Zy gelykt zeer naar het Aardbeſie-Kruid, maar verſchilt 'er van, door de Stengen een Voet of anderhalf hoog te hebben en drooge Vrugten. De Blaadjes zyn Eyrond, ſtomp en egaal getand.

(26)

(25) *Potentilla* Fol. ternatis, Caule Ramoſo erecto &c. *H. Ups.* 134. Pentaphylloides majus erectum, Flore luteo. MORIS. *Hiſt.* II. p. 193. S. 2. T. 20. f. 2. Pentaphylloides Fragariæ folio. MAGN. *Monsp.* 304. Fragaria ſterilis Alpina caulescens. BOERH. *Lugdb.* I. p. 42.

(26) Ganserik *met driev. Bladen, een gegaffelde Steng en Oxel-Bloemsteeltjes.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. XXVI. *Potentilla Norvegica.* Noorweegs.

Deeze op de Velden in Noorwegen, Sweeden, Pruissen en Kanada, groeijende, heeft de Bladjes Lancetvormig Zaagswyze getand.

(27) Ganserik *met driev. Bladen, die ingesneeden en van onderen Wollig zyn, de Steng opstygende.* XXVII. *Nivea.* Witbladig.

Op de Alpen van Lapland en Siberie komt deeze voor, die Bladen als het Verzilverd Ganserik, doch drievoudig en breeder, ruiger, van onderen met een Sneeuwwitte Wolligheid heeft. De Bloemen zyn geel, de Stengetjes omtrent een Span hoog.

(28) Ganserik *met driev. Bladen, die getand en* XXVIII. *Grandiflora.* Grootbloemig.

(26) *Potentilla* Fol. ternatis, Caule dichotomo &c. Pot. Fol. ternatis &c. *Fl. Suec.* 420, 457. *Fl. Lapp.* 211. *H. Cliff.* 193. R. *Lugdb.* 275. OED. *Dan.* 271. Quinquefolium hirsutum luteum paucioribus laciniis. LOES. *Pruss.* 218. T. 70.

(27) *Potentilla* Fol. ternatis incisis &c. *Fl. Suec.* II. N. 458. Pot. Fol. ampliter crenatis &c. HALL. *Goett.* II. p. 108. Fragaria sterilis procumbens &c. AMM. *Ruth.* 109. T. 14. f. 2. GMEL. *Sib.* III. p. 183. T. 36. f. 1.

(28) *Potentilla* Fol. ternatis dentatis &c. Pot. fol. tern. Pet. Cordatis luteis. HALL. *Helv.* 342. T. 6. f. 2. Frag. sterilis amplissimo Folio & Flore. VAILL. *Par.* 55. T. 10. f. 1. Potent. Fol. ternatis dentatis &c. GER. *Prov.* 409. GMEL. *Sib.* III. p. 185. T. 35. f. 1, 2.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

en wederzyds eenigermaate Haairig zyn; de Steng neerleggende, langer dan de Bladen.

Veelwyvige.

In Switzerland, Siberie en de Pyreneen is de Groeiplaats van deeze Soort, welke opstygende rosachtige Stengen van een Voet lang heeft: de Bladen wederzyds eenkleurig. De Bloemen zyn zeer groot, en bestaan uit Hartvormige Blaadjes. VAILLANT heeft deeze ook omstreeks Parys waargenomen en de Heer THUNBERG in Japan.

XXIX. *Potentilla subacaulis.* Kortgestengd.

(29) Ganserik *met driev. Bladen, die getand en wederzyds Wollig zyn; de Steng neerleggende.*

Deeze in Siberie, in de Zuidelyke deelen van Vrankryk en in Spanje voorkomende, heeft leggende Stengen, dikwils langer dan de Bladen, die rimpelig, digt gewold, Wigvormig, stomp en getand zyn, met breede spitse Haairige Stoppeltjes. De Bloemen zyn zeer groot en geel met uitgerande Blaadjes: ook de Meeldraadjes geel.

TOR-

(29) *Potentilla* Fol. ternatis dentatis &c. Fragaria ster. sylv. Sericea seu incana. MORIS. *Hist.* II. p. 187. Frag. affinis Sericea incana. C. B. *Pin.* 327. *Prodr.* 139. Pot. &c. Caule subfolioso. GER. *Prov.* 469. GARID. *Prov.* 190. T. 37. Frag. sterilis molli Lanugine pubescens. AMM. *Ruth.* 84, 110. GMEL. *Sib.* III. p. 183. T. 36. f. 2.

TORMENTILLA. Tormentil. IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Een Kelk die agtdeelig is, met vier Bloemblaadjes. Rondachtige naakte Zaaden, die aan een kleineu droogen Stoel gehecht zyn. Dus komen de byzondere Kenmerken voor van dit Geslagt, 't welk aan het Vyfvingerkruid zeer naa verwand is, en waar van twee Europische Soorten zyn.

(1) Tormentil *met een byna regtopstaande Steng en ongesteelde Bladen.* I. *Tormentilla erecta.* Opstaande.

Op drooge Velden van ons Wereldsdeel groeit dit Kruid vry algemeen, komende by ons voor in de Duin-Valeijen en op Zandige Gronden, als ook op de Heide in Gelderland menigvuldig. Men noemt het in de meeste Taalen, naar het Latyn, *Tormentille* of *Tormentil*, doch by de Duitschers *Birckwurts* en *Rothe Heilwurts*, wegens de voornaame Geneeskragten, die de Wortel, in sommige Kwaalen, heeft: gelyk het by ons Landvolk, daar het natuurlyk groeit, ook

(1) *Tormentilla* Caule erectiuscuio, Foliis sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 635. p. 352. *Veg.* XIII. p. 399. *Mat. Med.* 249. Tormentilla. *H. Cliff.* 194. R. *Lugdb.* 276. GOUAN *Monsp.* 249. GER. *Prov.* 470. GORT. *Belg.* 146. *Fl. Suec.* 421, 459. *Fl. Lapp.* 213. CAM. *Epit.* 685. DOD. *Pempt.* 118. Tormentilla vel Heptaphyllon. LOB. *Ic.* 696. Tormentilla sylvestris. C. B. *Pin.* 326. β. Tormentilla Alpina. CAM. *Hort.* 171.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFD. STUK. *Veelwyvige.*

ook wel *Meerwortel* genoemd wordt, om dat het een Geneesmiddel is voor de Bloedige Pis van 't Rundvee (*). De naam van *Zevenblad* gelyk fommigen het ook, zelfs in andere Taalen, heeten, komt eigener toe aan het Gerards-Kruid (†).

De Tormentil fchiet getakte Stengetjes, van twee Duim tot een Voet hoog, Kranswyze bezet met diep ingefneeden Lancetvormige Blaadjes, van ongelyke grootte, fomtyds vyf, fomtyds zeven in getal. De Bloemen, die op 't end der Takjes groeijen, zyn vierbladig en bevatten van agt tot zestien Meeldraadjes, volgens den Heer HALLER, die aanmerkt, dat 'er op de Alpen eene Verfcheidenheid van voorkomt, veel aanzienlyker, hebbende fomtyds de Bloem vyfbladig.

Deeze laatfte is 't, welke CAMERARIUS fchryft, dat door hem van de Tirolfche Gebergten was medegebragt, hebbende den Wortel veel grooter, welriekender en rooder, dan de Gemeene Tormentil. Zy wordt van de Switzers deswegens *Rothwurts*, dat is Roodwortel, geheten. Hy is knobbelig en bevat van binnen een Bloedrood Sap, wordende, als een voornaam Stoppend middel, tegen den Buikloop en

(*) Dan worden de Beeften gezegd *aan 't Meer te ftaan*, zo de Heer DE GORTER aanmerkt.

(†) Het *Ægopodium*, naamelyk, anders *Podagraria* genaamd; zie 't voorgaande Stuk, bladz. 231.

en andere Vloeijingen, die uit ſlapheid der Vaten ontſtaan, met vrugt, in Afkookzel of Aftrekzel gebruikt. De Mondſpoeling, daar mede, dient om losſe Tanden vast te maaken in de Mond. Uitwendig kan men het Poeijer tot Bloedſtemping in Wonden en tegen de ſterke vloeijing van Sweeren gebruiken. Die van 't Eiland Ferro bereiden 'er het Leder mede (*).

IV. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Polygynia.*

(2) Tormentil *met kruipende Stengen en geſteelde Bladen.*

II. *Tormentilla reptans.* Kruipende.

Hoewel 'er in de voorgaande Soort ook veranderingen plaats hebben, met verſtrooide leggende Stengen; zo ſchynt echter dit Kruid daar van te verſchillen, dewyl het geſteelde Bladen heeft. In Engeland, omſtreeks Oxford, groeit het aan de kanten der Akkeren. In kragte komt het overeen met de gemeene Tormentille.

GEUM. Nagelwortel.

Hier is de naam van *Gëum*, dien TOURNEFORT aan een Geſlagt van Kruiden gegeven hadt, welke thans tot het Steenbreek betrokken zyn,

(*) *Act. Hafn.* Tom. I. p. 88.

(2) *Tormentilla* Caule repente, Foliis petiolatis. HUDS. *Angl.* 197. Pentaph. minus viride Flore Aureo tetrapetalo. MORIS. *Hist.* II. p. 190. Pentaph. reptans alatum Fol. profundius ſerratis. PLOT. *Oxf.* 6. §. 7. T. 9. f. 5.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. Veelwyvige.

zyn, op den voorgang van den beroemden GESNERUS tot een Geslagtnaam gebezigd voor de Soorten van dat Kruid, 't welk men *Caryophyllata* plagt te heeten. TOURNEFORT hadt hetzelve dus voorgesteld, en deswegen geef ik 'er den naam van *Nagelwortel* aan.

Vyf Soorten, meest Europische, komen in dit Geslagt voor, naamelyk

I. *Geum Virginianum.* Virginisch.

(1) Nagelwortel *met knikkende Bloemen; de Bloemblaadjes kleiner dan de Kelk; de Vrugten Klootrond, met naakte haakige Baarden: de Bladen drievoudig.*

In Virginie komt deeze Soort voor, welke weinig of niet van die van HERMANNUS met een kleine Bloem, die wit is, en een Reukeloozen Wortel, verschilt. De Wortelbladen zyn dubbeld gevind en de Zaadhuisjes niet ruig; de Bloemen tegen 't bloeijen knikkende.

II. *Urbanum.* Gemeen.

(2) Nagelwortel *met opgeregte Bloemen en Klootronde Haairige Vrugten, die naakte Haa-*

(1) *Geum* Flor. nutantibus, Petalis Calyce minoribus, Fr. globosis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 636. p. 352. *Veg.* XIII. p. 399. *H. Cliff.* 195. GRON. *Virg.* 56. Caryophyllata Virginiana &c. HERM. *Par.* T. p. 111.

(2) *Geum* Flor. erectis, Fructu globoso villoso &c. *Mat. Med.* 249. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* 250. GER. *Prov.* 471. GORT. *Belg.* 146. HALL. *Helv.* 335. Caryophyllata vulgaris. C. B. *Pin.* 321. Caryophyllata. DOD. *Pempt.* 137. LOB. *Ic.* 693. CAM. *Epit.* 725.

IV. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Polygynia.*

Haakige Baarden hebben: de Bladen Lier-achtig.

In de meeste deelen van Europa komt dit Kruid, dat by GESNERUS den bynaam heeft van *Steedsch*, op lommerige plaatsen, in de Bosschen en elders, voor. Het groeit, by ons, in de Haarlemmer en Alkmaarder Houten. Men noemt het in 't Latyn *Caryophyllata*, in 't Fransch *Galiot* of *Benoite*, in 't Engelsch *Avens*, *Herb Bennet*, in 't Hoogduitsch *Benedicten-Wurts* en in 't Nederduitsch *Gezegend* of *Nagelkruid.*

Het maakt een Kruid, met opstaande gebladerde Takkige Stengen van drie Voeten of meer hoogte. De Bladen hebben hunne Vinswyze verdeelingen spits getand. Op 't end van ieder Takje komt een enkelde Bloem van vyf geele Blaadjes, die over de vyftig Meeldraadjes bevat en den Kelk omgeboogen heeft, zo wel als de Stylen: den Stoel en Zaaden ruig, tot een rond Hoofdje vergaard, ieder met een Haakig Baardje.

De Wortel is bitter, samentrekkende en vol zuur; ruikende, als men hem in 't vroege Voorjaar uit den Grond haalt, maar niet altoos, naar Kruidnagelen. Op Wyn getrokken, versterkt hy de Maag, is een Wondmiddel, Bloedvloeijingen en Roode Loop geneezende. Zyne versterkende hoedanigheid maakt hem dienstig in Afloopende Koortsen, in Uitslaande of Be-

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

ſmettelyke Ziekten en in alle Gevallen, daar eene ſlapheid der Vaten heerſcht.

III. *Geum Rivalare.* Beekig.

(3) Nagelwortel *met knikkende Bloemen, langwerpige Vrugten en gepluimde omgeboogen Baardjes.*

Deeze noemt LOBEL *Rondbladig Nagelkruid der Noordelyke Landen met Wolachtige Bloemen*; Hy zegt dat dezelve in de Bosſchen van Brabant by Mechelen, als ook in Normandie, doch inzonderheid in Engeland, overvloedig groeije. Men vindtze ook in ruige Laanen en Bosſchen van Vriesland. Voorts is de Groeiplaats in Sweeden, alwaar men ze *Faerpungar* of *Baggpungar* noemt, op vogtige Velden; in Duitſchland of Ooſtenryk, als ook in Provence, op natte Bergweiden. By Montpellier groeit dit Kruid, dat men *Benoite Aquatique* tytelt, volgens GOUAN naauwlyks anderhalve Handbreedte hoog. In Switzerland, daar het zo op de Alpen, als op laage Landen en aan Beeken, voortkomt, heeft HALLER in de Bloemen, wier Blaadjes ſamenluiken tot eene Rolronde figuur, meer dan honderd Meeldraadjes geteld. De

(3) *Geum* Floribus nut. Fr. oblong. Ariſtis plumoſis tortis. *Fl. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* GORT. *Belg.* 147. HALL. *Helv.* 336. KRAM. *Auſtr.* &c. Geum Rivale. *Fl. Lapp.* 216. Caryoph. Aquatica nutante Flore. C. B. *Pin.* 321. Car. Septentrionalium. LOB. *Ic.* 694. β. Caryoph. Aq. altera. C. B. *Pin.* 322.

De Bladen zyn ruig en rond, naar die van 't Aardveil gelykende, doch driekwabbig, op 't end van lange Bladsteelen, waar aan eenige kleine Vinblaadjes: de Stengen veelbloemig; de Bloemen van buiten roodachtig, en daar op volgen Hoofdjes, die zig als uit ruige Veertjes samengesteld vertoonen. Het heeft in de Wortel weinig Reuk of kragt. IV. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

(4) Nagelwortel *met hellende eenzaame Bloemen en langwerpige Vrugten, die regte ruige Baardjes hebben.* IV. *Geum Montanum.* Bergs.

Berg-Nagelkruid noemt men deeze, als op de hoogste Gebergten van Europa, in Oostenryk, Switzerland en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, groeijende. Hier is de Bloem uitgebreid met geele Blaadjes, de Steng eenbloemig, een Duim breed, 't welk benevens de grootte dit Kruid, dat bovendien een welriekenden Wortel heeft, genoegzaam van het voorige onderscheidt. De kleine Verscheidenheid daar van, evenwel, op de toppen van den Baldus-Berg, in 't Veroneesche, gevonden, hadt de Stengetjes

(4) *Geum* Flor. inclinatis solitariis, Fruct. oblong. Arist. Plum. tect. Car. Pinn. confertioribus &c. HALL. *Helv.* 336. Car. Alpina lutea. C. B. *Pin.* 322. Car. Alpina. PON. *Bald.* 342. Car. Montana. CAM. *Epit.* 727. DOD. *Pempt.* 137. LOB. *Ic.* 695. *β.* Car. Alpina minor. C. B. *Pin.* 322. *Prodr.* 139. Car. Alpina minima, Flore Aureo. BARR. *Rar.* 588. T. 399.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

jes geen Handbreed hoog, volgens BAUHINUS: doch men weet, dat de zelfde Kruiden, doorgaans, hoe hooger op 't Gebergte hoe kleiner groeijen. CLUSIUS vondt het Berg-Nagelkruid, in 't Oostenrykse, met Stengetjes van een Voet.

V. *Geum reptans.* Kruipend.

(5) Nagelwortel *met eenvormige ingesneeden Bladen, de overhoeksen kleiner, en kruipende Staarten.*

De Bladen van deeze Soort gelyken naar die van Eppe of Sellery byzonder. De Wortel is zeer lang en geeft kruipende Staarten uit, waar door het Kruid zig voortplant. De Stengen zyn eenbloemig, naauwlyks langer dan de Bladen. De Groeiplaats is in Switzerland of Wallis, als ook in de Valey van Barcelonette, een Prinsdom in de Alpische Bergreeks, op de Grenzen van Provence en Savoije, alwaar BARRELIER hetzelve gevonden heeft.

DRYAS. Hertenkruid.

De Kelk is in agten gedeeld met agt Bloemblaadjes, in dit Geslagt, 't welk gestaarte Haairige Zaadhoofdjes heeft en de twee volgende Soorten bevat.

(1)

(5) *Geum* Foliolis uniformibus incisis &c. Car. Flagellis Foliosis. HALL. *Enum.* 19. Car. Alpina Apii folio. C. B. *Pin.* 322. Car. Alpina tenuifolia incana &c. BARR. *Rar.* 589. T. 400. BOCC. *Mus.* 160. T. 128.

(1) Hertenkruid *met vyf Bloemblaadjes en gevinde Bladen.* IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. I. *Dryas pentapetala.* Vyfbladig.

Deeze, op Kamtſchatka groeijende, heeft de Wortelbladen gevind, uit zeven of negen Blaadjes beſtaande, die allen langwerpig, liniaal en byna Wigvormig zyn. De Steng, twee of driemaal zo lang, is Draadachtig dun en meest zonder Bladen. De Kelk is in tienen gedeeld, de Bloem heeft vyf witte Blaadjes en een menigte van Meeldraadjes met ronde Knopjes. 't Getal der Stylen en Vrugtbeginzelen is ook menigvuldig. 't Gewas komt met het Vyfvingerkruid zeer overeen, doch de Vrugtmaaking is verſchillende.

(2) Hertenkruid *met agt Bloemblaadjes en enkelde Bladen.* II. *Octopetala.* Agtbladig.

Van deeze Soort, die op de hooge Gebergten van Europa in 't algemeen groeit, heeft het Geſlagt zynen naam, op den Eikenboom zinſpeelende, om dat de Bladen 'er eenigszins naar gelyken. Op de Laplandſche Alpen vondt LIN-

(1) *Dryas* Floribus pentapetalis, Foliis pinnatis. *Am. Acad.* II. p. 353. Caryophyllata pentaphyllea. J. B. *Hiſt.* II. p. 398.

(2) *Dryas* Flor. octopetalis, Fol. ſimplicibus. Dryas. *Fl. Lapp.* 215. *Fl. Suec.* 426. *H. Cliff.* 195. R. *Lugdb.* 279. HALL. *Helv.* 338. SEG. *Ver.* 512. Chamædrys tertia. ſ. montana. CLUS. *Hiſt.* II. p. 351. *Pann.* 610. T. 611. Leucas, Chamædrys Alpina. OED. *Dan.* T. 31.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

LINNÆUS het menigvuldig, doch nergens anders in 't Sweedsche Gebied. In Switzerland kwam het den Heer HALLER ook voor op laager Gebergten. CLUSIUS die het onder den naam van *Derde Gamanderlyn* afbeeldt, spreekt 'er dus van.

„ Voorts komt een andere fraaije Soort voor, „ die voortkruipt met Takjes van een Span „ lang, bruinrood van Kleur, hard, Houtig, „ met Bladen ongeregeld daar om heen, wel- „ ke naar het Loof der echte Gamanderlyn „ gelyken, maar een weinig kleiner zyn en „ van onderen grys, van Smaak zeer samen- „ trekkende en opdroogende. De Bloemen ko- „ men enkeld voort op lange Steelen; zynde „ wit van Kleur en bestaande uit agt of ne- „ gen Blaadjes, van grootte omtrent als die „ der Wyfjes Cistus, en veel Meeldraadjes in „ 't midden hebbende, Reukeloos, op welken „ ruige Zaadhoofdjes volgen, byna als die „ van 't Goudbloemig Nagelkruid. De Wor- „ tel is hard en Houtig, her- en derwaars „ strekkende, met eenige zwartachtige Veze- „ len. Ook schieten somtyds de langs den „ Grond verspreide Takken Wortels: des men „ 'er geheele Plekken mede bedekt ziet. GES- „ NERUS noemt dit, zo ik meen, naar som- „ miger gevoelen *Herba Cervi*, en SIMLERUS, „ in zyn Vertoog over de Alpen, *Hirtswurtz*, „ als ook Alpische Gamanderlyn."

COMARUM. Waterbezie.

IV. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Van dit Geslagt zyn de byzondere Kenmerken, een tiendeelige Kelk met vyf Bloemblaadjes, kleiner dan de Kelk, en de Stoel der Zaaden Eyrond, blyvende, Spongieus.

De eenigste Soort (1), zeer bekend onder den naam van *Rood Moeras-Vyfblad*, voert hier den Griekschen naam *Comarum*, voor *Fragum* gebruikt geweest, niet oneigen; dewyl het Kruid een Vrugt heeft als een drooge Aardbezie. Ik noem het derhalve, aangezien dit Kruid in stilstaande Wateren en vogtige Landsdouwen, zo hier als elders door geheel Europa, zelfs in Provence, in Lapland en in Rusland, voorkomt, *Waterbezie*.

I. *Comarum palustre.* Rood.

Het heeft de gedaante byna van het Gemeene Vyfvingerkruid, doch de Wortel verschilt zeer, als bestaande, gelyk die der meeste Waterplanten, uit de enkele Steng, welke Vezelen schiet in den Slykerigen of Zandigen Grond. De opstaande Steng is somtyds een Voet, ook wel een Elle hoog, gebladerd, ruig-

(1) Comarum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 638. p. 353. *Veg.* XIII. p. 399. GORT. *Belg.* 147. GER. *Prov.* 472. *Fl. Lapp.* 214. *Fl. Suec.* 422, 463. R. *Lugdb.* 276. HALL. *Helv.* 337. Quinquefol. palustre rubrum. C. B. *Pin.* 325. LOB. *Ic.* 691. Quinquefolium quartum. DOD. *Pempt.* 117. *β.* Pentaph. palustre rubrum crassis & villosis foliis &c. PLUK. T. 212. f. 2. RAJ. *Hist.* III. p. 326.

IV. AFDEEL XIII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.* ruigachtig en aan 't end veelbloemig. De Bladen zyn eigentlyk niet gevingerd, of Waaijerachtig, gelyk zy in de Afbeelding van LOBEL en DODONÆUS voorkomen (*), maar gevind, bestaande uit twee of drie paar Eyronde Zaagtandige Vinblaadjes, met een endblaadje, dat grooter is. De Bloem heeft een zeer grooten, donkerrooden, tiendeeligen Kelk, met de Punten beurtlings kleiner, en daar in vyf zeer kleine, Bloedkleurige Blaadjes, Tongswys' gevormd, met ongevaar dertig Meeldraadjes. Eene Verscheidenheid van dit Kruid, met dikke ruige Bladen, is in Engeland en Ierland waargenomen.

(*) De Afbeelding van MORISON S. 2. T. 19. f. 4, alwaar zy niet minder zodanig zig vertoonen, schynt naar de gemelde, met eenige goeddunkelyke verandering, gekopieerd te zyn.

XIV. HOOFD-

XIV. HOOFDSTUK.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk.

Beschryving der VEELMANNIGE KRUIDEN (Polyandria), *dat is die* meer dan twintig *Meeldraadjes hebben, tot welken, onder anderen, de* Maankoppen, Plompen, Corchorus, Peonie, Ridderspooren, Monnikskappen, Akeleijen, Anemonen, Ranonkelen, *behooren.*

De Klasse der Veelmannigen, van welker hoedanigheid reeds meer dan eens gesproken is, bevat, in de Rang der *Eenwyvigen*, de volgende Geslagten.

ACTÆA. Kristoffelkruid.

De Kelk en Bloem, beiden, zyn vierbladig in dit Geslagt, welks Vrugt een Bezie is met één Holligheid en half Schyfronde Zaaden. Daar komen in voor, de twee volgende Soorten.

(1) Kristoffelkruid *met een Eyronde Tros en Sappige Vrugten.* I. *Actæa Spicata.* Geaairde.

Dit

(1) *Actæa* Racemo ovato, Fructibus Baccatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 644. p. 359. *Veg.* XIII. p. 406. OED. *Dan.* 498. Actæa. *H. Cliff.* 209. R. *Lugdb.* 480. GOUAN *Monsp.* 251.

F Geb.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Dit noemt men, ik weet niet om welke reden, *St. Kristoffels-Kruid* en wil dat het de *Actæa* van PLINIUS zy; misschien, om dat de Besfen eenigszins naar die van Vlier gelyken, dus getyteld. Het komt in Kanada voor met witte Vrugten, terwyl het onze dezelven zwart heeft. De Groeiplaats is op belommerde vogtige schuinten der Bergen, zo in Sweeden als in Duitschland, Rusland, en de Zuidelyke deelen van Europa. Het Loof gelykt naar dat der Kroontjesdraagende en de Vinblaadjes naar die van 't Geitenbaard vry veel, zynde helder glanzig groen. De hoogte van 't Gewas is zelden meer dan één of anderhalven Voet. Het heeft Ruitachtige plat-Vliezige Bloemblaadjes zegt LINNÆUS.

Dit Kruid is voor Vergiftig gehouden, als den aart hebbende van de Monniks-Kappen: doch sommigen twyfelen daar aan. Doktor MAPPUS verhaalt, dat de Wortels somtyds voor die van den zwarten Nieswortel verkogt worden. Van eenigen wordt dit, of de volgende Soort, als een kragtig Middel tegen de Vrysterziekte opgegeven.

(2)

GER. *Prov.* 374. KRAM. *Austr.* 149. *Fl. Suec.* 431, 464. Actæa Caule inermi. *Fl. Lapp.* 217. Aconitum Bacciferum. C. B. *Pin.* 183. Christophoriana. HALL. *Helv.* 306. DOD. *Pempt.* 402. DOD. *Purg.* 237. CLUS. *Pann.* 504 Christ. an Actæa Plinii. LOB. *Ic.* 682. *β.* Actæa Racemo ovato &c. MILL. *Dict.* Aconitum Baccis niveis. CORN. *Canad.* 76. T. 77. Christophoriana Amer. Racemosa, Baccis niveis. MORIS. *Hist.* II. p. 8. S. 1. T. 2. f. 7.

(2) Kriſtoffelkruid *met zeer lange Trosſen en drooge Vrugten.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Dit Kruid, in Noord-Amerika groeijende, heeft het uiterlyk aanzien van 't voorgaande en wordt aldaar *Richweed*, van ſommigen *Zwarte Slangen-Wortel*, geheten. De Bladen of Bloemen ſtinken, zo wel als in het andere: de Bloemblaadjes zyn dik, bultig, zeer klein, geſteeld, met een Borſtelig ſpitsje en meer in getal dan de Kelkblaadjes. II. *Actæa Racemoſa.* Geroste.

SANGUINARIA. Bloedkruid.

Dit heeft een agtbladige Bloem en tweebladigen Kelk: het Zaadhuisje een Eyrond Haauwtje zynde met ééne holligheid.

Maar ééne Soort (1) uit Noord-Amerika afkomſtig, komt in dit Geſlagt voor, die gemeenlyk *Kanadaaſch Chelidonium* genoemd wordt, doch by MORINUS den naam van *Sanguinaria* heeft I. *Sanguinaria canadenſis.* Kanadaaſch.

(2) *Actæa* Racemis longisſimis Fructibus ſiccis. *Mat. Med.* 253. GRON. *Virg.* 59. Chriſtoph. Amer. procerior. DILL. *Elth.* 79. T. 67. f. 78. Chriſt. facie herbe ſpicata. PLUK. *Alm.* 54. T. 383. f. 3.

(1) Sanguinaria. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 645. p. 359. *Veg.* XIII. p. 406. *H. Cliff.* 202. FABR. *Helmſtad.* 221. GRON. *Virg.* 57. Sanguinaria major & minor, Fl. ſimplici, & major Flore pleno. DILL. *Elth.* 335. T. 252. Chelidonium majus Canadenſe acaulon. CORN. *Can.* 212. MORIS. *Hiſt.* II. p. 257. S. 3. T. 11. f. 1. RAJ. *Hiſt.* 1887. Ranunculus Virginienſis albus. PARK. *Theatr.* 327. RAJ. *Suppl.* 314.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

heeft bekomen, om dat de Wortel niet alleen, maar ook de Stengetjes en Bladen, afgesneeden of gebroken zynde, een donker Saffraankleurig Vogt uitgeeven, 't welk eenigszins naar Bloed gelykt. In dit opzigt heeft het Kruid meer overeenkomst met de Stinkende Gouwe, dan in de Gestalte. De Amerikaanen noemen dit Sap *Puccoon*, en de Inwooners van Virginie het Gewas *Bloedwortel.*

Uit een dikken Vleezigen Wortel, die Waterpas in de Grond loopt, veel naar den Tormentille-Wortel gelykende, schiet het twee of drie Bladen en even zo veel Bloemen, welke 's Voorjaars in het zig ontrollende Blad zyn besflooten. Uitgespreid zweemen die Bladen naar Vygebladen en de Bloemen naar die van de Crocus, doch zig Kroonswys' uitbreidende en dan bestaande uit agt, tien of meer witte Blaadjes; 't welk het een klein maar fierlyk Plantje maakt. Op de Bloemen volgen langwerpige ronde spitse Zaadhuisjes, bevattende veele Zaadjes. Daar is een Groote van, welke omtrent een half Voet hoogte heeft, en een Kleine, de helft laager: als ook eene met dubbelde of gevulde Bloemen; doch dit Plantje is in Europa weinig bekend.

PODOPHYLLUM. Eendenpoot.

De Bloem is negenbladig, de Kelk driebladig in dit Geslagt; de Vrugt eene éénhokkige Bezie, met den Stempel gekroond.

Twee

Twee Soorten zyn in hetzelve aangetekend, naamelyk

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(1) Eendenpoot *met Schildvormige gepalmde Bladen.*

I. *Podophyllum peltatum.* Schildbladig.

Dit Gewas, ook uit Noord-Amerika oirspronglyk, is veel gemeener in de Europische Kruidhoven. Het wordt van de Virginiaanen *Mey-Appel* genoemd, om dat de Vrugten, veel naar die der Hondsroos gelykende, reeds in Mey aanrypen. Het mag een Voet hoogte bereiken met zyne Bladen, welke op lange Steelen staan, en de gedaante byna hebben van een Eenden Voetpalm, waar van het Kruid den naam heeft. In Blad en Bloem gelykt het naar den zwarten Nieswortel; hoewel de Bloem veel kleiner is. Wegens de Besfen hebben sommigen het tot de Nagtschade betrokken; doch die schynen niet Vergiftig te zyn; wordende van zekere Tortelduiyen, welken 'er vet van worden, zeer bemind. De Wortel is een groot Braakmiddel en heeft deswegen den naam van *Ipecacuanha*, naar welken hy veel gelykt, bekomen.

(2)

(1) *Podophyllum* Fol. peltatis palmatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 646. p. 359. *Veg.* XIII. p. 406. Podophyllum. *H. Cliff.* 202. R. *Lugdb.* 480. FABR. *Helmst.* 347. GRON. *Virg.* 57, 80. TREW. *Ehret.* T. 29. Anapodophyllum Canadense Morini. TOURNF. *Inst.* 239. CATESB. *Car.* I. p. 24. SELIGM. *Vog.* I. D. p. 38. T. 48. Aconitifolia humilis. MENTZ. *Pug.* T. 11.

IV. AFDEEL, XIV. HOOFDSTUK.

(2) Eendenpoot *met tweevoudige half-Hartvormige Bladen.*

II. *Podophyllum diphyllum.* Tweebladig.

Dit Gewas, door den Heer COLLINSON uit Virginie onder den zelfden Geslagtnaam overgezonden, is, (volgens den Heer CLAYTON,) „ een Soort van *Podophyllum* of *Nelumbo*, met „ Hartvormige Bladen, op zeer lange Steelen, „ die onmiddelyk uit den Wortel voortkomen, „ tweevoudig geschikt, van onderen Zeegroen. „ Het draagt een groote Lederachtige, geel„ achtige, eenhokkige Vrugt, door rypwording „ aan den top Dekzelswys' horizontaal gaa„ pende, met langwerpige glanzige bruinroode „ Zaaden. De Bloemen heb ik nog niet mogen „ zien. In 't begin van Mey verzamelde ik dit „ Kruid, op een vogtigen en zeer vrugtbaaren „ Grond, onder hooge Boomen, in Valeijen en „ Kloven der Gebergten." De Heer LINNÆUS hadt ook te Upsal de Bloemen niet gezien van deeze Plant, en vraagt, of zy niet liever een Soort van Bloedkruid zy?

CHELIDONIUM. Schelkruid.

Een vierbladige Bloem en tweebladigen Kelk heeft dit Geslagt, en de Vrugt is een lang en smal, eenhokkig, Zaadhuisje. Het bevat de vier volgende Soorten.

(1)

(2) *Podophyllum* Fol. binatis semi-cordatis. GRON. *Virg.* 81.

(1) Schelkruid *met Kroonswys' vergaarde Bloemsteelen.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. I. *Chelidonium majus.* Gemeen.

Deeze Soort voert in 't byzonder den naam van *Chelidonium* of *Chelidonia*, 't welk zo veel zegt als *Zwaluwen Kruid*; wegens een oude overlevering, dat de Zwaluwen daar mede het Gezigt van haare Jongen herstellen of ophelderen zouden. Hier van is de Spaansche naam *Celidonia*, de Fransche *Chelidoine* en de Engelsche *Celandine* afkomstig. Het wordt, met den bynaam van *Groot*, van het Kleine Zwaluwenkruid, dat onder de Ranonkels zal volgen, onderscheiden. De Duitschers noemen het *Schellwurtz* of *Schelkraut*, *Schwalbenkraut* en *Goldwurtz*; gelyk wy het gemeenlyk *Stinkende Gouw* heeten, misschien wegens het Goudkleurige Sap; of ook *Schelkruid* en *Oogklaar*. Die laatste benaaming schynt met de Fransche *Eclaire* overeenkomstig. Het groeit overal in Europa op Steenige, woeste plaatsen, by Heggen en Muu-

(1) *Chelidonium* Pedunculis umbellatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 647. p. 359. *Veg.* XIII. p. 406. Chelid. Pedunculis multifloris. *Mat. Med.* 252. *H. Cliff.* 201. R. *Lugdb.* 478. GOUAN *Monsp.* 252. GER. *Prov.* 371. KRAM. *Austr.* 149. *Fl. Suec.* 430, 465. GORT. *Belg.* 148. Chelidonium majus vulgare. C. B. *Pin.* 144. Chel. majus. DOD. *Pempt.* 48. LOB. *Ic.* 760. FUCHS. *Hist.* 865. β. Chel. majus Fol. Querneis. C.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. Muuren en somtyds ook in Akkers en Tuinen, komende van zelf voort uit gevallen Zaad.

Eenwyvige. De gestalte van dit Kruid is genoegzaam bekend. Men vindt het met Stengen van een Elle hoog, die ruig zyn en getakt, hebbende gevinde Bladen, wier Vinnetjes gekwabd of dieper ingesneeden zyn, zo dat zy naar Eikenbladen gelyken. Tot negen Bloemsteeltjes komen aan 't end voort. De Bloem is geheel geel en daar op volgen Haauwtjes als gezegd is. Overal, daar men een Blad of Takje afbreekt, stort hetzelve een Oranjekleurig Sap uit, dat scherp en bitter is met eenigen Stank, gelyk de geheele Plant, doch inzonderheid de Wortels, waar van het Aftrekzel, in Water of Melkwey, tot een kragtig Geneesmiddel voor de Geelzugt, Vrysterziekte en dergelyke Ongemakken, veel al uit Verstoppingen in de Lever ontstaande, strekt. Tegen Oogkwaalen, die uitwendig op het Hoornvlies haare zitplaats hebben, is het voorzigtig gebruik van het uitloopende Sap of gedestilleerde Water niet ondienstig. Een aanhoudende bestryking daar mede neemt somtyds de Wratten weg, zo in- als uitwendig. Het Sap met Honig gekookt, dient tot dergelyk gebruik en het verdikte Extrakt kan tot Versterking der Ingewanden worden ingegeven.

(2)

C. B. *Pin.* 144. Chel. m. fol. laciniato. CLUS. *Hist.* II. p. 203.

(2) Schelkruid *met eenbloemige Steelen, en de Steng, die glad is, omvattende, uitgehoekte Bladen.* IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. II. *Chelidonium Glaucium.* Heulachtig.

Onder den naam van *Glaucium*, een Griekſch woord by de Ouden gebruikt, wegens de Zeegroene Kleur der Bladen toepasſelyk, heeft Tournefort een byzonder Geſlagt gemaakt van deeze en de volgende Soorten, die zeer naar de Maankoppen gelyken, doch daar van door haare Vrugt, welke uit een Hoornachtige Haauw beſtaat, verſchillen. Hierom noemt men het *Hoorn-Heul*, in 't Franſch *Pavot cornu*, in 't Engelſch *Horned Poppy*, in 't Hoogduitſch *Geel Magſamen* of *Geelen Heul*, wegens de Kleur der Bloemen, die van de gewoone Kleur der Papaverbloemen, als ook van die der volgenden verſchilt.

Dit Kruid, dat een Jaarlykſe Plant is, komt in 't wilde voort, op Zandige plaatſen, door byna geheel Europa en zelfs in Virginie. Haller zegt dat het overblyft, groeijende op Steenachtige Oevers in Switzerland. Het ſchiet zo hoog niet op als de Maankoppen en heeft een gladde Steng met eenigszins Wollige Bladen: de

(2) *Chelidonium* Pedunculis unifloris &c. *H. Cliff.* 201. R. *Lugdb.* 478. Gouan *Monsp.* 252. Ger. *Prov.* 372. Kram. *Auſtr.* 149. Dalib. *Par.* 152. Oed. *Dan.* 585. Gron. *Virg.* 57, 79. Papaver corniculatum luteum. C. B. *Pin.* 171. Lob. *Ic.* 270. Dod. *Pempt.* 448.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* de Bloemen vierbladig en veel grooter dan die van de Stinkende Gouwe, met zeer veele Meeldraadjes, uit welker midden een dik geknopte Styl uitsteekt, die vervolgens het Zaadhuisje kroont.

Gelyk DIOSCORIDES verzekerd hadt, dat het Glaucion Pisdryvende zy; zo laat men hedendaags in Portugal, zegt TOURNEFORT, de genen, die met den Steen gekweld zyn, een Glas witten Wyn drinken, waar in eene halve Handvol der gekneusde Bladen van dit Kruid is afgetrokken. Tot Zweeren en vooral tot de Kwetzuuren der Paarden, gebruikt men in Provence die zelfde Bladen (*). In Engeland, daar het overvloedig op den Zandigen Oever van Cornwall groeit, noemt men het, onder 't Landvolk, deswegen *Bruise-Root*, gebruikende het, tegen Kneuzingen, zo in- als uitwendig. Het eeten van een Taart of Pastey, niettemin, waar in de Wortels van dit Kruid, in plaats van die van den Zee-Kruisdistel, gedaan waren, heeft zonderlinge Toevallen van Uitzinnigheid, die eenige Dagen aanhielden, verwekt (†).

III. *Chelidonium Corniculatum.* Gehoornd. (3) Schelkruid *met eenbloemige Steelen, ongesteelde Vindeelige Bladen en stekelige Stengen.*

Dee-

(*) *Herboris. aux environs de Paris.* 336.

(†) LOWTHORP. *Trans. Abridged.* II. p. 642.

(3) *Chelidonium* Ped. unifloris &c. Chel. hispidum &c. GOUAN

Deeze Soort, die niet alleen door de roodachtige Kleur der Bloemen, maar ook door de fynere verdeeling der Bladen verschilt, groeit in de Oostelyke en Zuidelyke deelen van Europa. Zy heeft, behalve de Stengen en Bladen, zelfs de Zaadhuisjes ruig, die hier, gelykerwys in de voorige en volgende, door een middelschot verdeeld zyn en dus van de eenhokkigheid der eerste Soort verschillende. Het Loof is niet Zeegroen.

IV. AFDEEL. IXIII. HOOFD. STUK. *Monogynia.*

(4) Schelkruid *met eenbloemige Steelen, Vindeelige Liniaale Bladen; de Steng effen; de Zaadhuisjes drieklеppig.*

IV. *Chelidonium Hybridum.* Basterd.

In verscheide opzigten is deeze, die in de Zuidelyke deelen van Europa groeit, komende op de Akkers in Provence voor, van de voorgaanden verschillende. Zy komt de eerste en tweede Soort van Maankoppen zeer naby en schynt dus als een Basterd-Kruid aan te merken

GOUAN *Monsp.* 252. GER. *Prov.* 372. KRAM. *Austr.* 149. Glaucium hirsutum Flore phoeniceo. TOURNF. *Inst.* 254. Papaver corniculatum phoeniceum hirsutum & glabrum. C. B. *Pin.* 171. Pap. corn. Fl. phoeniceo. LOB. *Ic.* 271. Pap. corniculatum rubrum. DOD. *Pempt.* 449.

(4) *Chelidonium* Ped. unifloris, Foliis pinnatifidis Linearibus &c. GOUAN *Monsp.* 252. GER. *Prov.* 372. Pap. Caule Ramoso. *H. Ups.* 136. SAUV. *Monsp.* 252. Pap. Corn. violaceum. C. B. *Pin.* 172. DOD. *Pempt.* 449. LOB. *Ic.* 272.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. ken te zyn. Zy heeft drie Stempels en ſtekelige Zaadhuisjes, welke met drie Klepjes open gaan.

Eenwyvige. In de Woeſtynen by Kairo in Egypte, kwam den Heer FORSKAOHL een Kruidje voor, dat hy *Twaalfmannig Schelkruid* noemde, hebbende van tien tot veertien Meeldraadjes, een gekruiſten Stempel, en een vierhoekig ſtekelig Zaadhuisje. Het Stengetje was maar ruim een Handbreed hoog (*).

PAPAVER. Maankop.

Een vierbladige Bloem en tweebladige Kelk heeft dit Geſlagt zo wel als 't voorgaande; doch het Zaadhuisje is Klootrondachtig, eenhokkig, met open Gaatjes onder den blyvenden Stempel voorzien.

Het bevat de negen volgende, meest Europiſche Soorten, waar van de vier eerſten ſtekelige, de anderen gladde Vrugten hebben.

I. *Papaver hybridum.* Baſterd. (1) Maankop *met Klootrondachtige uitgegroefde ſtekelige Zaadhuisjes en gebladerde veelbloemige Stengen.*

In

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 100.

(1) *Papaver* Capſulis ſubgloboſis toroſis hiſpidis &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 648. p. 360. *Veg.* XIII. p. 407. GOUAN *Monsp.* 252. GER. *Prov.* 372. Pap. Fol. ternato-pinnatifidis &c. *H. Cliff.* 201. Pap. Caule ramoſo. *H. Ups.* 136. Argemone Capitulo breviore. C. B. *Pin.* 172. Arg. Cap. hirſuto rotundo. MOR. *Hiſt.* II. p. 278, S. 3. T. 14. f. 9. LOB. *Ic.* 276.

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze Soort, welke *Basterd* genoemd wordt, om dat zy met de voorgaande veel overeenkomst heeft, hoewel nogthans door de Zaadhuisjes, die ronder en als een Meloen geribd zyn, daar van verschillende. TOURNEFORT hadtze tot de Kollebloemen t'huis gebragt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Maankop *met geknodste stekelige Zaadhuisjes en een gebladerde veelbloemige Steng.*

II. *Papaver Argemone.* Veldminnend.

De Papavers met stekelige Zaadhuisjes zyn *Argemone* genoemd, als diende haar Sap tot wegneeming van Oogvlakken, even gelyk dat van 't Schelkruid. Deeze heeft de Vrugten veel langer en dus meer naar die van 't voorgaande Geslagt gelykende. De Bladen hebben driedeelige Vinblaadjes; de Bloemsteelen zyn ruuw: de Kelken en Zaadhuisjes Haairig. Zy groeit op Zandvelden in Europa, als ook in onze Nederlanden.

(3) Maankop *met een stekelig Zaadhuisje, een een-*

III. *Alpinum.* Alpisch.

(2) *Papaver* Capsulis Clavatis hispidis &c. Pap. Fol. tern. pinnatis, Fr. angulato. *H. Cliff.* 201. R. *Lugdb.* 419. GOUAN *Monsp.* 252. GER. *Prov.* 373. *Flor. Suec.* 429, 466. DALIB. *Par.* 152. GRON. *Orient.* 158. Argemone Capitulo longiore. C. B. *Pin.* 172. LOB. *Ic.* 276. MORIS. uts. f. 10. GORT. *Belg.* 148.

(3) *Papaver* Capsulâ hispidâ, Scapo unifloro, nudo &c. Pap. perenne Pilis rigidissimis. HALL. *Helv.* 304. Pap. Alpinum

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

eenbloemige naakte ſtekelige Steng en dubbeld gevinde Bladen.

Eenwyvige. Deeze heeft haare Groeiplaats op de Switzerſche en Ooſtenrykſe Gebergten, als ook op de Pyreneeën. Het is een klein Plantje, naauwlyks een half Voet hoog, zeer ſtyve Haairen en een ruige witte of geele Bloem hebbende, van een Duim breed. De Kelk is ruig, het Zaadhuisje Eyrond met vyf Stempels. De Bladen zyn zeer fyn verdeeld, byna als die van 't Koriander-Zaad.

IV. *Papaver Nudicaule.* Naaktſteng.

(4) Maankop *met ſtekelige Zaadhuisjes; de Steng eenbloemig naakt en ſtekelig; dt Bladen enkeld, Vinswyze uitgehoekt.*

Deeze Soort, met welriekende Bloemen in Siberie voorkomende, verſchilt weinig van de voorgaande, zo de Ridder aanmerkt, doch de Stengetjes, die zy opſchiet, waren aldaar by de twee Voeten hoog. Het is eene zeer fraaije Plant.

(5)

num ſaxatile Coriandri folio. SEG. *Ver.* I. p. 416. T. 4. f. 4. Argemone Alp. Cor. folio & Arg. Alp. Fol. Scandicis lutea. C. B. *Pin.* 172. *Prodr.* 93. PLUK. *Alm.* 179. T. 247. f. 3. CLUS. 2. T. 6. f. 4.

(4) *Papaver* Capſulis hispidis, Scapo unifloro &c. Pap. Errat. nudicaule Flore flavo odorato. DILL. *Elth.* 302. T. 224. f. 291. OED. *Dan.* T. 41. Pap. Errat. luteo flore. AMM. *Ruth.* 61. N. 81.

(5) Maankop *met gladde Klootronde Zaadhuisjes, een Haairige veelbloemige Steng en veeldeelige ingesneeden Bladen.*

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. V. *Papaver Rhœas.* Kollebloem.

Dit by ons, en overal in ons Wereldsdeel, in de Koornlanden zeer bekende Gewas, dat men *Koornroozen*, *Klapper-Roozen*, *Koornheul* of *Kankerbloemen*, doch gemeenlyk *Kollebloemen* noemt, heet in 't Fransch *Coquelicoc*, *Pavot Sauvage* of *Confanons*, in 't Engelsch *Red Poppy* of *Cornrose*. Die benaamingen zyn meestal van de Bloemen, welke als sierlyke Roosjes het staande Koorn, door haare schitterend roode Kleur, opluisteren, en tevens van de overeenkomst met het gewoone Heul, afkomstig.

De gestalte is genoegzaam bekend: des ik alleen acht zal geeven op de Verscheidenheden. Men vindt het kleiner en grooter naar den Grond en Groeiplaats, zynde hetzelve grootst aan den Heer HALLER voorgekomen in 't Land omstreeks Avenches, een Stad in Switzerland. Natuurlyk is de Bloem hoog Menie-rood, met de Nagelen der Blaadjes donker paarsch gevlakt, maar

(5) *Papaver* Capsulis glabris globosis &c. Pap. Fol. pinnatifidis hispidis, Fructu ovato. *Mat. Med.* 251. *H. Cliff.* 201. R. *Lugdb.* 478. GOUAN *Monsp.* 253. GER. *Prov.* 373. KRAM. *Austr.* 150. *Fl. Suec.* 428, 468. GORT. *Belg.* 149. Pap. Caule multifloro, Folioso hispido &c. *H. Ups.* 136. GRON. *Orient.* 157. Pap. Erraticum majus. C. B. *Pin.* 171. & pleno flore & minus. *Ibid.* Pap. Erraticum. DOD. *Pempt.* 447. LOB. *Ic.* 275. HALL. *Helv.* 303.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Eenwy-vige.*

maar zy valt ook met wit gemengeld en men teeltze in de Tuinen, als bekend is, met dubbelde of gevulde Bloemen, die witte Randen hebben. GESNERUS hadtze zelfs geheel wit gezien.

't Gewas, dat zig jaarlyks zaait, is kleverig en wat zwaar van Reuk, komende de Bloemen, in hoedanigheden, de kragten van het Heulsap op een verren afstand naderen. Men gebruiktze in Borstdranken en Aftrekzels als Thee, om den Hoest te verzagten en de Syroop, daar van gekookt, is ten dien opzigte van een vry algemeenen dienst, zo wel als het Extrakt of verdikte Sap.

VI. *Papaver dubium.* Twyfelaar.

(6) Maankop *met langwerpige gladde Zaadhuisjes, een veelbloemige Steng met aangedrukte Haairtjes en Vindeelige ingesneeden Bladen.*

In de Noordelyke deelen van Europa groeit deeze onder 't Koorn, volgens LINNÆUS. Zy verschilt door de langwerpigheid der Zaadhuisjes allermeest van de voorgaande Soort.

VII. *Somnife-rum.* Slaapbol.

(7) Maankop *met gladde Kelken en Zaadhuis-*

(6) *Papaver* Capsulis oblongis glabris &c. *Fl. Suec.* 2. N. 467. Pap. Erraticum Cap. longissimo glabro. TOURNF. *Inst.* 238. RUPP. *Jen* 3. p. 71. Argemone Capitulo longiore glabro. MORIS. *Bles.* 233. *Hist.* II. p. 279. S. 3. T. 14. f. 11. JACQ. *Austr.* T. 25.

(7) *Papaver* Calycibus Capsulisque glabris &c. *Mat. Med.* 251.

huisjes; de Steng omvattende ingesneeden Bladen. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

In Europa is thans op veele plaatsen der Zuidelyke en middelste deelen dit Kruid genaturalizeerd en wordt in 't wilde groeijende gevonden, hoewel het veeleer uit de Oostersche Landen afkomstig schynt te zyn. Het menigvuldig gebruik of misbruik, immers, dat men onder de Chineezen al van ouds gemaakt heeft van het Heulsap, om de Geilheid op te wekken, schynt zulks aan te duiden. Niet minder heeft dit, reeds voor veele Jaaren, plaats gehad aan de Vaste Kust van Indie en onder de Persiaanen. Toen MANDELSLO zig op een Maaltyd bevondt te Amadabat, werdt den Gasten Opium, op verscheide manieren bereid, in een Gouden Kistje aangebooden, om de Minnedrift in hun te versterken. By de Turken is het niet minder daar toe, als tot moedgeeving in andere opzigten, inzonderheid om ze onvertzaagd te maaken in het vegten, zo gemeen, als by ons de Sterke Drank. Een menigte Kameelvragten worden jaarlyks uit Klein Asie naar Konstantinopolen en Egypte gebragt: want geen Turk, zo arm

256. *H. Cliff.* 200. R. *Lugdb.* 479. HALL. *Helv.* 303. GOUAN *Monsp.* 253. GER. *Prov.* 373. KRAM. *Austr.* 150. GORT. *Belg.* 149. Papaver hortense semine albo, nigro, Cristatum & Flore pleno album. C. B. *Pin.* 170, 171. DOD. *Pempt.* 445. LOB. *Ic.* 272 - 274.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

arm of ryk, of hy maakt 'er gebruik van. Aldaar bezaait men 'er de Akkers mede, gelyk elders met Tarw, of gelyk by ons, in Noord-Holland, ook geschiedt, tot inzameling der Slaapbollen. In Arabie wordt het, volgens FORSKAOHL, op de Bergen geteeld.

Men noemt het gemeenlyk, volgens den Latynschen naam *Papaver*, in 't Fransch *Pavot*, in 't Engelsch *Poppy*, in 't Hoogduitsch *Magsamen* of *Mohn* en by ons *Maankop*, misschien om dat de Vrugten als met een Maan gekroond zyn, of ook *Heul* en *Slaapbollen*, wegens de Pynstillende en Slaapverwekkende hoedanigheid. Die met zwart Zaad groeijen in Gelderland wild onder 't Koorn; doch die met wit Zaad worden in de Tuinen of op Akkers geteeld. In de Tuinen heeft menze, gelyk bekend is, met zeer fraaije gevulde witte, zwarte, roode en bonte Bloemen. Daar komen ook van deeze Soort voor, met gekronkelde of aan den Rand gekerfde Bloemen, wit, rood en bont van Kleur, zo met wit als met zwart Zaad. Tot den Teelt der Slaapbollen, in de Streek by Enkhuizen, en op Langedyk by Alkmaar, worden Papavers met enkelde witte Bloemen, die zwaarder Koppen geeven, gezaaid.

Vreemd is 't, dat men oudtyds het Zaad, om Brood daar van te bakken, gebruikt, of hetzelve onder 't Deeg gemengd zou hebben. MATTHIOLUS verhaalt, dat onder 't Bergvolk in Trente, en verder in Stirie en Sclavonie, de

de Olie, daar uit geperst, tot bereiding der Spyzen gebruikt, en de overblyvende Koekjes gegeten werden. Het zelfde, byna, verzekert WAGNERUS in Switzerland plaats te hebben, daar men het in 't Argow overvloedig zaait. Het Zaad, zekerlyk, heeft zeer weinig van de hoedanigheden der Slaapbollen, en de Olie of Emulsie, daar van gemaakt, is van byzonderen dienst in Hoest en Borstkwaalen. De Koppen zyn als een Slaapverwekkend en Pynstillend middel algemeen bekend. Versch en gekneusd, met Melk gekookt en uitwendig als een Pap opgelegd, dienen zy tot verzagting, week- en rypmaaking van Gezwellen. Zy zyn bitter van Smaak en ruiken sterk naar 't *Opium*, dat men in Asie en Indie, door insnyding, als een Traan of Gomharst overvloedig uit dezelven krygt. In sommige deelen van Europa heeft men hetzelve 'er, op de zelfde manier, in een gunstig Saizoen, ook in kleine veelheid uit bekomen: doch het verdikte Extrakt, door Afkooking bereid, heeft byna de zelfde Eigenschappen. Sommigen verhaalen, dat men het meeste door kneuzing, uitpersing en verdikking van het Sap, in Klein Asie vervaardigt (*).

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogyna.*

Van 't gebruik des Heulsaps, dat de Oostersche Volkeren, zo 't schynt, naauwlyks ontbeeren kunnen, heb ik reeds gewag gemaakt. Onder de Grieken was het bekend by den naam van *Opion* of *Mekoneion*, waar van de La-

(*) TOURNEF. *de la Mat. Med.* Tom. I. p. 277.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Latynsche benaamingen zyn afgeleid. Het heet *Affion* of *Amfion* by de Arabieren, en gemeenlyk *Amfioen* by de Indiaanen. Uit de Levant en Oostindie wordt het ons toegebragt. Door de gewoonte kunnen de Turken het in verbaazende veelheid, tot een half en geheel Drachme of Vierde Loots, zonder merkelyk nadeel, inslokken. Het brengt hun slegts in een vrolyken Luim, in Dronkenschap of Verwoedheid, even als by ons de Sterke Drank. Zy kunnen 'er twee of drie Dagen mede toe, zonder Spyze. Onder de Europeaanen dienen eenige Greinen, meer of min, naar het Gestel, tot een heilzaam Middel in het stillen van sommige Kwaalen en Pynlykheden, die uit een te sterke aandoenlykheid der Zenuwen ontstaan. Dus is het in de Loop, Roode Loop, Kolyk, Maagpynen en Jicht, Kies en Tandpyn en andere Ongemakken, dikwils zeer nuttig. Als men van het beste, zuivere Opium heeft, zyn geen Bereidingen noodig, die men anders overvloedig, tot zogenaamde verbetering of wegneeming der schadelyke hoedanigheden, in trein gebragt heeft. Eenigen meenden, dat het van eene uitermaate koude natuur was, en voegden het derhalve by zeer heete Middelen: waar uit de Theriaak, Mithridaat, Philonium en dergelyke Elektuariën meer, gesprooten zyn. Anderen vervielen tot een vlak strydig denkbeeld, en tragtten met Azyn, Limoen-Sap, Vitriool-Geest en dergelyken, deszelfs kragt te maatigen. Eenigen

ge-

gebruikten verscheiderley Zouten, anderen Wyn, Brandewyn of andere Geesten: sommigen meenden het door Gisting of Roostering te verbeteren. Nutteloos zeker en belachelyk: want de verdoovende Eigenschap is het eenige dat daar in heerscht en die moet slegts getemd worden door de veelheid te verminderen, niet door byvoeging van tegenstrydige zaaken. Evenwel wordt het zeer nuttig by Zweetmiddelen gevoegd, en helpt derzelver werking: zo dat de gezegde Opiaaten, noch ook het *Laudanum*, zo nat als droog, niet onnut zyn.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Op 't voetspoor en gezag van GALENUS is het Opium, dat de Ouden zekerlyk gebruikt hadden, een langen tyd uit de Geneeskunde verbannen geweest; doch in 't laatst der voorgaande en in deeze Eeuw inzonderheid, kwam hetzelve wederom in veel achting, na dat sommige voornaame Geneeskundigen zig daar van met vrugt als een Geheim bediend en dus in de Geneezing, van veele anders byna ongeneeslyke Kwaalen, veel Roem behaald hadden. PLATERUS, SYLVIUS en SYDENHAM, zyn onder deeze de voornaamsten. 't Is echter een Middel, welks gebruik alle voorzigtigheid vereischt, en 't gene men veeleer te min, dan te veel moet voorschryven. In Heete Ziekten zonder Uitslag, in Koortsen die uit Verstoppingen of dikte des Bloeds ontstaan, en in dergelyke Omstandigheden, is het, zonder voorgaande Ontlastingen, nadeelig, zo wel als in sommige

G 3 Ze-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Zenuwkwaalen. Men vindt ook Menschen die het niet verdraagen kunnen. Anderen gewennen 'er zodanig aan, dat zy een groote Gifte noodig hebben tot Pynstilling. Van zekere Vrouw, my bekend, werdt ten dien einde Weekelyks een Drachme Laudanum Opiatum gebruikt. Niet onwaarschynlyk is dit Heulsap het *Nepenthes* van HOMERUS, dat alle zorg en kommer deedt vergeeten.

Verwonderlyk is 't, dat een zo klein en onschadelyk Zaadje, door zyne ontwikkeling in eene vrugtbaare Aarde, een Plant uitlevert, in wier Zaadhuisjes een zo ongemeene kragt en zonderlinge hoedanigheid huisvest, dat één enkel Grein van het verdikte Sap de werkingen van het Zenuwgestel op de Zintuigen kan beletten. Een weinig Opium, 't zy alleen, of met andere dingen gemengd, ingenomen, verwekt een gerusten Slaap, stilt zwaare Pynen, stopt Ontlastingen en bevordert de Doorwaaseming met een maatig Zweet. Te groote veelheid doet de Menschen in een diepen Slaap vallen, met verlies van Kennis en Gevoel, Koude der Ledemaaten, Stuiptrekkingen en zwaare Ademhaaling, waar op somtyds de Dood volgt. Die 'er niet van sterven, komen doorgaans vry met een sterken Buikloop of overvloedig Zweet, naar 't Heulsap stinkende, van eene zwaare Jeukt in de Huid vergezeld. Hierom is in de zodanigen het gereedste, door Klysteeren van onderen, en, zo 't mooglyk is, ook door Olie of Braak-

Braakmiddelen van boven, Ontlasting te maaken. Voorts moet men de werking der Ingewanden en Zenuwen weder tragten op te wekken, door prikkelingen aan de Neus en elders, door Blaartrekkende Pleisters; als ook door het ingeeven van Zuurachtige Dranken. Sommigen willen dat het Bevergeil, anderen dat de Kamfer, hier, een byzonder Tegengift zou zyn.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(8) Maankop *met gladde langwerpige Zaadhuisjes, een veelbloemige effene Steng en gevinde ingesneeden Bladen.*

VIII. *Papaver Cambricum.* Pyreneesch.

In 't Prinsdom Wales wordt deeze Soort eerst waargenomen, zynde een overblyvende Plant, die ook in andere deelen van Engeland en op de Pyreneesche Bergen groeit. Zy gelykt meer naar de Kollebloemen of Koornroozen, dan naar het Heul of eigentlyke Papaver-Kruid. In 't wilde bereikt de Steng niet meer dan een Voet, doch wordt in de Tuinen, alwaar het Loof ook groener is, somtyds wel een Elle hoog. Zy verdeelt zig in Takjes, die, zo

(8) *Papaver* Capsulis glabris oblongis &c. HUDS. *Angl.* 203. Pap. Fol. pinnatis, Fr. acuminato. *H. Cliff.* 201. R. *Lugdb.* 479. Pap. Cambr. perenne Flore Sulphureo. DILL. *Elth.* 300. T. 223. f. 290. Argemone Cambro-Britannica lutea. MORIS. *Hist.* II. p. 297. S. 3. T. 14. f. 12. Pap. Errat. Pyrenaicum Flore flavo. C. B. *Pin.* 171. *Prodr.* 92.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

zowel als de Bladsteelen, ruighaairig zyn, draagende Bloemen van maatige grootte, Zwavelgeel (*). Daar op volgen zeer langwerpige Zaadhuisjes, van onderen smaller en aan den top eenigermaate Snuitig, zegt LINNÆUS, die aanmerkt, dat deeze Soort *vyf of zes* en die van 't gewoone Heul of Slaapbollen *tien*, maar de volgende *zestien* Stempels heeft.

IX. *Papaver Orientale.* Levantsch.

(9) Maankop *met gladde Zaadhuisjes, eenbloemige ruuwe gebladerde Stengen en gevinde Zaagtandige Bladen.*

Dit is een zeer fraaije Zaay-Plant, gelyk de gemeene Papavers uit Zaad, dat de vermaarde TOURNEFORT daar van in Armenie verzameld heeft, in de Europische Tuinen voortgeteeld. Zy is over 't geheel zeer ruig, hebbende een

(*) *Coloris pallide flavi, non lutei [sed] talis qualem obtinet Sulphur vulgare, qui post exsiccationem in Aurantiacum solet transire*, zegt DILLENIUS. Hy berispt MORISON en RAY, dat zy *pallide flavum* in *luteum* veranderd hebben. OVIDIUS nogthans spreekt van *Sulphura lutea.* Men houdt gemeenlyk *luteus* voor bleek geel. 't Schynt dat 'er door zyn Ed., zo wel als door LINNÆUS, een rosachtig of Okergeel mede bedoeld worde. Maar hoe weinig men op die onderscheiding gedagt hebbe, blykt uit C. BAUHINUS, die aan dit zelfde Kruid *in Pinace Flores* FLAVOS, *in Prodromo* LUTEOS toeschryft.

(9) *Papaver* Capsulis glabris, Caulibus unifloris &c. *H. Ups.* 136. Papaver Fol. pinnatis Fr. globoso. R. *Lugdb.* 279. Pap. Orientale hirsutissimum, Fl. magno. TOURNF. *Cor.* 17. *Itin.* III. T. p. 127. COMM. *Rar.* T. p. 34.

een Penwortel die Bladen uitgeeft van een Voet lang, byna verdeeld gelyk in de Koornroozen. De Stengen waren aldaar, in 't wilde, gemeenlyk anderhalf of twee Voeten, hier in de Hortus wel drie of vier Voeten hoog, met groote roode vyfbladige Bloemen, donker vlakkig genageld, en dus veel naar die der gemeene Kollebloemen gelykende. De Zaadhuisjes zyn rond en glad en slegts met twaalf Stempels gekroond, volgens TOURNEFORT, die aanmerkt, dat de Zaadbol vol vuil witte scherpe heete Melk zit, zo wel als de Wortel. Men maakte 'er wel geene Opium van, doch de Turken, aan die Drogery gewend, aten de groene Bollen tot versnapering.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

ARGEMONE. Klepheul.

De Bloem is zesbladig met een driebladigen Kelk in dit Geslagt, het welke de Hoofden of Bolletjes met opengaande halve Kleppen heeft, verschillende anders weinig van 't voorgaande.

Drie Soorten zyn tot hetzelve t'huis gebragt, naamelyk.

(1) Klepheul *met vyfkleppige Bolletjes en gedoornde, Bladen.*

I. *Argemone Mexicana.* Westindisch.

Dit

(1) *Argemone* Capsulis quinquevalvibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 649. p. 360. *Veg.* XIII. p. 407. Argemone. *H. Cliff.* 201. *Ups.* 135. R. *Lugdb.* 479. Mer. Sur. T. p. 24. Papaver Spinosum. C. B. *Pin.* 171. *Prodr.* 93. T. p. 92.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Dit Gewas, natuurlyk afkomſtig uit de West-indiën, is in de Zuidelyke deelen van Europa niet alleen, maar ook in de middelſte deelen, in de Tuinen thans gemeen (*). Men noemt het aldaar *Argemone* en het is 't *Gedoornde Papaver* van BAUHINUS, dat een Steng krygt van een Voet hoog, met Bladen naar die van den Gezegenden Diſtel gelykende, maar zagt en glanzig, met witte Aderen, loopende de punten in geele Doornen uit. Dus zyn ook de Steng en Takjes gedoornd, die op 't end Bloemen hebben, geel van Kleur, middelmaatig van grootte, waar op een gedoornd Hoofdje volgt, omtrent een Duim dik, ryp zynde zwart, met Klepjes ten halve opengaande en de Zaaden uitlaatende, die rond en zwart, veel grooter dan het andere Papaver-Zaad zyn. Het is een ſierlyk Zaay-Gewas, by 't afbreeken een geelachtig Sap uitgeevende, gelyk het Groote Schelkruid. MERIAN zegt, dat men het in Suriname *Maccaï* noemt, groeijende aldaar als een wilde Diſtel in de Bosſchen, byna eens Mans langte hoog. Is dit het zelfde? Volgens HERNANDEZ gebruikt men, in Mexiko, het Zaad als een ſterk Purgeermiddel. GOUAN zegt, dat de Bloemen wit zyn. On-

Papaver ſpinoſum luteum. MORIS. *Hiſt.* II. p. 277. S. 3. T. 14. f. 5.

(*) Ik vind echter niet, dat het 'er in 't wilde groeit, gelyk uit het gezegde van den Ridder zou ſchynen.

Onder de Italiaanen zou men de Vrugt noemen *Figo d'Inferno* of Helsche Vyg. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD. STUK.

(2) Klepheul *met driekleppige Bolletjes.*

II. *Argemone Armeniaca.* Armenisch.

(3) Klepheul *met vierkleppige Bolletjes en een naakte Steng.*

III. *Pyrenaica.* Pyreneeisch.

De Groeiplaats deezer beiden is door de Bynaamen aangeweezen. TOURNEFORT heeft de eene, zo wel als de andere, in zyne moeielyke Kruidleezingen ontdekt en eerst gevonden. In Gestalte zweemt de laatste veel naar het Berg-Heul of Alpische Maankop, voor beschreeven.

SARRACENIA.

Een vyfbladige Bloem met een dubbelden Kelk, drie- en vyfbladig; en een vyfhokkig Zaadhuisje, gekroond met den Schildvormigen Stempel.

Dus komen de Kenmerken van dit Geslagt voor, 't welk zo even gedagte Kruidkenner benoemd hadt naar den vermaarden Doktor SARRAZIN, Koninglyk Hoogleeraar in de Ontleed- en Kruidkunde, door wien de eerste Soort uit Kanada was overgezonden; als

(1) Sar-

(2) *Argemone* Capsulis trivalvibus. Papaver Orientale Hypecoi folio, Fructu minimo. TOURNF. *Cor.* 17.

(3) *Argemone* Caps. quadrivalvibus, Caule nudo.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(1) Sarracenia *met bultige Bladen.*

(2) Sarracenia *met gestrekte Bladen.*

I. *Sarracenia purpurea.* Paarsche. II. *Flava.* Geele.

Deeze Gewassen groeijen op vogtige plaatsen in Noord-Amerika. Zy zyn zonderling, doordien de Bladen als holle Scheeden uitmaaken, zynde in de eerste Soort bultig, kort en op den Grond leggende, in de andere overendstaande, zeer lang en Buisachtig, weshalve men die *Trompetbloem* noemt. Zodanig een Blad was, nu ruim twee Eeuwen geleeden, te Rochelle, aan LOBEL gegeven, zynde overgebragt door Schippers, die verzekerden, dat het een Blad van een Harst- of Wierookboom ware. Hier twyfelde hy met reden aan; niettegenstaande hy het, onder die benaaming, in Afbeelding gebragt heeft. Het was, zegt hy, van eene vreemde gedaante, van 't onderste tot boven aan den Kapswyzen top dubbeld en als 't ware van twee Velletjes gemaakt, als een Scheede of Trechter van anderhalve Handbreed, aan 't end gelykende naar een gaapende Zots-Kaproen. Op dergelyke

(1) *Sarracenia* Fol. gibbis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 652. p. 361. *Veg.* XIII. p. 408. *H. Cliff.* 127. GRON. *Virg.* 164. Coilophyllum Virginianum. MORIS. *Hist.* I. p. 533. Bucanephyllum Americanum &c. PLUK. *Alm.* 71. *Amalth.* 46. T. 376. f. 6. Limon. peregr. C. B. *Pin.* 192.

(2) *Sarracenia* Fol. strictis. *Ibidem.* PLUK. *Amalth.* f. 5. MILL. *Ic.* 161. T. 241. Thuris limpidi folium. LOB. *Ic.* II. p. 152. Limonium peregrin. Fol. formâ Floris Aristolochiæ. C. B. *Pin.* 192.

ke manier komen ook de Bladen, in de daar van gemaakte Afbeeldingen, voor. LINNÆUS merkt zulks aan als eene Verandering van het Blad der Plompen; dus buiten 't Water in staat om 't zelve op te vangen en in te houden, als door eene byzondere voorzorg der Natuur (*). Doch hoe komt het dan, zou men mogen vraagen, dat zo veel duizend andere Planten dergelyke voorzorg niet behoeven? Of, kon dit Gewas daar, in Amerika, zo het van dergelyke natuur ware geweest als de Plompen, ook niet in 't Water groeijen? De vergelyking en toepassing, inderdaad, te ver getrokken, wordt laf en belachelyk! MORISON verbeeldt zig, in tegendeel, dat het Kapje aan 't bovenste der Bladen, dezelven sluitende, die beschut voor het inloopen van het Regenwater, en dit is ook, uit het maakzel der Bladen, veel aanneemelyker: terwyl de Scheede van 't Blad voor een gedeelte open is, en dus veel Vogts zou moeten verliezen. Sommigen hebben de Bladen, in figuur, by die der Bloem van Holwortel, (*Aristolochia*) en de Plant by 't *Limonium* vergeleeken. De Bloemen, ondertusschen, gelyken, in manier van Groeijing, wel wat naar die van 't volgende Geslagt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

NYM-

(*) *Sic Metamorphosis Nymphææ in folium Sarraceniæ, ut ipsâ Aquam pluvialem excipiens et retinens extra Aquas crescat: mirâ Naturæ providentiâ!* Syst. Nat. Veg. XIII. p. 408.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

NYMPHÆA. Plompen.

Welks byzondere Kenmerken zyn. Een Veelbladige Bloem, met een vier- of vyfbladigen Kelk: de Vrugt een veelhokkig, geknot, Bezieachtig Zaadhuisje.

Vier Soorten, uit alle de Wereldsdeelen, zyn in dit Geslagt vervat, naamelyk

I. *Nymphæa lutea.* Geele. (1) Plompen *met Hartvormige effenrandige Bladen, den Kelk grooter dan de Bloem en vyfbladig.*

II. *Alba.* Witte. (2) Plompen *met Hartvormige effenrandige Bladen, den Kelk vierdeelig.*

Onder den naam van *Plompen* is dit Kruid bekend in onze Nederlanden, alwaar het, op veele plaatsen, de Rivieren en andere heldere Wateren bedekt met zyne groote breede rondachtige Bladen, die somtyds wel zo groot als *Pannekoeken* voorkomen en derhalve by 't Gemeen

(1) *Nymphæa* Fol. Cordatis integerrimis Cal. Pet. majore pentaphyllo. *Syst. Nat.* XII. Gen. 653. p. 361. *Veg.* XIII. p. 408. *H. Cliff.* 203. R. *Lugdb.* 408. GOUAN *Monsp.* 254. GER. *Prov.* 374. KRAM. *Austr.* 150. *Fl. Suec.* 426, 469. GORT. *Belg.* 149. &c. Nymphæa lutea major. C. B. *Pin.* 193. Nymph. lutea. CAM. *Epit.* 635. DOD. *Pempt.* 585. LOB. *Ic.* 594.

(2) *Nymphæa* Fol. Cord. integerr. Cal. quadrifido. Nymph. Cal. tetraphyllo, Cor. multiplici. *Omn. Auct. cit.* & *Mat. Med.* 258. Nymph. alba major. C. B. *Pin.* 193. Nymphæa alba. CAM. *Ep.* 634. DOD. *Pempt.* 585. LOB. *Ic.* 595. HALL. *Helv.* 302.

meen ook dus geheten worden. Men noemt het *Meirbladen* en *Water-Roozen*, wegens de groote Roosachtige Bloemen: de Engelschen *Water-Lilly*, dat is Water-Lely; de Duitschers *Wasser-Gilgen*, *Haarwurtz* en *Seeblumen*; om dat die een binnenlandsch Meir een Zee heeten. De Franschen geeven 'er ook wel den naam aan van *Lis d'Eau* of *Blanc d'Eau*, doch eigentlyk noemen zy de Plant *Nenuphar*, naar den Latynschen naam *Nymphæa*, die van de Nymphen, of zogenaamde Watergodinnen, afstamt.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Monogynia.*

Het groeit op gedagte plaatsen door geheel Europa, geworteld zynde in de Grond der Wateren; des het niet dan aan de kanten voorkome van diepe Graften en Rivieren. In het Zircknitser Meir van Karniolie behoort het mede tot de Waterplanten, die, na het uitdroogen van dit Meir in de Zomer, door de Boeren als Hooy worden t'huis gehaald, zo Doktor SCOPOLI aanmerkt. Uit een Vezeligen Wortel schiet het dikke Bladsteelen, tot aan de Oppervlakte van 't Water zig uitstrekkende, en hunne Bladen, die altoos vlotten, daar op nederleggende; terwyl de Bloemen zig een weinig daar boven verheffen. In dit opzigt komen de beide Soorten overeen, doch verschillen, niet alleen in de Kleur der Bloemen, welke in de eene bestendig geel is, in de andere wit; maar ook in derzelver maakzel.

De Geele Plompen hebben een Bloem, welke in

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

in vyf dikke Kelkbladen, geel van Kleur en groot, van veertien tot twintig kleine Bloemblaadjes bevat als Nageltjes en een menigte Meeldraadjes, omringende het Vrugtbeginzel, dat geen Styl heeft, maar een platten Stempel, met zo veel Sleuven als 'er Hokjes in de Vrugt zullen zyn. De Witte Plompen hebben een vierbladigen of vierdeeligen Kelk, waar in van zestien tot twintig Bloembladen, grooter dan de Kelk, naar 't midden allengs verkleinende tot Meeldraadjes, wier getal by de zeventig is. Hier komen zo veel Stylen voor, als 'er hokjes zyn in het Vrugtbeginzel. De Vrugt van deeze is nagenoeg Klootrond, en, zo wel als die der Geele Plompen, welke eene Peeragtige of Kegelvormige figuur heeft, in veertien Hokjes verdeeld, die gladde Eyrondachtige Zaaden bevatten.

In de Geneeskunde zyn de laatſten vermaard geweest. Het gedeſtilleerde Water van de Bladen en Bloemen worde gehouden voor verfrisſchende en verkoelende; weshalve de Turken hun Sorbet ſomtyds daar mede bereiden, zo TAVERNIER verhaalt. Anderen neemen het uitgeperſte Sap der Bloemen en Bolletjes volgens VESLINGIUS. Ook heeft men het tot ſtemping van Bloedſtortingen en Vloeijingen dikwils, by andere Middelen gemengd, voorgeſchreeven. De Reuk der Bloemen is eenigszins Slaapverwekkende. De Bladen, aan de Voeten gelegd, of in Baading gebruikt, dienen

te-

tegen Hoofdkwaalen. Men heeft 'er een Syroop van gemaakt en een Olie, beiden verzagtende en Pynstillende. De Wortel is, in de witte Plompen, samentrekkende, vry dik en rond. Men heeft 'er, in tyden van gebrek, somtyds gebruik van gemaakt tot Spyze.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Van beiden, zo wel de Geele als Witte, komt eene Verscheidenheid voor die kleiner is; zynde zo gemeen niet als de groote. De kleine Geele met een groote Bloem (*), groeien veel in de Oude Ysfel in Gelderland, als ook by Leerdam en elders, zo de Heer DE GORTER schryft: de kleine Witte Plompen vindt men tusschen Muiden en Naarden, binnensdyks, in de Braaken.

(3) Plompen *met Hartvormige getande Bladen.*

III. *Nymphæa Lotus.* Egyptische.

Algemeen is deeze bekend onder den naam van *Egyptische Lotus*, aldaar *Nufar* genaamd, waar

(*) De kleine Geele Plompen, *met een kleine Bloem*, behooren tot een ander Geslagt: zie 't voorgaande VII. STUK, bladz. 495. Deeze vallen in 't Wyde Sparen by 't Huis te Heemstede en in de Veenen op veele plaatsen, als ook in Vriesland, enz.

(3) *Nymphæa* Fol. Cordatis dentatis. *Fl. Zeyl.* 194. HASSELQ. *Itin.* 471. Nymph. Fol. amplioribus &c. BROWN. *Jam.* 343. Nymph. Indica &c. BROWN. *Jam.* 343. Nymph. Indica &c. SLOAN. *Jam.* 120. *Hist.* I. p. 252. Lotus Ægyptia. ALP. *Ægypt.* 103. *Exot.* 214. T. 213, 216. &c. Ambel. *Hort. Mal.* XI. p. 51. T. 20. Karatti-Kitjil. RUMPH. *Amb.* VI. p. 172. BURM. *Fl. Ind.* 119.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

waar van VESLINGIUS de Afbeelding heeft uitgegeven, tot opheldering der beschryvinge van ALPINUS; welke Autheur echter niet alleen de geheele Plant verkleind, maar ook de Bloemen, het Zaadhuisje, Blad- en Wortel, in de Natuurlyke grootte, zeer duidelyk onder zyne Uitheemsche Planten, gelyk VESLINGIUS erkent, hadt in Plaat vertoond. Dus was dit Gewas dan genoegzaam afgebeeld: des RUMPHIUS, die hetzelve onder den naam van *Kleine Indische Waterplomp* beschryft, met reden de Afbeelding agter weg gelaten heeft.

Het groeit niet alleen in Oost- maar ook in Westindie, zo wel als in de Noordelyke deelen van Afrika, zynde door FORSKAOHL, nu onlangs, overvloedig by Rosette, in de Slooten der Rystvelden, groeijende gevonden; die aanmerkt, dat de Jonge Bladen effenrandig, de grooten getand, rondachtig, niet Hartvormig waren, doch aan den Voet, by den Steel, gespleeten (*). Deeze Waarneeming, van een kundig Ooggetuige, doet byna denken, dat ALPINUS gelyk had, met deeze Plompen voor een zelfde Plant te houden als de Europische: aangezien dus het onderscheidend Kenmerk der bepaaling van den Ridder verdwynt. Immers zyn Ed. hadt bevoorens ook getwyfeld, of 'er wel een Soortelyk verschil tusschen beiden

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 100.

den ware (*) In Virginie groeijen de gemeene Europische Witte Plompen, die aldaar zelfs met gevulde welriekende Bloemen voorkomen, zo de Heer CLAYTON meldt; terwyl KALM die met getande Bladen in Nieuw Jersey waargenomen heeft (†). IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Men kan hier uit van de Gestalte oordeelen. ALPINUS zegt, dat het in Egypte wel op plaatsen groeit, daar het Water eens Mans langte diep is: zo dat de Blad- en Bloemsteelen dan zeer lang moeten zyn. De Bloem, als een schoone witte Roos, met eenige geele punten, is byna drie Duimen breed. De Zaadhuisjes zyn ronde Bolletjes, als een Mispel of wat grooter, in de vier Kelkbladen vervat, waar in Zaadjes als Koolzaad. Het Kruid blyft groeijen op Gronden daar het Water afgeloopen is, maar sterft tegen den Winter; waar uit blykt, zegt hy, dat het een Jaarlyks Gewas is. Het heeft een langwerpig ronden Wortel, niet veel grooter dan een Hoender-Ey, van buiten zwart, van binnen geelachtig, Vleezig, hard, samentrekkende en zoetachtig van Smaak.

In deeze Bloemen heeft de zelfde eigenschap als in onze Plompen plaats. Zy sluiten zig, tegen den avond, als een ronde Bol, en duiken onder Water, waar uit zy 's morgens we-

(*) *Hort. Cliff.* p. 203.
(†) GRON. *Fl. Virg.* p. 81.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Eenwyvige.

weder opryzen en zig ontluiken. Zulks heeft RUMPHIUS in Oostindie opgemerkt, alwaar dit Kruid, dat de Javaanen *Tondjo* noemen, voorkomt met Sneeuwwitte, Roodachtige of Roozekleurige, bleek Geele en bleek Blaauwe Bloemen; wordende, wegens de sierlykheid zyner Bloemen alleen, by de Huizen van Vermogende Luiden aangekweekt; doch de Chineezen kooken, braaden en eeten, zo wel de Steelen als de Wortelen, zegt hy; even als de Egyptenaaren de Wortels in Vleeschnat kookten, volgens ALPINUS, hebbende dezelven dan de Kleur byna van Eijerdooiren.

Dus twyfelt men geenszins, of deeze Plant zal de echte *Lotus* van THEOPRASTUS en DIOSCORIDES zyn, en wegens het eeten van derzelver Wortelen, Steelen en Bollen, kunnen zekere Indische Natiën zo wel *Lotophagi* genoemd zyn, als wegens het gebruiken der Vrugten van den Lotus-Boom, welke op ver naa geen zo algemeene Groeiplaats heeft (*). Ook verhaalt PLINIUS, dat van het Zaad, naar Geerst gelykende, in Egypte Brood gebakken werdt, niet alleen ligt verteerbaar en smaakelyk, mids versch zynde. maar ook zeer gezond. Men noemtze *Arais el Nil*, als de Wortel uit den Nyl, doch uit de Meiren by Venetie hadt ALPINUS dergelyke Wortelen bekomen, en merkt

(*) Zie het II. DEELS. III. STUK, van deeze *Nat. Historie*, bladz. 570.

merkt aan, dat de Bladen flegts een weinig kleiner, Zaagswyze getand en meer geaderd, de Zaadjes ook kleiner zyn dan die van de gemeene Witte Plompen (*).

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(4) Plompen *met Schildvormige overal geheele Bladen.*

IV. *Nymphæa Nelumbo.* Boondtaagende.

In de beide Indiën komt dit Gewas voor, 't welk RUMPHIUS *Groote Indische Waterplomp* noemt, zeggende dat hetzelve van de Europische Plompen niet alleen in de Bloemen en Vrugten, maar ook daar in verschille, dat de Bladen zig doorgaans ruim een Voet verheffen boven 't Water. Zy hebben Steelen van vier of vyf Voeten lang, met hun tweeën of drieën uit éénen Wortel spruitende, regt, een Vinger dik, van buiten met scherpe Puntjes, van binnen met Gaatjes, door welken men blaazen kan,

(*) *De Plant. Exot.* p. 228. Ik kan derhalve niet zien, dat die Autheur ten deezen opzigte van Gevoelen veranderd zy, gelyk by RUMPHIUS gemeld wordt. Hy zegt immers: *Mirum certe est cur Veteres Lotum Nymphea similem non fecerint & foliis & Caulibus & Floribus & Capitibus & vel etiam Radice &c.*

(4) *Nymphæa* Fol. peltatis undique integris. *H. Cliff.* 302. *Fl. Zeyl.* 193. Nymph. Indica Faba Ægyptia dicta &c. HERM. *Par.* T. p. 205. Nymphæa Fabifera &c. PLUK. *Alm.* 267. T. 322. f. 1. opt. Taratti. RUMPH. *Amb.* VI. p. 168. T. 73. Tamara. *Hort. Mal.* XI. p. 59. T. 30. Ben-Tamara. T. 31. β. Nymph. affinis Glandifera Virginiana. MORIS. *Hist.* III. p. 514. RAJ. *Suppl.* 632.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

kan, als wanneer daar uit loopt een wit Lymerig Sap, als Koeijen-Melk, welk zig laat uitrekken en tot Draaden spinnen, gelyk van Zyde of Spinnewebben. De Bladen, Schildvormig op 't end der Steelen gehecht, zyn langwerpig rond, twee Voeten over 't kruis, geplooid als een Zonnescherm of met Ribben naar den Rand loopende, van boven meest vlak, doch in 't midden Trechterachtig. De Bloemsteel is langer of wel zes Voeten hoog, en heeft op 't end een Koker van vier Bladen, die zig ontsluitende de Bloem vertoont, van grootte als de grootste Zonnebloemen; want de Bloembladen zyn zeven Duimen lang en vier Vingeren breed, doch verkleinen inwaards. Men vindt 'er tien buitensten van die grootte en zeven daar binnen, omringende een Trechterachtig Vrugtbeginzel, met eenen Krans van dikke geele Meeldraaden, die witte Knopjes hebben. De Bloemen zyn gemeenlyk Roozekleurig of bleek paarsch, doch men vindtze ook van andere Kleuren, gelyk in de voorgaande Soort, en zy worden teffens wegens den aangenaamen Reuk, of uit Bygeloovigheid, van de Chineezen en Indiaanen zeer bemind.

De Vrugt, welke onder den naam van *Egyptische Boon van Dioscorides* in 't Werk van DODONÆUS, uit CLUSIUS ontleend, die dezelve een Vreemde Vrugt, naar een Slaapbol gelykende, genoemd hadt, is afgebeeld,

beeld (*), zal geen andere zyn dan het Zaadhuis van deeze Plant. Het wordt anderhalve Handpalm breed en wat minder hoog, barstende door rypwording van boven open, en dan een menigte Hokjes vertoonende, in ieder van welken een zwarte Boon schuilt, die van binnen wit is, in tweeën splyt en een groen Kiempje bevat.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Monogynia.*

Men houdt deeze Plant, die in 't Maleitsch *Taratti* genoemd wordt, voor de *Colocasia* der Ouden. De Wortels zyn eetbaar, zo wel als die der Plompen, doch worden in Oostindie zo veel niet gebruikt als de Zaaden of Boonen, welken men te Batavia nog niet geheel ryp zynde, en dus in de gesloten Bollen, op de Markt brengt, als wanneer zy byna van Smaak zyn als Hazelnooten. De gedroogde of geheel zwarte Boonen komen by Zakjes te koop; maar deeze moeten eerst gekookt of gebraden worden, om ze te kunnen kaauwen; 't welk veel by de Thee geschiedt. Geweekt zynde, worden deeze Boonen bekwaam tot Voortteeling, even als onze Tuinboonen: dan bekleedt menze met wat Kley en laatze dus in 't Water zinken; 't welk op een plaats geschiedende, daar geen te groote diepte is, een genoegzaame

(*) In zyn *Kruidboek*, bladz. 1429. en is ontleend uit Clus. *Exot.* Libr. 2. Cap. 13. Men vindtze in 't zelfde Kruidboek, bladz. 832, onder den naam van *Egyptische Boone* beschreeven. Zie ook Dod. *Pempt.* p. 518.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Een wyvige.*

me aanſokking maakt: want de Wortels loopen ſterk voort en men vindt dit Gewas op Ondiepten in Rivieren of in verſche ſtaande Wateren op Java en andere Eilanden menigvuldig.

MENTZELIA.

Dit Geſlagt is benoemd ter eere van den Kruidkenner MENTZELIUS, door wien een ſchoone Lyst van de benaamingen der Planten, uit de Ouden verzameld, met de Afbeeldingen van eenige nieuwe zeldzaame Kruiden, aan 't licht gegeven werdt.

De byzondere Kenmerken zyn: een vyfbladige Bloem en Kelk, waar onder een langwerpig Vrugtbeginzel, dat een Rolrond, veelzaadig Zaadhuisje wordt.

I. *Mentzelia aspera.* Ruuwe.

De eenigſte Soort (1), die in Amerika haare Groeiplaats heeft, heeft de Bladen en Vrugten ruuw, waar van de bynaam. Het is een Heeſterachtige Plant, anderszins naar de Onagra gelykende, weshalve TOURNEFORT haar onder dien naam voorgeſteld hadt. De Bladen zyn langwerpig, ſpits, op de kanten gegolfd en ruuw, nagenoeg als die der Betonie; de Kelken en Vrugten, die uit de Oxels der Bladen

(1) Mentzelia. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 670. p. 364. *Veg.* XIII. p. 411. *H. Cliff.* 492. *Am. Acad.* V. p. 398. LOFFL. *It.* 223. Mentzella Fol. & Fr. asperis. PLUM. *Gen.* 41. *Ic.* 174. BROWN. *Jam.* 249. Onagra Amer. Fol. Betonicæ. TOURNF. *Inſt.* 302.

den voortkomen, bezet met Haakige Haairtjes of Borfteltjes. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

LOOSA.

Den naam *Loafa*, welken de Heer JACQUIN, ten opzigt van dit Geflagt, van den Heer ADANSON hadt overgenomen, verandert de Ridder in *Loofa*, waar van de Kenmerken, door den eerften, dus opgegeven zyn. *Monogynia.*

Een vyfbladige Kelk, van ruige Blaadjes, en een vyfbladige Bloem, met Kapswyze Blaadjes, die aan 't end omgeboogen zyn en vyf Honigbakjes, welke zig tot een fpits Kegeltje famenvoegen, in 't midden van de Bloem. Het Zaadhuisje Tolrond, driekleppig, eenhokkig, veelzaadig.

De eenige Soort (1), fchynt veel te gelyken naar het Gewas, dat FEUILLÉE noemt *Brandende Ortiga van Chili, met Beerenklaauw-Bladen*, groeijende aldaar zes Voeten hoog, en de Stengen bezet hebbende met fcherpe Puntjes, de Bladen volkomen als die van de eerfte Soort van Klepheul, hier voor. Te Weenen aangekweekt, maakte zy een fraay Jaarlyks Gewas, met dergelyke Bladen, en aartige geele Bloemen, die de Blaadjes uitgefpreid en in 't midden een Pieramiede hadden van Honig- I. *Loofa hispida.* Stekelige.

(1) Loofa. *Syft. Nat.* XII. Gen. 1286. p. 364. *Veg.* XIII. p. 411. JACQ. *Obs.* III. p. 15. T 38. Ortiga Chilenfis urens Acanthi folio. FEUILL. *Peruv.* II. 757. T. 43.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. † Eenwyvige. nigbakjes of kleine Blaadjes, benevens een groot getal van Meeldraadjes, ten minste vyftien voor ieder Bloemblaadje, zo dat derzelver getal omtrent tagtig bevonden werdt. De Vrugt, welke het aldaar, in de open Lugt, tot rypheid bragt, was als gezegd is. Het voorgaande Geslagt komt dit in eenige opzigten zeer naby, zo de Heer JACQUIN aanmerkt, doch verschilt in anderen daar van ten hoogste.

CISTUS. Veldroosje.

In dit is ook de Bloem en Kelk vyfbladig; maar de Kelk heeft twee Blaadjes kleiner en het Zaadhuisje is rondachtig.

De Soorten, wier getal meer dan veertig is, heeft de Heer LINNÆUS, naar dat zy Stoppeltjes hebben of niet hebben en naar 't Gewas, in Rangen onderscheiden. Die van den Eersten, als volkomen Heesters zynde, zonder Stoppeltjes, heb ik reeds beschreeven *: zo dat thans maar de overigen hier volgen en deeze zyn meestendeels de genen, welken de vermaarde TOURNEFORT, om dat de Zaadhuisjes *eenhokkig* waren, van 't Geslagt van CISTUS, dat dezelven *veelhokkig* heeft, onder den Geslagtnaam *Helianthemum* hadt afgezonderd. Aan deeze geef ik, om dat de Bloemen als kleine Roosjes zyn, weshalve men ze ook in 't Fransch *Rose Canine* noemt volgens BAUHINUS, den naam van Veldroosje.

* II. D. V. STUK, bl. 257-271.

B.

B. Ongeſtoppelde laag-Heeſterige. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(14) Veldroosje, *dat laag-Heeſterig is, leggende, zonder Stoppeltjes, met gepaarde Liniaale Bladen en Kroontjes-Bloemen.* XIV. *Ciſtus Umbellatus.* Gekroond.

De grootte van dit Gewas, dat in Vrankryk en Spanje groeit, is volgens CLUSIUS maar een Voet. Het heeft zwartachtige Houtige Stengetjes, met zekere Vettigheid bezet; weshalve het van hem onder de Ladanum-geevende Ciſtus geteld wordt.

(15) Veldroosje, *dat laag-Heeſterig is, opſtygend, zonder Stoppeltjes, met de Bladen overhoeks, gebondeld, Draadachtig glad, en Takkige Bloemſteeltjes.* XV. *Lævipes.* Gladpoot.

Deeze Soort, die zeer ſmalle getropte Bladjes en geele Bloempjes heeft, groeit op drooge Rotſen in de Zuidelyke deelen van Provence.

(16) Veldroosje, *dat laag-Heeſterig is, opſtaan-* XVI. *Calycinus.* Kelkig.

(14) *Ciſtus* Suffrutieoſus procumbens exſtipulatus &c. Ciſtus fol. Linearibus &c. GUETT. *Stamp.* 2. p. 180. Ciſtus Ledon Fol. Thymi, C. B. *Pin.* 467. Ledon decimum. CLUS. *Hiſt.* I. p. 81. *Hisp.* Ic. p. 167.

(15) *Ciſtus* Suffr. adſcend. exſtip. Fol. alternis &c. Ciſt. Suffr. procumb. GER. *Prov.* 394. T. 14. Ciſtus humilis Maſſiliotica. PLUK. *Alm.* 107. T. 84. f. 6.

(16) *Ciſtus* Suffr. er. exſtip. Fol. linearibus, Pedunculis unifloris, Calycibus triphyllis. *Mant.* 565. Ciſtus humilis ſ. Cha-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

ſtaande, zonder Stoppeltjes: de Bladen Liniaal, de Steeltjes eenbloemig, de Kelken driebladig.

Eenwyvige. Dit is ook een Heeſtertje van een Voet hoog, met roodachtige Takjes, groeijende in de Zuidelyke deelen van Europa. Door een driebladigen Kelk te hebben en zestien zeer korte Meeldraadjes, die allen vrugtbaar zyn, verſchilt het inzonderheid van de volgende Soort, welke de helft der Meeldraadjes zonder Knopjes heeft.

XVII. *Ciſtus Fumana.* Halfmannig. (17) Veldroosje, *dat laag-Heeſterig is, leggende, zonder Stoppeltjes; de Bladen overhoeks, Liniaal, ruuw gerand; de Steeltjes eenbloemig hebbende.*

Of die hoedanigheid van zestien Meeldraadjes zonder en zestien met Knopjes te hebben, altoos ſtand houde in deeze Soort, is my duiſter. De ſchrandere GERARD merkt de twee aangehaalde van BAUHINUS, met Heybladen, als Verſcheidenheden aan. De Bladen zyn glad, aan den rand ruuw, met zeer fyne Doorntjes:

Chamæciſtus Ericæ folio luteus & elatior. C. B. *Pin.* 466. PLUK. *Alm.* 107. T. 83. f. 6.

(17) *Ciſtus* Suffr. proc. exſtipulatus, Fol. alt. Lin. &c. Ciſtus Caule proc. fol. alt. *Fl. Suec.* 435, 474. GOUAN *Monsp.* 255. GER. *Prov.* 393. β. Chamæciſtus Ericæ folio, luteus humilior. C. B. *Pin.* 466. Helianthemum Fol. alternis anguſtisſimis. HALL. *Helv.* 359.

tjes: de Bloempjes naauwlyks grooter dan de Kelk. Zy groeit in Vrankryk, in Sweeden en in Switzerland. De Heer HALLER betrektze beiden ook tot éène Soort. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(18) Veldroosje, *dat laag-Heesterig is, leggende, zonder Stoppeltjes; met de Bladen gepaard, stomp Eyrond, ruig en van onderen Wollig, de Bloemen byna in Kroontjes.* XVIII. *Cistus canus.* Grys.]

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze, die van de Grysheid der Bladen, welke anders naar de Myrtebladen gelyken, haaren naam heeft. Aan 't end der Stengen komen ongesteelde Kroontjes voort, van Bloemen met ruige Kelken. Men vindt 'er een Verscheidenheid van, die de Blaadjes ovaal, wederzyds met dunne Haairtjes besprengd en niet Wollig van onderen heeft. De Portugeesche is het grootste van Gewas: de Veroneesche heeft Lancetvormige stompe, driestreepige, wederzyds groene en de Kelk twee Borstelige Blaadjes.

(19)

(18) *Cistus* Suffr. procumb. exstipulatus, Fol. oppos. obovatis &c. KRAM. *Austr.* 151. GER. *Prov.* 397. GOUAN *Monsp.* 256. Chamæcistus Fol. Myrti minoris incanis. C. B. *Pin.* 466. Chamæc. Fol. Myrti Tarentinæ canis & cinereis. J. B. *Hist.* II. p. 18. Chamæcistus tertius. CLUS. *Hist.* I. p. 74. *β.* Helianth. Alpinum Serpilli folio nigr. hirs. SEG. *Ver.* III. p. 195. T. 6. f. 2. Helianthemum Fol. Myrti minoris subtus incanis. TOURNF. *Inst.* 246. SCOP. *Ann.* 2. p. 53. *Mant.* 403.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XIX. *Cistus Italicus.* Italiaansch.

(19) Veldroosje, *dat laag-Heesterig is zonder Stoppeltjes, met gepaarde stekelige Bladen, de ondersten Eyrond, de bovensten Lancetvormig; de Takken uitgebreid.*

In Italie komt deeze, die naar de voorgaande veel gelykt, voor. Het is een Heestertje, dat de Steng maar een Span hoog heeft.

XX. *Marifolius.* Veroneesch.

(20) Veldroosje, *dat laag-Heesterig is zonder Stoppeltjes, met gepaarde langwerpige gesteelde Bladen, die vlak zyn en van onderen grys.*

By Marseille en Verona, als ook in Switzerland, groeit deeze Soort, welke verandert met Lancetvormige Bladen, die van boven glad zyn, en Ovaale Bladen, boven wat Haairig; doch van onderen hebben zy altoos een digte Wolligheid en zyn grysachtig wit.

XXI. *Anglicus.* Engelsch.

(21) Veldroosje, *dat laag-Heesterig is zonder*

(19) *Cistus* Suffruticosus exstipulatus &c. Helianthemum Serpilli folio villoso, Flor. pallido, Italicum. BARR. *Rar.* 510. T. 366.

(20) *Cistus* Suffr. exstipulatus &c. Helianth. Fol. ad Terram congestis &c. HALL. *Helv.* 359. Hel. luteum Thymi durioris folio. BARR. *Rar.* 521. T. 441.

(21) *Cistus* Suffr. exstip. procumbens &c. HUDS. *Angl.* 206. *Mant.* 245. Helianthemum Alpinum Fol. Pilosellæ minoris Fuchsii. J. B. *Hist.* II. p. 19.

der Stoppeltjes, leggende, met gepaarde langwerpige omgedraaide Haairige Bladen en getroste Bloemen. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Op sommige plaatsen in Engeland groeit deeze, die de Steng naauwlyks een half Voet hoog, scheef en ruuw heeft, Bladen als die van Hysop, wederzyds groen en getroste witte knikkende, doch onder 't bloeijen opgeregte Bloemen.

(22) Veldroosje, *dat laag-Heesterig is, leggende, zonder Stoppeltjes, met gepaarde langwerpige wederzyds gladde Bladen; de Bladsteeltjes gehaaird; de Bloemblaadjes uitgerand.* XXII. *Cistus Oelandicus.* Oelandsch.

Deeze is op onbelommerde Rotsen in Oeland waargenomen en groeit ook, zo 't schynt, op naakte Bergtoppen in Provence. Zy heeft een gestreepten ruigachtigen Kelk.

C. Ongestoppelde Kruidige.

(23) Veldroosje *ongestoppeld, overblyvende; met* XXIII. *Tuberaria.* Truffelig.

(22) *Cistus* Suffrut. proc. exstip. &c. GER. *Prov.* 396. Cistus Helianth. Flore parvo luteo. J. B. *Hist.* II. p. 17. *Fl. Suec.* 434, 473.

(23) *Cistus* exstipul. perennis, Fol. Radicalibus ovatis & GOUAN *Monsp.* 256. GER. *Prov.* 393. Cistus Folio Plantaginis. C. B. *Pin.* 465. Helianthemum Plant. folio perenne. BUXB. *Cent.* III. p. 33. T. 63. Tuberaria nostras & major. J. B. *Hist.* II. p. 12.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

met Wortelbladen die Eyrond, drieribbig, Wollig zyn; de Stengbladen glad, Lancetvormig; de bovensten overhoeks.

Eenwyvige. Den bynaam heeft deeze Soort daar van bekomen, dat men daar dit Kruid groeit dikwils Truffels of Aardbuilen (*Tubera Terræ*) onder den Grond vindt. Hierom noemden de Kastiliaanen het *Yerva Turmera*, volgens MYCONUS. De Groeiplaats is in Spanje, Provence en Italie.

XXIV. *Cistus Guttatus.* Druppelig. (24) Veldroosje, *dat Kruidig is, ongestoppeld, met gepaarde Lancetvormige drieribbige Bladen en ongeblikte Trosjes.*

Deeze Soort heeft een bleeke Bloem, die in het midden met een roodachtige Vlak als een Druppel is getekend, waar van de bynaam. Het is een Jaarlyks Kruidje, groeijende niet alleen in de Zuidelyke deelen van Vrankryk en in Italie, maar ook in Engeland, ja zelfs by ons op Vlieland, zo de Heer DE GORTER aantekent. Het was in 't Bosch van Gramont, by Montpellier, naauwlyks een Handpalm hoog, met witte Bloempjes, hebben-

(24) *Cistus* Herbaceus exstipulatus &c. HUDS. *Angl.* 204. Cistus annuus &c. GOUAN *Monsp.* 256. Cistus Fl. pallido, punicante maculâ insignito. C. B. *Pin.* 465. Helianthemum Fl. maculoso. COL. *Ecphr.* II. p. 78. T. 77. GORT. *Belg.* 151.

bende paarsche of Roozekleurige Vlakjes. De Steelen der Bloemtrosjes zyn Draadachtig dun. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(25) Veldroosje, *dat Kruidig is, ongestoppeld, met alle Bladen overhoeks Lancetvormig; de Steng opstygende.* XXV. *Cistus Canadensis.* Kanadaasch.

In Kanada was deeze door den Heer KALM gevonden.

D. Gestoppelde Kruidige.

(26) Veldroosje, *dat Kruidig is, opgeregt en glad, gestoppeld; met eenzaame Bloemen, byna ongesteeld, tegenover een drievoudig Blad.* XXVI. *Ledifolius.* Driebladig.

By Montpellier in Languedok, als ook op drooge dorre Hey-Velden in Provence, groeit dit Kruidje, 't welk by ieder Blad drie of vier Stoppeltjes heeft, byna van de zelfde grootte als de Bladen, zegt de Heer GOUAN, maar in de Afbeelding van LOBEL verschillen zy vry veel. Tegen het Blad over, doch een weinig laager, geeft de Steng, volgens den zelfden, een klein Bloemsteeltje uit. De Kelk is lan-

(25) *Cistus* Herbaceus exstipulatus Fol. omnibus alternis Lanceolatis, Caule adscendente.

(26) *Cistus* Herbaceus erectus glaber, Stipulatus &c. *H. Ups.* 144. GOUAN *Monsp.* 256. Cistus Stipulis quaternis. *H. Cliff.* 475. Cistus Ledi folio. C. B. *Pin.* 465. Cistus Annuus fol. Ledi. LOB. *Ic.* II. p. 118. GER. *Prov.* 392.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

langer dan de Bloem, en heeft drie opstaande, twee uitgespreide Blaadjes, zegt de Ridder.

XXVII. *Cistus Salicifolius.* Wigbladig.

(27) Veldroosje, *dat Kruidig is, uitgebreid, ruig en gestoppeld, met getroste opgeregte Bloemen en horizontaale Voetjes.*

De Afbeelding, die van deeze by LOBEL voorkomt, is door hem ontleend van den vermaarden CLUSIUS, door wien deeze Soort aan de kanten der Wyngaarden by Salamanca in Spanje, als ook in 't Ryk van Granada, waar menze *Yerva del Quadrillo* of Quadrilje-Kruid noemde, waargenomen werdt. Het groeit in Italie, by Verona en in Provence. GERARD merkt aan, dat deeze Soort van de voorgaande naauwlyks te onderscheiden is, dan door de Zaadhuisjes, die langer dan de Kelk zyn, terwyl zy in de voorgaande slegts de langte van den Kelk hebben: want voor 't overige komen zy beiden met opstaande of verspreide Stengetjes, met ruigachtige of gladde Blaadjes en de bovensten of geheel of verdeeld voor. Ook is 't opmerkelyk, dat, in de Afbeelding der voorgaande, de Bladen meer Wilgenbladachtig en smaller zyn.

(28)

(27) *Cistus* Herbaceus patulus villosus stipulatus &c. *H. Ups.* 144. *Cliff.* 206. R. *Lugdb.* 475. N. 8. vel 10. Cistus Folio Salicis. C. B. *Pin.* 465. Cistus annuus primus. CLUS. *Hist.* I. p. 76. Helianth. annuum humile &c. SEG. *Ver.* III. p. 197. T. 6. f. 3. Cistus annuus Fol. Salicis. LOB. *Ic.* II. p. 118.

(28) Veldroosje *dat Kruidig is, gestoppeld, opstaande, eenigermaate Wollig, met getroste eenzaame ongesteelde Bloemen, tegen de Bladen over.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. XXVIII. *Cistus Niloticus.* Nylboordig.

(29) Veldroosje *dat Kruidig is, opstaande, gestoppeld, met Liniaal-Lancetvormige gesteelde Bladen en opgeblazen Kelken, grooter dan de Bloem.* XXIX. *Ægyptiacus.* Egyptisch.

Deeze beide Soorten komen in Egypte voor, volgens den Ridder, alwaar FORSKAOHL maar ééne Soort van Ciftus vondt, welke hy *Gestoppelde* noemt (†). Dezelve groeide op zeer drooge Heuvelen, omstreeks Alexandria, by de Zoutpannen. Het was een Heesterachtig t'eenemaal Wollig Kruidje, met leggende Stengetjes en getropte ovaale Blaadjes; de Bloemen aan Trosjes, geel, uitgebreid en stomp. Een Verscheidenheid daar van hadt hy in de Woestynen by Kairo gezien, met overhoekse, zelden gepaarde en minder getropte Bladen. Misschien behoort deeze tot de eerste, die vier spitse, Degenvormige, Stoppeltjes heeft, aan

(28) *Cistus* Herbaceus Stipulatus erectus, subtomentosus &c. *Mant.* 246.

(29) *Cistus* Herbaceus erectus Stipulatus &c. *Mant.* 404. Confer. Cyti-Cistus Foliis inferioribus confertis superioribus oppositis. BURM. *Zeyl.* 85. T. 36. BURM. *Ind.* 122. JACQ. *Obs.* III. p. 17. T. 68.

(†) Cistus Stipulatus. *Flor. Ægypt. Arab.* p. 100.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

aan den oirsprong, doch de helft korter dan de Bladen (†). De andere, door den Heer JACQUIN, zo hy verhaalt, uit Zaad geteeld, hadt by ieder Blaadje maar één Stoppeltje, en verschilde voor 't overige grootelyks van het Ceylonsche Plantje, onder den naam van *Cyti-Cistus* door den Heer J. BURMANNUS afgebeeld.

E. Gestoppelde laag-Heesterige.

XXX. *Cistus Squamatus.* Geschubd.

(30) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. de Bladen met rondachtige Schubben bedekt hebbende.*

In Spanje groeit deeze, die een Heestertje is met opstaande Takken van onderen vierhoekig; de Bladen Lancetvormig ovaal, dikachtig, gesteeld, gepaard of drie by elkander: zeer kleine Stoppeltjes en ronde getropte Bloemsteeltjes. Volgens de Afbeelding van BARRELIER gelykt deeze veel meer naar het zo even gemelde Ceylonsche, dat de onderste Bladen getropt, de bovensten gepaard heeft.

XXXI. *Lippii.* Eenzydig.

(31) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. opstaande,*

(†) Daar van zal het Wilgbladig Veldroosje, dat ze ook schynt te hebben, den Spaanschen naam bekomen.

(30) *Cistus* Suffr. Stip. Fol. obtectis Squamis orbiculatis. Cistus humilis Flor. compactis in Verticillos, minoris Halimi foliis. BARR. *Ic.* 327. BOCC. *Mus.* II. p. 76. T. 64. LOEFL. *It.* 67.

(31) *Cistus* Suffr. Stip. erectus, Fol. alternis oppositisque Lanceolatis scabris, Spicis secundis. *Mant.* 245.

de, met overhoekse en gepaarde Lancetvormige ruuwe Bladen, de Aairen over éene zyde. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

In Egypte is ook de Groeiplaats van deeze, aan de gezegde Kenmerken onderscheidelyk. Zy heeft doorgaans maar tien Meeldraadjes, gelyk de andere, onder den naam van Egyptische zo even voorgesteld. *Monogynia.*

(32) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. leggend; met langwerpig Eyronde eenigermaate Haairige Bladen en Lancetvormige Bloemblaadjes.* XXXII. *Cistus Surrejanus.* Surreysch.

In 't Graafschap Surrey van Engeland, by Croydon, groeit deeze Soort, die door den Heer DILLENIUS is in Plaat gebragt.

(33) Veldroosje *laag-Heest gestopp met de onderste Bladen Cirkelrond, de bovensten Eyrond.* XXXIII. *Nummularius.* Penningbladig.

(34) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. met langwerpige Bladen en effene Kelken.* XXXIV. *Serpillifolius.* Quendelbladig.

(35)

(32) *Cistus* Suffr. Stip. procumbens, Fol. ovato-oblongis &c. HUDS. *Angl.* 205. Helianth. vulg. Petalis Flor. perangustis. DILL. *Elth.* 177. T. 145. f. 174.

(33) *Cistus* Suffr. Stip. Fol. infer. orbiculatis, sup. ovatis. Cistus humilis f. Chamæcistus Nummulariæ folio. GOUAN *Monsp.* 256. Hel. ad Nummulariam accedens. J. B. *Hist.* II. p. 20.

(34) *Cistus* Suffr. ftip. Fol. oblongis &c. GOUAN *Monsp.* 256.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XXXV. *Cistus Glutinosus.* Lymerig.

(35) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. met Liniaale gepaarde en overhoekse Bladen; de Bloemsteeltjes ruig en kleverig.*

XXXVI. *Thymifolius.* Thymbladig.

(36) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. leggende, met ovaal-Liniaale gepaarde zeer korte, Tropswys' vergaarde Bladen.*

XXXVII. *Pilosus.* Haairig.

(37) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. byna regtopstaande; de Bladen Liniaal, van onderen met twee Sleuven en grys; de Kelken effen.*

Deeze vyf Soorten zyn, zo door haare Bynaamen, als door de Bepaalingen, genoegzaam onderscheiden. Zy vallen zeer klein en groeijen in de Zuidelyke deelen van Europa, de tweede ook op de Bergen van Oostenryk. De derde heeft

256' KRAM. *Austr.* 151. Chamæcistus repens Serpillifolia lutea. C. B. *Pin.* 466. Chamæcistus secundus. CLUS. *Hist.* I. p. 73.

(35) *Cistus* Suffr. Stip. Fol. Linearibus oppositis &c. GER. *Prov.* 394. Chamæcistus incanus Tragorigani folio. BARR. *Rar.* 512. T. 415. Helianthemum Thymi folio incano. J. B. *Hist.* II. p. 19.

(36) *Cistus* Suffr. Stip. procumbens, Fol. ovali-Linearibus &c. GOUAN *Monsp.* 257. Chamæcistus humilis Thymi folio oliganthes. BARR. *Ic.* 444.

(37) *Cistus* Suffr. Stip. erect. Fol. Linearibus &c. GOUAN *Monsp.* 257. GER. *Prov.* 395. Chamæcistus Fol. Thymi incanis. C. B. *Pin.* 466. Chamæcist. quartus. CLUS. *Hist.* I. p. 74. *β.* Cistus Stipulis quaternis &c. *γ.* Cistus Fol. villosis Lanceolatis &c. Hel. f. Cist. humilis Folio Sampsuchi, Capitulis valde hirsutis. J. B. *Hist.* II. p. 20. TOURNF. *Inst.* 249.

heeft geele, de laatste witte Bloemen, volgens den Ridder. Hier onder komen aanmerkelyke Verscheidenheden voor en tot deeze Soort heeft GERARD byna alle Berg-Cisti met kleine witte Bloempjes t'huis gebragt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(38) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. met Lancetvormig Liniaale Bladen, die van onderen Wollig zyn.* XXXVIII. *Cistus Racemosus.* Getrost.

Dit, in Spanje groeijende, heeft de gestalte van Rosmaryn: de Blaadjes zyn zeer smal en van onderen een weinig ruig, met Liniaale Stoppeltjes. Het draagt zeer lange end-Trossen van Bloemen, wier Kelken hoekig en effen zyn, over éénе zyde.

(39) Veldroosje *laag-Heest. leggende; met Lancetvormige Stoppeltjes, en langwerpige, omgeslagene, een weinig Haairige Bladen.* XXXIX. *Helianthemum.* Hysopbladig.

Deeze Soort, die men in Duitschland gemeen-

(38) *Cistus* Suffr. Stip. Fol. Lanceolato-Linearibus &c. *Mant.* 76. Cistus Lavendulæ folio Thyrsoides. BARR. *Ic.* 293.

(39) *Cistus* Suffr. procumbens &c. GOUAN *Monsp.* 257. GER. *Prov.* 395. HALL. *Helv.* 358. KRAM. *Austr.* 151. TOURNF *env. Par.* 93. *Fl. Suec.* 433. R. *Lugdb.* 476. N 9? Chamæcistus vulgaris Flore luteo. C. B. *Pin.* 465. LOES. *Pruss.* 43. T. 8. Flos Solis Panax Chironium. CAM. *Epit.* 501. Flos Solis. DOD. *Pempt.* 193. LOB. *Ic.* 436. Heyden Ysop of kleynen Cistus. DOD. *Kruidb.* 295.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

meenlyk *Heiden-Hysop* noemt, om dat zy het Loof als van Hysop heeft en 'er veel op de Heijen of drooge Velden groeit, is in alle Bosschen omstreeks Parys te vinden, zegt TOURNEFORT. Dus kon het ook wel zyn, dat menze in de Oostenrykse Nederlanden vond: ten minste is zy omtrent de Krytbergen in Engeland, en op droogen Velden in Sweeden, niet minder gemeen dan in de Zuidelyke deelen van Europa. Dit geheele Geslagt van Kruiden heeft 'er by TOURNEFORT den naam *Helianthemum* van, die eigentlyk Zonnebloem betekent, of *Zonnebloempje*, gelyk de Engelschen het heeten, doch by de Franschen noemt men 't ook *Hyssope des Préz*, dat is Veld-Hysop.

De Afbeelding van DODONÆUS en LOBEL is met de zelfde Houtsnee-Plaat gedrukt als die van de Eerste *laage Cistus* van CLUSIUS, welke Autheur daar van zegt, dat dezelve Bladen naar die van 't gemeene Helianthemum gelykende, doch kleiner heeft (†). Hierom is ook de Afbeelding, in 't Nederduitsche Kruidboek van DODONÆUS, beter, zo wel als die van CAMERARIUS, welke dit Kruid vertoont met afgezonderde Stengetjes, tot boven toe bezet met gepaarde Blaadjes, die in de Oxelen twee Stoppeltjes hebben, zynde vry ruig en allen langwerpig ovaal, zo HALLER zegt.

(†) CLUS. *Rar. Hisp.* p. 149. *Ic.* p. 151.

zegt (†). De Bloemen zyn somtyds hoog, somtyds bleek of Zwavel-geel. Men heeft dit Kruid voor een Wondmiddel gehouden, en, om zyne samentrekkende hoedanigheid, in Gorgeldranken gebruikt gehad. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(40) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. met Eyronde Bladen en Stekelige Kelken.* XL. *Cistus hirtus.* Stekelig.

In Spanje en Languedok groeit deeze, die door CLUSIUS onder de Soorten van Ladanum draagende Cistus, als de tedere Takjes kleverig hebbende, geteld werdt. Men vindtze, zegt hy, overvloedig op woeste plaatsen aan de Taag, boven Lisfabon, als ook in sommige deelen van Spanje, daar de Ingezetenen het Kruid *Romero*, dat is Rosmaryn, heeten.

(41) Veldroosje *laag-Heest. gestoppeld en uitgebreid, met Lancetvormige ruige Blaadjes.* XLI. *Apenninus.* Apennynsch.

Op

(†) Helianthemum Fol. subhirsutis, omnibus longe ellipticis. *Helv.* 358.

(40) *Cistus* Suffrut. Stip. Fol. ovatis, Calycibus hispidis. GOUAN *Monsp.* 257. Cistus Ledon Rosmarini fol. subtus incanis. C. B. *Pin.* 467. Helianth. angusto Serpylli folio, Villosum Flore Aureo, Italicum. BARR. *Rar.* 511. T. 488. Ledon octavum. CLUS. *Hist.* I. p. 8. PANN. *Ic.* p. 165.

(41) *Cistus* Suffrut. Stip. patulus &c. Helianth. album Germanicum. TABERN. *Ic.* 1062. Hel. Saxatile Fol. & Caul. Oblongis &c. MENTZ. *Pug.* 8. f. 3. DILL. *Elth.* 177.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Op de Apennynsche Bergen in Italie hadt MENTZEL deeze Soort, in 't midden der voorgaande Eeuw, op zyne Kruidzoekers Reize van Bononie naar Pisa, gevonden. Het bedekte den geheelen Top van eene Kryt-Rots, beneden welke een Beek nederstroomde, waar door die Rots, kort daar na, zodanig ondermynd werdt, dat zy geheel instortte; gelyk hem, toen hy te Bononie terug kwam, werdt verhaald. Uit hoofde van die Rots, daar een zeer smal Pad over heen liep, werdt de Passagie naar een Grot met een Maria-Beeld, in de Rots uitgehouwen, *Madonna del Sasso* geheten. Dus ziet men, met welk een Lyfsgevaar dit Kruid door hem was ontdekt. Het is Heesterachtig en groeit omtrent een Voet hoog, zeer Takkig, met witte Bloemen.

XLII. *Cistus Polifolius.* Poleybladig.

(42) Veldroosje *laag-Heest. gestopp. leggende, met Langwerpig Eyronde gryze Bladen, effene Kelken en Zaagtandige Bloemblaadjes.*

Op het Duin by 't Steedje Brent, aan de Zee-Kust van Somerset in Engeland, schynt de eenigste Groeiplaats te zyn van deeze Soort, een sierlyk Kruidje uitmaakende met witte Bloe-

(42) *Cistus* Suffrut. Stip. procumbens &c. HUDS. *Angl.* 205. Cistus humilis Alpinus durior &c. PLUK. *Alm.* 107. T. 23. f. 6. Chamaecistus mont. Polii folio. RAJ. *Angl.* IV. p. T. 274. f. 2. Hel. montanum, Polii folio incano, Fl. candido. DILL. *Elth.* 175. T. 145. f. 172.

Fig. 1.
Fig. 2.

Bloemen, door DILLENIUS, die 't zelve aldaar verzameld hadt, afgebeeld en beschreeven. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(43) Veldroosje *laag - Heest. gestopp. met overhoekse Lancetvormige vlakke effene Bladen.* XLIII. *Cistus Arabicus.* Arabisch.

Dit Plantje, in Arabie door HASSELQUIST gevonden, ook een Voet hoog, met Lancetvormige gladde spitse Bladen, die in de Jongheid ruigachtig zyn, met enkelde Bloemsteeltjes en vyfbladige Kelken, heeft dikke knikkende Zaadhuisjes. Dus verschilt hetzelve aanmerkelyk van het Egyptische Veldroosje, voorgemeld.

CORCHORUS.

Dit Geslagt heeft ook een vyfbladige Bloem en een vyfbladige afvallende Kelk; het Zaadhuisje veelkleppig, in Hokjes verdeeld. Het bevat agt uitheemsche Soorten, waar omtrent veel verwarring heeft plaats gehad, thans verbeterd door den Ridder, als volgt.

(1) Corchorus *met langwerpige buikige Zaadhuis-* I. *Corchorus Olitorius.* Moeskruidige.

(43) *Cistus* Suffrut. Stip. Fol. alternis Lanceolatis planis lævibus. *Am. Acad.* IV. p. 275. Cent. 38.

(1) *Corchorus* Caps. oblongis Ventricosis, Foliorum Serraturis infimis Seraceis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 675. p. 369. *Veg.* XIII. p. 416. *Fl. Zeyl.* 213. *H. Ups.* 147. GR. *Or.* 170. *H. Gliff.* 209. R. *Lugdb.* 478. GOUAN *Monsp.* 258. FABR. *Helmst.* 250. Corchorus Plinii. C. B. *Pin.* 317. Corchorus f. Melochia. TOURNF. *Inst.* 259. Corchorus. CAM. *Hort.* 47. T. 12.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

huisjes; de agterste Tandjes der Bladen Borstelachtig.

Eenwyvige. Deeze Soort zou de *Melochia* van ALPINUS zyn; een Kruid dat in zo veel gebruik by de Egyptenaaren was, als by ons de Spinagie, wordende van hun op dergelyke manier gegeten, en wegens den Lymerigen Smaak bemind, onder de Geregten. Het Zaad was van zulk eene verzagtende natuur, als dat van Heemst. Hy beschryft het Kruid als naar Majer zeer gelykende, doch met langer smaller en spitser Bladen, de Bloemen klein, Saffraankleurig en Zaadjes, naby komende aan die der Nigelle, in zekere scheeve Hoorntjes besllooten, die geel gestreept zyn, volgens VESLINGIUS, door wien aangemerkt wordt, dat de Bladen, aan 't begin der zyden, een Hoornswys' byhangzeltje hadden, uitloopende in een dun paarsch gekruld Draadje, en dat het gezegde Kruid tot de hoogte van een Elle groeide Het is zeer gemeen in de Moestuinen van Egypte, alwaar het aangekweekt wordt, zo FORSKAOHL verhaalt, of Jaarlyks gezaaid, komende ook van zelf voort op vogtige Vlakten (†). RAUWOLF vondt het, voor tweehonderd Jaaren, in de Tuinen by Aleppo, als ook in de Koornvelden by de Stad Ana, aan den Euphraat. Hy tekent aan, dat de Jooden de gekookte Bladen met Vleesch aten: weshalve het, zo

(†) *Flor. Ægypt. Arab.* p. cxiv.

zo hy oordeelde, *Joodsch Moeskruid* van AVICENNA geheten werdt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Misschien is deeze Soort afkomstig uit Oostindie; want, volgens den Hoogleeraar J. BURMANNUS, zou het de *Wilde Ganja* zyn of *Ganja Utan* van RUMPHIUS (*), die als een Onkruid groeit op de Ambonse Eilanden, hoewel het 'er by gebrek, of van 't geringste Volk, ook wel tot Moes gebruikt wordt. De Afbeelding, nogthans, welke die daar van geeft, is zeer gebrekkelyk, als geslooten Bloempjes voorstellende, in plaats van de Zaadhuisjes, die by ALPINUS ook niet wel vertoond zyn. LINNÆUS noemtze Spoelvormig, vyfhokkig, gesleufd, byna vyftandig of stomp: misschien om dat aan sommigen de Tandjes afgebroken waren. Volgens RUMPHIUS zyn het vyfkantige Huisjes of Haauwtjes, een Nagel van een Vinger lang, naar de Zaadhuisjes van Sesamum gelykende, doch kleinder; aan de kanten scherp, van boven wat open, in vyf Spitsen verdeeld, eerst bruin, naderhand Aardverwig, bevattende een Zandig ros Zaad. Dit komt volmaakt overeen met de Takjes, welken ik van deeze Soort uit Oostindie ontvangen heb, waar van één in *Fig.* 1, op PL LIV. is afgebeeld. In oude Bladen ontbreeken de Baardjes meest, volgens hem, en dit heb ik ook hier bevonden. PL. LIV. *Fig.* 1.

(2)

(*) Ganja agrestis. RUMPH. *Amb.* V. p. 213. T. 78. f. 2. *Burm. Index alt. Herb. Amboinensis.*

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. II. *Corchorus trilocularis.* Driehokkige.

(2) Corchorus *met driehokkige, driekleppige, driekantige Zaadhuisjes, de hoeken tweedeelig ruuw hebbende, de Bladen langwerpig met de agterste Tandjes Borstelachtig.*

In Arabie nam FORSKAOHL deeze Soort, wild voortkomende, waar. Dezelve hadt ronde opgeregte Stengetjes van een Voet lang, met gesteelde langwerpig Eyronde Bladen overhoeks, gelyk in de voorige scherp getand, en hebbende, aan de onderhoeken der bovenste Bladen, ook een Draadachtig Tandje, doch aan de onderste Bladen niet. De Bloemsteeltjes kwamen meest tegenover de Bladen voort; dikwils met twee Bloemen, hoekige Kelken hebbende en smalle geele Blaadjes. De Zaadhuisjes, als gemeld is, hadden enkelde Tippen.

III. *Tridens.* Drietandige.

(3) Corchorus *met Liniaale Spilrondachtige, ruuwe Zaadhuisjes; de agterste Tandjes Borstelachtig.*

Behalve die van PLUKENET, met smalle Bladen, heeft de Ridder hier ook t'huis gebragt dat Kruid, 't welk de Heer N. L. BURMANNUS onder den naam van Driehokkige, uit het

(2) *Corchorus* Caps. triloc. trivalv. triq. &c. *Mant.* 77, 566.

(3) *Corchorus* Caps. Linearibus teretiusculis scabris &c. *Mant.* 566. Corchorus Americ. angusto barbato folio. PLUK. *Phyt.* T. 127. f. 4. Corch. trilocularis. BURM. *Fl. Ind.* 123. T. 37. f. 2.

het Kruidboek van GARCIN, in Afbeelding hadt gebragt, hebbende zeer blykbaar drietandige Zaadhuisjes. De Steng van 't zelve, zegt zyn Ed., is Heesterig, met opgeregte Takken en Liniaal-langwerpige Bladen, die de Tandjes egaal, doch de agtersten wat langer hebben: de Bloemen in de Oxelen eenzaam, twee of drie; hebbende drie, zeer wyd gemikte, tweedeelige Stylen: de Zaadhuisjes als driekleppige Haauwtjes, over al even breed, met drie kromme Punten door de rypwording openbarstende. De Groeiplaats was in Indie.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD. STUK. *Monogynia.*

(4) Corchorus *met langwerpige driehokkige Zaadhuisjes, welke driekleppig zyn met zes Sleuven en zes Punten; de Bladen Hartvormig met de agterste Tandjes Borstelachtig.*

IV. *Corchorus Æstuans.* Heetlandige.

In de heetste deelen van Zuid-Amerika als ook in de Westindiën, groeit deeze, die daar van den Bynaam heeft. Door de rondachtigheid der Bladen is zy voornaamelyk onderscheiden. De drie Stylen zyn ook gegaffeld en de Tanden der Zaadhuisjes wyken ver van elkander.

(5)

(4) *Corchorus* Caps. oblongis trilocularibus, trivalvibus &c. LOEFL. *It.* 224. N. 12. Alcea Cibaria f. Corchorus Americana. PLUK. *Phyt.* T. 127. f. 3. Triumfetta subvillosa. BROWN. *Jam.* 232. T. 25. f. 1.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

V. *Corchorus Capsularis.* Doosachtige.

(5) Corchorus *met rondachtige, van boven platte, rimpelige Zaadhuisjes, de agterste Tandjes der Bladen Borstelachtig.*

Hier zyn de Zaadhuisjes grootelyks verschillende van de voorgaanden, vertoonende zig als ronde geribde Doosjes, van boven plat. Deeze Soort schynt de *Tamme Ganja* te zyn van RUMPHIUS, wier Vrugten hy by Kruisbeziën vergelykt. 't Gewas, zegt hy, schiet met een styve Steng van meer dan Mans hoogte; de Bladen zyn Lancetvormig, ook fyn gefchaard en van agteren twee Draadachtige omgeboogene Tandjes hebbende. Het heeft de Kelkslippen korter dan de Bloem, wier Blaadjes uitgerand zyn. Men maakt 'er tot Moeskruid veel werks van, doch het wil gestoofd worden, gelyk onze Porselein, zynde, wanneer men 't in Moes kookt, bitter. Het wordt ten dien einde in Bengale en China, als ook op eenige Eilanden van Oostindie, op Akkers gezaaid en aangekweekt.

VI. *Hirsutus.* Ruige.

(6) Corchorus *met rondachtige gewolde Zaadhuis-*

(5) *Corchorus* Caps. subrotundis depressis &c. Corch. Fol. inf. Serrat. minoribus. *H. Cliff.* 210. R. *Lugdb.* 478. Alcea Olitoria f. Corch. Americanus &c. PLUK. *Alm.* 18. T. 255. f. 4. BURM. *Fl. Ind.* 123. Ganja sativa. RUMPH. *Amb.* V. p. 212. T. 78. f. 1.

(6) *Corchorus* Caps. subrotundis Lanatis &c. Corch. Ant. Lanig. Fol. Chamædryos. BREIN. *Prodr.* III. p. 56. Guazuma Frut. Chamædrifolia &c. PLUM. *Gen.* 36. *Ic.* 164. JACQ. *Amer. Hist.* 165.

huisjes; de Bladen Eyrond ſtomp, Wollig, egaal getand. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

In Zuid-Amerika groeit deeze, die ook in de Westindiën waargenomen is door den Heer JACQUIN. Het was een opſtaand Heeſtertje met ronde Takken en langwerpig Eyronde wederzyds Wollige Bladen, overhoeks; tegenover welken gemeene Steeltjes van Bloemkroontjes groeiden, hebbende de Kelken Wollig en de Bloemblaadjes geel. Dus kwam de Plant by de Havana voor, met ſtompe, doch op Kurasſau met ſpitſe Bladen en op 't Eiland van St. Marten waren de Bladen alleenlyk inwaards zagt en wederzyds groen. De Groeiplaats was aan de Zee-Kust, op ruuwe Steenige plaatſen.

(7) Corchorus *met langwerpige Zaadhuisjes, die, zo wel als de Steng, Haairig zyn; de Bladen langwerpig en egaal getand.* VII. *Corchorus hirtus.* Stekelige.

Dit is de Corchorus met Olmen-Bladen van PLUMIER, die het geheele Loof bezet heeft met ſtyve ſtekelige Haairtjes. Hy vondt dezelve in Zuid-Amerika.

(8) Corchorus *met Liniaale ſamengedrukte twee-* VIII. *Siliquoſus.* Hauwdraagende.

(7) *Corchorus* Caps. oblongis Cauleque piloſis &c. Corchorus Folio Ulmi major. PLUM. *Sp.* 7. *Ic.* 103. f. 2.

(8) *Corchorus* Caps. Linearibus compresſis bivalvibus &c. GOUAN *Montp.* 257. Corchorus Amer. Fol. & Fructu anguſtioribus. TOURNF. *Inſt.* 259. Corchorus Folio Ulmi minor. PLUM.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

tweekleppige Zaadhuisjes; de Bladen Lancetvormig egaal getand.

Eenwyvige. Dit was een Kruidje, met een Heesterachtig Stengetje, de Bladen glad hebbende, zonder verlangde Tandjes, en dus, gelyk het voorige, aanmerkelyk van de anderen verschillende. PLUMIER, deeze ook aldaar waarneemende[:], heeftze *Kleine Olmbladige* geheten. De Voorjaars-Bloesem is ongebladerd, met vier Meeldraadjes en een vierbladigen; de Herfst-Bloesem vyfbladig, veelmannig met een vyfbladigen Kelk, zegt de Ridder.

Javanicus. Javaansche. De Heer N. L. BURMANNUS geeft de Afbeelding van een andere Soort van Corchorus (*), welke zyn Ed. de *Javaansche* noemt, en aanmerkt ronde stekelige Zaadhuisjes te hebben, maar de Bloempjes, daar aan voorkomende, schynen geenszins met die van dit Geslagt te strooken.

Japonicus Japansche. PL. LIV. *Fig.* 2. Ik vertoon hier, in *Fig.* 2, een Japansche Corchorus, die de Bladen zeer naby komende heeft aan de laatste Soort, doch ongelyk getand, hoewel 'er die Borstelige Tandjes, van agteren, aan ontbreeken. Zy heeft, nogthans, de twee Draadachtige Stoppeltjes aan den oirsprong

PLUM. *Sp.* 7. *Ic.* 103. f. 1. Corchoro affinis Chamædryos folio &c. SLOAN. *Jam.* 50. *Hist.* I. p. 145. T. 94. f. 1. Coreta Fol. min. &c BROWN. *Jam.* 147.

(*) *Corchorus* Caps. subrot. hispidis &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 123. T. 36. f. 3.

ſprong der Bladſteelen, even als de anderen. Dewyl de Zaadhuisjes aan mynen Tak niet voorkomen, zo kan ik daar van niet ſpreeken. Alleen merk ik aan, dat de Bloemen hier veel-of volbladig zyn, hebbende de buitenſte Blaadjes uitgerand, die daar aan volgen rond, de binnenſten ſpits gepunt. De Heer THUNBERG heeftze voor een Soort van dit Geſlagt opgegeven.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Onder de Tweewyvigen van deeze Klaſſe, voert het eerſte en het eenigſte Geſlagt van Kruiden den naam van

PÆONIA. Peonie.

Het heeft een vyfbladigen Kelk en vyf Bloemblaadjes; geen Stylen maar Eyronde ruige Vrugtbeginzels, wier getal natuurlykst twee ſchynt te zyn, en even zo veel Zaadhuisjes. Het bevat thans de drie volgende Soorten.

(1) Peonie *met langwerpige deel-Bladen.*

I. *Pæonia Officinalis.* Gemeene.

De Gemeene of Winkel-Peonie wordt hier be-

(1) *Pæonia* Foliolis oblongis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 678. p. 370. *Veg.* XIII. p. 417. *Mat. Med.* 267. *H. Cliff.* 212. *Ups.* 149. GOUAN *Monsp.* 258. GER. *Prov.* 382. HALL. *Helv.* 311. *α.* Pæonia communis ſ. Foemina. C. B. *Pin.* 323. Pæonia foemina. LOB. *Ic.* 682. DOD. *Pempt.* 149. *β.* Pæonia Fol. nigricante ſplendido, quæ Mas. C. B. *Pin.* 323. Pæonia Mas. LOB. *Ic.* 684. DOD. *Pempt.* 194.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

bedoeld, die haaren naam van 't Griekſch *Paionia* heeft (*), in 't Engelſch *Peiony*, in 't Franſch *Pivoine*. De Duitſchers noemenze ook *Koningsbloemen* en *Pinkſter-Roozen*; de Vlamingen *Mastbloemen*, zegt DODONéUS. De Spanjaarden noemenze *Roſa del Monte*, dat is Bergroos. Zy groeit in de Bosſchen der Gebergten van de Zuidelyke deelen van Europa.

Het Kruid is iedereen bekend. Van ouds heeft men het, zeer belachelyk, in *Wyfjes-* en *Mannetjes Peonie* onderſcheiden: daar deeze Planten niet zeer veel in 't Loof verſchillen. Beiden hebben zy Bladen die gekwabd zyn, doch die van het eerſte of Wyfjes-Peonie zyn regelmaatig verdeeld in Eyrond Lancetvormige, die van het laatſte onregelmaatig in ongelyke Kwabben. Voor 't overige is 't Gewas byna eveneens, dan dat de Bladen van 't zogenaamde Mannetjes Peonie-Kruid donkerer zyn. In beiden maaken de Bloemen groote Roozen, niet ten onregte *Peonie-Roozen* genoemd, waar van de dubbelde, paarſch van Kleur, zeer ſierlyk ſtaan in de Bloemhoven; terwyl de Enkelde, na het afvallen van de Bloem, met haare ſchoone Zaadhuisjes pronken.

In het Loof, niet alleen, verſchillen de gemelden. De eerſte heeft Wortels, welke uit aan

(*) Beter wordt derhalve, in 't Latyn, *Pæonia* dan *Pæonia* geſchreeven.

aan Vezels gehechte Knobbels, byna gelyk die der Asphodillen, bestaan. De andere of Mannetjes Peonie, welke tevens de Steng hooger heeft, en de Takken paarsch gekleurd, met Vinswys verdeelde Bladen, heeft Wortels die van een dik Hoofd Takkig allengs verdunnen en niet geknobbeld zyn. Van deeze zyn de Wortels berugt als een Middel tegen de Vallende Ziekte, doch op zig zelf niet genoegzaam. Zy zyn een weinig Kruiderig en samentrekkende. Van de Wyfjes-Peonie zyn de Bloemen, met de zelfde inzigten, 't zy in Konserf, of in Syroop, zeer opgehemeld geweest; doch het schynt, veeleer, dat zy eene verdoovende of Slaapverwekkende Geur hebben en het Zaad heeft men Braakverwekkende of ook Purgeerende bevonden (*). IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(2) Peonie *met een gebladerden Kelk en gladde neergedrukte Zaadhuisjes.* II. *Pæonia anomala.*

Van Ongeregelde.

(*) *Mihi Odor virulentus videtur, neque placet affinitas Hellebori*, zegt de Heer HALLER: LINNÆUS bevestigt de naverwantschap van de Peonie met het Aconitum en Delphinium, uit den leelyken Reuk en kwaadaartige hoedanigheden, welken de Peonie zou hebben: *Fasc. Rar. Ups.* p. 10. Dit wordt echter gemeenlyk zo niet aangemerkt. Zie zyne *Mat. Med.* p. 94. *Porro, Vis Amuletica, ei a* Galeno *tributa, noviter est comprobata a modernis, ut* Riverio, Foresto, Bartholino & Fernelio: zegt RUTTY *Mat. Med.* p. 375.

(2) *Pæonia* Calyce Folioso, Capsulis glabris depressis. Pœonia Fruct. quinque glabris patentibus. GMEL. *Sib.* IV. p. 164. T. 72.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Tweewyvige.*

Van de Winkel-Peonie verschilt deeze, volgens den Ridder, door ongeregelde of ongelyk verdeelde Bladen; als ook doordien de Kelkblaadjes Lancetvormig getipt, zo lang als of langer dan de Bloem zyn; met gladde Vrugtbeginzels, meest vyf in getal. De Groeiplaats is door geheel Siberie. Volgens GMELIN is het verschil zeer aanmerkelyk, gelyk blykt uit zyne hier volgende beschryving en de Afbeelding van dit Kruid.

„ De Wortel is zeer knobbelig en groot, „ met zeer dikke Takken van een Voet lang „ in de Grond verholen, van buiten geelach- „ tig, van binnen wit, met den Reuk der Iris „ van Florence. Daar komen van vier tot zes „ Stengen uit voort, van twee Ellen en hoo- „ ger, rond, effen, een Pink dik, in de on- „ derste helft aan de eene zyde schoon rood, „ stevig, tot het derde deel der hoogte Blader- „ loos, maar verder met Bladen overhoeks, op „ groote tusschenwydten, bezet; de ondersten „ gekwabd en lang gesteeld; de bovensten ge- „ vingerd en byna ongesteeld, glad en glanzig. „ De Bloemen, aan 't end, zyn fraay, of bleek „ of hoog paarsch, van negen of tien Blaad- „ jes, met een vyfbladigen Kelk, van Lancet- „ vormige Bladen, die naar de Stengbladen „ gelyken."

(3) Peonie *met Liniaale veelmaal verdeelde deel-Blaadjes.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. III. *Pæonia tenuifolia.* Fynbladige.

Deeze zeldzaame Soort groeit, volgens den Heer GMELIN, in de Ukraine (*), en over al aan de Don. Het Loof doetze zodanig naar dat Bloemgewas, 't welk Buphthalmum genoemd wordt, gelyken, dat LINNÆUS zig verbeeldde, hoe zy uit de Gemeene Peonie, door hetzelve bevrugt, kon gesprooten zyn. Het is zeer fyn, byna als dat van Venkel verdeeld. De Bloemen, aan 't end voorkomende, gelyken naar die der enkelde Peonie-Roozen, en zyn somtyds zeer klein, somtyds zeer groot, hoog of donker rood van Kleur, en daar op volgen twee of drie Zaadhuisjes. 't Gewas is anderhalf Voet hoog, vry digt met Bladen bezet en heeft een knobbeligen-Wortel.

Onder de Driewyvigen hebben wy de twee volgende Geslagten.

DELPHINIUM. Ridderspooren.

Geen Kelk maar vyf Bloemblaadjes en een tweedeelig Honigbakje, dat van agteren als met een

(3) *Pæonia* Foliolis Linearibus multipartitis. LINN. *Fasc.* p. 9. T. 5. ZINN *Goett.* 127. GMEL *Sib.* IV. p. 185. T 73.

(*) *Habitat in Verania* zegt LINNÆUS, in *Fasc. Rar. Ups.* Zulk een Land weet ik nergens te vinden. Het zal een Drukfeil zyn en 't schepe komen voor *Ucrania*, gelyk by GMELIN en *in Spec. Plantarum* gezegd wordt.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

een Spoor gehoornd is, heeft volgens den Ridder dit Geslagt, welks Vrugt bestaat uit drie of één Zaadhuisje.

't Getal der Soorten van hetzelve is agt, waar van de drie eersten één, de anderen drie Zaadhuisjes hebben, als volgt.

I. *Delphinium Consolida.* Wilde.

(1) Ridderspooren *met eenbladige Honigbakjes; de Steng eenigermaate verdeeld.*

Den naam *Delphinium* heeft dit Kruid zekerlyk van de figuur der Bloemen, wier Honigbakje een Dolphyn gelykt, en *Ridderspoor* wordt het wegens de Spoorachtig uitsteekende Punt van 't zelve geheten. De naam *Consolida Regalis* zou afkomstig zyn van het geneezen van Wondjes, door de Bladen op te leggen. Dat men 'er den Eernaam van Koninglyk of Ridderlyk aan gegeven heeft, kan zien op de Letteren, waar mede de Bloemen praalen van de Tuin-Ridderspooren, straks te beschryven (*).

De Wilde Ridderspooren, die men ook wel *Cal-*

(1) *Delphinium* Nectariis monophyllis, Caule subdiviso. *Syst. Nat.* XII. Gen. 681. p. 370. *Veg.* XIII. p. 418. *Mat. Med.* 268. *H. Cliff.* 212. R. *Lugdb.* 482. GOUAN *Monsp.* 258. GER. *Prov.* 390. KRAM. *Austr.* 252. *Fl. Suec.* 440, 476. GORT. *Belg.* 151. Consolida Regalis Arvensis. C. B. *Pin.* 342. Cons. Regalis. CAM. *Epit.* 521. Flos Regius sylvestris. DOD. *Pempt.* 252. Segetum Cons. Regia &c. LOB. *Ic.* 736. HALL. *Helv.* 314.

(*) Dic quibus in Terris inscripti Nomina Regum, nascantur Flores. VIRG. *Ecl.* Ecce suos gemitus Foliis inscripsit & AIA. LINN. *Syst. Veg.* XIII.

Calcatrippa noemt, komen door geheel Europa, als ook in onze Nederlanden, hier en daar op de Koornvelden voor. Zy gelyken, in Gewas, naar de gewoone enkelde Ridderſpooren, doch vallen veel kleiner, en hebben minder Bloemen, die gemeenlyk blaauw of paarſchachtig, doch ook wel wit of rood, en ſomtyds Violet zyn. Daar op volgen enkelde Haauwtjes of Zaadhuisjes. Sommige Apothekers maaken van de Bloemen gebruik tot Violen-Syroop, maar zulks is een kwaade vervalſching, dewyl dit Kruid verdagt is van ſchadelyke Eigenſchappen.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

(2) Ridderſpooren *met eenbladige Honigbakjes en eene enkelde Steng.*

II. *Delphinium Ajacis.* Tamme.

Van de Tamme of *Tuin-Ridderſpooren* is de Natuurlyke Groeiplaats onbekend en waarſchynlyk zullen die, door Kweeking, uit de Wilde voortgekomen zyn. De reden van den Bynaam kan men uit het gezegde opmaaken. In 't Franſch noemt menze *Pié d'Alouette* of Leeuwriks Poot, dat men in Engeland met *Larksſpur* navolgt, doch de Duitſchers heeten ze, gelyk wy, *Ridderſpooren.*

Zy

(2) *Delphinium* Nect. monoph. Caule ſimplici. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. &c. Cons. Regalis Hortenſis Flore majore & minore, ſimplici & multiplici. C. B. *Pin.* 142. Flos Regius. DOD. *Pempt.* 252. LOB. *Ic.* 239, 240.

K 5

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

Zy zyn, zo wel als de Wilde, een Jaarlyks Zaay-Gewas, maar groeijen wel drie of vier Voeten hoog en praalen met ſchoone Bloem-Aairen van witte, roode, paarſche, blaauwe en gemengelde Kleuren, 't welk dezelven tot een voornaam Sieraad der Bloemhoven maakt: inzonderheid de Dubbelde, wier Bloemen als Roosjes zyn: want de Enkelde worden niet geacht.

III. *Delphinium Aconiti.* Monnikskappige.

(3) Ridderſpooren *met eenbladige Honigbakjes, die van vooren viertandig zyn; eenzaame Zaadhuisjes en eenbloemige Takjes.*

Deeze Soort, in de Levant groeijende, heeft het Gewas van Ridderſpooren, doch de Bloem van Monnikskappen. De hoogte der Steng is omtrent een Voet, zynde Takkig, met fyn verdeelde ruigachtige Bladen. De Bloem is, behalve het uitwendige Geſpoorde, met een inwendig Honigbakje voorzien, viertandig, de Meeldraadjes omvattende, welke zo lang als de vier Bloemblaadjes en paarſchachtig zyn; het Vrugtbeginzel enkeld. Dit heeft men in de Upſalſche Tuin waargenomen.

(4)

(3) *Delphinium* Nect. monoph. antice quadridentatis, Caps. ſolitariis, Ramulis unifloris. Delphinium Orientale annuum Flore ſingulari. TOURNF. *Cor.* 30.

(4) Riddersporen *met eenbladige Honigbakjes, zesbladige Bloemen en veeldeelige Bladen.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

In Barbarie wordt gezegd de Groeiplaats te zyn van deeze, die naar de Gewoone Ridderspooren veel gelykt, doch gryzer is, hebbende gemikte Takjes en blaauwe Bloemen, van buiten groen. Dezelve verschilt van de voorige Soorten, door het getal der Zaadhuisjes, welk drie is, en van de volgende, doordien zy het binnenste Honigbakje eenbladig heeft. IV. *Delphinium ambignum.* Twyfelachtige.

(5) Ridderspooren *met tweebladige Honigbakjes, negenbladige Bloemen, en veeldeelige stompe Bladen.* V. *Peregrinum.* Uitheemsche.

Deeze Kleinbloemige Ridderspooren groeijen natuurlyk in Italie, op Sicilie, Maltha en in 't Beloofde Land, zo de Ridder aantekent. De Steng is enkeld met Roedswyze gestrekte Takken en Bladen als die van de gewoone Ridderspooren. De Bloem is blaauw.

(6)

(4) *Delphinium* Neƈt. monoph. Corollis hexapetalis, Fol. multipartitis. Delph. elatius simpl. Flore. CLUS. *Hist.* II. p. 206. Consolida Regalis Flore minore. C. B. *Pin.* 142.

(5) *Delphinium* Neƈt. diphyllis &c. *H. Cliff.* 213. Consolida Regalis latifolia, parvo Flore. C. B. *Pin.* 142. *Prodr.* 74. T. MORIS. *Hist.* III. p. 466. S. 12. T. 4. f. 3. ALL. *Nic.* 200. TAUR. 71.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

VI. *Delphinium grandiflorum.* Grootbloemige.

(6) Ridderspooren *met tweebladige Honigbakjes, die onverdeelde Lippen hebben; de Bloemen byna eenzaam; de Bladen samengesteld Liniaal gesmaldeeld.*

VII. *Elatum.* Hoogstammige.

(7) Ridderspooren *met tweebladige Honigbakjes, die de Lippen tweedeelig, aan de tippen gebaard hebben, met ingesneeden Bladen en eene regtopstaande Steng.*

In Siberie is de Groeiplaats van deeze twee Soorten, die wel twee Ellen hoog opschieten, en de woeste Velden, door geheel Siberie tot in Kamtschatka, ongemeen versieren. Van de laatste vindt men reeds in de voorgaande Eeuw door BAUHINUS en anderen, gewag gemaakt, onder den naam van *Ridderspooren met Blad van Monnikskappen*, als welke op de hooge Gebergten van Europa, in Switzerland en Silezie, gevonden waren: zo dat dit Kruid de koude Gewesten beminne. Het verandert niet

(6) *Delphinium* Nectariis diphyllis, Labellis integris &c. *H. Ups.* 150. Delph. Lusit. glabr. Aconiti folio. ROLOF. *Hort.* 61. T. 3. Delph. elatius subincanum perenne, Floribus amplis Azureis. AMM. *Ruth.* 175. MILL. *Ic.* T. 250. f. 1. GMEL. *Sib.* IV. T. 78.

(7) *Delphinium* Nect. diph. Lab. bifidis &c. *H. Ups.* 151. *H. Cliff.* 213. GOUAN *Monsp.* 259. Aconitum cœruleum hirsutum, Flore Consolidæ Regalis. C. B. *Pin.* 281. Lycoctonon Flore Delphinii. DOD. *Pempt.* 441. LOB. *Icon.* 678. Delphin. perenne Aconiti folio ampliori. AMM. *Ruth.* 174. MILL. *Icon.* T. 250. f. 2. GMEL. *Sib.* IV. p. 187. T. 75-80.

niet alleen in de Tuinen overgebragt zynde, maar zelfs op zyne Natuurlyke Groeiplaats, zodanig, dat GMELIN 'er wel zes byzondere Afbeeldingen van aan 't licht gegeven heeft. De Stengen zyn glad of zeer ruig; de Bladen diep of weinig ingesneeden, grover of fyner, ja somtyds byna als in de gewoone Ridderspooren verdeeld, somtyds hard, somtyds zagt en de Bloemsteeltjes zeer lang of kort; de Bloemen grooter of kleiner, zonder in Soort te verschillen: dewyl het Zaad van eene zelfde Plant alle die Verscheidenheden uitlevert. De Bloemen zyn uit den blaauwen paarsch.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

(8) Ridderspooren *met vierbladige Honigbakjes, korter dan de Bloemblaadjes en gepalmde Bladen met stompe Kwabben.*

VIII. *Delphinium Staphisagria.* Luiskruid.

Dit Kruid, in de Zuidelyke deelen van Europa, op Steenige Gronden, groeijende, is algemeen bekend onder den naam van *Staphisagria*, welke, om dat het Loof eenigermaate naar Wyngaardbladen gelykt, daar aan is gegeven. In Engeland noemt men het, deswegen, *Stafisaker*, doch by de Franschen *Herbe aux Poux* en by ons *Luiskruid*; om dat de Zaaden, die zeer groot zyn, tot Poeijer gestampt

(8) *Delphinium* Nectariis tetraphyllis &c. *Mat. Med.* 269. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 482. GOUAN *Monsp.* 259. GER. *Prov.* 391. Staphisagria. C. B. *Pin.* 324. DOD. *Pempt.* 366. Staphisagria f. Vitifolia, Pedicularis. LOB. *Ic.* 689.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

ſtampt en op het Hoofd geſtrooid, dat Ongediert doen ſterven. Tegen de Schurft en dergelyke Huidkwaalen wordt hetzelve, met Azyn gemengd en opgelegd zynde, niet ondienſtig geacht. Inwendig zynze zeer gevaarlyk en van eene ſchroeijende verſtikkende hoedanigheid. Voorts heeft dit Kruid, dat een Elle hoog groeit, met blaauwe Bloemen, geen gebruik.

In deeze Soort is de agter uitſteekende Hoorn van 't Honigbakje, gemeenlyk de Spoor genaamd, zeer kort en ſtomp en de Kwabben der Bladen zyn driedeelig; doch eene Verſcheidenheid van 't zelve komt voor met wit geaderde Bladen, die in zevenen gedeeld zyn, met ſpitſe Slippen en deeze heeft de Spoor zo lang als het Bloemſteeltje.

ACONITUM. Monnikskappen.

Het bovenſte Bloemblad is in dit Geſlagt Kapswyze gewelfd, waar van het den naam voert. Het heeft de Bloem ook vyfbladig zonder Kelk en twee geſteelde omgekromde Honigbakjes. De Vrugt beſtaat uit drie Haauwtjes in de drie eerſte, en uit vyf in de vier laatſte Soorten.

I. *Aconitum Lycoctonum.* Wolfsdood.

(1) Monnikskappen *met gepalmde veeldeelige ruige Bladen.*

In

(1) *Aconitum* Fol. palmatis multifidis villofis. *Syſt. Nat.* XII.

In de Hoven zyn deeze Monnikskappen met geele Bloemen, die op de koude Gebergten van Europa haare natuurlyke Groeiplaats hebben, als een Bloemplant niet onbekend. Zy hebben de Bladen overeenkomſtig met de Gemeene blaauwe, wat de Schildvormige gedaante betreft, doch veel breeder en niet tot aan den Steel toe ingeſneeden, drie of vyfkwabbig en eenigermaate Haairig, met de Kwabben ſpits en Zaagswyze getand. De Bloem heeft een lange naauwe Helm of Kap, aan den top een weinig verbreedende en Wollige Vleugels, het Onderſtuk Lepelachtig hol: beſtaande dus uit vyf Blaadjes. Hier door maakt dezelve natuurlyk de figuur uit van zekere Mutſen, die in de Noordelyke Landen veel gedragen worden van het Scheepsvolk: maar het bovenſte Blaadje alleen vertoont zig als een Laplandſche Schoen. De Kleur belangende, die is by alle Autheuren bruinachtig of Oker-geel genoemd; doch in Lapland, alwaar dit Kruid op de Gebergten overvloedig groeide, was dezelve niet anders

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

XII. Gen. 682. p. 371. *Veg.* XIII. p. 419. Acon. Fol. peltatis multifidis &c. *H. Cliff.* 213. R. *Lugdb.* 482. GOUAN *Monsp.* 259. GER. *Prov.* 391. KRAM. *Auſtr.* 153. HALL. *Helv.* 312. *Fl. Lapp. Suec.* &c. Aconitum Lycoct. luteum. C. B. *Pin.* 183. BESL. *Eyſt. Æſt.* 25. f. 2. Aconitum ſecundum. CAM. *Epit.* 827. Aconitum luteum Ponticum. LOB. *Ic.* 677. Acon. Lycoct. luteum majus. DOD. *Pempt.* 439. TOURNF. *Inſt.* Tab. 240.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

ders dan blaauwachtig Aſchgraauw, en zodanig is dezelve ook in Rusland waargenomen, door den Heer DE GORTER. Men behoeft evenwel niet te twyfelen, of de Kleur der Bloemen is geel in de Zuidelyke Landen: alzo de Heer HALLER die in Switzerland en SCOPOLI in Karniolie, alwaar het Kruid in hooge, drooge, Berg-Bosſchen gemeen is, aldus hebben bevonden.

In Lapland moet dit Kruid zeer fors groeijen, dewyl het Bladen heeft, die zig van den top des Bladſteels, in 't ronde, een Span uitſpreiden: naar 't gene de Ridder aantekent, zynde tot twee derden in Slippen verdeeld, van boven donker-, van onderen glanzig groen. Zyn Ed. ſpreekt van geene Haairigheid of ruigte deezer Bladen, en hadt gezien, dat het Vrouwvolk dezelven in de Pot ſneed en 'er Moes van kookte, 't welk zy zonder nadeel aten; gelyk dit Kruid ook van SCHAEFFER *Rendieren Kool* genoemd werdt: terwyl nogthans geen Beeſten 'er de Tanden in ſloegen. 't Schynt derhalve geenszins die Geele Monnikskappen te kunnen zyn, waar van LOBEL getuigt, dat zy van de Jaagers voor de Vergiftigſten gehouden en daarom *Wolfsdood* geheten worden: ja dat dit Kruid, op ſommige plaatſen groeijende, zo veel Venyn heeft, dat de Bloemen, gekaauwd zynde, de Mond en Tong ſchroeijen, verwekkende Duizeligheid of draaijinge in 't Hoofd. Zou het, anders, die Vergiftigheid alleen hebben

ben in de Zuidelyke Landen? 't Was in 't vroege Voorjaar dat van het jonge Loof, op die wyze, in Lapland tot Spyze gebruik gemaakt werdt. Het wordt 'er *Acharas* en in Medelpad *Geske* geheten. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

(2) Monnikskappen *met de Slippen der Bladen Liniaal, aan 't end breeder en door 't midden gestreept.* II. *Aconitum Napellus.* Gemeene.

De Gemeene Blaauwe Monnikskappen, wier Groeiplaats ook is in de Bergagtige Landen van Europa, hebben het Loof veel fyner verdeeld; de Bladen, ook Schildvormig, bestaan uit drie Kwabben, welke tot aan den Steel toe van een gescheiden zyn, en verder diep ingesneeden. De Bloem-Aair is wel één of anderhalf Voet lang, samengesteld uit donkerblaauwe Bloemen, wier Helm kort en wyd is, veel gelykende naar de Yzeren Stormhoeden der Oude Wapenrusting. 't Getal der Meeldraadjes is, volgens den Heer HALLER, veertig en dat der Haauwtjes of Zaadhuisjes drie of vyf.

Van de Vergiftigheid van dit Kruid, dat zy-

(2) *Aconitum* Fol. Laciniis Linearibus superne latioribus &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 483. GOUAN *Monsp.* 259. GER. *Prov.* 391. KRAM. *Austr.* 153. *Fl. Suec.* 442. HALL. *Helv.* 312. Aconitum cœrul. f. Napellus. C. B. *Pin.* 183. Napellus. DOD. *Pempt.* 442. DOD. *Purg.* 317. Napellus verus cœruleus. LOB. *Ic.* 679.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

zynen gewoonen naam *Napellus* van de Raapachtige Wortelen heeft, is men in 't algemeen overtuigd. Hierom noemen de Duitſchers hetzelve, niet alleen *Yzenhuelin*, *Kappenbloemen* en *Narrenkappen*, maar ook *Duivelskruid* en *Wolfswortel* of *Wolfsdood*, gelyk het voorige; dat de Franſchen *Tue-Loup* heeten: dewyl men daar van, even als van het Rottenkruid voor de Rotten, gebruik maakt om de Wolven te dooden. Ten dien einde worden de Bladen of brokken der Wortelen in ſtukken Vleeſch geſtoken, dat men als Aas den Wolven voorlegt. WEPFERUS heeft daar van de doodelykheid in zodanig een Dier ondervonden, de Toevallen beſchreeven en de uitwerkingen van 't Venyn, door 't Kreng te openen, onderzogt. Hy beweert daar uit, dat hetzelve van eenen heeten, ſcherpen aart zy (*). Te Antwerpen hadden eenige Menſchen de Wortels gegeten, en waren daar van geſtorven, zo DODONÆUS meldt (†). Een laater Hiſtorie, van deszelfs nadeelige uitwerkingen, komt ons in de Sweedſche Verhandelingen voor (‡). Daar hadt het eeten der raauwe Bladen, een Slaapzugt, Verdooving der Zintuigen, verkleuming des Lighaams en eindelyk de Dood verwekt. Buiten tegenſpraak is het derhalve een

(*) WEPF. *Cic. Aq. Hiſt.* &c. p. 232.
(†) DOD. *Purgant. Hiſt.* p. 319.
(‡) *Act. Stockholm.* VOL. I. 1739. p. 48.

een gevaarlyk Kruid. Zie hier de fraaije Waarneemingen van. Doktor SCOPOLI, dienaangaande, van zyn eigen Hand (*). IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Trigynia.*

„ Het groeit in hooge Bosſchen en Berg-
„ Weiden van Karniolie aan de Beeken, wor-
„ dende *Sleni-Gloubuk* genoemd. Voor het
„ affcheeren van dit, met 's Helhonds Bek-
„ Schuim beſmette Kruid, wagten zig de Bee-
„ ſten: hoewel zy het droog, en onder 't Hooy
„ gemengd, zonder nadeel vreeten. De ſchoo-
„ ne Bloem-Aairen verlokken de onkundigen;
„ om zig Hoed en Kleederen daar mede te
„ verſieren; 't welk hun dikwils een zwaare
„ Hoofdpyn verwekt. Dat zyne Hand gezwol-
„ len waar, in welke hy de Steng van dit Kruid
„ lang gedragen hadt, vertelde weleer de op-
„ regte en ervarene BAYERUS, Hoogleeraar
„ te Inſpruk, reeds oud van Dagen zynde.
„ De vermaarde HALLER nogthans verklaart
„ dit algemeene denkbeeld, uit eigen Onder-
„ vinding, ongegrond (†). Het Afkookzel der
„ Wortelen doodt de Weegluizen: het Poeijer
„ kan voor Rottekruid tegen de Muizen en
„ Rot-

(*) *Flor. Carniol.* p. 550.

(†) *Licet hanc Vulgi perſuaſionem varisſimam esſe cenſeat* Cl. HALLERUS. Dus heeft het Doktor SCOPOLI. Zekerlyk ſchuilt daar een Drukfeil van één Letter 't Zou kunnen moeten zyn *ratisſimam*, *verisſimam* of *vanisſimam*, en men zoude het niet gemakkelyk kunnen vastſtellen, indien het laatſte niet, Woordelyk, by den Heer HALLER gezegd werde. Zo veel verandering kan een Drukfeil van eene Letter veroirzaaken.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

„ Rotten verſtrekken, wanneer men het onder „ Boter mengt, en brengt alle Dieren den Dood „ aan, door Ontſteeking en byna invreeting „ der Darmen. Het Tegengift is Olie of laauw „ Water, lang en overvloedig ingenomen; als „ de ſcherpheid door verzagting en verdunning „ kragteloos maakende."

Ik heb deeze Hiſtorie te meer van gedagten Heer ontleend, aangezien dit Kruid aldaar wild groeit en gemeen is. Men vindt het in Switzerland veel by de Hutten van 't Bergvolk op de Alpen. In Sweeden kwam het, op ſommige plaatſen, wild groeijende voor, uit gevallen Zaad. Geen Dieren eeten hetzelve 'er, dan alleen het Ras der Bokken, die daar van ſterven: weshalve het 'er in de Bosſchen uitgeroeid wordt. Ik ſpreek hier van de gewoone Monnikskappen, met blaauwe Bloemen, waar mede nogthans het Vrouwvolk, in Sweeden, den, den rand der Schottelen met Spyze verſiert. En, dat men uit hetzelve ook eene Artſeny zou kunnen haalen, wil ons de Weener Geneesheer en Lyf-Arts STORCK wysmaaken (*).

„ Het Extrakt van de Aconitum met blaau„ we Bloemen (zegt zyn Ed.) wordt door „ nieuwe Proeven langs hoe meer aangepree„ zen, en het is, inderdaad, een voortreffelyk

„ Ge-

(*) *In Libello de Uſu Med. Pulſatillæ nigr.* Vind. 1772. p. 58.

„ Geneesmiddel, dat veel uitvoert in kleine „ Gifte. Het is zeer dikwils van dienst in „ Venus-Kwaalen, daar andere bekwaame „ Middelen te vergeefs gebruik zyn: somtyds „ neemt het de Uitzettingen der Beenderen „ weg en maakt de styve Gewrichten be- „ weeglyk. Meestal heeft het verlichting toe- „ gebragt aan het Podagra, de Jicht en zeer „ hardnekkige Pynlykheden van dien aart. Ik „ heb het in dergelyke Kwaalen ingegeven, „ schoon die gepaard gingen met sterke Koorts, „ doch dan met een bekwaame veelheid Sal- „ peter; en waargenomen, dat somtyds de al- „ lerhevigste Pynen, binnen eenige Uuren tyds, „ geheel verdweenen, die men in veele Da- „ gen, door een menigte van andere Genees- „ middelen, zelfs niet hadt kunnen verzagten. „ Meestal volgde 'er een overvloedig Zweet „ op. De Patienten kunnen twee, drie, vier, „ vyf of meer Greinen van dit Extrakt, by „ verdeelingen, in 't Etmaal verdraagen" (*).

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Trigynia.*

(3)

(*) Dat heet inderdaad *ex Toxico Salus*: want men vindt aangemerkt, dat dit Kruid eigentlyk *Toxicum* genoemd mogt worden, om dat de Barbaaren hunne Pylen, *Toxa* genaamd, daar mede vergiftigden. DOD. *Purg.* 319: doch men weet ook, dat sommige zodanige Vergiften inwendig onschadelyk zyn: waar van het Spreekwoord *Pocula morte carent*: dat echter hier geene toepassing heeft. Ondertusschen kunnen 'er zo wel Insekten op aazen en nestelen, gelyk men by de Ouden gemeld vindt, als op de Wolfsmelk en andere scherp-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(3) Monnikskappen *met veeldeelige Bladen, de Slippen Liniaal op elkander leggende en rappig.*

III *Aconitum Pyrenaicum.* Pyreneesche.

In Siberie, Tartarie en op de Pyreneesche Bergen, wordt de Groeiplaats gesteld van deeze Soort, wier Bloemtros voor 't bloeijen knikt.

IV. *Anthora.* Tegengiftige.

(4) Monnikskappen *met vyfwyvige Bloemen, de Slippen der Bladen Liniaal.*

Op de Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze, die den Wortel samengesteld heeft uit twee, drie of vier, hoekige Bollen, aangenaam van Reuk; de Steng een Elle hoog, met zeer dun gesneeden Bladen, en geele Bloemen als de Monnikskappen. Zy heeft tot by de vyftig Meeldraadjes, met breede Steeltjes en omgeboogen Knopjes: als ook vyf tweekleppige ruige Zaadhuisjes met veelhoekige Zaadjes.

Dit Kruid is van ouds *Anthora* of *Antithora* genoemd geweest, wegens de Tegengiftige hoeda-

scherpsappige Kruiden. Zie voorts dienaangaande het VIII. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, bladz. 553.

(3) *Aconitum* Fol. multipartitis, Laciniis Linearibus incumbentibus. *H. Ups.* 152. Acon. Pyrenaicum luteum. RAJ. *Eur.* 367.

(4) *Aconitum* Floribus pentagynis Folior. Laciniis linearibus. *H. Cliff.* 214. *Ups.* *Mat. Med.* 270. HALL. *Helv.* 313. GER. *Prov.* 391. R. *Lugdb.* 483. Acon. Salutiferum s. Anthora. C. B. *Pin.* 184. Anthora s. Antithora. CAM. *Epit.* 837. LOB. *Ic.* 677. DOD. *Pempt.* 443. *Purg.* 324.

danigheden in hetzelve ook door GESNERUS waargenomen, en daarom heeten het de Duitschers *Giftheil* volgens CAMERARIUS, die hetzelve beter afgebeeld heeft dan LOBEL en DODONÉUS. Het werdt daarom *Aconitum Salutiferum*, van den eerstgemelden, getyteld. De Smaak is bitter met eenige zoetheid. Sommigen hebben het naderhand, misschien in het Kruid bedroogen, verdagt gemaakt. Zy schreeven 'er een geweldige bitterheid en een gevaarlyke Purgeerende kragt aan toe; ja het zou, volgens HOFFMAN, Hoofdduizeling verwekken. Het wordt niettemin door den beroemden GEOFFROY, ter veelheid van een Scrupel of Drachme, in Kwaadaartige Koortsen, die uit Slym en Wormen in 't Gedarmte ontstaan, door Ondervinding aangepreezen (*). Deez' erkent ook de groote bitterheid of scherpte van den Wortel, dien hy zegt in 't Dauphiné veel in gebruik te zyn tot Wormdooding en tegen Buikpyn. Volgens LOBEL verkogten de Muilstooters te Venetie het Gemeene Volk (†) denzelven als een Tegengift. Hy komt in het Orvietaan van Toulouse.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

(5) Mon-

(*) GEOFFR. *Mat. Med.* Tom. II. p. 11.

(†) *Dat met hun muilstooten te bedriegen is*, zegt LOBEL en verstaat 'er buiten twyfel de genen door, die met Reliquie-Kasjes te kussen omloopen, en inmiddels voor Kwakzalver speelen, in Italie.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(5) Monnikskappen *met vyfwyvige Bloemen, de Slippen der Bladen halfdeelig, aan 't end breeder.*

V. *Aconitum variegatum.* Bonte.

Deeze kleine blaauwe Monnikskappen hebben haare Groeiplaats ook op de Bergen van Italie en Boheme.

VI. *Cammarum.* Getipte.

(6) Monnikskappen *met byna vyfwyvige Bloemen; de Slippen der Bladen Wigvormig, ingesneeden, spits.*

In de boven-Oostenrykse Landen groeit deeze Soort, van welke drie Verscheidenheden waargenomen zyn door den vermaarden CLUSIUS. De eene, naar de gewoone Monnikskappen veel gelykende, op de Bergtoppen by Saltzburg: de andere, wel drie Ellen hoog groeijende, op den Neuberg en de derde op den Judenberg, den hoogsten van geheel Stirie, zegt hy, daar men de *Spica Celtica* inzamelt (*). Dee-

(5) *Aconitum* Flor. pentagynis, Fol. laciniis semipartitis superne latioribus. *H. Cliff.* 214. *Ups.* 151. R. *Lugdb.* 482. Aconitum coerul. minus f. Napellus minor. C. B. *Pin.* 183. Acon. coerul. parvum. DOD. *Pempt.* 441. DALECH. *Hist.* 1743. Lycoct. coerul. parvum facie Napelli. LOB. *Ic.* 478.

(6) *Aconitum* Flor. subpentagynis &c. Acon. violaceum sive Napellus. 2. β. Ac. purp. f. Nap. 3. γ. Acon. coer. purp. Fl. maximo f. Nap. 4. C. B. *Pin.* 183. Acon. Lycoct. Tauricum & Neubergense. CLUS. *Hist.* II. p. 95, 96. Item Judenbergense. *Ibid.* p. 97. *Pann.* p. 406-413.

(*) Zie bladz. 195, in het voorg. VII. STUK. Het Landschap Stirie, anders *Stiermark* genaamd, legt in 't Zuider-deel

Deeze heeft een dikke ronde Steng, van twee Ellen: de Bladen zyn zeer breed en groot, zo wel als de Bloemen, die in deeze Kruiden paarschachtig Violet zyn van Kleur, hebbende aan den Helm een uitsteekende Punt of Tip, even als aan sommige Karpoets-Mutsen. 't Getal der Zaadhuisjes of Haauwtjes is drie, vier of vyf. De gewoone blaauwe Monnikskappen komen, volgens dien Autheur, op die Bergen ook overvloedig voor, inzonderheid by de Mesthoopen der plaatsen, waar het Vee, in de drie Zomer-Maanden, zyne Stallingen heeft.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Trigynia.*

(7) Monnikskappen *met byna vyfwyvige Bloemen, veelkwabbige Bladen, en de Helm der Bloemen lang uitgestrekt.*

VII. *Aconitum uncinatum.* Haakige.

Deeze, die in Pensylvanie groeit, hadt de Bladen drie- of vyfkwabbig, hoekig getand, naakt; de Bloemen blaauw, en van een byzondere figuur, zynde de Tip van den Helm haakig en zeer lang. Alle deeze Kruiden blyven over.

CIMICIFUGA. Wantsdryver.

De Heer LINNÆUS maakt thans een byzonder Geslagt van dit Kruid, 't welk zyn Ed. bevoorens als een Soort van *Actæa*, met den bynaam van *Wantsdryver*, hadt voorgesteld. De

deel van Duitschland, aan de Grenzen van Oostenryk en Hongarie.

(7) *Aconitum* Flor. subpentagynis, Fol. multilobis, Corollarum Galeâ longius extensâ.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

De Byzondere Kenmerken zyn, een vyfbladige Kelk, bevattende vier Bekerachtige Honigbakjes, die voor Bloemblaadjes verstrekken en daar op volgen vier Zaadhuisjes met geschubde Zaaden.

I. *Cimicifuga fœtida.* Stinkende. * Bladz. 83.

De eenigste Soort hier van (1), een Siberische Plant, gelykt zeer veel naar het hier voor beschreevene getroste Kristoffelskruid *. Ook heeft zy iets dat naar het Thalictrum zweemt: weshalve GMELIN haar, volgens AMMAN, *Thalictroides* noemde, die uitermaate stinkt. De vuile Reuk, welke het wild groeijende uitgeeft, is naauwlyks verdraaglyk: zo dat, indien hetzelve de Weegluizen verjaagt, men billyk zeggen mag, dat Stank door Stank verdreeven worde. Ook zoude het Afkookzel van dit Kruid tegen de Waterzugt dienstig zyn bevonden.

Het groeit, van de Jenisea Oostwaards, door geheel Siberie. Het heeft de Steng somtyds Mans langte hoog, doch breidt zig sterk zydewaards uit, met ruige, kleverige, gevinde Bladen: terwyl het end van de Steng zig in verscheide Takjes verdeelt, die Aairswyze met Bloemknoppen bezet zyn. Voor 't bloeijen knikken deeze Toppen, maar regten zig vervolgens op. In de Bloem komen dikwils twintig Meeldraad-

(1) Cimicifuga. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1282. p. 420. Actæa Cimicifuga. *Sp. Plant.* 722. *Am. Acad.* VII. T. 6. f. 2. GMEL. *Sib.* IV. p. 181. T. 70. Thalictroides fœtidissimum, Christophorianæ facie. AMM. *Ruth.* 102.

draadjes en vier Stylen voor; doch daar heeft een aanmerkelyke verandering, ten opzigt van het getal, zo der Bloem- en Kelkblaadjes, als der Vrugtmaakende deelen, in dit Kruid plaats.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD. STUK. *Pentagynia.*

De Rang der Vyfwyvigen, in deeze Klasse, bevat de drie volgende Geslagten van Kruiden.

AQUILEGIA. Akeley.

Dit heeft vyf Bloemblaadjes, zonder Kelk, en vyf gehoornde Honigbakjes, tusschen de Bloemblaadjes: bestaande de Vrugt uit vyf afgezonderde Zaadhuisjes.

(1) Akeley *met kromme Honigbakjes.*

I. *Aquilegia. vulgaris.* Gemeene.

In Europa heeft dit Kruid zynen naam meest met den Latynschen overeenkomstig, waar uit niet onwaarschynlyk is, dat het eerder door Zaad overgebragt, dan dat het natuurlyk zou zyn aan de Noordelyke deelen. Het groeit, niettemin, in Steenachtige Bosschen van Oostenryk en Switzerland; men vindt het wild in Vrankryk, als ook in onze Nederlanden, ja zelfs in Sweeden. In de Tuinen is het, als een

(1) *Aquilegia* Nectariis incurvis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 684. p. 372. *Veg.* XIII. p. 420. Aquilegia. *Mat. Med.* 272. *H. Cliff.* 215. R. *Lugdb.* 482. GOUAN *Monsp.* 260. GER. *Prov.* 392. KRAM. *Austr.* 153. Aquilegia sylvestris. β. Hortensis simplex γ. multiplex flore magno. δ. flore inverso: ε. Flore Roseo multiplici. ζ. Degener virescens. C. B. *Pin.* 144. HALL. *Helv.* 312. *Fl. Suec.* 2. N. 478.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

een Bloemplant, zeer gemeen, en speelt aldaar met eene oneindige Verscheidenheid van enkelde en dubbelde, omgekeerde en gesternde Bloemen. De Kleur is gemeenlyk uit den blaauwen of paarsch; doch ook wit of bont, groenachtig enz. Zy zyn zo aangenaam en vermaakelyk om te zien, zegt MUNTING, als eenige Bloem zyn mag. Men noemtze somtyds *Klokkebloemen*, doch gemeenlyk *Akeleijen*, in 't Hoogduitsch *Ackeley*, in 't Fransch *Ancholies* of *Ayglantines*, in 't Engelsch *Colombines*, In Italie geeft men 'er ook den naam van *Celidonia maggiore*, dat is Groot Schelkruid, aan. Daar groeit eene Verscheidenheid in Siberie, die de Bloemen blaauw heeft, met de Honigbakjes witachtig gerand.

't Gewas is iedereen bekend. Sommigen pryzen de Tinctuur der Bloemen in Gorgeldranken aan eu het Afkookzel der Wortelen tegen 't Scheurbuik. Van het Zaad wordt inzonderheid als een uitdryvend Middel, in Pokjes en ander Uitslag, gebruik gemaakt. Het zoude, volgens CLUSIUS, zelfs de Kraam bevorderen.

II. *Aquilegia Alpina.* Alpische.

(2) Akeley *met regte Honigbakjes, korter dan de Lancetvormige Blaadjes.*

In

(2) *Aquilegia* Nectariis rectis, Petalo Lanceolato brevioribus. Aquil. Montana magno Flore. C. B. *Pin.* 144. *Prodr.* 75. J. B. *Hist.* III. p. 484. RAJ. *Hist.* 707. HALL. *Helv.* 310.

In Switzerland vondt BURSERUS deeze by de Bladen van Pfeffers en SCHEUCHZER boven de Alpische Valey, Waldnacht genaamd. Dat het geene Verscheidenheid van de gemeene Akeleyen is, blykt, niet alleen uit het verschil der Honigbakjes, maar ook daar uit, dat de Bladen veel fyner en Liniaal gesnipperd zyn, de Bloemblaadjes Lancetvormig en zeer lang, 't welk de Bloem grooter en fraaijer dan in de gewoone maakt, schoon blaauw van Kleur. De Heer HALLER heeftze ter breedte van drie of vier Duimen uitgebreid gezien. Maar ééne Bloem komt op den top van de Steng, of, zo dezelve een Tak heeft, twee. Gemeen is deeze Soort in sommig deel van Switzerland (*).

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Pentagynia.*

(3) Akeley *met regte Honigbakjes en de Meeldraadjes langer dan de Bloem.*

III. *Aquilegia Canadensis.* Kanadasche.

Deeze Noord-Amerikaansche wordt *Virginisch Eyloof* genoemd van CLAYTON, die aanmerkt, dat de Bladen gepaard, gesteeld, Eyrond, glad, aan 't end Zaagtandig zyn. 't Gewas klimt by de Boomen op, daar de Takken

(*) Nascitur passim in Aquilegiensi ditione. *Emend. Act. Helv.* VI. p. 37.

(3) *Aquilegia* Nect. rectis, Stamin. Corollâ longioribus. *H. Ups.* 153. Aquil. Cor. simpl. Nect. fere rectis. GRON. *Virg.* 59, 82. Aquil. pumila præcox Canadensis. CORN. *Canad.* p. T. 60. LOB. *Ic.* 26. MILL. *Dict.* T. 47. Aq. præcox Canadensis &c. MORIS. *Hist.* III. p. 457. S. 12. T. 2. f. 4.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Vyfwyvige.*

ken Worteltjes in ſchieten, gelyk de Klyf, geevende aan 't end witte Bloemen, welke uit een menigte kleine Trosjes beſtaan. Volgens anderen zyn de Bloemen roodachtig, in 't midden geel.

IV. *Aquilegia Viscoſa.* Lymerige.

(4) Akeley *met de Steng byna naakt, byna eenbloemig, Lymerig gehaaird en de Bladen omtrent driekwabbig.*

In Languedok hadt de Heer MAGNOL, nu omtrent een Eeuw geleeden, by de Stad Meyriols, voorby den Berg Eſperou, aan de Rivier, een Soort van Akeleijen gevonden, welke door TOURNEFORT genoemd is, *Ruige met een Lymerige Bloem.* Deeze groeit, volgens den Ridder, te Montpellier. Het is een Plantje van anderhalve Handbreed hoog.

NIGELLA. Nigelle.

De Kenmerken van dit Geſlagt hebben veel overeenkomst met die van 't voorgaande. Vyf Bloemblaadjes zonder Kelk; vyf Honigbakjes, doch driedeelig binnen de Bloem, en vyf Zaadhuisjes, maar die niet van elkander afgezonderd zyn; maakende te ſamen de Vrugt.

Hier

(4) *Aquilega* Nectariis..... Caule ſubnudo, ſubunifloro, viscoſo-piloſo &c. GOUAN *Monsp.* 267. Aquilegia viscoſa. MAGN. *Monsp.* 24. *Hort.* 21. Aq. hirſuta Flore viscoſo. TOURNF. *Inſt.* 428.

Hier komen vyf Soorten in voor, waar van de drie eerften vyfwyvig, de twee laatften tienwyvig zyn: als IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(1) Nigelle, *die de Bloemen met een Bladerig Omwindzel heeft.* I. *Nigella Damascena.* Tuin-

Dit Kruid, dat in de Koornlanden der Zuidelyke deelen van Europa groeit, komt als een Zaay-Blommetje in Duitfchland, Engeland, Vrankryk, en by ons, in de Tuinen voor. Men noemt het gemeenlyk *Juffertjes in 't groen* of *Bloempjes in 't Haair*, om dat de Bloemen, die taamelyk groot en fraay zyn, inzonderheid de dubbelde, zig door haare bleek blaauwe Kleur en optooizel fierlyk voordoen in een Haairige groente, die dezelven omringt. Het Loof, naamelyk, van dit Kruid is zeer fyn verdeeld, en daarom noemen de Engelfchen het *Fennel-Flower*, dat is Venkelbloem. Voorts heeft de Bloem nog een vyfbladig Omwindzel, digt aan dezelve, van uitfteekende groene Blaadjes. De Vrugt is Bolachtig met Punten en verdeeld in vyf Zaadhuisjes.

(2) Ni-

(1) *Nigella* Floribus Involucro Foliofo cinctis. *Syft. Nat.* XII. Gen. 685. p. 372. *Veg.* XIII. p. 421. *H. Cliff.* 215. *Ups.* R. *Lugdb.* 481. GOUAN *Monsp.* 260. GER. *Prov.* 390. KRAM. *Auftr.* 153. MILL. *Dict.* T. 187. f. 2. Nigella angustifolia &c. C. B. *Pin.* 145. Melanthium fylveftre. MATTH. *Diosc.* 529. *β.* Nigella Fl. majore pleno cœruleo. C. B. *Pin.* 145. Melanthium Damascenum. DOD. *Pempt.* 304. Mel. fylveftre. LOB. *Ic.* 741.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(2) Nigelle *met vyf Stampers en gedoornde rondachtige Zaadhuisjes; de Bladen eenigermaate Haairig.*

II. *Nigella Sativa.* Veld-

Dit Kruid, in Egypte, op Kandia en elders, aan de Middellandsche Zee, groeijende, is eigentlyk het gene de Zaaden uitlevert, die in de Winkels bekend zyn onder den naam van *Sem. Nigellæ.* Het voert, wegens de zwartheid van dit Zaad, den Griekschen naam *Melanthium* of *Gith*, en den Latynschen *Nigella*, wordende van de Italiaanen ook *Melanthio* of *Niëlla*, by de Spaanschen *Neguilla* of *Alipivre*, by de Franschen *Barbe poyvrette* of *Niëlle*, by de Duitschers *Schwartz Kummel* of *Zwarte Koriander* geheten.

Het is breedbladiger dan de Tuin-Nigelle en groeit wel een Elle hoog, wordende Jaarlyks in de Oostersche Landen gezaaid tot aanwinning van het Zaad, dat men by ons *Nardus-Zaad* of *Zwarte Komyn* noemt, zynde glimmend zwart, en zo donker, dat het Spreekwoord, *zo zwart als Gith*, daar van den naam bekomen heeft. Het is niet onaangenaam van Reuk en wat heet of scherp van Smaak, geevende een byzonderen Geur aan het Brood, waar in het wordt gebak-

(2) *Nigella* Pistillis quinis, Capsulis muricatis subrotundis &c. *Mat. Med.* 271. *H. Ups.* 154. GOUAN *Monsp.* 260. BOEHM. *Lips.* 173. MILL. *Dict.* T. 187. f. 1. Nigella Flore simplici candido: *item* Fl. minore pleno albo. C. B. *Pin.* 145, 146. Melanthium sativum. CAM. *Epit.* 551.

bakken. Het is ook tegen de Wormen, tot verwekking der Stonden, tot wegneeming van verscheide Ongemakken der Huid en in andere Kwaalen van HIPPOCRATES en DIOSCORIDES aangepreezen. 't Is zekerlyk van eene verwarmende hoedanigheid en dus dienstig als de Winddryvende Zaaden, inzonderheid de Olie, daar uit gedestilleerd; doch versch wordt het inwendig gebruik daar van, wegens de scherpte, niet zeer veilig geoordeeld. Veelen neemen daar voor het Zaad van de volgende Soort.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

(3) Nigelle *met vyf Stampers, onverdeelde Bloemblaadjes en Tolronde Zaadhuisjes.*

III. *Nigella Arvensis.* Akker-.

Dus onderscheidt zig deeze Soort, die zeer gemeen is in sommige deelen van Duitschland, in Provence en Languedok onder 't Koorn groeit, of aan de Wegen, gelyk de eerste, komende ook voor in Switzerland en Italie. Zy wordt *gehoornde Akker-Nigelle* van BAUHINUS getyteld, om dat de Zaadhuisjes veel sterker gehoornd zyn en langwerpiger dan in de anderen, gelykende veel naar die der Akeleijen, als grooten-

(3) *Nigella* Pist. quinis, Petalis integris, Capsulis turbinatis. Nig. Flore Foliis nudo, Pist. Cor. æquantibus. GOUAN *Monsp.* 260. GER. *Prov.* 390. KRAM. *Austr.* 154. HALL. *Helv.* 316. DALIB. *Par.* 160. BOEHM. *Lips.* 174. Nigella Arvensis cornuta. C. B. *Pin.* 145. Mel. sylv. alt. CAM. *Epit.* 553. Mel. sylv. DOD. *Pempt.* 303. Mel. sylv. alt. Cap. reflexis Aquilegiæ. LOB. *Ic.* 742.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

tendeels los van elkander en niet tot een ronden Zaadbol vereenigd. Het Zaad wordt gezegd ook welriekende te zyn en heet van Smaak.

IV. *Nigella Hispanica.* Spaansche.

(4) Nigelle *met tien Stampers, zo lang als de Bloem.*

BAUHINUS hadt het Zaad van deeze ontvangen, onder den naam van *Spaansche Nigelle.* Hy noemtze Breedbladige met een enkelde groote blaauwe Bloem, die in grootte der Bloemen alle andere Soorten overtreft. Zy groeit omtrent een Elle hoog en verschilt in Loof van de voorgaanden weinig. Het Zaad was zwartachtig, zonder Reuk.

V. *Orientalis.* Levantsche.

(5) Nigelle *met tien Stampers, langer dan de Bloem.*

Zeer fierlyk is deeze, die van Aleppo in Syrie haare afkomst heeft, door de fraaije geele Bloemen, welke, benevens de lange Hoorntjes in 't midden uitsteekende en als Haauwtjes gefatsoeneerd, haar van alle de overigen doen verschillen.

RE-

(4) *Nigella* Pistillis denis Corollam æquantibus. *H. Ups.* 154. GOUAN *Monsp.* 261. Nigella latifolia Fl. majore simpl. cœruleo. C. B. *Pin.* 145. *Prodr.* 75. Nigella Hispanica Fl. amplo. MOR. *Hist.* III. p. 516. S. 12. T. 18. f. 9.

(5) *Nigella* Pist. denis, Cor. longioribus. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* utsupra. Nig. Chalep. lutea Corniculis longioribus. MORIS. f. 10. RAJ. *App.* 525. Nig. Or. Flore flavo, semine alato plano. TOURNF. *Cor.* 19.

REAUMURIA. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

De byzondere Kenmerken van dit Geslagt zyn, een zesbladige Kelk, vyf Bloemblaadjes; het Zaadhuisje eenhokkig, vyfkleppig en veelzaadig. *Pentagynia.*

Het heeft zyn naam naar den beroemden REAUMUR. De eenigste Soort (1), op de Zee-Oevers van Egypte, Syrie en Sicilie groeijende, is een Plant, die de Gestalte van de Kali en tevens van den Tamarisch heeft, zynde *Klein Heesterachtig Huislook met Wormachtige Blaadjes* genoemd geweest. Zy zyn Vleezig, smal, spits en ongesteeld, uitgebreid, besprengd met Daauwachtige Stippen. De Bloemen, aan 't end voorkomende, tusschen de Blaadjes ingedooken, zyn Roosachtig als die van 't gewoone groote Huislook, wit van Kleur. Een gehaaird Plaatje, aan de zyden der Bloemblaadjes wederzyds gehecht, maakt het Honigbakje uit. I. *Reaumuria vermiculata.* Gekranste.

Tot de *Zeswyvigen* behoort het volgende Geslagt, dat den naam voert van

STRA-

(1) Reaumuria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 686. p. 372. *Veg.* XIII. p. 421. Sedum Siculum vermiculatum *Fl.* Saxifragæ albæ. BOCC. *Sic.* T. 6. f. 7. MORIS. *Hist.* III. p. 481. S. 12. T. 9. f. 6. Sed. min. Arboresc. vermiculatum. LOB. *Ic.* 380. Sedum minus Fruticosum. C. B. *Pin.* 284. Kali vermiculatum &c. BARR. *Ic.* 888. Kali Arabicum primum genus. RAUW. *It.* p. T. 37. C. B. *Pin.* 289.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Zeswyvige.*

STRATIOTES. Ruiterskruid.

Een tweebladige Bloemsteng, met een driedeelig Bloemkasje en drie Bloemblaadjes: de Vrugt een zeshokkige Bezie, onder de Bloem gebooren, maaken daar van de byzondere Kenmerken uit. Het bevat eene Europische en eene Oostindische Soort, als volgt.

I. *Stratiotes Aloides.* Europisch.

(1) Ruiterskruid *met Degenvormig driekantige, met fyne Doorntjes op de kant gehaairde Bladen.*

Op zuivere niet sterk stroomende Wateren, der Noordelyke deelen van Europa, gelyk in Sweeden, Rusland, Deenemarken, Engeland en onze Nederlanden, komt dit Gewas voor, dat in gestalte veel naar een Aloë-Plant gelykt, en daarom ook *Moeras-Aloë* van sommigen geteld is of *Alöides*, gelyk BOERHAAVE hetzelve noemt. Anderen hebben 't by het Huislook of de Yucca vergeleeken. De naam van *Stratiotes* is 'er aan gegeven, om dat de Bladen Degen- of Zwaardvormig en op de kanten scherp ge-

(1) *Stratiotes* Fol. Ensiformi-triaugularibus ciliato-aculeatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 687. p. 373. *Veg.* XIII. p. 421. Stratiotes. *Fl. Lapp. Suec. H. Cliff.* 221. R. *Lugdb.* 10. GORT. *Belg.* 151. OED. *Dan.* 337. Militaris Aizoides. LOB. *Ic.* 375. Stratiotes potamios. DOD. *Pempt.* 588. Aloë palustris. C. B. *Pin.* 286.

getand zyn (*). Hierom noemt ons Landvolk hetzelve *Schaaren* en *Kaarden*; doch gemeenlyk heet het *Ruiterskruid* en *Krabben-Klaauw*. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Hexagynia.*

Het maakt een Plant als gezegd is, welke op het Water dryft, doch lange, dunne Wortelen, aan 't end Vezelig, uitgeeft, die uit den Grond der Slooten voedzel haalen. Uit een Stoel van getropte Bladen, die zeer lang en puntig zyn, komen korter Bloemstengen, welke zig Scheedachtig openen als Kreeft- of Krabben-Schaaren, en een Bloem uitgeeven van drie ronde witte Blaadjes, waar tusschen veele geele Meeldraadjes vervat zyn. De Vrugt, die zeshoekig is, houdt veele langwerpige, kromme, byna gewiekte Zaaden.

De Stuitvossen en Kwakzalvers, zegt LOBEL, doen de Wortels van dit Kruid in Fleschen met Water en maaken het Gemeen wys, dat het Wormen zyn, die zy de Menschen afgedreeven hebben. Dat het een zelfde Kruid zou zyn, als welk DIOSCORIDES *Stratiotes Potamios* genoemd heeft en waar aan hy een verkoelende Bloedstempende kragt toeschryft, is, zo lang niet blykt dat het in de Zuidelyke deelen van Europa groeije, gantsch onwaarschynlyk.

(2)

(*) Andere afleidingen, gelyk dat het voor 't Krygsvolk zou dienen, enz. komen my belachelyk voor. Men vindt den naam, *Stratiotes*, ook toegepast op verscheide andere Kruiden.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. II. *Stratiotes Alismoides.* Oostindisch.

(2) Ruiterskruid *met Hartvormige Bladen.*

Aan de Kust van Malabar groeit dit Kruid, hetwelke de Bladen rondachtig met een punt, ſterk geribd, ongedoornd heeft: de Bloemſteng naakt, vier of vyfhoekig, eenbloemig: de Bloemen witachtig driebladig; waar op ronde Zaadhoofdjes volgen, met veele kleine Zaadjes gevuld. De Bladen leggen niet op 't Water neer, gelyk die der Plompen; maar verheffen zig, met omgekromde Punten, daar boven; terwyl de Plant, even als die der voorgaande Soort, op 't Water dryft of zwemt.

Onder de *Veelwyvigen* verſcheide Soorten, die tot de Boomen en Heeſters behooren, reeds beſchreeven hebbende, komen wy tot het Bloemgewas, dat den naam voert van

ANEMONE.

Behalve de uitwendige gedaante beſtaan hier de byzondere Kenmerken in een getal van zes tot negen Bloemblaadjes, zonder Kelk, en veele Zaaden.

In dit Geſlagt zyn niet alleen de genen, die men gewoonlyk *Anemonen* noemt, en dergelyken, maar ook de *Pulſatillaas* en zelfs de *Hepaticaas* begreepen; zo dat hetzelve dus vyfentwin-

(2) *Stratiotes* Fol. Cordatis. *Fl. Zeyl.* 223. Sagittariæ affinis Malabarienſis &c. COMM. *Mal.* 235. PLUK. *Alm.* 326. Ottel-Ambel. *Hort. Mal.* XI. p. 95. T. 46.

twintig Soorten bevat, in vier Rangen verdeeld, als volgt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

A. Met eene byna gekelkte Bloem.

(1) Anemone *met driekwabbige effenrandige Bladen.* I. *Anemone Hepatica.* Leverkruid.

Men noemt dit Plantje, dat in 't Voorjaar tot sieraad der Bloemtuinen dient, *Hepatica* of Leverkruid, een naam die, om deeze of gene redenen, ook toegepast is op verscheide andere Kruiden. Dit noemt men, derhalve, tot onderscheiding, ook wel *driebladig* of *Aard*-Leverkruid; dewyl 'er een Korstgewas is, dat Steen-Leverkruid geheten wordt, groeijende op vogtige plaatsen. Gemeenlyk voert het den eernaam van *Edel Leverkruid*, wegens de fraaiheid der Bloemen, of *Hepatica*, in 't Fransch *Hepatique*, in 't Engelsch *Liverwort.* Sommigen hebben het *Trifolium Aureum*, dat is, *Gulden Klaver*, getyteld.

Het geeft uit den Wortel veele Steeltjes, omtrent een half Voet lang, aan 't end styve Bladen

(1) *Anemone* Fol. trilobis integerrimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 694. p. 374i *Veg.* XIII. p. 424. Hepatica. *H. Cliff.* 223. *Mat. Med.* 277. R. *Lugdb.* 487. GOUAN *Monsp.* 261. KRAM. *Austr.* 154. GER. *Prov.* 379. *Fl. Suec.* 445. GRON. *Virg.* 61. Ranunculus tridentatus vernus. TOURNF. *Inst.* 286, 287. Trifolium Hepaticum Flore simplici & pleno. C. B. *Pin.* 339.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

den hebbende, in drieën gedeeld, en dus naar die van Klaver gelykende. Op korter Steeltjes, tusſchen de Bladſteelen, komen de Bloemen voort; die, volgens HALLER, tot vyfentwintig Meeldraadjes hebben. In 't wilde groeijende in de Berg-Bosſchen van ons Wereldsdeel, zyn de Bloemen gemeenlyk blaauw, doch ſomtyds wit en rood. Dus vindt menze enkeld, maar in de Tuinen met dubbelde Bloemen van alle die Kleuren, als ook paarſch of Violet. Het Zaad zit, met Pluis omwonden, op een Kaffigen Stoel. TOURNEFORT hadt dit Bloemplantje tot de Ranonkels betrokken.

Wegens eenige ſamentrekkende en verſterkende hoedanigheid, heeft het Edel Leverkruid, als tegen verzwakkingen van de werking der Lever dienſtig, den naam bekomen. Om die zelfde reden vindt men 't ook in Breuken, Zaadvloed en Borstkwaalen aangepreezen.

II. *Anemone patens.* Uitgebreide.

B. Met een gekransten Bloemſteel en geſtaarte Zaaden.

(2) Anemone *met den Bloemſteel gekranst, de Bladen gevingerd veeldeelig.*

(3)

(2) *Anemone* Pedunculo involucrato. Fol. digitatis multifidis. Pulſatilla Folio Anemones ſecundæ, ſ. ſubrotundo. C. B. *Pin.* 177. *Prodr.* 94. Puls. polyanthos violacea Anemones folio. BREYN. *Cent.* 132. HELW. *Puls.* 52. T. 2, 3.

(3) Anemone *met den Bloemsteel gekranst, de Bladen drievoudig gevind, Haairig plat, spits ingesneeden.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(4) Anemone *met dubbeld drievoudige ruige Bladen.* III. *Anemone Sulphurea*, Zwavelkleurig.

(5) Anemone *met den Bloemsteel gekranst, de Bladen gevind, de Bloem regtopstaande.* IV. *Baldensis.* Baldische.

(6) Anemone *met den Bloemsteel gekranst, de Bloemblaadjes regt, de Bladen dubbeld gevind.* V. *Vernalis.* Voorjaarsche.

(7) Anemone *met den Bloemsteel gekranst, de Bloem-* VI. *Pulsatilla.* Gemeene. VII. *Pratensis.* Veldsche.

(3) *Anemone* Ped. invol. Fol. triplicato-pinnatis &c. HALL. *Emend.* 62. Puls. lutea Apii hortensis folio. C. B. *Pin.* 177. HALL. *Helv.* T. 6. Pulsatilla lutea. CAM. *Epit.* 393.

(4) *Anemone* Fol. biternatis incisis. Anemone Alpina alba minor C. B. *Pin.* 176.

(5) *Anemone* Ped. invol. Fol. pinnatis &c. OED. *Dan.* 29. *Fl. Suec.* 448. *Lapp.* 223. Pulsatilla Apii folio Vernalis. C. B. *Pin.* 177. *Prodr.* 94. HELW. *Puls.* 63. T. 6, 9, 10. Anemone Tubis Caudatis involucris multifidis &c. HALL. *Flor.* 1147. T. 21.

(6) *Anemone* Ped. invol. Petalis rectis, Fol. bipinnatis. OED. *Dan.* 153. Puls. Fol. decomp. pinnatis. *Mat. Med.* 276. *Fl. Suec.* 446. GOUAN *Monsp.* 261. GER. *Prov.* 379. KRAM. *Austr.* 154. DALIB. *Par.* 160. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 487. Pulsatilla folio crassiori & majore flore. C. B. *Pin.* 177. HELV. *Puls.* T. 8. Pulsatilla. CAM. *Epit.* 398. LOB. *Ic.* 281. DOD. *Pempt.* 433.

(7) *Anemone* Ped. invol. Pet. apice reflexis &c. Puls. Fol. decompositis pinnatis, Flore pendulo. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.*

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Bloemblaadjes aan de tippen omgeboogen, de Bladen dubbeld gevind.

VIII. *Anemone Alpine.* Alpische Kenkenschelle.

(8) Anemone *met drie ſamengegroeide Stengbladen, welke meervoudig verdeeld zyn, de uiterſten veeldeelig: de Zaaden ruig geſtaart.*

Alle deeze Soorten behooren meer of min tot het Kruid, dat men *Pulſatilla* noemt of *Herba Venti*, wegens de geduurige beweeging, die 'er in de Langſtaartige Zaadhoofdjes plaats grypt door den Wind. In 't Franſch heet hetzelve *Coquelourde*, in 't Engelſch *Pasque-Flower*, in 't Hoogduitſch *Kuchenkraut* of *Kuchenſchelle*, gelyk by ons *Keukenſchelle.* Misſchien zal die benaaming van de Schelachtige figuur der Bloemen, in eenige Soorten, afkomſtig zyn. De Groeiplaats is in verſcheide deelen van Europa, en de eerſte valt ook in Siberie. De Zwavelkleurige is in Switzerland, de volgende op 't Gebergte Baldo, in 't Veroneeſche, waargenomen. De Voorjaars Keukenſchelle groeit in zeer

Lugdb. 487. Puls Fl. minore nigricante. C. B. *Pin.* 177. HELV. *Puls.* 66. T. 12. & T. 11. Puls. vulg. ſaturatiore Flore. CLUS. *Hiſt.* I. p. 246. Puls. Flore clauſo. LOB. *Ic.* 283.

(8) *Anemone* Fol. Caulinis ternis connatis &c. Anemone Tubis Caudatis. HALL. *Helv.* 311. Anemone ſylv. ſecunda CLUS. *Hiſt.* I. p. 246. *Pann.* 383. Pulſatilla alba. LOB. *Ic.* 282. Anemone Alpina alba major et minor. C. B. *Pin.* 176. *Prodr.* 94.

zeer drooge Bosſchen van Sweeden en Switzerland: de Gemeene op dorre woeſte Velden en Heuvelen van ons Wereldsdeel. Aan den mond der Rivier Nerva en in Pommeren komt deeze overvloedig voort. Die daar aan volgt is op drooge Velden in Duitſchland; de laatſte op de Alpen van Switzerland en op de Bergen van Stiermark waargenomen.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Polygynia.*

In 't algemeen zweemt de Geſtalte van dit Kruid naar de gewoone Anemonen, en verſchilt volgens de gemelde bepaalingen der Soorten. Aan de Bloemſteng is een Bladerig Kransje, in ſommigen op de zelfde wyze verdeeld als de Bladen, welke als die van Sellerie of Pinkſternakelen, en van 't Wortelkruid, meest Vinswyze geſnipperd zyn. De Bloemen zyn in de eene Soort grooter, in de andere kleiner; in de meeſten opgeregt, in éne neerhangende: wit, geelachtig, geel, of ook zwartachtig van Kleur. De laatſte Soort heeft dezelven van binnen wit en van buiten ſomtyds paarſch, zegt Clusius, die dezelve dikwils, op de Bergtoppen, zo vast geworteld vondt in de ſpleeten der Steenrotſen, dat hy den Wortel, die redelyk dik en Houtig is, zonder de Steenen af te breeken niet daar uit kon krygen.

De Pulſatilla is by de Ouden aangemerkt geweest, als in hoedanigheden de Ranonkels naby komende: doch, gelyk 'er onder dezelven zyn van een ſcherpen en van een zagten aart, zo is ook dit Kruid verſchillende. De Gemeene Keu-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Keukenschelle, door haare ruigte grys, met eene groote Bloem, die bleek Violet is, heeft, volgens de Waarneemingen van den Heer STORCK, Keizerlyk Lyf-Arts te Weenen, geene Scherpheid, maar de volgende Soort, *Pratensis*, gebynaamd, met een kleinere zwartachtige Bloem, is 'er te meer mede begaafd. Deeze zal het zyn, die de Herders uitwendig gebruikten tot Geneezing der Vergiftige Beeten, aan het Vee toegebragt; weshalve zy *Bitzwurtz* genoemd werdt. Men hadtze inwendig voor een Vergift gehouden; doch gedagte Heer beweert, dat het gedestilleerde Water, Aftrekzel en Extrakt daar van, niet alleen veilige, maar ook dienstige Geneesmiddelen zyn in hardnekkige Kwaalen (*).

C. Met een gebladerde Steng en gestaarte Zaaden.

IX. *Anemone Coronaria.* Fynbladige.

(9) Anemone *met de Wortelbladen drievoudig, wederom gesmaldeeld, en een Bladerig Omwindzel.*

(10)

(*) ANT. STORCK *de Usu Medico Pulsatillæ nigricantis.* Vindob. 1771.

(9) *Anemone* Fol. Radicalibus ternato-decompositis &c. Puls. Fol. decompositis ternatis. *H. Cliff.* 223. *Ups.* 155. R. *Lugdb.* 487. Anemone tenuifolia simplici flore. C. B. *Pin.* 174. N. 2-12. *β.* Anemone tenuifolia multiplex rubra. C. B. *Pin.* 176. Anemone. CAM. *Epit.* 386. *γ.* Anemone angustifolia multiplex, mutata Florum facie quotannis nov. H. R. P. MILL. *Dict.* T. 31. CLUS. *Hisp.* 526.

(10) Anemone *met gevingerde Bladen en gewolde Zaaden.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. X. *Anemone Hortensis.* Breedbladige.

(11) Anemone *met Hartvormige eenigermaate gekwabde Bladen en een zesbladigen gekleurden Kelk.* XI. *Palmata.* Gepalmde.

Deeze drie zyn eigentlyk *Tuin-Anomonen*, waar van de tweede, die deezen bynaam voert, in Italie en Provence wild groeit, de laatste in Portugal aan de Taag. De eerste, of Fynbladige, is de gene, welke men in de Tuinen gemeenlyk als een Bloemplant nahoudt en wier schoonheid de Bloemperken niet weinig opluistert. MUNTING zegt, zo iemand alle de verandering van Kleur en figuur der Bloemen, daar in voorkomende, wilde onderscheiden, dan zou hy zo veel byzondere Naamen noodig hebben, als 'er Dagen zyn in een Jaar. Jaarlyks verandert, bovendien, de Bloem in gedaante, uit eenen zelfden Wortel, zo MILLER aantekent. Op tien Plaaten kan men de heerlykste Verscheiden-

(10) *Anemone* Fol. digitatis, Sem. Lanatis Puls. Fol. digitatis. *H. Cliff.* 224. An. Hortensis latifolia. C. B. *Pin.* 176. Anem. Ger. rotundo folio, purp. C. B. *Pin.* 173. Anemone Hort. Latifolia tertia. CLUS. *Hist.* I. p. 249. altera. *Hisp.* 309. Anemone prima. DOD. *Pempt.* 434.

(11) *Anemone* Fol. Cord. sublobatis &c. Pulsatilla Fol. palmatis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Anemone Cyclam. f. Malvæ folio lutea. MORIS. *Hist.* II. p. 425. S. IV. T. 25. f. 3. Anemone latif. flava. C. B. *Pin.* 176. Anemone Hortensis latifolia prima. CLUS. *Hist.* I. p. 248. *Hisp.* 307.

IV. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

denheden, ten dien opzigte, in 't Werk van WEINMANN keurlyk zien voorgesteld. Hoewel de Kleur meest in 't roode of in het paarsche valt, heeft men 'er ook geheel witte en blaauwe of Violette, geel en Oranjekleurige en oneindige bonte, zo gemengeld als gestreept. De Bloem verschilt, bovendien, in grootte, en in enkeld te zyn of dubbeld, gelyk men 't noemt, dat is vol van Blaadjes, die doorgaans in Kleur van de groote of rand-Bloembladen verschillen. Onder de Enkelden komen ook niet onbevallige voor. Van Konstantinopolen en elders uit de Levant, daar deeze de Velden versiert, is zy eerst in Vrankryk overgebragt en verder in de Tuinen van Europa verspreid.

De tweede of Breedbladige Anemone heeft rondachtige verdeelde Bladen; de Bloemen zyn Sterswyze uitgebreid, met twaalf of dertien smalle Blaadjes, doorgaans paarschachtig rood, en daar op volgen Wollige Hoofdjes. De laatste Soort, met gekwabde Bladen, die als naar eene Handpalm gelyken, verschilt van de anderen aanmerkelyk door den gekleurden ruigen Kelk, digt agter de Bloem; welke zy geel heeft. De Wortel is ook grootelyks onderscheiden, gelykende naar dien der Tormentille. Zy heeft Loof als de Kaasjes-Bladen of als het Varkensbrood volgens CLUSIUS, door wien zy eerst aan de Taag gevonden werdt en afgebeeld. Van deeze zyn de Bladen, zo hy aanmerkt, zeer

heet

Fig. 1.
a
b
Fig. 2.

Fig.

heet van Smaak, de Wortel is walgelyk en als den Keel ſamentrekkende. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

D. Met een naakte Bloem en ongeſtaarte Zaaden.

De volgende hebben meer of min de gedaante der Anemonen, weshalve zy *Anemonoides* kunnen genoemd worden, als

(12) Anemone *met een eenbloemige Steng en een Bladerig ſtomp Kransje.* XII. *Anemone Sibirica.* Siberiſche.

De Bladen van deeze zyn rondachtig, veeldeelig, gevingerd, aan de randen ruig: zy heeft een Haairige naakte Steng; onder de Bloem een driebladig Kransje, dat gekwabd is; een uitgebreide Bloem, van zes rondachtige Goudgeele Blaadjes. De Groeiplaats is in Siberie.

Hier behoort die *Japanſche Anemone*, uit myne Verzameling, welke de Bloembladen eenigszins hol en op de boven of binnenzyde aartig Takkig, van onderen of van buiten byna evenwydig geaderd heeft, zynde van binnen gevuld met veele Bladertjes en in 't midden de pluizige Staarten der Zaaden hebbende. Het Kransje om den Steel ſchynt drie of vierbladig te zyn. Men vindt de Afbeelding op PLAAT LV. hier nevens. *Japonica.* Japanſche. PL. LV. *Fig.* 1.

(13)

(12) *Anemone* Caule unifloro, Involucro Folioſo obtuſo.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XIII. *Anemone sylvestris.* Wilde.

(13) Anemone *met een naakten Bloemsteel en rondachtige ruige stompe Zaaden.*

De Bloem van deeze Wilde Anemonen, die in Duitschland als ook in Sweeden voorkomen, is wit, en zy bloeijen byna 't geheele Jaar, volgens J. BAUHINUS. De Bloemstengen zyn, volgens CLUSIUS een Handbreed of een Voet hoog, ruig, als de Bladen, welke naar die der Veld-Ranonkelen gelyken. Volgens C. BAUHINUS zou de Bloemsteng niet geheel naakt zyn, hebbende twee Kransblaadjes. De Bloemblaadjes zyn byna rond.

XIV. *Virginiana* Virginische.

(14) Anemone *met zeer lange overhoekse Bloemsteelen, Rolronde Vrugten en ruige stompe Zaaden.*

Deeze Virginische is zonderling, doordien zy als 't ware een Takkige Steng heeft; want uit derzelver bovenste gedeelte, dat met drievoudige Bladen gekroond is, komen zeer lan-

(13) *Anemone* Pedunculo nudo, Seminibus &c. An. Semin. hirsutis. *It. Oel.* 112. *Fl. Suec.* 449, 484. KRAM. *Aust.* 155. An. Sem. Setâ plumosâ terminatis. *H. Cliff.* 224. R. *Lugdb.* 224. Anemone sylv. alba major & minor. C. B. *Pin.* 176. *Prodr.* 93. Anemone sylv. prima. CLUS. *Hist.* Anemone quarta. DOD. *Pempt.* 434. LOB. *Ic.* 280.

(14) *Anemone* Pedunc. alternis longissimis &c. Anemone Caule Ramoso, Petalis Lanceolatis. R. *Lugdb.* 488. GRON. *Virg.* 165, 84. Anem. Virg. tertiæ similis, Flore parvo. HERM. *Lugdb.* 645. *Parad.* 18. T. 18.

lange Bloemsteelen voort, met kleine Bloempjes, groenachtig van Kleur.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(15) Anemone *met de Steng eenbloemig, de Bloem tienbladig en drievoudige gekwabde Wortelbladen.* XV. *Anemone decapetala.* Tienbladige.

Naar de Virginische gelykt deeze, die uit Brasil afkomstig is, zeer, doch valt kleiner, hebbende de Steng maar een half Voet hoog, en kleine witte Bloempjes.

(16) Anemone *met een gegaffelde Steng, ongesteelde omvattende Bladen; de ondersten drievoudig, driedeelig, ingesneeden.* XVI. *Pensylvanica.* Pensylvanische.

Deeze, in Pensylvanie groeijende, gelykt naar de volgende zeer, doch verschilt in eenige opzigten.

(17) Anemone *met een gegaffelde Steng, de Bladen ongesteeld, allen gepaard, omvattende, driedeelig, ingesneeden.* XVII. *Dichotoma.* Gegaffelde.

In

(15) *Anemone* Caule unifloro, Flore decapetalo, Fol. ternatis lobatis Radicalibus. *Mant.* 79. Anemone Fol. ternatis &c. ARD. *Sp.* 2. p. 27. T. 12.

(16) *Anemone* Caule dichotomo, Fol. sessilibus &c. Anem. Canadensis. *Syst. Nat.* XII. Tom. III. *App.* p. 231. Anemone Pensylvanica. *Mant.* 247.

(17) *Anemone* Caule dichotomo, Fol. sessilibus, omnibus oppositis &c. *Am. Acad.* I. p. 155. LINN. *Dec.* II. p. 29. T. 15. *Mant.* 406.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

In Kanada groeit deeze en in Siberie, zynde, in 't jaar 1760, een leevende Plant daar van door den Heer D. DE GORTER aan den Akademie-Tuin te Upsal gezonden. De Steng is een Voet lang en gaffelswyze verdeeld, hebbende aan ieder Mik twee Bladen, die diep in drieën gesneeden zyn en met elkander de Steng omvatten. De Wortels kruipen langs den Grond en geeven nieuwe Spruchtels uit. De Bloemen zyn vyfbladig, wit, van onderen paarsch: de Zaaden, in de voorgaande met een Borsteltje voorzien, hebben hier een klein omgekromd Puntje.

XVIII. *Anemone trifolia.* Driebladige.

(18) Anemone *met drievoudige Eyronde, onverdeelde, Zaagtandige Bladen; de Steng eenbloemig.*

XIX. *Quinquefolia.* Vyfbladige

(19) Anemone *met vyfvoudige Ovaale Zaagtandige Bladen; de Steng eenbloemig.*

XX. *Nemorosa.* Boschminnende.

(20) Anemone *met spitse Zaaden, ingesneeden Blaadjes en eenbloemige Stengetjes.*

Dee-

(18) *Anemone* Fol. ternatis ovatis integris serratis &c. *H. Ups. H. Cliff.* R. *Lugdb.* 488. DALIB. *Par.* 161. GOUAN *Monsp.* 262. Anemone trifolia Flore albo. J. B. *Hist.* III. p. 412. An. trifolia. DOD. *Pempt.* 436. Alabastrites s. Dentaria alba, D. Brancionis. LOB. *Ic.* 281.

(19) *Anemone* Fol. quinatis ovalibus serratis &c. Ranunculus Nemorum, Fragariæ folio Virginianus. PLUK. *Alm.* 310. T. 106. f. 3.

(20) *Anemone* Sem. acutis, Foliolis incisis, Caule unifloro. *Mat. Med.* 275. GOUAN *Monsp.* 262. KRAM. *Austr.* 156.

Deeze drie Soorten hebben een aanmerkelyke overeenkomst, niet alleen in de grootte en gestalte, maar ook daar in, dat de Kransblaadjes op lange Steelen om de Steng geplaatst zyn. De eerste groeit in Vrankryk wild en wordt van LOBEL *Alabastrites* genoemd, wegens de witheid der Bloempjes. Sommige Kruidkenners, zegt hy, noemdenze *Kluver-Anemone*. Hy hadtze in de Nederlanden genoeg in den Hof van den Edelen Heer BRANCION gezien. De andere, die Loof als Aardbezie-Bladen heeft, groeit in Virginie en Kanada volgens KALM. De laatste, die de Kransblaadjes ingesneeden heeft, is in de Boschen van Europa alom gemeen en wordt *Bosch-Haanevoet* geheten, in 't Hoogduitsch *Mertzenblumen*; om dat zy vroeg in 't Voorjaar bloeit. Men vindtze, in onze Nederlanden, in de Haarlemmer Hout, in 't Haagse Bosch en elders, met enkelde witte Bloemen, doch omtrent de Vorstelyke Lustplaats het Loo, in Gelderland, komt zy, behalve met enkelde witte, ook met dubbelde witte Bloemen en met paarschachtige Bloemen, die grooter zyn, voor; zo de Heer D. DE GORTER aantekent. Men heeft 'er, uitwendig, in de Geneeskunde, eenige kragt aan toegeschreeven.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(21)

156. DALIB. *Par.* 161. *Fl. Suec.* 450, 485. OED. *Dan.* 149. GORT. *Belg.* 152. Anemone Nemorosa Fl. majore. C. B. *Pin.* 176. Ranunculus Phragmites albus vernus. TOURNF. *Inst.* Anemone quinta. DOD. *Pempt.* 435. Nemorosus Ranunculus. LOB. *Ic.* 673.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XXI. *Anemone Apennina.* Italiaansche.

(21) Anemone *met ſpitſe Zaaden, ingeſneeden Blaadjes en menigvuldige Lancetvormige Bloembladen.*

Deeze Boſch Haanevoet met blaauwe Bloemen, groeit op de Apennynſche Bergen en elders in Italie, als ook in Engeland.

XXII. *Ranunculoides.* Ranonkelachtige.

(22) Anemone *met ſpitſe Zaaden, ingeſneeden Blaadjes, rondachtige Bloembladen en byna tweebloemige Stengen.*

Deeze Geele Boſch-Haanevoet groeit in de Haarlemmer-Hout, in 't Haagſche Boſch, als ook in Vriesland en elders, zo in onze Nederlanden als door geheel Europa, op lommerryke Boſchvelden. Behalve de Kleur der Bloemen onderſcheidt menze van de gemeene Witte, voorgemeld, door het Gewas, dat de Kransblaadjes ongeſteeld heeft.

XXIII. *Narcissiflora.* Narcisbloemige.

(23) Anemone *met Kroontjes-Bloemen en platachtig ovaale naakte Zaaden.*

(24)

(21) *Anemone* Sem. acutis, Foliolis inciſis &c. Ranunc. nemor. Fl. cœruleo, Apennini Montis. MENTZ. *Pug.* T. 8. f. 2. Anemone Geranii Robert. folio, cœrulea. C. B. *Pin.* 174.

(22) *Anemone* Sem. acutis, Foliolis inciſis &c. KRAM. *Auſtr.* 156. OED. *Dan.* 140. *Fl. Suec.* 451, 486. GORT. *Belg.* 152. *H. Cliff.* 125. R. *Lugdb.* 488. Ranunculus Nemoroſus luteus, C. B. *Pin.* 178. Ran. phragm. luteus Nemoroſus. J. B. *Hiſt.* III. p. 413. LOB. *Ic.* 674.

(23) *Anemone* Flor. umbellatis, Semin. depreſſo-ovalibus nudis. GER. *Prov.* 381. Anem. multiflora, Sem. lævi latiſſi-

(24) Anemone *met getropte Kroontjes-Bloemen en veeldeelige Bladen.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. XXIV. *Anemone fasciculata.* Getuilde.

Zo lang de Zaaden van deeze laatste, welke de vermaarde TOURNEFORT in Armenie vondt, niet bekend zyn, kan men niet zeker weeten, zo de Ridder aanmerkt, of dezelve van de Narcisbloemige Berg-Ranonkel van BAUHINUS, die tot de voorige Soort betrokken wordt, verschille. Zy heeft, zo wel als die, ruige Bladen, naar het Loof der Monnikskappen of Wolfsdood gelykende, en draagt fraaije witte Bloemtrossen, op Stengen van ongevaar een Voet. De eerste, die op de Gebergten van Oostenryk, Switzerland en Siberie groeit, heeftze somtyds een Elle hoog.

(25) Anemone *met Kroontjes-Bloemen, enkelde gekranste Stengbladen en dubbeld drievoudige Wortelbladen.* XXV. *Thalictroides.* Akeley bladige.

In

simo. HALL. *Helv.* 330. Ran. mont. hirsutus humil. Narcissi flore. C. B. *Pin.* 182. Ran. mont. 2. sp. altera. CLUS. *Hist.* I. p. 235. PANN. *Ic.* p. 366. Caryophyllata Alp. quinquefolia. C. B. *Pin.* 322. Item Ranunculus montanus hirsutus albus altior. C. B. *Pin.* 183.

(24) *Anemone* Flor. umbellatis congestis &c. Ranunculus Or. Aconiti Lycoctoni folio, flore magno albo. TOURNF. *Cor.* 20. *It.* III. p. T. 92.

(25) *Anemone* Flor. umbell. Fol. Caul. simpl. verticillatis, Radicalibus biternatis. Ranunc. Nemor. Aquil. foliis Virginianus, Asphodeli Radice. PLUK. *Alm.* 310. T. 106. f. 4. *ß.* Thalictrum Caule unifloro &c. GRON. *Virg.* 62, 85.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

In Virginie groeit deeze Soort, welke Wortels als der Asphodillen heeft, en Bladen als de Akeleijen, volgens PLUKENET. De Bloemen komen voort op lange enkelde Steeltjes, die getropt zyn, en met een Kransje van vier zodanige gesteelde Bladen omringd, KALM vondt dergelyke in Kanada, met witte Bloemen en geele Meeldraadjes.

ATRAGENE.

Dit Geslagt wordt gezegd een vierbladigen Kelk en twaalf Bloemblaadjes te hebben; doch elders merkt men aan (*), dat het een dubbelde Bloem heeft, van vier groote buitenste en twaalf binnenste Blaadjes, zonder Kelk. De Zaaden zyn met Staartjes voorzien.

Het bevat drie Soorten, een Europische, een Kaapse en een Oostindische, als volgt.

I. *Atragene Alpina.* Alpische.

(1) Atragene *met dubbeld drievoudige Zaagswys getande Bladen en vier buiten-Bloemblaadjes.*

Dee-

(*) In de optelling voor aan de Klasse: welk verschil, meermaals door my opgemerkt, voorbedagtelyk schynt gemaakt te zyn door den Ridder, om dat het onzeker is, of men die vier buitenste Bladen voor den Kelk moet houden. Ook staat aldaar, dat de Zaaden *gebaard*, hier dat ze *gestaart* zyn.

(1) *Atragene* Fol. dupl. ternatis serratis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 695. p. 376. *Veg.* XIII. p. 421. Clem. Fol. Cord. crena-

Deeze Plant, die op het hooge Gebergte van Verona, Oostenryk en in Siberie groeit, te vooren met haare ruige Zaadhoofdjes, veel naar die der Keukenschelle gelykende, doch thans nader, door den kundigen MILLER, in Plaat gebragt, geeft Stengen van twee of drie Ellen hoogte, zegt BAUHINUS, en vertoont zig, door haar Gewas, als een Soort van Clematis. De Bladen, ovaalachtig getand, zitten met hun drieën op een gemeen Steeltje, dat zig wederom drievoudig aan den gemeenen Bladsteel verbindt. De Bloemen, blaauwachtig wit of paarsch van Kleur, zitten ieder op een zeer lang, dun Steeltje. De Oostenrykse heeft een klimmende Steng en verschilt grootelyks van de Alpische, zo de Heer JACQUIN aanmerkt.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Polygynia.*

(2) Atragene *met drievoudige Bladen, de Blaadjes ingesneeden getand en vyf buiten-Bloemblaadjes.*

II. *Atragene Capensis.* Kaapsche.

Aan de Kaap der Goede Hope is de Groeiplaats van deeze Soort, die door den Hoogleeraar J. BURMANNUS zeer uitvoerig in Plaat ge-

natis. R. *Lugdb.* 487. Clem. Alpina Geranifolia. C. B. *Pin.* 300. *Prodr.* 135. PLUK. *Alm.* 109. T. 84. f. 7. MORIS. *Hist.* III. S. 15. T. 2. f. ult. Clematis cruciata Alpina. PON. *Bald.* 335. MILL. *Ic.* T. 284. JACQ. *Vind.* 248.

(2) *Atragene* Fol. ternatis, Foliolis incisis dentatis &c. Puls. Fol. trifidis dent. Fl. incarn. pleno. BURM. *Afr.* 148. T. 52. Puls. Apii folio rigido, Flore magno. HERM. *Afr.* 18. BERG. *Cap.* 148.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

gebragt is en beschreeven. De Bloemen zyn zeer groot, naar die der dubbelde Anemonen eenigszins gelykende, zittende op lange ruige Steelen en hebben de Bloemblaadjes van buiten grootst en paarschachtig, naar binnen allengs kleiner, wit en de Meeldraadjes, in 't midden, Saffraankleurig. Het Zaadhoofdje is Eyrond en ruig, als dat der Anemonen.

III. *Atragene Zeylanica.* Ceylonsche.

(3) Atragene *met tweebladige Klaauwieren.*

Deeze Plant, tot de Ceylonschen behoorende, heeft de Bladen gesteeld, gepaard, met de Steelen in Klaauwieren uitloopende, gelyk van de Lathyris: de Vin-Bladen zyn Eyrond, dreiribbig, kort gesteeld. Aan 't end der Stengen komt een Pluim, meest van negen Bloemen, wier Kelk vierbladig is, 't getal der Bloemblaadjes, die eens zo lang zyn, twaalf, met korte Meeldraadjes en langwerpige Zaaden, die uitloopen in een lange gepluimde Staart. Het is een klimmend Plantgewas.

CLEMATIS.

Dit Geslagt heeft geen Kelk, maar eene vier-, zeldzaam vyfbladige Bloem, draagende veele Zaaden, die gestaart of gebaard zyn. Het bevat twaalf Soorten, de negen eersten klimmen-

(3) *Atragene* Cirrhis diphyllis. *Fl. Zeyl.* 226. Atragene. *Am. Acad.* I. 405. Clematis Zeylanica Flor. obsolete parvis. HERM. *Zeyl.* 35. BURM. *Zeyl.* 66.

mende, de drie laatsten overend staande, als volgt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(1) Clematis *met enkelde Bladen, de Steng met gepaarde Klaauwieren klimmende, en eenbloemige zydelingse Bloemsteelen.* I. *Clematis cirrhosa.* Geklaauwierde.

Deeze Soort, in de Nederlandsche Akademie-Tuinen bekend, groeit in Spanje wild, hebbende de Bladen doorgaans enkeld, met lange Steelen als der Peereboomen, die getropt voorkomen aan de Knietjes van de Steng; doch somtyds ook drievoudig of drie op een Steel, gelyk TOURNEFORT zulks nader waarnam. De Bloemen komen, verscheide by elkander, uit de Oxels der Bladen voort, ieder op zyn eigen Steeltje en veranderen in groote ruige Zaadhoofdjes.

(2) Clematis *met samengestelde en verdeelde Bladen; de Blaadjes Eyrond, eenigermaate gekwabd en effenrandig.* II. *Viticella.* Wynrankige.

Den

(1) *Clematis* Fol. simplicibus, Caule cirrhis oppositis scandente, Pedunculis unifloris lateralibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 696. p. 376. *Veg.* XIII. p. 426. *H. Cliff.* 226. R. *Lugdb.* 487. Clem. per. fol. Pyri incisis. C. B. *Pin.* 300. Clematis altera Boetica. CLUS. *Hist.* I. p. 123. PANN. *Ic.* p. 222.

(2) *Clematis* Fol. compositis decompositisque, Fol. ovatis sublobatis integerrimis. *H. Cliff.* 225. R. *Lugdb.* 486. Clem. coerulea vel purpurea repens. C. B. *Pin.* 300. Clematitis altera. CLUS. *Hist.* I. p. 122. CAM. *Epit.* 696. Clem. coerulea Fl. pleno. C. B. *Pin.* 300.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Veelwyvige.

Den bynaam voert dit Kruid, om dat het als een Wyngaardje klimt met zyne Rankjes, langs de Stammen en Takken der Heefteren in de Bosfchen en Haagen van Italie en Spanje. De onderfte Bladen zyn Hartvormig, de middelften driekwabbig, de bovenften gevind. Het draagt groote Bloemen, die paarfch zyn of blaauw en kruislings verdeeld, komende fomtyds dubbeld voor. De Bloemblaadjes, die fpoedig afvallen, zyn aan de zyden dunner en byna driehoekig. Het ftrekt tot fieraad der Bloemhoven.

III. *Clematis Viorna.* Driebladige.

(3) Clematis *met famengeftelde en verdeelde Bladen; fommige Vinblaadjes driedeelig hebbende.*

Naar het Loof van de Agtfte Soort, die men in 't Franfch *Viorne* noemt, zouden de Bladen gelyken van deeze Karolinifche, welke de Bloemen Lederachtig gefloote, de Zaaden met gepluisde of gepluimde Staarten heeft. Zy groeit ook in Virginie.

IV. *Crispa.* Gekrulde.

(4) Clematis *met enkelde en drievoudige Bladen, de Blaadjes effenrandig of driekwabbig.*

Dee-

(3) *Clematis* Fol. comp. decompofitisque, Foliolis quibusdam trifidis. GRON. *Virg.* 62, 84. Flammula fcandens Fl. coriaceo claufo. DILL. *Elth.* 144. T. 118. f. 144. Clem. purp. repens &c. RAJ. *Hift.* 1928. Scandens Caroliniana planta Viornæ folio. PET. *Sicc.* 27.

(4) *Clematis* Fol. fimpl. ternatisque, Foliolis integris trilobisve. Clematis Flore crispo. DILL. *Elth.* 86. T. 73. f. 84.

Deeze heeft de Bloemen zonderling omgekruld, en schynt ook afkomstig te zyn uit Karolina. Het Zaad is niet gepluimd of gepluisd, zo DILLENIUS aanmerkt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(5) Clematis *met samengestelde Bladen, de Blaadjes ingesneeden, hoekig, gekwabd, Wigvormig; de Bloemblaadjes van binnen ruig.* V. *Clematis Orientalis.* Levantsche.

Die zelfde Autheur, deeze afbeeldende, merkt aan, dat zy door den vermaarden TOURNEFORT, op deszelfs Levantschen Reistogt, is ontdekt. De Bloempjes hangen nederwaards, met omgekromde Bloemblaadjes, zynde van onderen ruig. De Zaadhoofdjes bestaan uit ruige Staartjes. Het Loof, dat eenigermaate naar Peterselie gelykt, is Zeegroen.

(6) Clematis *met drievoudige Bladen; de Blaadjes Hartvormig, eenigermaate gekwabd hoekig en klimmende: de Bloemen tweehuizig.* VI. *Virginiana.* Virginische.

(7)

(5) *Clematis* Fol. compositis; Foliolis incisis angulatis, lobatis &c. Clematis Orientalis Apii folio, &c. TOURNF. *Cor.* 20. Flammula scandens Apii folio glauco. DILL. *Elth.* 144. T. 119. f. 145.

(6) *Clematis* Fol. ternatis, Foliolis Cordatis &c. Clem. virg. Pannonicæ similis. PLUK. *Mant.* 51. T. 379. f. 4. Clem. Florid. Fl. albo odoratissimo. ALBIN. *Anat.* I. p. 79. T. 7. GRON. *Virg.* 62. 84.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

VII. *Clematis Dioica.* Tweehuizige.

(7) Clematis *met drievoudige effenrandige Bladen en tweehuizige Bloemen.*

Deeze beiden verschillen daar in van de anderen, dat sommige Planten Mannelyke, anderen Vrouwelyke Bloemen hebben. De eerste, die in Noord-Amerika voorkomt, heeft een zeer welriekende witte Bloesem: de laatste, groeijende in de Westindiën, heeft vyfribbige gladde Bladen, die drievoudig zyn; gelykende anders naar de volgende Europische, zo SLOANE aanmerkt, ongemeen. Op Jamaika beklimt deeze en bedekt het Boomgewas aan de Wegen, vervullende de Bosschen met zyne Reuk; weshalve menze *Travellers Joy* of Reizigers Vreugde noemt, gelyk in Engeland de volgende.

VIII. *Vitalba.* Vyfbladige.

(8) Clematis *met gevinde Bladen en Hartvormige klimmende Blaadjes.*

Dee-

(7) *Clematis* Fol. ternatis integerrimis, Flor. dioicis. *Am. Acad.* V. p. 398. Clematis scandens &c. BROWN. *Jam.* 255. Clem. prima s. sylv. latifolia, Fol. ternis. SLOAN. *Jam.* 84. *Hist.* I. p. 199. T. 128. f. 1.

(8) *Clematis* Fol. pinnatis, Foliolis Cordatis scandentibus. GORT. *Belg.* 153. GOUAN *Monsp.* 262. GER. *Prov.* 381. KRAM. *Austr.* 156. HALL. *Helv.* 334. *H. Cliff.* 225. R. *Lugdb.* 486. Clematis latifolia integra. J. B. *Hist.* II. p. 125. Clematis tertia. CAM. *Epit.* 697. β. Clem. latif. dentata. J. B. *Hist.* uts. Vitalba. DOD. *Pempt.* 404. Clem. sylv. latifolia. C. B. *Pin.* 300.

Deeze, naamelyk, groeit aldaar, zo wel als in Gelderland en in Vrankryk, zynde in Duitschland, op sommige plaatsen, zeer gemeen. De Franschen noemenze *Viorne*, de Duitschers *Lynen* of *Waldreben*, dat is Bosch-Ranken, en sommigen, by ons, geeven het Gewas den naam van *Klim*, die echter met de Klyf- en Maagdenpalm te veel verwarring maakt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

't Is een Kruid, dat somtyds tot eens Mans langte en hooger de Boomen en Struiken in de Bosschen beklimt, met zyne Ranken, veel gelykende naar die van den Wyngaard, waar van de Latynsche naam *Vitalba*, als hebbende hetzelve kleine, witte welriekende Bloemen. De Bladen zyn in sommig niet, in ander een weinig ingesneeden of getand: men vindtze ook somtyds smaller, somtyds breeder: meest vyf aan een Steel, van Hartvormige figuur; komende deeze Verscheidenheden anders in Gewas en ruige Zaadhoofdjes overeen. 't Getal der Meeldraadjes loopt tot zestig, zegt HALLER; de Zaadjes hebben lange Stylen en zyn met een Zilverkleurig pluis gekroond.

Byzonder gelykt naar deeze Soort dat Japansche Gewas, waar van ik in *Fig.* 2, op PLAAT LV, de Afbeelding mededeel. Men kan, uit de figuur van het Blad en Bloemtakje, daar van oordeelen. Het heeft een vierbladige Bloem of Kelk, waar in ik agtendertig Meeldraadjes, gelyk by *a* vergroot zyn voorgesteld, heb gevonden PL. LV. *Fig.* 2.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

den, met zeer groote Meelknopjes en zes of zeven Stylen, zittende in het Pluis dat de Zaadjes kroont als *b*, met omgekromde Stempels.

IX. *Clematis Flammula.* Schroeijende.

(9) Clematis *met de onderste Bladen gevind, gesnipperd; de bovensten enkeld effenrandig Lancetvormig.*

Deeze Soort komt doorgaans leggende of kruipende voort, aan de kanten der Wegen en Bouwlanden in Provence, als ook in Languedok, in sommige deelen van Duitschland, en in Graauwbunderland. Zy beklimt de Struiken en Heesters gelyk de anderen.

Den naam van *Flammula* heeft dit Kruid bekomen, wegens de scherpe, brandende hoedanigheid, welke plaats heeft in het Sap der Bladen. Men noemt het *Herbe aux Gueux*, dat is Bedelaars-Kruid: want zy misbruiken 't zelve Godloosiyk, om zig Zweeren te maaken in de Huid en daar door de Menschen tot medelyden te verwekken. De Duitschers noemen het, deswegens, *Brennewurtz* of *Blatterzug*. Evenwel schynt het twyfelachtig, of deeze dan de regtopstaande Flammula, die volgt en gemeener is, daar

(9) *Clematis* Fol. inferioribus pinnatis laciniatis &c. GOUAN *Monsp.* 262. KRAM. *Austr.* 157. HALL. *Helv.* 334. GER. *Prov.* 382. *H. Cliff.* 225. R. *Lugdb.* 486. Clematitis f. Flammula repens. C. B. *Pin.* 300. RAJ. *Hist.* 621. Flammula. DOD. *Pempt.* 404. Clematis altera urens, Vulgi Flammula. LOB. *Ic.* 627.

daar mede bedoeld worde. De Heer HALLER schryft die hoedanigheid toe aan de voorgaande Soort, welke door anderen onschadelyk wordt verklaard. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(10) Clematis *met gevinde Liniaale Bladen, en enkelde zeshoekige Stengen.* X. *Clematis Maritima.* Zeekants.

Aan de Oevers van de Adriatische Zee, by Venetie, als ook by Montpellier in Languedok, komt, volgens den Ridder, deeze voor, die, gelyk de meesten, een overblyvende Plant is, met veele opstaande Stengen, uit kruipende Ranken gesprooten. De Vinbladen zyn smal en styf, dikwils by vyf paaren groeijende: anders verschilt zy weinig van de voorgaande en volgende Soort.

(11) Clematis *met gevinde Bladen, de Blaadjes Eyrond-Lancetvormig effenrandig, de Steng* XI. *Erecta.* Opstaande.

(10) *Clematis* Fol. pinnatis linearibus Caulibus simplicibus hexagonis. Clematis maritima repens. C. B. *Pin.* 300. *Prodr.* 135. ALL. *Nic.* 122.

(11) *Clematis* Fol. pinnatis &c. KRAM. *Austr.* 157. GER. *Prov.* 382. GOUAN *Monsp.* 263. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 486. Flammula recta. C. B. *Pin.* 300. Flammula Matthioli. CLUS. *Pann.* 297. Flammula altera. DOD. *Pempt.* 406. Flamm. alt. surrecta. LOB. *Ic.* 627. Flammula Jovis. CAM. *Epit.* 698.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Steng opstaande, de Bloemen vyf- en vierbladig.

Deeze, die op de Heuvelen van Opper- en Neder-Oostenryk, als ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk en elders voorkomt, verschilt, buiten de opstaande Stengen, van de gemelde Kruipende Flammula weinig. Zy is het, die in 't byzonder, of zo wel als die, *Flammula Jovis* getyteld wordt; misschien om dat zy in scherpte uitmunt. De Heer STORCK heeft, omtrent agt Jaaren geleeden, te Weenen een Vertoog uitgegeven over 't uit- en inwendig gebruik van dit Kruid, en met veele Ondervindingen getragt aan te toonen, dat het somtyds een zeer kragtig middel zy in zeer hardnekkige en langduurige Hoofdpyn, in Ongemakken die uit de Venus-Ziekte ontstaan; in Schurft, Daauworm en ander loopend Zeer of Kankerachtige Huidkwaalen; ja zelfs in 't Beenbederf. Verscheide Vrouwspersoonen, met groote Zwaarmoedigheid geplaagd, waren door het Aftrekzel tot herstelling gebragt. Een verzwooren Kanker in het Borst, die door geen Dolle Kervel of andere Middelen te verzagten was, hadt men 'er door genezen (*).

XII. *Clematis integrifolia.* Geheelbladige.

(12) Clematis *met enkelde Eyrond-Lancetvormige Bladen en knikkende Bloemen.*

By

(*) STORCK *de Pulsatilla.* p. 57.

(12) *Clematis* Fol. simpl. ovato-Lanceolati Flor. cernuis.

By LOBEL is de Afbeelding gebruikt, welke CLUSIUS geeft van deeze Oostenrykse Clematis, die aldaar in de Velden aan den Donau groeit, als ook in Hongarie en Tartarie. Zy maakt hier in de Tuinen geen onsierlyk Gewas uit, zo door haar Loof als de blaauwe Bloemen, die knikken of nederhangen, hebbende in 't midden een bolletje van geelachtig Pluis, uit de Meeldraadjes en Stylen bestaande. Daar op volgen ruige Zaadhoofdjes, gelyk in de voorgaanden. De Stengen groeijen omtrent een Elle hoog en zyn roodachtig met breede sterk geaderde, geheel ongetande Bladen, die enkeld en tegenover elkander staan.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Pentagynia.*

THALICTRUM.

Een Bloem van vier of vyf Blaadjes, zonder Kelk, en Zaden die niet gestaart zyn, maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geslagt, 't welk voor 't overige door zyne byzondere Gestalte, gelyk het voorgaande, zig onderscheidt.

Het bevat veertien meest Europische Soorten, als volgt.

(1)

nus. KRAM. *Austr.* 157. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugd.* 486. GOUAN *Monsp.* 263. FABR. *Helmst.* 114. Clematitis cœrulea erecta. C. B. *Pin.* 300. Clem. cœrulea Pannonica. CLUS. *Hist.* I. p. 123. *Pann.* 293. *Ic.* 294, 295. Clem. alt. minor longifolia. LOB. *Ic.* 628.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(1) Thalictrum *met een enkelde byna naakte Steng en enkelde endelingse Bloemtros.*

I. *Thalictrum Alpinum.* Alpisch.

Op de Laplandsche Alpen groeit deeze Soort, die zeer klein is van Gewas, hebbende de Steng naauwlyks een Span hoog, Draadachtig dun, de Bladen, gelyk in de anderen, zeer samengesteld en glimmende. Zy heeft vier Bloemblaadjes, twaalf Meeldraadjes, en agt Stylen. De Tros bestaat uit knikkende Bloempjes.

II. *Fœtidum,* Stinkend.

(2) Thalictrum *met een gepluimde Draadachtige, zeer Takkige, gebladerde Steng.*

Deeze, die zig door een Bokkigen Reuk onderscheidt, heeft haare Groeiplaats in Languedok, als ook in 't Walliser- en Switzerland. De Steng is ongevaar een Voet hoog, rond, in Takjes verdeeld, met kleine zwartachtig groene Blaadjes van drie Slippen en Mosachtige Bloempjes, waar op kleine kromme Haauwtjes volgen, aan tropjes by elkander vergaard.

(3) Tha-

(1) *Thalictrum* Caule simplicissimo subnudo &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 697. p. 377. *Veg.* XIII. p. 426. *H. Cliff.* 227. R. *Lugdb.* 485. *Fl. Suec.* 455, 491. *Fl. Lapp.* 225. Thal. montanum minimum præcox &c. MORIS. *Hist.* III. p. 325. S. 9. T. 20. f. 14. OED. *Dan.* T. 11.

(2) *Thalictrum* Caule paniculato Filiformi &c. GOUAN *Monsp.* 263. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 485. Thal. minimum fœtidissimum. C. B. *Pin.* 337. *Prodr.* 147. J. B. *Hist.* III. p. 488. MORIS. *uts.* f. 13. PLUK. *Alm.* 367. T. 65. f. 4.

(3) Thalictrum *met vyfbladige Bloemen en Knobbelige Wortelen.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. III. *Thalictrum Tuberosum.* Knobbelig.

In Spanje en op de Pyreneesche Bergen groeit deeze, die zig door haare knobbelige Wortels genoegzaam onderscheidt. De Blaadjes gelyken naar die van Klyf of Klimop, en de Bloemen zyn vry groot.

(4) Thalictrum *met vyfbladige Bloemen en Vezelige Wortelen.* IV. *Cornuti.* Kanadaasch.

(5) Thalictrum *met tweehuizige Bloemen.* V. *Dioicum.* Tweehuizig.

Van deeze beiden, in Kanada groeijende, heeft de eerste, die zig, zo wel als de voorigen, in de Openbaare Kruidhoven bevindt, de Steng somtyds wel twee Ellen hoog: de andere verheft zig, volgens KALM, naauwlyks een Voet, hebbende de Steng regt, met vierbladige Bloemen en veertig witte Meeldraadjes. De Blaadjes knikken, 't welk deeze Soort genoegzaam,

(3) *Thalictrum* Flor. pentapetalis, Radice tuberosâ. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 486. Thal. min. Asphodeli Radice. TOURNF. *Inst.* 271. Ranunculus Thal. folio, Asphodeli Radice. MOR. *Hist.* II. p. 438. S. 4. T. 28. f. 13. Oenanthe Hederæ foliis. C. B. *Pin.* 163. MILL. *Ic.* T. 265. f. 2.

(4) *Thalictrum* Floribus pentapetalis &c. R. *Lugdb.* 486. Thal. Canadense. CORN. *Canad.* 186. Thal. American. PARK. *Theatr.* 265. Thal. majus folio Aquilegiæ Flore albo. MOR. *Hist.* III. p. 325.

(5) *Thalictrum* Floribus dioicis.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

zaam, zegt de Ridder, onderſcheidt. De Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen, bovendien, zyn op byzondere Planten.

VI. *Thalictrum minus.* Klein.

(6) Thalictrum *met zesdeelige Bladen en knikkende Bloemen.*

In de Velden van Europa groeit deeze Soort, die ook by ons in de Zalliker - Waard voorkomt, volgens den Heer D. DE GORTER. Zy is daar aan onderſcheidelyk, zegt de Ridder, dat de Tippen der Bladen paarſchachtig zyn en dat de Steng een blaauwachtigen waaſem heeft, die twee Voeten hoog groeit, volgens den Heer HALLER, hebbende een losſe Bloem - Pluim.

VII. *Sibiricum.* Siberiſch.

(7) Thalictrum *met driedeelige Bladen, de Blaadjes byna omgeboogen, ſcherp ingeſneeden en knikkende Bloemen.*

In Siberie groeit, volgens den Heer GMELIN, deeze, die naar de voorgaande veel gelykt, doch de Blaadjes zesmaal zo klein heeft, van

(6) *Thalictrum* Fol. ſexpartitis, Flor. cernuis. GOUAN *Monsp.* 263. GER. *Prov.* 378. HALL. *Helv.* 308. KRAM. *Auſtr.* 157. GORT. *Belg.* 153. *Fl. Suec.* 454, 489. *It. Gothl.* 180. Thalictrum minus. C. B. *Pin.* 335. DOD. *Pempt.* 58. Thalictr. Cordi tenuifolium. LOB. *Ic.* II. 56. Ruta pratenſis minor. TABERN. *Ic.* 55. Thal. Alp. minus Saxatile Rutæ folio, Stamin. luteis. SEG. *Ver.* 476. T. 11.

(7) *Thalictrum* Fol. tripartitis, Foliolis ſubreflexis &c.

van kleur als de Duive-Kervel of Wynruit. De Steng is groen en zeer gepluimd. Zy, zo wel als het Geele en Tweehuizige, bloeit laater dan het Kleine en de volgende. IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk.

(8) Thalictrum *met driedeelige Bladen; de Steng tweemaal hooger dan dezelven en knikkende Bloemen.* VIII. *Thalictrum purpurascens.* Paarschachtig.

Volgens den Heer Linnæus heeft deeze de Gestalte van het Kleine Thalictrum, doch blyft de helft laager; terwyl niettemin Morison aan het Virginische een Steng van drie Ellen hoogte geeft en paarschachtige Meeldraadjes, welke, volgens den Ridder, geel zyn in paarschachtige Kelken; de Stengen paarschachtig zonder waasem, zynde de Groeiplaats in Kanada.

(9) Thalictrum *met Lancetvormig-Liniaale effenrandige Blaadjes.* IX. *Angustifolium.* Smalbladig.

In Duitschland niet alleen, maar ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, groeit deeze Soort,

(8) *Thalictrum* Fol. tripartitis, Caule Foliis duplo altiore, Floribus cernuis. Thalictrum Virginianum elatius glaucum, Stamin. purpurascentibus. MOR. *Hist.* III. p. 324.

(9) *Thalictrum* Foliolis Lanceolato-Linearibus integerrimis. GOUAN *Monsp.* 263. GER. *Prov.* 378. HALL. *Helv.* 308. KRAM. *Austr.* 157. *H. Cliff.* 227. R. *Lugdb.* 487. Thalictrum pratense angustissimo folio. C. B. *Pin.* 337. *Prodr.* Ic. p. 146. PLUK. *Alm.* 364. T. 65. f. 6.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

Soort, die uitmunt door de ſmalheid van haare Blaadjes. De Steng is één of twee Ellen hoog: het Loof gelykt naar dat der Kroontjes-Kruiden en de Steng is lang gepluimd met geele Bloempjes.

X. *Thaliƈtrum flavum.* Geelbloemig.

(10) Thaliƈtrum *met een gebladerde geſleufde Steng en een veelvoudige opſtaande Pluim.*

Deeze Soort is niet alleen in de Noordelyke, maar ook in de middelſte en Zuidelyke deelen van Europa, ja zelfs in Rusland gemeen, alwaar zy met de voorgaande groeit. De Heer THUNBERG heeft dezelve ook in Japan gevonden; van waar ik een aanzienlyken Tak daar van bekomen heb. In onze Nederlanden komt zy op verſcheide plaatſen, zo in Boſſchen als in de Weidlanden en aan de kanten der Slooten, voor: weshalve menze *Water-Ruit* of *Poelruit* noemt, of ook wel *Veld-Ruit*, naar den Latynſchen naam *Ruta pratenſis*, die 'er, volgens LOBEL, door de Kruidkundigen aan gegeven wordt. Hy erkent nogthans, dat de Bladen weinig naar die van Wynruit gelyken. Dat de Wortel, gelyk in andere Soorten, geel is, heeft 'er den naam van

(10) *Thaliƈtrum* Caule folioſo ſulcato &c. GORT. *Belg.* 153. *Fl. Suec.* 453. GER. *Prov.* 579. GOUAN KRAM. &c. &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. Thaliƈtrum majus Siliquâ anguloſâ ſ. ſtriatâ. C. B. *Pin.* 336. Thaliƈtrum magnum. DOD. *Pempt.* 58. β. Thaliƈtr. majus flavum. C. B. *Pin.* 336. Ruta pratenſis Herbariorum. LOB. *Ic.* II. p. 56.

van *valsche Rhabarber* aan doen geeven, of dien van *Veld-Rhabarber*, by de Engelschen. Men zegt ook dat de Wortelen, in Afkookzel tot twee Oncen gebruikt, het gebrek van Rhabarber vervullen kunnen, en van veel dienst in de Geelzugt zyn. De Duitschers noemenze *Heilblatt*, dewyl het opleggen der Blaadjes tot Heeling van kleine Kwetzuuren strekt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

DODONÉUS tytelt deeze *Groot Thalictrum*, en zy is zulks weezentlyk in vergelyking met die Soort, welke *Klein Thalictrum* heet. Zy schiet naamelyk somtyds tot eens Mans langte op, volgens J. BAUHINUS; hoewel zulks meest schynt te zien op eene Verscheidenheid, in Spanje groeijende, die fraaijer geele Bloemen heeft, deswegen *Speciosum* gebynaamd door LINNÆUS. Anderen geeven aan de Steng twee Ellen hoogte. Dikwils komt zy laager voor, en daar zyn Verscheidenheden van dit Kruid met breeder en met smaller Bladeren, welke laatste hetzelve eenigszins doen gelyken naar de voorgaande Soort. Hier van verschilt, nogthans, het Gewoone zeer, dat de Blaadjes, gelyk de gedagte Japansche, byna zo breed als lang, een Duim breed naamelyk, en aan 't end, gelyk de voorige, doorgaans in drieën verdeeld of met twee Insnydingen heeft, zynde de Bladen in het geheel driedubbeld gevind. Ook is 't getal der Meeldraadjes veel grooter. De Ridder telt 'er vierentwintig en van tien tot zestien Stampers: doch

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

doch Doktor SCOPOLI schryft van zeventig tot negentig Meeldraadjes toe aan deeze Soort (*).

XI. *Thalictrum simplex.* Enkeld.

(11) Thalictrum *met een gebladerde, geheel enkelde, hoekige Steng.*

In Sweeden is deeze waargenomen, die van de voorgaande, niet alleen door de helft kleiner te zyn, maar ook door knikkende Bloemen te hebben en in eenige andere byzonderheden, verschilde; komende dus het Kleine Thalictrum nader by.

XII. *Lucidum.* Helder.

(12) Thalictrum *met een gebladerde gesleufde Steng en Liniaale Vleezige Bladen.*

Deeze, die omstreeks Parys en in Spanje groeijende gevonden is, verschilt voor 't overige weinig van het Gewoone geele Europische. De Bladen zyn dikker en niet zo donker groen.

XIII. *Aquilegifolium.* Akeleybladig.

(13) Thalictrum *met hangende driehoekige regte Vrugten en eene ronde Steng.* In

(*) SCOPOLI *Flor. Carn.* p. 553.

(11) *Thalictrum* Caule Folioso simplicissimo angulato. OED. *Dan.* 244. *Fl. Suec.* II. p. 490.

(12) *Thalictrum* Caule Folioso sulcato &c. Thal. minus lucidum, Liban. Coron. foliis. PLUK. *Alm.* 363. T. 65. f. 5. Thal. minus alt. Parisiense &c. TOURNF. *Inst.* 271. Thal. prim. vel Prat. I. CLUS. *Hist.* I. p. 234.

(13) *Thalictrum* Fruct. pend. triangularibus rectis, Caule tereti. *Fl. Suec.* 452, 487. HALL. *Helv.* 309. GER. *Prov.* 379. GOUAN *Monsp.* 264. *H. Cliff.* 226. R. *Lugdb.* 485. Thalictrum majus Fl. Stamin. purpurascentibus. C. B. *Pin.* 337. Thal. majus Fol. angulosis, Caule lævi. J. B. *Hist.* III. p. 487. SCOP. *Carn.* 554.

In Sweeden en Switzerland ſtelt onze Ridder de Groeiplaats van deeze, die ook voorkomt in de ſchuinte der Bergen in Provence, zo wel als op drooge, onvrugtbaare Heuvelen in Karniolie, en in het Veroneeſche. Men onderſcheidtze van de anderen gemakkelyk, door tedere zeer groote, Zeegroene, rond verdeelde Bladen, inderdaad aan die der Akeleijen gelyk, zegt HALLER, Scheedjes hebbende aan den Voet der Bladſteelen en verdeelingen, de Bloemen geenszins geaaird of gepluimd, maar een zeer digte Kroon uitmaakende aan den top der Stengen, wit, geel of paarſch van Kleur. Doktor SCOPOLI merkt aan, dat de Takken aan 't end rond zyn, en de Meeldraadjes tot zeventig in getal, paarſch, met geelachtig roode Meelknopjes; de Haauwtjes gewiekt driekantig. De langte der Meeldraadjes en derzelver menigvuldigheid maakt, dat men deeze gemeenlyk *Pluis-Akeleijen* noemt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

(14) Thaliſtrum *met hangende driehoekige omgedraaide Vrugten; de Steng byna tweeſnydig.*

XIV. *Thaliſtrum contortum.* Omgedraaid.

Deeze, volgens den Heer DEMIDOFF in Siberie huisveſtende, gelykt naar de voorgaande, doch is laager van Steng en heeft alleenlyk witte Bloemen. 't Getal der Bloemblaadjes is in de-

(14) *Thaliſtrum* Fruſt. pend. triangular. contortis, Caule ſubancipiti. Thal. hybridum Stamin. contortis. *Am. Acad.* III. p. 47.

IV. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

dezelve, gelyk in de meeste Soorten, vier, dat der Meeldraadjes zestig, gelyk in de voorgaande, doch dat der Stamperen maar half zo groot; naamelyk agt; zo de Ridder aantekent.

ADONIS.

De Bloem heeft, in dit Geslagt, een vyfbladigen Kelk, gelyk in 't volgende, maar bestaat uit meer dan vyf Blaadjes zonder Honigbakje. De Zaaden zyn naakt en ongestaart, even als in de Ranonkelen. Het bevat vyf Soorten, meest Europische, als volgt.

I. *Adonis aestivalis.* Zomersche.

(1) Adonis *met vyfbladige Bloemen en Eyronde Vrugten.*

Deeze Soort, die de Bloemen rood of bleekrood, en de Bloemblaadjes langer heeft, komt in onze Nederlandén, zo de Heer DE GORTER aantekent, van zelf voort onder 't Koorn. Zyn Ed. evenwel, geeft 'er agtbladige Bloemen aan, terwyl die volgens den Heer LINNÆUS vyfbladig en in de Afbeelding van CAMERARIUS zesbladig zyn. De Heer HALLER merktze als een Verscheidenheid van de volgende aan.

(2)

(1) *Adonis* Flor. pentapetalis Fructibus ovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 698. p. 377. *Veg.* XIII. p. 427. MILL. *Lex.* Adonis sylv. Fl. phoeniceo. C. B *Pin.* 178. Adonis Flore pallido. CAM. *Epit.* 648. GORT. *Belg.* 154.

(2) Adonis *met agtbladige Bloemen en byna Rolronde Vrugten.* IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. II. *Adonis Autumnalis.* Herfstsche.

Deeze wordt als een aangenaam Bloemgewas in de Hoven gezaaid, versierende dezelven door haare donker-roode Bloempjes, in het fyne groene Loof. Men noemtze *Flos Adonis* of Adonis-Bloem, hoewel sommigen de Bloem, volgens OVIDIUS, uit het Bloed van Adonis, den geliefden Jongen van Venus gesprooten, tot de Roozen, anderen tot de Anemonen t'huis brengen. Anderen heeten dit Kruid *Eranthemum*, als Bloempjes der Liefde draagende. Wy noemen 't *Bruinetjes*, de Duitschers *Veldroosjes* of Margrieten-Bloempjes. Sommigen hebben het, met TOURNEFORT, *Veld-Ranonkel* met Kamille-Bladen, geheten. Het Loof heeft men oudtyds aangemerkt Steenbreekende te zyn.

Van dit Kruid zyn aanmerkelyke Verscheidenheden, niet alleen ten opzigt van de Bloem, die grooter of kleiner is, maar ook ten opzigt van derzelver Kleur, die donkerer of lichter rood, ja zelfs Saffraankleurig en geel voorkomt. HALLER onderscheidt een hoogere van Gewas, met Citroenkleurige, en een laagere met Me-

(2) *Adonis* Flor. octopetalis Fructibus subcylindricis. *H. Ups.* 156. GER. *Prov.* 383. Adonis Radice annuâ. *H. Cliff.* 321. R. *Lugdb.* 488. DALIB. *Par.* 162. Adonis annua. GOUAN *Monsp.* 264. Adonis annua octopetalos. HALL. *Helv.* 320. Adonis Hort. Flore majore & minore atrorubente. C. B. *Pin.* 178. Flos Adonis. LOB. *Ic.* 283. Eranthemum. DOD. *Pempt.* 260.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Veelwyvige.*

Menieroode Bloemen, beiden in Switzerland en Duitschland natuurlyk groeijende; waar van de eerste tot de voorgaande Soort behooren zou. Die met kleine donker-roode Bloemen, van beiden verschillende, komt in Provence en Languedok, van zelf, op de Koornlanden voort. Dat zy maar ééne Bloem zou draagen aan 't end der Steng, en geene aan de zy-Takjes, gelyk LINNÆUS schynt te willen (*), heb ik in dit Bloemgewas niet waargenomen. Het tegendeel is ook uit de Afbeelding van LOBEL en DODONÆUS, die zeer goed zyn, blykbaar. GARIDELL vondt die met groote roode Bloemen, in Provence eenmaal bloeijende, en beeldtze af (†).

III. *Adonis Vernalis.* Voorjaarse.

(3) Adonis *met twaalfbladige Bloemen en eene Eyronde Vrugt.*

Sommigen hebben deeze Plant tot het Nieskruid betrokken, en zwarte Helleborus met Bloemen van Buphthalmum geheten. TOURNEFORT noemtze *Ranonkel met Venkelbladen* en den

(*) Planta uniflora Ramis sterilibus. *Veg.* XIII. p. 427. Het zoude kunnen zyn, dat zyn Ed. daar mede bedoelde, dat de Takken geen Zaad draagen.

(†) *Hist. des Plant.* p. 396. T. 82.

(3) *Adonis* Flore dodecapetalo, Fructu ovato. JACQ. *Austr.* T. 44 GOUAN *Monsp.* 164. KRAM. *Austr.* 158. Adonis Radice perenni. *Fl. Suec.* 456, 492. *H. Cliff.* 231. *R. Lugdb.* 488. Helleborus niger tenuifolius, Bupthalmi Flore. C. B. *Pin.* 186. Buphthalmum. DOD *Pempt.* 261. Helleborus Hippocratis. TAB. *Ic.* 721. BARR *Ic.* 1178. Helleborus niger Ferulaceus Theophrasti. LOB. *Ic.* 784.

den Wortel van Nieskruid. Anderen geeven het den naam van *Helleborus van Hippocrates*. DODONÆUS heeftze *Buphthalmum* getyteld, om dat de Bloemen als naar een Osfen-Oog gelyken zouden. Zy munten door haare geele Kleur en grootte fierlyk uit in 't fyne groene Loof; weshalve dit ook een Tuin- en Bloemplant is, natuurlyk voorkomende in verscheiden deelen van Europa, op lugtige Heuvelen en hooge Landen. Zy groeit maar een Voet of anderhalf hoog en heeft de Punten der Bladen eenigszins styf en stekelig. Veelen houden haar voor het opregte *Zwarte Nieskruid* der Ouden en de Wortels worden, zo men verhaalt, in Opper-Saxen en in Vrankryk, tot Purgeermiddelen gebruikt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

IV. *Adonis Apennina.* Italiaansche.

(4) Adonis *met vyftien Bloemblaadjes en eene Eyronde Vrugt.*

Zo ik de woorden van MENTZEL wel begryp, dan behoort die fraaije Soort, met de Bloem als een Tulpje door hem afgebeeld, niet tot de Apennynsche Bergen in Italie, alwaar hy de voorgaande Soort wild groeijende hadt gevonden, maar tot het Brandenburgsche, daar deeze, met Knoopige Stengen, door hem was waargenomen. De Ridder ondertusschen zegt, dat deeze, weinig van de voorgaande verschillende, in Siberie en op de Apennynen haare Groeiplaats heeft.

(4) *Adonis* Flor. pentdecapetalis, Fructu ovato. Helleborus niger Ferulaceus, Caule geniculato &c. MENTZ. *Pug.* T 3. f. 1.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk.

heeft. Hy voegt 'er by, dat dezelve den gantschen Zomer bloeit.

V. *Adonis Capensis.* Kaapsche.

(5) Adonis *met tienbladige Bloemen, platachtige Vrugten, en dubbeld drievoudige Bladen, de Blaadjes Hartvormig Zaagtandig.*

De Afbeelding van den Heer BURMANNUS, hier aangehaald, schynt vry veel te verschillen van die, welke COMMELYN, in de beschryving der Planten van den Amsterdamschen Tuin, gegeven heeft van de *Ethiopische Ranonkel* met styve Bladen, welke de Bloemen uit den geelen groenachtig heeft. De Bladen zyn hard en ruuw in 't aantasten en van eene brandende of schroeijende hoedanigheid, gelyk het Loof van sommige Ranonkelen, met welken inderdaad deeze Plant, in 't uiterlyk aanzien, veel meer overeenkomst heeft, dan met de andere Soorten van dit Geslagt.

RANUNCULUS. Ranonkel.

De Bloem, van dit uitgebreide Geslagt, heeft een vyfbladigen Kelk en vyf Bloemblaadjes, die binnen de Nagels voorzien zyn met een Honigvoerend Gaatje. De Zaaden zyn, gelyk in 't voorige, tot Hoofdjes naakt samengehoopt. Het

(5) *Adonis* Flor. decapetalis, Fructibus depressis &c. Actæa trifoliata hirsuta &c. BURM. *Afr.* 174. T. 51. Christophoriana Afr. Ranunculoides. BOERH. *Lugdb.* II. p. 62. Ranunculus Æthiopicus, Fol. rigidis &c. COMM. *Hort.* I. p. 1. T. 1. Imperatoria Ranunculoides Afr. enneaphyllos &c. PLUK. *Alm.* 198. T. 95. f. 2.

Het bevat over de veertig Soorten, die onderscheiden worden, naar dat zy de Bladen enkeld of ingesneeden en verdeeld hebben als volgt. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

A Met enkelde Bladen.

(1) Ranonkel *met Eyrond Lancetvormige gesteelde Bladen en eon hurkende Steng.* I. *Ranunculus Flammula.* Kleine.

(2) Ranonkel *met Liniaale Bladen en kruipende Stengen.* II. *Reptans.* Kruipende.

(3) Ranonkel *met Lancetvormige Bladen, de Steng overend staande.* III. *Lingua.* Egelkolen.

Deeze, door het gezegde verschillende, komen in de Noordelyke, zo wel als in de Zuidelyke deelen van Europa, op vogtige plaatsen voor. De

(1) *Ranunculus* Fol. ovato-Lanceolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 699. p. 378. *Veg.* XIII. p. 428. GORT. *Belg.* 154. *Fl. Suec* 458, 493. HALL. *Helv.* 322. GOUAN *Monsp.* 264. GER. *Prov.* 383. *H. Cliff.* 228. R. *Lugdb.* 489. Ranunc. longifolius palustris minor. C. B. *Pin.* 180. Flammula Ranunculus. DOD. *Pempt.* 432. LOB. *Ic.* 670. β. Ranunculus palustris Fol. serratis. C. B. *Pin.* 180.

(2) *Ranunculus* Fol. Linearibus Caule repente. *Fl. Lapp.* 236. T. 3. f. 5. *Fl. Suec.* 459, 495. Ran. Flammeus minimus Spergulæ folio. BUXB. *Cent.* 5 App. 41. GORT. *Ingr.* 88. Ran. repens Gram. folio. AMM. *Ruth.* 80. T. 13. f. OED. *Dan.* T. 108.

(3) *Ranunculus* Fol. Lanceol. Caule erecto. GORT. *Belg.* 154. GOUAN *Monsp.* &c. &c. Ran. longifolius palustris major. C. B. *Pin.* 180. Ran. Lanceolatus major TAB. *Ic.* 48. β. Ranunc. Flammeus latiori Plant. folio, marginibus pilosis. PLUK. *Alm.* 312.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

De tweede, evenwel, schynt meest in Sweeden, Deenemarken en Rusland, aan de Oevers van Rivieren en Meiren, waargenomen te zyn. De Heer LINNÆUS heeft dezelve, in de beschryving der Planten van Lapland, afgebeeld. De eerste heet in 't Neerduitsch *Klein Egelkolen*, een benaaming, die, zo wel als de Latynsche *Flammula*, betrekking heeft tot de scherpte van het Loof. Men vindtze in vogtige Weidlanden en Moerassige plaatsen van onze Provintiën, overvloedig. De Ouden hebben reeds opgemerkt, dat zy somtyds getande, somtyds effenrandige Bladen heeft; welk onderscheid de Afbeeldingen by DODONÆUS en LOBEL aantoonen; doch men vindt getande en ongetande Bladen op eene zelfde Plant. Evenwel komt de eene hier, de andere daar, menigvuldiger voor; gelyk de Heer HALLER in Switzerland waarnam; maakende de Kruipende, voorgemeld, tot eene derde Verscheidenheid. De hoogte stelt zyn Ed. tot een Voet of een Elle, zo wel in deeze als in de zogenaamde *Groote Egelkolen*, die door 't Gewas aanmerkelyk verschillen, gelyk uit de Afbeelding van TABERNÆMONTANUS blykt, doch meest door de grootte der Bloemen en Bladen, welke somtyds naar die der Smalbladige Weegbree gelyken en aan de kanten Haairig zyn. De Heer LINNÆUS zegt, dat dezelve een Takkige gebladerde Steng heeft, somtyds anderhalf Voet hoog. In onze Provintiën is deeze Soort zo gemeen niet, komende meest in

Sloo-

Slooten voor, gelyk menze dus by Utrecht, Haarlem, Deventer, Zwoll en elders aantreft. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Zo wel als de Clematis, die den bynaam van *Flammula* voert, hier voor beschreeven, wordt dit Kruid ook somtyds van de Landloopers misbruikt, om de Huid der Kinderen te doen zweeren. In Vrankryk gebruikt men het tot een Blaartrekkend middel. Zy is de scherpste der Ranonkelen, zegt de Heer HALLER van de eerste Soort, welke in Gelderland door de Boeren, die haar *Egelgras* noemen, aangemerkt wordt als eene oirzaak van de Gelligheid of Waterzugt der Schaapen, zo de Heer DE GORTER aantekent.

(4) Ranonkel *met Eyronde gesteelde Bladen en ongesteelde Bloemen.* IV. *Ranunculus nodiflorus.* Knoopbloemige.

Omstreeks Parys, en op Moerassige plaatsen van 't Eiland Sicilie, komt dit kleine Ranonkeltje voor, hetwelk taamelyk breede spitse Blaadjes heeft en Bloempjes, die aan de Knoopen der Stengetjes groeijen.

(5) Ranonkel *met Lancetvormig Liniaale onver-* V. *Gramineus.* Grasbladige.

(4) *Ranunculus* Fol. ovatis petiolatis &c. *H. Cliff.* 228. DALIB. *Par.* 164. Ranunculus Parisiensis pumilus Plantaginellæ foliis. PET. *Gaz.* 40. T. 25. f. 4. VAILL. *Mem.* 1719. p. 52. T. 4. f. 4. *β.* Ran. Siculus Folio rotundo vix serrato. PET. *Gaz* 39. T. 24. f. 9.

(5) *Ranunculus* Fol. Lanceolato-Lin. indivisis &c. GER. *Prov.* 384. Ran. Gramineo folio Bulbosus. C. B. *Pin.* 181. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 489. DALIB. *Par.* 163. SAUV. *Monsp.* 95.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

verdeelde Bladen en een regtopstaande zeer effene Steng met weinig Bloemen.

* *Ranunculus Pyrenæus.* Pyreneesche.

(*) Ranonkel *met Liniaale onverdeelde Bladen en eene regtopstaande gestreepte, byna tweebloemige Steng.*

Deeze beiden, groeijende in de Zuidelyke deelen van Europa, zyn kleine Plantjes met Grasachtige Bladen, doch grooter Bloemen dan de Kleine Egelkolen. De eerste heeft dezelven geel, de andere wit. De Wortel is, in beiden, eenigszins Knobbelig of Bolachtig, doch meest in de eerste, terwyl de laatste denzelven uit verscheide Bolletjes bestaande, die met een digt Bos van Draadachtige Vezelen bezet zyn en de Bladen ook smaller heeft. Deeze groeit meer op Bergachtige plaatsen, gelyk in de Pyreneen.

VI. *Parnassifolius.* Parnasbladige.

(6) Ranonkel *met byna Eyronde geribde gestreepte effenrandige gesteelde Bladen en Kroontjes-Bloemen.*

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze,

(*) *Ranunculus* Fol. Linear. indivisis &c. GER. *Prov.* 384. Ranunc. Alp. pumilus Gramineo folio, Fl. albo. TOURNF. *Inst.* 292. Ran. pumilus Gramineis foliis. J. B. *Hist.* III. p. 850. *β.* Ran. montanus Folio Gramineo. C. B. *Pin.* 180. *γ.* Idem Flore multiplici. *Ibid.* Ran. Fol. Gramineis. DOD. *Pempt.* 428. LOB. *Ic.* 671.

(6) *Ranunculus* Fol. subovatis Nervosis &c. Ran. Mont. Graminis Parnassi folio. TOURNF. *Inst.* 286.

ze, die ruigachtige ovaale Bladen heeft en een enkelde Steng, met een tweebladig Kransje aan 't end, waar uit van twee tot vier gesteelde Bloemen voortkomen, met een paarschen Kelk en witachtige paarsch geaderde Bloemblaadjes. IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(7) Ranonkel *met spits Eyronde de Steng omvattende Bladen, die veelbloemig is, en een gebondelden Wortel heeft.* VII. *Ranunculus amplexicaulis.* Omvattende.

Op de Pyreneen en Apennynsche Bergen groeit deeze Soort, die ook voorkomt in de Europische Kruidhoven. Zy heeft de gedaante byna van het Kruid, dat men gemeenlyk Doorwas noemt, met Bladen als die van Weegbree, Zeegroenachtig als de Wilde Veld-Kool. De hoogte is een Voet of meer.

(8) Ranonkel *met Eyronde Zaagtandige Bladen en een naakte eenbloemige Steng.* VIII. *Bullatus.* Blaazige.

De Bladen van deeze zyn van boven als met Blaasjes bezet, gelyk de Afbeelding van CLUSIUS

(7) *Ranunculus* Fol. ovatis acuminatis amplexicaulibus, &c. *H. Cliff.* 229. R. *Lugdb.* 484. GOUAN *Monsp* 265. Ran. Mont. Fol. Plantaginis. C. B. *Pin.* 180. MORIS. *Hist.* II. p. 444. S. 4. T. 30. f. 36. Ranunc. dulcis &c. MENTZ. *Pug.* T. 8. f. 6. Ranunc. Pyrenæus Fl. albo. CLUS. *Cur.* App. alt.

(8) *Ranunculus* Fol. ovatis serratis Scapo unifloro. *H. Cliff.* 229. Ran. latifol. bullatus Asphodeli Radice. C. B. *Pin.* 181. Ranunculus Lusitanicus. DOD. *Pempt.* 429. Ran. Lusit. Clusii. LOB. *Ic.* 673.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

SIUS duidelyk aantoont. Uit een tropje derzelven, op den Grond verspreid, komen Steeltjes voort van omtrent een half Voet hoogte, met Goudgeele welriekende Bloemen, dikwils dubbeld of volbladig en somtyds ook met Kindertjes, gelyk men zegt. Het een en andere heeft dikwils in de Ranonkelen plaats. Dit Kruid groeit in Portugal en op Kandia, zegt LINNÆUS.

IX. *Ranunculus Ficaria.* Speenkruid.

(9) Ranonkel *met Hartvormige gehoekte gesteelde Bladen, de Steng eenbloemig.*

Dit Kruid, dat door geheel Europa, op vogtige Gronden en dikwils in de Bosschen, onder 't Geboomte groeit, is van ouds bekend by den naam van *Chelidonium* of *Chelidonia minor*, in onderscheiding van de Stinkende Gouwe of het Schelkruid, hier voor beschreeven *, dat *Chelidonium majus* wordt geheten. Sommigen hebben het *Ficaria* genoemd, om dat de Wortels tegen de Aambeijen beroemd zyn, of daar van de figuur hebben. Hierom noemen het ook de Engelschen *Pile-Wort*, de Franschen *Petite Eclaire* en de Duitschers *Feigwartzen-Kraut* of *Klein Schelwurtz* en wy *Speenkruid* of kleine Gouwe.

* Bladz. 87.

De

(9) *Ranunculus* Fol. Cordatis angulatis &c. *Mat. Med.* 274. GORT. *Belg.* 155. KRAM. *Austr.* 159. *Fl. Suec.* 460, 496. GOUAN *Monsp.* 265. *H. Cliff.* 228. R. *Lugdb.* 490. Ficaria. DILL. *Nov. Gen.* 108. Ficaria vulgaris. HALL. *Helv.* 321. Chelidonia rotundifolia major & minor. C. B. *Pin.* 167. Chelidonium minus. DOD. *Pempt.* 49. LOB. *Ic.* 593. Scrophularia minor, s. Chelidon. minus vulgo dictum. J. B. *Hist.* III. p. 468.

De Vezelachtige Wortelen met kleine Bolletjes, die, los raakende, weder een nieuw Plantje uitleveren; maaken hetzelve tot een zeer lastig Onkruid in de Tuinen. Het heeft getakte kruipende Stengen, met lang gesteelde, somtyds Hartvormige, somtyds hoekige en Klyfachtige Blaadjes, welke niet zelden gevlakt zyn. Behalve 't gewoone is 'er eene Verscheidenheid van, met grooter Bladen en Bloemen, welke dikwils Takkige Stengetjes en den Kelk meest vyfbladig heeft, terwyl in 't andere de Kelk doorgaans drie of vierbladig is, zo BOERHAAVE aantekent.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Die zelfde Hoogleeraar hadt het Afkookzel van de Bolletjes der Wortelen dienstig bevonden tegen de Aambeijen, tot welker verzagting een Smeering, daar van gemaakt, of het gekneusde Kruid in Stooving opgelegd, zeer is aangepreezen geweest: doch men zal daar in, of in 't gedestilleerde Water, vrugteloos eenige byzondere Geneeskragt zoeken.

(10) Ranonkel *met Niervormige byna driekwabbige gekartelde Bladen, een ongesteeld Steng-*

X. *Ranunculus Thora.* Waldenser.

(*10) *Ranunculus* Fol. Reniformibus subtrilobis crenatis &c. JACQ. *Vind.* 249. KRAM. *Austr.* 159. GOUAN *Monsp.* 265. Aconitum Pardalianches seu Thora major & minor. C. B. *Pin.* 184. Thora major & minor. CAM. *Epit.* 825, 826. HALL. *Helv.* 327. Thora Valdensis. DOD. *Pempt.* 443. Phthora Valdensium. LOB. *Ic.* 604. Thora Folio Cyclaminis. J. B. *Hist.* III. p. 650.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Stengblad, Lancetvormige by de Bloemen, die twee of een aan de Steng voortkomen.

Veelwyvige.

Dus bepaalt de Ridder het Kruidje, dat men gemeenlyk *Thora* noemt of *Phthora*, wegens de Vergiftige eigenschap, van ouds daar aan toegeschreeven, welke zelfs die van de Soort der Monnikskappen, Wolfswortel genaamd, zou overtreffen. Hierom wordt het ook *Aconitum Pardalianches* geheten, als van de Jaagers gebruikt wordende om de Pylen te vergiftigen, waar mede zy het Wild Gedierte schooten. Ten dien einde werdt 's Voorjaars het Sap, daar uit geperst en verdikt zynde, in Blaasjes, Osfehoornen of Schoeren, te koop geveild, zegt LOBEL. Dewyl zulks eerst by de Waldensen en dergelyk Bergvolk schynt in gebruik te zyn geweest, noemde men dit Kruidje *Thora der Waldensen*; doch het is vervolgens ook op andere hooge Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa, en zelfs op de toppen van den Schneeberg by Weenen, en elders ontdekt.

De Heer JACQUIN beschryft hetzelve, als een glanzig Plantje, met Peenachtige Wortelen, geevende zeer lang gesteelde rondachtige Bladen uit, en daar tusschen een Stengetje, als gemeld is, zig dikwils in Takjes verdeelende, en dus vyfbloemig. De hoogte, zegt hy, is van twee Duim tot een half Voet, geevende de grootste doorgaans vyf, de kleinste drie Bladen uit den Wortel. Een klein geel Bloempje kroont het

het Stengetje of ook deszelfs Takjes, en daar op volgt een Hoofdje van drie, vier of vyf, Eyronde, gespitste, gladde, bruine Zaadjes. De Wortels, gekaauwd, waren zyn Ed. altoos Smaakeloos toegescheenen, doch de Bladen schroeiden zyne Tong als Vuur. IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. Polygynia.

Dit Kruidje is door deezen Kruidkenner naar 't Leven afgebeeld, waar uit de eigentlyke figuur der Wortelen en Bladen blykt, zo als zyn Ed. hetzelve op de Gebergten vondt. Hy merkt aan, dat de Bloem uit vyf, zes of meer, nooit uit vier Blaadjes bestaat, gelyk RUPPIUS dezelve verkeerdelyk afgebeeld hadt, misleid zynde door een gedroogd Plantje. De meeste Autheuren maakenze vyfbladig. Op de Bergen bloeit het straks na 't smelten van de Sneeuw, doch in de Tuinen overgebragt zynde in de Maand April (*).

B. Met de Bladen ingesneeden en verdeeld.

(11) Ranonkel *met de Wortelbladen Niervormig, gekarteld, eenigermaate gekwabd; de Stengbladen driedeelig Lancetvormig effenrandig; de Steng veelbloemig.* XI. *Ranunculus Creticus.* Kandiasche.

De Heer HALLER schynt deeze Soort, die op

(*) JACQ. *Obs.* I. p. 25. T. 13.

(11) *Ranunculus* Fol Rad. crenatis sublobatis &c. Ran. Fol. Radic. Cord. sublobatis. R. *Lugdb.* 490. N. 9. Ranunculus Asphodeli Radice Creticus. C. B. *Pin.* 181. Ran. Creticus latifolius. CLUS. *Hist.* I. p. 239.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

op Kandia groeit, te verwarren met de voorgaande; dewyl de aangehaalde van den Hoogleeraar A. VAN ROYEN, daar toe door hem betrokken wordt. By aldien de Thora met Bladen van Varkens-Brood, by J. BAUHINUS beschreeven, daar toe behoore; dan zou de eene inderdaad weinig van de andere verschillen.

XII. *Ranunculus Cassubicus.* Pommersche.

(12) Ranonkel *met de Wortelbladen rondachtig Hartvormig gekarteld; de Stengbladen Vingerachtig getand; de Steng veelbloemig.*

Door BREYN is deeze Soort van Ranonkels gevonden in 't Hertogdom Kassuben, behoorende tot Agter-Pommeren, waar van zy den bynaam voert. In gestalte gelykt zy veel naar de volgende, waar mede zy verward was door J. BAUHINUS, maar 't Gewas is veel hooger, met sterker, dikker Stengen en grooter Bladen; zynde, die uit den Wortel voortkomen, byna gelyk als van de voorgaande Soorten of van het Water-Goudsbloem, dat men Dotterbloem noemt.

XIII. *Auricomus.* Goudhairige.

(13) Ranonkel *met de Wortelbladen Niervormig*

(12) *Ranunculus* Fol. Radicalibus subrotundo-cordatis crenatis &c. Ran. rotundifol. Vernus Sylvaticus major vel Cassubicus, Folio Thoræ seu Calthæ. BREYN *Prodr.* I. p. 45.

(13) *Ranunculus* Fol. Radicalibus Reniformibus crenatis incisis &c. KRAM. *Austr.* 159. HALL. *Helv.* 327. LEYS. *Hal.* 487. *Fl. Suec.* 462, 498. GOUAN *Monsp.* 265. DALIB. *Par.* 167. *H. Cliff.* 229. R. *Lugdb.* 490. N. 6. Ran. Nem. s. Sylv. Fol. subrotundo. C. B. *Pin.* 178. Ran. rotundif.

Ver-

mig gekarteld ingesneeden; de Stengbladen Liniaal gevingerd; de Steng veelbloemig. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(14) Ranonkel *met de Wortelbladen Hartvormig gekarteld; de Stengbladen drievoudig gehoekt; de Steng byna driebloemig.* XIV. *Ranunculus abortivus.* Misdragige.

De bynaamen drukken eenigermaate de hoedanigheden uit van deeze Soorten, die weinig verschillen, schynende de laatste die in Noord-Amerika groeit, als eene misdragt of verbastering te zyn van de eerste. Deeze is vry gemeen, op vogtige Velden, in verscheide deelen van Enropa, en wordt Goudhaairig genoemd, wegens de kleur der Meeldraadjes, by anderen Zoete of Zagte Bosch-Ranonkel, als geen de minste scherpheid hebbende in het Loof. Haar Steng groeit, volgens J. BAUHINUS, tot één of anderhalf Elle hoog.

(15) Ranonkel *met de onderste Bladen gepalmd, de bovensten gevingerd, de Vrugten langwerpig.* XV. *Sceleratus.* Water-Haanevoet.

Van

Vernus sylv. J. B. *Hist.* III. p. 341. Ran. Auricomus, Ran. dulc. Tragi. LOB. *Ic.* 669.

(14) *Ranunculus* Fol. Rad. Cord. crenatis &c. R. *Lugdb.* 490. N. 7. GRON. *Virg* 166. Ran. Virgin. Flore parvo, molliori folio. HERM. *Lugdb.* 514. BOERH. *Lugdb.* I. p. 32.

(15) *Ranunculus* Fol. inferioribus palmatis &c. GORT. *Belg.* p. 155. KRAM. *Austr.* 159. HALL. *Helv.* 323. GOUAN *Monsp.* 265.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Van een geheel anderen aart is deeze, die doodelyk gezegd wordt te zyn voor het Vee, ten minste voor de Schaapen; dat echter te verwonderen is, daar zy zo algemeen, zelfs in de Broekige Weiden, doch meestal aan de kanten der Slooten, in onze Nederlanden en door geheel Europa groeit; komende dus dikwils onder 't Hooy. Men ziet, echter, dat zy van het Vee niet afgeschooren wordt. LOBEL zegt, dat zy te houden zy voor de allerheetste der Haanevoeten, wordende, misschien wegens haare uitwendige nuttigheid, van de Boeren, in sommige deelen onzes Lands, *Jichtkruid* geheten. Anders noemt menze, gemeenlyk, *Water-Haanevoet.* In Menschen zou dit Kruid, gegeten zynde, het onwillig Lachen, dat men *Risus Sarnius* noemt, veroirzaakt hebben. Hierom noemen sommigen haar *Apium Risus* of *Apium Sardonium*; de Franschen, om dat 'er de Kikvorschen zig veel by onthouden, *Grenouillette*, de Duitschers *Froschpepfer*, dat is Vorschen-Peper.

XVI. *Ranunculus Aconitifolius.* Akonietbladige.

(16) Ranonkel *met alle Bladen in vyf Lancetvormige Slippen gedeeld, die Zaagtandig ingesneeden zyn.*

In

265. GER. *Prov.* 385. *Fl. Suec.* 463, 499. R. *Lugdb.* 490. N. 8. Ranunc. Palustr. Apii folio lævis. C. B. *Pin.* 180. Ran. Sylv. primus. DOD. *Pempt.* 426. Ran. Pal. rotundiore folio. LOB. *Ic.* 669.

(16) *Ranunculus* Fol. omnibus quinatis Lanceolatis, inciso-serratis. KRAM. *Austr.* 159. HALL. *Helv.* 325. *Fl. Suec.* II.

In de Tuinen maakt deeze een fierlyk Bloemgewas, met dubbelde witte Bloemen. Zy komt met enkelde, die klein of groot zyn, in Switzerland en elders op hooge Bergen voor. HALLER merkt aan, dat zy op de Jura drie of vier Voeten hoog groeit, doch op de Alpen ter laagte blyft van een Span.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(*) Ranonkel *met gepalmde effene ingesneedene Bladen, een regtopstaande Steng en Liniaale Blikjes.*

*. *Ranunculus Platanifolius.* Platanus-bladige.

Deeze, de Bladen niet tot aan den Steel toe verdeeld hebbende, en hooger groeijende met grooter Bloemen, wordt als een byzondere Soort aangemerkt, doch zal waarschynlyk slegts eene Verscheidenheid van de voorgaande zyn, op welke de beide Figuuren van LOBEL en DODONÉUS, met den zelfden Stempel gedrukt, door HALLER worden aangehaald. Zy komt immers ook op de zelfde plaatsen voor. HALLER merkt aan, dat de Bladen driekwabbig zyn, doch de twee zydelingse Kwabben verdeeld hebben, waar door zy zig als gepalmd of vyfdee-

II. 497. R. *Lugdb.* 490. N. 10. Ran. Mont. Aconiti folio, albus, Flore majore. *β.* Fl. minore *γ.* Fl. multiplici. C. B. *Pin.* 179, 182. Ran. Mont. tertius. CLUS. *Pann.* 368. Ran. Fl. albo. DOD. *Pempt.* 429.

(*) *Ranunculus* Fol. palmatis lævibus incisis, Caule erecto, Bracteis Linearibus. *Mant.* 79. OED. *Dan.* 111. J. B. *Hist.* III. p. 860. Ranunculus albus Fl. simplici. LOB. *Ic.* 668. Ran. Montanus quartus. CLUS. *Pann.* Ic. p. 370.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

deelig voordoen: de Bloem, zegt hy, is een Duim breed en wit: het Kruid heeft weinig fcherpte.

XVII. *Ranunculus Illyricus.* Illyrifche.

(17) Ranonkel *met drievoudige effenrandige Lancetvormige Bladen.*

Niet alleen in Illyrie, tegenwoordig Sclavonie genaamd, maar ook in andere Zuidelyke deelen van Europa en zelfs in de Noordelyke, fchynt de Natuurlyke Groeiplaats te zyn van deeze Soort, in onze Nederlanden vreemd, zo DODONÆUS aanmerkt. Derzelver Wortel is een Knobbel van dergelyke Bolletjes, als de Wortelbolletjes van het zo even befchreevene Speenkruid zyn, doch wat langwerpiger: zy heeft ronde Stengetjes van één of anderhalf Voet hoog, met Bladen als gezegd is, eenigszins Wollig, en op den top bleek geele Bloemen.

XVIII. *Afiaticus.* Afiatifche.

(18) Ranonkel *met drievoudige en dubbeld drievoudige Bladen, de Blaadjes driedeelig ingefneeden, de Steng van onderen Takkig.*

Tot

(17) *Ranunculus* Fol. ternatis integerrimis Lanceolatis. GER. *Prov.* 386. GOUAN *Monsp.* 265. *Fl. Suec.* 471, 500. *H. Cliff.* 230. R. *Lugdb.* 491. N. 15. Ranunc. anguftif. Gramofâ Radice, major & minor. C. B. *Pin.* 181. Ranunculus grumofâ Radice quartus. CLUS. *Hift.* I. p. 240. Ranunculus Illyricus. DOD. *Pempt.* 428. LOB. *Ic.* 672.

(18) *Ranunculus* Fol. ternatis biternatisque &c. MILL. *Dict.* T. 216. Ranunculus Fol. tripartitis laciniatis &c. *H. Cliff.* 230. *Ups.* 156. R. *Lugdb.* 490. N. 11. Ran. Grumofâ Rad.

Ra-

Tot deeze Soort behooren de gemeene *Tuin-Ranonkels*, door haare Wortels, die men Klaauwen noemt en door haar Gewas t'over bekend. Van Konſtantinopolen zyn dezelven in de Tuinen van Europa overgebragt en voortgeteeld. Zy vallen ook in Syrie en Barbarie. Men vindt 'er vier Afbeeldingen van, op eenen zelfden Stempel, by CLUSIUS, LOBEL en DODONÉUS. Deeze vertoonen haar met eene dubbele Bloem, waar van de Verſcheidenheden in Kleur, by de Bloemiſten met byzondere Naamen getyteld, oneindig zyn. Het verſchil van de Wortelen en 't Gewas, als ook van de enkelde, dubbelde en Kinderende Bloemen, is door den vermaarden MORISON in tien Afbeeldingen, op een geheele Plaat, aangeweezen. TOURNEFORT maakt 'er drieendertig Soorten (*) van, en BOERHAAVE, denzelven volgende, heeft 'er vyfentwintig opgeteld. Die de voornaamſte verſchillen van Kleur, deezer ſchoone Bloemen, in Plaat wil zien, behoeft ſlegts het Werk van WEINMANN op te ſlaan. Doch door 't zaaijen

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

Ramoſus. C. B. *Pin.* 181. Ran. Grum. Rad. Flore flavo, albo, phœniceo: item Aſphodeli Radice, Flore Sanguineo & prolifer miniatus. C. B. *Pin.* 181. Ranunculus Conſtantinopolitanus. CLUS. *Hisp.* 528. *Pannon.* 375. DOD. *Pempt.* 430. Ran. Sanguineus multiplex. LOB. *Ic.* 672. MORIS. *Hiſt.* II. S. 4. T. 27. WEINM. *Kruidb.* Tab. N. 849 852.

(*) LINNÆUS zegt zesendertig; ik vind, by dien Autheur, van den *Ranunculus Aſiaticus* maar drie-en-dertig Soorten.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. jen komen t'elkens wederom nieuwe en standhoudende veranderingen.

XIX. *Ranunculus Rutæfolius.* Wynruitbladige.

(19) Ranonkel *met meervoudig samengestelde Bladen, een geheel enkelde eenbladige eenbloemige Steng en een knobbeligen Wortel.*

Op de hoogste Bergen van Oostenryk groeit deeze, die Bladen als van Wynruit uitden Wortel voortbrengt, en Stengetjes met aangenaam roode, of ook Goudkleurige Bloemen, waar van men 'er heeft die dubbeld of volbladig zyn.

XX. *Glacialis.* Ys-Ranonkel.

(20) Ranonkel *met ruige Kelken, tweebloemige Stengen en veeldeelige Bladen.*

XXI. [*Nivalis.* Sneeuw-Ranonkel.]

(21) Ranonkel *met een ruigen Kelk en eenbloemige Steng; de Wortelbladen gepalmd; de Stengbladen veeldeelig ongesteeld.*

(22)

(19) *Ranunculus* Fol. supradecompositis &c. *H. Cliff.* 230. R. *Lugdb.* 491. N. 12. Ranunc. Rutaceo folio, Fl. suaverubente. C. B. *Pin.* 181. MORIS. *Hist.* II. S. 4. T. 31. f. 54. KRAM. *Austr.* 160. HALL. *Flor.* 1165.

(20) *Ranunculus* Calycibus hirsutis, Caule bifloro, Fol. multifidis. *Fl. Suec.* 464, 501. *Fl. Lapp.* 233. T. 3. f. 1. Ran. mont. purp. Calyce villoso. J. B. *Hist.* III. p. 868. SCHEUCHZ. *Alp.* 339. T. 20. f. 1. OED. *Dan.* T. 19. Ranunc. Alp. Coriandri folio. BARR. *Ic.* 456.

(21) *Ranunculus* Cal. hirsuto, Caule unifloro, Fol. Radicalibus palmatis &c. *Fl. Lapp.* 232. T. 3. f. 2, 3. *Fl. Suec.* 465, 502. HALL. *Helv.* 326. Ranunculus minimus Alp. luteus. J. B. *Hist.* III. p. 861.

(22) Ranonkel *met byna Hartvormige stompe, driedeelige Wortelbladen, de Slippen driekwabbig; het Stengblad Lancetvormig effenrandig; de Steng byna eenbloemig.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. XXII. *Ranunculus Alpestris.* Alpische.

(23) Ranonkel *met driedeelige gekwabde stompe Bladen, de Steng byna naakt en eenbloemig.* XXIII. *Lapponicus.* Laplandsche.

(24) Ranonkel *met driedeelige gekartelde Bladen en een enkelde Haairige byna naakte eenbloemige Steng.* XIV. *Monspeliacus.* Montpelliersche.

Deeze vyf Soorten, door haare bepaalingen onderscheiden, en meer of min naar elkander gelykende, zyn Berg-Ranonkeltjes van weinig, ja sommigen naauwlyks een Handpalm hoogte, versierende de Laplandsche en Switzersche Gebergten. De laatste, die een groote Goudkleurige Glanzige Bloem heeft, groeit by Montpellier op Steenachtige plaatsen; die Alpische gebynaamd is, op de Bergen in Switzerland, Oostenryk en Provence.

(25)

(22) *Ranunculus* Fol. Radicalibus subcordatis &c. Ran. Caule aphyllo unifloro. HALL. *Helv.* 326. Ran. Alp. humilis rotundifolius. C. B. *Pin.* 181. GER. *Prov.* 386. SEG. *Ver.* I. p. 489. T. 12. f. 1. Ran. montanus. DOD. *Pempt.* 429.

(23) *Ranunculus* Fol. tripartitis lobatis obtusis &c. *Fl. Lapp.* 231. T. 3. f. 4. *Fl. Suec.* 461, 503. OED. *Dan.* 144, 331.

(24 *Ranunculus* Fol. tripartitis crenatis &c. SAUV. *Monsp.* 181. Ranunculus Saxatilis magno Flore. C. B. *Pin.* 182. *Prodr.* 96. GOUAN *Monsp.* 266.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(25) Ranonkel *met omgeboogen Kelken, gesleufde Bloemsteelen, een opstaande veelbloemige Steng en samengestelde Bladen.*

XXV. *Ranunculis Bulbosus.* Knolwortelige.

Wegens haaren Wortel, die naar een Knolletje gelykt, voert deeze te regt den bynaam. Men noemtze in de Nederlanden *St Anthonis Raapje*, misschien wegens de scherpte en brandende hoedanigheid van deezen Wortel, die als een Schroeiend Middel gebruikt kan worden, om Gezwellen te openen; zynde somtyds op Pestbuilen gelegd geweest. Aan haare lang gestrekte, ruige, driekwabbige Bladen is deeze Plant kenbaar. Haar Steng bereikt ongevaar een Voet hoogte en draagt schoone Saffraankleurige Bloemen, die in de Tuinen dikwils dubbeld voorkomen. De Natuurlyke Groeiplaats is in Velden en Weiden, door ons geheele Wereldsdeel. Hier komt zy veel aan den Ysfel voor. In Switzerland, zegt de Heer HALLER, is zy gemeen in de Tuinen, Velden en aan de Wegen: niet minder by Weenen en op de Eilandlandjes in den Donau-Stroom; als ook op Velden en Heuvelen in Karniolie.

(26)

(25) *Ranunculus* Calycibus retroflexis, Pedunc. fulcatis &c. GORT. *Belg.* 156. HALL. *Helv.* 323. KRAM. *Austr.* 160. GOUAN *Monsp.* 266 GER. *Prov.* 386. *Fl. Suec.* 496, 504 Ran. Radice simplici globosâ. *H. Cliff.* 230. R. *Lugdb.* 491. Ran. Prat. Rad. verticilli modo rotundâ. C. B. *Pin.* 179. Ran. Bulbosus. *Fl. Lapp.* 229. LOB. *Ic.* 667. Ran. tuberosus. DOD. *Pempt.* 431.

(26) Ranonkel *met uitgebreide Kelken, gesleufde Bloemsteelen, voortloopende Ranken en samengestelde Bladen.*

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. XXVI. *Ranunculus repens.* Boterbloemen.

Voor 't overige komt deeze, buiten 't verschil der Wortelen, die zy Vezelig heeft, in Gestalte met de voorgaande overeen. Niets gemeener vindt men by ons in vette Grasweiden dan dit Onkruid, 't welk men 'er om die reden, en wegens de Kleur, *Boterbloemen* tytelt. Dat DODONÉUS ze onder de Tuin-Ranonkelen telt, is, om datze 'er dikwils als een Onkruid groeijen en wegens de voortloopende Ranken gehaat zyn (*). Geen scherpte heeft in het Kruid plaats, dat als een dienstige Stooving tot Aambeijen door CHOMEL opgegeven wordt. Somtyds vindt menze met dubbelde Bloemen. Door geheel Europa is dit Onkruid, op gezegde plaatsen, gemeen en groeit ook aan de Kaap der Goede Hope, volgens den Heer BURMANNUS.

(27)

(26) *Ranunculus* Calycibus patulis &c GORT. *Belg.* 156. GOUAN *Monsp.* 266. GER. *Prov.* KRAM. *Austr.* &c. &c. Ran. Prat. repens hirsutus. C. B. *Pin.* 179. *Fl. Lapp.* 230. Ranunculus hortensis primus. DOD. *Pempt.* 425. Ran. Prat. & Hortensis repente Cauliculo. LOB. *Ic.* 664.

(*) De Heer HALLER zegt, dat de Steng van dit Kruid, langs den Grond kruipende, daar in Wortel schiet. 't Is waar, doch dan zyn zy niet meer Stengen, maar Ranken; dewyl het nog andere Stengen heeft, van omtrent een Voet hoog, zig tusschen 't Gras verheffende. Hierom hadt LINNÆUS ook daar van gezegd *Sarmentis*, thans *Stolonibus reptantibus.*

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XXVII. *Ranunculus polyanthemos.* Veelbloemige.

(27) Ranonkel *met uitgebreide Kelken, gesleufde Bloemsteelen, opstaande Stengen en veeldeelige Bladen.*

XXVIII. *Acris.* Veld-Haanevoet.

(28) Ranonkel *met uitgebreide Kelken, ronde Bloemsteelen en driedeelig ingesneeden Bladen, de bovensten Liniaal.*

Veel gelyken deeze beiden naar malkander. De eerste, hoewel ook in vette Weiden in de Betuwe groeijende, is op ver naa zo gemeen niet als de laatste, die door geheel Europa voorkomt in de Weidlanden, en dikwils de Voortloopende vergezelt. Men noemtze ook *Boterbloemen*, en de Bloemen zyn niet minder glanzig schoon geel, komende insgelyks dubbeld voor. De reden, dat DODONÉUS ze Tuin-Ranonkel heet, is even de zelfde. Anders noemt menze ook wel, wegens de figuur der Bladen, met andere wilde Soorten, *Haanevoet*, in 't Engelsch *Crowfoot*, in 't Fransch *Basfinet*, *Pied de Corbin* of *Pied de Coq*. 't Gewas

(27) *Ranunculus* Cal. patulis &c. GORT. *Belg.* 156. *Fl. Suec.* 467, 507. Ranunculus polyanth. simplex. LOB. *Ic.* 666. Ran. sylv. TABERN. *Ic.* 42, *Hist.* 117.

(28) *Ranunculus* Cal. patulis &c. GORT. *Belg.* 157. KRAM. *Austr.* 161. HALL. *Helv.* 325. GOUAN *Monsp.* 266. GER. *Prov.* 387. Ran. Fol. peltatis quinquangul. multipartitis &c. *H. Cliff.* 231. R. *Lugdb.* 492. N. 18. Ran. Prat. erectus acris. C. B. *Pin.* 178. Ran. Hortensis alter. DOD. *Pempt.* 426. Ran. Pratensis surrectis Caul. LOB. *Ic.* 665.

was verschilt aanmerkelyk, inzonderheid het Loof, dewyl de Bladen Schildvormig, vyfhoekig, veeldeelig zyn, en somtyds in 't midden een donkere Vlak hebben, dat eene Verscheidenheid uitmaakt.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Deeze Soort heeft haaren bynaam van het scherpe Sap, in de Bladen huisvestende; weshalve het Rundvee dit Onkruid staan laat. Men kan het tot een Blaartrekkend middel gebruiken, en, door hetzelve op 't Gewricht der Handen te leggen, zou de Koorts; op andere Deelen, de Jicht genezen zyn.

(29) Ranonkel *met uitgebreide Kelken, ronde Bloemsteelen, de Steng en Bladsteelen ruig, de Bladen driedeelig gekwabd, gekarteld en Fluweelachtig gehaaird.*

XXIX. *Ranunculus Lanuginosus.* Wollige.

De vermaarde HALLERUS vondt deeze Soort, die zig door haare grootte en ruigte inzonderheid onderscheidt, naauwlyks genoegzaam verschillende van de voorgaande. Zy heeft de Stengen wel eens zo hoog; de Bladen byna als die van den Wyngaard, van het Oijevaarsbek of Na-

(29) *Ranunculus* Cal. patulis &c. GOUAN *Monsp.* 266. GER. *Prov.* 387. GORT. *Belg.* 157. KRAM. *Austr.* 161. HALL. *Helv.* 325. OED. *Dan.* 397. Ran. montanus Lanuginosus, Fol. Ran. Prat. repentis. C. B. *Pin.* 182. *Prodr.* 96. β. Ran. montanus subhirsutus, Geranii folio. C. B. *Pin.* 182. Latifolius. Id. *Prodr.* 96. T. 96. Ran. nemorosus hirsutus Fol. Caryophyllatæ. LOES. *Pruss.* 220. T. 71.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Nagelkruid. In Bosschen en op Gebergten komt zy in verscheide deelen van Europa voor, ja volgens BOERHAAVE ook in de Nederlanden.

XXX. *Ranunculus Chærophyllus.* Kervelbladige.

(30) Ranonkel *met omgeboogen Kelken, gesleufde Bloemsteelen, een regtopstaande eenbloemige Steng, de Bladen samengesteld Liniaal veeldeelig.*

Deeze wilde Ranonkel met Kervelbladen en Wortels als de Asphodillen, groeit in Vrankryk en Italie. De Wortel bestaat uit een Klompje van kleine Bolletjes, met lange Vezeldraaden doormengd, zegt BAUHINUS, en de Bladen gelyken naar die van het St. Anthonies Raapje, maar zyn fyner en als die van de Kervel verdeeld; de Steng een Voet hoog.

* *Parvulus.* Kleintje.

(*) Ranonkel *die ruig is, met driekwabbige ingesneeden Bladen, en eene regtopstaande byna eenbloemige Steng.*

By Montpellier en in Italie groeit dit Ranonkel-

(30) *Ranunculus* Cal. retroflexis &c. GOUAN *Monsp.* 266. GUETT. *Stamp.* 275. DALIB. *Par.* 166. ZINN. *Goett.* 129. Ran. grumosâ. Rad. Fol. Ran. bulbosi. C. B. *Pin.* 181. *Prodr.* 95. Ran. Chærophyllos Asphodeli Radice. C. B. *Pin.* 181. BARR. *Ic.* 581. Ran. mont. leptophyllos Asphodeli Radice. COL. *Ecphr.* I. p. 312. T. 311.

(*) *Ranunculus* hirtus Fol. trilobis incisis, Caule erecto subunifloro. *Mant.* 79. Ran. Arvensis parvus folio trifido. C. B. *Pin.* 179. Ran. Saxatilis minimus hirsutus. *Id.* 182. *Prodr.* 96. Ran. minimus Apulus. COL. *Ecphr.* 314. T. 316.

keltje, dat een dun ruig Stengetje heeft, op 't meeste een half Voet lang. De Bloem, byna gelyk van grootte als de Bladen en geel, heeft een ruigen Vliezigen Kelk. By Astrachan, aan de Kaspische Zee, heeft de Heer GMELIN hetzelve ook waargenomen, naauwlyks drie Duimen hoog (*).

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(31) Ranonkel *met stekelige Zaaden, de bovenste Bladen meervoudig samengesteld Liniaal.*

XXXI. *Ranunculus Arvensis.* Akker-Haanevoet.

Deeze Akker-Haanevoet, in de Bouwlanden op veele plaatsen door geheel Europa voorkomende, heeft de Zaadjes, die de Hoofdjes maaken, aan beide kanten stekelig, 't welk dezelve van de voorgaanden genoegzaam onderscheidt.

(32) Ranonkel *met stekelige Zaaden, enkelde gekwabde stompe Bladen en verspreide Stengen.*

XXXII. *Muricatus.* Gedoornde.

Dit

(*) *Reise durch Rusland.* Petersb. 1774. II. Th. p. 196.

(31) *Ranunculus* Sem. aculeatis Fol. sup. decompositis Linearibus. GORT. *Belg.* 157. KRAM. *Austr.* 161. HALL. *Helv.* 323. *Fl. Suec.* 470, 508. *H. Cliff.* 229. R. *Lugdb.* 491. Ran. Arvensis echinatus. C. B. *Pin.* 179. Ran. sylvestris tertius. DOD. *Pempt.* 427. Ran. Atvorum. LOB. *Ic.* 665.

(32) *Ranunculus* Sem. aculeatis, Foliis Simpl. &c. GORT. *Belg.* 158. GOUAN *Monsp.* 267. *H. Cliff.* 229. *Ups.* 157. R. *Lugdb.* 491. Ran. palustris echinatus. C. B. *Pin.* 180. *Prodr.* 95. Ran. Cret. echinatus latifolius. ALP. *Exot.* 263. T. 262. J. B. *Hist.* III. p. 842.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Dit is een Water-Haanevoet, voorkomende in Slooten, Graften en op vogtige Velden, der Zuidelyke deelen van Europa. ALPINUS beeldt dezelve van Kandia af, waar uit blykt, dat de Blaadjes, op lange Steelen groeijende, veel naar Wyngaardloof gelyken. De Bloempjes zyn klein, en deeze wordt gezegd een niet minder brandendende eigenschap te hebben, dan het voorgaande Water-Haanevoet. Zy groeit in Vriesland, op de Kley, in laagtens en uitwateringen, zo MEESE aantekent.

XXXIII. *Ranunculus parviflorus.* Kleinbloemige.

(33) Ranonkel *met gedoornde Zaaden, enkelde gesnipperde spitse ruige Bladen en verspreide Stengen.*

Behalve de Zuidelyke deelen van Europa zou deeze ook in Engeland wild voorkomen en volgens BOERHAAVE een inboorling van onze Nederlanden zyn. Zy verschilt van de voorgaande weinig, maar de Bloempjes zyn nog kleiner en de Zaaden in plaats van Stekels met Knobbeltjes gedoornd.

XXXIV. *Orientalis.* Oostersche.

(34) Ranonkel *met gedoornde Elsvormige omgekromde Zaaden, omgeboogene Kelken en veeldeelige Bladen.*

(35)

(33) *Ranunculus* Sem. muricatis &c. HUDS. *Angl.* 212. GORT. *Belg.* 158. Ran. hirsutus annuus Fl. minimo. PLUK. *Alm.* 311. T. 55. f. 1. RAJ. *Angl.* III. p. 248. T. 12. f. 1. MORIS. *Hist.* II. p. 440. S. 4. T. 28. f. 21.

(34) *Ranunculus* Sem. Spinoso-Subulatis recurvis &c.

(35) Ranonkel *met een regtopstaande tweebladige Steng en veeldeelige Bladen, die aan de Steng overhoeks ongesteeld.* IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XXXV. *Ranunculus grandiflorus.* Groot-bloemige.

Deeze beiden zyn in de Levant zo 't schynt door TOURNEFORT ontdekt, ten minste de laatste, die Bladen als de Monnikskappen en zeer groote Bloemen heeft. Dezelve zou Heesteracht ig zyn.

XXXVI. *Falcatus.* Kromzaadige.

(36) Ranonkel *met Draadachtig Takkige Bladen, een naakt eenbloemig Bloemstengetje en Zeissenvormige Zaaden.*

Deeze groeit niet alleen in de Koornlanden der Zuidelyke deelen van Europa en van het Oosten, maar komt overvloedig in Oostenryk by Weenen voor. Het is een zeer klein Plantje, groeijende by Montpellier naauwlyks twee Duimen hoog.

XXXVII. *Hederaceus.* Klyfbladige.

(37) Ranonkel *met rondachtige driekwabbige effenrandige Bladen en eene kruipende Steng.*

(38)

(35) *Ranunculus* Caule erecto bifolio &c. R. *Lugdb.* 492. Ran. Orient. Aconiti folio, Fl. maximo. TOURNF. *Cor.* 22.

(36) *Ranunculus* Fol. Filiformi - ramosis &c. GOUAN *Monsp.* 267. *H. Ups.* 157. GRON. *Orient.* 69. KRAM *Austr.* 161. JACQ. *Vind.* 250. Myosuros fol. ramosis. *H. Cliff.* 117. R. *Lugdb.* 492. Melampyrum luteum minimum. C. B. *Pin.* 234. Ran. Ceratocephalus &c. MORIS. *Hist.* II. p. 440. S. 4. T. 28. f. 22.

(37) *Ranunculus* Fol. subrotundis, trilobis integerrimis &c. GORT.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. XXXVIII. *Ranunculus Aquatilis.* Vlottende.

(38) Ranonkel *met vlottende Stengen; de Bladen onder Water Haarig verdeeld, en op hetzelve Schildvormig.*

Van deeze twee Water-Ranonkelen is de eerste, met Klyfachtige Bladen, in Europa gantsch niet gemeen. In Engeland, evenwel, groeit zy overvloedig en komt ook, in onze Provincie, aan den Duinkant, by Haarlem voor. Deeze strekt haare Ranken zo wel langs den Grond als langs de Oppervlakte der Wateren uit. De Bloemen zyn niet geel, maar wit met geele Meeldraadjes (*), zo MORISON aanmerkt. Zy heeft de Bladen heet en scherp van Smaak. De

GORT. *Belg.* 158. DALIB. *Par.* 167. *H. Cliff.* 231. R. *Lugdb.* 492. Ran. Aq. Hederaceus luteus. C. B. *Pin.* 180. MOR. II. S. 4. T. 29. f. 29.

(38) *Ranunculus* Caul. natantibus, Fol. submersis Capillaceis, emersis peltatis. GORT. *Belg.* 159. KRAM. *Austr.* 162. HALL. *Helv.* 318. GOUAN *Monsp.* 267. GER. *Prov.* 388. *Fl. Suec.* II. N. 509. *Fl. Lapp.* 234. R. *Lugdb.* 492. Ran. Aquat. Fol. rotundo & Capillaceo. C. B. *Pin.* 180. BARR. *Ic.* 365. Ran. Aquatilis. DOD. *Pempt.* 587. Ran. Aq. Hepaticæ facie. LOB. *Ic.* II. 35. *β.* Ranunc. Fol. omnibus Capillaceis. *H. Cliff.* HALL. &c. PLUK. *Alm.* 311. T. 52. f. 2. *γ.* Ran. Aq. Capillaceus. C. B. *Pin.* 180. Ran. trichophyllos &c. COL. *Ecphr.* I. p. 315. T. 316. Millefol. Marathriphyllon. LOB. *Ic.* 791. *δ.* Ran. albus fluitans Peucedani foliis. HERM. *Lugdb.* 492. Millefol. Aq. Fol. Fœniculi, Ran. Flore & Capitulo. C. B. *Pin.* 141. BARR. *Ic.* 366.

(*) Somtyds komen 'er maar vyf Meeldraadjes in voor, zegt LINNÆUS, *in H. Cliff.*

De andere komt met aanmerkelyke Verſchei- denheden door geheel Europa, alleenlyk in en onder Water, voor. Men vindtze met Bladen op het Water leggende, die Schildvormig; dat is met het Steeltje in 't midden ingeplant en drie-kwabbig zyn, doch met de Kwabben wederom verdeeld, altoos breed en glanzig. Hier van geeven LOBEL en DODONÆUS (†) een taamelyk goede Afbeelding, doch zo voortreffelyk niet als die van BARRELIER, door wien ook een Water-Ranonkel, met enkel Venkelbladen, in Plaat vertoond is. Van de zodanigen komen Verſcheidenheden voor, naar dat gedagte Bladen van omtrek volkomen rond, of ongeregeld, of langwerpig zyn. Deeze laatſte, welke ook *Water-Duizendblad* met Venkelbladen genoemd is, heeft de Bloem grooter dan de anderen, een Duim breed, zo de Heer HALLER zegt, die het denkbeeld van den geleerden LUDWIGIUS niet onwaarſchynlyk keurt, dat naamelyk alle de gedagte vier ſlegts veranderingen mogten zyn van eene zelfde Plant. Ondertusſchen komen zy in onze Nederlanden, gelyk in Switzerland en elders op byzondere plaatſen, in Beeken, Slooten, Graften, Vyvers en andere Wateren, zo binnenlands als aan den Duinkant voor en verſieren derzelver Oppervlakte, met haare witte geeldraadige Bloempjes, ongemeen.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

Zon-

(†) De gebrekkelyke aanhaaling van DOD. *Pempt.* 387, in *Sp. Plant.* Ed. I & II., is door HALL. GORT. en anderen gevolgd.

IV. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Zonderling is 't, dat van dit uitgebreide Geslagt, 't welk in ons Wereldsdeel zo veele Soorten en Verscheidenheden uitlevert, tot nog toe geene in Oostindie gevonden zyn. In Arabie kwam den Heer FORSKAOHL, behalve de Kervelbladige, in een Graft by de Stad Taas, een Ranonkel voor, welke hy Veeldeelig noemt. De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS telt vier Soorten van dit Geslagt, uit het Oldenlandsche Kruidboek, als Inboorlingen van het Land by de Kaap der Goede Hope: naamelyk onze Veld- en Water-Haanevoet, de Wollige en de Boterbloemen.

TROLLIUS. Drolbloem.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn; geen Kelk, omtrent veertien Bloemblaadjes en veele Eyronde veelzaadige Zaadhuisjes samengehoopt.

Men heeft 'er twee Soorten van, naamelyk

I. *Trollius Europæus.* Europisch.

(1) Drolbloem *met Oogluikende Bloemen, de Honigbakjes van langte als de Meeldraadjes.*

Op de Bergvelden door geheel Europa, zo wel in Lapland als in Oostenryk, Switzerland en

(1) *Trollius* Corollis conniventibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 700. p. 380. *Veg.* XIII. p. 431. Helleb. Fl. clauso &c. *Fl. Suec.* 474, 510. Hell. Fol. angul. multifidis, Fl. globoso. *H. Cliff.* 227. R. *Lugdb.* 484. Ran. montanus Aconiti folio, Fl. globoso. C. B. *Pin.* 182. Ran. Flore globoso. DOD. *Pempt.* 430. Ran. mont. Alp. glomeratus. LOB. *Ic.* 675. Trollius Flos. RUPP. *Jen.*

en Provence, groeit dit Kruid, dat een fierlyke Bloemplant in onze Tuinen uitmaakt. Men heeft hetzelve, in 't Hoogduitsch, *Drollblume* geheten, wegens de figuur der Bloem, waar van misschien de Latynsche naam, door GESNERUS 'er aan gegeven, zyne afkomst heeft. Men heeft het, met TOURNEFORT, tot het Geslagt van Nieskruid, waar het naby aan komt, betrokken gehad. De Bladen gelyken naar die der Monnikskappen, zyn rond van omtrek, doch tot den Steel toe, op wiens end zy staan, vyfkwabbig ingesneeden met de Kwabben nog meer verdeeld. Tusschen dezelven komen enkelde Stengen voort, van anderhalf Voet hoogte, op 't end een geele Bloem hebbende, die zig als een gesflooten Bolletje vertoont, hebbende ten minste twaalf Bloemblaadjes, in malkander zittende en ontelbaare Meeldraadjes besluitende, die een getal van twaalf tot zestien Stampers omringen, en daar op volgen even zo veel Haauwachtige Zaadhuisjes. Op de Alpische Bergen, zegt de Heer HALLER, geeven deeze Bloemen een aangenaamen Geur.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(2) Drolbloem *met uitgebreide Bloemen, de Meeldraadjes korter dan de Honigbakjes.*

II. *Trollius Asiaticus.* Asiatisch.

In

(2) *Trollius* Coroll. patulis, Nectariis Stamine longioribus. Helleb. nig. Orient. Ran. folio. TOURNF. *Cor.* 20. Helleb. Aconiti folio, Flore globoso, Croceo. AMM. *Ruth.* 101. Trollius humilis Flore patulo. BUXB. *Cent.* I. p. 15. T. 22.

IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Veelwyvige.* In Siberie en Kappadocie ftelt LINNÆUS de Groeiplaats van deeze Soort, die weinig van de voorgaande verfchilt, dan door Goudgeele Honigbakjes, gaapende hoog geele Bloemen en Vrugtbeginzels of Stampers die uitwaards gebogen en als leggende voorkomen. Het Plantje groeit naauwlyks een Span hoog en bemint de hoogfte Bergtoppen, daar de Sneeuwwateren afvloeijen, zegt BUXBAUM, die hetzelve in Kappadocie waargenomen hadt.

ISOPYRUM.

Geen Kelk, vyf Bloemblaadjes, driedeelige Honigbakjes, die Pypachtig zyn en kromme veelzaadige Zaadhuisjes. Dus komen de Kenmerken van dit Geflagt voor, 't welk den Griekfchen naam *Ifopyron*, dien DIOSCORIDES gebruikte, bekomen heeft. Drie Soorten zyn 'er in vervat, naamelyk

I. *Ifopyrum Fumarioides.* Duivekervelig.

(1) Ifopyrum *met Elsvormige Stoppeltjes en fpitfe Bloemblaadjes.*

In de Bosfchen van Siberie komt dit fierlyke Plantje voor, dat Bladen byna als de Duivekervel en Stengetjes heeft van drie of vier Duimen, fomtyds twee Handbreedten hoog en kleine Bol-

(1) *Ifopyrum* Stipulis Subulatis, Petalis acutis. *Syft. Nat.* XII. Gen. 701. p. 380. *Veg.* XIII. p. 431. *H. Ups.* 157. GOUAN *Monfp.* 268. Helleborus Fumariæ foliis. AMM. *Ruth.* p. 74. T. 12.

Bolachtige geele Bloempjes voortbrengt, met vier of vyf Meeldraadjes, waar op Vrugten volgen, die uit veele Haauwtjes bestaan. In de Akademie-Tuin van Rusland gezaaid, schoot het veel hooger op, en is verder ook, in de Upsalsche, Helmstadsche en Montpelliersche Tuinen, geteeld.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

(2) Isopyrum *met Eyronde Stoppeltjes en stompe Bloemblaadjes.*

II. *Isopyrum Thalictroides.* Thalictrumachtig.

Deeze, die onder den naam van Ranonkel met Bladen van Thalictrum door CLUSIUS voorgesteld wordt, groeit op de Gebergten van Oostenryk, Italie en Karniolie. CLUSIUS vondtze met Stengetjes van een Voet, SCOPOLI maar een half Voet hoog; zo dat het een klein Plantje is, met redelyk groote witte Bloemen, waar in van dertig tot veertig Meeldraadjes, die geel geknopt zyn, en eenige Oorgelykende Honigbakjes. De Vrugt bestaat uit twee, zelden drie eenzaadige Haauwtjes, zegt de Doktor. Dit strydt tegen de Geslagts-Kenmerken.

(3) Isopyrum *met flaauwe Stoppeltjes.*

III. *Aquilegioides.* Berg-Akeley-bladig.

(2) *Isopyrum* Stipulis ovatis, Petalis obtusis. SCOP. *Carn.* 155. KRAM. *Austr.* 162. Thalictr. Batrachioides &c. BOCC. *Mus.* 84. T. 79. f. 1. Ran. Nemorosus Thalictri folio. C. B. *Pin.* 178. MORIS. *Hist.* II. S. 4. T. 28. f. 12. Ranunc. præcox secundus Thalictri folio. CLUS. *Hist.* I. p. 233. PANN. *Ic.* p. 379.

(3) *Ispyrum* Stipulis obsoletis. Aquilegia montana Fl. parvo,

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

Berg-Akeley met kleine Bloemen en Bladen van Thalictrum is deeze by de Kruidkundigen genoemd geweest. BAUHINUS hadt dezelve van de Switzersche Alpen. De Heer HALLER merkt aan, dat zy de Steng kleiner dan een Handbreed, met eene enkele blaauwe Bloem heeft. Dat Plantje, 't welk MENTZEL onder den naam van Akeley met Thalictrum-Bladen en zeer kleine witte Bloempjes voorstelt, van de Apennynsche Bergen, meent zyn Ed., zou misschien eene Verscheidenheid hier van kunnen zyn.

HELLEBORUS. Nieskruid.

Vyf of meer Bloemblaadjes zonder Kelk, tweelippige Pypachtige Honigbakjes en veelzaadige bykans regtopstaande Zaadhuisjes, zyn de Kenmerken van dit Geslagt, 't welk de Planten bevat, die onder den Geslagtnaam van ouds bekend zyn. Zy leveren vyf, meest Europische Soorten uit, naamelyk

I. *Helleborus Hyemalis.* Vroegbloeijend.

(1) Nieskruid *met de Bloem op het Blad zittende.*

Wei-

vo, Thalictri folio. C. B. *Pin.* 144. *Prodr.* 75. J. B. *Hist.* III. p. 484. HALL. *Helv.* 310. MORIS. *Hist.* III. p. 458. S. 12. T. 11. f. 5.

(1) *Helleborus* Flore Folio insidente. *Syst. Nat.* XII Gen. 702. p. 381. *Vsg.* XIII. p. 431. *H. Cliff. Ups.* &c. R. *Lugdb.* 484.

Weinigen zullen gelet hebben op die zonderlinge hoedanigheid van dit zo gemeen kleine Kruidje, dat in 't vroege Voorjaar de Bloemperken versiert, wordende deswegen *Winter-Akoniet der Nederlanderen* van LOBEL getyteld. DODONÆUS noemt het *Klein geel Aconitum*; en men heeft het dien naam gegeven, zo hy aanmerkt, wegens eenige gelykheid der Bladen en Haauwtjes, als ook van schadelykheid, met de Monnikskappen of het Wolfsdood, hier voor beschreeven. IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

Het heeft geen Stengen dan de Bladsteelen, die naauwlyks een Handbreed lang (†) en dun zyn, op het end een rond veeldeelig Blad voerende, in welks midden het een ongesteelde geele Bloem draagt, gelykende naar die der Ranonkelen, waar op drie of vier Haauwtjes volgen. De Wortel is knobbelig en als uit Leedjes samengesteld, gelyk die der Anemonen. Natuurlyk groeit het in Provence en in Italie.

(2)

484. KRAM. *Austr.* 163. *Mant.* 408. Hell. Ranunculoides præcox &c. MORIS. *Hist.* III. *S.* 12. T. 2. f. 4. Aconitum unifolium Bulbosum. C. B. *Pin.* 183. HILL. *Anat.* T. 11. Aconitum luteum minus. DOD. *Pempt.* 440. Acon. Hyemale Belgarum. LOB. *lc.* 676.

(†) *Vix pollicaris* (dat is, van naauwlyks een Duim) zegt LINN. *in Mantissa altera*, doch dit komt my wat weinig voor; of zyn Ed. moest de langte van eens Menschen Duim meenen.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

(2) Nieskruid *met een byna tweebloemige, omtrent naakte Bloemsteng en Voetachtige Bladen.*

II. *Helleborus niger.* Zwart.

Deeze Soort groeit in Oostenryk en Italie op Steenachtige Bergen. Men vindtze *Zwart Nieskruid* met Rooskleurige Bloemen getyteld. De Wortel geeft in 't Voorjaar dikke Stengetjes, welke aan 't end een Rooskleurige Bloem, van taamelyke grootte, draagen; middelerwyl verheffen zig de Bladsteelen hooger dan de Bloemen, en spreiden zig ieder uit in een trop Bladen, van gedaante als Laurierbladen, Lederachtig taay en overblyvende. Deeze maaken met elkander eene Voetachtige figuur, op hunnen Steel. Vervolgens groeijen de Vrutgbeginzels aan tot Zaadhuisjes, als Haauwtjes vergaard, die in de Bloem, welke van Kleur verandert, aanrypen. Zo dat dit Kruid ook, iu zyne groeijing en Vrugtmaaking, zeer byzonder is.

De Heer SCOPOLI vondt, in Karniolie, daar van de volgende Verscheidenheden. 1. Met witte Bloemen, de Honigbakjes en Meelknopjes geel gekleurd hebbende, de Vrugtbeginzels met de Blikjes en Steng paarschachtig: 2. Met roode Bloemen, groenachtig van bodem, de Honig-

(2) *Helleborus* Scapo subunifloro subnudo Fol. pedatis. *Mat. Med.* 273. *H. Ups.* 158. R. *Lugdb.* 484. *H. Cliff.* 227. GOUAN *Monsp.* 268. KRAM. *Austr.* 163. SCOP. *Carn.* 556. Helleb. niger Fl. roseo. C. B. *Pin.* 186. HILL. *Anat.* T. I. Helleb. legitimus. CLUS. *Hist.* I. p. 275. Helleborus niger. LOB. *Ic.* 681. Veratrum nigrum primum. DOD. *Pempt.* 385.

nigbakjes en Meeldraadjes geel, de Vrugtbeginzels roodachtig: 3. Met Roozekleurige Bloemen, wit geaderd, en roodachtige Vrugtbeginzels, die niet zelden omgedraaid zyn: 4. Met wit en rood bonte Bloemen, groen van bodem, de Vrugtbeginzels, rondom de Stylen, alleenlyk paarschachtig hebbende. Dergelyke Verscheidenheden komen hier ook daar van in de Tuinen voor.

Men houdt dit Kruid, dat in 't Fransch *Herbe du Feu* genoemd wordt of *Ellebore noir*, voor het *Veratrum nigrum* van DIOSCORIDES, welks Wortel veel minder scherp is, dan die van het *Veratrum album*, een geheel ander Gewas, vervolgens in de Klasse der Veelwyvigen te beschryven, en gemeenlyk *Helleborus albus* genoemd wordende. Dit laatste verdient eigentlyk den naam van *Nieswortel*, als een sterk Niesmiddel zynde, en tevens een gevaarlyk Purgeermiddel; terwyl de Wortel, van het tegenwoordige Zwarte, de laatste hoedanigheid heeft met minder gevaar. 't Gebruik van deezen Wortel was zeer groot by de oude Artsen in Griekenland. De vermaarde TOURNEFORT zegt, dat de *Helleborus van Hippocrates* niet alleen op de Eilanden *Anticyra*, in de Golf van Zeiton, tot den Griekschen Archipel behoorende, werwaards men oudtyds de Kranzinnigen ter Geneezing zondt (†), groeide, maar dat men dezelve ook over-

(†) *Si tribus Anticyris Caput insanabile* zegt HORATIUS spot-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

overvloedig vondt aan de Oevers der Zwarte Zee, en aan den Voet van den Berg Olympus in klein Asie, omstreeks de vermaarde stad Prusa, alwaar hy derdhalf Pond Extrakt gemaakt hadt, van vyfentwintig Ponden Wortels. Deeze Wortels, die hem verzekerd werden van de echte zwarte Helleborus der Ouden te zyn, geleeken veel naar die van deeze Soort, zo wel als het Kruid, dat echter veel forser groeide, hebbende de Bladen en de Bloemsteelen omtrent een Voet lang (*). Het gedagte Extrakt, evenwel door hem aan drie Armenieren ingegeven, veroirzaakte Walgingen, Snydingen in 't Gedarmte, Pyn in 't Hoofd, trillingen der Leden en andere Toevallen, welken daar in een groote Scherpheid deeden blyken. Men handelt 'er voor 't overige, zegt hy, eveneens mede als met den Wortel van ons Nieskruid, kookende daar van één of anderhalve Drachme in Melk, die, na een Nagt gestaan te hebben, doorgegooten zynde, ingegeven wordt (†).

In Gevallen, daar men de Geneezing niet dan door

spottende, waar uit en uit andere plaatsen blykt, dat de naam dier Eilandjes aan deezen Wortel gegeven werdt. Dus zegt JUVENALIS, *si non eget Anticyrâ*; gelyk men naderhand wel plagt te zeggen: *huic opus est Helleboro*, om een Zot te betekenen.

(*) De Heer HALLER zegt (*Helv.* p. 318.), dat dit een andere Soort was, maar hoe zyn Ed. zulks bewyze, terwyl TOURNEFORT het 'er voor hieldt, blykt niet.

(†) TOURNEFORT *de la Mat. Med.* Tom. I, p. 71, 72. Item. *Voyage au Levant.* Tom. II. p. 188.

door ſterke Buikzuiveringen kan uitwerken, is de Wortel van het Zwarte Nieskruid dikwils met een goeden uitſlag gebruikt, inzonderheid in Krankzinnigheden die uit de Zwarte Gal ontſtaan, de Waterzugt en andere hardnekkige Kwaalen: doch, in de eerſte plaats, moet het Extrakt niet dan tot een Scrupel of minder veelheid ingegeven worden; ten anderen ſchynt de werking veel af te hangen van het Klimaat en Saizoen des Jaars. Ook is in de Wortelen zelf, die men gedroogd krygt, een aanmerkelyk verſchil. Men maakt 'er tegenwoordig, in de middelſte deelen van Europa, weinig gebruik van, dan in Samengeſtelde Winkelmiddelen, dewyl wy van het Ooſten en Westen veiliger Purgeermiddelen bekomen. Zie hier, nogthans, wat Doktor SCOPOLI, in de Zuidelyke deelen, ten dien opzigte aantekent.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

„ De Wortelen van zyne Helleborus heeft
„ HIPPOCRATES, zo menigmaal hy daar van
„ melding maakte, onder de ſcherpſte Purgeer-
„ middelen geteld. Dat die zelfde kragt in de
„ onzen zy, leert de byna dagelykſe Ondervin-
„ ding: zo dat het wonder is, dat de Purgee-
„ rende kragt der Helleborus van LINNÆUS
„ in twyfel getrokken worde. In ons Volk is
„ de bekwaame Gifte van het Poeijer der Wor-
„ telen van twintig tot veertig Greinen bevon-
„ den; terwyl men aan tien Greinen van het
„ Extrakt met klaar Water genoeg heeft; doch,
„ zo het met Zwavelige en Zuure Vogten be-

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

„ reid is geworden, dan behoort men 't in groo-
„ ter veelheid in te geeven en het brengt ligter
„ Buikpyn voort. Een Klyfteer uit het Afkook-
„ zel van een half Once des Wortels is tegen
„ Beroerdheid van meer dienst dan de Koloquint
„ en andere Middelen. De Boeren geneezen
„ hunne Osfen, door onder de gewonde Huid
„ een brokje in te fteeken van den verfchen
„ Wortel, waar door eene groote Zwelling en
„ geftadige uitvloeijing van Etter ontftaat. Doch
„ daar is in de Helleborus iets geheel byzonders
„ en weezentlyk nadeeligs. Ik heb een frisfche
„ Meid, geen de minfte Ziekte onderhevig,
„ dertig Greinen laaten gebruiken van den ge-
„ pulverifeerden Wortel. Hier van kreeg zy
„ tweemaal één Afgang zonder Pynlykheden,
„ doch daar op volgde zekere dofgevoeligheid
„ der Leden en ongewoone ftyfheid, welke nog-
„ thans door bekwaame Middelen overging. Is
„ dit dat Vermogen van de Helleborus, ook
„ Stuiptrekkingen maakende, 't welke HIP-
„ POCRATES reeds voor lange waargenomen
„ heeft?"

III. *Helleborus viridis.* Groen.

(3) Nieskruid *met een tweedeelige Steng, de* *Tak-*

(3) *Helleborus* Caule bifido, Ramis Foliolis bifloris &c. Hell. Caule æq. foliofo &c. *H. Cliff.* 227. *Ups.* 158. R. *Lugdb.* 484. GER. *Prov.* 389. KRAM. *Auftr.* 163. Hell. niger Hortenfis Flore viridi. C. B. *Pin.* 185. Elleborum nigrum alterum. CAM. *Epit.* 941. Veratrum nigrum fecundum. DOD. *Pempt.* 385. Helleboraftrum. LOB. *Ic.* 680.

Takken met tweebloemige Blaadjes; de Bladen gevingerd.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Polygynia.*

Deeze andere Soort van Zwart Nieskruid, groeit niet alleen in de Oostenrykse Gebergten by Weenen en elders, maar komt ook in Steenige Valeijen der Alpen in de Zuidelyke deelen van Europa voor. Hier is zy een Tuinplant, niet minder zonderling dan de voorgaanden, alzo de Bloemen uit een Scheede van Blaadjes voortkomen, hoedanigen, dikwils tot negen in getal, Straalswyze, op de Bladsteelen geplaatst zyn, die ook allengs zig boven de Bloemstengen verheffen. De Kleur der Bloemen, bovendien, is groen, en zy openen zig niet zydelings, maar hangen nederwaards, terwyl in dezelven vyf of meer Zaadhuisjes, die naar Haauwtjes zweemen, aanrypen.

(4) Nieskruid *met een veelbloemige gebladerde Steng en Voetachtige Bladen.*

IV. *Helleborus fœtidus.* Stinkend.

Aanmerkelyk verschilt deeze, die in Duitschland, Switzerland, Provence en Languedok valt,

(4) *Helleborus* Caule multifloro folioso, Fol. Pedatis. Hell. Caule inferne angustato &c. GER. *Prov.* 385. GOUAN *Monsp.* 268. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. Hell. niger fœtidus. C. B. *Pin.* 185. Helleboraster maximus. LOB. *Ic.* 679. Veratrum nigrum tertium. DOD. *Pempt.* 386. HALL. *Helv.* 317. *β.* Helleb. niger trifoliatus. MORIS. III. S. 12. T. 4. f. 7. MUNT. *Ic.* ad p. 334. Quarto.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Veelwyvige.*

valt, door dien zy een gebladerde Steng heeft en geene Wortelbladen. Men vindtze, gelyk de voorgaande, als een basterd - Soort van 't Zwarte Nieskruid aangemerkt. Zy groeit wel anderhalf Elle hoog langs de Rivier van Montpellier en bloeit 'er, zo de Heer GOUAN meldt, het geheele Jaar. Anderen haddenze reeds *Winter - Nieskruid* geheten, zo wel als de eerste Soort, of *Pied de Grifon*, wegens de Bladen. De naamen *Christwurts*, *Beerwurts* en *Vuurkruid*, zyn haar met de andere Soorten gemeen. Deeze noemt men, in 't byzonder, *Sesamoides* en *Consiligo*, wegens de Gestalte, misschien; of ook *Helleboraster*, om dat zy in Kragten naar het Nieskruid gelyke. De Wortel is hard, gedraaid, zeer Vezelig, bruin, bitterachtig, heet, en heeft een vunzigen Reuk, gelyk de geheele Plant.

V. *Helleborus trifoliatus.* Driebladig.

(5) Nieskruid *met eene eenbloemige Steng en drievoudige Bladen.*

Van het Driebladig zwart Nieskruid, dat door MUNTING afgebeeld is en tot de voorgaande Soort betrokken, verschilt grootelyks deeze, die in de Bosschen van Kanada en Siberie, als ook op Ysland, voortkomt. Het is maar een klein, doch fierlyk Plantje, grootelyks afwykende

(5) *Helleborus* Scapo unifloro, Fol. ternatis. OED. *Dan.* 566. *Am. Acad.* II. p. 356. T. 4. f. 18. KALM. *It.* III. p. 379, 460.

de van de Geſtalte der andere Soorten, hebbende de Wortelblaadjes byna als die van Klaver, zeer lang en dun geſteeld, met de Bloemſteng nog eens zo lang. De Bloem en Vrugtmaaking alleen heeftze hier t'huis gebragt. KALM vondt den Grond der Boſſchen, in Kanada, op veele plaatſen met dit Kruidje alleen, of ook onder Klaver-Zuuring en Stevenskruid, bedekt. De Bladen en Steelen werden van de Wilden en Franſchen gebruikt, om Wol, Leder en andere dingen, geel te verwen.

IV. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Polygynia.*

CALTHA. Geelbloem.

Den naam van *Populago*, die aan dit Kruid door TABERNÆMONT gegeven en door TOURNEFORT behouden was, heeft de Ridder veranderd in *Caltha*, een naam aan de Goudsbloemen gemeen, welken zyn Ed. onder den Geſlagtnaam *Calendula* heeft begreepen. In Kenmerken verſchilt het weinig van 't voorgaande, dan dat de Bloem geen Honigbakjes heeft.

Maar ééne Soort (1) is hier van bekend, welke van BAUHINUS genoemd werdt *Caltha paluſtris*, dat is Moeras-Geelbloem, dewyl dit

I. *Caltha paluſtris.* Moeraſſig.

(1) Caltha. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 703. p. 381. *Veg.* XIII. p. 432. GORT. *Belg.* 160. KRAM. *Auſtr.* 163. HALL. *Helv.* 319. GOUAN *Monsp.* 268. &c. *H. Cliff.* 228. R. *Lugdb.* 484. GRON. *Virg.* 166. Populago major & minor. TAB. *Ic.* 750. TOURNF. *Inſt.* 273. Caltha paluſtris. C. B. *Pin.* 276. DOD. *Pempt.* 598. LOB. *Ic.* 594.

IV. AFDEEL XIV. HOOFDSTUK. dit Kruid in vogtige Velden en Moerasſen, ja zelfs in ſtaande Wateren, op veele plaatſen in Europa groeit, gelyk by ons op laage Weidlanden. De Franſchen noemen het, deswegen, *Souci d'Eau*, de Engelſchen *Marsh-Marigold*, de Duitſchers *Wieſsblum*, *Moſsblume* of *Dotterblume* en ons Landvolk *Boterbloemen*. Het groeit ook in Virginie.

Veelwyvige.

Uit een Vezeligen Wortel geeft dit Kruid veele dikke Bladſteelen met gladde dikke ronde Bladen, donker groen, aan den rand fyn gekarteld, en niet zo zeer naar die van den Peppelboom, waar van het den naam ſchynt te hebben, als naar die van de Kleine Gouwe of het Speenkruid gelykende, maar veel grooter. Met die der Lepelbladen of der kleine Plompen ſtrooken zy ook taamelyk. De Bloemen zyn zeer groot en hoog geel, ten minſte in de Verſcheidenheid met groote Bloemen, terwyl men de andere in de Tuinen heeft met dubbelde of volbladige Bloemen. De Meeldraadjes zyn tweederley: de buitenſten eens zo lang, Knodsachtig, met ſamengedrukte Knopjes; de binnenſten kleiner en met breeder Meelknopjes voorzien. Op dezelven volgen veele omgeboogene Haauwtjes, die het Bloemſteeltje kroonen. Het Kruid wordt gezegd ſcherpſappig en ſchadelyk voor het Vee te zyn; gelyk men ook ziet, dat de Beeſten hetzelve ſtaan laaten, doch de Bloemen worden ſomtyds gebruikt om een geele Kleur te geeven aan de Boter.

HYDRASTIS. Waterblad. IV. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Polygynia.*

Tot de Klasse der Veelmannigen en den Rang der Veelwyvigen behoort eindelyk nog dit Kruid, dat gelykt naar het *Hydrophyllum*, voorheen beschreeven *, door my Geutjes-Bloem genaamd, en derhalve geef ik hier, als in 't Water groeijende, den naam van *Waterblad* aan.

I. *Hydrastis Canadensis.* Kanadasch.

De eenigste Soort daar van (1), insgelyks een Plant van Noord-Amerika, en van Kanada in 't byzonder, is niet zeer bekend. Zy heeft twee gesteelde gepalmde Bladen, aan den voet uitgehold, wier Kwabben een zydelings Kwabbetje hebben, Zaagswyze getand zynde en groen, naar die van den Ahornboom gelykende. Geen Kelk heeft zy, maar drie Bloemblaadjes zonder Honigbakjes en de Vrugt is een Bezie, uit eenzaadige Korrels bestaande, volgens den Heer ELLIS, zegt de Ridder. De Kruidkundige MILLER heeft dit Gewas, onder den naam van *Warneria*, in Plaat gebragt.

XV. HOOFD-

(1) Hydrastis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 704. p. 381. *Veg.* XIII. p. 432. Hydrophyllum verum Canadensium. *Sp. Plant.* I. p. 146. Warneria. MILL. *Ic.* 290. T. 285.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK.

XV. HOOFDSTUK.

Beschryving der TWEEMAGTIGE KRUIDEN (Didynamia,) *dus genaamd, om dat zy van* de vier Meeldraadjes twee langer *hebben dan de twee anderen: waar toe de zogenaamde* Kransjes Kruiden, *gelyk de* Melisse, Thym, Orégo, *en veele anderen; als ook de* Grynsbloemigen, *gelyk het* Leeuwenbek-, Vingerhoed-Kruid, *enz, enz. behooren.*

De algemeene Kenmerken van deeze Klasse zyn, gelyk ik te vooren een en andermaal gemeld heb, zeer eenvoudig. Hier komen de meeste Planten in, welken de vermaarde TOURNEFORT voorgesteld hadt, onder den naam van Kruiden en Heestertjes met *gelipte en onregelmaatige eenbladige* Bloemen; doch waar by, door den Heer LINNÆUS, nog verscheidene gevoegd zyn, die in 't getal en de hoedanigheid der Meeldraadjes, waar van deeze Klasse den naam voert, overeenkomen. Dus zyn hier de zodanigen in begreepen, die, volgens de Natuurlyke Orde, den naam van *Verticillatæ*, dat is Gekranste of Kranskruiden, en van *Personatæ* of Grynsbloemigen draagen (*). Zy zyn alle in de twee Rangen

(*) Zie het II. DEELS, I. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 194.

gen van *Bloot-* en *Schuilzaadigen* verdeeld, en de meeſten zyn *Kruiden*, gelyk wy nu zullen zien. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

De BLOOTZAADIGEN, dus genaamd om dat de Zaaden bloot aanrypen in de byna onveranderde Kelk, zyn de gezegde *Kransjes-Kruiden*, de Bloemen veelal Kranswyze geaaird of in Kransjes om de Steng en Takjes draagende. Derzelver algemeene Eigenſchap is, dat zy een Vrugtbeginzel hebben, 't welk als een Propje ſluit in het onder-end van de gelipte Bloem en waar op een enkelde dunne Styl ſtaat, die zig doorgaans, aan 't end, Gaffelswyze in twee Stempels verdeelt, dikwils buiten de Bloem uitſteekende en een weinig langer dan de Meeldraadjes, waar van twee langer, twee korter zyn, gelyk tot de Kenmerken van deeze Klasſe behoort. De Meeldraadjes komen onder uit het Pypje van de Bloem voort, en 't getal der Zaaden is byna altoos vier. Het eerſte Geſlagt heet *Gymnospermia.*

A J U G A. Senegroen.

Onder deezen Latynſchen naam, die van ſommigen aan de Chamæpitys is gegeven, komt hier het Kruid voor, dat men gemeenlyk *Senegroen* noemt, en deszels mede-Soorten.

De Kenmerken beſtaan in een gelipte Bloem, welke de bovenſte Lip zo klein heeft, dat de Meeldraadjes daar boven uitſteeken.

Hier

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Hier van komen de vyf volgende Soorten voor, naamelyk

(1) Senegroen *met omgekeerde Bloemen.*

I. *Ajuga Orientalis.* Levantsch. Deeze door TOURNEFORT in de Levant gevonden en uit Zaad in de Europische Tuinen voortgeteeld, maakt een niet onsierlyk Gewas uit, zo de geleerde DILLENIUS aanmerkt, wegens de aartigheid haarer Bloemen, die als omgekeerd zyn, hebbende de bovenste Lip zeer groot en de onderste klein, met byhangende Kwabbetjes, van Kleur wit met paarsche Randjes, of blaauwachtig Violet, met een wit Vlakje. Voorts is de Plant zeer ruig, groeijende een of twee Voeten hoog en gepaarde Bladen hebbende, Kruislings aan de Steng geplaatst, welke naar die van de volgende gelyken.

II. *Pyramidalis.* Pieramidaal. (2) Senegroen *dat vierhoekig pieramidaal is en ruig, met de Wortelbladen zeer groot.*

In Sweeden, Switzerland, Duitschland, groeit dee-

(1) *Ajuga* Floribus resupinatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 705. p. 387. *Veg.* XIII. p. 438. Teucrium Stam. tub. Corollâ brevioribus. R. *Lugdb.* 306. Bugula Orient. villosa, Flore inverso candido & cœruleo. TOURNF. *Cor.* 14. DILL. *Elth.* 60. T. 53. f. 61.

(2) *Ajuga* tetragono-pyramidalis &c. KRAM. *Austr.* 164. *Fl. Suec.* 475, 512. OED. *Dan.* 185. *Mat Med.* 306. DALIB. *Par.* 169. Consolida media Pratensis cœrulea. C. B. *Pin* 260. Cons. media Genevensis. J. B. *Hist.* III. p. 432. Bugula Fol. angulose dentatis Caule simplici. HALL. *Helv.* 635. Phyllochnois. REN. *Sp.* 126.

deeze Soort, die de Bloemen pieramidaal heeft, verschillende weinig van het Gemeene Senegroen, dan dat zy de Stengen ruiger en de Bladen dieper gekarteld heeft, zo J. BAUHINUS, die dezelve by Geneve vondt, aanmerkt. De Bloemen waren paarsch, rood of wit. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(3) Senegroen *met een enkelde Steng, de Stengbladen zo groot als de Wortelbladen hebbende.* III. *Ajuga Alpina.* Alpisch.

Deeze, op de Switzersche en Oostenrykse Alpen huisvestende, heeft de Bloemen blaauw en de Blikjes niet gekleurd, maar groen.

(4) Senegroen *met Wollige gestreepte Bladen en ruige Kelken.* IV. *Genevensis.* Geneefsch.

De Kruidkundige Heer GERARD merkt deeze aan als eene Verscheidenheid van het Pieramidaale, HALLER van het Gemeene Senegroen, en CLUSIUS was van het zelfde denkbeeld. Zy komt zo wel als de anderen in Oostenryk, Provence en elders voor, en verschilt byna alleen door haare Vleeschkleurige of bleekroode Bloemen.

(5)

(3) *Ajuga* Caule simplici, Fol. Caulinis &c. Ajuga Fol. oblongo-ovatis. MILL. *Dict.* 2. Bugula Folio maximo &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 184. Bug. Alpina maxima. TOURNF. *Inst.* 209.

(4) *Ajuga* Fol. tomentosis lineatis, Calycibus hirsutis. Bugula Carneo flore. CLUS. *Hist.* II. p. 43. GER. *Prov.* 275.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

V. *Ajuga reptans.* Kruipend.

(5) Senegroen *dat glad is met voortkruipende Scheuten.*

Dit is het Gemeene *Senegroen* of *Ingroen*, groeijende niet alleen, gelyk de Ridder zegt, in de Zuidelyke, maar ook in de middelſte deelen van Europa. Het komt, in onze Nederlanden, veel voor op de Weidlanden en aan de Wegen. Volgens den Heer HALLER is het, in Switzerland, met blaauwe Bloemen zeer gemeen, met roode niet zeldzaam en met witte Bloemen komt het op de Bergen voor. Het heeft een opſtaande Steng van een half Voet, die Bloeſem draagt en deeze geeft zydelings Scheuten uit, die op den Grond leggende wederom Bloemſtengen ſchieten. De Bladen zyn ovaal, weinig ruig, met groote kerven ingeſneeden, om laag langwerpiger, aan de Stengen byna rond, dikwils roodachtig met veel Pluis daar tusſchen, maakende boven een digte Bloem - Aair, van agt- en meerbloemige Kransjes. Hier op volgen vier Zaadjes die in de Kelk vervat zyn.

Dit Kruid wordt van ſommigen *Bugula*, van anderen *Prunella* geheten Men houdt het voor de *Conſolida media* der Ouden en onder dien naam is het in de Winkels, als een Geneesmiddel, bekend,

(5) *Ajuga* glabra Stolonibus reptantibus. GORT. *Belg.* 161. Teucrium Fol. obverſe ovatis crenatis &c. *H. Cliff.* 301. R. *Lugdb.* 506. GOUAN *Monsp.* 269. KRAM. *Auſtr.* &c. Conſolida media Prat. cœrulea. C. B. *Pin.* 260. DOD. *Pempt.* 135. LOB. *Ic.* 475.

kend, wordende geteld onder de Kruiden, die men, wegens haare Wondheelende eigenschap, *Consolidæ* noemt. Het is bitter en eenigszins samentrekkende. LINNÆUS hadt zulks aan het Pieramidaale toegeschreeven.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

TEUCRIUM. Gamander.

Van dit uitgebreide Geslagt heeft de Bloem geen eigentlyke boven-Lip, als zynde daar in tweeën gedeeld en dus een Opening maakende, die de Meeldraadjes als 't ware doorgang geeft of waar door zy zig aan 't Oog vertoonen.

Het bevat vyf-en dertig Soorten, alzo 'er, wegens de overeenkomst van de figuur der Bloemen, de *Veld-Cypres*, het *Waterlook*, *Gamanderlyn*, *Polie* en andere bekende Kruiden, t'huis gebragt zyn; weshalve ik het den naam van *Gamander* geef.

(1) Gamander *met veeldeelige Bladen en eenzaame Bloemen zydelings.*

I. *Teucrium Campanulatum.* Klokswyze.

Deeze Soort, in de Levant en de Zuidelyke deelen van het Napelsche, op vogtige plaatsen, voortkomende, gelykt veel naar de Derde, maar is glad van Loof, blyft over en heeft witachtige Bloe-

(1) *Teucrium* Fol. multifidis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 706. p. 387. *Veg.* XIII. p. 438. R. *Lugdb.* 306. N. 11. Teucrium Cal. campanulato. BOERH. *Lugdb.* I. p. 181. β. Teucrium supinum perenne palustre Apulum glabrum &c. TILL. *Pis.* 163. T. 49. f. 1. ALL. *Taur.* 53.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. Bloemen, met Klokswyze Kelken, waar van de bynaam is ontleend.

II. *Teucrium Orientale.* Levantsche.

(2) Gamander *met veeldeelige Bladen en getroste Bloemen.*

In de Levant is deeze door TOURNEFORT waargenomen, die mooglyk maar eene Verscheidenheid zal zyn van de voorgaande, zo LINNÆUS aanmerkt.

III. *Botrys.* Druifkruid.

(3) Gamander *met veeldeelige Bladen en drie gesteelde Bloemen by elkander zydelings.*

De ronde gezwollen Kelken doen de Bloemen van deeze zig eenigszins Druifachtig vertoonen, weshalve het tot de Druifkruiden is betrokken geweest. Anderen maakenze tot een Soort van Veld-Cypres en het behoort daar toe voorzeker, zegt DODONÉUS, om dat het een Harstachtigen Reuk heeft. LOBEL noemt het Gamanderlyn met gesnipperde Bladen, die gevind zyn, volgens den Heer HALLER. Deez' zegt, dat de Steng naauwlyks ooit een Voet hoog groeit en dat het onder de Stoppels voorkomt

(2) *Teucrium* Fol. multifidis, Flor. Racemosis. Teucr. Fol. pinnatifidis &c. *H. Cliff.* 301. R. *Lugdb.* 307. N. 14. Teucr. Or. angustif. laciniatum &c. TOURNF. *Cor.* 14. COMM. *Rar.* 25. T. 25.

(3) *Teucrium* Fol. multifidis, Flor. later. ternis pedunculatis. R. *Lugdb.* 306 N. 10. GOUAN *Monsp.* 271. GER. *Prov.* 276. *H. Cliff.* 303. R. *Lugdb.* 306. Botrys Chamædrioides. C. B. *Pin.* 138. Chamæpitys altera. DOD. *Pempt.* 46. Chamædrys laciniatis foliis. LOB. *Ic.* 385.

komt op de Bouwlanden in Switzerland. In Provence groeit het op Steenige plaatſen en Rotſen: in Ooſtenryk op Akkers tusſchen de Wyngaarden. Men viudt het doorgaans op hooge Koornvelden in Italie. De ruigte onderſcheidt het aanmerkelyk van de voorgaanden. Het heeft een aangenaamen, Wynachtigen, Kruiderigen Geur.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

(4) Gamander *met driedeelige Liniaale effenrandige Bladen, ongeſteelde zydelingſe eenzaame Bloemen en verſpreide Stengen.*

IV. *Teucrium Chamæpitys.* Veld-Cypres.

Dit Kruid is 't, dat men *Veld-Cypres* noemt in de Nederlanden, in Duitſchland *Je langer je lieber*, in Engeland *Groundpine*, in Vrankryk *Ive Moschate.* Die laatſte benaaming zou echter nader toekomen aan de Zevende Soort. Het komt in de Zuidelyke deelen van Europa wild op de Akkers voort, doch wordt by ons in de Hoven, daar men Geneeskruiden teelt, gezaaid, als zynde een Jaarlyks Gewas. In 't wilde groeit het dikwils maar een Handbreed, doch in de Tuinen omtrent een Voet hoog, hebbende de Bladen, die zeer ſmal zyn, ſomtyds zo lang als de

(4) *Teucrium* Fol. trifidis Linearibus integerrimis &c. *Mat. Med.* 287. GORT. *Belg.* 16?. KRAM. *Auſtr.* 165. GER. *Prov.* 276. GOUAN *Monsp.* 270. *H. Cliff.* 301. R. *Lugdb.* 306. N. 9. GRON. *Virg.* 64. Chamæpitys lutea vulgaris ſ. Folio trifido. C. P. *Pin.* 249. Chamæpitys prima. DOD. *Pempt.* 46. Ajuga ſ. Chamæpitys mas. Dioscor. LOB. *Ic.* 382.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

de Stengetjes, en de Bloempjes in derzelver Oxelen. Het is op 't aanraaken kleverig en als Harstig, hebbende een welriekende Geur. Men acht het een afdryvende kragt te hebben, in opstopping der Stonden, en het Aftrekzel zou dienstig zyn tegen de Jicht; weshalve zy ook *Iva Arthritica* geheten wordt.

V. *Teucrium Nisfolianum.* Nisfoliaansche.

(5) Gamander *met drie- en vyfdeelige Draadachtige Bladen, eenzaame gesteelde Bloemen tegen elkander over en een leggende Steng.*

VI. *Pseudopitys.* Basterde.

(6) Gamander *met driedeelige driesneedige Liniaale Bladen, getroste Bloemen en een stekelige Steng.*

VII. *Iva.* Moskaate.

(7) Gamander *met byna driepuntige Liniaale Bladen en ongesteelde zydelingse eenzaame Bloemen.*

Dee-

(5) *Teucrium* Fol. trifidis quinquefidisque Filiformibus &c. Teucr. supin. annuum Lusitanicum. TOURNF. *Inst.* 208. Chamædrys annua multiflora &c. MOR. *Hist.* III. p. 423. S. 11. T. 22. f. 19.

(6) *Teucrium* Fol. tripartitis trifidis Linearibus &c. GER. *Prov.* 276. Chamæpitys spuria multifido Folio, Lamii Flore. C. B. *Pin.* 250. Pseudo-Chamæpitys. CLUS. *Hist.* II. p. 185. Chamæpitys alia. CAM. *Epit.* 680. Ajuga adulterina. CLUS. *Pann.* 483?

(7) *Teucrium* Fol. subtricuspidatis Linearibus &c. Teucr. Fol. Axillaribus. &c. GOUAN *Monsp.* 271. Teucr. Fol. Lanceolatis obtusis dentatis &c. R. *Lugdb.* 306. N. 8. Chamæpitys Moschata Fol. serratis. C. B. *Pin.* 249. Chamæpitys spuria prior. DOD. *Pempt.* 47. Iva Moschata Monspeliensis LOB. *Ic.* 384. Anthyllis altera. CLUS. *Hist.* II. p. 186. *Pann.* 482.

Deeze drie Soorten gelyken alle meer of min naar de gemeene Veld-Cypres. Haare Natuurlyke Groeiplaats is in Portugal en Spanje, en andere Zuidelyke deelen van Europa, inzonderheid der laatste, welke wegens haare Moskeljaat-Reuk den naam van *Iva Moschata* heeft. De middelste, die men *Basterd-Veld-Cypres* noemt, groeit aan de Zeekust van Provence, by Marseille. Van deeze loopen de Kelkslippen in spitse Punten uit. CLUSIUS heeft de derde tot de *Anthyllis* der Grieken t'huis gebragt. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(8) Gamander *met Vinswyz' veeldeelige Bladen, een zeer enkelde opgeregte Steng en Elswyz' gepalmde Blikjes.* VIII. *Teucrium Mauritanum.* Barbarysche.

Door den beroemden SHAW is deeze, welke hy in Barbarie gevonden hadt, doch zeer sober afgebeeld. Zy heeft, zegt hy, Bladen als de Ridderspooren en schoone witte Bloemen, twee aan ieder Knoop van de Steng, die niet getakt is, vierkant, met gladde Bladen. Volgens de Afbeelding zyn de Kelken in deeze Soort ook zeer spits gepunt en geschoord met zonderlinge Blikjes.

(9) Gamander *met geheel effenrandige ovaale van* IX. *Fruticans.* Heesterig.

(8) *Teucrium* Fol. pinnato-multifidis &c. Teucrium Delphinii folio, non Ramosum. SHAW. *Afr.* 575. T. 575.

(9) *Teucrium* Fol. integerrimis ellipticis subtus tomentosis &c. Teucrium Fol. ovato-oblongis &c. *H. Cliff.* 302. R. *Lugdb.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

van onderen Wollige Bladen, en zydelingse eenzaame gesteelde Bloemen.

X. *Teucrium latifolium.* Breedbladig.

(10) Gamander *met geheel effenrandige Ruitachtige spitse ruige Bladen, die van onderen Wollig zyn.*

Deeze beiden behooren tot het *Teucrium Bæticum* van CLUSIUS, dus genaamd, om dat hetzelve groeit in de Zuidelykste deelen van Spanje. Het is een Heesterig Gewas, zegt hy, dat somtyds eens Menschen hoogte bereikt, doch gemeenlyk laager blyft. Het heeft enkelde Stengen van een Vinger dik, met een witten Bast, en Takjes hier en daar, tegen elkander over; de Bladen een weinig uitgehoekt, van boven donker groen, van onderen Wollig en zeer bitter: de Bloemen wit.

XI. *Creticum.* Kandiaasche.

(11) Gamander *met Lancetvormig Liniaale effenrandige Bladen en drievoudige getroste Bloemen.*

Dit

Lugdb. 305. N. 1. Teucr. peregrinum Folio sinuoso. C. B. *Pin.* 247. Teucr. fruticans Bœticum. CLUS. *Hist.* I. p. 348. *Pann.* 228. DILL. *Elth.* T. 284. f. 366, 368.

(10) *Teucrium* Fol. integerrimis &c. *H. Ups.* 159. Teucr. fruticans Bœticum ampliore folio. DILL. f. 367. Teucr. Bœt. humilius & ramosius. *Hort. Angl.* T. 3.

(11) *Teucrium* Fol. Lanceolato-Linearibus integerrimis &c. *Mat. Med.* 286. *H. Cliff.* 303. R. *Lugdb.* 307. GOUAN *Monsp.* 272. Polium angustifolium Creticum. C. B. *Pin.* 221. Rosmarinum Stæchados facie, ALP. *Exot.* 103. T. 102.

Dit op 't Eiland Kandia groeijende Kruid is ook Heesterachtig, gelykende grootelyks naar de Stéchas, volgens ALPINUS, uitgenomen, dat de Bloemen enkeld tusschen de Bladen voortkomen, in grootte en kleur als die van Rosmaryn. De Reuk was aangenaam, de Smaak bitterachtig: des hy het tot versterking der Ingewanden kragtiger dan de Stéchas oordeelde te zyn. Het komt, onder den naam van *Polium Creticum*, in de Theriaak en Mithridaat der Apotheeken.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(12) Gamander *met effenrandige spits Eyronde gesteelde Blaadjes, die van onderen Wollig zyn en getroste eenzydige Bloemen.*

XII. *Teucrium Marum.* Syrische.

(13) Gamander *met Eyronde Blaadjes, van boven glad en Zaagswyze getand en getroste Bloemen, de Kransjes uit zes Bloemen bestaande.*

XIII. *Multiflorum.* Veelbloemige.

Deeze beiden komen voor in Spanje, en behooren tot het Kruidje dat men *Marum* noemt, waar van het eerste, onder den naam van *Marum*

(12) *Teucrium* Fol. integerrimis ovatis subtus tomentosis &c. *H. Cliff.* 303. *Ups.* 159. *Mat. Med.* 285. R. *Lugdb.* 305. Marum Cortusi. J. B. *Hist.* III. p. 242.

(13) *Teucrium* Fol. ovatis superne glabris &c. R. *Lugdb.* 307. Chamædrys multiflora tenuifolia Hisp. TOURNF. *Inst.* 205. Teucr. Flor. verticillatis &c. GOUAN *Monsp.* 272. ZINN. *Gott.* 291. Marum Hisp. nigrum. BOCC. *Mus.* T. 117.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Blootzaadige.

rum Syriacum, insgelyks een Ingredient is van oude Winkelbereidingen. De Geur van 't zelve is alleraangenaamst en sommigen hebben de kragten van dit Kruidje, (misschien door den lekkeren Reuk misleid zynde, zegt GEOFFROY,) ongemeen opgevyzeld. 't Is geenszins de *Bok-Orégo* van LOBEL, gelyk die Autheur schynt te willen, noch ook het *Marum Syriacum*, dat deeze afbeeldt, maar onder dien naam komt het voor in de beschryving der Planten van den Leidsen Tuin, door HERMANNUS. Dit wordt dan voor het *echte Marum* gehouden, zynde witachtig van Kleur, maar het andere noemt men *zwart Marum*, om dat de Blaadjes van boven zwartachtig groen zyn. Het eerste groeit ook op de Hieres-Eilanden by Provence en waarschynlyk in Syrie.

XIV. *Teucrium Laxmanni.* Laxmanse.

(14) Gamander *met langwerpig Eyronde geheel effenrandige, ongesteelde Blaadjes, en eenzaame Bloemen, die ongesteeld zyn.*

De Heer LAXMAN heeft deeze, die de Steng een half Voet hoog en ruig, de Blaadjes drieribbig en de Bloemen aan éénc zyde heeft, in Siberie gevonden.

XV. *Sibiricum.* Siberisch.

(15) Gamander *met Eyronde Zaagtandige Bladen; eenzaame driebloemige Steeltjes, met het*

(14) *Teucrium* Fol. ovato-oblongis integerrimis sessilibus &c.

(15) *Teucrium* Fol. serratis ovatis, Pedunculis solit. trifloris &c. Teucrium Chamædryos folio. GMEL. *Mss.*

het middelste Bloempje ongesteeld en Liniaal-Lancetvormige Blikjes. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Deeze, die den naam naar dat Gewest voert, heeft, onder de Mikjes der Bloemen, twee spitse effenrandige Blikjes, zo lang als de Kelk, gelyk in de Berg-Keule. De Bladen zyn wederzyds kaal.

(16) Gamander *met Lancetswys' ovaale, stompachtige, geheel effenrandige Bladen en vierdeelige eenzaame Kelken.* XVI. *Teucrium Salicifolium.* Wigbladige.

In de Levant is deeze door TOURNEFORT gevonden en Veld-Cypres met Wilgenbladen getyteld. De Stengetjes zyn een Handbreed hoog, de Blaadjes gepaard, zo wel als de Bloempjes, die driemaal korter zyn en geen het minste blyk hebben van een boven-Lipje.

(17) Gamander *met Lancetvormige, uitgegulpt Zaagtandige Bladen, van agteren regthoekig en eenzaame Bloemen.* XVII. *Asiaticum.* Oostindische.

In Oostindie valt deeze, naar welke het Heesterige Portugaalsche Gamanderlyn met Melisse-Bladen, van TOURNEFORT, schynt te gely-

(16) *Teucrium* Fol. Lanceolato-ellipticis obtusiusculis &c. Chamæpitys Or. Salicis folio. TOURNF. *Cor.* 14. SCREB. 17. T. 9.

(17) *Teucrium* Fol. Lanceolatis repando-serratis &c. *Mant.* 80. Chamædrys Frut. Lusitanica, Melissæ folio, Flore minore punctato. TOURNF. *Inst.* 205?

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

lyken. De Steng is vierkantig, een Voet hoog, gearmd, met korte Takjes; de Bladen zyn spits getand, met wyde hoeken, van boven rimpelig, van onderen Wollig, bleek groen: de Kelk is ongelyk verdeeld, met de bovenste Slip Hartvormig: de Bloem witachtig, zonder eenige boven-Lip, de onderste driedeelig en heeft zeer korte Meeldraadjes.

XVIII. *Teucrium Cubense.* Kubasche.

(18) Gamander *met Wigvormig Zaagswys' ingesneeden, gladde Bladen, tot een Steeltje versmallende, en eenzaame gesteelde Bloemen.*

Op vogtige Velden van 't Eiland Kuba, in de Westindiën, vondt de Heer JACQUIN deeze, met de Steng anderhalf Voet hoog, en in de Keizerlyke Broeihuizen, te Weenen, voortgeteeld, is zy aldaar een overblyvende Plant geworden. De Onderlip der Bloempjes gelykt naar een Hellebaard. De Zaaden zyn zwartachtig.

XIX. *Arduini.* Arduinse.

(19) Gamander *met Eyronde Zaagtandige Bladen en eene geaairde, ronde, ongesteelde end-Tros.*

Dit

(18) *Teucrium* Fol. Cuneatis, Serrato-incisis, glabris, in Petiolum attenuatis, Flor. solit. pedunculatis. JACQ. *Obs.* II. p. 5. T. 30. *Amer. Hist.* 172. Tab. 183. f. 74.

(19) *Teucrium* Fol. ovatis serratis, Racemo spicato teret sessili terminali. *Mant.* 81. Teucrium Spicis ovatis, crenatis subhirsutis &c. ARD. *Sp.* 1. p. 12. T. 3.

A
Fig. 1.
Fig. 2.
B

A
Fig. 1.

Dit Kruid, door den Heer ARDUIN opgegeven en afgebeeld, is geheel ruigachtig, en heeft Heesterige Stengen, met een geelachtige Haairige Aair aan 't end. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

(20) Gamander *met Eyrond Lancetvormige Zaagtandige Bladen, en eene opstaande Steng, die aan 't end een ronde Aair heeft, van zesbladige Kransjes.* XX. *Teucrium Canadense.* Kanadasche.

Deeze Kanadasche Plant met smallere egaal getande, Wollige, platte Bladen; heeft, in de Tuinen voorkomende, gerimpelde Bladen, die grooter zyn, ongelyk getand en van onderen naauwlyks ruig, naar Brandenetel-Bladen gelykende. Zy heeft den Reuk van Knoflook in Virginie.

(21) Gamander *met Eyronde ongelyk getande Bladen en Bloemtrossen aan 't end der Stengen.* XXI. *Virginicum.* Virginische.

Deeze Virginische heeft, zo wel als de voorgaande, roode Bloemen en de Bladen verschillen weinig, doch zyn lang gesteeld, de Stengen rood en ruigachtig zegt de Ridder.

De

(20) *Teucrium* Fol. ovato-Lanceolatis serratis &c. Chamædrys Canadensis Urticæ folio subtus incano. TOURNF. *Inst.* 205. GRON. *Virg.* 64, 87.

(21) *Teucrium* Fol. ovatis inæqualiter serratis, Racemis terminalibus. GRON. *Virg.* 64, 88. Teucr. Cal. bilabiatis, inferne Ventricosis, Racemis æqualibus, Fol. Cordatis duplicato-crenatis petiolatis. GOUAN *Monsp.* 269.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Japonicum Japansche. PL. LVI. *Fig.* 1.

De Heer THUNBERG heeft in Japan eene Soort van *Teucrium* gevonden, welke zyn Ed. hier t'huis brengt. Ik zal, dewyl zy een weinig verschilt, de Afbeelding daar van, volgens myn Exemplaar, hier mededeelen, als waar uit men daar van kan oordeelen: zie *Fig.* 1. PL. LVI. De Bladen zyn meer Lancetvormig dan Eyrond; doch mooglyk zyn de onderften breeder geweest. Ook komt my de Steng niet rood noch ruig voor; 't welke de Heer LINNÆUS van GOUAN, die aan het *Teucrium Virginicum* zelfs Hartvormige Bladen geeft, ontleend zal hebben.

XXII. *Teucrium Hircanicum.* Hyrcanische.

(22) Gamander *met langwerpig Hartvormige ftompe Bladen, een gearmde gegaffelde Steng, en zeer lange ongefteelde, gedraaide Aairen aan 't end.*

De Stengen zyn Kruidig van deeze Soort, welke Bladen als die van de Winkel-Betonie heeft en zeer lange Aairen, van Bloemen die Slangswyze om de Steng zyn famengehoopt. De afkomst fchynt uit het Landfchap Hyrcanie, tot Perfie behoorende, aan de Kaspifche Zee te zyn.

XXIII. *Masfilienfe.* Marfeiljefche.

(23) Gamander *met Eyronde, rimpelige, karte-*

(22) *Teucrium* Fol. Cordato-oblongis obtufis, Caule Brachiato dichotomo &c. Teucr. Fol. Cord. cren. petiolatis. HALL. *Gott.* 315. ARDUIN. *Sp.* 13. T. 4. FABR. *Helmft.* 81.

(23) *Teucrium* Fol. ovatis rugofis &c. Teucr. Creticum. CLUS.

telig ingesneedene, gryze Bladen, opstaande Stengen en regte eenzydige Trossen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Op 't Eiland Kandia, als ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, inzonderheid by Marseilje, en op de Hieres-Eilanden by Toulon, zou de Groeiplaats zyn van deeze Soort, die een Hartvormige boven-Lip aan haare Bloemen heeft en zeer aangenaam is van Geur.

(24) Gamander *met Hartvormige Zaagtandige gesteelde Bladen, de Bloemtrossen over ééne zyde, en opstaande Stengen.* XXIV. *Teucrium Scorodonia.* Wilde Salie.

Dit Kruid, dat men in de meeste Taalen van Europa *Wilde Salie* noemt, is by ons aan den Duinkant en op Zandige plaatsen in andere Provinciën gemeen. Het groeit ook in Vrankryk, Duitschland en Engeland. TOURNEFORT hadt hetzelve *Heesterige Wilde Gamanderlyn* met Melisse-Bladen geheten. Den naam van *Scorodonia* schynt het bekomen te hebben, wegens zyne naverwantschap met de volgende Soort. In Swit-

CLUS. *Hist.* I. p. 348. Teucr. Frut. incan. Cret. Fl. purpureo. BARR. *Ic.* 869. Chamædrys Frut. Cretica purp. Flore, TOURNF. *Inst.* 405. GER. *Prov.* 277. *Fig.* 11.

(24) *Teucrium* Fol. Cordatis Serratis Petiolatis &c. GORT. *Belg.* 161. DALIB. *Paris* 171. HALL. *Helv.* 632. GER. *Prov.* 278. GOUAN *Monsp.* 270. *H. Cliff.* 301. R. *Lugdb.* 306. Scorodonia. RIV. *Mon.* T. 12. Scordium alterum, s. Salvia sylvestris. C. B. *Pin.* 247. Salvia agrestis s. Sphacelus. DOD. *Pempt.* 291. Scordium alterum Plinii. LOB. *Ic.* 497.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Switzerland komt het dikwils voor in de Berg-Bosfchen.

Het heeft vierkante, harde Stengen, van drie Voeten hoogte, met rimpelige, donker groene, byna gladde Bladen, uit wier Oxelen Bloemtakjes voortkomen, met lange Aairen, yl gekranst, van bleekgeele Bloemen, het Pypje en de Meeldraadjes roodachtig. De Reuk is flaauwer dan die van 't volgende, de Smaak bitter. Het heeft een openende en tevens famentrekkende kragt, en zou derhalve, in Aftrekzel, tegen de Waterzugt van dienst zyn.

XXV. *Teucrium Scordium.* Waterlook.

(25) Gamander *met langwerpige, ongefteelde, Tandswys' ingefneeden Bladen, twee Bloemen die gefteeld zyn in de Oxelen en verfpreide Stengen.*

Dit Kruid komt vry algemeen voor, in de meefte deelen van Europa, op Moerasfige plaatfen. By ons vindt men het in de Duinvaleijen agter het Dorp Lis, en noemt hetzelve *Waterlook*, om dat het naar Knoflook ruikt, waar van het ook zynen Griekfchen naam *Skordion* bekomen heeft. De Franfchen heeten het *Germandrée*

(25) *Teucrium* Fol. oblongis fesfilibus dentato-ferratis &c. *Mat. Med.* 289. GORT. *Belg. Fl. Suec.* HALL. GOUAN &c. KRAM. *Auftr.* 365. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* utfupra. Chamædrys paluftris canescens f. Scordium Officinarum. TOURNF. *Inft.* 205. Scordium. C. B. *Pin.* 247. CAM. *Epit.* 588. DOD. *Pempt.* 126. Scordium five Trixago paluftris. LOB. *Ic.* 497.

drée d'Eau, de Engelſchen *Water-Germander*, dat is Water-Gamanderlyn. IV. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK. *Gymnoſpermia.*

Het bereikt de hoogte van het voorgaande niet, hebbende de Bladen met groote Tanden ingeſneeden, witachtig, zagt en zeer Wollig. Het beſtaat uit zeer Takkige leggende Stengen, waar van de Takjes zig verheffen tot een Voet hoogte. Uit de Oxels der Bladen komen van twee tot vyf Bloemen by elkander, die geen Aair maaken, zynde van Kleur uit den blaauwen bleek paarſchachtig. De middelſte Slip van de Onderlip is groot, langwerpig, minder rond en wederzyds aan 't begin geſpleeten.

Dus beſchryft de Heer HALLER dit zeer vermaarde Kruid, welks ſterke Reuk en Smaak, als ook de Scheidkonſtige Ontleding, toonen, dat 'er veel vlug Olieachtig Zout in zy; 't welk hetzelve, door uitwendige oplegging, zeer bekwaam maakt, om de beginzelen van 't bederf en Verrotting in de Lighaamsdeelen te wederſtaan: des het daar toe ook in gewoon gebruik is by de Heelkundigen. De aanmerking van GALENUS, dat Lyken, op plaatſen leggende, waar dit Kruid veel groeide, niet verrot waren, laat ik daar. Inwendig dient het Aftrekzel als een kragtig Middel, om de uitdryving van ſchadelyke Stoffen, door de Huid, te bevorderen, en is derhalve dikwils in Uitſlaande Ziekten, ja zelfs in de Pest, met voordeel gebruikt. In ſommige Borst-Kwaalen is het ook nuttig, zo wel als tot verſterking der Ingewanden in de Loop;

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Loop; gelyk uit de vermaarde Winkelbereiding, *Diascordium* genaamd, blykbaar is.

XXVI. *Teucrium Chamædrys.* Gamanderlyn.

(26) Gamander *met Wigvormig Eyronde, ingesneedene, gekartelde gesteelde Bladen, drie Bloemen by elkander en leggende eenigermaate Haairige Stengen.*

Dit niet minder algemeen bekende Kruid, 't welk by ons in de Tuinen omtrent Lis, Noordwyk enz., ten dienste der Apotheeken geteeld wordt, groeit in Vriesland wild op Hey-Velden en in sommige Bosschen; gelyk het dus ook voorkomt in Duitschland, Vrankryk, Switzerland, enz. Het wordt in 't Hoog- en Nederduitsch, *Gamanderlyn* of *Bathengel* genoemd, in 't Fransch *Chenette* of *Germandrée*, in 't Engelsch *Germander* of *English Triackle.* Men kan van de gedaante best uit de Afbeeldingen oordeelen, terwyl 'er aanmerkelyke Verscheidenheden van zyn, niet alleen in grootte, alzo het met Stengetjes van vier Duim tot een Voet voorkomt, maar ook in meer of minder ruigte en in de Kleur der Bloemen, die gemeenlyk bleek paarsch is, doch in sommigen wit, ja somtyds roodachtig en wit op een zelfde Plant. Daar

(26) *Teucrium* Fol. Cuneiformi-ovatis incisis crenatis &c. *Mat. Med.* 288. GORT. *Belg.* 162. KRAM. *Austr.* 166. HALL. *Helv.* 630. GER. *Prov.* 278. GOUAN *Monsp.* 272. *H. Cliff.* 302. R. *Lugdb.* 307. Chamædrys major & minor repens. C. B. *Pin.* 248. DOD. *Pempt.* 43. LOB. *Ic.* 491.

Daar komen van twee, drie tot vyf, boven aan de Takjes, met kleiner Blaadjes gefchoord voor, en deeze maaken dat het Kruid zig als met Aairen gekroond voordoet. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Zou dit ook de *Trixago* der Ouden zyn, door welks Afkookzel het Landvolk, zo CELSUS fchryft, zig van het Zydewee wist te geneezen? vraagt Doktor SCOPOLI. De geleerde TRILLERUS was van dit denkbeeld, noemende hetzelve een zeer heilzaame Plant, tegen Borstkwaalen en Jichtige Pynen uitermaate dienftig. Men gebruikt het Aftrekzel met Water, als Thee, of op Wyn gezet. Niet minder is dit Kruid beroemd in Koortfen, als een Maagmiddel, en tot wegneeming van Verftoppingen; doch men moet in allen deezen, dewyl het heet van natuur is, voorzigtig zyn, om het niet te gebruiken daar een fterke Ontfteeking, verdikking of Hitte in het Bloed heerfcht, of eene opftopping plaats heeft in 't Gedarmte.

(27) Gamander *met Eyronde fpits Zaagtandig ingefneedene, gladde Bladen, drie Oxelbloemen en eene opftaande effene Steng.* XXVII. *Teucrium lucidum.* Glinfterende.

Deeze in de Valey van Barcelonette en op het Gebergte in Provence voorkomende, verfchilt van de voorgaande door een opftaande gladde Steng

(27) *Teucrium* Fol. ovatis acute incifo-ferratis &c. Chamædrys Alpina frutescens Folio fplendente. MAGN. *Hort.* 52. T. 52. GER. *Prov.* 278.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.* Steng en gladde Bladen, zo dat menze als eene Verscheidenheid daar van kan aanmerken. Zy heeft, naamelyk, die zelfde gedaante der Bladen en van 't Gewas, om welke deeze Kruiden *Chamædrys*, dat is Laage Eik, en somtyds *Quercula* of Eikje genoemd worden.

XXVIII. *Teucrium flavum.* Geele. (28) Gamander *met Hartvormige stomp Zaagtandige Bladen, effenrandige holronde Blikjes, een Heesterige Steng en driebloemige Trosjes.*

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit dit Kruid, dat men gehouden heeft voor het echte *Teucrium* der Ouden. Het groeit Heesterachtig en heeft bleek geele Bloemen; doch de Verscheidenheid daar van, die door den Heer JUSSIEU voor een byzondere Soort gehouden wordt, heeft dezelven schoon paarsch.

XXIX. *Montanum.* Bergse. (29) Gamander *met eene end-Tros; de Bladen*

(28) *Teucrium* Fol. Cord. obtuse serratis &c. GOUAN *Monsp.* 273. *H. Cliff.* 302. R. *Lugdb.* 307. Teucrium. C. B. *Pin.* 247. Cham. Fruticosior Flore ochroleuco. MORIS. *Hist.* III. p. 421. S. 11. T. 22. f. 1. Teucrium vulgare Frut. primum. CLUS. *Hist.* 1. p. 348. *β.* Teucr. lucidum parvo folio, Fl. venuste purpureo. PLUK. *Alm.* 367. T. 65. f. 2. Chamædrys altera seu assurgens. DOD. *Pempt.* 44.

(29) *Teucrium* Corymbo terminali &c. KRAM. *Austr.* 166. GER. *Prov.* 273. DALIB. *Paris.* 172. *H. Cliff.* 302. R. *Lugdb.* 305. Polium Lavandulæ folio. C. B. *Pin.* 220. Polium majus. CORD. *Hist.* 124.

den *Lancetvormig effenrandig, van onderen Wollig.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(30) Gamander *met eene end-Tros; de Bladen Liniaal, aan den rand omgeboogen.* XXX. *Teucrium supinum.* Leggende.

(31) Gamander *met eene end-Tros; de Bladen Wigvormig rond en gekarteld.* XXXI. *Pyrenaicum.* Pyreneesche.

't Verschil van deeze drie bestaat inzonderheid in het Loof, alzo zy allen de Bloemen getrost hebben aan 't end der Stengetjes, die neerhurken of op den Grond leggen. De eerste groeit in de Zuidelyke deelen van Europa en omstreeks Parys; de tweede, die 'er veel naar gelykt, in de Velden by Weenen: de derde op de Pyreneesche Bergen. Deeze heeft dit byzonders, dat de Blaadjes naar 't end der Stengetjes langs hoe grooter en breeder worden. De Bloemen zyn in deeze rood, in de anderen wit.

(32) Gamander *met rondachtige Aairen langwer-* XXXII. *Polium.* Polie.

(30) *Teucrium* Cor. Term. &c. Polium montanum repens. C. B. *Pin.* 220. Pol. mont. sup. minimum. LOB. *Ic.* 488.

(31) *Teucrium* Cor. Term. &c. Teucr. Fol. Cuneiformibus crenatis &c. R. *Lugdb.* 305. *H. Cliff.* 301. Polium Pyrenaicum sup. Hederæ terrestris folio. TOURNF. *Inst.* 206. Pol. Saxatile purpureum Chamædryoides, amplâ comâ. BOCC. *Mus.* II. T. 61. BARR. *Rar.* 315. T. 1086.

(32) *Teucrium* Spicis subrotundis &c. GOUAN *Monsp.* 270. *H. Cliff.* 302. R. *Lugdb.* 303. GRON. *Orient.* 74. *α.* Polium mon-

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

werpige stompe gekartelde Wollige ongesteelde Bladen en leggende Stengen.

In Provence, Spanje, Portugal, Italie en in de Levant, heeft men Verscheidenheden groeijende gevonden van dit Kruid, 't welke gehouden wordt voor het *Polion* van DIOSKORIDES. Men noemt het in 't Fransch *Pouliot* en in 't Engelsch *Poley*. Het is een laag leggend Kruidje met Houtige Stengetjes, de Blaadjes smal, doch aan 't end breeder, stomp en gekarteld, van boven groen, van onderen Wollig hebbende. Aan 't end der Stengetjes draagt het opstaande Tuiltjes van Bloemen. Het heeft eenigen Reuk en een bitteren Smaak; des men het misschien ook in de Geneeskunde zou kunnen bezigen. TOURNEFORT heeft 'er, wegens de Bloemtuiltjes als Hoofdjes, een byzonder Geslagt van gemaakt, en daar in een menigte Soorten onderscheiden; waar toe de volgende behooren.

XXXIII. *Teucrium Capitatum.* Hoofdige.

(33) Gamander *met gesteelde Hoofdjes, Lancet-*

montanum luteum. β. album. γ. supinum alterum. δ. Supinum Venetum. ε. Mont. repens. C. B. *Pin.* 220, 221. Polium montanum quintum. CLUS. *Hist.* I. p. 362. Hyssopium Dioscoridis. COL. *Ecphr.* I. p. 59. T. 67. Polium. DOD. *Pempt.* 283.

(33) *Teucrium* Capitulis Pedunculatis &c. Polium montanum album serr. latifolium. BARR. *Rar.* 325. T. 1079, 1078. β. Pol. Monspeliacum. J. B. *Hist.* III. p. 699.

eetvormige gekartelde Wollige Bladen en opstaande Stengen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(34) Gamander *met ongesteelde end-Hoofdjes, Liniaale vlakke viervoudig getropte Bladen en leggende Wollige Stengen.* XXXIV. *Teucrium pumilum.* Zeer-kleine.

In Spanje groeijen deeze beide Soorten en meer andere Verscheidenheden van dit Kruid, die door BARRELIER waargenomen en keurig in Afbeelding gebragt zyn.

(35) Gamander *dat gedoornd is, met de Boven-Lip der Kelken Eyrond, de Bloempjes agterover, en dubbelde Bloemsteeltjes.* XXXV. *Spinosum.* Gedoornde.

In Portugal is de Groeiplaats van deeze *Gedoornde Gamander*, een Plantje uitmaakende, somtyds een half of geheelen Voet, zeldzaam een Elle hoog, dat zeer Wollig en ruig is, met langwerpig ronde Bladen, op de kanten flaauw gekerfd, tegenover elkander, in de Oxelen Doornnen

(34) *Teucrium* Capit. terminalibus sessilibus. *Am. Acad.* IV. p. 276. Polium Hisp. mont. pumilum, Rosmarini folio, Fl. rubro. TOURNF. *Inst.* 207. Pol. mont. pum. rubr. BARR. *Ic.* 1092.

(35) *Teucrium* spinosum &c. LOEFL. *It.* 147. Chamædr. multifida spinosa odorara. GRISL. *Lus.* 20. Chamædr. spinosa. C. B. *Pin.* 248. *Prodr.* 117. *Ic.* MOR. *Hist.* III. p. 423. S. 11. T. 22. f. 17. β. Teucrium mucronatum. *Sp. Plant.* 793. Scord. spin. odoratum. CORN. *Can.* 123. BARR. *Rar.* 319. T. 202.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Blootzandige.*

nen hebbende van aanmerkelyke langte, onder de Bloemen, die rosachtig geel van Kleur zyn of witachtig, met zeer korte Meeldraadjes. Het welriekende gedoornde Waterlook van Kanada, maakt eene Verfcheidenheid uit van deeze Soort.

SATUREJA. Keul.

De byzondere Kenmerken van dit Geflagt beftaan daar in, dat de Slippen of verdeelingen der Bloempjes byna gelyk zyn en de Meeldraadjes van elkander afftandig.

Het bevat agt Soorten, waar onder het gewoone Tuinkruid van dien naam begreepen is; naamelyk.

I. *Satureja Juliana.* Juliaanfche.

(1) Keul *met top-Kransjes en Liniaal Lancetvormige Bladen.*

De Virginifche tot het Geflagt van Thym betrokken zynde, is deeze, die in 't Hertogdom Toskanen groeit, thans de eerfte Soort. Dezelve wordt, by de Pifaners, *Thymbra van St. Juliaan* geheten, om dat zy gemeen is op ongebouwde plaatfen van St. Juliaan in Hetrurie, als ook op ruuwe plaatfen aan de Zeekust van dat Land, fchryft LOBEL, die zig verbeeldde, dat het de Ech-

(1) *Satureja* Verticillis fastigiatis &c. *Syft. Nat.* XII. Gen. 707. p. 389. *Veg.* XIII. p. 441. Sat. Flor. Verticillatis. R. *Lugdb.* 324. Sat. fpicata. C. B. *Pin.* 218. Satureja perennis, Verticillis fpicatim & denfius difpofitis. MOR. *Hift.* III. p. 412. S. 11. T. 17. f. 4. Thymbra S. Juliani f. Satureja vera. LOB. *Ic.* 425.

Echte Satureja zy van DIOSCORIDES. Hierom noemt menze, in de Nederlanden, zegt hy, *Keule van St. Juliaan.* 't Is een Kruidje, naauwlyks een Handbreed hoog, bestaande uit dunne Rysjes met zeer smalle Blaadjes en dus eenigermaate naar de Thym gelykende, ook scherp van Smaak en welriekende.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(2) Keul *met stekelige gekranste Bloemen en langwerpige spitse Bladen.*

II. *Satureja Thymbra.* Kretische.

Dit is de Echte *Thymbra* van CLUSIUS, groeijende op Kandia en in Barbarye. TOURNEFORT heeft een Geslagt van Thymbra gemaakt, dat hy door Bloemkransjes van de Thym, Keul en Kalaminthe onderscheidt. Hier in maakt deeze de eerste Soort en de voorgaande de laatste. Men vindtze by BARRELIER afgebeeld onder den naam van *Kretische Thym* van PONA, die gekranst is. BAUHINUS noemt dezelve Kretische Keule. 't Getal der Kransjes, die byna naakt en Klootrond zyn, is in deeze maar half zo groot als in de voorgaande Soort. De Reuk zweemt naar dien van de gewoone Keule.

(3) Keul

(2) *Satureja* Flor. verticillatis hispidis &c. R. *Lugdb.* 324. Satureja Cretica. C. B. *Pin.* 218. Thymbra legitima. CLUS. *Hist.* I. p. 358. TOURNF. *Inst.* 197. Thymum Creticum Ponæ verticillatum. BARR. *Rar.* 279. T. 898.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Keul *met byna driebloemige zydelingse Steeltjes en Omwindzeltjes die kleiner dan de Kelk zyn.*

III. *Satureja Græca.* Grieksche.

Deeze, op de Eilanden van Griekenland groeijende, verschilt van de volgende, door minder gespitste Bladen en zeer kleine Omwindzeltjes. De laagste Blaadjes zyn als die van Thym, van onderen paarsch, de overigen smaller, en zy hebben glinsterende Stippen van boven: de Bloempjes paarschachtig.

IV. *Montana.* Berg-Keul.

(4) Keul *met enkelde Bloemsteeltjes, zydelings, aan den top getropte; de Bladen gespitst Liniaal Lancetvormig.*

Deeze *Berg-Keul* groeit wild in Toskanen en Provence, op drooge dorre Velden in 't Gebergte. Zy is harder van Blad en Steelen dan de Gewoone en blyft over.

V. *Hortensis.* Gewoone.

(5) Keul *met tweebloemige Bloemsteeltjes.*

Dit

(3) *Satureja* Pedunculis subtrifloris lateralibus &c. Satureja Annua Orientalis tenuior. MORIS. *Hist.* III. p. 411. S. 11. T. 17. f. 2. Clinopodium minus exoticum. PLUK. *Alm.* 110. T. 84. f. 8. Clinopodium Creticum. ALP. *Exot.* 265. T. 264.

(4) *Satureja* Pedunc. lateralibus solitariis &c. ZINN. *Goett.* 313. WILL. *Obs.* 109. Satureja Pedunculis dichotomis &c. R. *Lugdb.* 324. GER. *Prov.* 275. KRAM. *Austr.* 166. Melissa Fol. linearibus integerrimis. *H. Cliff.* 308. Satureja montana. C. B. *Pin.* 218. Sat. perennis. RIV. *Mon.* 41. Saxifraga secunda. CAM. *Epit.* 717.

(5) *Satureja* Pedunculis bifloris. *Mat. Med.* 284. GORT. *Belg.*

Dit is de gewoone *Keul*, *Kun* of *Boonkruid*, by ons in de Tuinen gezaaid wordende, om een Geur te geeven aan geſtoofde Tuinboonen; waar toe het byzonder ſchynt geſchikt te zyn. In 't Hoogduitſch noemt men het *Saturey*, *Sergenkraut* of *Pfefferkraut*, in 't Franſch *Sariette* of *Savorée*; in 't Engelſch *Savoury*: welk alles zyne afkomst ſchynt te hebben van den ſcherpen, doch niet onaangenaamen Smaak en Geur, die 'er plaats in heeft. Derhalve wordt zy van het Gemeene Volk veel tot Toeſpyze gebruikt, inzonderheid tot het inleggen van Kool. In de Geneeskunde dient dit Kruid als een Maagmiddel, tot Hartſterking en opwekking van Minnelust.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

(6) Keul *met geaairde Bloemen en gekielde geſtippelde kanthaairige Bladen.*

VI. *Satureja capitata.* Geaairde.

Dit, op 't Eiland Kandia, in Griekenland en de Levant groeijende, wordt gehouden voor de *Echte Thym* der Ouden. In Spanje komt zy overvloedig omſtreeks Madrit, by Kadix en aan de Zee-Kust der Zuidelyke deelen voor. Zy is

Belg. 163. GOUAN *Monsp.* 273. GER. *Prov.* 275. R. *Lugdb.* 324. Satureja Hortenſis. C. B. *Pin.* 218. LOB. *Ic.* 426. Satureja altera. CAM. *Epit.* 487. Thymus erectus annuus Fol. Lanc. linear. *H. Cliff.* 306.

(6) *Satureja* Flor. Spicatis &c. *Mat. Med.* 283. GRON. *Orient.* 71. Thymus Capitatus qui Dioscoridis. C. B. *Pin.* 219. Thymum legitimum. CLUS. *Hiſt.* I. p. 357. Thymum Cret. incanum Capitatum. BARR. *Ic.* 897.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Blootzaadige.

is sterker van Reuk en kragtiger dan de gewoone Thym, die in een byzonder Geslagt zal volgen, en wordt, tot onderscheiding, in de Winkelen *Kretische Thym* genoemd. De Bloemhoofdjes onderscheidenze van de andere Soorten van Keul, genoegzaam.

VII. *Satureja spinosa.* Gedoornde.

(7) Keul *met gedoornde Takken en stekelige Bladen.*

Op Kandia, in 't byzonder, schynt deeze Soort te groeijen, die Heesterig is, met een styve Steng van een Voet hoog, de Takken in Doorens uitloopende, de Bladen smal en spits, met witachtige Haairtjes besprengd, Tropswyze aan 't end geplaatst.

VIII. *Viminea.* Ryzige.

(8) Keul *met driebloemige Oxel-Steeltjes; de Omwindzelen Liniaal; de Bladen Lancetvormig Eyrond, geheel effenrandig.*

Indien deeze maar twee Meeldraadjes had, zou zy tot de Kunel, hier voor beschreeven *, behooren kunnen; als naar welke zy, volgens den Ridder, veel gelykt. BROWN hadtze *Ryzige Kruizemunt* geheten. De Heer N. L. BURMAN-

* II. D. VII. STUK. bladz. 15.

(7) *Satureja* Ramis spinosis, Foliis hispidis. *Am. Acad.* IV. p. 317. Sat. Cretica frutescens Spinosa. TOURNF. *Cor.* 13. Sat. Cretica spinosa. PON. *Ital.* 21.

(8) *Satureja* Ped. Axillaribus trifloris &c. *Am. Acad.* V. p. 399. BURM. *Fl. Ind.* 126. Mentha viminea, Fol. minoribus obovatis &c. BROWN. *Jam.* 258.

MANNUS, dergelyke van Java ontvangen hebbende, merkt aan, dat dezelve een Heesterige, ronde, gladde Steng heeft, van een Voet hoog. In die van Jamaika waren de Stengen vierhoekig, mids de hoeken verliezende door Ouderdom. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

THYMBRA. Kun.

Dit Geslagt heeft den Kelk byna Cylindrisch, dat is Rolrond, met twee Lippen, wederzyds met een ruige Streep uitgemonsterd en den Styl ten halve in tweeën gedeeld.

Ik geef 'er den naam van *Kun* aan, om dat de Gestalte der Planten, daar in begreepen, veel naar die van 't voorgaande Geslagt zweemt. Twee Soorten zyn slegts van hetzelve bekend, naamelyk

(1) Kun *met geaairde Bloemen.* I. *Thymbra spicata.* Geaairde.

Deeze, die door sommigen voor de *Echte Thymbra* is aangezien, groeit in Klein Asie en op den Berg Libanon. Zy heeft iets dat naar de Thym en Hysop gelykt, doch aan de Keul komt

(1) *Thymbra* Floribus spicatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 708. p. 389. *Veg.* XIII. p. 441. GOUAN *Monsp.* 274. Thymbra spicata verior Hisp. BARR. *Rar.* 281. T. 1230. Thymum majus longifolium &c. PLUK. *Alm.* 368. T. 116. f. 5. Hyssopus Capitata Africana. MORIS. *Hist.* III. p. 361. Satureja hirsuta purpurea Olibani. DOD. *Mem.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Bloetzaadige.*

komt zy wel het naaste; des de beroemde DODART haar Ruige paarsche Keul van den Libanon noemde. 't Is een Houtig, Heesterig Plantje van ongevaar een half Voet hoogte, met paarsche Bloemen, zeer scherp van Reuk en Smaak.

II. *Thymbra Verticillata.* Gekranste.

(2) Kun *met gekranste Bloemen.*

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze, die de Stengen naauwlyks een Voet hoog heeft, en gepaarde zeer smalle Blaadjes, in wier Oxelen de Bloempjes zitten; zo dat dezelve veel naar de Hysop gelykt. Nogthans zou het wel eene Verscheidenheid kunnen zyn van de voorgaande Soort.

HYSSOPUS. Hysop.

De onder-Lip van de Bloem heeft in 't midden een Tandswys' Slipje: de Meeldraadjes zyn regt en afstandig of van een wykende in dit Geslagt, 't welke drie Soorten heeft, hier volgende.

I. *Hyssopus Officinalis.* Gewoone.

(1) Hysop *met éénzydige Aairen en Lancetvormige Bladen.*

Dit

(2) *Thymbra* Floribus verticillatis. Hyssopus angustifolia montana aspera. C. B. *Pin.* 218. Hyssopus montana. DAL. *Hist.* 394.

(1) *Hyssopus* Spicis secundis Fol. Lanceolatis. *Syst. Nat.* XII.

Dit zeer bekende Gewas, naar den Latynschen of liever Griekschen naam, in de meeste Taalen van Europa, volgens den byzonderen uitspraak genoemd wordende, heet dus in 't Fransch *Hisope*, in 't Engelsch *Hyssop*, in 't Hoogduitsch *Hissop* of *Isop*, en by ons, door verbastering, somtyds *Yzoop*, doch gemeenlyk *Hysop*. De natuurlyke Groeiplaats van hetzelve is duister. LOBEL zegt wel, dat het op Steenige Heuvels in Romanie en 't Veroneesche, tegenover den Baldus-Berg, groeije; doch RAJUS heeft het aldaar niet kunnen vinden. LINNÆUS zegt thans, dat het in de Valeijen der Oostenryksche Alpen en aan den Schneeberg woont; maar het zou wonderlyk zyn, dat de Heer JACQUIN, die deeze Landstreek, by Weenen, zodanig doorkruist heeft, hetzelve dan aldaar niet gevonden had. Doktor KRAMER ook, door wien de Planten van Neder-Oostenryk zo naauwkeurig geboekstaafd zyn, merkt het slegts als een gezaaide Tuinplant in die Kwartieren aan. GARIDELL heeft het, in Provence, ergens aan den Weg wild groeijende gevonden; doch het kan aldaar uit Zaad opgeko-

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

XII. Gen. 709. p. 389. *Veg.* XIII. p. 441. *Mat. Med.* 290. GORT. *Belg.* 163. *H. Cliff.* 304. *Ups.* 152. R. *Lugdb.* 323. GOUAN *Monsp.* 274. GER. *Prov.* 274. KRAM. *Austr.* 167. Hysf. Officinarum cœrulea f. spicata. C. B. *Pin.* 217. Hyssopus vulg. DOD. *Pempt.* 287. Hyssop. Arabum &c. LOB. *Ic.* 433. *β*. Hyssopus rubro flore. C. B. *Pin.* 217.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

komen zyn ; gelyk dit meer plaats heeft met vreemde Planten. Even den zelfden oirſprong zal waarſchynlyk dat gene hebben, 't welk in Gelderland elders op Muuren groeit, zo de Heer D. DE GORTER aantekent: want wie zal durven denken, dat hier te Lande de natuurlyke Groeiplaats zou zyn van dit Kruid, en het blykt uit een Proeve te Regensburg genomen, dat menze door Konst aan een Muur kan doen voortkomen, waar men wil (*).

Derhalve geeft dit de minſte waarſchynlykheid niet, om te denken, dat onze Hyſop die zou kunnen zyn, waar van in 't Oude Teſtament geſproken wordt (†). Ik kan, aan den anderen kant, ook den Heer RUTTY geenszins toeſtemmen, dat dezelve een Boom zy geweest, en begryp niet, waar hy zulks van daan haale (‡). Salomon hadt geſproken van de Planten, en wel van de Ceders, die op den Libanon zyn, tot den Hyſop die uit den Wand voortkomt (§). Hoe kan men zulks van een Boom verſtaan? Met meer Grond, mooglyk, denkt HASSELQUIST hier om een Soort van Mos (*): doch het

(*) *Eph. Nat. Cur.* VOL. I. *Obs.* 70.

(†) 1 *Koning.* IV. vs. 33: ook *Exod.* XII. vs. 22. *Num.* XIX. vs. 18. &c.

(‡) Noſtra non convenit Hyſſopo Dioscoridis, nec Hebræorum, qui ultimus Arbor fuit. *De Mat. Med.* p. 245.

(§) Qui prodit ex Pariete. *Bibl. Jun. & Tremillii.* De *Vulgata* heeft: Quæ egreditur de Pariete.

(*) Bryum truncatulum. LINN. *Flor. Suec.* II. 1001.

het is eenigszins duister, hoe dan een Takje of Bondeltje daar van, tot inwyding en zuivering door besprengen, gebruikt kon worden. 't Hebreeusche Woord, *Ezob*, dat men Hysop vertaald heeft, wordt door de Jooden verklaard met het Arabisch Woord *Tzhatar*, 't welk Orégo, Thym, Keul en dergelyke welriekende Kruiden meer, die weezentlyk in Palestina groeijen, betekent: terwyl onze Winkel-Hysop aldaar niet gevonden wordt. Zo men acht geeft, dat de Oostersche Volkeren veelal welriekende dingen gebruiken om hunne Gezondheid te bewaaren, en dat de Ceremoniën der Joodsche Wet, inzonderheid de Reiniging des Lighaams en van het Vaatwerk, zelfs de Besnyding, tot dat zelfde einde strekten; dan begrypt men ligt, dat de besprenging met welriekende Kruiden, gelyk Thym en dergelyken, in Water gedoopt, daar toe van ongelyk meer dienst kon zyn, dan met Mos. Ondertusschen kan wel op de eene plaats van 't Oude Testament het eene, op de andere een ander van de gedagte Kruiden, onder dien algemeenen naam *Ezob* begreepen, daar mede bedoeld zyn.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

Haar Gestalte is genoegzaam bekend. Zy groeit Rysachtig, anderhalf of twee Voeten hoog, smalle Blaadjes hebbende, en Bloemen, die Aairswyze het bovenste der Stengetjes bekleeden, doch slegts aan ééne zyde. Doorgaans is de Kleur dier Bloemen blaauw, maar men vindt ook Hysop met witte en met roode Bloemen,

ko-

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

komende uit het zelfde Zaad voort, en ligt wederom overgaande in blaauw. Dit maakt dan Verscheidenheden van de Gewoone Hysop uit, die ook met breede Bladen, en somtyds met de Bloempjes aan beide zyden voorkomt, gelyk menze by DODONÉUS vindt afgebeeld.

In de Geneeskunde heeft dit Kruid, (hoewel ook de *Hyssopus* der Grieksche Artsen niet zynde,) een uitmuntend gebruik. Deszelfs aangenaame Geur openbaart zig in 't gedestilleerde Water, dat, zo wel als het Aftrekzel, aan Borstkwaalen schynt toegewyd te zyn. Het is eenigszins scherp en bitterachtig van Smaak, hinderende dus de Verteering van de Maag niet, gelyk door de Slymige Borstmiddelen en Syroopen te meermaalen geschiedt, en, in tegendeel, de Slym, die zo dikwils oirzaak is van Hoest en prikkeling op de Borst, verdunnende, als ook de Uitwaaseming bevorderende. Uitwendig dient het Afkookzel somtyds tot geneezing van Schurft en andere Huidkwaalen.

II. *Hyssopus Lophanthus.* Chineesche.

(2) Hysop *met de Bloempjes 't onderste boven; de onderste Meeldraadjes korter dan de Bloem en Hartvormige Bladen.*

In de Noordelyke deelen van China wordt de Groeiplaats gezegd te zyn van deeze Soort.

(3)

(2) *Hyssopus* Corollis resupinatis &c. *H. Ups.* 162. Cataria Flor. inversis. HALL. *Goett.* 344. GOUAN *Monsp.* 274.

(3) Hysop *met een spits vierhoekige Steng.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. III. *Hysopus Nepetoides.* Virginische.

Men ziet hier een uitmuntend voorbeeld, van de verwandeling der Kruiden uit het eene Geslagt in 't andere. Het tegenwoordige, dat onder den naam van *Virginische* hoog groeijende *Betonie*, met gladde Bladen als van 't Speenkruid, in Afbeelding was gebragt, is eerst een Brunelle en Kattekruid geweest, vervolgens in dit Geslagt geplaatst, wegens de overeenkomst der Kenmerken van de Vrugtmaaking; hoe zeer het Gewas in Gestalte van den Hysop verschille. Niettemin heeft ook de Bloem, als men de Afbeeldingen gadeslaat, geen de minste overeenkomst. TOURNEFORT hadt deeze Plant, die insgelyks in Kanada groeit, tot de *Sideritis* t'huis gebragt.

NEPETA. Kattekruid.

De onderste Lip heeft, in dit Geslagt, ook een Slipje in 't midden dat gekarteld is en de Keel een omgeboogen Rand, zegt LINNÆUS: de Meeldraadjes digt aan elkander.

Het

(3) *Hyssopus* Caule acuto quadrangulo. *H. Ups.* 163. Nepeta Caule acute quadr. glabro. R. *Lugdb.* 316. GRON. *Virg.* 66. Brunella Bracteis Lanceolatis. *H. Cliff.* 316. Betonica Virgin. elatior, Fol. Scrophulariæ glabris. PLUK. *Alm.* 67. T. 150. f. 3. MORIS. *Hist.* III. p. 365. S. 11. T. 4. f. 11. Sideritis Canad. altissima Scroph. folio, Fl. flavescente. TOURNEF. *Inst.* 192. JACQ. *Hort.* 69. HERM. *Parad.* T. p. 106.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Het bevat vyftien Soorten, waar onder eenige Oostindische, als volgt.

1. *Nepeta Cataria.* Gemeen.

(1) Kattekruid *met geaairde Bloemen, de Kransjes eenigermaate gesteeld, en gesteelde Hartvormige Zaagswys' getande Bladen.*

Dit is 't Gemeene *Kattekruid*, in onze Nederduitsche Taal, als ook in de Fransche en Engelsche, doch in de laatste *Catmint* genaamd, om dat men het tot de Kruisemunt betrokken heeft gehad, en dat deszelfs Reuk de Katten schynt te behaagen. Het groeit in veele deelen van Europa, als ook in Virginie, wild en wordt in de Tuinen geteeld. Men noemt het in 't Engelsch ook wel *Neppe*, en by ons *Nept*, welke benaamingen met de Latynsche *Nepeta* eenige overeenkomst hebben.

't Is een Kruid, veel hooger dan de Kruizemunt opschietende, en ook veel grover van Gewas, met een zonderlingen Reuk en zeer bitter: weshalve het als een Maagmiddel geroemd wordt en tot Windbreeking, afdryving der Wormen en afzetting der Stonden dient. Men kan het Sap inwendig, en het Kruid in Aftrekzel of ook tot Baadingen laaten gebruiken.

(2)

(1) *Nepeta* Floribus Spicatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 710. p. 390. *Veg.* XIII. p. 442. GOUAN *Monsp.* 274. GORT. *Belg.* 163. GER. *Prov.* 274. Nepeta Fl. interrupte spicatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 316. GRON. *Virg.* 65. Mentha Cataria vulgaris, major & minor. C. B. *Pin.* 228. Cataria Herba. DOD. *Pempt.* 99. LOB. *Ic.* 511.

(2) Kattekruid *met gepluimde Bloemen en Hartvormige gesteelde flaauw gekartelde Bladen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Dit Kattekruid, dat CLUSIUS aan den Voet der Oostenrykſche Bergen, en voorts in Hongarie, overvloedig groeijende gevonden heeft, is hooger van Gewas dan het Gemeene en sterker van Reuk. De Bloemen zyn meer Pluimachtig verspreid en niet zo digt geaaird. II. *Nepeta Pannonica.* Oostenryks.

(3) Kattekruid *met gesteelde Kransjes die gesteeld zyn, en gesteelde langwerpig Hartvormige getande Bladen.* III. *Violacea.* Violet.

Van de beide voorgaanden verschilt deeze inzonderheid door de Kleur der Bloemen, die niet witachtig, maar paarschblaauw of Violet zyn, waar van zy den bynaam heeft. De Groeiplaats is in Spanje.

(4) Kattekruid *met getroste Bloemen, de Trosjes vyfbloemig, de Bladen Lancetswys' Hartvormig, getand en Wollig.* IV. *Nepetella.* Klein.

In

(2) *Nepeta* Flor. paniculatis &c. Nepeta Caule paniculato &c. R. *Lugdb.* 316. Nepeta Pann. major & elatior. MORIS. *Hist.* III. p. 415. S. 11. T. 6. f. 6. Mentha montana verticillata. C. B. *Pin.* 227. Menthastrum montanum. CLUS. *Pann.* 585. *Ic.* 586. JACQ. *Austr.* T. 24. *Vind.* 106.

(3) *Nepeta* Verticillis pedunculatis corymbosis &c. Nep. montana purpurea major, sparsâ Spicâ. BARR. *Ic.* 601. BOCC. *Mus.* II. p. 46. T. 36. Cataria Hisp. Betonicæ folio. TOURNF. *Inst.* 202.

(4) *Nepeta* Flor. Racemosis, Racemulis quinquefloris &c.

V Pe-

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

In de Zuidelyke deelen van Europa; groeit deeze Soort, die driemaal zo klein wordt gezegd te zyn als het Gewoone Kattekruid. Of daar mede gezien worde op het Groote, dat eens zo groot zou zyn dan het Kleine, weet ik niet. HALLER geeft aan het Kattekruid twee Voeten, CLUSIUS ruim een Elle hoogte; doch ik heb het veel hooger gezien. Dit Kleine zal misschien het Smalbladige van DODONÆUS zyn; doch hoe het de Bladen uitermaate smal kan hebben, is uit de bepaaling duister. De Bloemen zyn rood met blaauwe Meelknopjes.

V. *Nepeta Ucranica.* Ukrains.

(5) Kattekruid *met gepluimde Bloemen en Lancetvormige Zaagtandige ongesteelde naakte Bladen.*

VI. *Nuda.* Naakt.

(6) Kattekruid *met gekranste naakte Bloemtrosjes, de Bladen langwerpig Hartvormig Zaagtandig ongesteeld.*

VII. *Hirsuta.* Ruig.

(7) Kattekruid *met ongesteelde Kranswys' geaairde Bloemen, de Kransjes met Wolligheid omwikkeld.*

Van

Peregrina Cataria angustifolia ? LOB. *Ic.* 511. DOD. *Pempt.* 99.

(5) *Nepeta* Floribus paniculatis &c. Cataria Betonicæ folio angustiore, Flore cœrulescente. GERB. *Tan.* 87.

(6) *Nepeta* Flor. Racemis Verticillatis nudis &c. Mentha Cataria Hisp. olim Sideritis altissima Flore albo. J. B. *Hist.* III. p. 226.

(7) *Nepeta* Flor. sessilibus verticillato-spicatis &c. *H. Cliff.* 311.

Van deeze drie Soorten groeit de eerste in de Ukraine, anders de Krim genaamd, in Tartarie; de tweede in Spanje; de derde op 't Eiland Sicilie. De gemelde Spaansche heeft, volgens J. BAUHINUS, wel drie Ellen hoogte en is sterk van Reuk, met paarschachtige Bloemen. De Siciliaansche, laatst gedagt, heeft de Bloem en Reuk van Lavendel, volgens BOCCONE. Deeze komt in de openbaare Kruidtuinen voor. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Behalve een Plant, naar het gewoone Kattekruid gelykende, uit Oostindie, en waar van ik een aanzienlyken Tak bekomen heb, vondt de Heer THUNBERG in Japan een Soort van dit Geslagt, door hem *Grys* genaamd, daar ik hier, in *Fig.* 2, op Plaat LVI, de Afbeelding van mededeel. Derzelver ronde Steng en Bladen zyn met eene witachtige Wolligheid bezet, de Bladen van boven donker groen, van onderen grys, Lancetswys' Hartvormig van gedaante. De Bloemen schynen Troswyze vergaard te zyn. Daar onder is, by Letter B, de Bloemkelk van 't gedagte Oostindische Kattekruid, zonder Bloem, vertoond. *Nepeta incana.* Grys. PL. LVI. *Fig.* 2.

(8) Kattekruid *met ongesteelde Kranswys' genairde Bloemen, Lancetvormige Blikjes, van langte als de Kelk, en gesteelde Bladen.* VIII. *Nepeta Italica.* Italiaansch.

Dee-

311. R. *Lugdb.* 316. Horminum spicatum Lavandulæ Flore & Odore. BOCC. *Sic.* 48. T. 25. f. 2.

(8) *Nepeta* Flor. sessilibus verticillato-spicatis &c. Mentha Cataria minor Alpina. C. B. *Pin.* 228. *Prodr.* 110.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze Italiaansche heeft Stengetjes van een Voet hoog, met Hartvormige, stompe, gekartelde Bladen en witte Bloemen.

IX. *Nepeta Scordotis.* Wollig.

(9) Kattekruid *met ongesteelde Aairen aan 't end en byna Hartvormige ruige Blikjes, de Bladen stomp Hartvormig.*

Op 't Eiland Kandia is de Groeiplaats van deeze Soort, welke door haare Wolligheid uitmunt. ALPINUS heeftze afgebeeld onder den naam van *Scordotis*, welke afkomstig is van PLINIUS, een Kruid betekenende, dat naar het Waterlook gelykt. Zy hadt rondachtige dikke Wollige, witte Bladen; een Vleezigen Wortel, ruikende sterk naar Knoflook en zeer heet van Smaak zynde.

X. *Tuberosa.* Bolwortelig.

(10) Kattekruid *met ongesteelde Aairen aan 't end, Eyronde gekleurde Blikjes en de bovenste Bladen ongesteeld.*

In Spanje en Portugal is de Groeiplaats van deeze Soort, die een knobbeligen Wortel heeft, met enkelde Stengen en langwerpig Hartvormige,

(9) *Nepeta* Spicis sessilibus terminalibus &c. *Am. Acad.* IV. p. 317. Scordium alt. Lanuginosius verticillatum. C. B. *Pin.* 248. Scordotis. ALP. *Exot.* 284. T. 283. CLUS. *Hist.* II. p. 312.

(10) *Nepeta* Spicis terminalibus sessilibus &c. *H. Cliff.* 311. R. *Lugdb.* 316. Mentha tuberosâ Radice. C. B. *Pin.* 227. β. Nepeta tuberosa spicata Hispanica. BOCC. *Mus.* II. p. 44. T. 36. BARR. *Ic.* 1131.

ge, rimpelige Bladen. De Aairen zyn door roode Blikjes verdeeld, die de Kelken bedekken, dat een byzondere aartigheid geeft aan dit Kruid; de Bloemen Violet hebbende. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(11) Kattekruid *met end-Hoofdjes, de Meeldraadjes langer dan de Bloem, de Bladen Lancetvormig.* XI. *Nepeta Virginica.* Virginisch.

Deeze Virginische heeft kleine smalle naauwlyks ruikende Bladen, die een weinig grys zyn: de Bloemen witachtig in ronde Tuiltjes vergaard, aan 't end der Steng, digt getropt. De Onderlip is Zaagswyze getand, doch niet hol, gelyk in andere Soorten.

(12) Kattekruid *dat een gekranste Aair heeft met Draadachtige Blikjes en Lancetvormige Bladen, die van agteren (*) geheel effenrandig zyn.* XII. *Malabarica.* Malabaarsch.

(13)

(11) *Nepeta* Capitulis terminalibus &c. Clinopod. Fol. Lanceolatis. *H. Cliff.* 305. GRON. *Virg.* 65. Clinop. Amaraci folio, Flor. albis. PLUK. *Alm.* 110. T. 85. f. 2. MORIS. *Hist.* III. S. 11. T. 8. f. ult.

(12) *Nepeta* Spicâ verticillatâ Bracteis Filiformibus, Fol. Lanceolatis inferne integerrimis. *Mant.* 566. Nepeta Malabarica &c. MORIS. *Hist.* III. p. 435.

(*) De Bladen hebben een bovenste en een onderste oppervlakte, doch de Punt noem ik het voorste en den Voet het agterste. Zo ik hier *van onderen* gezet had, dit zou zeer dubbelzinnig zyn.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

XIII. *Nepeta Indica.* Oostindisch.

(13) Kattekruid *met de bovenste Lip der Bloemen effenrandig en zeer kort.*

Deeze beide, zeer veel naar elkander gelykende Kruiden, groeijen in Oostindie. De Heer LINNÆUS stelt, met reden, twyfelachtig, of het de *Leucas* van den Hoogleeraar J. BURMANNUS, onder de Ceylonsche Planten afgebeeld, en dus wegens de groote witte Bloemen genaamd, zy. Inderdaad, die Bloemen hebben, wegens haare groote Lepelachtige boven-Lip, geen overeenkomst ter wereld met de bepaaling van deeze laatste Soort. Ook verschilt 'er die van MORISON grootelyks van, zo ten opzigt van 't Gewas, als van de Bladen en Bloemen. De jonge Heer BURMANNUS, niettemin, brengtze ook hier t'huis.

XIV. *Multifida.* Veeldeelig.

(14) Kattekruid *met geaairde Bloemen en Vindeelige effenrandige Bladen.*

Deeze Siberische, Lavendel met verscheidelyk ingesneedene Vettekous-Bladen by AMMAN ge-

(13) *Nepeta* Corollarum Labio superiore integerrimo brevissimo. Nepeta Indica rotundiore folio. MORIS. *uts.* S. 11. T. 6. f. 7. Leucas Fol. subrotundis serratis Fl. albo. BURM. *Zeyl.* 140. T. 63. an ? Katu-Kurka. *Hort. Mal.* X. p. 179. T. 90. RAJ. *Hist.* III. p. 296. BURM. *Fl. Ind.* p. 126.

(14) *Nepeta* Flor. Spicatis, Fol. pinnatifidis integerrimis. Lavandula Montana &c. AMM. *Ruth.* 69. Lavand. Fol. ovatis sæpe lobatis. GMEL. *Sib.* III. p. 242. T. 55. Betonica Siberiensis. WALTH. *Hort.* 122. T. 20.

getyteld, heeft een vierhoekige ruige Steng van byna een Voet hoogte en een zeer lange Aair van digte Bloemkransjes. Zy ruikt naar Kruise-munt. Die van Irkut bedienen 'er zig van, zo de Heer GMELIN aantekent, tot Zweetstooven, tegen de anderendaagsche Koorts. Ook werdt het Afkookzel, volgens STELLERUS, door sommigen tegen de witte Vloeijing aangepreezen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(15) Kattekruid *met geaairde eenzydige Bloemen, Hartvormige kaale Bladen, een Heesterige Steng en zeer kleine Bloempjes.* XV. *Nepeta pectinata.* Gekamd.

Op Jamaika is de Groeiplaats van deeze, die de Steng vierhoekig heeft, een Vadem hoog, effen, gearmd, naauwlyks Geurig: de Bladen gesteeld, Hartvormig; de Bloemen geel.

SIDERITIS. Yzerkruid.

De Lavendel reeds onder de Heesters beschreeven zynde, zo wel als de drie eerste Soorten van dit Geslagt, kome ik thans tot de volgende, naamelyk.

(4) Yzerkruid *dat Kruidig is en stekelig gehaaird,* IV. *Sideritis perfoliata.* Doorbladig.

(15) *Nepeta* Spicis secundis, Foliis Cord. nudis &c. Galeopsis procerior, Fol. ovato - acuminatis serratis &c. BROWN. *Jam.* 259.

(4) *Sideritis* Herbacea hispido - Pilosa &c. Sid. Orient. Phlomidis folio. TOURNF. *Cor.* 12? Stachys Fol. obl. acutis amplexicaulibus Serratis. R. *Lugdb.* 318. GOUAN *Monsp.* 277.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

haaird, met de bovenste Bladen de Steng omvattende.

Blootzaadige. In de Levant en Languedok schynt de Groeiplaats te zyn van deeze Soort, die de onderste Bladen gesteeld, de bovensten ongesteeld heeft en by de Bloemen spits Hartvormig. De Afbeelding is door den Leidschen Hortulanus MEERBURG uitgegeven (*).

V. *Sideritis montana,* Bergs. (5) Yzerkruid *dat Kruidig is, zonder Blikjes; de Kelken grooter dan de Bloem en gedoornd; de boven-Lip driedeelig.*

Van deeze Italiaansche zyn de Bloempjes geel met een rossen rand, en de Kransjes zesbloemig, zegt de Ridder. De hoogte is omtrent een Voet en de Gestalte byna als die der volgende Soort. Op Steenige plaatsen groeit het regt op, doch in Velden vindt men 't leggende.

VI. *Romana,* Roomsch. (6) Yzerkruid *dat Kruidig is, neerleggende, zon-*

(*) *Afb. van zeldz. Gewassen.* Tab. XXVII.

(5) *Sideritis* Herbacea ebracteata &c. Cunila Cal. labio spinoso. *H. Cliff.* 313. *Ups.* 169. GOUAN *Monsp.* 277. R. *Lugdb.* 329. Sid. montana parvo varioque Flore. C. B. *Pin.* 233. Sideritis montana parvo Flore. COL. *Ecphr.* I. p. 198. T. 196.

(6) *Sideritis* Herbacea procumbens ebracteata &c. Cunila Cal. Laciniâ superiore latiori ovatâ trinervi. *H. Cliff.* 313. R. *Lugdb.* 321. GOUAN *Monsp.* 277. Sideritis genus Verticillis spinosis. J. B. *Hist.* III. p. 428. MORIS. *Hist.* III. S. 11. T. 12. f. 5.

zonder Blikjes, met gedoornde Kelken en de boven-Lip Eyrond. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

In de Zuidelyke deelen van Europa, op de Velden, groeit dit Kruid, 't welk ongesteelde Eyronde-ruige Bladen heeft, aan de Punt Zaagtandig gedoornd en zesbloemige Kransjes; de Kelken ruig, met de onder-Lip viertandig; de boven-Lip der Bloempjes kleiner, en Blaadjes onder aan de Kransjes in plaats van Blikjes. De Bloemen zyn wit van Kleur.

(7) Yzerkruid *dat Heesterig is en eenigermaate Wollig; de Bladen Lancetvormig Liniaal geheel effenrandig; de Bloemen en Blikjes getand.* VII. *Sideritis incana.* Grys.

In Spanje is de Groeiplaats van deeze, die naar de Lavendel gelykt, hebbende een Heesterige Steng, welke doorgaans voor een gedeelte op den Grond legt, en veele witte Wollige Takjes uitgeeft, van een Voet hoog, vierhoekig. De Bladen zyn ook Wollig en zeer smal; de Kransjes zesbloemig; de Bloemen geel.

(8) Yzerkruid *met Lancetvormige gladde effen-* VIII. *Hyssopifolia.* Hyssopbladig.

(7) *Sideritis* Suffruticoso-tomentosa &c. Sid. Hispanica erecta Folio angustiore. TOURNF. *Inst.* 191. Hyssopus montana verticillata major. BARR. *Ic.* 239. BOCC. *Mus.* II. p. 77. T. 67. f. 2.

(8) *Sideritis* Fol. Lanceolatis glabris integerrimis &c. *H. Cliff.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

fenrandige Bladen ; Hartvormige Doornachtig getande Blikjes en gelyke Kelken.

IX. *Sideritis Scordioides.* Ruuwbladig.

(9) Yzerkruid *met Lancetvormige eenigszins getande, boven gladde Bladen ; Eyronde Doornachtig getande Blikjes en gelyke Kelken.*

X. *Hirsuta.* Ruigbladig.

(10) Yzerkruid *met Lancetvormige stompe getande Haairige Bladen, Doornachtig getande Blikjes en ruige leggende Stengen.*

Deeze drie Soorten maaken als de Verscheidenheden uit, van het door geheel Europa in 't wild groeijende Kruid, daar dit Geslagt den naam van heeft. Ik noem het, volgens den Griekschen *Sideritis*, in 't Hollandsch *Yzerkruid*, gelyk de Engelschen hetzelve *Ironwort* heeten, of, volgens MERRET, *Clowns Woundwort*, (Panax Coloni) *Clowns All-heal*, dat is, Kloens Heelkruid; om dat het lompe Landvolk zig

Cliff. 313. R. *Lugdb.* 322. GOUAN *Monsp.* 278. Sid. Alp. Hyssopifolia. C. B. *Pin.* 233. HALL. *Helv.* 647. Sideritis montana. LOB. *Ic.* 525.

(9) *Sideritis* Fol. Lanceolatis subdentatis supra glabris &c. Sideritis Fol. hirsutis profunde crenatis. C. B. *Pin.* 233. Sid. f. Ferruminatrix Heraclea. LOB. *Ic.* 523.

(10) *Sideritis* Fol. Lanc. obtusis dentatis Pilosis. Tetrahit Caulibus procumbentibus, Fol. sessilibus. GER. *Prov.* 272. Sid. hirsuta. GOUAN *Monsp.* 278. GORT. *Belg.* 164. Sideritis hirsuta procumbens. C. B. *Pin.* 232. Sid. tertia. CLUS. *Hist.* II. p. 40. Sideritis Heraclea. *Hisp.* p. 389. Tetrahit Herbariorum. LOB. *Ic.* 523. Herba Judaica. DOD. *Pempt.* 93.

zig daar van tot heeling der Wonden bedient. Die eigenschap, naamelyk, van sterke samentrekking der Vleezige deelen, heeft 'er den naam van Yzerkruid aan doen geeven, en mooglyk ook dien van *Tetrahit* by de Kruidkundigen. De Afbeelding, welke LOBEL daar van onder dien naam geeft, is de zelfde als die der *Sideritis Heraclea* by CLUSIUS, en komt overeen met de Ruige leggende van BAUHINUS, welke by TOURNEFORT de eerste Soort uitmaakt van dit Geslagt. Die van 't *Joodenkruid*, by DODONÆUS, dus genaamd om dat de zwervende Jooden of Landloopers zig als iets wonders daar van tot Geneezing bedienden, verschilt en komt nader overeen met het *Scordioides*, dat de Bladen van boven glad heeft, en van die gladheid, in sommige Kruiden, welken men ook *Sideritis* heeft genoemd, is de Hoogduitsche naam *Gliedkraut*, zo wel als de Neerduitsche *Glid-* of *Glitkruid*, (niet *Gliskruid*, gelyk de Heer D. DE GORTER schryft), afkomstig. Dezelve echter is, om dat de meeste Soorten ruuw en ruig zyn van Loof, op dit Geslagt niet toepasselyk. Wat de reden zy van den Franschen naam *Crapaudine*, begryp ik niet. LOBEL zegt, dat de Franschen het *Carpentaria* of Timmerluiden-Kruid heeten, om dat het dezelven een gereed Middel aan de hand geeft, tot Geneezing van Kwetzuuren met Yzer gemaakt. Hier van willen sommigen ook den naam van *Sideritis* of Yzerkruid afleiden; doch dat is wat ver gezogt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

De

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

De verwarring, ondertusschen, die onder de Kruidkundigen der voorgaande Eeuw heerschte, noopens de Soorten van dit Kruid, is nog weinig opgehelderd. Dit komt daar van, dat de Gekranste Kruiden dikwils in Kenmerken zo weinig verschillen: des LUDWIGIUS zelfs geoordeeld heeft, dat men dit Geslagt en dat der Betonie zou kunnen samenvoegen; gelyk het gladde Akker-Yzerkruid onder den naam van Betonie schuilt. Van de drie gedagte Soorten groeit het Hysopbladige meest op Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa, de volgende, ten minste de laatste, is algemeener bekend in ons Wereldsdeel. CLUSIUS zegt 'er van: „Nergen byna komt dit Kruid niet voor, op een „droogen Steenachtigen Grond, door Spanje, „Vrankryk en Duitschland, alwaar men het by „Zomer, en op sommige plaatsen ook tot in „den Herfst, ziet bloeijen. De hedendaagsche Kruidkundigen, evenwel, is het in Oostenryk, noch in onze Nederlanden niet voorgekomen (*).

Zie hier de beschryving, welke de Ridder van

(*) Vid. *Flor. Belg.* in *Am. Acad.* VOL. VI. p. 59. Ook vindt men het by BOERHAAVE niet als inlandsch aangetekend; die 'er zelfs geen gewag van maakt: niettegenstaande COMMELYN gezegd hadt, dat het in ons Land by de Wegen en Paden groeide: het *Tetrahit Herbariorum* naamelyk van LOBEL, dat die Autheur zegt, door zekeren Kruidkenner, in Boschachtige plaatsen van Italie, omtrent Bononie, geplukt te zyn. Wat heeft men 'er dan voor aangezien?

dit laatste geeft, daar zyn Ed. de Groeiplaats aan toeschryft in Provence, Spanje en Italie. „ Een styve Haairige Steng: Lancetvormige, „ stompachtige, rimpelig geplooide Bladen met „ drie of vier spitsachtige Tandjes: Hartvormige Zaagswys' gedoornde Blikjes: ver afstandige, ongesteelde zesbloemige Kransjes, „ tusschen welke de Steng ruiger is: geele Bloempjes, met een krom Pypje, de boven-Lip Liniaal, half tweedeelig omgeboogen opstaande, „ Sneeuwwit; de onder-Lip zeer klein; de „ Meeldraadjes binnen 't Pypje: de Kelken „ ruig met vyf gelyke Doorens."

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(11) Yzerkruid *met Hartvormige stompe Pluizige Bladen, ongedoornde gewolde Kelken, een langwerpige Aair en opstaande Steng.*

XI. *Sideritis Lanata.* Gewold.

In Egypte en Palestina stelt LINNÆUS de Groeiplaats van deeze, die ook door MEERBURG in Afbeelding is gebragt (*). Deez' voegt 'er de beschryving van den Ridder by, waar uit blykt, dat het een Plant is van een Span hoogte, hebbende de Steng aan 't end een zeer lange Aair, uit zesbloemige Kransjes samengesteld, die sterk gewold zyn en de Bloemen donker-Violet. Deeze heeft getande Blikjes, van aanmerkelyke breedte, onder de Bloemkransjes, gelyk

(11) *Sideritis* Fol. Cordatis obtusis Villosis &c.
(*) Op Tab. XXVIII. der zo even gedagte Verzameling.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. lyk alle de Soorten van dit Geslagt, uitgenomen de zes eersten.

MENTHA. Munt.

Blootzaadige.

De Bloem is, in dit Geslagt, byna egaal in vieren gedeeld, hebbende de breedste Slip uitgerand, en de Meeldraadjes opstaande, wat van elkander af.

Behalve de gewoone en verscheide wilde Soorten van Munt, is hier ook de Poley in begreepen, maakende dus zeventien Soorten, waar van de vier eersten *geaaird* zyn, de vier volgende *Hoofdjes* hebben, en zeven overigen *Bloemkransjes*, als volgt. De twee laatsten zyn reeds onder de Heesters beschreeven.

I. *Mentha Auricularia.* Stinkende.

(1) Munt *met langwerpige Aairen, langw. Zaagtandige, Haairige, ongesteelde Bladen en de Meeldraadjes langer dan de Bloem.*

Op Waterige plaatsen van Oostindie groeit deeze, die Aairen byna als het Kruid heeft, dat men Vossestaartjes noemt. De Gestalte is, voor 't overige, byna als die der Eerenprys, doch het Kruid stinkt zeer. Men legt een Pap daar van op Gezwellen.

(2)

(1) *Mentha* Spicis oblongis, Fol. oblongis serratis Pilosis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 713. p. 391. *Veg.* XIII. p. 444. Mentha foetida. BURM. *Fl. Ind.* 126. Alopecuro-Veronica. *Fl. Zeyl.* 411. Veronica hirsuta latifolia. Zeyl. Aq. BURM. *Zeyl.* 228. Majana foetida. RUMPH. *Amb.* VI. p. 41. T. 16.

(2) Munt *met langw. Aairen, de Bladen langwerpig Wollig Zaagtandig ongesteeld, de Meeldraadjes langer dan de Bloemen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Munt *met langw. Aairen, de Bladen Lancetvormig naakt, Zaagtandig, ongesteeld, de Meeldraadjes langer dan de Bloem.* II. *Mentha sylvestris.* Wilde.

(4) Munt *met laugw. Aairen, de Bladen rondachtig, gerimpeld, gekarteld ongesteeld.* III. *Viridis.* Groene. IV. *Rotundifolia.* Rondbladige.

Deeze drie zyn, volgens de Autheuren, Verscheidenheden van *Wilde Munt*, die door elkander groeijen in verscheide deelen van Europa, meest voorkomende aan de kanten van Beekjes, Slooten en Waterplassen, en somtyds ook wel in de Velden. De tweede, door haare Wollige gryze Bladen, inzonderheid, van de derde, die dezelven groen heeft, onderscheiden, is by ons aan de Wegen niet ongemeen. Wy noemenze *Wilde*, eenigen *Geaairde*, en sommigen *Water-Munt.*

(2) *Mentha* Spic. obl. Fol. oblongis tomentosis &c. *Mat. Med.* 279. KRAM. *Austr.* 169. GER. *Prov.* 268. GOUAN *Monsp.* 279. *H. Cliff.* 306. Mentha sylvest. Folio longiore. C. B. *Pin.* 227. Menthastrum. DOD. *Pempt.* 96. LOB. *Ic.* 509.

(3) *Mentha* Spic. oblong. Fol. Lanceolatis &c. R. *Lugdb.* 325. &c. Mentha angustifolia spicata. C. B. *Pin.* 227. Mentha. CAM. *Epit.* 477. Mentha tertia. DOD. *Pempt.* 95. Mentha Aquatica spicata. GRON. *Virg.* 167, 89.

(4) *Mentha* Spic. oblong. Fol. subrotundis rugosis &c. HUDS. *Angl.* 221. Mentha sylvestris rotundiore folio. C. B. *Pin.* 227. Menthastrum &c. J. B. *Hist.* III. p. 219. TAB. *Ic.* 349. Mentha Fol. ovatis tomentosis &c. HALL. *Helv.* 657.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Munt. De Fransche naam is *Menthastre*, gelyk zy ook allen onder dien naam voorkomen by eenige Kruidbeschryvers. De vierde, die nog wel allermeest zou verschillen, heeft de Bladen zo wel Wollig als de tweede Soort. De gene, welke LINNÆUS op de Groene uit CAMERARIUS aangehaald heeft, is een Tamme of Hof-Munt, zo wel als die van DODONÆUS, welke LOBEL noemt *Roomsche Munt der Winkelen of betere Smalbladige* (*). Deeze zal het mooglyk zyn, welke somtyds in plaats van de beste of Krulbladige gebruikt wordt, hoewel zy ongelyk flaauwer is van kragten en grover van Reuk; weshalve de Engelschen haar *Horse-Mint* noemen, dat is Paarde-Munt, of *Spear-Mint*, wegens de lange Aairen, waar door zy zig van de volgende onderscheidt.

V. *Mentha crispa.* Kruizemunt.

(5) Munt *met Hoofdjes-Bloemen en Hartvormige getande, gegolfde, ongesteelde Bladen,*

(*) Mentha Romana Officinarum sive præstantior angustifolia. LOB. *Ic.* 507, zynde de zelfde Figuur als de Derde Munt van DODONÆUS. LINNÆUS hadt ook de Vierde aangehaald, doch die is gekranst en strookt dus hier in geenen deele. *In Horto Cliff.* merkt zyn Ed: dezelve als een Verscheidenheid aan. Ook acht hy aldaar zelfs de Wilde en Groene naauwlyks te verschillen.

(5) *Mentha* Flor. capitatis, Fol. Cord. dent. undulatis &c. *Mat. Med.* 278. *H. Cliff.* 306. *H. Ups.* 168. KRAM. *Austr.* 169. Mentha crispa Danica s. Germanica speciosa. MORIS. *Hist.* III. p. 367. S. II. T. 6. f. 5. Mentha crispa. RIV. *Mon.* 47.

den; de Meeldraadjes van langte als de Bloem. IV. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK. *Gymnospermia.*

Hoe deeze, die onder den naam van *Deensche* of *Duitsche* Munt voorkomt en reeds lang bekend is geweest in de Kruidhoven, haare eigentlyke Groeiplaats in Siberie kan hebben, is zonderling. Men kanze eigentlyk als een middel-Soort tusschen de genen die Aairen en Hoofdjes Bloemen hebben, aanmerken. Het is de echte *Kruize-*, dat is *Kroeze Munt*, dus genaamd wegens de Gekruldheid der Bladen, welke zy ligt verliest, zo MUNTING aanmerkt; wanneerze niet om de twee Jaaren wordt opgenomen en verplant.

„ Zy heeft voortkruipende Wortels gelyk de „ andere Soorten. De Stengen zyn somtyds en- „ keld, somtyds Takkig, tot een Elle lang, aan „ de Knietjes voorzien met twee rondachtige „ Bladen, tegenover elkander, de onderste wel „ een Duim of anderhalf breed, diep Zaagtan- „ dig ingesneeden en als gekruld. De Bloemen „ komen in taamelyk dikke stompe en dikwils „ korte Aairen voort, zynde paarschachtig, „ Pypswyze, aan den Mond in vieren gedeeld „ en digt getropt."

Dus, nagenoeg, komt by MORISON de beschryving voor van de Kruizemunt, welke men keurt voor de beste Munt, als een sterker aangenaamen Reuk hebbende en dus bekwaamer zynde dan de andere Soorten, tot Destillatie.

X 't Is

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

't Is iedereen, naamelyk, bekend, dat door de Apotheekers en Chymisten uit dit Kruid heilzaame Middelen bereid worden. Het gedestilleerde Water, Geest en Olie, zyn voortreffelyk tot versterking van het Hart, opwekking van den Appetyt, wegneeming der Walginge, Windbreeking en dus tegen Maagpynen en 't Kolyk. Hierom dient het grootelyks in Kinderen en zwakke Gestellen, verzagtende den Hoest die uit scherpe slymige Stoffen in de eerste Wegen dikwils ontstaat en zelfs de Wormen uitdryvende. Bovendien is de Syroop en Konserf van het Kruid Maagsterkende en eenigszins samentrekkende. Uitwendig opgelegd, dient hetzelve om Gezwellen te doen verslaan, inzonderheid die der Vrouwen Borsten, als ook tot behoeding voor Versterving. De Melk, daar Bladen van Kruizemunt in geweekt zyn, wil naauwlyks stremmen, en LINNÆUS merkt aan, dat men van den Melk der Koeijen, die op Waterige plaatsen, waar veel Wilde Munt groeit, graazen, en uit gebrek dezelve genoodzaakt zyn te eeten, geen Kaas maaken kan (*).

VI. *Mentha hirsuta.* Ruige.

(6) Munt *met Hoofdjes-Bloemen; Eyronde Zaag-*

(*) RUTTY *Mat. Med.* Lond. & Rotterd. 1775, p. 324.

(6) *Mentha* Flor. Capitatis, Fol. ovatis sessilibus &c. HUDS. *Angl.* 223. N. 10. Mentha Aq. hirsuta s. Sisymbrium hirsutius. J. B. *Hist.* III. p. 224. Sisymbrium hirsutum. RAJ. *Angl.* III. p. 233. β. Mentha Sisymbr. hirsuta &c. RAJ. *Angl.* III. p. 233. T. 10. f. 1.

Zaagtandige byna ongesteelde ruigachtige Bladen; de Meeldraadjes langer dan de Bloem. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Deeze verschilt van de volgende weinig, dan daar in, dat de Bladen wat ruiger zyn; des de Heer HALLER, die dezelve ook in Switzerland vondt, daar van slegts eene Verscheidenheid maakt. Men heeftze in Engeland insgelyks met ronde Bloemhoofdjes en ronder Bladen waargenomen.

(7) Munt *met Hoofdjes - Bloemen; Eyronde Zaagtandige gesteelde Bladen; de Meeldraadjes langer dan de Bloem.* VII. *Mentha Aquatica.* Water-Munt.

Deeze is zeer gemeen aan de kanten van Rivieren en Beeken, Slooten en Graften, als ook op Moerassige plaatsen, zo door geheel Europa, als in 't byzonder in onze Nederlanden. Dus komt zy ook dikwils by de voor beschreevene *Wilde Munte* voor, en is van sommigen daar toe betrokken geweest, doch zy onderscheidt zig, niet alleen door de gedagte Kenmerken, maar

(7) *Mentha* Flor. Capit. Fol. ovatis, serratis sessilibus. &c. GORT. *Belg.* 164. *Fl. Suec.* 482. GORR. *Ingr.* 92. KRAM. *Austr.* 169. GER. *Prov.* 269. GOUAN *Monsp.* 279. *H. Cliff.* 306. R. *Lugdb.* 325. HALL. *Helv.* 658. Mentha rotundifolia palustris s. Aq. major. C. B. *Pin.* 227. Menth. Aq. s. Sisymbria. LOB. *Ic.* 509. Sisymbrium. DOD. *Pempt.* 97. *Kruidb.* 132.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.* maar ook door een veel ſterker Reuk, die op ver naa de aangenaamheid niet heeft van de Kruizemunt, zweemende meer naar dien van Kattekruid. Men wil, dat zy het *Siſymbrium* der Ouden zy, wordende *Roode Wilde Munte* van DODONÆUS getyteld. De Franſchen heetenze ook *Menthaſtre* en de Duitſchers *Roſſ-Muntz* of *Water-Muntz*, dat is Water-Munt.

De Bladen en Steelen zyn ſomtyds roodachtig, waar door deeze Soort van de gedagte rondbladige Wilde Munte onderſcheiden wordt. Men heeft ze ook wel in plaats van dien in de Apotheeken gebruikt, en zy zoude, volgens LOBEL, de *Balſamine* of het Balſemkruid der Winkelen zyn, doch de meeſten geeven dien naam aan de Kruizemunt.

VIII. *Mentha Piperita.* Peper-Munte.

(8) Munt *met Hoofdjes-Bloemen; Eyronde geſteelde Bladen; de Meeldraadjes korter dan de Bloem.*

Deeze, die men *Pepper-Mint*, dat is Peper-Munt, in Engeland noemt, ſchynt aan dat Ryk byzonder eigen. De Reuk van 't verſche Kruid, zo wel als van 't gedroogde, is Kruiderig, gelyk die der gemeene Munte, de Smaak als van Peper, maar ſchielyk overgaande in een Salpetigen Smaak, met aandoening als van Koude op de

(8) *Mentha* Flor. Capit. Fol. ovatis ſerratis petiolatis &c. Mentha Spic. brevioribus & habitioribus, Fol. Menthæ fuscæ &c. RAJ. *Angl.* III. p. 234. T. 10. f. 2.

de Tong, gelyk in de Kamfer plaats heeft en zulks neemt men ook in 't gedestilleerde Water waar: des dit Kruid in lang zo veel niet verwarmt, als men zou oordeelen uit gedagte Peper-Smaak. Daar komt, door Destillatie, een zeer scherpe Olie uit. Met Yzer-Vitriool wordt het Afkookzel groen; doch zulks heeft ook plaats met dat der andere Wilde Munten (*). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(9) Munt *met Kransjes-Bloemen; Eyronde spitsachtige Zaagtandige Bladen; de Meeldraadjes langer dan de Bloem.* IX. *Mentha sativa.* Zaay-Munte.

(10) Munt *met Kransjes-Bloemen; Eyronde spitse Zaagtandige Bladen; de Meeldraadjes korter dan de Bloem.* X. *Gentilis.* Hof-Munte.

(11) Munt *met Kransjes-Bloemen; Eyronde spitse Zaagtandige Bladen; de Meeldraadjes zo lang als de Bloem.* XI. *Arvensis.* Akker-Munte.

Het

(*) RUTTY *Mat. Med.* uts, p. 323, 324.

(9) *Mentha* Flor. verticillatis, Foliis ovatis acutiusculis &c. Mentha crispa verticillata. C. B. *Pin.* 227. Menth. crip. vert. Fol. rotundiore. J. B. *Hist.* III. p. 215.

(10) *Mentha* Flor. Vertic. &c. GOUAN *Monsp.* 279. Menth. Hort. verticillata Ocymi odore. C. B. *Pin.* 227. Mentha Vert. minor acuta, non crispa &c. J. B. *Hist.* III. p. 216.

(11) *Mentha* Flor. Vertic. &c. GORT. *Belg.* 165. *Fl. Suec.* 481. GORT. *Ingr.* 92. KRAM. *Austr.* 170. HALL. *Helv* 658. DALIB. *Paris* 178. GER *Prov.* 259. *H. Cliff.* 307. R. *Lugdb.* 326. Mentha Arvensis Verticill. procumbens. MORIS. *Hist.* III. p. 369 S. 11. T. 7. f. 5. Calamintha Arvensis verticillata. C. B. *Pin.* 229.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Het verschil is, volgens de bepaalingen, zeer klein tusschen deeze drie Soorten, als meest bestaande in de meer of minder langte van de Meeldraadjes, ten opzigt van de Bloem. De twee eersten worden gezegd in de Zuidelyke deelen van Europa haare Groeiplaats te hebben; de laatste is een inboorling zelfs der Noordelyke, gelyk in Rusland en Sweeden. Het zal die zyn, waar van LOBEL spreekt, zeggende: „ in Vriesland, „ by Kampen en Zwol, groeit een Wilde Mun- „ te, die de Bladen bruiner, langer en niet zo „ ruuw heeft." Zulks, ten minste, wordt getuigd van deeze (*), die anders zyne *Water-Kalaminth* zou zyn, welke volgens hem op Akkers groeit in de Nederlanden. Men vindtze overvloedig in Vriesland op de Kley en in de Wouden, doch in Holland niet, zo 't schynt.

Wat nu het onderscheid deezer drie Soorten aangaat: de eerste heeft gekrulde Bladen, de tweede niet, maar de Stengen van deeze zyn rood en daarom schynt het wel de zogenaamde *Roomsche Munte*, en mooglyk die, welke DODONÆUS eerst afbeeldt, zeggende het de *Bruin-Heilige* te zyn, die zeer aangenaam is van Reuk, wordende *Diement* genoemd van de Duitschers, en van de Franschen, zo GOUAN zegt, *la Menthe ou Baume des Jardins*, dat is Hof-

Munte

(*) Naamelyk dat dezelve op die plaatsen groeit: zie GORT. *Flor. Belgica* en MEESE *Fl. Fris.* ook aan Slooten en de kanten der Wegen.

Munte of Hof-Balsemkruid. LOBEL heeft dezelve afgebeeld onder den naam van *Mentha cruciata*, misschien om dat de Bladen kruisings staan: dat is, zegt hy, *Kruis-* of *Kruizemunt*. Doch deze benaaming zou toepasselyker zyn op de gezegde *Zaay-Munte*, welke mooglyk niet veel verschilt van de Vyfde Soort. De *Akker-Munte*, die, als gezegd is, vry algemeen in Europa groeit, onderscheidt zig bovendien door haare verspreide Stengetjes, komende veel op Koornlanden voor, na den Oogst.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(12) Munt *met Kransjes-Bloemen en Lancetvormig Eyronde gladde, spitse effenrandige Bladen.*

XII. *Mentha exigua.* Kleine.

Deeze, die *Kleine Water-Munt* genoemd wordt door RAY, is in Engeland gevonden: doch, zo de Water-Kalaminth van LOBEL, voorgemeld, hier ook betrekkelyk zy, dan zou dezelve insgelyks in de Nederlanden groeijen: alzo hy daar van zegt. „ In Nederland en Engeland „ groeit het op braakleggende en bezaaide Ak- „ kers, als ook aan de kanten van Velden en „ Beemden." Maar, om de waarheid te zeggen, ik geloof dat deeze Soort ook in de voorgaande loopt.

(13)

(12) *Mentha* Flor. Vertic. &c. *Am. Acad.* IV. p. 318. Mentha Aquatica exigua. RAJ. *Angl.* III. p. 232. Menth. Hortensis quarta. FUCHS. *Hist.* 219. Calamintha Aq. Belgarum & Matthioli. LOB. *Ic.* 505.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(13) Munt *met Kransjes-Bloemen, Zaagtandige Lancetvormige gesteelde Haairige Bladen, de Meeldraadjes van langte als de Bloem.*

XIII. *Mentha Canadensis.* Kanadasche.

In Kanada groeit deeze volgens KALM, die de Steng hooger dan de voorgaande, niet Takkig en zeer Haairig heeft, de Bladen de helft smaller en spitser, komende voorts taamelyk daar mede overeen.

XIV. *Pulegium.* Poley.

(14) Munt *met Kransjes-Bloemen, Eyronde stompe eenigermaate gekartelde Bladen, rondachtige kruipende Stengen, de Meeldraadjes langer dan de Bloem.*

XV. *Cervina.* Herts-Poley.

(15) Munt *met Kransjes-Bloemen, gepalmde Blikjes, Liniaale Bladen, de Meeldraadjes langer dan de Bloem.*

Deeze beide Soorten maaken het Kruid uit, dat men in 't Hoog- en Nederduitsch *Poley*, in 't Fransch *Pouliot* noemt, naar den Latynschen naam *Pulegium*; doch in 't Engelsch *Penny Royal* of *Pudding-Gras*. De eene is breed- de andere smal-

(13) *Mentha* Flor. Verticillatis &c.

(14) *Mentha* Flor. Vert. &c. *Mat. Med.* 280. GORT. *Belg.* 165. R. *Lugdb.* 326. &c. &c. Pulegium Regium vulgatum. LOB. *Ic.* 500.

(15) *Mentha* Flor. Vert. Fol. linearibus &c. R. *Lugdb.* 326. GOUAN *Monsp.* 279. Pulegium angustifolium. C. B. *Pin.* 222. LOB. *Ic.* 501.

ſmalbladig en deeze wordt gemeenlyk *Pulegium Cervinum* of *Herts-Poley* geheten. De eerſte groeit byna door geheel Europa wild, komende by ons op vogtige plaatſen, omtrent den Yſſel en elders voort: de andere groeit in de Zuidelyke deelen van Vrankryk by dezelve. Het is by de Kruidkundigen uitgemaakt, dat zy tot dit Geſlagt behooren, wordende meest onderſcheiden door een byzonderen Reuk. Sommigen keuren het Smalbladige of Herts-Poley, dat ſterker van Reuk is, dienſtiger tot Geneeskundige oogmerken. Het Kruid is ſcherp en bitter van Smaak, openende kragtiger dan de Kruizemunt en in 't byzonder dienende tot afzetting der Stonden. Zelfs het gedeſtilleerde Water daar van en de Olie wordt ten dien einde, en ſomtyds tot bevordering van de Kraam, gebruikt. In de Kinkhoest der Kinderen, in Opſtyging en Borstkwaalen, is het Sap of Aftrekzel der Poley een uitmuntend Middel. De Reuk alleen neemt ſomtyds de Walging en Benaauwdheid weg. Voorts dient het uitwendig, in Stoovingen, Baden en Pappen, om veelerley Pynlykheden te verdryven. Op 't Hoofd of agter de Ooren gedragen, was het, volgens de Ouden, een behoedmiddel voor Zinkingen. Zy plagten het in veelerley Spyzen te mengen; gelyk het by de Engelſchen nog in gebruik is, om gehakt in Saucyſen, Worst, of Bloedbeulingen te ſtoppen, of ook by de Podding te doen; doch door 't kooken verliest het zynen Geur.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Blootzaadige.*

De twee overige Soorten, als gezegd is, en 't Geslagt van *Perilla*, reeds onder de Heesters beschreeven zynde, gaa ik over tot dat van

GLECOMA (*). Aardveil.

Welks byzondere Kenmerken zyn, dat ieder paar Meelknopjes in de figuur van een Kruis samenluikt, en dat de Kelk vyfdeelig is.

I. *Glecoma Hederacea.* Kruipend.

De eenigste Soort (1), door geheel Europa gemeen, voert den naam van *Hedera terrestris*, dat is *Aardveil*, om dat zy als de Klimop, doch met de Ranken langs den Grond kruipende, zig verspreidt. HALLER heeft den naam *Chamæclema* van CORDUS, Laage Klim betekenende, gebruikt. Anderen noemenze *Chamæcissus*, dat wederom op 't zelfde uitkomt. By de Franschen heet dit Kruid *Rondote*, *Lierre terrestre* of *Terrette*: by de Engelschen *Ground-Ive*, by de Duitschers *Gundelrebe*. Wy noemen het *Aardveil*, *Hondsdraf* of *Onderhave*.

Het Kruid is, zo door het gezegde, als door zy-

(*) Sommigen schryven *Glechoma*, doch 't is beter den Ridder te volgen, dewyl zyn Ed. deezen Geslagtnaam van 't Grieksche Woord γλήχων, door DIOSCORIDES gebruikt, heeft afgeleid.

(1) *Glecoma* Fol. Reniformibus crenatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 714. p. 393. *Veg.* XIII. p. 445. *Mat. Med.* p. 303. GORT. *Belg.* 165. KRAM. *Austr.* 170. *Fl. Suec.* 483, 518. GORT. *Ingr.* 92. GER. *Prov.* 267. GOUAN *Monsp.* 280. Calamintha humilior folio rotundiore. TOURNF. 194. Chamæclema. HALL. *Helv.* 652. Hed. terrestris vulgaris. C. B. *Pin.* 306. DOD. *Pempt.* 394. LOB. *Ic.* p. 613.

zyne Niervormige gekartelde Blaadjes en de fierlyk blaauwe Bloemen, iedereen bekend. Het heeft die byzonderheid, dat de Bloemsteeltjes, van vier tot agt, een halfrond Kransje maaken, dat over ééne zyde helt. De Reuk is sterk, de Smaak bitter en wordt, als het lang afgekookt is, wrang. Men pryst het, inzonderheid, tegen Borstkwaalen, by Teeringachtige Menschen: ook tegen de Roode Loop en andere Kwaalen. Onder Haver gekapt is het zeer dienstig om de Paarden Wormen te doen loozen. Bier doet het spoediger stryken, zegt men, dan de Hop of iets anders: weshalve het ook, van de Engelschen, *Alehoof* en *Tunhoof* geheten wordt.

IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Gymnospermia.*

De Verscheidenheden van dit Kruid, door TOURNEFORT opgetekend, met paarsche Bloemen, als ook de kleinere, die laager blyft en fraaijer is dan de groote, door VAILLANT in drie Afbeeldingen fierlyk vertoond (†), schynen van den Grond af te hangen; maar die met Bloemen van een Duim lang, welke de Heer HALLER in Switzerland, onder de andere groeijende vondt, en hoedanige ook omstreeks Parys, door gedagten Autheur, is waargenomen en beschreeven; verschilt veel in Gewas, hebbende ook de Bladen, die in de gemeene paarschachtig geaderd zyn, van onderen geheel groen. Deeze zal de *Berg-Aardveil* der Au-

(†) *Botan. Paris.* T. VI. f. 4-6.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Autheuren zyn, die de Bladen ronder, ruiger, grooter heeft en sterker is van Reuk, groeijende in het Thuringer Woud overvloedig (†).

LAMIUM. Doove Netel.

De boven-Lip der Bloem is geheel en gewelfd; de onder-Lip tweekwabbig: de Keel heeft wederzyds een getanden Rand in dit Geslagt, tot het welke de agt volgende Soorten behooren.

I. *Lamium Orvala.* Groote. (1) Doove Netel *met Hartvormige, ongelyk en spits Zaagtandige Bladen, de Bloemen met een gezwollen Keel, de Kelken gekleurd.*

In Oostenryk en Italie groeit, volgens den Ridder, deeze op de Gebergten. Zy is zeer groot van Gewas, heeft byna gladde Bladen en een groote paarsche Bloem. 't Geslagt, dat MICHELIUS onder den naam van *Papia* hervoortgebragt heeft en afgebeeld, in eene Valey van 't Apulisch Gebergte Gargani door hem gevonden, is eene Verscheidenheid van deeze Soort.

(2)

(†) Vid. CAM. *Epit.* p. 401.

(1) *Lamium* Fol. Cord. inæqualiter arguteque serratis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 716. p. 393. *Veg.* XIII. p. 445. Lamium maximum Sylv. alterum. C. B. *Pin.* 231. Lamium mont. Sax. ferme glabrum. TILL. *Pis.* 92. T. 34. f. 1? Galeopsis maxima Pannonica. CLUS. *Hist.* II. p. 35. *β.* Orvala Garganica. *Sp. Plant.* 807. Papia Garg. MICH. *Gen.* 20. T. 17.

(2) Doove Netel *met Hartvormige ruigachtige Bladen; de Bloemen met een gezwollen Keel; het Pypje regt, wederzyds met een dubbelen Tand.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Doove Netel *met Hartvormige rimpelige Bladen, een effene Steng en gladde Kelken van langte als het Bloempypje.* II. *Lamium Garganicum.* Garganische.

(4) Doove Netel *met Hartvormige gespitste Bladen en tienbloemige Kransjes.* III. *Lævigatum.* Effene.

Deeze drie Soorten, in 't uiterlyke aanzien niet veel verschillende, hebben allen in Italie haare Groeiplaats, doch de middelste zou ook in Siberie en volgens BOERHAAVE hier in de Nederlanden voorkomen. De eerste vindt men zeer fraay door EHRET afgebeeld; waar uit blykt, dat het dubbelde Tandje, wederzyds, niet aan het Pypje, maar aan de Bovenlip plaats heeft. IV. *Maculatum.* Gevlakte.

(2) *Lamium* Fol. Cord. pubescentibus &c. Lam. Garg. subincanum. TILL. *Pis.* 93. T. 34. f. 2. Lamium Catariæ folio, Flore purpureo. *Mem. de l'Acad. de Par.* 1717. p. 351. TREW. *Ehret.* Tab. 75.

(3) *Lamium* Fol. Cord. rugosis &c. Lam. purpur. fœtidum. PLUK. *Phyt.* 198. f. 1. Lam. purp. non fœtens Fol. oblongo. C. B. *Pin.* 231. BOCC. *Mus.* II. T. 23. Galeopsis Flor. purp. majore, Fol. non maculato. J. B. *Hist.* III. p. 321. RAJ. *Hist.* 559.

(4) *Lamium* Fol. Cord. acuminatis &c. Lam. alba lineâ notatum. C. B. *Pin.* 231. Lamium Plinii montan. Campoclarensium. COL. *Ecphr.* I. p. 190. T. 192. Lam. maculatum. C. B. *Pin.* 231.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Blootzaadige.

heeft. Van een Berg by Rome heeft zy den bynaam. De laatste komt de Witte Doove Netelen zeer naby, verschillende meest daar van door de paarsche Bloemen, de wit geplekte Bladen en dat zy wederzyds maar vyf, geen tien Bloemen heeft. In de Zomer, echter, verdwynt de witte Vlak der Bladen.

V. *Lamium album.* Witte.

(5) Doove Netel *met Hartvormige gespitste Zaagtandige gesteelde Bladen en twintigbloemige Kransjes.*

Tot deeze Soort hadt de Ridder bevoorens alle de voorigen, als Verscheidenheden, t'huis gebragt. Zy is door geheel Europa gemeen, en, onder den naam van *Doove* of *Hondsnetelen*, zeer bekend in onze Nederlanden, alwaar zy veel voorkomt in het Gras aan de Wegen. In Vrankryk noemt menze *Ortie morte*, in 't Engelsch *Deadnetle*, in 't Hoogduitsch *Todnessel*, dat is Doode Netel, om dat zy de gedaante van Brandenetelen heeft en de Handen niet brandt. Men wil dat het de *Galeopsis* der Grieken zoude zyn, dus genaamd, om dat de Bloem naar den Smoel van een Kat, wanneer die byten wil, gelykt. Sommigen noemenze *Archangelica*, welke benaa-

(5) *Lamium* Fol. Cord. acuminatis serratis petiolatis &c. *Mat. Med.* 307. GORT. *Belg.* GOUAN *Monsp.* R. *Lugdb.* &c. &c. Lamium album non fœtens Folio oblongo. C. B. *Pin.* 231. Galeopsis. CAM. *Epit.* 865. Urtica iners five Lamium primum. DOD. *Pempt.* 153. Lam. album vulgare five Archangelica. MORIS. *Hist.* III. p. 384. S. 11. T. 11. f. 1.

naaming daar op toegepast zal zyn, wegens de uitmuntendheid, die men zig verbeeldde in dit Kruid te huisvesten. Men schreef 'er, in Pappen en Stoovingen, een groote kragt aan toe, om harde Gezwellen week te maaken. Tegen de Scrofelen wordt het nog als een heerlyk Middel aangepreezen. By 't Landvolk is het tegen Keel-Ontsteekingen, zegt BOERHAAVE, in gebruik. De Wondbalzem van DODART, zo uitmuntende in de Pees-Kwetzuuren, wordt, door de Bloemen in Olyven-Olie te zetten, vervaardigd. De ondervinding leert deszelfs nuttigheid in de Witte en Bloedvloeijingen; mids men de bloeijende Toppen als Thee aftrekke, en daar van dagelyks eenige Kopjes gebruike, zegt GEOFFROY. Ook dient daar toe een Konserf, die men van de Bloemen maakt. Het Kruid geeft, wanneer het met de Bloemen gedestilleerd wordt, zeer veel Olie en is zwaar van Reuk, inzonderheid de volgende Soort die zelfs stinkt. Men kan daar uit reden geeven van de gezegde Eigenschappen, welke gemeen zyn aan verscheide Soorten.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(6) Doove Netel *met Hartvormige stompe gesteelde Bladen.*

VI. *Lamium purpureum.* Paarsche.

Zie daar het verschil der Doove Netelen met paar-

(6) *Lamium* Fol. Cordatis obtusis petiolatis. GORT. *Belg.* &c. &c. Lam. purp. fœtidum Folio subrotundo. C. B. *Pin.* 230. Urtica iners altera. DOD. *Pempt.* 153. LOB. *Ic.* 520. HALL. *Helv.* 641.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

paarsche Bloemen, wat de figuur der Bladen aangaat, hoewel die ook aan den top der Stengen getropt zyn, en niet zodanig als in de Witte geplaatst. Doch daar zyn aanmerkelyke Verscheidenheden, zo van deeze als van de voorgaande, op byzondere plaatsen; komende die zelfs met paarsche (†) en deeze met witte Bloemen voor. De Groeiplaats is niet minder algemeen.

VII. *Lamium amplexicaule.* Omvattende.

(7) Doove Netel *met de Bladen by de Bloemen ongesteeld en stomp, de Steng omvattende.*

Met verscheide benaamingen is dit Kruidje door verscheide Autheuren betekend geweest, eer TOURNEFORT hetzelve mede betrokken hadt tot dit Geslagt, in navolging van BAU-HI-

(†) Immers zo het *Lamium Urticæ folio, Flore purpureo spicato*, dat COMMELYN zegt op het Kraaijenest langs den Weg naar Heemstede en om Utrecht te groeijen, als eene Verscheidenheid hier t'huis behoort, gelyk de Heer D. DE GORTER hetzelve dus geplaatst heeft. *Fl. Belg.* p. 166. TOURNEFORT schynt te ontkennen, dat die Soort, by Parys, met paarsche Bloemen voorkome: *Env. de Paris.* 108. VAILLANT heeft ze 'er met bleekroode Bloemen gevonden. De Kelken zyn van onderen paarschachtig, zegt GOUAN, en de Bloemen komen somtyds met niet meer dan twee Meeldraadjes voor.

(7) *Lamium* Fol. Flor. sessilibus amplexicaulibus obtusis. GORT. *Belg.* &c. &c. utsupra. GRON. *Virg.* 66. Lamium Folio Caulem ambiente minus & majus. C. B. *Pin.* 231. Morsus Gallinæ Folio Hederulæ alterum. LOB. *Ic.* 463.

HINUS. Om wat reden het *Hoenderbeet* genoemd worde, is my niet bekend. Het heeft leggende Stengetjes, somtyds een Voet lang, die met ongesteelde ingekerfde ronde Blaadjes onder de Bloemen gekranst zyn; doch de onderste Bladen zyn zeer lang gesteeld en byna vyfkwabbig. Hier te Land komt het veel in de Zaaylanden en Moeshoven, by Aarnhem en elders, voor. Het is door den Heer THUNBERG, zo wel als de paarsche Doove Netelen, in Japan gevonden. Het groeit ook in Virginie, en de voorgaande in Rusland. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(8) Doove Netel *met veeldeelige Bladen.* VIII. *Lamium multifidum.* Veeldeelige.

In de Levant heeft TOURNEFORT een Soort van dit Geslagt waargenomen, welke de Bladen fraay gesnipperd heeft. Hier van heeft COMMELYN, onder de zeldzaame Planten van den Amsterdamsen Tuin, de Afbeelding gegeven.

GALEOPSIS. Honds-Netel.

De Bovenlip is eenigermaate gekarteld en gewelfd in dit Geslagt, de Onderlip van boven tweetandig. Het bevat de drie volgende Europische Soorten.

(1)

(8) *Lamium* Foliis multipartitis. *H. Cliff.* 315. Lamium Orientale Fol. eleganter laciniatis. TOURNF. *Cor.* II. COMM. *Rar.* T. 26.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

I. *Galeopsis Ladanum.* Gelyke.

(1) Honds-Netel *met de Leden der Steng gelyk; alle de Kransjes ver van elkander en de Kelken zagt.*

II. *Tetrahit.* Knoopige.

(2) Honds-Netel *met de Leden der Steng van boven dikker; de bovenste Kransjes byna tegen elkander aan; de Kelken eenigermaate stekelig.*

III. *Galeobdolon.* Geelbloemige.

(3) Honds-Netel *met zesbloemige Kransjes en een vierbladig Omwindzel.*

Zy maaken met elkander drie Onkruiden uit, welke men op de Koornlanden en aan de Wegen

(1) *Galeopsis* internodiis Caulinis æqualibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 717. p. 393. *Veg.* XIII. p. 446. GORT. *Belg.* 167. GOUAN *Monsp.* 281. GER. *Prov.* 266. KRAM. *Austr.* 172. GORT. *Ingr.* 93. Gal. Ramis summis pubescentibus. HORT. *Cliff.* 314. R. *Lugdb.* 319. DALIB. *Par.* 181. Sideritis Arvensis angustifolia rubra. C. B. *Pin.* 233. Ladanum Segetum folio latiore. RIV. *Mon.* 24. Tetrahit. DILL. *Nov. Gen.* 103.

(2) *Galeopsis* intern. Caulin. superne incrassatis &c. GORT. *Belg.* &c. utsupra. Gal. Ramis summis strigosis. *H. Cliff.* &c. Galeopsis Fol. Caule fulcr. hispidis. HALL. *Helv.* 644. Urtica aculeata Fol. serratis. C. B. *Pin.* 232. Cannabis spuria. RIV. *Mon.* 44. Cannabina Flore purp. albo & magno luteo. BOERH. *Lugdb.* 157. PLUK. *Alm.* 204. T. 41. f. 4. Urtica iners quarta. DOD. *Pempt.* 153. Cannabis Spuria facie Urticæ. LOB. *Ic.* 527. ex Ramulo.

(3) *Galeopsis* Verticillis sexfloris &c. GORT. *Belg.* &c. utsupra. Leonurus fol. ovatis serratis acutis. *H. Cliff.* &c. Cardiaca Fol. Cordiformibus. HALL. *Helv.* 640. Lamium Folio oblongo luteum. C. B. *Pin.* 231. Urtica iners tertia. DOD. *Pempt.* 153. Lamium luteum. LOB. *Ic.* 521.

gen door geheel Europa, ja zelfs in Rusland, aantreft. In onze Nederlanden is de laatste minst gemeen. RIVINUS hadt de eerste, zeer oneigen, *Ladanum* getyteld, zo DILLENIUS aanmerkt, die derhalve den naam veranderde in *Tetrahit*, welke aan het Yzerkruid, als boven, is gegeven. Die zelfde Autheur hadt de derde *Galeobdolon* geheten. Zie daar den oirsprong der Latynsche of Grieksche bynaamen. De Nederduitsche meen ik duidelyker te zyn. Wegens het Loof, vry veel naar de Hennipbladen gelykende, noemde BOERHAAVE de tweede *Cannabina*, welke voorkomt met paarsche, witte en groote geele Bloemen, die paarsche Lippen hebben. De laatste, zynde de derde Doove Netel van DODONÉUS, is geheel Geelbloemig en verschilt in Vrugtmaakende deelen eenigszins van de anderen, als de Lippen effen en ongetand hebbende. HALLER heeftze *Cardiaca* met Hartvormige Bladen getyteld. Zy komt ook met smalle en somtyds met wit of zwart gevlakte Bladen voor, en geeft kruipende Scheuten uit den Wortel, gelyk de Munt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

In 't algemeen hebben deeze Planten een Kruidige vierhoekige Steng, met gepaarde niet verdeelde Zaagtandige Bladen en Bloemkransjes, digt om de Steng of Takken zittende, die zig zeer stekelig vertoonen, alzo ieder Kelk omringd is met gebaarde Elsvormige Blikjes. De eerste heeft de bovenste Takjes ruigachtig of Wollig, de andere heeft dezelven stroef. De hoogte is

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK, Blootzaadige.

van een Voet tot een Elle. Voorts moet menze door de bepaalingen en Afbeeldingen onderfcheiden.

BETONICA. Betonie.

De Kelk is in dit Geflagt gebaard, de Bovenlip van de Bloem opklimmende platachtig, het Pypje Rolrond.

Behalve het gewoone Kruid van dien naam zyn 'er nog vier Soorten in begreepen, naamelyk.

I. *Betonica Officinalis.* Gemeene.

(1) Betonie *met een afgebroken Aair, de middelflip der Bloemlippen uitgerand hebbende.*

Dit Kruid, dat hier in de Hoven geteeld wordt, groeit wild in de Zuidelyke deelen van Europa, in Switzerland, Ooftenryk, en is in de Bosfchen van Rusland zeer gemeen. Men noemt het, volgens den Latynfchen Winkelnaam, in 't Franfch *Betoine*, in 't Engelfch *Betony* en by ons *Betonie.* De Steng is opgeregt en groeit een Elle hoog. De onderfte Bladen zyn lang-, de bovenften kort- of ongefteeld, langwerpig Hartvormig, rimpelig en ruig. De Bloemen maaken een

(1) *Betonica* Spicâ interruptâ, Coroll. Laciniâ Labii intermediâ emarginatâ. *Syst. Nat.* XII. Gen. 718. p. 394. *Veg.* XIII. p. 446. GORT. *Belg.* 169. KRAM. *Auftr.* 168. HALL. *Helv.* 646. GOUAN *Monsp.* 276. GER. *Prov.* 273. *Fl. Suec.* 437. *H. Cliff.* 310. R. *Lugdb.* 316. Betonica purpurea & alba. C. B. *Pin.* 235. Betonica. DOD. *Pempt.* 40. LOB. *Ic.* 532.

een gebladerde Aair, uit afgezonderde Kransjes bestaande. Zy zyn natuurlyk paarsch, maar men vindtze ook bleekrooden geheel wit, doch zeldzaam. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

De Smaak is Zoutachtig, een weinig Kruiderig en die der Wortelen bitter. Het is als een Hoofd- en Wondmiddel aangepreezen geweest, doch men heeft den Reuk nadeelig bevonden in het versche Kruid. Het gedroogde kan tot een Niesmiddel dienen en de Wortels purgeeren sterk met braaking: des het veiligst is zig daar van te onthouden. 't Schynt dat de kragten aanmerkelyk naar de Groeiplaats verschillen.

(2) Betonie *met een onafgebroken Aair, de middelslip der Bloemlippen effenrandig.* II. *Betonica Orientalis.* Levantsche.

Deeze heeft de Bladen zeer smal en lang en de Aair der Bloemen is dikker dan in de gemeene, volgens TOURNEFORT, die dezelve in de Levant heeft gevonden. De hoogte is twee Voeten, zegt GOUAN.

(3) Betonie *met de Aair van onderen gebladerd en de Helm der Bloemen tweedeelig.* III. *Alopecuros.* Vossenstaartige.

Dit

(2) *Betonica* Spicâ integrâ, Coroll. Laciniâ Labii intermediâ integerrimâ. R. *Lugdb.* 316 Bet. Orientalis &c. TOURNF. *Cor.* 13. GOUAN *Monsp.* 276.

(3) *Betonica* Spicâ Basi foliosâ &c. JACQ. *Vindob.* 251. Horminum minus album Betonicæ facie. C. B. *Pin.* 230. *Prodr.* 114. Betonica montana lutea. BARR. *Ic.* 339? Betonicæ

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Dit Kruidje, in de Gebergten van Opper-Oostenryk en voorts in die van Italie en Provence groeijende, heeft Aairen, welke naar die van het Kruid, dat men Vossenstaartjes noemt, gelyken. De Stengetjes zyn naauwlyks een Handbreed hoog, en het heeft aan den Wortel ronde, dikke, Wollige Blaadjes.

IV. *Betonica hirsuta.* Ruige.

(4) Betonie *met de Aair van onderen gebladerd en de Helm der Bloemen geheel.*

By Pistoja, in de Apennynsche Bergen, hadt MENTZEL deeze gevonden, hebbende de Bladen als met Wolligheid bekleed en groote paarsche Bloemen. De Heer BASSI heeft dezelve nader onderzogt en van de voorgaande verschillende bevonden. De Aair is hier niet afgebroken.

V. *Heraclea.* Gladde.

(5) Betonie *die een Aair heeft met gewolde Kelken en Draadachtige Tanden; de Bladen Lancetvormig, kaal.*

In de Oostersche Landen is de Groeiplaats van deeze, die de Steng en Bladen byna glad heeft, een groote Wollige Aair, met Draadachtige Tandjes en geele Bloemen, wier Bovenlip naauwlyks langer dan de Kelk is, de

De

cæ folio Alopecuros quorundam. J. B. *Hist.* III. p. 303. Horminum Alp. luteum Betonicæ Spicâ. RAJ. *Hist.* 547.

(4) *Betonica* Spica Basi foliosâ &c. Bet. Fol. hirsutis, Flor. purpureis amplissimis. MENTZ. *Pug.*

(5) *Betonica* Spicâ Calycibus lanatis, &c.

de Onderlip driedeelig en de Meeldraadjes van langte als de Bovenlip. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

STACHYS. Andoorn.

De Bovenlip is gewelfd, de Onderlip aan de zyden omgeboogen, met de middelste Slip grooter en uitgerand: de Meeldraadjes, afgebloeid, buigen zig zydewaards in dit Geslagt, 't welk de volgende Soorten heeft.

(1) Andoorn *met zesbloemige Kransjes en Hartvormige gesteelde Bladen.* I. *Stachys Sylvatica.* Bosch-.

Een zeer goede Afbeelding geeft TABERNÆMONT, onder den naam van *Bosch-Netel*, van dit Onkruid, 't welk door geheel Europa voorkomt in de Bosschen. In Vriesland, Overysfel en Gelderland, is het ook aan ruige Wallen en Wegen gemeen. BAUHINUS hadt het *Zeer groote stinkende Doove Netel der Bosschen* getyteld, maar TOURNEFORT bragt het met reden tot de *Galeopsis* t'huis, als het echte Kruid van

(1) *Stachys* Verticillis sexfloris, Foliis Cord. petiolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 719. p. 394. *Veg.* XIII. p. 447. GORT. *Belg.* 169. KRAM. *Austr.* 173. GOUAN *Monsp.* 282. *Fl. Suec.* 489. *H. Cliff.* 309. R. *Lugdb.* 317. HALL. *Helv.* 632. Lamium maximum Sylvaticum fœtidum. C. B. *Pin.* 231. Galeopsis procerior fœtida spicata. TOURNF. *Inst.* 185. Galeopsis legitima. CLUS. *Hist.* II. p. 35. Urtica Heraclea. TAB. *Ic.* 536.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

van dien naam zynde, volgens den grooten Kruidkenner CLUSIUS.

Het heeft een Steng van twee of drie Voeten hoogte, die ruig is gelyk het geheele Kruid, en lang gesteelde Hartvormige Bladen, van een Handpalm groot. De Bloemen komen voort in lange Aairen met kleine Blaadjes onderscheiden en steeken ver uit de Kelken, zynde paarschachtig van Kleur, met een ruigen Keel.

Dit Kruid wordt, in hoedanigheden, byna gelyk gesteld met de Witte Doove Netelen. VAILLANT, een der bekwaamste Kruidkundigen zynes tyds, hadt hetzelve bevonden een uitmuntend Middel te zyn om Gezwellen te doen verslaan. Hy deedt de geheele Plant in een Mortier kneuzen en maaktze dus tot een Pap, welke daar tweemaal 's daags versch opgelegd werdt (*). De Olie, die eenigen tyd op de Bladen gestaan heeft, is onverbeterlyk tot Geneezing van Pees-Kwetzuuren en Brandsteden. Men bedient zig in Vrankryk, ten platten Lande, met Vrugt inwendig van het Aftrekzel der Bladen en Bloemen, in Water, tegen het Graveel-Kolyk, Klier-Gezwellen en het Zydewee (†).

II. *Stachys Palustris.* Moeras-

(2) Andoorn *met zes of meerbloemige Kransjes*

(*) *Mem. de l'Acad.* 1717. p. 353.

(†) TOURNF. *Herb. env. Par.* p. 167.

(2) *Stachys* Vert. sexfloris, Fol. lineari-Lanceol. &c. GORT. *Belg.* &c. Stachys palustris foetida, C. B. *Pin.* 236. Stachys Aquatica. TAB. *Ic.* 577.

jes en Liniaal Lancetvormige, de Steng half omvattende, ongesteelde Bladen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

De ruuwheid, mooglyk, der Kruiden van dit en de twee volgende Geslagten heeft den naam van *Andoorn* in trein gebragt, wordende de *Stachys* genoemd *Welriekende*. Deeze is, by TABERNÆMONT, onder den naam van *Bruine Water-Andoorn* afgebeeld, groeijende aan Waterkanten door geheel Europa. Men vindtze ook in Vriesland en Overyssel menigvuldig. Hy noemtze dus, „ wegens de bruinheid der Bladen „ en der Bloemen, die echter ook dikwils bont „ voorkomen, dat is van buiten roodachtig en „ van binnen wit gestreept. Het beslaat dikwils „ geheele Akkers, zegt hy, en dan zyn de „ Wortels aangenaam van Reuk. Men gebruikt „ het als een verzagtend en Wondmiddel, als „ ook tegen de Derdendaagsche Koorts."

(3) Andoorn *met veelbloemige Kransjes, de Tandjes der Bladen Kraakbeenig getipt, de Bloemen met een platte Lip.* III. *Stachys Alpina.* Alpisch.

(4) Andoorn *met veelbloemige Kransjes, de Tandjes der Bladen Schubswyze, de Steng Wollig.* IV. *Germanica.* Duitsch.

Van

(3) *Stachys* Vert. multifloris &c. Stach. Fol. Lanceolato-ovatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 317. Stachys latifolia major. PLUK. *Alm.* 356. T. 317. f. 4. Pseudo-Stachys Alpina. C. B. *Pin.* 236. *Prodr.* 113.

(4) *Stachys* Vert. multifloris &c. Stach. Vert. quadraginta-

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Van deeze twee is de eerste, in Duitschland en Switzerland op de Bergen groeijende, donker, doch de laatste byna geheel wit van Kleur. Zy komt niet alleen in Duitschland, maar ook in Vrankryk en Engeland voor. De Steng is by de drie Voeten hoog en heeft gesteelde gewolde Kransjes, die somtyds bestaan uit veertig Bloemen, met Elswyze Blikjes onderscheiden.

Dit laatste Kruid wordt *Stachys* van DIOSCORIDES genoemd door LOBEL en is de eigentlyke *Welriekende Andoorn*, boven gemeld. De Bladen zyn ongemeen zagt op 't gevoel en hebben ook geen scherpheid van Smaak, zo TOURNEFORT aanmerkt: des die Autheuren, welke dezelven ruuw noemen, een andere Soort op 't oog gehad moeten hebben. Van deeze zyn de Bloemen paarschachtig en somtyds wit; de Bladen komen ook smaller voor en drievoudig, zo VAILLANT aantekent. Van de Duitschers wordt dit Kruid, zegt LOBEL, *Veld-Andoorn* geheten.

V. *Stachys Cretica.* Kandiaasch.

(5) Andoorn *met dertigbloemige Kransjes, steekende Kelken en een ruige Steng.*

(6)

taflorîs. *H. Ups.* Stach. Fol. oblongo-cordatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 317. Stachys major Germanica. C. B. *Pin.* 236. Stachys. FUCHS. *Hist.* 766. DOD. *Pempt.* 90. LOB. *Ic.* 530.

(5) *Stachys* Vert. trigintafloris &c. GOUAN *Monsp.* 283. *H. Ups.* 170. Stach. Fol. obscurevirente &c. WALTH. *Hort.* 108. T. 19. Stachys Cretica. C. B. *Pin.* 236. *Prodr.* 113.

(6) Andoorn *met zeer Takkige Takken en Lancetvormige gladde Bladen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. VI. *Stachys Glutinosa.* Lymerig.

(7) Andoorn *met de Takjes in een Doorn uitloopende.* VII. *Spinosa.* Gedoornd.

Op 't Eiland Kandia is de Natuurlyke Groeiplaats van deeze drie Soorten, die men ook in de Europische Kruidtuinen heeft. De eerste gelykt veel naar het Duitsche Andoorn, doch heeft de Bladen donker groen, zonder eenige Wolligheid en die by de Bloemen zyn niet omgeboogen, gelyk in hetzelve. De andere heeft gladde Bladen en stinkt naar Jodenlym. De derde is aan 't end der Takken gedoornd. Dezelve groeit omtrent een Voet hoog, zy heeft Lancetvormige ruige Bladen en Bloemen in figuur en Kleur naar die van Salie gelykende, wordende *Ezels-Thym* van 't Landvolk op Kandia genoemd, zo CLUSIUS aantekent.

(8) Andoorn *met Wollige Bladen, die Eyrond-Lan-* VIII. *Orientalis.* Levantsch.

(6) *Stachys* Ramis ramosissimis, Fol. Lanceolatis glabris. *H. Cliff.* 310. R. *Lugdb.* 318. Sideritis glutinosa Bitumen redolens. MORIS. *Hist.* III. p. 389. ZAN. *Hist.* 136.

(7) *Stachys* Ramulis Spinâ terminatis. *H. Cliff.* 310. R. *Lugdb.* 318. Stachys Spinosa Cretica. C. B. *Pin.* 236. MORIS. *Hist.* III. p. 382. S. 11. T. 10. f. 9. Gaidarothymo. CLUS. *Hist.* II. p. 311.

(8) *Stachys* Foliis tomentosis ovato-Lanceolatis, Floralibus Verticillo brevioribus. R. *Lugdb.* 318. Stachys. Or. altissima fœtidissima. TOURNE. *Cor.* 12. BOERH. *Lugdb.* I. p. 154.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadig.*

Lancetvormig zyn, en by de Bloemen korter dan het Kransje.

Deeze zeer groote en uitermaate Stinkende Soort, is door den vermaarden TOURNEFORT in de Levant waargenomen.

IX. *Stachys Palæstina.* Joodsch.

(9) Andoorn *met byna geaairde Bloemen, niet ſtekelige Kelken, de Bladen Lancetvormig ongeſteeld, Wollig rimpelig effenrandig.*

Van deeze Soort, uit het Joodſche Land afkomſtig, die de Kelken byna tienhoekig heeft, is de Bovenlip der Bloemen holrond, geheel, paarſchachtig, zo wel als de Onderlip, maar de Keel wit gevlakt.

X. *Maritima.* Zeekants.

(10) Andoorn *met Hartvormige ſtompe Wollige gekartelde Bladen en langwerpige geheel effenrandige Blikjes.*

Aan de Kuſten der Middellandſche Zee groeit deeze, een Kruidje, dat de Steng maar een Span hoog heeft, met een Aair van zesbloemi-

(9) *Stachys* Flor. ſubſpicatis &c. Stachys alba anguſto Salviæ folio. BARR. *Ic.* 279. Sid. incano Oleæ folio &c. VOLK. *Norib.* 353. Sid. molli cinereo Oleæ folio &c. BOCC. *Mus.* II. p. 145. T. 109, 112.

(10) *Stachys* Fol. Cord. obtuſis tomentoſis crenatis &c. *Mant.* 82. JACQ. *Hort.* T. 70. Betonica maritima Fl. ex luteo pallescente. DILL. *Elth.* 50. T. 42. f. 50. Betonica Heraclea latifolia Dioscoridis. DONAT. *Venet.* 84. BOCC. *Mus.* 2. p. 164. T. 127. Sideritis Salviæ folio noſtras. MAGN. *Monsp.* 243.

mige Kransjes en gewolde Kelken, die vyftandig zyn en fcherp, naauwlyks gebaard, de Bloemen geel. IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk.

(11) Andoorn *met tweebloemige Kransjes.* XI. *Stachys Æthiopica.* Kaapfch.

Volgens de Waarneeming van den Leidfchen Hoogleeraar D. van Roijen, heeft deeze Kaapfche een Stengetje van een Handbreed hoog en gelykt naar de paarfche Doove Netelen; doch de Blaadjes zyn glanzig, hoewel gehaaird.

(12) Andoorn *met zesbloemige Kransjes, leggende Stengen; de Bovenlip der Bloemen tweedeelig, wyd gemikt en omgeboogen.* XII. *Hirta.* Ruig.

Op de Heuvelen der Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze Soort, die de Stengen leggende, vierhoekig, Pypachtig en broofch heeft, met gefteelde Hartvormige Bladen, alles dunnetjes met Haair bezet, de onderften ftomp, de bovenften fpits, Zaagtandig: de Kelken gebaard.

(13) Andoorn *met byna geaairde Kransjes, Hart-* XIII. *Recta.* Regt.

(11) *Stachys* Verticillis bifloris. *Mant.* 82. Sideritis erecta Teucrii pratenfis folio Æthiopica. Pluk. *Alm.* 245. T. 315. f. 3.

(12) *Stachys* Verticillis fexfloris, Caulibus proftratis &c. Galeopfis Caule pilofo &c. All. *Nic.* 44. Marrubium nigrum rotundifolium. C. B. *Pin.* 230. Ocymum Valentinum. Clus. *Hift.* II. p. 42.

(13) *Stachys* Verticillis fubfpicatis &c. Sidetitis vulg. hirfu-

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Hartvormig ovaale gekartelde ruuwe Bladen en opstygende Stengen.

Deeze, ook in de Zuidelyke Landen groeijende, met Takkige Stengetjes van een half Voet hoog, heeft de Kransjes ver van elkander en niettemin Aairswyze geplaatst, de Kelken gedoornd en de Bloemen geel.

XIV. *Stachys Annua.* Jaarlyks.

(14) Andoorn *met zesbloemige Kransjes, Eyrond Lancetvormige Bladen, die drieribbig effen en gesteeld zyn, en opstaande Stengen.*

XV. *Arvensis.* Akker-Andoorn.

(15) Andoorn *met zesbloemige Kransjes, stompe, byna kaale Bladen de Bloemen van langte als de Kelken en slappe Stengen.*

Dee-

suta erecta. C. B. *Pin.* 233. Sideritis vulg. CLUS. *Hist.* II. p. 39. Sid. Fl. luteolo. RIV. *Mon.* 70. Tetrahit Caule erecto, Fol. petiolatis. GER. *Prov.* 271. Betonica Fol. inter Verticillos &c. HALL. *Helv.* 646.

(14) *Stachys* Verticillis sexfloris, Fol. ovato-Lanceolatis &c. Stach. Fol. Lanc. sessil. *H. Cliff.* 310. R. *Lugdb.* 317. N. 7. GRON. *Virg.* 66. Betonica verticillata, Cal. Spinosis. *H. Ups.* 165. Betonica Foliis &c. HALL. *Helv.* 645. Sideritis Arvensis latifolia glabra. C. B. *Pin.* 233. Alyssum majus. TAB. *Hist.* 929.

(15) *Stachys* Verticillis sexfloris, Fol. obtusis nudiusculis &c. Glecoma Fol. Cord. oblong. crenatis. *H. Cliff.* 307. R. *Lugdb.* 320. Sideritis Calyc. subinermibus hispidis. *Fl. Suec.* 488. Sid. Alsines Trixaginis folio. C. B. *Pin.* 233. *Prodr.* 111. Marrubiastrum vulgare. TOURNF. *Inst.* 150. *β.* Lamium Paludosum Belgicum Melissæ folio. HERM. *Lugdb.* 351. T. 353. Marrubiastrum palustre fœtidum. TOURNF.

Deeze twee komen in de meeste deelen van Europa en de laatste in onze Nederlanden voor, tot welke men het Doove Neteltje met Melisse-Bladen, door HERMANNUS afgebeeld, dat hy zegt van zelf op Moerassige plaatsen van ons Land weelig te groeijen, en een dergelyken Stank te hebben als de Doove Netelen, t'huis gebragt vindt. De Bloempjes zyn, in hetzelve, naauwlyks zo groot als de Kelken, die puntjes hebben, doch niet prikkelen. Hier is de Steng slap, naauwlyks een Voet hoog: het Jaarlykse heeft de Steng in Bergachtige Landen opstaande, in Velden leggende; gelyk het Regte Andoorn dezelven eerst hurkende en verder opstygende heeft.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Deeze Onkruiden zyn voorheen door den Ridder tot de Betonie of elders t'huis gebragt geweest en veelen hebbenze tot het Yzerkruid betrokken; in welk opzigt men hier letten moet op de gestalte der korte Meeldraadjes, die regthoekig uitwyken, zo dat zy een kruis maaken met de twee langen, die regt zyn. In de Betonie zyn de Meeldraadjes allen regt, gelyk ook in het Yzerkruid, 't welk, bovendien, door de Bovenlip plat en kort te hebben verschilt (*). Ook zyn de Wortels, in veele Soorten, met Knobbels bezet als Aardappelen (†).

BAL-

(*) GER. *Prov.* p. 272.

(†) GOUAN *Monsp.* p. 283.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Blootzaadige.

BALLOTA. Balloté.

Een Trompetachtige Kelk, die vyftandig is met tien Streepen, en de Bovenlip van de Bloem gekarteld, holrond. Dit maakt de byzondere Kenmerken uit van het Geslagt deezes naams, waar in de vyf volgende Soorten begreepen zyn.

I. *Ballota nigra.* Zwarte.

(1) Balloté *met Hartvormige onverdeelde Zaagtandige Bladen en gespitste Kelken.*

Dit meent men te zyn de *Balloté* der Ouden, gemeenlyk *Zwart Malrove* of *Stinkend Andoorn* genaamd, in 't Fransch *Balloté*, in 't Engelsch *Black Horehound.* Het Kruid groeit door geheel Europa, op Steenige en Zand-Gronden, aan Haagen en Wegen, als ook in onze Nederlanden. Het heeft een Steng van omtrent een Elle hoog, met rond Hartvormige Bladen, die wel zwartachtig of donker groen, doch ook eenigermaate ruig zyn en getand, in wier Oxelen Kransjes voortkomen met paarschachtige Bloemen. De Stank onderscheidt het duidelyk van de Malrove. Men houdt het voor dienstig tegen de Opstyging, en het Aftrekzel is

(1) *Ballota* Fol. Cordatis indivisis Serratis, Cal. acuminatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 720. p. 395. *Veg.* XIII. p. 448. GORT. *Belg.* 170. KRAM. *Austr.* 174. HALL. *Helv.* 648. GOUAN *Monsp.* 283. GER. *Prov.* 265. *Fl. Suec.* 484. &c. *H. Cliff.* 311. R. *Lugdb.* 315. Ballote f. Marrubium nigrum. DOD. *Pempt.* 90. LOB. *Ic.* 518. Marrubiastrum Ballote, Prassium fœtidum. TAB. p. 540.

is tegen 't Voeteuvel aangepreezen geweest. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(2) Balloté *met Hartvormige onverdeelde Zaagtandige Bladen en byna geknotte Kelken.* II. *Ballota alba.* Witte.

Zeldzaam komt dit Kruid met witte Bloemen voor, hoewel het dus in Sweeden, in Vrankryk, en volgens BOERHAAVE ook alhier, is waargenomen. Zulks zou maar eene Verscheidenheid zyn, indien niet de Kelken ook verschilden.

(3) Balloté *met Palmswys' verdeelde getande Bladen en eene gewolde Steng,* III. *Lanata.* Gewolde.

In Siberie, naar den kant van China, groeit deeze, welke de Bladen byna als die der Aalbessen, half in drieën of in vyven verdeeld heeft, van boven glad en blygroen, van onderen met eene Zilverkleurige Wolligheid. De Bloemen zyn zeer groot, van binnen bleek geel, van buiten wit en uitermaate Haairig, de bovenste Lip Lepelswyze uitgehold, de onderste Hartvormig, aan de zyden twee uitgerande byhangzels of Oorlappen hebbende en met paarsche Streepen getekend. De Kelk is een weinig ruig. De Zaa-

(2) *Ballota* Fol. Cord. acum. ferr. Calyc. subtruncatis. *Fl. Suec.* II. N. 530. Ballote Flore albo. TOURNF. *Inst.* 185. VAILL. *Par.* 20. Ballote. CAM. *Epit.* 572.

(3) *Ballota* Fol. palmatis, Caule Lanato. Ballote Fol. Geranii Batrachioides. AMM. *Ruth.* 47. Phlomis Fol. multifidis. GMEL. *Sib.* III. p. 241. T. 54.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Zaaden zyn bruin, naar een driehoekig Prisma gelykende, met kuiltjes uitgehold en ruuw.

IV. *Ballota suaveolens.* Welriekende.

(4) Balloté *met Hartvormige Bladen, gebladerde Aairen, geknotte Kelken en Liniaale Baardjes.*

In de Westindiën groeit deeze Soort, welke de Heer JACQUIN aanmerkt, zeer welriekende te zyn, wordende van de Inwooners op St. Domingo in Baadingen gebruikt. Schoon 'er somtyds maar twee Zaaden in één Kelk aanrypen, dat BROWNE meende altoos plaats te hebben, heeft zyn Ed. 'er meest vier in waargenomen, gelyk in de meeste Kransbloemige Kruiden.

V. *Disticha.* Tweezydige.

(5) Balloté *met gehalveerde, tweedeelige, half geaairde Kransjes.*

Deeze Oostindische is niet minder sterk en aangenaam van Reuk, leverende op Ceylon een Olie en Water uit, daar men tegen Opstygingen en Moederkwaalen gebruik van maakte. Zy gelykt naar de Betonie of naar het Kattekruid, heb-

(4) *Ballota* Fol. Cordatis, Spicis foliosis &c. JACQ. *Amer.* 172. Mesosphærum hirsutum &c. BROWN. *Jam.* 257. T. 18. f. 3. Marrubiastrum maximum, Fl. cœruleo, Nardi odore. SLOAN. *Jam.* 64. *Hist.* I. p. 171. T. 102. f. 2.

(5) *Ballota* Vertic. dimid. bipartitis Semispicatis. Monarda Flor. Verticillatis &c. *Fl. Zeyl.* 24? Marrubium odoratissimum Betonicæ folio. BURM. *Zeyl.* 153. T. 71. f. 1. Stachys Indica procerior, Betonicæ folio. RAJ. *Hist.* 1872. An Marrubium Indicum? BURM. *Fl. Ind.* p. 127.

hebbende een vierhoekige Steng en Hartvormige, Zaagtandige, Wollige Bladen.

IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Gymnospermia.*

MARRUBIUM. Malrove.

In dit Geslagt is de Bloemkelk ook Trompetachtig, styf en tienstreepig: de Bovenlip tweedeelig, Liniaal, opstaande. Het bevat tien Soorten, waar van de vier eersten vyftandige, de zes laatsten tientandige Kelken hebben.

A. Met vyftandige Kelken.

(1) Malrove *met Wigvormige vyftandige geplooide Bladen, de Kransjes geen Omwindzel hebbende.*

I. *Marrubium Alysson.* Wigbladige.

Den bynaam voert dit Kruid, om dat men het oordeelde te zyn het *Alysson* van GALENUS, dat tot Geneezing der genen, die van een dollen Hond gebeten waren, strekte. CLUSIUS vondt het in Spanje en uit Zaad, door hem vergaderd, is het aan de Kruidhoven van Europa medegedeeld. Het heeft de Steng, zegt hy, omtrent een Voet hoog, vierhoekig, verdeeld

(1) *Marrubium* Fol. Cuneiformibus quinquedentatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 721. p. 395. *Veg.* XIII. p. 448. *H. Cliff.* 311. R. *Lugdb.* 314. Marr. album Fol. profunde incisis. MORIS. *Hist.* III. S. 11. T. 10. f. 12. Alysson verticill. Fol. profunde incisis. C. B. *Pin.* 232. Alysson Galeni. CLUS. *Hist.* II. p. 35. *Rar.* p. 187. LOB. *Ic.* 524.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

deeld in Takken, die zeer Wollig zyn. De Bladen, van gezegde figuur, zyn grys en bitter, doch Reukeloos. De Kelkjes hebben vyf Doorntjes en bevatten paarſche Bloempjes, die klein zyn, drie aan ieder zyde van het Takje.

II. *Marrubium peregrinum.* Vreemde.

(2) Malrove *met Eyrond - Lancetvormige Zaagtandige Bladen en Borſtelige Kelktandjes.*

III. *Candidisſimum.* Zeer witte.

(3) Malrove *met byna Eyronde gewolde, aan 't end uitrandig gekartelde Bladen; de Kelktandjes Elsvormig.*

Deeze beiden, door DILLENIUS op eene zelfde Plaat afgebeeld, zyn afkomſtig uit de Zuidelyke deelen van Europa, en in 't byzonder van Kandia zo 't ſchynt, vooral de laatſte, die dikker en ronder van Bladen is, hebbende ook de Kelkpuntjes ſtyver.

IV. *Supinum.* Leggende.

(4) Malrove *met de Kelktandjes Borſtelig, regt en ruig.*

De

(2) *Marrubium* Fol. ovato - Lanceolatis ſerratis &c. KRAM. *Auſtr.* 174. CLUS. *Pann.* 589. GOUAN *Monsp.* 284. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* uts. GRON. *Orient.* 73. Marr. alb. latifol. & anguſtif. peregrinum. C. B. *Pin.* 250. Marr. alt. Pannonium. CLUS. *Hiſt.* II. p. 34. Marr. cand. alt. Hisp. LOB. *Ic.* 518. DILL. *Elth.* 219. T. 174. f. 215.

(3) *Marrubium* Fol. ſubovatis Lanatis &c. *H. Cliff.* 312. R. *Lugdb.* 315. N. 4. Marr. album candidisſimum & villoſum. TOURNF. *Cor.* 12. Marrubium Fol. rotundo candidisſimo. DILL. *Elth.* 219. T. 174. f. 214.

(4) *Marrubium* Dent. Cal. Setaceis rectis villoſis. *H. Cliff.* 312. R. *Lugdb.* 315. N. 6. Marr. Hisp. ſupinum Fol. Sericeis

Ac.

De Spaansche Malrove met Fluweelig verzilverde Bladen en leggende Stengen van TOURNEFORT, welke door den Hoogleeraar A. VAN ROYEN, volgens den Ridder, op deeze Soort is aangehaald, wil DILLENIUS in zyne *Fig.* 215. vertoonen. De Afbeeldingen by BARRELIER verschillen nogthans daar van aanmerkelyk. Misschien zyn wel de drie laatste Soorten slegts voor Verscheidenheden van de *Cretische Malrove* aan te zien.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

B. Met tientandige Kelken.

(5) Malrove *met de Kelktandjes Borstelig en haakig omgeboogen.*

V. *Marrubium vulgare.* Gemeene.

Dit maakt de gemeene *Malrove* uit, welke door geheel Europa hier en daar voorkomt op Zandige, Steenige, dorre Gronden. Veel minder nogthans groeit dezelve in Oostenryk dan de Tweede Soort, die in het Land omstreeks Weenen, aan de kanten van Wyngaarden en Bouwlanden, als ook op drooge Grasvelden over-

Argenteis. TOURNF. *Inst.* 192. Marr. album Hisp. majus. BARR. *Ic.* 685, 686. Marr. alb. Sericeo parvo & rotundo folio. BOCC. *Mus.* II. p. 78. T. 69.

(5) *Marrubium* Dent. Calycinis Setaceis uncinatis. *Mat. Med.* 305. *Fl. Suec.* 485. GORT. *Belg.* 171. KRAM. *Austr.* 175. HALL. *Helv.* 648. GER. *Prov.* 165. DALIB. *Par.* 182. GOUAN *Monsp.* 284. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* uts. Marrubium album vulgare. C. B. *Pin.* 230. LOB. *Ic.* 517. DOD. *Pempt.* 87. CLUS. *Panu.* 588. *β.* Marrub. album villosum. C. B. *Pin.* 230. *Prodr.* 110.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

overvloedig gevonden wordt, doch elders Vreemd is. By ons komt de Gemeene in de Duinen op veele plaatsen voor. In Vrankryk noemt menze *Marrube blanc*, in Duitschland *Weisser Andorn*, in Engeland *Horehound*. De Neerduitsche naam, dien men ook *Malrovie* en *Marobel* gespeld vindt, is, gelyk de Fransche en anderen, van den Latynschen *Marrubium* afkomstig. Anders wordt zy by ons ook wel *Witte Andoorn* geheten.

Het Kruid heeft vierkantige Stengen van omtrent een Elle hoog en ovaale Bladen, die rimpelig zyn met kleine en groote Tandjes bezet, Haairig en als met wit Poeijer bestooven. Het heeft digte Kransjes, ongesteeld, en witte Bloemen. De Reuk is sterk, iets van Moskeljaat hebbende, zo HOFMAN wil, en niet zeer aangenaam; de Smaak uitermaate bitter. Het heeft in de Geneeskunde een aanmerkelyk gebruik, inzonderheid tot Zweet- en Pisdryving, de Verstopping openende en het gene vast zit oplossende. Tot verwekking der Maandstonden, in Borstkwaalen en verhardingen der Ingewanden, kan het, op verscheide manieren bereid, van dienst zyn. Inzonderheid strekt het uitwendig, in Pappen gebruikt, tot Oplossing en verhoeding van 't Heet Vuur. Men wil dat hetzelve het *Prasium* zy van DIOSCORIDES, en onder dien naam komt het somtyds in de Winkelen voor.

(6) Mal-

(6) Malrove *met Hartvormige rondachtige, uitrandig gekartelde Bladen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. VII. *Marrubium Africanum.* Kaapsche.

Door een uitgerande Haairige Bovenlip der Bloemen, verschilt deeze Kaapse van de volgende, die zeer naar dezelve gelykt, zegt de Ridder. Ik heb een Tak die Heesterig is, komende anders met de bepaaling overeen en de Bladen van onderen Wollig hebbende, niet van beide zyden, noch effenrandig, gelyk in de volgende Negende, noch langwerpig, gelyk in de Tweede Soort, welke beiden ook in Afrika groeijen, zo de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS aantekent.

(7) Malrove *met Hartvormige rondachtige, byna Tandswys' gekartelde Bladen en stomp tientandige Kelken.* VII. *Crispum.* Krulbladige.

Een zeer fraaije Afbeelding van dit Gewas, dat in Italie en Spanje groeit, geeft de geleerde Italiaan BOCCONE, op de Tytelplaat van zyn Muséum. De Steng is Heesterig, opgeregt, met gesteelde Bladen, die zeer ruig en van onderen Haai-

(6) *Marrubium* Fol. Cordato - subrotundis, emarginato-crenatis. *H. Cliff.* 311. R. *Lugdb.* 314. Pseudo-Dictamnus Africanus &c. COMM. *Hort.* II. p. 179. T. 90. Marrub. album rotundifol. minus &c. PLUK. *Alm.* 242. T. 306. f. 2. Marr. Dict. spurii Foliis & facie. HERM. *Par.* p. T. 200 ?

(7) *Marrubium* Fol. Cord. subrotundis &c. Pseudo-Dictamnum nigrum rot. & crispo folio. BOCC. *Mus.* II. p. 152. T. 129.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Haairig zyn. Het heeft, in Trechterachtige Kelken, paarsche Bloemen, met de Bovenlip rondachtig, onverdeeld. De Meelknopjes komen niet buiten den Keel. Des maakt het een verschillende Soort uit, van de Malrove met Bladen en gedaante van Valsch Diptam, by HERMANNUS, welke de Bovenlip gebaard en de Meeldraadjes lang heeft, zegt de Ridder.

VIII. *Marrubium Hispanicum.* Spaansche.

(8) Malrove, *die den rand der Kelken uitgebreid heeft, met spitse Tandjes.*

In deeze is de Bovenlip der Bloem in drie of vieren gedeeld en zy heeft de Kelktandjes beurtlings kleiner, even als in myne Kaapsche voorgemeld. De Bladen zyn groot, byna rond, wit en ruig, aan den rand gekarteld. De Groeiplaats is in Spanje.

IX. *Pseudo-Dictamnus.* Valsch-Diptam.

(9) Malrove *die den rand der Kelken plat en Haairig heeft, de Bladen Hartvormig holrond, de Steng Heesterachtig.*

Men vindt by TOURNEFORT een fraaije Af-

(8) *Marrubium* Calyc. Limbis patentibus &c. *H. Cliff.* 312. *Ups.* 169. R. *Lugdb.* 315. GOUAN *Monsp.* 284. Marr. alb. rotundifol. Hisp. HERM. *Par.* T. p. 201. Marr. subrotundo folio. BARR. *Ic.* 767. BOCC. *Mus.* II. p. 167. T. 122.

(9) *Marrubium* Cal. Limbis planis villosis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. Pseudo-Dictamnus verticillatus inodorus. C. B. *Pin.* 222. TOURNF. *Inst.* 188. T. 89. Pseudo-Dictamnum. DOD. *Pempt.* 281. LOB. *Ic.* 502.

Afbeelding der Bloemen van dit Kruid, die uit een Trechterachtigen Kelk spruiten. Het Kruid zelve gelykt veel naar den echten Dictamnus, waar van het den naam heeft (*), doch verschilt daar van door zyne gekranste Bloemen, en dat het geen Reuk heeft. De geheele Plant is met een digte Wolligheid bekleed. De Groeiplaats wordt op Kandia gesteld door den Ridder; maar LOBEL zegt, dat het in Italie en elders voortkome.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(10) Malrove *die den rand der Kelken langer dan het Pypje en Vliezig, met de groote hoeken gerond heeft.*

X. *Marrubium Acetabulosum.* Bekerachtige.

Op Kandia zou ook deeze huisvesten; want de aangehaalde *Valsche Diptam* van BARRELIER was van daar afkomstig (†). Hy vergelykt den Kelk by een Kroes of Kommetje, waar in men Metaalen smelt, in 't Grieksch *Choanos*, en dus heeft dezelve ook de figuur van een Bekertje. Na 't bloeijen, zegt LINNÆUS, groeit de

(*) Men zal dien, gemeenlyk *Dict. Creticus* genaamd, in 't Geslagt van Orégo beschreeven vinden.

(10) *Marrubium* Cal. Limbis Tubo longioribus &c. GOUAN *Monsp.* 282. Pseudo-Dict. acetabulis Moluccæ. C. B. *Pin.* 222. TOURNF. *Inst.* 188. Dictamnus falsus verticillatus Pericarpio Choanoide Creticus. BARR. *Ic.* 129.

(†) De aanhaaling is wel, *Pericarpio Conoide Bœticus*, als wanneer zy uit Spanje zou zyn; doch, zo wel op de Plaat als in de beschryving, staat de Tytel zo, als ik dien heb.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

de rand uit, wordt eens zo lang als het Pypje, zynde kaal en Vliezig, niet ruig, gelyk in de voorgaande Soorten. Op de kant heeft hy twintig hoeken, de kleinsten spits, de breedsten zeer stomp en rond. De Bladen zyn Hartvormig, diep Zaagtandig, dun en ruighaairig.

LEONURUS. Hartgespan.

De Meelknopjes zyn met glanzige Stippen (*) besprengd in dit Geslagt, 't welk de gewoone Bloemplant, *Leonurus* genaamd, niet bevat, hebbende maar de vier of vyf volgende Soorten.

I. *Leonurus Cardiaca.* Gemeen.

(1) Hartgespan *met de Stengbladen Lancetvormig driekwabbig.*

Volgens den Latynschen naam *Cardiaca* noemt men dit Kruid in 't Hoog- en Nederduitsch *Hartgespan*; waarschynlyk wegens de byzondere Hartsterkende hoedanigheid, welke daar aan is toegeschreeven geweest. De Franschen heeten 't zelve *Agripaume*, de Engelschen *Motherwort*, dat is Moederkruid: want men vindt het te-

(*) *Punctis Osseis*, dat is met Beenige Stippen, staat in de Lyst der Geslagten, aan 't Hoofd deezer Klasse.

(1) *Leonurus* Fol. Caulinis Lanceolatis trilobis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 722. p. 396. *Veg.* XIII. p. 449. *Mat. Med.* 308. GORT. *Belg.* 171. *Fl. Suec.* 496. KRAM. *Austr.* 175. GOUAN *Monsp.* &c. *H. Cliff.* 313. R. *Lugdb.* 312. Marrubium Cardiaca dictum. C. B. *Pin.* 230. Cardiaca. TOURNF. *Inst.* 188. T. 87. DOD. *Pempt.* 94. LOB. *Ic.* 516.

het tegen Opftyging en andere Moederkwaalen aangepreezen. De Groeiplaats is door geheel Europa, op Steenachtige Gronden en aan de Wegen. Het komt ook voor, in Rusland en Siberie. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

Dit Kruid heeft een Steng die tot vier Voeten hoogte, ja tot eens Mans langte fchiet, met lange opgeregte Takken. De Bladen, onder breedst, gefteeld en donker groen, zyn driedeelig, met de buitenfte Kwabben grootst en tweedeelig, de middelfte kleinst en driedeelig, overal fpits gepunt: zo dat het aan zyn Loof zeer kenbaar is. In de Oxels der bovenfte Bladen, die maar driepuntig en fomtyds geheel Lancetvormig zyn, komen Kransjes voor met zeer pluizige Bloempjes, wier Bovenlip bleek paarfch is, de Onderlip wit met paarfche Vlakjes.

Het heeft een doordringende Reuk en werdt, wegens zyne bitterheid, van BOERHAAVE geroemd als een uitmuntend Middel tegen Hartkloppingen, Pyn voor 't Hart en dergelyke Kwaalen, uit Slym ontftaande, waar door de werking en uitwerping der Maag belet wordt: zo dat zyn Ed. het Aftrekzel daar van, in die gevallen, ten minfte gelyk ftelde met dat van den Malakfen Varkens-Steen (*).

(2) Hart-

(*) *Hift. Plant.* Op. fpur. Lond. 1731. pag. 259. Itid. in Lect. Ms. mei Parentis: Anni 1713. Vide & HALLERUM aliosque.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

II. *Leonurus Marrubiastrum.* Boheemsch.

(2) Hartgespan *met Eyrond-Lancetvormige Zaagtandige Bladen en ongesteelde gedoornde Kelken.*

Deeze, die in Boheme en de Ukraine groeit, heeft een vyfdeeligen gebaarden Kelk en zeer kleine Bloempjes, naauwlyks langer zynde dan de Kelk. Op Java komt zy ook voor, volgens den Heer N. L. BURMANNUS.

III. *Tartaricus.* Tartarisch.

(3) Hartgespan *met driedeelige gesnipperde Bladen en pluizige Kelken.*

De Zaaden van deeze, in de Woestynen van Tartarie verzameld, hebben in de Akademie-Tuinen Planten uitgeleverd van niet minder hoogte dan het Gemeene Hartgespan, met vierkantige gesleufde Stengen. De onderste Bladen zyn, byna tot aan het Steeltje, in vyf of meer Slippen verdeeld; de middelsten in drie voorname en deeze wederom in smallere, niet zelden getande Slippen. De Bladen, die aan 't end der

(2) *Leonurus* Fol. ovatis Lanceolatis serratis &c. Sideritis Fol. ovatis &c. *H. Cliff.* 313. R. *Lugdb.* 322. Marrubiastrum fol. Cardiacæ. BOCC. *Mus.* II. T. 98. Chenop. Hyssopi latioribus foliis Maderasp. PLUK. *Alm.* 110. T. 164. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 127.

(3) *Leonurus* Fol. tripartitis laciniatis, Calycibus villosis. *H. Ups.* 171. GOUAN *Monsp.* 285. Sid. Fol. tripartito-multifidis. *H. Cliff.* 313. *H. Ups.* 469. R. *Lugdb.* 322. Card. Orient. canescens Foliis Ranunculi. TOURNF. *Cor.* 12. Card. Fol. tenuius & profundius incisis. AMM. *Ruth.* p. 49, 50. MILL. *Ic.* 80.

Fig. 1.
Fig. 2.
A
B
C
D

2 Deel PLAAT L

der Stengen en Takken groeijen, vindt men doorgaans met drie zeer fmalle fpitfe verdeelingen. „ Alle deeze Bladen zyn, zegt AMMAN, „ geheel glad, van boven donker groen, van„ onderen bleeker; de Bloemen, Kelken en „ Zaaden, gelyk in het Gemeene Hartgefpan, „ doch de Bloemen fcheenen my minder pluizig „ te zyn, de Kransjes menigvuldiger en digter, „ zo dat, boven aan de Steng, het een byna „ het andere raakte." Dit Kruid was ook, op de zelfde plaatfen, met geheel ruige Stengen en Bladen voorgekomen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnofpermia.*

(4) Hartgefpan *met driedeelige veeldeelige, Liniaale, ftompachtige Bladen.*

IV. *Leonurus Sibiricus.* Siberifch.

Deeze, die door AMMAN is befchreeven en afgebeeld onder den naam van *Reukelooze Ballote met Bladen van Hartshoorn*, maakt, volgens GMELIN, een loutere Verfcheidenheid der voorgaande uit, die de Bloemen merkelyk grooter en de Bovenlip byna gelyk heeft met de Onderlip. Zy gelyken zeer naar die van de Balloté, als zynde de Bovenlip Lepelswyze uitgehold en de Onderlip in drieën gedeeld. De Kelken zyn vyfhoekig en loopen in vier ftekelige puntjes uit.

(4) *Leonurus* Fol. tripartitis multifidis Linearibus obtufiusculis. *H. Ups.* 170. Ballote inodora Fol. Coronopi. AMM. *Ruth.* 48. T. 8. GMEL. *Sib.* III. p. 239. BURM. *Fl. Ind.* p. 127.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Blootzaadige.* V. *Japonicus.* Japansch. PL. LVII. *Fig.* 1.

uit. Ook zyn de Kransjes met Borsteltjes geschoord, even als in de anderen.

De Groeiplaats deezer Kruiden is door geheel Siberie, en, schoon dezelven in de Tuinen veel grooter Bladen voortbrengen, dan in 't wilde, zyn doch derzelver Slippen altoos smaller, zegt GMELIN, dan in 't gemeene Hartgespan. De Tak van een Japansch Kruid, onder den naam van *Leonurus Cardiaca* overgezonden, komt zo volmaakt met de voorgemelde beschryving van AMMAN overeen, en verschilt door het Loof zo zeer van het Gemeene, dat ik hetzelve niet dan tot een der laatste Soorten kan t'huis brengen, en wel liefst tot de Derde, om dat hetzelve de Bladen spits heeft. Nogthans schynt het ook wel daar van een Verscheidenheid te zyn, aangezien die, van Java onder den naam van Byvoet overgezonden, de Kelken *uitermaate glad* heeft, zo de Heer BURMANNUS aantekent: 't welk van deeze Japansche niet gezegd kan worden. Zie daar van de Afbeelding, PL. LVII, *Fig.* 1, waar nevens, by A, een Bloempje, viermaal in langte vergroot, in zyn stekelige Kelk. Tusschen de Boven en Onderlip vertoonen zig, na dat dezelven wat van één gehaald zyn, de vier Meeldraadjes, twee langer, twee korter, met hunne rondachtige Knopjes en de Styl, die in twee Stempels uitloopt, gelyk in de meeste Kransjes-Bloemen.

PHLO-

PHLOMIS. Viltkruid. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Dit Geslagt heeft een hoekigen Kelk; de Bovenlip legt als op de onderste neer, zynde samengedrukt en met Pluis begroeid. Bovendien hebben de meeste Soorten Wollige Bladen; weshalve veele Autheuren dezelven, hoe zeer ook in Bloem- en Vrugtmaaking verschillende, tot het Wollekruid betrokken hebben (*): maar ik geef 'er, tot onderscheiding, den naam van *Viltkruid* aan.

't Getal der Soorten, meest Europische, is dertien, als volgt.

(1) Viltkruid *met rondachtige Wollige gekartelde Bladen; de Omwindzels Lancetvormig; de Steng Heesterig.* I. *Phlomis Fruticosa.* Heesterig.

Een zeer fraay Bloemgewas maakt deeze die afkomstig is van drooge Steenige Heuvelen in Spanje en Italie. Zy groeit Heesterachtig, anderhalf Voet hoog, geevende Takken uit, die zeer yl bezet zyn met Hartvormige breeder of smaller Bladen, hebbende doorgaans maar twee,

(1) *Phlomis* Fol. subrot. tomentosis crenatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 723. p. 397. *Veg.* XIII. p. 450. *H. Cliff.* 315. R. *Lugdb.* 318. N. 1. Verbascum latis Salviæ foliis. C. B. *Pin.* 240. Verbascum sylv. alterum. DOD. *Pempt.* 146. β. Phlomis Cret. Frut. Folio subrot. Fl. luteo. TOURNF. *Cor.* 10. Phlomis latifolia Capitata, lutea grandiflora. DILL. *Elth.* 316. T. 237. f. 306.

(*) Naamelyk tot het *Verbascum*, dat reeds in 't VII. STUK, bladz. 622, enz. is beschreeven.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

twee, zelden drie Kransjes of Kroontjes van Bloemen, die kleiner of grooter, geel of Goudkleurig zyn. Zo wel de Stengen als de Bladen zyn met een digte Wolligheid, als Vilt, begroeid, 't welk de benaaming billykt. Men wil dat dit het *Phlomos* zy van DIOSCORIDES, hebbende den naam daar van, dat men de Wolligheid der Bladen tot Pitten van Lampen bezigde.

II. *Phlomis Purpurea.* Paarsch.

(2) Viltkruid *met Liniaale ſtompe Omwindzels, korter dan de Kelken; de Bladen langwerpig Hartvormig en Wollig; de Steng Heeſterachtig.*

De Steng van deeze, die weezentlyk van de voorgaande verſchilt, is ook wel eenigszins Heeſterig en Wollig, doch doorgaans zwak en de Bladen zyn ſpits Hartvormig, de onderſten zeer lang geſteeld: de Bloemen paarſch. Zy groeit natuurlyk in Portugal en Italie.

III. *Nisſolii.* Levantſch.

(3) Viltkruid *met de Wortelbladen Pylswys' Hartvormig, wederzyds Wollig ruig.*

Dee-

(2) *Phlomis* Involucris linearibus obtuſis &c. MILL. *Dict.* T. 202. Verbascum ſubrotundo Salviæ folio. C. B. *Pin.* 240. Salvia Fruticoſa Ciſti folio haud incano. PLUK. *Alm.* 329. T. 57. f. 6. Phlomis Frut. Luſitanica. TOURNF. *Inſt.* 178.

(3) *Phlomis* Fol. Rad. Cord. Sagitt. &c. MILL. *Dict.* T. 204. Phlomis Orient. Fol. Auricul. incanis, fl. luteo. NISS. GOUAN *Monsp.* 285.

Deeze Levantſche, door NISSOLIUS voorgeſteld, heeft de Kransjes zonder eenige Omwindzels. Zy ſchiet eens Mans langte hoog. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(4) Viltkruid *met Lancetvormige Wollige Bladen, by de Bloemen Eyrond, en gewolde Borſtelige Omwindzels.* IV. *Phlomis Lychnitis.* Saliebladig.

In de Zuidelyke deelen van Europa is de Groeiplaats van deeze, die *Phlomis Lychnitis* van CLUSIUS genoemd wordt, en door hem onder de zeldzaamſte Planten van Spanje is afgebeeld. LOBELS Afbeelding is van hem ontleend, zo wel als die van DODONÆUS. Het Loof gelykt zeer naar dat van Salie, doch is ſmaller en zo digt met Wolligheid begroeid, dat men 'er ook Lamp-Pitten van maakte. Hier van heeft het Kruid zyn Griekſchen naam *Lychnitis*, en wordt deswegen ook van de Spaanſchen *Candilera* geheten. Het groeit, volgens GOUAN, een Elle hoog en heeft vry meer Kransjes dan de eerſte Soort, welke met Eyronde ongeſteelde Bladen, als Blikjes, geſchoord zyn. Die van DIL-

(4) *Phlomis* Fol. Lanceolatis tomentoſis &c. MILL. *Dict.* T. 205. Phlomis Fol. ligulatis &c. SAUV. *Monsp.* 143. GOUAN *Monsp.* 286. GER. *Prov.* 264. Verb. anguſtis Salviæ foliis. C. B. *Pin.* 240. Verbascum ſylv. Fol. Salviæ tenuifoliæ. LOB. *Ic.* 558. Stœchas prælongo & anguſto folio. BARR. *Ic.* 1321. Phlomis Lychnitis. CLUS. *Hisp. Ic.* p. 379. Verbascum ſylveſtre. DOD. *Pempt.* 146. β. Phlomis Salvifolia lutea &c. DILL. *Elth.* uts. f. 307.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK.

DILLENIUS schynt eene Verscheidenheid van de een of andere uit te maaken.

V. *Phlomis laciniata.* Gesnipperd.

(5) Viltkruid *met de Bladen overhoeks gevind; de Blaadjes gesnipperd; de Kelken gewold.*

VI. *Samia.* Driedeelig.

(6) Viltkruid *met Eyronde Bladen, die van onderen Wollig zyn; de Omwindzels Elsvormig gestrekt driedeelig.*

VII. *Herba Venti.* Stekelig.

(7) Viltkruid *met stekelige Borstelige Omwindzels; de Bladen langwerpig Eyrond en ruuw; de Steng Kruidig.*

VIII. *Tuberosa.* Knobbelig.

(8) Viltkruid *met Elsvormig stekelige Omwindzels; de Bladen Hartvormig ruuw; de Steng Kruidig.*

Van deeze vier, door haare bepaalingen genoegzaam onderscheiden, is de Groeiplaats der eerste

(5) *Phlomis* Fol. alternatim pinnatis &c. Phlomis Or. Fol. laciniatis. TOURNF. *Cor.* 10. R. *Lugdb.* 318. N. 4.

(6) *Phlomis* Fol. ovatis subtus tomentosis, &c. Phlom. Invol. Radiis Sub. strictis. *H. Cliff.* 315. R. *Lugdb.* 318. N. 3. Phl. Samia Herbacea Folio Lunariæ. TOURNF. *Cor.* 10.

(7) *Phlomis* Involucris Setaceis hispidis &c. *H. Ups.* 171. *Cliff.* 315. R. *Lugdb.* 318. N. 2. GOUAN *Monsp.* 286. GER. *Prov.* 264. Marrub. nigr. longifolium. C. B. *Pin.* 230. Herba Venti Monspeliensium. J. B. *Hist.* III. *App.* p. 854. Herba Venti. LOB. *Ic.* 532.

(8) *Phlomis* Invol. hispidis Subulatis &c. Phlom. Fol. Cordiformibus &c. *Act. Goett.* 211. T. 12. Phlomis Urticæ folio glabra. AMM. *Ruth.* 40, 39. Gal. maxima Fol. Hormini. BUXB. *Cent.* I. p. 4. T. 6.

eerste in de Levant, der tweede op Samos, der derde in Persie, Tartarie en de Zuidelyke deelen van Europa, der vierde op de Velden van Siberie. Die, welke *Herba Venti* of Windkruid van Montpellier genoemd wordt, groeit aldaar twee Voeten hoog, hebbende styve ruuwe getande Bladen en blaauwachtig paarsche Bloemen. De vierde heeft eens Mans langte (*) en is aan de Wortels met Knobbels gelyk Aardappelen begroeid. De Kelken zyn stekelig getand, zo wel als de Bovenlip der Bloemen. In Arabie vondt FORSKAOHL een Viltkruid met witte Bloemen, dat de Omwindzels Palmswys' Draadachtig hadt, de Bladen Eyrond Zaagtandig.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(9) Viltkruid *met Lancetvormige eenigermaate Zaagtandige Bladen, end-Hoofdjes en agttandige Kelken.*

IX. *Phlomis Zeilanica.* Ceylonsch. PL. LVII. *Fig.* 2.

Op

(*) *Altitudo humana* zegt GOUAN 'er van; by BUXBAUM vindt men slegts van *een Voet hoogte* gesproken, doch dit zal een Drukfeil zyn; dewyl zyne benaaming dan weinig zou strooken, zo min als de Afbeelding, alwaar het bovenste der Steng omtrent een Voet en het Blad meer dan een half Voet lang vertoond wordt.

(9) *Phlomis* Fol. Lanceolatis subserratis &c. Leonurus Fol. Lanc. subserr. obtusiusculis. *Fl. Zeyl.* 227. Cardiaca f. Leon. Hyssopi hirsutis foliis &c. PLUK. *Alm.* 81. T. 118. f. 4. Clinopodium Hyssopi latioribus foliis Maderasp. PLUK. *Phyt.* T. 164. f. 2. aut. T. 163. f. 6, aut. T. 80. f. 7. Herba Admirationis. RUMPH. *Amb.* VI. p. 39. T. 16. f. 1. β. Leonurus Indicus. *Sp. Pl.* 817.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Op veele plaatſen in Oostindie groeit deeze Soort, die in verſcheide Afbeeldingen door PLUKENET ſchynt vertoond te zyn. Niet alleen aan 't end der Stengen, maar ook laager, heeft het zyne Bloemkransjes, die weinig naar Hoofdjes gelyken. Dit blykt inzonderheid uit de Figuur van het *Verwonderings-Kruid*, by RUMPHIUS, misſchien wegens eenige byzondere eigenſchap dus genaamd. Immers het heeft een zeer ſcherp doordringend bitter Sap, zegt hy, dat men met Water mengt, en dan, by 't aankomen van de Koorts, den Patient in de Oogen druipt, die deszelfs bitterheid in de Mond gewaar wordt. Dus zou het, door in 't Hoofd te dringen, een Middel tegen de Koorts zyn, dat inderdaad meer te verwonderen dan te gelooven is.

Het groeit ter hoogte van twee Voeten, met een Kruidige vierhoekige Steng, in verſcheide Takken verdeeld, waar aan Lancetvormige, zeer lange gepaarde Bladen, die op de kanten ſomtyds hier en daar getand en ook wel een weinig Wollig zyn. De Kransjes zyn geſchoord door Elsvormige puntjes. De Kelk heeft zeven of agt kleine Tandjes, waar van het bovenſte langst. De Bloem is wit, met de Bovenlip ruig, zeer kort, gewelfd, ſluitende op de Onderlip, welke groot is en uitgebreid met twee zydelingſe Inſnydingen; het middelſtuk breed, eenigermaate geplooid. De Meelknopjes zyn zwart, ſamengedrukt, geknot. Van de Stempels zit de eene, die ſtomp is, boven aan den Styl; de andere, laager, is Elsvormig en ſpits.

Met

Met deeze beſchryving van den Ridder komt myne Waarneeming ten opzigt van een ſchoone Plant van deezen aart, die ik gedroogd uit Oost-indie bekomen heb, nagenoeg overeen. Ik geef de Afbeelding van een Takje daar van, om dat de meeſte Figuuren onvolkomen zyn, in *Fig.* 2. op Plaat LVII. Een Bloempje, geopend en vergroot, komt voor by B, waar in men de vier Meeldraadjes met hunne zwarte Knopjes ziet en den bovenſten Stempel, tusſchen de Lippen, waar van de bovenſte Lepelswys hol is en zeer ruig, de onderſte gelyk in de beſchryving. By C heb ik den Kelk vertoond, die overlangs geribd is en den Mond nederwaards ſchuins afloopende heeft, met zes of zeven zeer fyne Puntjes, behalve het bovenſte lange. Voorts heb ik 'er de Zaaden bygevoegd, vier in getal, gelyk in de Kransjes-Kruiden algemeen is, ook viermaal in langte vergroot. Zy hebben ieder twee platte kanten, waar mede zy tegen elkander ſluiten en een ronde, die den omtrek in het Kelkje vult.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

(10) Viltkruid *met Liniaale Omwindzels, eenlippige ſcheeve Kelken en Eyronde gehaairde Bladen.*

X. *Phlomis Indica.* Oostindiſch.

Behalve deeze byzonderheden, die tot genoegzaame onderſcheiding ſtrekken, heeft ook dee-

(10) *Phlomis* Involucris Linearibus, Calycibus unilabiatis obliquis, Foliis Lanceolato-ovatis Piloſis. BURM. *Fl. Ind.* p. 128.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

deeze Soort de Bovenlip van de Bloem groot en de Onderlip klein: zo dat ik niet kan zien, hoe dezelve te veel naar de voorgaande gelyke. Zy groeit ook in Oostindie.

XI. *Phlomis Nepetæfolia.* Kattekruidig.

(11) Viltkruid *met spits Hartvormige Zaagtandige, eenigermaate Wollige Bladen, zeventandige gebaarde Kelken, de boyenste Tand grootst, en een Kruidige Steng.*

Een jaarlyks Gewas maakt deeze Soort uit, die te Suriname schynt te groeijen, zynde door HERMANNUS, onder den naam van *Amerikaansch Hartgespan*, met Kattekruid-Bladen en korte pluizige donker roode Bloemen, afgebeeld. De Bladen zyn in deeze, gelyk in de voorige, groen, en zy heeft ook twee Draadige Stempels.

(12) Viltkruid *met Lancetvormige Zaagtandige Bladen, tienhoekige Kelken met tien slappe Tandjes en een Heesterige Steng.*

XII. *Leonurus.* Leeuwestaart.

Deeze zeer bekende en niet minder aanzienly-

(11) *Phlomis* Fol. Cord. acutis serratis subtomentosis &c. Cardiaca Americana annua, Nepetæ folio &c. HERM. *Lugdb.* 115. T. 117.

(12) *Phlomis* Fol. Lanceolatis serratis &c. *H. Cliff.* 312. R. *Lugdb.* 312. N. 1. Sideritis Africana Flore Aureo oblongo. BARTH. *Hafn.* II. p. 57. Fig. Leonurus Cap. B. Spei. BREYN. *Cent.* 171. T. 86. SEB. *Mus.* I. p. 22. T. 14. f. 1. Stachys Afr. frutescens angustifolia, Flore longissimo phœniceo, Leonurus dicta. MORIS. *Hist.* III. p. 383. S. 11. T. 19. f. 17.

lyke Kaapſe Bloemplant, geeft men gemeenlyk den naam van *Leonurus*, dat is Leeuwe-Staart. Men vindt een Bloemtakje daar van by SEBA natuurlyk afgebeeld en door BREYN, bovendien, zeer omſtandig beſchreeven. 't Schynt dat die naam afkomſtig zy van de figuur der Bloemen, wier Bovenlip, door haare ruigte tevens, eenigermaate de Staart van een Leeuw afſchetst; maar de uitermaate ſchoone Goudkleurig Bloedroode gloed doet dezelven t'allermeeſt afſteeken. Het Loof is, eenigermaate, door BARTHOLINUS in Plaat vertoond.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

In geſtalte zweemt zy naar het Yzerkruid, de Doove Netelen en Malrove tevens, hebbende een Steng van een Elle hoog, die Wollig is en grys, met dergelyke Bladen, welke omlaag effenrandig, hooger Zaagswyze getand zyn, gepaard, geevende uit haaren ſchoot dikke Kransjes van Kelken, door Elsvormige Puntjes geſchoord, ieder een Bloem bevattende van gezegde Kleur en ſchoonheid. 't Gewas, dat men hier in Winterhuizen houdt, is altyd groen en bloeit tweemaal 's jaars, in 't Voorjaar en de Herfst. Aan de Kaap is het een algemeen ſieraad der Hey-Velden. Het is bitter van Smaak en heeft een zwaaren Kruiderigen Reuk, die lang byblyft in 't gedroogde Kruid.

(13) Viltkruid *met Eyronde ſtompe eenigermaa-*

XIII. *Phlomis Leonotis.* Leeuwen-Oor.

(13) *Phlomis* Fol. ovatis obtuſis ſubtomentoſis crenatis &c.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *maate Wollige gekartelde Bladen, zeventandige gebaarde Kelken en een Heesterige Steng.*

Blootzaadige. In Gestalte gelykt deeze naar de voorgaande zeer, maar de figuur der Bladen verschilt en zy zyn Wolliger, de Bloemen wat korter; de hoogte minder. Door de Gebaarde Kelken komt zy meer overeen met het Kattekruidige, voor beschreeven: verschillende daar van, wederom, door een Heesterige Steng te hebben en kleine stompe Bladen, naar die van Melisse gelykende. De Bloemen komen, in Kleur, byna met die der voorgaande overeen. De afkomst is ook van de Kaap der Goede Hope.

MOLUCCELLA. Molukje.

Een Klokswys' verwydende Kelk, breeder dan de Bloem en gedoornd, maakt de byzondere Kenmerken van dit Geslagt uit, dat de drie volgende Soorten bevat.

I. *Moluccella. lævis.* Effene. (1) Molukje *met Klokvormige byna vyftandige Kelken, die gelyke Tandjes hebben.* Be-

Leonurus minor Cap. Bonæ Spei. BOERH. *Lugdb.* I. p. 180. MILL. *Dict.* T. 162. f. 2. Stachys Afr. Frutescens Melissæ foliis. MORIS. *Hist.* III. p. 383.

(1) *Moluccella* Calycibus Campaniformibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 724. p. 398. *Veg.* XIII. p. 451. *H. Cliff.* 312. R. *Lugdb.* 314. GOUAN *Monsp.* 287. GRON. *Orient.* 75. Melissa Moluccana Odorata. C. B. *Pin.* 229. Molucca lævis. DOD.

Bevoorens was deeze als eene Verſcheidenheid van de volgende aangemerkt door den Ridder, doch men is naderhand onderrigt geworden, dat zy haare natuurlyke Groeiplaats in de Levant heeft, en wel in Syrie, groeijende, volgens RAUWOLF, omſtreeks Tripoli. MATTHIOLUS hadt dezelve reeds, zo 't ſchynt, onder den naam van *Melisſophyllum Turcicum* willen voorſtellen. Zy is aan de Bladen genoegzaam kenbaar, die ſlegts getand zyn en aan de Bloempjes, die veel kleiner zyn dan de Kelken. Ook heeft het Gewas weinig meer dan twee Voeten hoogte. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

(2) Molukje *met Smoelachtige agttandige Kelken.* II. *Moluccellæ Spinoſa.* Gedoornde.

Deeze is veel grooter van Gewas, als tot eens Mans langte hoog groeijende; zy heeft de Bladen veel dieper ingeſneeden en byna naar die van 't Hartgeſpan gelykende; de Bloempjes ſteeken tot de Kelken uit, die aanmerkelyk en Smoelswyze gedoornd zyn, als ſtellende de gaaping voor van den getanden Bek van eenig Beest. Zeer

DOD. *Pempt.* 92. Melisſa Moluca ſ. Conſtantinopolitana. CAM. *Epit.* 575. Cardiaca Melica ſ. Moluca Syriaca minus aspera. LOB. *Ic.* 516.

(2) *Moluccella* Cal. ringentibus octodentatis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. utſupra. Melisſa Moluccana fœtida. C. B. *Pin.* 229. Molucca ſpinoſa. DOD. *Pempt.* 92. Melica. ſ. Moluca asperior. LOB. *Ic.* 517. TOURNF. *Inſt.* T. 88.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Zeer fraay en naauwkeurig vindt men dit verschil, door den beroemden TOURNEFORT, in Plaat vertoond. Bovendien heeft het Kransje, dat uit zes ongesteelde Bloemen bestaat, een Omwindzel van vier drievoudige Doornen. De Lippen van den Kelk zyn zelf gedoornd.

Men acht deeze Soort haare afkomst te hebben van de Molukse Eilanden en daar van heeft het Geslagt den naam, zynde eerst *Molukse Melisse* genoemd geweest. Volgens BAUHINUS is de eerste welriekende, maar deeze stinkt. Beiden zyn het Jaarlykse of Zaay-Gewassen.

III. *Moluccella frutescens.* Heesterige.

(3) Molukje *met Trechterachtige vyfdeelige Kelken en uitsteekende Bloemen.*

Deeze Soort, onder den naam van *Persische* door den Heer N. L. BURMANNUS uit het Kruidboek van GARCINUS in Plaat gebragt, onderstelt de Ridder uit Persie in Italie gekomen, en aldaar genaturalizeerd te zyn. Zy is, zegt zyn Ed., niet te bestig vertoond (*). De Persische evenwel, merkt hy aan, heeft de Bladen ruiger, met spitser Tandjes: de Kelken met

(3) *Moluccella* Cal. Infundibuliformibus quinquefidis, Coroll. Cal. longioribus. ALL. *Nic.* 51. Moluccella Persica. BURM. *Fl. Ind.* 128. T. 38. f. 2. Scordium Spinosum &c. RAJ. *Suppl.* 311.

(*) *Pictore non optimo*, zegt de Heer LINNÆUS ten dien opzigte, in *Mant. altera*, p. 412, en vervolgens, *in Ed. Veg.* XIII., *ex Sicco*: als of de Planten naar gedroogde Exemplaaren niet goed in Plaat te brengen waren.

met Eyronde Slippen, Vliezig, meer gespitst, byna drietandig; hebbende zulks uit een gezonden droog Exemplaar besloten. De Bladen zyn in deeze Soort Wigvormig aan de tippen geschaard met Doornige Tandjes, en in de Heesterige ongedoornd, zo de Heer BURMANNUS aanmerkt. Niettemin zegt de Ridder, het is zekerlyk een zelfde Plant. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

CLINOPODIUM. Borstelkrans.

De betekenis van 't Grieksch woord, op 't voetspoor van DIOSCORIDES, door verscheide Autheuren, als tot een Geslagtnaam gewettigd, is zo vreemd en onbepaald (*), dat ik veeleer, dan dien te verduitschen, verkoozen heb, een benaaming te gebruiken, welke met de Kenmerken van dit Geslagt strookt, als hebbende de Kransjes een Omwindzel, dat uit veele Borstels bestaat en daar in by anderen uitmuntende. Het bevat slegts de volgende Soorten.

(1) Borstel-Krans *met rondachtige stekelige Hoofdjes en Borstelige Blikjes.* I. *Clinopodium vulgare.* Gemeen.

Dit

(*) Want dezelve betekent zo veel als *Lectipes*, dat is de Poot van een Rustbank, Bedstede of Ledikant. Hoe verscheiderley zyn die en op hoe veele van de Kransjes-Kruiden zou man dit niet kunnen toepassen?

(1) *Clinopodium* Capitulis subrotundis hispidis, Bracteis Setaceis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 725. p. 398. *Veg.* XIII. p. 452. KRAM. *Austr.* 176. *Fl. Suec.* 479. GER. *Prov.* 263. GOUAN *Monsp.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK

Blootzaadige.

Dit is het Gemeene Kruid van dien naam, in veele deelen van Europa wild groeijende, 't welk de Franschen en Engelschen *Wild Basilicum*, doch de Duitschers *Wirbeldostel* noemen, dat zo veel zegt als *Gekranste Orégo*. 't Gelykt, naamelyk, naar de Orégo vry veel, doch heeft, behalve de Hoofdjes, ook Kransjes, allen in de Oxels der Bladen groeijende, welke Eyrond gepaard, Zaagswyze getand en van onderen ruigachtig zyn, zo wel als de Steng, die regtopstaat, twee Voeten hoog. Het heeft doorgaans paarsche, doch men vindt het ook met roode en witte Bloemen, of driebladig door WEYNMANN (*) en met rimpelige Bladen, alle de Kransjes van elkander afgezonderd, door MILLER afgebeeld. Het groeit ook in Kanada, dat uit Zaad de helft kleiner Bloemen krygt en het Egyptische heeft dezelven rood, zegt LINNÆUS.

II. *Clinopodium incanum.* Grys.

(2) Borstelkrans *met de Bladen van onderen Wollig, de Kransjes vlak, de Blikjes Lancetvormig.* Dec-

Monsp. 287. *H. Cliff.* 305. R. *Lugdb.* 313. Clinopodium Origano simile. C. B. *Pin.* 224. Clinopodium. CAM. *Epit.* 563. Ocymum sylvestre Acinos. DOD. *Pempt.* 280. β. Clinop. Fol. ovatis rugosis &c. MILL. *Ic.* 63. T. 95.

(*) *Kruidb.* Pl. 399.

(2) *Clinopodium* Fol. subtus tomentosis &c. R. *Lugdb.* 313. N. 2. Clin. Menthæ folio incanum & odoratum DILL. *Elth.* 87. T. 74. f. 85. Clin. majus Virginianum &c. MOR. *Hist.* III. S. 11. T. 8. f. 4. Clin. Serpentaria dictum. PLUK. *Mant.* 51. T. 344. f. 7.

Deeze, die in Noord-Amerika valt, heeft Stengen van anderhalf of twee Ellen hoogte, met Bladen als van Munte bezet, welke van onderen grys en welriekende zyn. De Bloemen komen aan den top der Stengen voort, in dikke Kransjes, van onderen, in plaats van Borstels, met Lancetvormige Blaadjes geschoord.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(3) Borstelkrans *met rimpelige Bladen en gesteelde Hoofdjes in de Oxelen, die vlak en gestraald zyn.*

III. *Clinopodium rugosum.* Rimpelig.

Deeze, in Karolina op Jamaika en Guajana, aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika, gevonden, verschilt door de rimpeligheid haarer Bladen niet alleen, maar ook door de gesteeldheid der Bloemkransjes van de anderen; terwyl zy niettemin, doordien de Kransjes met smalle Blaadjes als gestraald zyn, aan de Kenmerken van dit Geslagt eenigermaate voldoet. Men noemtze op Jamaika, zegt SLOANE, *Wilde Hoppe.*

(4) Borstelkrans *met een Boomachtige Steng, ovaa-*

IV. *Fruticosum.* Heesterig.

(3) *Clinopodium* Fol. rugosis, Capitulis Axillaribus &c. Clin. rugosum Capit. Scabiosæ. DILL. *Elth.* f. 86. Scabiosæ affinis, Chrysanthemi facie, Lamii foliis, Americana. PLUK. *Alm.* 335. T. 222. f. 7. Sideritis spicata Scrophulariæ folio &c. SLOAN. *Jam.* 65. *Hist.* I. p. 174. T. 109. f. 2. Mentha Melissoides Americana. PLUK. *Mant.* 129.

(4) *Clinopodium* Caule Arborescente, Fol. ovalibus crenatis, Cal. Labio inferiore subrotundo. FORSK. *Flor. Ægypt. Arab.* p. 107.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *ovaale Bladen die gekarteld zyn en de Onderlip van den Kelk rondachtig.*

Blootzaadige. Dus bepaalt de Heer FORSKAOHL eene Soort van dit Geslagt, welke hy in Arabie waarnam, zynde een Heester van drie Ellen hoog, met gepaarde ruige Takken en Bladsteelen. Dezelve hadt, in ieder Oxel, negen ongesteelde Kransbloemen, waar onder vierdeelige Draadachtige Omwindzels. De Bovenlip der Kelken was Lancetvormig, opstaande, groen; de Onderlip rondachtig en Vliezig. Voor het bloeijen vertoonde zig, hier door, het Kransje als met Schubben bekleed. De Bloem hadt de Bovenlip gewelfd, wit en ruig; de Onderlip breed en Hartvormig, de Meeldraadjes uitsteekende met rosse Meelknopjes.

ORIGANUM. Orégo.

In dit Geslagt, van een zeer bekende naam, zyn de Kelken tot een vierhoekig, Aairvormig, Hoofdje vergaard. Het bevat elf Soorten, als volgt.

I. *Origanum Ægyptiacum.* Egyptische. (1) Orégo *met Vleezige Wollige Bladen en naakte Aairen.* 't Ara-

(1) *Origanum* Fol. Carnosis tomentosis, Spicis nudis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 726. p. 398. *Veg.* XIII. p. 452. HASSELQ. *It.* 479, 517. Majorana rotundifolia scutellata exotica. TOURNF. *Inst.* 199. Origano cognata Zatarhendi. C. B. *Pin.* 223. MORIS. *Hist.* III. p. 360. S. 11. T. 3. f. ult. Zatarhendi. ALP. *Ægypt.* 94. T. 95. VESL. *Observ.* p. 31, 33.

. 't Arabisch woord *Zatar Hendi* betekent, by de Arabieren, *Indische Orégo* zegt VESLINGIUS, die aanmerkt dat dit Kruid, wegens den aangenaamen Reuk en uitmuntende kragten, zeer bemind was, zo in Egypte als in Syrie. Hy voegt 'er de Afbeelding van by, door hem ontleend uit den Tuin van den Venetiaanschen Edelen CONTARENI, en beter dan die van ALPINUS, hoewel de Bloem en 't Blad weinig met de bepaaling strookt. De Heer HASSELQUIST nam waar, dat het een Kruidige Takkige verspreide Steng heeft van vier Voeten, met spits Hartvormige, diep getande, gesteelde, zeer dikke Sappige rimpelige Bladen. Een lange Aair, uit digt getropte Steeltjes bestaande, wier tropjes als Kranswyze waren geschikt, bestondt uit kleine Pypachtige Kelkjes, waar in een gelipte Bloem. Het kwam in Arabie voor, aan Wandelpaden. Hy hadt het te Kairo tweemaal gezien, alwaar men 't nahieldt om den Reuk, kragtiger dan die van de Kretische Orégo, Kruiderig, Hoofd- en Hartsterkende.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(2) Orégo *met de onderste Bladen Wollig en knikkende Aairen.*

II. *Origanum Dictamnus.* Diptam.

On-

(2) *Origanum* Fol. inferioribus tomentosis, Spicis nutantibus. *Mat. Med.* 301. *H. Cliff.* 304. R. *Lugdb.* 323. GOUAN *Monsp.* 288. Dictamnus Creticus. C. B. *Pin.* 222. CAM. *Epit.* 472. Dictamnum verum. DOD. *Pempt.* 281. LOB. *Ic.* 502.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadig.*

Onder den naam van *Dictamnus Creticus* is dit Kruid, van ouds, in de Apotheeken bekend en men houdt het voor de Echte *Diptam* der Ouden. De Groeiplaats is op 't Eiland Kandia; hebbende TOURNEFORT hetzelve, dat hy *Wollige breedbladige Cretische Orégo* noemt, zo hy zegt, nergens anders, in de Levant, aangetroffen: doch het is 'er aan den Berg Ida niet bepaald. Dat het geen Bloem of Vrugt zou draagen, gelyk DIOSCORIDES zig verbeeldde, heeft hy wel degelyk onwaar bevonden; gelyk het ook in de Europische Kruidtuinen jaarlyks bloeit. VIRGILIUS hadt dit, na THEOPHRASTUS, reeds opgemerkt (*).

't Is een Heesterig overblyvend Kruid, met dunne Houtige Stengen en Takjes, waar aan ongesteelde, geheel effenrandige, byna ronde, dikke, zeer Wollige Bladen. Boven heeft het hangende Aairen, die vry dik en als geschubd zyn, uit Kelken bestaande met paarsche Bloemen. Het is welriekende, en beroemd wegens zyne afdryvende kragt, inzonderheid dienstig om de Stonden en Kraam voort te zetten, als ook tegen 't Venyn; doch hier te Lande wordt het hedendaags weinig gebruikt, dan in de Theriaak en andere Zweetdryvende en Hartsterkende Winkelbereidingen.

(3)

(*) *Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Idâ,*
Puberibus Caulem Foliis & Flore comantem,
Purpureo. Æneid. XII.

(3) Orégo *die alle Bladen glad heeft en knikkende Aairen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. III. *Origanum Sipyleum.* Sipylische.

Van den Berg Sipylus, in Klein Asie, schynt deeze Soort afkomstig te zyn, die zeer dunne Stengetjes heeft, omtrent een Voet hoog en kleine, gladde Blaadjes, als van de Mariolein, verschillende dus grootelyks van de voorgaande, doch dergelyke Schubbige Hoofdjes draagende met paarsche Bloempjes. Het heeft een flaauwen aangenaamen Reuk.

(4) Orégo *met vergaarde lange regte Prismatieke Aairen en Vliezige Blikjes, tweemaal zo lang als de Kelken.* IV. *Creticum.* Kretische.

(5) Orégo *met Eyronde spitse Zaagtandige Bladen en Kroontjeswyze aan den top samengehoopte Aairen.* V. *Smyrnæum.* Smyrnsche.

(6)

(3) *Origanum* Fol. omnibus glabris &c. *H. Cliff.* 304. R. *Lugdb.* 323. Origanum Montis Sipyli. HERM. *Lugdb.* 462. T. 463. Dictamnus Sipyleus Majoranæ foliis. MORIS. III. p. 457. S. 11. T. 4. f. 2.

(4) *Origanum* Spicis aggregatis longis Prismaticis &c. Orig. Fol. acutis glabris &c. *Mat. Med.* 300. GRON. *Orient.* 75. GOUAN *Monsp.* 288. Origanum Creticum. C. B. *Pin.* 223. *β.* Orig. Folio subrotundo. *Ibid.* GER. *Prov.* 263. Orig. Monspeliense pulchrum. CAM. *Epit.* 468.

(5) *Origanum* Fol. ovatis acutis serratis, Spicis congestis umbellatim fastigiatis. *H. Cliff.* 304. R. *Lugdb.* 324. GOUAN *Monsp.* 288. Origanum Smyrnæum. WHEEL. *Itin.* RAJ. *Hist.* 450. Majorana Cretica, Origani foliis villosa. TOURNF. *Cor.* 13.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(6) Orégo *met lange gesteelde vergaarde Aairen, en Blikjes van langte als de Kelken.*

VI. *Origanum Heracleoticum.* Griekfche.

(7) Orégo *met rondachtige, Pluimswys' rond getropte Aairen; de Blikjes Eyrond, langer dan de Kelken.*

VII. *Vulgare.* Gemeene Orégo.

Deeze vier Soorten maaken als Verfcheidenheden uit, van het Kruid dat men *Orégo* noemt. De laatfte groeit door geheel Europa, zelfs in onze Nederlanden, overvloedig in Gelderland, tusfchen Zutphen en Doesburg, als ook by Wyk te Duurftede, zo de Heer DE GORTER meldt. Zyn Ed. heeftze ook in Rusland aan de Oevers der Rivieren, in Bosfchen en op woefte Velden, waargenomen. Niets gemeener dan dit Kruid, aan de kanten der Kreupelbosfchen, zegt de Heer HALLER. Men noemt het in 't Franfch *Origan*, in 't Engelfch *Origane*, in 't Hoogduitfch *Doften*, *Wolgemut* of ook, gelyk by ons, *Wilde Mariolein.*

Een opftaande, zeer Takkige, ronde Steng, van twee of drie Voeten hoogte, is paarswys' be-

(6) *Origanum* Spicis longis pedunculatis aggregatis &c. Origanum Heracleoticum, Cunila Gallinacea Plinii. C. B. *Pin.* 223. LOB. *Ic.* 492.

(7) *Origanum* Spicis fubrotundis paniculatis conglomeratis &c. Origanum Fol. ovatis &c. *Mat. Med.* 299. GORT. *Belg.* 171. KRAM. *Auftr.* 176. *Fl. Suec.* 480. HALL. *Helv.* 656. GER. *Prov.* 263. GOUAN *Monsp.* 288. GRON. *Virg.* 65, 91. GORT. *Ingr.* 95. Origanum fylveftre. C. B. *Pin.* 233. DOD. *Pempt.* 285. Agroriganum f. Onites major. LOB. *Ic.* 492.

bezet met fpits Eyronde zagte Wollige Bla- den, die eenigszins getand zyn, met een kort Steeltje. Op den top komen de gezegde Bloem-Aairen, als Kroontjes, voort, wier Blikjes, die de Kelken onderfcheiden, doorgaans eenigermaate, maar in de Amerikaanfche zeer hoog paarfch gekleurd zyn. De Bloemen zyn gemeenlyk Vleefchkleurig, doch men vindtze niet zelden wit, en het Kruid komt met bonte Bladen voor (*).

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Het aanmerkelyke verfchil der Ouden, over de Orégo, is, uit de gezegde Verfcheidenheden naar de Groeiplaats, ligt te begrypen. Allen hebben zy een niet onaangenaamen Kruiderigen Geur, maar de Cretifche munt uit in fcherpheid der daar van gedeftilleerde Olie, die derhalve meest tot ftilling van de Kiespyn gebezigd wordt. De gemeene is ook zeer Kruiderig en kan in Borstkwaalen en andere Ongemakken, daar Verftoppingen plaats hebben, die uit koude Slym ontftaan, 't zy by wyze van Aftrekzel of in Stoovingen en Baden, of anders dienen. In Italie doet menze by de Spyzen. De Bladen en Bloemen zyn tot wegneeming der kwaade hoedanigheid, die in de Champignons mogt zyn, zegt Doktor SCOPOLI, door een Bisfchop en Prins des Roomfchen Ryks, groot Liefhebber van die Kost, gebruikt geweest.

(8)

(*) Zie de Verfcheidenheden by WEINMANN, in zyn *Kruidb.* Plaat N. 772.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

VIII. *Origanum Onites.* Heesterige.

(8) Orégo *met langwerpige vergaarde ruige Aairen en Hartvormige Wollige Bladen.*

(9) Orégo *met lange, drievoudige, gesteelde pluizige Aairen en Eyronde pluizige Bladen.*

IX. *Syriacum.* Syrische.

(10) Orégo *met ruige Aairen en Eyronde Wollige ongesteelde Bladen.*

X. *Marum.* Kandiasche.

(11) Orégo *met Eyronde stompe Bladen en rondachtige gedrongene Aairen, die eenigermaate ruig zyn.*

XI. *Majorana.* Mariolein.

De drie eersten zyn ook als Verscheidenheden van dat Kruid, 't welk men gemeenlyk *Mariolein* noemt, volgens de Fransche benaaming, die, gelyk de meeste andere Europische, haar afkomst heeft van den Latynschen *Majorana.* De Duitschers noemen het *Majoran* en *Meyran*, de En-

(8) *Origanum* Spicis oblongis aggregatis hirsutis &c. HUDS. *Angl.* 229. Orig. Lignosum Syracusanum perenne. BOCC. *Mus.* II. p. 45. T. 38. Origanum Onites. C. B. *Pin.* 222. an?

(9) *Origanum* Spicis longis ternatis pedunculatis villosis &c. Majorana Syriaca vel Cretica. C. B. *Pin.* 224. Marum Syriacum. LOB. *Ic.* 499.

(10) *Origanum* Spicis hirsutis &c. Majorana Cretica Origani folio, Villosa Saturejæ odore. TOURNF. *Cor.* 13. Marum Creticum. ALP. *Exot.* 289. T. 288.

(11) *Origanum* Fol. ovatis obtusis &c. *Mat. Med.* 298. *H. Cliff.* 304. *Ups.* 161. R. *Lugdb.* 324. GOUAN *Monsp.* 289. Majorana vulgaris. C. B. *Pin.* 224. DOD. *Pempt.* 270. Amaracus vulgatior. LOB. *Ic.* 498. *β.* Maj. tenuifolia. C. B. *Pin.* 224. Hort. odorata perennis. MORIS. *Hist.* III. p. 359.

Engelschen *Marjoram.* Het is in de Kruidhoven veel gemeener dan de Orégo, doch in 't wilde vindt men 't, zo veel bekend is, nergens in ons Wereldsdeel. Derhalve wordt ook de gemeene Orégo, dikwils, *Wilde Mariolein* geheten. De wyl de Italiaanen het *Persa* noemen, zou het wel schynen uit de Oosterſche Landen afkomstig te zyn (*).

IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Gymnospermia.*

Het gelykt naar de Orégo veel, doch is zeer klein, fyn van Blad en lieflyk van Reuk, inzonderheid die Soort, welke 's Winters overblyft en den Vorst verduurt, wordende *Edele Mariolein* genoemd en door Stekjes voortgeplant. De Stengetjes van deeze zyn naauwlyks een Voet hoog, de Blaadjes zeer dun en fyn, grysachtig, met bleekpaarſche Bloem-Aairtjes aan den top. De gewoone Jaarlykse Zaay-Mariolein valt grooter van Blad; doch heeft ook een aangenaamen Geur. Een Engelsche Heesterige Wilde, welke de *Onites*, voorgemeld, schynt te zyn, heeft Stengen van een Elle hoog en ruige geaderde Bladen, die in de Jongheid of geheel, of ten halve, geel of Goudkleurig zyn. Deeze noemt men aldaar, om dat zy, gelyk elders, by de Spyzen gedaan wordt, *Pot-Marjoram*, dat is Pot-Mariolein. Misschien zal de *Bengaalsche Orégo*, door den Heer BURMANNUS afgebeeld, ook daar toe behooren (†).

On-

(*) Habitat in India. BURM. *Fl. Ind.* p. 128.

(†) Origanum Benghalense. BURM. *Fl. Ind.* 128. T. 38. f. 3.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Onder de Geneesmiddelen is dit Kruid bekend en wegens zynen aangenaamen Geest niet ondienstig tot verfrissching en versterking van Hoofd en Hersenen. Het behoort des ook onder de Middelen tegen Zenuwkwaalen en tot veele andere Ongemakken, alwaar Oplossende, Openende, Verwarmende Kruiden, dienstig zyn. 't Schynt dat hetzelve het *Marum* zy van DIOSCORIDES; doch de Ouden zyn, ten opzigte der beschryvinge van veele Kruiden, zo kort en duister, dat men zig dien aangaande niet kan verzekeren. De gemeene Mariolein, op Koromandel groeijende, wordt aldaar *Marou* van de Inlanders genoemd, zo de Heer N. L. BURMANNUS meldt. Het *Marum Syriacum* van LOBEL wordt in de Apotheeken daar voor niet gehouden; maar een Kruidje, welk behoort tot het Geslagt van *Teucrium**. Het *Marum* (†), dat ALPINUS op Kandia groeijende vondt, kwam, volgens hem, byna met dat van LOBEL overeen. De *Amaracus* der Ouden kan niet dan de gemeene Orégo zyn, dewyl GALENUS die in Italie wild groeijende hadt gezien. Wat de *Sampsuchus* aangaat, die werdt, zegt ALPINUS, van het Volk, aldaar, Mariolein geheten.

* Zie bladz. 277.

THY-

(†) ALPINUS noemt het *Marum*, niet *Maru*; weshalve ik dit veranderd heb.

THYMUS. Thym. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

De byzondere Kenmerken van dit Geslagt bestaan daar in, dat de Keel van den tweelippigen Kelk met Haairtjes of Pluis is geslooten. Voorts heeft het een byzonder aanzien en de Bloemen zyn ook in Hoofdjes vergaard. Het bevat thans elf Soorten, als volgt.

(1) Thym *met Hoofdjes-Bloemen, kruipende Stengen en platte Bladen, die stomp en aan den voet kanthaairig zyn.* I. *Thymus Serpyllum.* Wilde.

Dus wordt de *Wilde Thym* bepaald, die men gemeenlyk *Quendel* noemt of *Onzer Vrouwe Bedstroo*, in 't Hoogduitsch ook *Kunlein* of *Kumel*, in 't Fransch *Serpolet*, in 't Engelsch *Mother of Thime*, dat is Moeder van de Thym. Zy groeit door geheel Europa en is, in onze Provinciën, op Zandige drooge Gronden en Heyvelden gemeen. Aan de Oevers der Neva-Stroom, in Rusland, groeit zy zo menigvuldig, dat dezelven op sommige plaatsen als geheel daar mede bekleed voorkomen; zo de Heer D. DE GORTER verhaalt.

Van

(1) *Thymus* Floribus Capitatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 727. p. 399. *Veg.* XIII. p. 452. *Mat. Med.* 282. GORT. *Belg.* 289. *Ingr.* 95. KRAM. *Austr.* 177. *Fl. Suec.* 477. GER. *Prov.* 262. *H. Cliff.* 306. R. *Lugdb.* 325. N. 2. Serpyllum vulgare minus, majus &c. C. B. *Pin.* 220. Serpyllum vulgare. DOD. *Pempt.* 277.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Van dit genoegzaam bekende Kruidje, dat Heesterig is en niettemin zeer klein, zyn aanmerkelyke Verscheidenheden. Behalve een weinig verschil in grootte, vindt men het ook met smaller of breeder Blaadjes; grooter of kleiner Bloemen, welriekende of met Citroenen-Reuk. De Hoofdjes zyn somtyds pluizig of Wollig, 't welk door Insekten veroirzaakt wordt. Het heeft doorgaans paarsche, doch komt ook voor met witte Bloempjes. By de Yskolken van 't Grindelwald in Switzerland vondt de Heer HALLER het zonder Reuk.

Gemeenlyk is de Quendel van een sterken niet onaangenaamen Geur, en kan tot dergelyke Ongemakken als de Mariolein gebruikt worden; doch, dewyl men de Thym heeft, wordt zy meest over 't hoofd gezien.

II. *Thymus vulgaris.* Gemeene.

(2) Thym *die regtopstaat, met omgekrulde Eyronde Bladen en Kranswys' geaairde Bloemen.*

Geen Kruid is gemeener dan dit in Languedok en Provence; gelyk het ook veel voorkomt op Steenige Heuvels en Gebergten, in

(2) *Thymus* erectus Fol. revolutis &c. *Mat. Med.* 281. GORT. *Belg.* 172. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 1. GOUAN *Monsp.* 289. Thymus vulgaris Folio latiore & tenuiore. C. B. *Pin.* 219. *β.* Thymum durius. DOD. *Pempt.* 276. LOB. *Ic.* 425. *γ.* Thymus supinus candicans odoratus. TOURNF. *Inst.* 196. *δ.* Thymus Capitulis minoribus Massiliensis. *Ibid.*

in de middelste deelen van Spanje, wordende aldaar *Tomillo salsero*, of enkel *Salsero* geheten, zo CLUSIUS aantekent: terwyl men de Echte Thym van DIOSCORIDES, die in 't Geslagt van Keul voorgesteld is *, aldaar *Tomillo* noemt. De Franschen naam is *Thim*, doch omstreeks Montpellier ook *Pote* en *Frigoule*. In 't Engelsch noemt menze *Thyme*, by ons, zo wel als in Duitschland, *Thym* of *Thymiaan*. Die naamen zyn van den Griekschen *Thymos*, welke de moedgeevende of versterkende hoedanigheid aanduidt, afkomstig.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

* Bladz 295.

Het Kruid, dat men hier in de Kruidhoven, te Lis, Hillegom en Noordwyk, overvloedig teelt, is hooger en heesteriger van Gewas dan de Quendel, hebbende een opgeregt Stammetje en niet vlakke maar omgekrulde Blaadjes. Ook komen de Bloemen niet Aairswyze, maar by Kransjes om de Takjes voort. Men vindt het met breeder en smaller Bladen; ook meer of minder welriekende en groener of witachtig van Loof; met grooter of kleiner Hoofdjes: want aan den top zyn de Bloemen by elkander vergaard.

De Thym is van een zo aangenaamen Geur, dat BOERHAAVE getuigde, hoe men het Aftrekzel daar van, op Wyn gezet, in versterkende hoedanigheden byna gelyk kon stellen met de Indische Kruideryen. Met heet Water afgetrokken, kan zy ook dienen als een Hoofd- en Maagmiddel, en is in Baadingen, zo wel als

Bb 5 de

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. de Quendel, niet buiten gebruik. Op die wyze geeft men daar mede, in Spanje en elders, aan de Wynvaten een frisschen Reuk.

III. *Thymus Zygis.* (3) Thym *met Kranswys' geaairde Bloemen, een laag-Heesterige opgeregte Stam en Liniaale Bladen, die aan den Voet kanthaairig zyn.*

IV. *Acinos.* (4) Thym *met gekranste Bloemen, eenbloemige Steeltjes, opgeregte Stengen, die eenigermaate Takkig zyn, en spitze Zaagtandige Bladen.*

V. *Alpinus.* Alpische. (5) Thym *met zesbloemige Kransjes en stompachtige holle Bladen, die eenigermaate Zaagtandig zyn.*

VI. *Piperella.* Peperige. (6) Thym *met veelbloemige zydelingse Steeltjes,*

(3) *Thymus* Flor. verticillato-spicatis &c. Thym. angusto longioreque folio. BARR. *Ic.* 777. Serp. sylv. Zygis Dioscoridis. CLUS. *Hist.* I. p. 358. Serpyllum folio Thymi. C. B. *Pin.* 220?

(4) *Thymus* Flor. Verticillatis &c. *Fl. Suec.* 478. Thym. Caul. vix Ramosis. *H. Cliff.* 306. R. *Lugdb.* 325. GORT. *Belg.* 172. KRAM. *Austr.* 177. GER. *Prov.* 263. GOUAN *Monsp.* 290. Acinos multis. J. B. *Hist.* III. p. 259. Clinopodium Arvense Ocymi facie. C. B. *Pin.* 225. Clinopodium vulgare. LOB. *Ic.* 506.

(5) *Thymus* Vert. sexfloris &c. HALL. *Helv.* 653. Clinopodium montanum. C. B. *Pin.* 225. BOCC. *Mus.* II. p. 50. T. 45. Acini pulchra species. J. B. *Hist.* III. p. 620. Clinopod. Austr. CLUS. *Pann.* p. 623.

(6) *Thymus* Pedunc. multifloris lateralibus &c. Marum Hisp.

tjes, Eyronde ſtompe gladde geaderde effenrandige Bladen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

Van deeze vier ſchynt de eerſte, die Heeſterig is en in Spanje als ook in Languedok groeit, het *Zygis* van DIOSCORIDES te zyn. De tweede wordt van veelen gehouden voor het *Acinos*, een welriekend of Balſemkruid der Ouden. Deeze is in Europa op Zandige, ſteenige drooge Gronden gemeen en komt in Vriesland veel voor op Zaailanden en Akkeren. De derde, die veel naar dezelve gelykt, maar grooter is en de Bloemen veel grooter heeft, valt op de Bergen van Switzerland en Ooſtenryk. De laatſte, in Spanje groeijende, gelykt naar de vierde Soort van Meliſſe, maar is glad en heeft kleine Blaadjes. De Spaanſchen noemen dit Kruid *Piperella*, om dat het vry lang zyn zwaaren Reuk, die mooglyk Peperachtig is, behoudt.

(7) Thym *met groote geſchubde Hoofdjes, Eyronde Blikjes en Lancetvormige Bladen.* VII. *Thymus Cephalotos.* Hoofdjes-Thym.

(8)

Hisp. nigrum. BOCC. *Mus.* II. p. 166. T. 117. BARR. *Rar.* 354 T. 694.

(7) *Thymus* Capit. imbricatis magnis &c. Thym. Luſit. cephalotos, Cap. majori & minori. TOURNF. *Inſt.* 196. Tragoriganum Dict. capite, Hisp. BARR. *Ic.* 788. BOCC. *Mus.* II. p. 50. T. 43. Thymus cephalotos. DOD. *Pempt.* 276. Thymum. LOB. *Ic.* 424.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(8) Thym *met groote gefchubde Hoofdjes, getande Blikjes en Borstelige gehaairde Bladen.*

VIII. *Thymus Villosus.* Ruigbladige.

Dit zyn twee byzondere Soorten van Thym met Hoofdjes of Aairen, groeijende in Spanje en Portugal. De eerfte fchynt veel overeenkomst te hebben met die, welke CLUSIUS *Echte Thym* noemt, in 't Geflagt van Keul, als gezegd is, befchreeven. De andere, die in Portugal alleen, door TOURNEFORT, is waargenomen, verfchilt door de dunte en ruigte der Bladen. De Hoofdjes zyn paarfchachtig en men heeft 'er met ronde en langwerpige; als ook van de eerfte met grooter en kleiner Hoofdjes.

IX. *Mastichina.* Mastikruikende.

(9) Thym *met gekranste Bloemen en Wollige Kelken, die Borstelige ruige Tanden hebben.*

DODONÆUS wil, dat het Kruid van zyne hier aangehaalde Afbeelding, in Spanje groeijende, het *Clinopodium* zy van DIOSCORIDES, dus genaamd, om dat de ronde Bloemhoofdjes naar de Pooten van een Bedftede of Ledikant gelyken zouden. LOBEL vraagt, of het

(8) *Thymus* Cap. imbr. magnis &c. Thym. Lufit. Fol. Cap. villolo, &c. TOURNF. *Inft.* 196.

(9) *Thymus* Flor. verticillatis, Calyc. Lanuginofis, &c. *H. Cliff.* 306. *Ups.* 160. R. *Lugdb.* 325. GRON. *Orient.* 73. Sampfuchus f. Marum Maftichen redolens. C. B. *Pin.* 224. Marum vulgare f. Clinopodium. DOD. *Pempt.* 271. Marum; an Helenium odorum Theophrafti. LOB. *Ic.* 499.

het ook zy het welriekende Helenium van THEOPHRASTUS. In de Plantbeschryving der Ouden heerscht, als gezegd is, een groote duisterheid. Wenschelyk ware dezelve niet in die der Hedendaagschen. LINNÆUS heeft het als middelslag tusschen de Keul en Thym aangemerkt; maar, „ dewyl de Meeldraadjes zig in de bo- „ dem der Bloem verschuilen en de Styl langer „ is dan de Bloem (zegt hy) zo breng ik het „ tot de Thym t'huis." Het verschil, ondertusschen, tusschen de Thym en Keul, bestaat, volgens zyne Kenmerken, voornaamelyk daar in, dat de Keul een vyfdeeligen en de Thym een tweelippigen Kelk heeft (*), 't welk gemakkelyk te onderzoeken ware.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(10) Thym *met gekranste Bloemen, een laag-Heesterige opgeregte Steng en stekelige gespitste Bladen.*

X. *Thymus Tragoriganum.* Kandiasche.

Op Kandia groeit dit Kruid, 't welk Heesterig is, met dunne zeer getakte Stengetjes, hebbende zwartachtige Blaadjes en Kransjes van zeer kleine blaauwe Bloempjes, die eenen ongemeen lieflyken Reuk geeven. Het is tot derge-

(*) Immers dus zyn die Planten, aan 't hoofd der Klasse, in Rang geplaatst.

(10) *Thymus* Flor. verticillatis &c. Tragoriganum Creticum. C. B. *Pin.* 223. Tragor. magnum. ALP. *Exot.* 78. Tragorigani secundi alt. species. CLUS. *Hist.* I. p. 355. *Hisp.* 239.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. XI. *Thymus Virginicus.* Virginische.

gelyke dienſten als de Thym bekwaam. Of het den Griekſchen naam voere, om dat de Bokken het gaarn eeten, is my duiſter.

(11) Thym *met end-Hoofdjes, een opgeregte Steng en Lancetvormige Bladen.*

De Meeldraadjes verſchuilen zig ook op den bodem van de Bloempjes in dit Kruid, 't welk bevoorens tot de Keule is t'huis gebragt geweest. Het heeft ſmalle kleine Blaadjes, die weinig ruiken, en witachtige Bloempjes, aan 't end der Stengetjes, die zwak zyn, in ronde Hoofdjes vergaard. De Groeiplaats is in Virginie, alwaar het ook voorkomt met breedere en als met Rosmaryn-Blaadjes, zo CLAYTON aantekent.

De Engelſchen, in Virginie, noemen dit Kruid *Serpentaria* of *Colubrina*, dat is Slangenkruid, zegt PLUKENET. Men vindt Soorten van Arum dus genoemd, wegens de vlakkigheid der Stengen: men vindt de Biſtorta dus getyteld, om dat de Wortels Slangswyze gekromd zyn: het Penningkruid wordt *klein Slangekruid* geheten,

(11) *Thymus* Capitulis terminalibus, Caule erecto. Satureja Virginiana. *Sp. Pl.* 793. HERM. *Par.* T. p. 218. Clinopodium Fol. Lanceolatis acuminatis, Cap. termin. *H. Cliff.* 304. R. *Lugdb.* 314. GRON. *Virg.* 65, 90. Clinopodium Puleg. ang. rigidoque folio. PLUK. *Alm.* 110. T. 54. f. 2. Puleg. erect. Virg. MORIS. *Hiſt.* III. S. 11. T. 7. f. 8. Serpentaria Virginiana. BOCC. *Mus.* II. p. 161. T. 115.

een, om dat het Slangswyze langs den Grond kruipt (*): dit zal mooglyk dus genoemd zyn wegens eenige kragt tegen Slangebeeten, 't zy uit- of inwendig: doch, niettegenstaande BOCCONE hetzelve *Serpentaria Virginiana* getyteld heeft, is het geenszins dat Kruid, 't welk den Wortel deezes naams aan de Apotheeken heeft uitgeleverd; zynde door my reeds onder de Soorten van Osterlucie voorgesteld (†). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Aan de Kaap der Goede Hope groeit, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, de *Gemeene Thym*, zo smal- als breedbladig, en een zeer ruige met Eyronde Bladen, die door MORISON afgebeeld is: doch deeze, welke die Autheur uit BAUHINUS beschryft, was een Europische, by Frankfort voorkomende, op drooge plaatsen. 't Kan zyn, dat de Kaapse naar dezelve gelykt. Voorts had ook OLDENLAND aldaar de *Quendel* ingezameld. *Capensis.* Kaapsche.

Onder de Indische Planten tekent gezegde Hoogleeraar alleenlyk één Soort van Thym aan, die kruipt, met opgeregte Stengen en Kranswys' afgebrokene Aairen; zynde door den Heer OUTGAERDEN als een welriekend Kruid, met geaairde Bloemen, van Kormandel, aldaar *Nila-Nagel* genaamd, opgegeven (‡). *Indicus.* Oostindische.

ME-

(*) Zie in het VII. STUK deezer *Nat. Hist.*, bladz. 509. en het VIII. bladz. 460., die Kruiden beschreeven.

(†) Zie het VI. STUK, bladz. 207, enz.

(‡) Thymus Indicus. BURM. *Fl. Ind.* p. 129.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

MELISSA. Melisse.

Een dorre Kelk, platachtig van boven, met de Bovenlip eenigermaate getopt: de Bovenlip der Bloem Gewelfachtig, tweedeelig; de Onderlip met de middelste Kwab Hartvormig. Dus komen de Kenmerken (†) voor van dit Geslagt, 't welk het zeer bekende Kruid deezes naams en de Kalaminth, met derzelver Verscheidenheden bevat, uitmaakende de zes volgende Europische Soorten.

I. *Melissa Officinalis.* Winkel-Melisse.

(1) Melisse *met gekranste Trosjes in de Oxelen, op enkelde Voetjes.*

Dit zeer bekende Winkel-Kruid groeit natuurlyk in 't wilde op de Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa. Men kweekt het in Duitschland, Engeland, in Vrankryk en by ons, als bekend is, in de Tuinen overvloedig. Het wordt, wegens den aangenaamen Reuk, *Consilje de Grein* en *Citroenkruid*, in 't Fransch *Citronelle* of *Poncytrade*, in 't Italiaansch *Cedronel-*

(†) Men kan die by TOURNEFORT, op zyne Plaat 91, opgehelderd vinden.

(1) *Melissa* Racemis Axillaribus Verticillatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 728. p. 400. *Veg.* XIII. p. 453. *Mat. Med.* 294. GOUAN *Monsp.* 290. GER. *Prov.* 261. GORT. *Belg.* 172. KRAM. *Austr.* 278. *H. Cliff.* 307. R. *Lugdb.* 320. Melissa Hortensis. C. B. *Pin.* 229. Mel. vulg, odore Citri. J. B. *Hist.* III. p. 232. Melissa. DOD. *Pempt.* 91. Apiastrum, Citrago. LOB. *Ic.* 514.

nella en in 't Engelsch *Baulm* of *Baume*, dat is Balsem geheten, dat met het Latynsch woord *Citrago* strookt. In de Apotheeken, nogthans, is het overal bekend, onder den naam van *Melisse*, die daar van, zo men zegt, zyne afkomst heeft, dat de Byën in den Reuk veel behaagen vinden; weshalven men het ook *Apiastrum* tytelt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

Dit Kruid is genoegzaam bekend, als Stengen hebbende van een Elle of hooger en Bladen die ovaalachtig zyn, wat ruig, Zaagtandig, donker groen, gepaard; geevende, uit de Oxelen, de Bloemen, als gezegd is. Een Verscheidenheid daar van komt voor, die wat kleiner en eene die wat ruiger is, met grooter Bladen. In 't algemeen wordt het onder de Hartsterkende Kruiden geteld, doch het is een van de zwaksten, meer beminnelyk wegens den Geur in Toespyzen: weshalve, mooglyk, het Landvolk hier hetzelve *Aalkruid* noemt, zo de Heer DE GORTER meldt. Een langduurig gebruik van deszelfs Aftrekzel, Water, Geest of Olie, heeft in Zenuwkwaalen somtyds wonderen uitgevoerd. Sommigen zyn 'er door hersteld van Hartkloppingen, Beevingen, Lammigheden en Beroerten. Ons Vrouwvolk weet zig de Stonden te verwekken, zegt S. PAULLI, door versche Melisse te draagen in haar Muilen of Kousen of door het Afkookzel te drinken van dit Kruid.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(2) Melisse *met gegaffelde Oxelsteeltjes, van langte als de Bloemen.*

(3) Melisse *met gegaffelde Oxelsteeltjes, van langte als de Bladen.*

II. *Melissa grandiflora.* Grootbloemige. III. *Calamintha.* Berg-Kalaminth.

Deeze beiden behooren tot het Kruid, dat men in de Winkels *Calamintha* noemt, onderscheidende de eerste, die voortreffelyker is, zig door haare Bloemen, die twee Duim lang zyn. Dus mag dan deeze te regt *Grootbloemig* genoemd worden, als byna alle Kransjes-Kruiden hier in overtreffende. De andere is, evenwel, sierlyker Bloemgewas, als de toppen der Stengen bekleed hebbende met lange Bloem-Aairen, die paarsch zyn. Dezelve groeit niet alleen in Italie, Switzerland en Vrankryk wild, maar komt ook in Engeland aan de Wegen, Dyken en elders voor.

De Stengen zyn Takkig, van drie Voeten en hooger. Het Loof, veel naar dat der Melisse gelykende, is ook aangenaam van Reuk, wat ster-

(2) *Melissa* Pedunc. Axillaribus &c. Calamintha magno Flore. C. B. *Pin.* 229. TOURNF. *Inst.* 194. GER. *Prov.* 261. GOUAN *Monsp.* 290. HALL. *Helv.* 651. Calam. montana præstantior. LOB. *Ic.* 512.

(3) *Melissa* Ped. Axill. &c. Melissa Flor. ex Alis superioribus Ped. confertis. *Mat. Med.* 295. KRAM. *Austr.* 178. GOUAN, GER. HALL. &c. *H. Cliff.* 307. R. *Lugdb.* 320. Calamintha vulg. & Officinarum Germ. C. B. *Pin.* 228. Cal. montana. DOD. *Pempt.* 98. Cal. mont. vulgaris. LOB. *Ic.* 513.

ſterker zelfs, en kan, in kragten, als een middelſlag, tusſchen deeze en de Kruizemunt, worden aangemerkt. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(4) Melisſe *met gegaffelde Oxelſteeltjes, die langer dan het Blad zyn, en een opſtygende ruige Steng.* VI. *Melisſa Nepeta.* Veld-Kalaminth.

In Italie, Vrankryk, Switzerland, Engeland is deeze Soort vry gemeen, komende ook in de Duinen van Holland, in het Sticht en elders in onze Provinciën voor. Men noemtze *Wilde Poley*. 't Is een Kruid dat inzonderheid door de hurkende Stengen en door den Reuk van de Berg-Kalaminth verſchilt, dien het veel ſterker heeft, naar den Reuk van Pulegium trekkende: des het ook in Zenuwkwaalen dienſtiger zy. Het heeft de Bloemen kleiner en minder ſamengehoopt, blaauw van Kleur.

In Virginie groeit ook dit Kruid, alwaar de Heer CLAYTON een Soort van Kalaminth waarnam, die de Bloemen in de langte van de Steng, byna ongeſteeld, gekranst hadt, met een zeer ſterken Poley-Reuk.

(5)

(4) *Melisſa* Pedunc. Axill. dichotomis &c. GORT. *Belg.* 173. KRAM. *Auſtr.* 178. GOUAN *Monsp.* 291. *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 321. GRON. *Virg.* 90. Calamintha Pulegii odore ſ. Nepeta. C. B. *Pin.* 228. *β.* Calamintha mont. præalta Pulegii odore. BOCC. *Mus.* II. p. 45. T. 40 & 38. Pulegium ſylv. ſ. Calam. altera. DOD. *Pempt.* 98. LOB. *Ic.* 513.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(5) Melisse *met end-Trosjes en zeer korte eenzaame Bloemsteeltjes.*

V. *Melissa Cretica.* Kandiasche.

Naar de voorgaande gelykt deeze, die de Stengetjes maar een Handbreed hoog, regt, donker paarschachtig heeft, de Bladen Eyrond, gekerfd, veele Kransjes, uit eenbloemige Steeltjes bestaande, zonder Bladen Troswyze aan 't end der Takken, met bleekpaarsche Bloemen. Van deeze wordt de Groeiplaats gesteld te Montpellier en in Spanje. De Italiaanen noemen dit Kruid *Mentuccio minore* of *Nepetella*, zegt BARRELIER.

VI. *Fruticosa.* Heesterige.

(6) Melisse *met verdunde Roedachtige Takjes, de Bladen van onderen Wollig, de Steng Heesterig.*

Deeze, die in Spanje groeit, is Heesterig met gekranste Bloemtrosjes en Blaadjes, als die van Mariolein, welke Wollig en grys zyn. Zy wordt, zo wel als de naastvoorgaande, ook tot de Kalaminth gerekend te behooren.

DRA-

(5) *Melissa* Racemis terminalibus &c. Calam. incana Ocymi foliis. C. B. *Pin.* 228. Cal. Pulegii odore minor. BARR. *Ic.* 1166. Calam. Clinopodii Austriaci foliis, Odore Pulegii. PLUK. *Alm.* 75. T. 163. f. 4?

(6) *Melissa* Ramis attenuatis virgatis &c. Melisf. Caule Fruticoso Fol verticillatis. R. *Lugdb.* 321. Calamintha Hisp. Frut. Mari folio. TOURNF. *Inst.* 194. Calam. montana incana minor. MORIS. *Hist.* III. p. 413. N. 6.

DRACOCEPHALUM. Draakskop. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Wegens den uitgespannen Keel, met de holle Bovenlip, die de Bloem als den Kop van een Draak of Slang doet vertoonen, heeft dit Geslagt deezen naam bekomen en behouden.

Veertien meest uitheemsche Soorten zyn 'er in vervat, als volgt.

(1) Draakskop *met geaairde Bloemen en Lancetvormige Zaagtandige Bladen.* I. *Dracocephalum Virginianum.* Virginisch.

In Noord-Amerika groeit dit Kruid, waar aan BREYNIUS eerst den gezegden naam gaf, zynde hetzelve bevoorens Vingerhoed met Persikbladen genoemd geweest en Wederik met paarsch geaairde Kalotjes-Bloemen. De Stengen zyn vierkant, een Elle hoog; de Bladen twee of drie Duimen lang, de Bloemen bleek paarsch. De Heer DE LA HIRE nam in dezelven waar, dat zy een Tandje hebben by het Vrugtbeginzel, 't welk hy ook maar in de Hysop en twee andere Kransjes-Kruiden vondt. Bovendien bleeven zy, horisontaal bewoogen wor-

(1) *Dracocephalum* Flor. Spicatis, Fol. Lanceolatis serratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 729. p. 401. *Veg.* XIII. p. 454. *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 311. Dracocephalum. BREYN *Ic.* 33. T. 27. *Mem. de* 1712. p. 276. T. 11. Dracoceph. angustifolius. MORIS. *Hist.* III. p. 407. S. 11. T. 4. f. 1. Pseudodigitalis Persicæ foliis. BOCC. *Sic.* 12. T. 6. f. 3. Lysimachia Galericulata spicata, purp. Canadensis. BARR. *Ic.* 1152.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. wordende, in dat postuur staan, daar menze in bragt.

II. *Dracocephalum Canariense.* Kanarisch.

(2) Draakskop *met geaairde Bloemen en samengestelde Bladen.*

Onder de Kransjes-Kruiden (*Verticillatæ*) is het hebben van verscheide Bladen aan éénen Steel zo zeldzaam, als hetzelve gemeen is onder de Kroontjes-Kruiden (*Umbellatæ*). De driebladigheid, welke in dit Kruid voorkomt, is in de gemelden byna zonder voorbeeld. Het was uit Zaad, van de Kanarische Eilanden afkomstig, hier in de Hortus geteeld, schryft COMMELYN, die 't zelve met RIVINUS *Cedronella* noemde, wegens den sterken Terbenthyn-Reuk, welke in hetzelve plaats heeft. MORISON geeft het den naam van *Camphorosma*, als den geur van Kamfer met eene Tinctuur van Aloë gemengd, zeer aangenaam hebbende (*), wanneer het behandeld wordt. TOURNEFORT noem-

(2) *Dracocephalum* Flor. Spicatis, Foliis compositis. *Mat. Med.* 293. *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 311. GOUAN *Monsp.* 291. Dracocephalo affinis &c. VOLCK. *Nor.* T. p. 145. Camphorosma. MORIS. S. 11. T. 11. f. ult. Moldavica Amer. trifolia odore gravi. TOURNF. *Inst.* 184. Cedronella Canar. viscosa. COMM. *Hort.* II. p. 81. T. 41.

(*) Beide die Reuken zyn echter in 't algemeen juist niet bemind, zo min als die van Terbenthyn; 't kan zyn, dat ze, by elkander gevoegd, aangenaam worden: doch, zo wel als de Smaak, verschilt de Reuk in byzondere Menschen. Dat de een lieflyk keurt is voor den anderen somtyds afschuwlyk, ten minste onaangenaam.

noemde het Driebladige Amerikaansche Moldavica, zwaar van Reuk. Het heeft vierkantige gladde Lymerige Stengen, tot drie of vier Voeten hoogte opschietende, de Vinbladen, meest drie en somtyds ook vyf aan een Steel, zyn Lancetvormig, diep geschaard, ongelyk van grootte. De Bloemen, die bleekrood zyn en groot, maaken een dikke Aair aan 't end der Stengen uit. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Gedagte Hoogleeraar merkte aan, dat het uit den Reuk en Smaak bleek van eene Pisdryvende hoedanigheid te zyn. LINNÆUS stelt het in de Apotheeken bekend, onder den naam van *Melissa Canaria*, hebbende een oplossende kragt, dienstig in Hoofdpyn en Zenuwkwaalen, enz.

(3) Draakskop *met geaairde Bloemen en Hartvormige Vinswys' uitgehoekte Bladen.* III. *Dracocephalum Pinnatum* Vinsneedig.

(4) Draakskop *met byna geaairde Bloemen, de Stengbladen langwerpig Eyrond ingesneeden en Liniaal-Lancetvormige Doornachtig getande Blikjes.* IV. *Peregrinum.* Uitheemsch.

Deeze beiden zyn in Siberie waargenomen door GMELIN, hebbende de eerste leggende Heeste-

(3) *Dracocephalum* Flor. Spicatis &c. GMEL. *Siber.* III. p. 235. T. 52. *H. Ups.* 165.

(4) *Dracocephalum* Flor. subspicatis &c. &c. GMEL. *Sib.* III. p 237. Dracoceph. Fol. oppositis &c *Am. Acad.* IV. p. 318.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

ſterige Stengetjes, met Bladen van Reuk als de Lavendel en een zeer Kruiderigen Smaak. De Aair beſtaat uit kleine blaauwe Bloempjes, ter langte en dikte van een Duim ſamengehoopt. De andere gelykt naar de Ruiſchiana zeer, doch verſchilt door de ſchikking der Bloemen, als ook dat de Bladen harder en breeder zyn, zegt die Autheur.

V. *Dracocephalum Auſtriacum.* Ooſtenryks.

(5) Draakskop *met geaairde Bloemen, de Bladen en Blikjes, Liniaal, verdeeld, gedoornd.*

VI. *Ruiſchiana.* Noordſch.

(6) Draakskop *met geaairde Bloemen, de Bladen en Blikjes Lancetvormig, onverdeeld, ongedoornd.*

De groote BOERHAAVE hadt een Soort van Planten, ter eere van den beroemden RUYSCH gedoopt, hebbende ſmalle Bladen, dunner dan die van Rosmaryn en zeer fraaije groote blaauwe Bloemen, doorgaans by zesſen in Kransjes en aan den top Aairswyze vergaard. Deeze groeit, by Weenen, op zeker Gebergte, met Sten-

(5) *Dracocephalum* Flor. Spicatis &c. Hysſopus Spicis interruptis. *H. Cliff.* 364. Hysſ. Auſtriacus magno Flore. HERM. *Lugdb.* 330. Ruiſchiana hirſuta Fol. laciniatis. AMM. *Ruth.* 50. Chamæpitys cœrulea Auſtriaca. C. B. *Pin.* 250. Chamæp. Auſtriaca. CLUS. *Pann.* 632.

(6) *Dracocephalum* Flor. Spicatis &c. *Fl. Suec.* 2. N. 537. GOUAN *Monsp.* 291. *H. Ups.* 165. Ruiſchiana glabra Fol integris. AMM. *Ruth.* 50. Ruiſchiana Flore cœruleo magno. BOERH. *Lugdb.* I. p. 172. R. *Lugdb.* 323. Prunella Hysſopi folio viridi &c. MORIS. *Hiſt.* III. S. 11. T. 5. f. 9.

Stengetjes van een Handbreed tot een Voet hoog. Een andere, door AMMAN tot het zelfde Geslagt betrokken, die gladde onverdeelde Bladen heeft, is door geheel Siberie gemeen. De Blaadjes, naar die van Hysop gelykende, omringen de Steng, gelyk in de Gesternde of Sterbladige Kruiden. Men vindtze 'er met witte en met Vleeschkleurige Bloemen, met die van dit Geslagt overeenkomstig. MORISON hadtze Bruinelle met Hysopbladen genoemd; doch verwart dezelve met de Oostenrykse. In Sweeden en Deenemarken heeft menze ook gevonden.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

(7) Draakskop *met byna geaairde Bloemen, tweedeelige eenzydige Bloemsteeltjes en langwerpig Hartvormige gespitste kaale Bladen.*

VII. *Dracocephalum Sibiricum.* Siberisch.

(8) Draakskop *met geaairde Bloemen, Eyronde insneedig gekartelde Bladen en Lancetvormige effenrandige Blikjes.*

VIII. *Grandiflorum.* Grootbloemig.

In Siberie, dat als het Gewest der Soorten van dit Geslagt schynt te zyn, komen ook deeze beiden voor. GMELIN beeldt de eene af, die

(7) *Dracocephalum* Flor. subverticillatis &c. Nepeta Corymbis geminis &c. *H. Ups.* 161. Cataria montana Fol. Veronicæ Pratensis. BUXB. *Cent.* III. p. 27. T. 50. f. 1. Dracoceph. Verticill. Pedunculo commun. elevatis secundis. GMEL. *Sib.* III. p. 234. T. 51.

(8) *Dracocephalum* Flor. verticill. &c. GMEL. *Sib.* III. p. 233.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

die gemeen is aan de bovenste deelen van de Rivier Jenisea. Zy wordt Berg-Kattekruid met Bladen van Veld-Eerenprys genoemd door BUXBAUM en zeer slegt in Plaat vertoond. Meer gelykt het Loof naar dat der Brandenetelen, zynde zeer sterk van Reuk. De hoogte is een of twee Voeten. De andere munt uit door de grootte der Bloemen, die ook paarsch of Violet zyn en lang gesteeld. Zy valt maar een half Voet hoog, kruipende onder 't Mos dat op Rotsen groeit en is reukeloos.

IX. *Dracocephalum Moldavica.* Moldavisch.

(9) Draakskop *met Kransjes-Bloemen, Lancetvormige Blikjes en Haairige Tandjes.*

De beroemde TOURNEFORT stelt een Geslagt van Planten, waar aan hy den naam geeft van *Moldavica*, afgeleid van den bynaam van zeker Kruid, dat voorgesteld was onder de benaaming van *Moldavische Melisse*, dus genoemd naar de afkomst uit Moldavie. Dit Gewest, nu, onder de Heerschappy der Turken zynde, noemt menze ook *Turksche Melisse*. Het Kruid naamelyk, zweemt naar de Melisse, groeijende twee Ellen hoog en heeft de Tandjes der Bladen, gelyk LOBEL dit in zyne Figuur, hoe

(9) *Dracocephalum* Flor. verticillatis &c. *Mat. Med.* 292. *H. Ups.* 166 *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 312. GOUAN *Monsp.* 292. Melissa peregrina Folio oblongo. C. B. *Pin.* 229. Melissa Moldavica. CAM. *Epit.* 576. Melissophyllum Turcicum. LOB. *Ic.* 515.

hoe klein ook, zeer wel vertoont, Draadachtig (*), zo wel als die der Blikjes by de Bloemen, die ook een gezwollen Keel hebben, gelyk men zulks by TOURNEFORT kan zien. Het heeft een aangenaamen Citroen-Reuk, en wordt geteld onder de Geneesmiddelen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(10) Draakskop *met Kransjes-Bloemen, langwerpige Blikjes, gedoornde Tandjes en byna Wollige Bladen.* X. *Dracocephalum canescens.* Grysachtig.

(11) Draakskop *met Kransjes-Bloemen en rondachtige Zaagswys' kanthaairige Blikjes.* XI. *Peltatum.* Schildbloemig.

Deeze beiden komen in de Levant voor, alwaar TOURNEFORT die heeft gevonden en dezelven ook tot het Geslagt van Moldavica betrokken. De Grysachtige heeft Bladen als van de Betonie, de andere komt voor met Wilgebladen. De Bloemen zyn in beiden niet groot en in de laatste geschoord met Schildvormige Blikjes. (12)

(*) Die draadachtigheid heeft meer plaats in de kleine Blaadjes dan in de groote, welke slegts getand zyn, gelyk in de Afbeelding van CAMERARIUS.

(10) *Dracocephalum* Flor. verticillatis &c. *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 312. *Ups.* 66. GOUAN *Monsp.* 292. MILL. *Dict.* T. 129. Mold. Or. Betonicæ folio &c. COMM. *Rar.* T. 28. Sideritis incana Oleæ folio Montis Libani. VOLCK. *Norib.* T. p. 353.

(11) *Dracocephalum* Fol. verticill. Floralibus orbiculatis. R. *Lugdb.* 312. Moldavica Orientalis Salicis folio, parvo Flore cœruleo. TOURNF. *Cor.* 11.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

XII. *Dracocephalum Altajense.* Rondbladig.

(12) Draakskop *met gekartelde Bladen, de Wortelbladen Hartvormig; de Stengbladen rondachtig ongesteeld, en langwerpige gesnipperde Blikjes.*

XIII. *Nutans.* Knikkend.

(13) Draakskop *met Kransjes-Bloemen, de Blikjes langwerpig Eyrond en geheel effenrandig; de Bloemen taamelyk groot en knikkende.*

XIV. *Thymifolium.* Thymbladig.

(14) Draakskop *met Kransjes-Bloemen, de Blikjes langwerpig effenrandig; de Bloemen naauwlyks grooter dan de Kelk.*

Siberie, wederom, is ook het Vaderland van deeze drie Soorten, waar van de eerste 'er op de Gebergten groeit, hebbende de Bloembladen en Blikjes gekleurd: de tweede en derde verschillen zeer weinig, dan in de grootte en kleinte der Bloemen. 't Gewas schiet op drooge dorre plaatsen naauwlyks drie Duimen, in vrugtbaare Gronden een Voet en hooger op. De Bloe-

(12) *Dracocephalum* Fol. crenatis, Radic. Cord. Caulinis orbiculatis sessilibus &c. *Act. Petrop.* 1770. p. 556. T. 29. f. 3.

(13) *Dacocephalum* Flor. verticill. &c. *H. Ups.* 167. N. 6. Moldavica Betonicæ folio. AMM. *Ruth.* 44. GMEL. *Sib.* III. p. 231. T. 49.

(14) *Dracocephalum* Flor. verticill. &c. *H. Ups.* 167. Cedronella Tartarica perennis Urticæ folio. R. *Lugdb.* 437. Moldavica Orientalis minima Ocymi facie. COMM. *Rar.* T. p. 29. Mold. Betonicæ folio. AMM. *Ruth.* 46. GMEL. *Sib.* III. p. 233. T. 50.

Bloemen zyn bleek Violet en hebben ruige Kelken. De Reuk is, wanneer men 't Kruid tusschen de Vingers wryft, welriekende en sterker dan in de Tuin-Melisse.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

HORMINUM. Sclarey.

Dit Geslagt heeft een Klokvormigen Kelk, met vier byna gelyke Punten, de vyfde grooter en uitgerand: de Bovenlip der Bloem holrond.

I. *Horminum Pyrenaicum.* Pyreneesche.

Dit Geslagt bevat niet de gewoone Kruiden deezes naams, welke de Ridder geoordeeld heeft tot dat van Salie te behooren*; maar een ander (1), dat daar van de eenigste Soort uitmaakt. Hetzelve is onder den naam van *Pyreneesche Melisse* voorgesteld, afgebeeld en beschreeven geweest. J. BAUHINUS betrok het reeds tot de *Scarley*, noemende hetzelve *Gallitrichum* (een gelykstaande benaaming) met ronde Bladen en groote Violette Bloemen. LINNÆUS heeft het door de gezegde Kenmerken getragt af te zonderen; maar de Kruidkenners, die deeze Plant nader op de Groeiplaats onderzogt hebben, gelyk de Heeren HALLER en

* Zie VII. STUK, bl. 160.

(1) Horminum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 730. p. 401. *Veg.* XIII. p. 455. *H. Cliff.* 309. R. *Lugdb.* 320. HALL. *Act. Helv.* VI. p. 101. Melissa Pyrenaica. MAGN. *Hort.* T. p. 133. SCOP. *Ann.* 2. p. 55. Gallitrichum Folio rotundo &c. J. B. *Hist.* III. p. 313. MORIS. *Hist.* III. p. 395. RAJ. *Hist.* 546.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK. *Blootzaadige.*

SCOPOLI, bevinden den Kelk zodanig niet (*). Hy heeft de Bovenlip drietandig, de Onderlip tweedeelig, met de Slippen Kruiswys' op elkander, en bovendien tien Streepen, beurt om beurt dikker, met een groote roodachtig blaauwe Bloem, wier Bovenlip tweedeelig, de Onderlip driedeelig is en de Slippen rond. Het schynt derhalve een Soort van Melisse te zyn, volgens den laatstgemelden.

De Steng van dit Kruid is omtrent een Voet hoog, byna ongebladerd, maar begroeid met eenige Lancetvormige Blikjes. De Kransjes hebben weinige ongesteelde Bloemen, die zeer groot zyn en wyd gaapende, Violet van Kleur, met een uitsteekende Styl. De Wortelbladen zyn lang gesteeld, rondachtig of byna volkomen ovaal en aan den omtrek Zaagswyze getand. Veelen der Bloemen hangen knikkende nederwaards. Het is een sierlyk Bloemplantje, dat natuurlyk groeit op de Pyreneesche, Switzersche en Tyrolsche Bergen.

De andere Soort van dit Geslagt, *Virginische* gebynaamd, welke Wigvormig langwerpige Bladen heeft en een tweebladige Steng, zynde de *Donker roode Melisse* met Senegroen-Bladen van DILLENIUS, oordeelt de Ridder thans eene enkele Verscheidenheid te zyn van de *Lierbladige Salie*, reeds beschreeven *.

* II. D. IV. STUK, bladz. 57.

ME-

(*) In de optelling van de Kenmerken der Geslagten, aan 't hoofd der Klasse, vindt men *Corollæ* quatuor Laciniæ subæquales: 't moet *Calycis* zyn.

MELITTIS. Kruisbloem. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Gymnospermia.

De Kelk wyder dan het Bloempypje: de Bovenlip der Bloem plat, de Onderlip gekarteld, en Kruiswyze Meelknopjes. Dus komen de byzondere Kenmerken voor, van dit Geslagt, dat ik deswegen *Kruisbloem* tytel.

I. *Melittis Melissophyllum.* Melisseblادig.

De eenigste Soort (1), groeijende in de Berg-Valeijen van Oostenryk, Switzerland, de Zuidelyke deelen van Vrankryk en Engeland, heeft het Loof van Melisse en is daarom *Melissophyllum* genoemd geweest. LOBEL beeldtze af, onder den naam van Melisse van FUCHSIUS, en TOURNEFORT heeftze getyteld, Laage Breedbladige Melisse, met een zeer groote paarschachtige Bloem. Ziet hier, wat 'er de Ridder van zegge.

„ De Kelk is Klokvormig, opstaande, breeder dan de Bloem en driedeelig; de bovenste „ Punt dikwils, wederzyds, een zeer klein „ Tandje hebbende. De Bloem is wit, met het „ Pypje tweemaal zo lang als de Kelk en den „ Mond vierdeelig uitgebreid: de Bovenlip, „ naamelyk, rondachtig, regt en effenrandig „ hebbende; de Onderlip driedeelig, met de „ middelste Kwab grootst, vlak, effenrandig, „ paarsch:

(1) Melittis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 731. p. 402. *Veg.* XIII. p. 455. *H. Cliff.* 309. R. *Lugdb.* 319. GOUAN *Monsp.* 292. Lamium montanum Melissæ folio. C. B. *Pin.* 231. Melissa Fuchsii. LOB. *Ic.* 515.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

„ paarsch: de Meelknopjes geel en korter dan
„ de Bloem."

OCYMUM. Balsemkruid.

Dit Geslagt bestaat meest uit vreemde Planten, welken een welriekende Geur en Aromatieke hoedanigheid hebben, waarom zy gemeenlyk den naam draagen van *Basilicum* en in 't Nederduitsch *Basilik* of *Balsemkruid* genoemd worden. Sommigen willen zelfs dat men *Ozimum* zou moeten schryven, als die benaaming afleidende van den Geur.

De Kenmerken, behalve die van deeze Klasse, bestaan daar in, dat de Kelk een ronde Bovenlip en vierdeelige Onderlip heeft; de Bloem, die als 't ware agterover legt, de eene Lip vierdeelig, de andere onverdeeld; en de buitenste Meeldraadjes hebben van onderen een uitsteekzel.

Dertien Soorten, meestal Oost- en Westindische Kruiden, zyn 'er in begreepen en thans in deeze Orde geplaatst door den Ridder.

I. *Ocymum Thyrsiflorum.* Pluimbloemig.

(1) Balsemkruid *met Pluimswys' gebondelde Bloemen en een zeer Takkige Steng.*

Een opgeregt, Houtig Stengetje, van anderhalf Voet hoog, geheel in Takjes verdeeld, die

(1) *Ocymum* Flor. paniculato-fasciculatis Caule Ramosissimo. *Syst. Nat.* XII. *Mant.* 84. *Veg.* XIII. *Gen.* 732. p. 455.

die aan 't end digte Bloem-Aairen hebben, en dus met malkander een Pluim maaken, onderscheidt deeze Soort, uit Oostindie afkomstig. Dezelve heeft gesteelde, ovaal-Lancetvormige Bladen, wederzyds groen en kaal, flaauwelyk getand. De Takjes, Blikjes, Bloemen en Stampers, zyn paarschachtig, doch de Onderlip, zo wel als de Meeldraadjes wit. De Reuk is als van Wynruit. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(2) Balsemkruid *met ongetande Meeldraadjes, die beurtlings aan den Voet gebaard zyn.* II. *Ocymum Monachorum.*

Kruidnagelig Balsemkruid der Monnikken was deeze genoemd, om dat de Monniken, zo zy voorgaven, eerst het Zaad daar van te Rome gebragt hadden; doch van waar is onzeker. COLUMNA verbeeldde zig, dat hetzelve zou zyn het *Acinos* van DIOSCORIDES, een Kruid, dus genaamd, om dat 'er de te sterke Afgang door gestuit werde. Onder de Thym voert éénе Soort, welke daar voor van veelen gehouden wordt, gelyk ik gemeld heb, dien bynaam. Het *Acinos* geleek veel naar het *Ocymum*, doch was ruiger van Takken en Bladen en zeer welriekende, wordende tot Bloemruikers, en tot Keuken-gebruik, van de Egyptenaaren gezaaid, zo PLI- Kruidnagelig.

(2) *Ocymum* Staminibus edentulis, alternis Basi barbatis. *Mant.* 85. Ocymum Caryophyllatum Monachorum. J. B. *Hist.* III. p. 260. Acinos Dioscoridis. COLUMN. *Phytob.* T. 7.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

zo PLINIUS verhaalt. COLUMNA zegt, dat de Warmoeziers Jaarlyks dit Kruid in 't Napelsche of den Kerkelyken Staat zaaiden; noemende hetzelve, wegens de ruigte van het Loof, *Urticella*, dat is, Brandeneteltje. Het hadt een zeer sterken Reuk, als van Kruidnagelen, welke op het aanraaken de Hand bybleef en tot groote verfrisfching strekte, wanneer men die aan de Neus bragt. De hoogte van de Steng is een Voet of meer (*), geevende Aairen uit met zy-Takjes, gelyk de voorgaande Soort, maar niet zodanig gepluimd.

III. *Ocymum gratissimum.* Alleraangenaamst.

(3) Balfemkruid *met een Heesterachtige Steng, Lancetvormig Eyronde Bladen en Spilronde Trosfen.*

Deeze Soort, in aangenaamheid van Reuk uitmuntende, is een Heesterige Oostindische Plant, met enkelde, Houtige Stengen, van by de drie Voeten hoog, en Lancetswys' Eyronde Bladen, die Zaagswys' getand, van onderen ruuw zyn. Eenige ronde gesteelde end-Trosfen, uit zesbloemige Kransjes famengesteld, met ligt afval-

(*) In de *Historie der Planten*, die op den naam van J. BAUHINUS gaat, vindt men, dat de Steng van anderhalf Elle of hooger is. In de Upsalsche Tuin heeft men het, met een Steng van een Voet hoogte, waargenomen.

(3) *Ocymum* Caule Suffruticoso, Fol. Lanceolato-ovatis, Racemis teretibus. *Mant.* 414. Ocymum Zeylan. perenne odoratisfimum latifolium. BURM. *Zeyl.* 174. T. 80. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 129.

vallende Blikjes, maaken de Aair uit. De Bloemen zyn wit met geele Meelknopjes. Aan den Wortel heeft het rondachtige, ook gesteelde Bladen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(4) Balsemkruid *met Eyronde stompe Bladen, de Kransjes der Trossen digt by elkander, tegen 't bloeijen vierhoekig en de Bloempjes gekarteld.* IV. *Ocymum album.* Witbloemig.

Deeze op Java in Oostindie groeijende is een Zaay-Gewas, dat de Steng een Voet hoog, de Bladen breed en dik heeft, met Lancetvormige Blikjes en zeer groote witte Bloemen.

(5) Balsemkruid *met Eyronde gladde Bladen en kanthaairige Kelken.* V. *Basilicum.* Gemeen.

Dit Kruid, in de Hoven van Europa gemeenlyk bekend, voert in 't Fransch den naam van *Basilic*, in 't Engelsch *Basfil*, in 't Hoogduitsch *Basiliën*; altemaal benaamingen van den Latynschen of Griekschen *Basilicum*, dat een Koning-

(4) *Ocymum* Fol. ovatis obtusis &c. *Mant.* 85.

(5) *Ocymum* Fol. ovatis glabris, Calycibus ciliatis. *H. Cliff.* 315. *Ups.* 168. R. *Lugdb.* 322. GOUAN *Monsp.* 293. Ocymum Caryophyll. majus. C. B. *Pin.* 226. Ocymum. CAM. *Epit.* 308. β. Ocym. Caryophyll. maximum. C. B. *Pin.* 226. γ. Oc. latif. maculatum seu crispum. *Ib.* BARR. *Ic.* 1053, 1064. δ. Oc. viride bullatis foliis. C. B. *Pin.* 226. TOURNF. *Inst.* Basilicum Ind. hortense, RUMPH. *Amb.* V. p. 263. T. 92. f. 1. LOB. *Ic.* 503.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK Blootzandige.

ninglyk Kruid betekent, afkomstig. In Oostindie, daar het, zo wel als in Persie, wild groeit, noemen de Maleijers hetzelve *Sulassi*, doch de Europeaanen *Vleeschkruid*, zegt RUMPHIUS, of *Doodkruid*. De eerste benaaming heeft daar van zyne afkomst, dat men het 'er veel by Vleesch kookt; de andere van het gebruik, dat 'er de Indiaanen van maaken, met hetzelve op de Graven te strooijen of daar in te planten, ten einde de Zieltjes der Overleedenen door den Geur, zo zy waanen, te verkwikken. Men heeft het 'er bruin, wit en zwart, naar de Kleur van 't Loof dus genaamd, dat men aldaar in de Tuinen zaait. Zo zyn, in Europa, ook Verscheidenheden van deeze Soort, een grooter naamelyk, een met gevlakte of gekrulde Bladen, en een groen Balsemkruid, dat de Bladen bobbelig heeft, bekend.

De Gemeene Basilik groeit omtrent een Voet hoog; de Groote heeft wel Stengen van een Elle en daar boven. De Reuk is naar dien van Kruidnagelen of ook wel van Citroenschillen en zelfs van Anys trekkende. Men maakt 'er by ons zo veel gebruik niet van als elders. In Italie is het zeer gemeen, dit Kruid in Potten te houden in de Vensteren en in de Vertrekken, als ook in de Bloemhoven, om den aangenaamen Geur. Niet minder werks maakt men van deszelfs aankweeking in Egypte en Arabie, alzo de Oostersche Natiën ongemeen verzot zyn op deszelfs Reuk. Men noemt het 'er *Zatarhendi*

of

of Indische Thym; als ook den Indischen oirsprong erkennende van dit Balsemkruid, of van die Soort met Vleezige styve Bladen, welke FORSKAOHL, onder anderen, aldaar waargenomen hadt, wordende 'er uit de Bergachtige Landen van Asie te koop geveild. De Wortels daar van hadden zo sterken Reuk, dat de Ingezetenen gewoon waren die, met Moskeljaat, Zivet en andere sterkruikende dingen aangewreeven, by zig te draagen, om altoos aangenaam te ruiken. Zeker is 't, dat men in die heete Landen, alwaar de Uitwaaseming des Lighaams zeer stinkt, zulke hulpmiddelen meer, dan in ons Wereldsdeel, noodig heeft. Hier van 't gebruik der Reukwerken by de Ouden. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

(6) Balsemkruid *met Eyronde effenrandige Bladen.* VI. *Ocymum minimum.* Zeer klein.

't Gezegde betreft het Tamme Balsemkruid, dat in die Landen zo wel gezaaid wordt als in Europa; het Wilde behoort tot eene volgende Soort, zo wel als het Kleine, 't welk deeze Soort uitmaakt.

Dit is een zeer klein Plantje, in groeijing veel naar de Quendel gelykende en zeer aangenaam van Reuk. De hoogte is naauwlyks een Hand-

(6) *Ocymum* Fol. ovatis integerrimis. *H. Ups.* 169. GOUAN *Monsp.* 293. Ocym. Fol. ovatis incanis. *H. Cliff.* 315. R. *Lugdb.* 322. Ocimum minimum. C. B. *Pin.* 226. MORIS. *Hist.* III. p. 407. S. 11. T. 20. f. 17.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Handbreed, volgens MORISON; zo dat hetzelve, ook bovendien uit de Gestalte, die bekend is, het *Citroen-Ozimum* van RUMPHIUS en BAUHINUS, 't welk ik 'er toe betrokken vind, dat ruim zo groot als het gemeene wordt, niet kan zyn (†).

VII. *Ocymum Sanctum.* Heilig.

(7) Balsemkruid *met langwerpige stompe, Zaagtandige gegolfde Bladen, een ruige Steng en Hartvormige Blikjes.*

Dit Oostindische, uit Zaad in de Upsalsche Akademie-Tuin gewonnen, hadt een regte gearmde rondachtige Steng, van anderhalven Voet hoog, donker paarsch, met witte Haairtjes. De opstaande end-Trosjes waren van dergelyke Kleur. Het hadt naauwlyks eenigen Reuk.

VIII. *Americanum.* Amerikaansch.

(8) Balsemkruid *met byna Lancetvormige gespitste, omtrent Zaagtandige Bladen, ronde Trossen en eene bykans Kruidige Steng.*

Dit Amerikaansche heeft een opgeregt Stengetje van een Voet hoog, dat rond is en ruuw, met gepaarde gesteelde Blaadjes en Haairige Bladsteeltjes. De end-Trossen bestaan uit ronde

(†) Ocimum citratum. RUMPH. *Amb.* V. p. 266. T. 93. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* 129.

(7) *Ocymum* Fol. oblongiusculis, obtusis, serratis undulatis &c. *Mant.* 85.

(8) *Ocymum* Fol. sublanceolatis, acuminatis subserratis &c. *Am. Acad.* IV. p. 276.

de zesbloemige Kransjes met witte Bloemen. 't Is ook een Zaay-Gewas.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. IX. *Ocymum tenuiflorum.* Kleinbloemig.

(9) Balsemkruid *met Eyrond-langwerpige Zaagtandige Bladen, Hartvormige omgeboogene holronde Blikjes en Draadachtig dunne Aairen.*

Dat de hier aangehaalde Kruiden allen tot één Soort behooren zouden, is niet waarschynlyk. De kleinte, immers, van die Ceylonsche Munte, welke de Hoogleeraar J. BURMANNUS afgebeeld heeft, strydt tegen de grootte van het *Wilde Balsemkruid* van RUMPHIUS, welks onaangenaame Reuk, wederom, met dien by uitstek lieffelyken Geur, aan het Heesterige Ocymum van Madrasf door PLUKENET toegeschreeven, niet het allerminste strookt.

„ De Steng (zegt de Ridder), is één of twee „ Voeten hoog, rondachtig, paarschachtig, gearmd, yl besprengd met Haairtjes, en kort „ getakt, met lang-Eyronde, stomp Zaagtandige, zagte, langgesteelde Bladen. Het heeft „ drie lange, smalle, gesteelde end-Aairen, „ met gepaarde, gladde, Hartvormige, holle „ Blikjes, digt omgeboogen. Drie Bloemen „ ko-

(9) *Ocymum* Fol. ovato-oblongis serratis &c. Ocym. Maderaspatanum Frutescens &c. PLUK. *Alm.* 268. T. 208. f. 4. Basilicum agreste. RUMPH. *Amb.* V. T. 92. f. 2. Mentha Zeylanica Spicata pusilla &c. BURM. *Zeyl.* 158. T. 70. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 129.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadig.*

„ komen uit ieder Blikje, byna ongesteeld, „ met gladde vyfdeelige Kelken, die de Bovenlip vlak, groot, Niervormig spits hebben, „ het Bloempje klein en paarschachtig; welks „ Bovenlip vierdeelig is, de Onderlip enkeld. „ Het heeft vier Meeldraadjes, waar van twee „ onder een byhangzeltje hebben. De Styl is „ tweedeelig, langer dan de Bloempjes, die zo „ klein zyn, dat menze naauwlyks met het „ bloote Oog kan zien, beginnende te bloeijen „ aan den top der Aairen."

Het regte Wilde Basilicum of *Ozimum agreste* van RUMPHIUS, in de Landtaal *Sulassi Utan* genaamd, schynt my dat gene te zyn, waar van ik een Tak, byna anderhalf Voet lang, uit Oostindie bekomen heb. Dezelve, naamelyk, is zeer Heesterig en Houtig, van onderen rond, de Takjes van boven hoekig; de Bladen aan de kanten wat gekerfd, gelyk in zyne Afbeelding, een Vingerlid lang, om laag mooglyk breeder, en ongevaar vier of zes Bloempjes in een Kransje hebbende, wier Kelken, het Zaad aanrypende, een zonderlinge figuur bekomen.

X. *Ocymum polystachyon.* Veel-Aairig.

(10) Balsemkruid *met vierdeelige Bloempjes en ongebladerde Trossen aan de toppen knikkende.*

Lange ongebladerde opstaande Oxel-Trosjes, over

(10) *Ocymum* Corollis quadrifidis, Racemis aphyllis apice nutantibus. *Mant.* 567. MURR. *Comm. Gott. nov.* T. III. p. 71. T. 3.

over ééne zyde, met vyfbloemige Kransjes, vyfdeelige Kelken en witachtige Bloempjes, onderscheiden deeze Soort, een Oostindisch Kruid, dat overblyft, een gearmde Takkige Steng hebbende van twee Voeten hoogte, met gepaarde Eyronde, grof getande, gestreepte Bladen. De Bloempjes zyn vierdeelig en gelyken naar die der Munte, doch de Meeldraadjes zyn neergeboogen. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Gymnospermia.*

(11) Balsemkruid *met Liniaal-Lancetvormige Zaagtandige Bladen.* XI. *Ocymum Menthoides.* Muntachtig.

Deeze, op Ceylon groeijende, is een zeer klein Plantje, naar de Munte gelykende in gestalte. De Bloemen hebben hier een vierdeelige Bovenlip, en een enkelde smalle Onderlip, met vier neergeboogene Meeldraadjes. Het groeit omtrent een Voet hoog.

(12) Balsemkruid *met Zeisfenachtige Bloemen, die Takkige Steeltjes hebben.* XII. *Scutellarioides.* Helmkruidachtig.

Deeze Soort groeit, volgens RUMPHIUS op alle Maleitse Eilanden, wordende aldaar *Majani* geheten. Daar is een Witte van en een Roo-

(11) *Ocymum* Fol. Lineari-Lanceolatis serratis. *Fl. Zeyl.* 229. Mentha Zeylanica angustissimo folio dentato. RAJ. *Suppl.* 284. BURM. *Fl. Ind.* p. 129.

(12) *Ocymum* Corollis falcatis, Pedicellis Ramosis. *Mant.* 84. Majana rubra. RUMPH. *Amb.* V. p. 291. T. 101.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

Roode, die niet alleen in de Kleur der Bloemen, zodanig, verschillen, maar ook in het Loof, dat de eerste hoog groen, de andere donker en als Bloedkleurig heeft of donker bruin groen. Ik heb 'er een Tak van, die de bepaaling van deeze Soort volkomen uitdrukt, en de Bladen zodanig heeft, gelyk ook de Aairen, als in de Afbeelding van dien Autheur, volgens wien het 'er niet dan in de Hoven groeit.

De Kelk, merkt LINNÆUS aan, gelykt byzonder naar dien van 't Helmkruid, en de Bloem verschilt grootelyks van die der andere Soorten: want zy heeft de Bovenlip zeer klein en opstaande, de Onderlip zeer groot en Zeissenvormig, waar in de Meeldraadjes en Styl bewonden zyn.

De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS brengt hier de *Vergulde Majana* der Ambonse Eilanden t'huis, welke tot sieraad in de Hoven te Batavia gehouden wordt, als schoon bonte Bladen hebbende, in 't midden bruin rood met Goudgeele Randen, die kleverig zyn, ruikende naar Terbenthyn. De Vrugtmaaking echter van deeze, die naauwlyks Bloem geeft, was niet zeer bekend.

XIII. *Ocymum prostratum.* Leggend.

(13) Balsemkruid *met leggende Takken en ovaale gestreepte Bladen.*

Dee-

(13) *Ocymum* Caulibus prostratis, Fol. ellipticis lineatis. *Mant.* 566.

Deeze Soort, ook Oostindisch, heeft een opgeregte Steng van een Span, die zeer wyd gemikte leggende Takken uitgeeft, en Bladen heeft, als gezegd is, een Duim lang. Langwerpige end-Trosfen, van Kransjes gemaakt, bestaan uit zeer kleine blaauwe Bloempjes. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

Dus vinden wy ver de meeste Soorten van Balsemkruid uit Oostindie afkomstig; terwyl men op 't Zuid-end van Afrika noch geene Soort, in 't wilde groeijende, heeft gevonden; maar in Arabie heeft de Heer FORSKAOHL 'er verscheidene waargenomen, onder welken de *Zatarhendi* reeds gemeld, welke eenig verschil hadt in de Meeldraadjes, die met hunne kromte aan de Bloem vast gegroeid waren, enz.

TRICHOSTEMA. Vezelbloem.

Wegens de overmaatige langte en dunte der Meeldraadjes heeft dit Geslagt den naam, waar by komt, dat de Bovenlip der Bloem Zeisfenachtig is. Van hetzelve zyn maar de twee of drie volgende Amerikaansche Soorten.

(1) Vezelbloem *met zeer lange uitsteekende Meeldraadjes.* I, *Trichostema dichotoma.* Gegaffeld.

Van deeze, die in Virginie en Pensylvanie, of

(1) *Trichostema* Staminibus longissimis exsertis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 733. p. 403. *Veg.* XIII. p. 456. *H. Cliff.* 493. R. *Lugdb.* 310. GRON. *Virg.* 90. Scutellaria cœrulea Majoranæ folio Americana. RAJ. *Suppl.* 311. Cassida Mariana Majoranæ folio. PETIV. *Sicc.* 243.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

ook in Maryland groeit, wordt gemeld, dat zy Bladen als de Mariolein heeft, die langwerpig en zagt zyn; de Bloemen Violet, uit de Oxels der Bladen voortkomende, op lange Steeltjes zittende, en van een aangenaamen Harstigen Reuk.

II. *Trichostema Brachiatum.* Gearmd.

(2) Vezelbloem *met korte ingeslootene Meeldraadjes.*

In Noord-Amerika is de Groeiplaats van deeze Plant, die, schoon 'er het hoofd-kenmerk aan ontbreekt, nogthans door den Ridder hier is t'huis gebragt. DILLENIUS beeldtze af, onder den naam van *Virginisch Teucrium met Orégo-Bladen* en zegt dat zy het Blaauwe Helmkruid is met Mariolein-Bladen, van BANISTER. Zy groeide by hem omtrent een Voet hoog en hadt Violette Bloemen, eenigszins naar die van het Gamander gelykende.

III. *Setaceum.* Borstelig.

(3) Vezelbloem *met Borstelige Bladen.*

Ik voeg 'er deeze Soort by, op 't gezag van wylen den Heer GRONOVIUS, die met deeze bepaling een Virginische Waterplant aanduidt, welke de Heer CLAYTON beschryft als laag zynde, met Vezelige Wortelen, een onge-

(2) *Trichostema* Stam. brevibus inclusis. Teucrium Virg. Origani folio. DILL. *Elth.* 380. T. 285. f. 369. Scutellaria coerulea Majoranæ folio Banisteri. PLUK. *Alm.* T. 441. f. 8.

(3) *Trichostema* Foliis Setaceis. GRON. *Virg.* 90.

gebladerde Steng, fmalle Grasachtige Bladen, en geele tweebladige geflootene Bloemen, naar die van 't Duive-Kervel gelykende, doch zonder Spoor; één op ieder Stengetje. Of het de langte der Meeldraadjes dan iets anders zy, 't welk die zonderlinge Plant hier heeft doen plaatzen, is my niet bekend. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

SCUTELLARIA. Helmkruid.

In dit Geflagt heeft de Kelk een onverdeelden Mond, die na het bloeijen met een Dekzeltje is geflooten. Wegens de figuur, welke hier door het Zaadhuisje maakt, hadden fommigen het Kruid *Casfida* genoemd; welken naam, by TOURNEFORT gebruikt, de Ridder alleenlyk om de gelykluidendheid met verfcheide anderen, gelyk Casfia, Cafia, Casfyta, heeft verworpen, en in plaats gefteld dien van *Scutellaria*, daar aan gemeenlyk in Kalabrie gegeven wordende, om dat het Dekzeltje der Zaadhuisjes de gedaante van een Kommetje heeft. Ik heb het liever den naam van *Helmkruid*, in 't Nederduitfch, laaten behouden.

In hetzelve zyn vervat de vyftien volgende Soorten.

(1) Helmkruid *met ingefneeden Bladen, die van* I. *Scutellaria Orientalis.* Levantfch.

(1) *Scutellaria* Fol. incifis fubtus tomentofis &c. *Syft. Nat.* XII. Gen. 734. p. 403. *Veg.* XIII. p. 456. *H. Ups.* 173. GOUAN

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

van onderen Wollig zyn, en rondachtig vierhoekige Aairen.

Van deeze, die door TOURNEFORT, in Armenie, by de Stad Teflis gevonden, en voorts uit Zaad in de Openbaare Kruidtuinen van Europa is voortgeteeld, vindt men ook de Afbeelding by COMMELYN. 't Is een voortkruipend Plantje met gryze Bladen, die diep ingesneeden zyn, als het Loof van de gemeene Gamanderlyn. De Bloemen zyn geel, ruim een Duim lang en hebben een gehelmde Bovenlip, met twee Vleugeltjes, de Onderlip Hartvormig: de Zaadhuisjes van de gezegde figuur, vier Zaadjes besluitende, gelyk in de andere Kransjes-Kruiden. Het blyft over.

II. *Scutellaria Cassida albida.* witbloemig.

(2) Helmkruid *met byna Hartvormige Zaagtandige, rimpelige, donkere Bladen en eenzydige Aairen, met Eyronde Blikjes.*

Terwyl de Bloemen der voorgaande thans door den Ridder, dat zonderling is, gezegd wor-

GOUAN *Monsp.* 294. Scut. Foliis pinnatifidis. *H. Cliff.* 316. R. *Lugdb.* 310. Cassida Orient. Fol. Chamædryos Fl. luteo. TOURNF. *Cor.* 11. *Itin.* 3. T. p. 306. COMM. *Rar.* T. p. 30. MART, *Cent.* T. 18. *β.* Scutellaria Orientalis incana Fol. laciniatis, Fl. luteo. TOURNF. *Cor.* 11.

(2) *Scutellaria* Fol. subcordatis, serratis rugosis &c. *Mant.* 248. Scutellaria Teucrii facie Flore albo. J. B. *Hist.* III. p. 291. Cassida Flore ex albo pallescente. COL. *Ecphr.* I. p. 196. Var.

worden paarsch te zyn, met een witte Lip, onderscheidt dezelve zig nog minder van deeze, ook een Levantsch Kruid, dat de Bloemen wit en grooter heeft. 't Verschilt weinig van het Italiaansche Helmkruid, straks volgende. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Helmkruid *met Hartvormige insneedig Zaagtandige gekartelde Bladen, en geschubde rondachtig-vierhoekige Aairen.* III. *Scutellaria Alpina.* Alpisch.

(4) Helmkruid *met Hartvormige, insneedig Zaagtandige, spitse gladde Bladen, en geschubde rondachtig vierhoekige Aairen.* IV. *Lupulina.* Hoppig.

Deeze beiden verschillen weinig, hoewel de eene op de Switzersche Alpen, de andere in Siberie en Tartarie groeit. De Bloemen der eerste zyn Violet, die der laatste uit den geelen witachtig. Beiden zyn het zeer kleine kruipende Plantjes, met kleine Blaadjes en groote Bloemen.

(5) Helmkruid *met effene Bladen die ruuw gekield zyn en zydelingse gebladerde Bloemtrossen.* V. *Lateriflora.* Zydbloemig.

In

(3) *Scutellaria* Fol. Cord. inciso-serratis, crenatis &c. Scut. Fol. ovatis Sp. imbricatis. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 311. Teucrium Alpinum inodorum magno flore. C. B. *Pin.* 247. *Prodr.* 116.

(4) *Scutellaria* Fol. Cord. &c. *H. Ups.* 173. Cassida Alpina supina magno flore albido. TOURNF. *Inst.* 182.

(5) *Scutellaria* Fol. lævibus Carinâ scabris &c. —— Pedunc. multifloris. R. *Lugdb.* 311. ——— Racemis foliosis. GRON.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

In de Moerasſen van Kanada en Virginie groeit deeze, welke kleine Lancetvormige Blaadjes heeft; en bovendien heeft ieder Steeltje een Borſteltje wederzyds, gelyk in de Zesde en Elfde Soort.

VI. *Scutellaria Galericulata.* Blaauwbloemig.

(6) Helmkruid *met Hartvormig Lancetswyze gekartelde Bladen en Bloemen in de Oxelen.*

VII. *Haſtifolia.* Piekbladig.

(7) Helmkruid *met effenrandige Bladen, de onderſten Piek-, de bovenſten Pylvormig.*

VIII. *Minor.* Kleiner.

(8) Helmkruid *met Hartvormig Eyronde, byna effenrandige Bladen en Oxelbloemen.*

Deeze twee laatſten, waar van de eene aan Zee-Oevers van Sweeden, de andere in Moerasſen van Engeland gevonden is, hebben veel gelykenis naar de eerſte van de drie, welke door geheel Europa voorkomt, ja zelfs in vogtige Bosſchen van Rusland gemeen is. Byna altoos heeft dezelve blaauwe Bloemen, doch aan de Ne-

GRON. *Virg.* 91. Scut. Paluſtris repens Virginiana major, Flore minore. MORIS. *Hiſt.* III. p. 416.

(6) *Scutellaria* Fol. Cordato-Lanceolatis crenatis &c. GORT. *Belg.* 173. *Fl. Suec.* 499. *Lapp.* 239. HALL. *Helv.* 636. GOUAN *Monsp.* 294. R. *Lugdb.* 310. Lyſimachia cœrulea Galericulata ſ. Gratiola cœrulea. C. B. *Pin.* 246. Lys. Galericulata. LOB. *Ic.* 344. Judaicæ herbæ altera ſpecies. DOD. *Pempt.* 93.

(7) *Scutellaria* Fol. integerrimis &c. *It. Gotl.* 212. *Fl. Suec.* 500, 539. Scutellaria Folio non Serrato. RIV. *Mon.* 77.

(8) *Scutellaria* Fol. Cordato-ovatis ſubintegerrimis &c. HUDS. *Angl.* 232. Casſida Pal. minima Flore purpurascente. J. RAJ. *Angl.* III. p. 244.

Neva, omtrent dertig Mylen boven Petersburg, vindt menze met witte Bloemen, zo de Heer DE GORTER aantekent. Hier te lande is zy, in andere Provinciën, niet onbekend. In Switzerland is zy niet zeldzaam, aan de Waterkanten, en valt 'er ook met witte Bloemen. Gemeenlyk wordt zy *Gehelmde Wederik* of *Blaauwe Godsgenade* geheten. De naam van *Glidkruid* kan haar, zo wel als het andere Joodenkruid van DODONÉUS, dat het Ruige Yzerkruid is van onzen Ridder (*), toebehooren.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

„ Dit Kruid heeft Stengen, die zeer Takkig „ zyn en broosch, een Elle hoog; vierkantig met „ uitsteekende hoeken. De Bladen, aan het „ Steeltje uitgehold, versmallen allengs naar „ de Punt en zyn rondachtig getand. De Bloe„ men, altoos twee by elkander, gesteeld, heb„ ben de Bovenlip bleek blaauw, de Onderlip „ witachtig, in 't midden gevlakt, en de Meel„ draadjes zyn onder de Knopjes gebaard. Het „ is een bitter Kruid, naar Knoflook stinkende, „ en komt in kragten het Waterlook naby", zegt de Heer HALLER.

(9) Helmkruid *met ongesteelde Bladen, de onder-*

IX. *Scutellaria integrifolia.* Geheelbladig.

(*) Zie bladz. 315, hier voor.

(9) *Scutellaria* Fol. sessilibus ovaris &c. Scut. Fol. integerrimis. GRON. *Virg.* 91. Scutellaria cœrulea Virginiana. PLUK. *Alm.* 338. T. 313. f. 4. Scut. Teucrii folio Marilandica. RAJ. *Suppl.* 310.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

derſten flaauw Zaagtandig, de bovenſten effenrandig.

(10) Helmkruid *met Lancetvormige Bladen.*

X. *Scutellaria Hysſopifolia.* Hysſopbladig.

In Virginie en Kanada is de Groeiplaats van deeze beide Soorten.

(11) Helmkruid *met byna Hartvormige Zaagtandige Bladen en lange eenzydige Aairen.*

XI. *Peregrina.* Italiaanſch.

In de Bosſchen by Florence en Livorno groeit deeze, aan welke COLUMNA den naam van Casſida gegeven hadt. In 't Franſch noemt menze *la Toque.* Zy heeft de Steng wel een Elle hoog, met gepaarde Bladen, en Bloemen die gehelmd zyn op de wyze der Doove Netelen, doorgaans paarſch, zelden wit. Deeze, die in Italie, als gezegd is, *Scutellaria* of *Scudellara* genoemd werdt, heeft COLUMNA *Casſida* geheten naar eens Krygsmans Helm, om dat de Vrugten rond en platachtig zyn, beſprengd met een dikke Lymerige ruigte, die ruikt en de Handen beſmet, terwyl zy groen zyn, loopende van vooren ſpits, daar zy gaapen en waar tevens een Rand is of Zoom, die opgeligt wordt, gelyk in de Stormhoeden der Ouden.

(12)

(10) *Scutellaria* Fol. Lanceolatis. *Mant.* 414.

(11) *Scutellaria* Fol. ſubcordatis ſerratis &c. *H. Cliff.* 317. *Ups.* 172. R. *Lugdb.* 311. GOUAN *Monsp.* 294. R. Lamium peregrinum ſ. Scutellaria. C. B. *Pin.* 231. Casſida. COL. *Ecphr.* I. T. p. 187.

(12) Helmkruid *met byna Eyronde gekartelde gesteelde Bladen, en byna naakte Bloemtrossen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

De *bittere Serratula* van RUMPHIUS, op Amboina groeijende, maakt deeze Oostindische Soort, een kruipend Plantje, naar de Aardveil gelykende, met rondachtige Bladen, en een end-Trosje hebbende, met zeer korte Liniaale Blikjes, zeer korte Kelken zonder Mondpypje en lange smalle Bloempjes. Dit zegt LINNÆUS die de Groeiplaats in China stelt, doch OSBECK hadt aldaar niet meer dan twee Plantjes daar van op een Aardwal gevonden. Het werdt in Indie *Aardgal* genoemd wegens de bitterheid, en tegen de Koorts gebruikt. XII. *Scutellaria Indica.* Oostindisch.

(13) Helmkruid *met Hartvormig Eyronde gekartelde Bladen en eenzaame Oxelbloemen, wier beide Lippen driedeelig zyn.* XIII. *Havanensis.* Westindisch.

Dit, 't welk de Heer JACQUIN op Rotsen der Zeekust van de Havana, in de Spaansche Westindiën, waarnam, was een klein half leggend Kruidje, met eenzaame eenbloemige Oxel-

(12) *Scutellaria* Fol. subovatis crenatis petiolatis &c. OSB. *Itin.* 244. Serratula amara. RUMPH. *Amb.* V. p. 459. T. 170. f. 1, 2. Scutellaria Sinica Betonicæ folio, Flor. albis. PLUK. *Amalth.* 190. T. 441. f. 1.

(13) *Scutellaria* Fol. Cordato-ovatis crenatis &c. JACQ. *Obs.* II. p. 29. AMER. *Hist.* 172.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.* xel-Steeltjes, en Bloemen van byna een Duim lang, blaauw, de beide Lippen in drieën, en de Kelk in twee Lippen gedeeld hebbende. De Bovenlip der Bloem, nogthans, was Helmachtig, maar het Zaadhuisje schynt zyn Ed. niet te hebben waargenomen.

XIV. *Scutellaria altissima.* Zeer hoog. (14) Helmkruid *met Hartvormig langwerpige gespitste Zaagtandige Bladen; de Aairen byna ongebladerd.*

XV. *Creticum* Kandiasch. (15) Helmkruid *dat ruig is, met stomp Hartvormige stomp Zaagtandige Bladen, geschubde Aairen en Borstelige Blikjes.*

Deeze beiden heeft de beroemde TOURNEFORT, op zyn Levantschen Reistogt, waargenomen. De eene moet zeer hoog zyn, de andere is Heesterig van Gewas, naar het Kattekruid gelykende en geheel ruig. De Kelken zyn als die van dit Geslagt, de Bloempjes byna als die van Teucrium, zynde zeer klein en van buiten ruig, het Bovenlipje zig als uitgerand vertoonende, zegt de Heer LINNÆUS en vraagt of het dan een waare Soort zy van 't Helmkruid of van het Teucrium?

Japonicum. Japansch. De Heer N. L. BURMANNUS heeft gewag ge-

(14) *Scutellaria* Fol. Cordato-oblongis &c. Cassida Orientalis altissima Urticæ folio. TOURNF. *Cor.* 11.

(15) *Scutellaria* villosa, Fol. Cordatis obtusis &c. R. *Lugdb.* 311. GOUAN *Monsp.* 294. Cassida Cret. Fruticosa folio Catariæ Flor. albo. TOURNF. *Cor.* 11.

gemaakt van een zogenaamd *Japansch Kruid*, van Java ontvangen, 's welk door zyn Ed., by nader onderzoek, geoordeeld werdt tot het Teucrium te behooren (*). Het door hem aangehaalde van PLUKENET, onder den naam van eene *naar de Wilde Salie gelykende Chineesche Plant*, kan, volgens de beschryving, naauwlyks iets anders zyn: want daar van wordt gezegd, dat de Meeldraadjes de plaats van een Bovenlip in de Bloem beslaan, zynde de Onderlip in vyf deelen gescheiden, het middelste grootst en als een Lepel uitgehold, en dat 'er, in de vyfdeelige Kelk, vier rondachtige langwerpige Zaadjes aanrypen: zynde de Steng vierkant. Het Javaansche hadt, by zyn Ed., een leggende Steng en gladde Bladen. Hy voegt 'er by, „dat „de twee bovenste Knietjes uit de Oxelen met „Kransjes digt aan elkander geaaird waren.": 't welk ik niet verstaa. De Bloempjes waren blaauw en uitermaate klein: by PLUKENET uit den witten paarschachtig en het Kruid was met een digte Bloem-Aair voorzien.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnospermia.*

PRUNELLA. Bruinelle.

In dit Geslagt, dat de Bloem ook Gehelmd, en

(*) Scutellaria ? (*Japonica*) Fol. ovatis serratis acuminatis petiolatis Racemis nudiusculis verticillato - spicatis. BURM. *Fl. Ind.* p. 130. Scorodoniæ affinis Sinica &c. PLUK. *Amalth.* 188. T. 441. f. 2. Herba Japonica Flor. Verticillatis. KLEINHOF.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

en van onderen in drieën gedeeld heeft, zyn de Meeldraadjes van boven gegaffeld, en hebben aan de ééne Punt het Knopje. De Stempel is niet enkeld, gelyk in het Helmkruid, maar tweedeelig, gelyk in meest alle de andere Geslagten.

Het bevat de vier volgende Europische Soorten.

I. *Prunella vulgaris.* Gemeene.

(1) Bruinelle *met alle Bladen langwerpig Eyrond, Zaagtandig en gesteeld.*

Dit Kruid in de Velden van Europa alom, gelyk ook by ons in de Weidlanden, overvloedig voorkomende, voert den Neder- en Hoogduitschen naam van Bruinelle of *Brunella*, naar den Latynschen *Brunella*, door TOURNEFORT en bevoorens ook door den Ridder gebruikt, doch thans veranderd in den by de Geneeskundigen meer gebruikelyken naam van *Prunella*. De Engelschen noemen 't *Selfheal*, de Franschen *Herbe au Charpentier* of ook *Brunelle*, welke laatste benaaming daar van afkomstig zou zyn, dat het een goed Middel is in Gorgeldranken, tegen zekere kwaade Keelziekte *de Bruine* genaamd. De anderen zien op de Wondheelende kragt, daar aan toegeschreeven.

De

(1) *Prunella* Fol. omnibus ovato-oblongis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 735. p. 404. *Veg.* XIII. p. 458. Prunella Bracteis Cordatis. *Mat. Med* 309. GORT. *Belg.* 173. KRAM. *Austr.* 180. &c. &c. Brunella major folio non disse&o. C. B. *Pin.* 260. Brunella. DOD. *Pempt.* 136. Symph. petræum. LOB. *Ic.* 474.

De zagtlyk ſamentrekkende hoedanigheid, die 'er plaats in heeft, maakt het, zo uit- als inwendig, tot dergelyke oogmerken bekwaam en het is ook, op ſommige plaatſen, daar toe by 't Landvolk in gebruik. Zy dient de genen, die in de Kwikzilver-Mynen van de Krain, door Kwyling, losſe Tanden gekreegen hebben, om dezelven weder vast te maaken: zo Doktor SCOPOLI ons meldt.

IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Gymnoſpermia.*

Dit bekende Kruid, dat op drooge opene Velden dikwils maar een Duim hoog en leggende gevonden wordt, heeft in vette Weiden en Bosſchen opſtaande Stengen van een Voet hoogte en Eyronde Bladen, meest effenrandig. De Bloemen komen op 't end in dikke, korte, gedrongene Aairen voort, en zyn gemeenlyk uit den paarſchen blaauw of Violet, doch men vindt het ook met paarſche en met witte Bloemen. Buitendien zyn 'er Verſcheidenheden van, het Loof betreffende, dat ruiger of gladder is en ſomtyds voorkomt met gekartelde Bladen. Thans is eeu nieuwe Soort van de volgende gemaakt.

(2) Bruinelle *met een groote blaauwe Bloem.*

II. *Prunella grandiflora.* Grootbloemige.

Deeze hadt LINNÆUS in Gothland gevonden· Zy komt ook in Ooſtenryk en elders voor, vol-

(2) *Prunella* cœrulea magno Flore. C. B. *Pin.* 261. *It. Gotl.* 219, 228. Brunella prima non vulgaris. CLUS. *Hiſt.* II. p. 42. PANN. *Ic.* p. 607. WEINM. Tab. 268, *b*, *c*. HALL. *Helv.* p. 637.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blootzaadige.*

volgens CLUSIUS, wiens Afbeelding de Heer HALLER aanhaalt, doch zulks komt niet overeen met zyne bepaaling. Want de voorgaande heeft, volgens zyn Ed., de Aair kleiner en deeze grooter dan de Bladen: waar van het tegendeel blykt uit deeze Afbeelding. Die van WEINMANN, door hem aangehaald, ſtrooken ook in dien opzigte niet. Ondertusſchen zegt hy, dat de Aair veel grooter is dan eenig Blad dier Plant: de Bloemen een Duim lang en daar boven, doorgaans hoog blaauw, doch ook Vleeſchkleurig, wit, bont, gekleurd. CLUSIUS merkt wel aan, dat de Bloemen groot en de Aairen dik zyn, doch ſpreekt niet van derzelver langte. Ik heb een Tak van ruim een Voet lang, met Eyronde Bladen, die een Aair heeft van twee Duimen langte en drie vierde Duims dikte; doch de Bloemen zyn niet groot. Misſchien zal men het, wat ook de Heer HALLER dien aangaande zegt, nog als eene Verſcheidenheid kunnen aanmerken (*).

III. *Prunella laciniata.* Geſnipperde.

(3) Bruinelle *met langwerpig Eyronde geſteelde*

(*) Recte LINNÆUS Prunellas quatuor Cl. HALLERI conjunxit in unam Speciem, cum Foliorum diverſitas & Floris magnitudo a variâ Natalium locorum indole unice pendeant. SCOP. *Carn.* 460.

(3) *Prunella* Fol. ovato-oblongis petiolatis &c. Brunella Folio laciniato. C. B. *Pin.* 261. Brunella ſecunda non vulgaris. CLUS. *Hiſt.* II. p. 43. PANN. *Ic.* p. 608. Symphytum Petræum. LOB. *Ic.* 475. Brunellæ altera icon. DOD. *Pempt.* 136.

de Bladen, de vier bovenſten Lancetvormig en getand. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Gymnoſpermia.*

Hier is, wederom, by DODONÆUS en LOBEL de zelfde Houtſnee-Plaat gebruikt als by CLUSIUS, welke deeze Soort zeer wel voorſtelt. Men vindtze ook by WEINMAN, doch in lang zo goed niet, met roode en met witte Bloemen, maar zy komen in deeze ook bruinachtig en uit den paarſchen voor. Zy heeft leggende Stengetjes, van weinig hoogte, en de bovenſte Bladen zyn als gevind. Zeldzaamer komt zy alom in de Weiden voor, doch groeit in 't Bentveld buiten Haarlem. HALLER maakt 'er twee Soorten van, waar van de eene de Bloemen groot, de andere klein heeft! Omſtreeks Parys heeft VAILLANT een dergelyke gevonden met blaauwe Bloemen.

(4) Bruinelle *met Lancetvormig Liniaale, kanthaairige, byna ongeſteelde Bladen.* IV. *Prunella Hysſopifolia.* Smalbladige.

Deeze Smalbladige, by Montpellier, in Languedok, als ook in Provence, wild groeijende, heeft de Stengetjes maar omtrent een Span hoog, met digte Knietjes en Bladen, op de kanten bezet

136. Brunella Verbenulæ folio, Flore cœruleo. VAILL. *Paris.* 22. T. 5. f. 1.

(4) *Prunella* Fol. Lanceolato-Linearibus &c. GOUAN *Monsp.* 295. GER. *Prov* 260. Brunella Hysſopifolia. C. B. *Pin.* 261. Brun. anguſtifolia integra hirſutior. MORIS. *Hiſt.* III. p. 364. S. 11. T. 5. f. 7.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. zet met ſtyve Haairtjes. De Bladen zyn gepaard of tegenover elkander, gelyk in alle de anderen, de Bloemen viermaal zo groot als in de Gemeene, zegt de Ridder.

Blootzaadige. Onder den bynaam van *Indiſche* Bruinelle ſtelt de Heer N. L. BURMANNUS eene Soort (*), *met de Bladen langwerpig van boven gekarteld, Hoofdige Aairen en kanthaairige Blikjes*, betrekkende daar toe de *Javaanſche Bruinelle* van KLEINHOF, en aanmerkende, dat de Bladen eenigermaate Haakig zyn als die van het Knoopbloemig Yzerhard geſteeld (†). Zyn Ed. hadt ook een andere uit Java ontvangen, die naauwlyks van de Gemeene verſchilde, dan dat zy kleiner ware. In Virginie groeit de Gemeene Bruinelle, en eene die grooter is, met groote blaauwe Bloemen. Ik heb uit Japan een Takje, dat volgens den Heer THUNBERG de Gemeene zou zyn, maar 't Gewas komt my zwaarer voor; de Bladen zyn Lancetvormig ongeſteeld by de Bloem-Aair, die de Blikjes byna rond en op de kant gehaaird, met een zonderling Zeiſſenvormig uitſteekzel heeft: de Kelken met lange ſpitſe punten

(*) Prunella (*Indica*) Fol. oblongis ſuperne crenatis, Spicis capitatis, Bracte s ciliatis. BURM. *Fl. Ind.* p. 130.

(†) Fol. ſubuncinatis inſtar *Verbenæ nodifloræ* petiolatis. Dit is my wat duiſter, om dat de Bladen van dat Kruid niet haakig noch geſteeld zyn, en, zo dezelven ſlegts naar die geleeken, dan moeſten zy eene Wigvormige figuur hebben. Ook begryp ik niet, waar in de Aairen van de andere Soorten, die ook Hoofdige Aairen hebben, verſchillen.

ten en de Stempel is tweedeelig met omgekrom- IV.
de Enden, niet uitgerand, gelyk men elders AFDEEL. XV.
leest (*). De Meeldraadjes vind ik wel aan 't HOOFD-
end gegaffeld en aan de éene punt de Meel- STUK.
knopjes draagende, doch de Meelknopjes zyn *Gymnospermia.*
dubbeld; Eyrond, twee endelings aan malkander gevoegd met een middelſtukje en daar mede op het éene puntje geplaatst: zo dat 'er weezentlyk agt zyn. Of dit ook in de Europiſche plaats hebbe, vind ik niet aangetekend.

CLEONIA.

De vierdeelige Stempel onderſcheidt dit Geſlagt van het voorgaande. De Geſlagtnaam is by de Ouden bekend en voor Helenium of iets anders gebruikt geweest.

De eenigſte Soort, daar in vervat (1), groei- I.
jende in Portugal en Spanje, gelykt veel naar *Cleonia Luſitanica.*
de Bruinelle en is door ſommigen daar toe be- Portu-
trokken geweest. Zy heeft een gearmde Steng, geeſche.
ongevaar een Voet hoog, opſtaande, vierhoekig, met gepaarde Takken. De Bladen zyn Lancetvormig, niet ſtomp, glad, uitgehoekt Zaagtan-

(*) Stigma emarginatum. *Gen. Plant.* p. 261.

(1) Cleonia. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 736. p. 404. *Veg.* XIII. p. 458. *Mant.* 414. Prunella Bracteis pinnato-dentatis ciliatis. LOEFL. *It.* 148. MILL. *Ic.* 47. T. 70. Prun. odorata Lus. Flore violaceo. BARR. *Ic.* 561. Clinopodium Lus. ſpicatum verticillatum. TOURNF. *Inſt.* 195. Bugula odorata Luſitanica. MORIS. *Hiſt.* III. p. 391. S. 11. T. 5. f. 4.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK. *Blootzaadige.*

tandig. Aan 't end der Takken komen langwerpige Aairen voort, met Lancetvormige Blikjes, die aan 't begin Vinswyze getand, verder kanthaairig zyn, loopende in een ſlappen Borſtel uit. Ieder Blikje bevat een Bloempje, dat driemaal langer is dan de Kelk, Pypachtig, met de Bovenlip klein en in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld, van Kleur paarſchachtig blaauw, met een witte Vlak in de onderſte Lip. De vier Meeldraadjes, twee zeer kort, hebben beneden de punt een zydtakje, dat Meelknopjes draagt, welke eenigermaate naar de genen, die ik in de Japanſche waargenomen en zo even beſchreeven heb, ſchynen te gelyken. Immers de Heer LOEFLING beſchryft dezelven, als boven en onder een byzonder Knopje maakende, met een Knietje tusſchen beiden, dat geen Stuifmeel hadt; doch in myn Voorwerp zyn zy volkomen afgezonderd en geelachtig, terwyl het middelſtukje regt is en van Kleur als de Meeldraadjes, naamelyk roodachtig bruin. Het moet een welriekende Plant zyn, volgens de Autheuren.

Het *Praſium* dat vier Besſen draagt, reeds onder de Heeſters beſchreeven zynde, komen wy thans tot het Geſlagt van

PHRYMA.

Dat door een enkel Zaad zig van alle de anderen van deezen Rang onderſcheidt.

Hier

Hier van is de eenigfte Soort (1) een Amerikaanfche Plant, die *Yzerhard met een zeer eenvoudige Aair* genoemd is geweest door den Heer GRONOVIUS. Zy heeft breede getande Bladen, die gefpitst zyn, twee over elkander en paarfchachtige Bloemen, met de Bovenlip tweede Onderlip driedeelig, in een lange Aair gefchikt, en een dun Pypswys' Kelkje hebbende, dat nederwaards knikt, aan den Mond ruig zynde en één Zaadje, als een Tarwegraan, bevattende. De Kelkjes zyn tegen de Takken aangedrukt. Het groeit in Virginie op belommerde plaatfen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. I. *Phryma leptoftachya.* Smal-Aairig.

Ik gaa thans over tot den Rang der SCHUILZAADIGEN, onder de Tweemagtige Planten, tot welke de meeften behooren van de genen, die TOURNEFORT in zyne Klasfe, van Kruiden met een *Eenbladige onregelmaatige, fomtyds Smoel- of Grynsachtige Bloem*, geplaatst heeft. Zy verfchillen van de Blootzaadigen, die ik thans befchreeven heb, daar in, dat hier de Zaaden in het Zaadhuisje zyn beflooten. Sommigen hebben een twee, drie of vier, anderen en wel de meeften eenen vyfdeeligen Kelk. Het Zaadhuisje

(1) Phryma. *Syft. Nat.* XII. Gen. 738. p. 404. *Veg.* XIII. p. 458. *Am. Acad.* III. p. 19. Leptoftachya. MITCH. *Gen.* II. p. 34. Amaranthi Siculi Bocconis Spicâ &c. PLUK. *Amalth.* 59. T. 380. f. 5. Verbenaca Mariana. PET. *Mus.* 694. Verbena Racemo fimplicisfimo &c. GRON. *Virg.* 92. R. *Lugdb.* 530.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadig.*

je is, in omtrent de helft der Geslagten, die 'er over de zestig zyn, tweehokkig. Maar één Geslagt is 'er onder, dat de Bloem niet éénbladig heeft. Het eerste voert den naam van

BARTSIA.

Dit Geslagt werdt door den Ridder benoemd ter eere van een Pruissischen Doktor BARTSCH, die als Geneesheer van de Societeit naar Suriname vertrokken was, om de Studie der Natuurlyke Historie voort te zetten.

Hetzelve heeft een tweekwabbigen, uitgeranden, gekleurden Kelk: de Bloem minder dan de Kelk gekleurd, met de Bovenlip langst: het Zaadhuisje tweehokkig. Vier Soorten, meest Europische, komen 'er in voor, als volgt.

I. *Bartsia coccinea.* Hoogroode.

(1) Bartsia *met overhoekse Liniaale Bladen, die wederzyds tweetandig zyn.*

Dit Kruid, in Virginie en Nieuw Jork groeijende, zou men voor een Soort van Schurftkruid aanzien. Het heeft Stengen van een Voet hoog, met Bladen die als 't Hertshoorn verdeeld zyn en een Bloemhoofdje dat zig rood vertoont, doordien de Kelken hoogroode randen hebben, zyn-

(1) *Bartsia* Fol. alternis Linearibus utrinque bidentatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 739. p. 404. *Veg.* XIII. p. 459. *H. Cliff.* 325. GRON. *Virg.* 92. KALM. *It.* III. p. 100. Pedic. f. Cristæ Galli aff. Virginiana. PLUK. *Alm.* 283. T. 102. f. 5. Horminum tenui Coronopi folio, Virg. MOR. III. S. 11. T. 13. f. 28.

zynde voor 't overige groen, maar ieder omvat met een driedeelig Blikje, dat op 't laatste ook rood wordt. De Bloem is Vliezig en bleek, hebbende de Bovenlip gewelfd, de Onderlip driedeelig en naauwlyks zigtbaar kort. Het Zaadhuisje is rond, stomp, tweehokkig, tweekleppig, springende in twee deelen open, en dan zeer fyne glanzige Zaadjes uitwerpende. IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Angiospermia.*

(2) Bartsia *met overhoekse Lancetvormige effenrandige Bladen, die by de Bloemen Eyrond en getand.* II. *Bartsia pallida.* Bleeke.

Door GMELIN is deeze, die naar de voorgaande veel gelykt, in Siberie waargenomen.

(3) Bartsia *met de bovenste Bladen overhoeks, Zaagtandig, de Bloemen afstandig, zydelings.* III. *Viscosa.* Lymerige.

Niet alleen in Italie, maar ook in Provence, ja zelfs in Normandie en Betagne, als ook in Engeland, groeit deeze Soort, op vogtige plaatsen aan Beekjes. Men vindtze Geel breedbladig Oogentroost der Moerassen getyteld door RAY, die ze in Cornwall en elders in Engeland hadt gevonden. De Steng wordt een Voet hoog,

(2) *Bartsia* Fol. alternis Lanceol. integerrimis &c. Barts. Fol. alt. bidentatis. *Am. Acad.* II. p. 356.

(3) *Bartsia* Fol. super. alternis serratis &c. HUDS. *Angl.* 233. GER. *Prov.* 283. Euphrasia lutea palustris. PLUK. *Alm.* 142. T. 27. f. 5. Alectorolophos Italica luteo-pallida. BARR. *Rar.* 209. T. 665.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

hoog, zynde ruig en Lymerig, met getande rimpelige Bladen, vry groote Bloemen en langwerpige Zaadhuisjes.

IV. *Bartsia Alpina.* Alpische.

(4) Bartsia *met gepaarde Hartvormige stomp Zaagtandige Bladen.*

Op de hooge Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa niet alleen, maar zelfs der Noordelyken, tot in Lapland, groeit deeze Soort, die tot verscheide Geslagten is betrokken geweest. HALLER hadtze, naar een ouden Kruidkenner, *Staehelinia* getyteld. Zy heeft een Stengetje van naauwlyks een Span hoog, met korte, ongesteelde, Eyronde, getande Blaadjes en een ruig gebladerd Hoofdje van vry groote paarsche Bloemen.

RHINANTHUS. Neusbloem.

De gestalte der Bloemen billykt de benaaming van dit Geslagt, 't welke den Kelk vierdeelig en Buikig heeft, met een tweehokkig, stomp, samengedrukt Zaadhuisje.

Zeven Soorten, waar onder verscheide uitheemsche, komen in 't zelve voor, als volgt.

(1)

(4) *Bartsia* Fol. oppositis Cord. obtuse serratis. *H. Cliff.* 325. R. *Lugdb.* 298. GER. *Prov.* 283. *Fl. Suec.* 515. *Fl. Lapp.* 246. Euphr. rubra Westmorelandica. RAJ. *Angl.* 4. p. 312. Pedicularis Genus montanum. OED. *Dan.* T. 43. Clinopodium Alpinum hirsutum. PLUK. *Alm.* 110. T. 163. f. 5. Teucr. Alp. Comâ purpuro-coerulea. C. B. *Pin.* 247. Staehelina. HALL. *Helv.* 624.

(1) Neusbloem *met de Bovenlip Elsvormig en krom.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze, door TOURNEFORT in de Levant gevonden, en wegens de Bloem, die als een Olyphants-Snuit heeft, tot zyn Geslagt van *Elephas* betrokken, heeft Stengetjes en Bladen als het Haanekam-Kruid, straks volgende. De Bloem heeft een breede Onderlip: de Bovenlip maakt twee geoorde Vleugels, die de Meeldraadjes bevatten en een lange Snuit, welke zig omkromt en verbreedt, geevende de Stempel uit van den Styl, die in de Snuit beslooten is, tegenover de Meelknopjes. De geheele Bloem is geel Saffraankleurig, maar het onderste der breede Lip witachtig. De Kelk, daar het hier meest op aankomt, is vierdeelig, en heeft de eene Slip, agter de Snuit der Bloem, Eyrond; de zydelingsen omgeboogen; de vierde regt en stomp. Dit Kruid kwam hem in Armenie, aan de Grenzen van Persie, voor.

I. *Rhinanthus Orientalis.* Levantsch.

(2) Neusbloem *met de Bovenlip Elsvormig en regt.*

II. *Elephas.* Italiaansch.

In

(1) *Rhinanthus* Corollis Labio superiore Subulato incurvo. *Syst. Nat.* XII. Gen. 740. p. 405. *Veg.* XIII. p. 459. Elephas Orientalis Flore magno Proboscide incurvâ. TOURNF. *Cor.* 48. *It.* II. Tab. p. 126. *Reize.* bl. 113.

(2) *Rhinanthus* Coroll. Labio superiore Subulato recto. R. *Lugdb.* 298. Elephas Campoclarensium. COL. *Ecphr.* I. p. 186. T. 188. Euphrasia lutea Floribus Elephantis &c. Mo-RIS.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

In Italie groeit, op lommerlyke plaatſen in Berg-Valeijen, dit Kruid, waar aan COLUMNA, om gezegde redenen, den naam van *Elephas*, dat is Olyphant, gegeven hadt. Het heeft een vierkante Sappige Steng, met gepaarde Bladen, als die van Munte of Water-Look, en Bloemen die geel en ten deele Goudgeel zyn met paarſche Vlakjes, den Smoel en Snuit van een Olyphant eenigermaate vertoonende. Het Zaadhuisje is vierkantig, niet volkomen plat, tweehokkig, met Zaaden als Geerstkorreltjes, Aſchgraauw en gerimpeld.

III. *Rhinanthus Criſta Galli.* Haanekam.

(3) Neusbloem *met de Bovenlip ſamengedrukt en korter.*

Zeer algemeen groeit dit Kruid in de Velden en Koorn-Akkers van Europa. Het voert by ons den naam van *Geele Ratelen*, om dat het Zaad in de drooge Zaadhuisjes rammelt, en van *Haanekammen*, wegens de groote Eyronde Zaagtandige Blikjes, die het by de Bloemen heeft. Het Landvolk noemt het, op ſommige plaatſen, *Hor-*

RIS. *Hiſt.* III. p. 432. S. 11. T. 14. f. 14. β. Elephas Or. Fl. parvo &c. TOURNF. *Cor.* 48. *It*, III. p. 54.

(3) *Rhinanthus* Coroll. Labio ſuperiore compreſſo breviore. GORT. *Belg.* 174. KRAM. *Auſtr.* 181. *Fl. Suec.* 503. *Fl. Lapp.* 248. GOUAN *Monsp.* 296. &c. α. Pedicularis Pratenſis lutea f. Criſta Galli. C. B. *Pin.* 163. DOD. *Pempt.* 555. LOB. *Ic.* 529. β. Criſta Galli anguſtifolia Montana. C. B. *Pin.* 163. *Prodr.* 86. γ. Criſta Galli fœmina. J. B. *Hiſt.* III. p. 436.

Horde: de Franſchen *Crête de Coq*, dat is Haanekam; de Engelſchen *Rathl* of *Coxcombre*. De hoogte is ſomtyds anderhalven Voet, het heeft de Bladen Lancetvormig ſpits en ſcherp Zaagtandig, glad, de Bloemen geel. Het verſchilt in de breedte der Bladen en hoogte naar de Groeiplaats, komende op de Gebergten wel een Elle hoog voor. Ook heeft men een Wyfje, dat kleiner was, van het Gemeene als Mannetje onderſcheiden. Men acht het een ſchadelyk Onkruid en het is nergens toe dienſtig, maakende het Zaad, onder Tarw gemengd, ſomtyds het Brood blaauw, doch niet nadeelig (*). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(4) Neusbloem *met ruig-Wollige Kelken en gepaarde ſtomp Zaagtandige Bladen; de Steng zeer eenvoudig.* IV. *Rhinanthus Trixago.* Levantſch.

Aan de Kusten van de Middellandſche Zee, tot in het Beloofde Land, vindt men hier en daar dit Kruid, dat COLUMNA *Apuliſche Trixago, met een enkelde Steng*, getyteld heeft. Het heeft, naamelyk, Bladen byna als het Gamanderlein, welk

(*) *Act. Uratiſlav.* 1718. ſec. HALLERUM.

(4) *Rhinanthus* Calycibus hirſuto-tomentoſis &c. GOUAN *Monsp.* 296. Bartſia Fol. oppoſitis &c. *Sp. Plant.* I. p. 602. Trixago Apula unicaulis. COL. *Ecphr.* I. p. 199. T. 197. MORIS. *Hiſt.* III. p. 427. S. 11. T. 24. f. 8. Criſta Galli ſpicata, Fl. luteo magno, Mesſanenſis. RAJ. *Hiſt.* 769. Chamædrys unicaulis ſpicata. C. B. *Pin.* 248. Antirrhinum folio disſecto. C. B. *Pin.* 211.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

welk PLINIUS *Trisſago* zou genoemd hebben. De Steng is ongevaar een Voet hoog, maakende een lange Aair, met Bloemen, die een Snuitige Bovenlip hebben, paarſch van Kleur. Daar op volgen ronde ſpitſe Huisjes, een geel Zaad, zo fyn als Zand, bevattende.

V. *Rhinanthus Capenſis.* Kaapſch.

(5) Neusbloem *met Wollige Kelken, Eyronde Blikjes en Lancetvormige getande Bladen.*

Deeze Kaapſe, voor heen *Buchnera* genaamd, gelykt naar de voorgaande zeer, doch wordt door 't droogen geheel zwart. De Bladen zyn Lancetvormig en hebben wederzyds maar vier of drie Tanden. De Aair is langwerpig, met Wollige Eyronde, een weinig geſpitſte Blikjes. Zy beſtaat uit Wollige, vierdeelige, ſtompe Kelken, gelyk in het Haanekam-Kruid, zegt de Ridder.

VI. *Indicus.* Oostindiſche.

(6) Neusbloem *met byna Lancetvormige Haairige geheel effenrandige Bladen.*

LINNÆUS hadt de bepaaling dus gemaakt, om dat in de Plant, door hem onderzogt, de Bla-

(5) *Rhinanthus* Cal. tomentoſis &c. Buchnera Africana, Fol. dentatis oppoſitis. *Sp. Plant.* 879. *Am. Acad.* VI. *Afr.* 18. Pedicularis Æthiopica Rutæ Caninæ aſpero & fragili folio. PLUK. *Alm.* 283. T. 310. f. 2.

(6) *Rhinanthus* Fol. ſublanceolatis, Piloſis, integerrimis. *Fl. Zeyl.* 238. Hysſopus Zeyl. tenellus Pratenſis. BURM. *Zeyl.* 122. BURM. *Fl. Ind.* 131. T. 39. f. 1. β. Veronicæ affinis Indica tenuifolia &c. PLUK. *Alm.* 384. T. 114. f. 2.

Bladen alleenlyk gehaaird, doch geheel effenrandig waren. Zy zyn, ondertusschen, wel duidelyk getand of ingekerfd, in de Afbeelding van den jongen en in de beschryving wordt door den ouden Heer BURMAN gezegd, dat zy gekarteld waren, en wel in beiden; want ik weet niet welke Ceylonsche met de aanhaaling bedoeld worde; of die welke enkel *Wila*, of die welke *Welakola* heet, hebbende den Reuk en Smaak van Thym (*). Hoe 't zy, de afgebeelde heeft een lange Bloem-Aair: des die van PLUKENET, met zeer dunne Bladen en byna Kroontjes-Bloemen, hier weinig strooke.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(7) Neusbloem *met een gaapende Keel; de Bladen uithoekig getand.*

VII. *Rhinanthus Virginicus.* Virginische.

Virginie is de Groeiplaats van deeze laatste Soort, welke, door den Heer CLAYTON, *Geel Vingerhoedkruid met ingesneeden Bladen* was getyteld. Hy merkt aan, dat hetzelve de Knopjes der Meeldraadjes ruig en tweedeelig heeft.

E u-

(*) *In Flora Indica* is aangehaald Hyssopus palustris *repens* tenellus Odore Thymi. BURM. *Zeyl.* 123: doch daar staat *Fol. crenatis*, en *repens* schynt zo weinig met de Afbeelding voorgemeld overeen te komen als *Fol. crenatis* met de bepaaling.

(7) *Rhinanthus* Corollis Fauce patentibus, Fol. sinuato-dentatis. GRON. *Virg.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

EUPHRASIA. Oogentroost.

De Kelk is vierdeelig en Rolrond in dit Geslagt, 't welk een Gelipte of Smoelachtige Bloem heeft, met de onderste Meeldraadjes aan de eene Kwab van onderen gedoornd en een tweehokkig langwerpig Eyrond Zaadhuisje.

Hier komen zeven Europische Soorten in voor, naamelyk

I. *Euphrasia latifolia.* Breedbladig.

(1) Oogentroost *met Tandswys' gepalmde Bladen en byna Hoofdjes-Bloemen.*

In Italie en de Zuidelyke deelen van Vrankryk groeit deeze, die een Stengetje niet hooger dan een half Voet heeft, enkeld of getakt, met eenige weinige dikke, ruige, byna ronde Bladen, omringd, welke door diepe Insnydingen als Handpalmswys' verdeeld zyn. De Bloemen komen, Aairswyze, met haar tweeën uit zekere Blaasjes voort: zy zyn paarsch van Kleur, en daar op volgt, in de gedagte Blaasjes, een langwerpig hoekig Zaad.

De Heuvels bekleedt dit Kruidje, in Italie, by Rome, als ook by 't Eskuriaal, in Spanje, als

(1) *Euphrasia* Fol. dentato-palmatis, Flor. subcapitatis. *Syst. Nat. Veg.* XII. Gen. 741. p. 405. *Veg.* XIII. p. 460. GOUAN *Monsp.* 296. Euphrasia purpurea minor. C. B. *Prodr.* 111. MAGN. *Monsp.* T. p. 95. Euphrasia Pratensis latifolia Italica. C. B. *Pin.* 234. Euphrasia 3 latifolia Pratensis. COL. *Ecphr.* 200. T. 202. f. 2. Odontites Fol. circa Rad. ovatis serratis &c. SEG. *Ver.* I. p. 27.

als een Tapyt, zegt BAUHINUS. Het is bitter en werdt van de Apotheekers voor de Tweede Euphrasia van MATTHIOLUS gebruikt, zo COLUMNA meldt. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

(2) Oogentroost *met Eyronde gestreepte spits getande Bladen.* II. *Euphrasia Officinalis.* Gemeen.

Dit Kruid groeit overal wild in ons Wereldsdeel, wordende in 't Fransch *Eufraise*, in 't Engelsch *Eyebrigt*, in 't Hoogduitsch *Augentrost* geheten. Wy noemen 't *Oogentroost*, en die benaaming heeft het wegens eene onzekere of niet genoeg beproefde nuttigheid tegen Oogkwaalen. Sommigen pryzen het gedestilleerde Water, anderen het Sap, anderen het Aftrekzel der Bloemen, daar tegen aan. Het Kruid is bitter en kan dus als een Maagmiddel of ook tegen de Geelzugt dienen, zo BOERHAAVE verhaalde. Of het hier van den Griekschen naam, die verheuging des Harten betekenen zou, bekomen hebbe, is niet zeker.

Takkige of ook enkelde Stengetjes, van een Span of wat hooger, met ongesteelde, ovaalachtige gespitste Bladen, die scherp getand zyn, en van onderen geribd: Bloempjes in de Oxelen

(2) *Euphrasia* Fol. ovatis lineatis argute dentatis. *Mat. Med.* 315. GORT. *Belg.* 174. *Fl. Suec.* 516. *Fl. Lapp.* 247. KRAM. *Aust.* 181. GOUAN *Monsp.* 297. HALL. *Helv.* 628. R. *Lugdb.* 299. Euphrasia Officinarum. C. B. *Pin.* 233. Euphrasia. CAM. *Epit.* 767. DOD. *Pempt.* 54. LOB. *Ic.* 496.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

len hebbende, die als Aairen maaken, met de Bovenlip opstaande, de Onderlip in drieën verdeeld, wit met paarsche en geele Stippen; waar op een langwerpige Vrugt volgt, die in twee Hokjes veele kleine witte Zaadjes bevat. Zo wordt dit Kruidje beschreeven, dat ook voorkomt met witte en met Bloemen die paarschachtig blaauw zyn, of ten deele wit, ten deele paarsch.

III. *Euphrasia tricuspidata.* Driepuntig.

(3) Oogentroost *met Liniaale driepuntige Bladen.*

IV. *Odontites.* Tandig.

(4) Oogentroost *met Liniaale Bladen, die allen Zaagtandig zyn.*

V. *Lutea.* Geel.

(5) Oogentroost *met Liniaale Zaagtandige Bladen, de bovensten effenrandig.*

Van deeze drie groeit de eerste in Italie, zo wel als de laatste, die ook in de Zuidelyke deelen

(3) *Euphrasia* Fol. Linearibus tricuspidatis. PLUK. *Alm.* 142. T. 177. f. 1. ZANONI *Hist.* 110. T. 76.

(4) *Euphrasia* Fol. Linearibus omnibus serratis. GORT. *Belg.* 175. *Fl. Suec.* 517. GOUAN *Monsp.* 297. R. *Lugdb.* 299. Euphrasia Pratensis rubra. C. B. *Pin.* 234. Euphrasia altera. DOD. *Pempt.* 55. *β.* Euphrasia sylv. major purpurea latifolia. COL. *Ecphr.* I. T. p. 201. f. 1. Pedicularis serotina purp. Flore. TOURNF. *Inst.* 172.

(5) *Euphrasia* Fol. Linearibus serratis &c. LEYS. *Hal.* 543. Euphrasia Pratensis lutea. C. B. *Pin.* 234. Euphrasia lutea montana angustifolia major altera. COL. *Ecphr.* I. p. 204. T. 203. Pedicularis serotina lutea. TOURNF. *Inst.* 172.

le van Vrankryk en elders voorkomt; maar de middelste is overal, zo wel als in onze Nederlanden, vry gemeen. Men vindtze overvloedig op vogtige Zandgronden, aan de Wegen en kanten der Koornlanden, by Haarlem, Alkmaar, Utrecht, Zwoll, in Gelderland, enz. Hier van maakte DILLENIUS zyn Geslagt van *Odontites*, in navolging van RIVINUS, die ook het Geele Oogentroost daar toe betrokken hadt: niet wegens de Getandheid der Bladen, maar om dat sommigen dit Kruid oordeelen het *Odontites* van PLINIUS, dus wegens de Geneezing van de Tandpyn genaamd, te zyn. Het heeft paarsche Bloemen, welke, zo wel als die van het Geele, meer naar de Bloemen van het Luiskruid gelyken, wegens de Bovenlip: des ook TOURNEFORT deeze beide Soorten tot dat Geslagt betrokken hadt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(6) Oogentroost *met Liniaale Bladen, die allen effenrandig zyn, en gladde Kelken.*

VI. *Euphrasia Linifolia.* Vlaschbladig.

(7) Oogentroost *met Liniaale Bladen en Lymerig-stekelige Kelken.*

VII. *Viscosa.* Lymerig.

Dee-

(6) *Euphrasia* Fol. Linearibus omnibus integerrimis, Cal. glabris. GER. *Prov.* 285. Euphrasia Fol. Lini angustioribus. C. B. *Pin.* 234. Euphrasia Linifolia, COL. *Ecphr.* II. p 68. T. 69.

(7) *Euphrasia* Fol. Linearibus, Cal. glutinoso-hispidis. GER. *Prov.* 285. Pedicularis annua lutea tenuifolia viscosa Porrum redolens Tournefortii. GARID. *Aix.* 351. T. 80.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Deeze beiden, in Italie, Switzerland en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, voorkomende, verschillen weinig, dan in de smalheid der Bladen, van het Geele Oogentroost. „ TOURNEFORT gaf de laatste den Reuk van Appelen: wat my belangt, (zegt GARIDELL) „ ik vind dat zy byna den Reuk van Meloenen „ heeft." Hy heeftze fraay in Afbeelding gebragt en zegt dat ze gemeen is op woeste Velden in Provence.

Alle de Soorten van dit Geslagt zyn Onkruid, dat jaarlyks vergaat en uit gevallen Zaad weder voortkomt. De Heer N. L. BURMANNUS heeft een Kaapsch Oogentroost, met Eyrondgetande Bladen, opgetekend (*).

MELAMPYRUM. Zwartkoorn.

De Bloem heeft, in dit Geslagt, ook een vierdeeligen Kelk; de Bovenlip is samengedrukt, aan den rand omgeboogen: het Zaadhuisje tweehokkig, schuins, aan de eene zyde gaapende; waar in twee bultige Zaaden, die naar Tarwegraan gelyken, zo TOURNEFORT aanmerkt, en zwart zyn, waar van de Grieksche Geslagtnaam, die *Zwartkoorn* betekent, zyne afkomst heeft.

Het bevat de vyf volgende, altemaal Europische, Soorten.

(1)

(*) Euphrasia *(Capensis)* Foliis ovato-dentatis. BURM. *Fl. Cap. Prodr.* p. 12.

(1) Zwartkoorn *met vierhoekige Aairen, Hartvormige Blikjes, die getand zyn en Schubswyze digt op elkander leggen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze Soort heeft Aairen, die uit Kamswyze Blikjes bestaan, en voert daar van den bynaam. Het groeit niet alleen in de Noordelyke, maar ook in de Zuidelyke deelen van Europa, gelyk in Switzerland en Provence, komende aldaar op het Gebergte, in Bosschen en op woeste Velden voor. De Steng is omtrent een Voet hoog met smalle Blaadjes als van Vlaschkruid en geele Bloempjes, die aan 't begin purperkleurig, en geel gebaard zyn, hebbende de Bovenlip wit of paarsch, zo de Heer HALLER aantekent. I. *Melampyrum cristatum.* Gekamd.

(2) Zwartkoorn *met Kegelachtige losse Aairen en Borstelig getande gekleurde Blikjes.* II. *Arvense.* Akkerig.

(3) Zwartkoorn *met de Bloemen zydelings over-* III. *Nemorosum.* Lommerig.

(1) *Melampyrum* Spicis quadrangularibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 742. p. 406. *Veg.* XIII. p. 460. *Fl. Suec.* 510, 545. Melamp. lut. angustifolium. C. B. *Pin.* 234. Mel. lut. Linariæ folio. C. B. *Prodr.* 112. Mel. angustifol. cristatum. PLUK. *Alm.* 249. T. 99. f. 2. GER. *Prov.* 295.

(2) *Melampyrum* Spicis Conicis laxis &c. *Fl. Suec.* 511, 546. GORT. *Belg.* 175. GOUAN *Monsp.* 297. Mel. Fol. laciniatis laxe spicatis. R. *Lugdb.* 298. Mel. purpurascente Comâ. C. B. *Pin.* 234. Triticum Vaccinum. DOD. *Pempt.* 541. LOB. *Ic.* 37.

(3) *Melampyrum* Flor. secundis lateralibus &c. *Fl. Suec.* 512,

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

over éénen kant; getande Blikjes, de bovensten gekleurd en onvrugtbaar: gewolde Kelken.

IV. *Melampyrum Pratense.* Veldig.

(4) Zwartkoorn *met de Bloemen zydelings over éénen kant; de Bladpaaringen ver van elkander; de Bloemen gesllooten.*

V. *Sylvaticum.* Bosschig.

(5) Zwartkoorn *met de Bloemen zydelings over éénen kant; de Bladpaaringen ver van elkander; de Bloemen gaapende.*

Deeze Soorten kan men aanmerken als Verscheidenheden van het Kruid, dat men in Vrankryk *Blé de Vache* of *de Bœuf*, in Engeland *Cow-Wheat*, in Duitschland *Kuh-Weitzen* noemt; welk alles betekent *Runderen-Tarw*, met het Latynsch woord *Triticum Vaccinum* overeenkomstig. In 't Hoogduitsch noemt men 't ook *Fleischblumen*, dat is Vleeschbloemen en in Brabant *Peertsbloemen*, zonder dat ik van die twee laatste benaamingen eenige reden weet. Men wil, dat het Rund- en Wolvee, dit Kruid onder

512, 547. OED. *Dan.* 305. Melampyrum Comâ cœrulea. C. B. *Pin.* 234. Parietaria sylv. prima. CLUS. *Hist.* II. p. 44.

(4) *Melampyrum* Flor. sec. lateral. &c. *Fl. Suec.* 513, 548. GORT. *Belg.* 175. KRAM. *Austr.* 182. Mel. Fol. Lanceolatis. *Fl. Lapp.* 240. Melampyrum luteum latifolium. C. B. *Pin.* 243.

(5) *Melampyrum* Flor. sec. lateral. &c. *Fl. Suec.* 514, 549. Melamp. Flor. sparsis sessilibus binatis &c. HALL. *Helv.* 627. Melamp. latifol. Fl. parvis luteis. CELS. *Ups.* 32. OED. *Dan.* 145. *Fl. Lapp.* 240. GER. *Prov.* 285.

der 't Gras eetende, daar vet van wordt. De Boter, zegt men, maakt het hooger van Kleur. Misſchien brengt het de Paarden ook wel in 't Vleeſch: doch Paardebloemen is een geheel ander Kruid. Sommig Landvolk noemt het *Hengel*, of wel de Geelbloemige *Veldig* gebynaamd, die, zo wel als het *Akkerige*, in onze Provinciën gevonden wordt. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Augiospermia.*

Men houdt het voor een Miswas der Tarwe, zegt LOBEL, van het laatstgemelde ſpreekende en merkt aan, dat het Aairen heeft als Vosſe-Staarten. Dit groeit ſomtyds een Elle hoog. De andere Soorten vallen laager en verſchillen als gemeld is.

LATHRÆA. Schubwortel.

De Kenmerken van dit Geſlagt zyn ook een vierdeelige Kelk; een neergedrukte Klier aan 't onderſte van den Naad des Vrugtbeginzels, en een eenhokkig Zaadhuisje.

Onder dien vreemden naam begrypt de Ridder vier Planten, die als byzondere Geſlagten door TOURNEFORT voorgeſteld waren. De voornaamſten hebben den Wortel als uit Schubben ſamengeſteld en daarom noem ik ze *Schubwortel*. Zy maaken de vier volgende Soorten uit.

(1) Schubwortel *met een onderaardſche getakte Steng en opgeregte eenzaame Bloemen.* I. *Lathræa Clandeſtina.* Verborgen.

Dee-

(1) *Lathræa* Caule Ramoſo ſubterreſtri &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Deeze was *Clandestina* genoemd, om dat zy haare Steng onder den Grond verborgen houdt. Men vindt ze deswegen Verborgen Kruid of *Clandestine de Leon* getyteld. Het groeit in lommerryke Bosschen van Vrankryk, Italie, Spanje, en de Pyreneen. Op den Grond maakt het Plaggen, gelyk het Huislook, uit veele Schubben samengesteld, welken ieder een Bloem uitgeeven, veel gelykende naar die der Haanekammen of Geele Ratelen van onze Velden, wel twee Duimen lang, meest paarschachtig, doch ook somtyds wit van Kleur. Op sommige plaatsen schynt dit Gewas met zyne Takjes boven den Grond te ryzen, gelyk BURSERUS hetzelve dus op de Pyreneesche Bergen vondt: op anderen is het zelfs met zyne Bladen geheel onder den Grond verborgen, gelyk DALECHAMP hetzelve in Spanje waarnam, komende de Bloemen alleen te voorschyn. 't Is nu juist tweehonderd Jaar geleeden, dat hy hetzelve de eerste maal ontdekte te Pancorvo, in 't Stigt van Burgos, aan den Grooten Weg, naby de Bronnen van Hontoria, uit welken een Rivier ontspringt die

Gen. 743. p. 406. *Veg.* XIII. p. 460. Lathr. Fol. Cordatis, Flor. Fasciculatis. GUETT. *Stamp.* 454. DALIB. *Par.* 191. Clandestina Flore subcœruleo. TOURNF. *Inst.* 652. Dentaria aphyllos fl. purpureo. RAJ. *Hist.* 1230. Orobanche Flore majore &c. C. B. *Pin.* 87. *Prodr.* 31. RUDB. *Elys.* II. p. 233. f. 14 & 229. f. 2. MORIS. III. S. 12. T. 16. f. 15. Planta clandestina, Madrena. DAL. *Hist.* 960. β. Clandestina, Madronna, occulta. BOREL. *Obs.* 30. Cent. I.

die in de Ebro valt. Daar maakten de Bladen aan de onderaardſche Takken een Soort van Pyn-appelen, gelyk hy 't zelve afbeeldt; waar van de Barbiers zig bedienden om Schurfte Hoofden te zuiveren. Want deeze Plant bevatte een ſcherpachtig of zeer doordringend bitter Sap, en werdt in 't Graafſchap Pernia, daar zy in een Boſch overvloedig groeide, *Madronna* geheten; als zynde byzonder dienſtig om de Vrouwen te redden van Onvrugtbaarheid. Koeken in Boter gebakken van Tarwe-Meel, dat met het Sap daar van beſlagen was, hadt hy in dat opzigt veel zien uitwerken. Een Vrouw van vyftig Jaaren, onder anderen, werdt daar door genezen van een langduurige Ziekte, krygende de Stonden wederom, en brengende een Zoon ter wereld (*). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(2) Schubwortel *met Klokswys' gaapende Bloemen.* II. *Lathræa Phelypaa.* Gaapend.

Naar het doorluchtige Geſlagt van *Phelypeaux*, in Vrankryk, 't welk voornaame Mannen, Voorſtanders der Natuurlyke Hiſtorie, heeft uitgeleverd, hadt TOURNEFORT dit Kruid geteld, waar van hy een Portugeeſch met geele en een Levantſch met hoogroode Bloemen, beiden door

(*) *Hiſt. des Plant. de Lyon.* Tom. I. p. 960.

(2) *Lathræa* Corollis campanulato-patentibus. Phelypæa Luſitanica Fl. luteo. β. Phel. Orientalis Flore coccineo. TOURNF. *Cor.* 47. Tab. 479.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

door hem waargenomen, kende. Het eerste was een Sappig Plantje, van anderhalve Handbreed hoog, op 't end van een gebladerd Stengetje, als van Huislook, drie of vier groote, Trechterachtige, geele Bloemen uitgeevende. Het bloeit in 't Voorjaar en is zeer fraay.

III. *Lathræa Anblatum.* Levantsch.

(3) Schubwortel *met de Lippen der Bloemen onverdeeld.*

De Bloem is in figuur zeer verschillende, doch het Zaadhuisje byna eveneens, in dit Kruidje, door den zelfden Kruidkenner in de Levant waargenomen, en dus genaamd in navolging van CORDUS, als een Plant die geene Bladeren heeft.

IV. *Squamaria.* Europisch.

(4) Schubwortel *met een zeer eenvoudige Steng en hangende Bloemen, die de Onderlip driedeelig hebben.*

Zeer fraay vindt men dit zonderlinge Kruid, dat men *Onblatt* of *Schuppenwurtz* in Duitschland noemt, by MENTZEL afgebeeld, die aantoont, hoe de Steng gedeeltelyk voor Wortel

(3) *Lathræa* Cor. Labiis indivisis. Anblatum Orientale Flore purpurascente. TOURNF. *Cor.* 48.

(4) *Lathræa* Caule simplicissimo &c. *Fl. Suec.* 518. KRAM. *Austr.* 182. GORT. *Ingr.* 98. OED. *Dan.* 136. Squamaria Rivini & Loniceri. HALL. *Helv.* 611. Anblatum. DOD. *Pempt.* 553. Dentaria major. CAM. *Epit.* 705. CLUS. *Pann.* 452. Anbl. Fl. e rufo candicante. TOURNF. *Cor.* 48. Orobanche Rad. dentatâ major. C. B. *Pin.* 88. MENTZ. *Pug.* T. 3. f. 3.

tel verstrekt en zegt, dat het in Pruisfen en 't Brandenburgse menigvuldig voorkomt onder lommerryke Beukeboomen, eerst als een Kam naar den Grond gekromd, vervolgens tot een Span hoog zig opregtende. Het Stengetje draagt, over de ééne zyde, een Aair van groote rondachtige paarsche Schubben, waar tusschen ruige Kelken, de Bloemen bevattende, die een paarsche Boven- en witte Onderlip hebben. De Wortels zyn wrang en bitter. Het gedestilleerde Water van dit Kruid plagt tegen de Vallende Ziekte in gebruik te zyn.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

SCHWALBEA.

I. *Schwalbea Americana.* Amerikaansche.

Een vierdeelige Kelk, met de bovenste Kwab zeer klein, de onderste zeer groot en uitgerand, onderscheidt dit Geslagt, waar van maar ééne Soort is (1), in Virginie groeijende. Dezelve heeft een enkelde, niet Takkige, opstaande, ruigachtige, vierhoekige Steng, met Lancetvormige ruige, doch niettemin zagte Bladen, uit wier Oxelen de Bloemen voortkomen, die donker-rood zyn, Pypachtig, in twee Lippen verdeeld, waar van de bovenste geheel is en gewelfd, de onderste driedeelig. Zy hebben een ruig-

(1) Schwalbea. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 744. p. 466. *Veg.* XIII. p. 461. GRON. *Virg.* 92. Euphrasia major Mariana &c. PLUK. *Mant.* 73. T. 348. f. 2 ?

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schubzaadige.*

ruigachtigen gestreepten Kelk. In Mey bloeit dit Kruid, welks Vrugtmaaking nog nader onderzoek vereischt.

TOZZIA.

De Kelk is vyftandig, het Zaadhuisje eenhokkig, Klootrond, eenzaadig in dit Geslagt, 't welk ook tot nog toe maar ééne Soort bevat (1), gebynaamd naar de Groeiplaats op de Alpische Bergen in Switzerland, Oostenryk, Italie en de Pyreneen. Daar groeit dit Kruid op vogtige ruuwe plaatsen, Hemelhoog. MICHELIUS heeft 'er een Geslagt van gemaakt, onder den naam van *Tozzia*, naar den geleerden Kruidkenner Pater TOZZI, die alleen deeze Plant in Toskanen hadt gevonden. Anderen hebbenze tot het Oogentroost, Tandwortel, enz. betrokken gehad.

I. *Tozzia Alpina.* Alpische.

Uit een aartig, fyn, als met Muizen-Tandjes geschubden Bol, geeft het een Steng van omtrent een Elle hoogte, Takkig, vierkant, met Blaadjes als van Gamanderlyn, tegenover elkander, uit wier Oxelen Goudkleurige Bloempjes

(1) Tozzia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 745. p. 406. *Veg.* XIII. p. 461. Tozzia Alpina lutea, Alsines folio. MICH. *Gen.* 20. T. 16. Euphrasia lutea Alsinefolia, Radice Squamatâ. C. B. *Pin.* 234. *Prodr.* 111. Dentaria Buguloides, Radice globosâ, Squamulis Myodontoideis, Alpina. MENTZ. *Pug.* T. 9. f. 3, 4. Orobanche Buglossoides. &c. MORIS. III. S. 12. T. 16. Anonyma s. Gregorii, Radice Dentariæ. COL. *Ecphr.* II. p. 49. T. 50.

pjes voortkomen, die byna in vyven egaal verdeeld zyn, doch zodanig, dat twee deelen tot de Boven- drie tot de Onderlip behooren. Hier op volgen kleine rondachtige Zaadhuisjes, in tweeën open splytende en een rondachtig Zaadje bevattende. HALLER zegt, dat de Zaaden Kegelvormig gespitst zyn en donker van Kleur. Hy merkt ook aan, dat MENTZEL den Wortel te rond heeft afgebeeld, alzo dezelve langwerpig is. MORISON niettemin heeft zyne Afbeelding van dien Autheur ontleend.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angio-spermia.*

Zie hier, met hoe veel gemak wy de Vrugten plukken van het Zweet dier onvermoeide Geesten, welke geen gevaar ontzien hebben om de Kruidkunde te verryken. MENTZEL verhaalt, met welk een moeite hy, in de Maand Mey des Jaars 1654, tot ontdekkinge kwam van dit aartige Gewas; op den top van een der hoogste Bergen van Duitschland, hangende als 't ware over 't Steedje Mittenwalde, in 't midden tusschen Inspruk en Munchen, daar de Rivier Iser oirsprong neemt, die sterk afloopende in den Donau valt. Hier begaf hy zig 's middernagts, alleen, uit den Herberg, naar dien Berg, en hadt voorts den geheelen volgenden Dag noodig, om deszelfs Top te beklimmen. Middelerwyl zag hy rondom zig niets, dan de Toppen der nabuurige Alpen met Sneeuw bedekt en springende Damherten of Steengeiten; het Steedje, daar beneden, naauwlyks onderscheiden kunnende, wegens de Wolken, met Donder en Blik-

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadig.*

Blikfem gemengd, die als onder zyne Voeten zweefden. Eindelyk, den Top bereikt hebbende, deedt zig aan hem, tusfchen het gruis van gebroken Steenrotfen, die nog nat waren van de gefmolten Sneeuw, dit Kruid op, 't welk door zyne onverwagte verfchyning, op zulke afgelegene plaatfen, ook andere Kruidleezers verrukt heeft. In Switzerland hebben SCHEUCHZER, HALLER, GAGNEBIN, hetzelve aan de kanten der Yskolken en op Toppen der fteilfte Bergen waargenomen: zo dat het, als 't ware, een Kluizenaar is onder de Planten, die de famenleeving met Menfchen en Dieren, ja zelfs de Warmte fchuwt.

PEDICULARIS. Luiskruid.

In dit Geflagt is de Kelk vyfdeelig, het Zaadhuisje tweehokkig, gefpitst, fcheef, bevattende Zaaden, die een bekleedzel hebben. Voeg hier by de gedaante van de Bloem, die gehelmd is en gelipt, hebbende een Smoelachtige en zeer byzondere figuur. De naam zou daar van af komftig zyn, dat het Vee, weidende op Landen, daar 't zelve veel groeit, Luizig worde. Misfchien hangt zulks van de flegte hoedanigheid, des Voedzels op zulke Landen, af: misfchien is 't een verdigtzel.

Hoe 't zy: het bevat zestien, meest Europifche Soorten; de drie eerften met een Takkige, de volgende met een enkelde Steng.

(1) Luiskruid *met een Takkige Steng; de Kelken gekamd en eeltig gestippeld; de Bloemen scheef gelipt.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

In de Moerassen der Noordelyke deelen van Europa groeit deeze, die op 't uiterlyk aanzien naauwlyks dan in grootte van de volgende verschilt. Men vindtze echter ook in Oostenryk, aan den Ryn en in Switzerland, alwaar zy zelfs niet zeldzaam is, komende aldaar op voggtige Velden en in de Bergvaleijen, niet alleen met roode of paarsche, maar zelfs met witte en met groene Bloemen voor. DODONÉUS zegt, dat men het Fistelkruid, in de Moerassige Streeken van Holland, somtyds grooter dan elders vindt. Dit betrekt HALLER tot deeze Soort, welke, volgens den Heer DE GORTER voorkomt in Gelderland, op de Stads Weide, by Harderwyk. I. *Pedicularis palustris.* Moerassig.

(2) Luiskruid *met een Takkige Steng, langwer-* II. *Sylvatica.* Bosschig.

(1) *Pedicularis* Caule Ramoso Calycibus cristatis calloso-punctatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 746. p. 407. *Veg.* XIII. p. 461. *Mat. Med.* 314. GORT. *Belg.* 170. KRAM. *Austr.* 183. *Fl. Suec.* 505, 551. HALL. *Helv.* 621. Ped. Pratensis rubra elatior. RAJ. *Hist.* 700. Ped. Danica maxima. LOB. *Illustr.* 147. Pedicularis. TAB. *Hist.* p. 499. Ic. bona.

(2) *Pedicularis* Caule Ramoso &c. GORT. *Belg.* 170. *Fl. Suec.* 504, 552. *Fl. Lapp.* 241. KRAM. *Austr.* HALL. *Helv.* 615. GOUAN *Monsp.* 298. *H. Cliff.* 326. R. *Lugdb.* 298. Pedicularis pratensis purpurea. C. B. *Pin.* 163. Fistularia. DOD. *Pempt.* 556. Pedicularis. LOB. *Ic.* 748.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Schuilzaadige.

werpige, hoekige, effene Kelken en de Bloemen Hartvormig gelipt.

Dit komt in Bosſchen, op Hey-Velden en Weidlanden voort, zynde door geheel Europa, als ook in onze Provinciën, vry gemeen. Men noemt het, in 't Hoogduitſch, *Rödel* of *Rödelkraut*, en by ons *Roode* Ratelen, welken naam het van de Geele Ratelen of Haanekammen *, naar wien de Bloem wat gelykt, ſchynt aangenomen te hebben. In 't Franſch wordt het *Pediculaire*, in 't Engelſch *Louſewort*, en in 't Hoogduitſch ook wel *Lauſekraut*, dat is Luiskruid, geheten. Hier van heeft het Geſlagt den naam.

* zie bladz. 450.

Het heeft een laage leggende Steng met uitgebreide Takjes, groeijende zelden een Voet hoog. Kleine Vinblaadjes, ſyn ingeſneeden, komen zo uit den Wortel als uit de Takken voort, en maaken dat het eerst opſchietende Kruid wel naar Varen gelyke. Het heeft lange, ſmalle, bleek paarſchachtige Bloemen, met een vyfdeeligen Kelk, waar van het onderſte Tandje klein, de overigen gekamd zyn. Het Zaadhuisje is ſnuitig, ſcheef gaapende, en bevat Eyronde Zaaden.

Men heeft dit Kruid weleer voor ſamentrekkende, en uitwendig tot Geneezing van Wonden en vuile Zweeren dienſtig, aangezien; waar van het den naam van *Fiſtelkruid* zoude bekomen hebben. De voorgaande Soort is nog in ſommige Apotheeken bekend. Het heeft, gelyk de mee-

meeſten van dit Geſlagt, een onaangenaame ſcherpheid. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

(3) Luiskruid *met een neergeboogene byna Takkige Steng; de Helm der Bloemen met een ſpitſe Snuit; de Kelken gekamd en eenigermaate ruig.* III. *Pedicularis Roſtrata.* Snuitig.

De Snuitige Bloemen, paarſch van Kleur, onderſcheiden deeze Soort, een klein Plantje, op de Switzerſche en Ooſtenrykſe Alpen groeijende en meest op den Grond neerleggende.

(4) Luiskruid *met een enkelde Steng, drievoudig gekranste geſlooten Bloemen, gekamde Kelken en regelmaatige Zaadhuisjes.* IV. *Sceptrum Carolinum* Scepterig.

Deeze, die in de Noordelyke deelen van Europa, op vogtige Veengronden, in Bosſchen en elders groeit, is zeer fraay door eene regtopſtaande Steng van drie Voeten hoogte, meest ongebladerd, doch ſomtyds ook geheel gebladerd, uitloopende in een Aair van Kransjes, wel-

(3) *Pedicularis* Caule declinato ſubramoſo &c. KRAM. *Auſtr.* 183. N. 3. Ped. Caulibus reflexis, Spicâ laxâ purpureâ. SEG. *Ver.* III. p. 125. Ped. Alpina Foliis alternis. HALL. *Helv.* 621. T. 16. f. 1. Ped. Alpina Filicis folio minor. C. B. *Pin.* 163.

(4) *Pedicularis* Caule ſimplici, Flor. terno - Verticillatis &c. *Fl. Suec.* 506. OED. *Dan.* 26. Ped. Caps. ſubrot. regularibus. R. *Lugdb.* 299. Ped. Alpina Folio Ceterach. HELW. *Flor.* 39. T. 39. Sceptrum Carolinum. RUDB. *It.* I. T. 1. *Fl. Lapp.* 243. T. 4. f. 4. *H. Cliff.* 326.

IV. Afdeel XV. Hoofdstuk. *Schuilzaadige.*

welke ieder uit drie, vier of vyf Bloemen bestaan, gelyk als in de Lupinen. Zy zyn gehelmd, met een kleine Onderlip en geel, meest geslooten, doch aan den Mond Bloedkleurig. De Bladen zyn, byna als die van 't Zilverblad-Kruid, Vindeelig en gekarteld. Het Zaadhuisje is rond, met een Puntje, en bevat Zaadjes, die in een rimpelig Vliesje zyn beslooten. De vermaarde RUDBECK, dit Gewas op zyn Laplandschen Reistogt ontdekt hebbende, gaf 'er, ter eere van KAREL den XII., Koning van Sweeden, den naam van *Karels Scepter* aan. Het is sedert in de Hoven van ons Wereldsdeel voortgeplant.

V. *Pedicularis verticillata.* Gekranst.

(5) Luiskruid *met een enkelde Steng en viervoudige Bladen.*

Deeze is gemeener dan anderen op de Switzersche Alpen, en komt ook voor op die van Oostenryk, in Languedok en Provence. Het is een Kruidje van naauwlyks een Span hoog, dat dergelyke Blaadjes als de voorgaande maar gekranst aan de Stengetjes heeft, die gekroond zyn met fraaije paarsche Bloemen, welke witte Kelken hebben.

(6)

(5) *Pedicularis* Caule simplici, Fol. quaternis. KRAM. *Austr.* 183. N. 4. Ped. Alp. Fl. purp. spicatis, Fol. pinn. verticillatis HALL. *Helv.* 623. T. 17. f. 1. Filipendula montana altera. C. B. *Pin.* 163.

(6) Luiskruid *met een enkelde Steng en Lancetvormige Zaagtandige gekartelde Bladen; de Bloemen 't onderste boven.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

In Siberie komt deeze voor, die de Steng een Voet hoog heeft; de Bladen onverdeeld, diep Zaagtandig, overhoeks geplaatst. De Bloemen, in de bovenste Oxelen ongesteeld, zyn hoog paarsch van Kleur, en leggen als agterover, met een Haakige samengedrukte Helm en de andere Lip groot en rond: zo dat zy veel gelyken naar de Vlinderbloemen. VI. *Pedicularis resupinata.* Omgekeerd.

(7) Luiskruid *met een enkelde Steng, Vindeelige Zaagtandige Bladen, een gebladerde Aair, gekleurde Kelken en stompe Bloemen.* VII. *Recutita.* Besneeden.

(8) Luiskruid *met een enkelde Steng; de Helm der Bloemen ruig gerand.* VIII. *Tristis.* Droevig.

(9) Luiskruid *met een enkelde Steng; de Bladen gevind en agterwaards Schubswyze.* IX. *Flammea.* Vlammig.

(10)

(6) *Pedicularis* Caule simplici Fol. Lanc. serr. cren. Flor. resupinatis.

(7) *Pedicularis* Caule simpl. Stam. &c. Ped. Alpina Fol. alt. pinnatis. HALL. *Helv.* 623. T. 16. f. 2.

(8) *Pedicularis* Caule simpl. Coroll. Gal. &c.

(9) *Pedicularis* Caule simpl. Fol. pinnatis retro-imbricatis. *Fl. Lapp.* 244. T. 11. f. 2. *Fl. Suec.* 509, 556. HALL. *Helv.* 622. Ped. Alpina folio Ceterach. C. B. *Pin.* 163.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

X. *Pedicularis hirsuta.* Ruig.

(10) Luiskruid *met een enkelde Steng, en Tandswys' gevinde Liniaale Bladen; de Kelken ruig.*

XI. *Incarnata.* Bleekrood.

(11) Luiskruid *met een enkelde Steng, gevinde Zaagtandige Bladen: de Kelken gerond en glad; de Bloemen met eene Haakig spitse Helm.*

XII. *Lapponica.* Laplandsch.

(12) Luiskruid *met een enkelde Steng, Vindeelige Zaagtandige Bladen en tweedeelige stompe Kelken.*

Ver de meeste Soorten van dit Geslagt zyn Planten, die zig niet vertoonen dan aan onvermoeide Geesten, welken het niet verdriet hun Lighaam, tot verryking der Kruidkunde, af te martelen en zig in Levensgevaar te stellen, door 't beklimmen der Hemelhooge Bergruggen van ons Wereldsdeel. Dit blykt in 't byzonder aan deeze zes, waar van N. 7 nergens gevonden is, dan by de Ysklomp, uit welke de Rhone ontspringt, zo HALLER meldt: N. 8 en 11 in Siberie: N. 10 en 12 alleenlyk op de Laplandsche en N. 9 zo wel op deeze als op de Switzersche Alpen. Op die van Piemont, nogthans,

(10) *Pedicularis* Caule simpl. Fol. dentato-pinnatis &c. *Fl. Lapp.* 245. T. 4. f. 3. OED. *Dan.* T. 30?

(11) *Pedicularis* Caule simpl. Fol. pinnatis serratis &c. Ped. Fol. alternis &c. ALL. *Pedem.* 54. T. 12. f. 2?

(12) *Pedicularis* Caule simpl. Fol. pinnatifidis &c. OED. *Dan.* T. 12. *Fl. Lapp.* 242. T. 4. f. 1. *Fl. Suec.* 507, 554. *H. Cliff.* 326. R. *Lugdb.* 299.

thans, is een dergelyke als het Bleekroode aan den Heer ALLION voorgekomen, met de Kelken ruig en fpitfer. Ook valt de laatfte in Deenemarken en Sweeden; zynde in onze Kruidhoven bekend. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Het onderfcheid van deeze Soorten moet blyken uit de bepaalingen. De Bladen zyn meestal Vindeelig of gevind, gelyk in dit Geflagt algemeen is: de Bloemen gehelmd. De zevende Soort heeft dezelven paarfch of donker-rood, zo wel als de negende, maar in de agtfte zyn dezelven geel: in de tiende en elfde bleekrood, Vleefchkleurig of incarnaat. De twaalfde, wederom, heeft de Bloemen geel. Deeze is zeer gemeen op de Laplandfche Gebergten.

(13) Luiskruid *met een enkelde Steng, een gebladerde Aair: de Bloemen een fpitfe uitgerande Helm hebbende en vyftandige Kelken.* XIII. *Pedicularis Comofa.* Getropt.

Op de hooge Gebergten, in Piemont, is deeze door den Heer ALLION gevonden, die de Bloemen bleek geel heeft.

(14) Luiskruid *met een enkelde Steng, een gebladerde Aair: de Bloemen een zeer ftompe* XIV. *Foliofa.* Gebladerd.

(13) *Pedicularis* Caule fimpl. Spicâ foliosâ &c. Ped. foliis pinnatis, Cal. non criftatis &c. ALLION *Pedem.* 50. T. 12. f. 1.

(14) *Pedicularis* Caule fimpl. Sp. foliofâ &c. JACQ. *Vind.* 250. Ped. Fol. alt. Pinnis pinnatis &c. HALL. *Helv.* 623. T. 17. f. 2. Ped. Alp. Filicis folio major. C. B. *Pin.* 163.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *pe onverdeelde Helm hebbende en vyftandige Kelken.*

Schuilzaadig. Zeer duidelyk vindt men de Afbeelding van deeze, met overhoekse Bladen, welke als die van Varen de Vinnetjes gevind hebben, en lange uitsteekende Blaadjes aan de Bloem-Aair, by den Heer HALLER, gelyk zy ook op de Oostenrykse Bergen by Weenen, door den Heer JACQUIN, zo wel als op die van Switzerland door SCHEUCHZER, is waargenomen. De Steng valt een' Voet en hooger: de Kelken zyn ruig en ongelyk verdeeld; de Bloemen als in de voorgaande gekleurd.

XV. *Pedicularis Canadensis.* Kanadaasch. (15) Luiskruid *met een enkelde Steng, een iets of wat gebladerde Aair, de Helm der Bloemen Borstelig tweetandig; de Kelken nederwaards geknot.*

In Noord-Amerika vondt de Heer KALM dit aartig Plantje, dat de Steng maar een Span hoog hadt, met overhoekse Vindeelige, ingesneedene, gekartelde, stompe, effene Bladen; en aan 't end een Eyrond Aairtje van ruige Kelkjes met witte Bloempjes en daar tusschen kleine Bladertjes.

(16)

(15) *Pedicularis* Caule simplici, Spicâ subfoliosâ, Corollis Galeâ setaceo-bidentatis, Calycibus deorsum truncatis. *Mant.* 86.

(16) Luiskruid *met een enkelde Steng, gekamde Kelken en Bloemen die de Helm met een Haakige Snuit hebben.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. XVI. *Pedicularis Tuberosa.* Knobbelig.

De Afbeelding, welke CLUSIUS gegeven heeft van dit Kruid, op de Alpen van Oostenryk en Provence groeijende, is zeer sober, gelyk uit de fraaije Afbeelding van den Heer HALLER blykt. DODONÆUS en LOBEL hadden dezelve overgenomen onder den naam van *Berg-Filipendula*, om dat de Wortels byna gelyk die der Affodillen, knobbelig, dik en Houtig, aan den Stoel hangen. De Bladen breiden zig, byna gelyk in dat Kruid, langs den Grond uit en zyn zeer fraay gevind, met diep ingesneeden Vinblaadjes, somtyds als die van 't Millefolium. Uit het midden spruit een naakte, onverdeelde Steng, van minder dan een Voet hoogte, die op 't end een dikke Aair draagt van bleek geele Bloemen, welke, gelykerwys in de derde Soort, aartig gesnuit zyn.

Aanmerkelyk is 't, dat men geene Soorten van

(16) *Pedicularis* Caule simplici, Calycibus cristatis &c. Pedicularis Alpina lutea. SEG. *Veron.* III. p. 126. Ped. Alpina Fol. alternis pinnatis &c. HALL. *Helv.* 620. T. 15. GOUAN *Monsp.* 298. GER. *Prov.* 282. Ped. Alp. Asphodeli radice Flore purpurascente. TOURNF. *Inst.* 173. Filipendula mont. Flore Pediculariæ. C. B. *Pin.* 163. Alectorolophus montana Fl. luteo. BARR. *Ic.* 469. BOCC. *Mus.* 315. T. 8. Alect. primus. CLUS. *Pann.* 708. Filipendula montana. DOD. *Pempt.* 56. Oenanthe s. Filipendula. LOB. *Ic.* 730.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

van dit Geslagt, noch in Oost-, noch in Westindie, noch ook aan de Kaap der Goede Hope of ergens anders in Afrika of Arabie, of in eenige andere heete Landen des Aardbodems, heeft aangetroffen: zo dat hetzelve een Vyand schynt te zyn, zelfs van gemaatigd warme Lugtstreeken, houdende zig op in de Valeijen der koudste Bergtoppen, aan de kanten van Ysklompen, ja in de Sneeuw. De figuur der Bloemen, zou men eenigszins mogen denken, of dienen kon, om de tedere deelen der Vrugtmaaking, in die Groeiplaatsen, voor de geweldige aandoeningen der Koude te beschutten. Want zy hebben een Helm, die, in 't algemeen gesproken, de Meeldraadjes en den Stamper dekt: ja zyn in sommigen byna of geheel geslooten, leverende niettemin ryp Zaad uit: maar het eind-Oogmerk der Scheppinge is niet te doorgronden.

GERARDIA.

De Kelk is vyfdeelig; de Bloem heeft twee Lippen, waar van de onderste driedeelig met uitgerande Kwabben, de middelste Kwab in tweeën gedeeld: het Zaadhuisje tweehokkig en gaapende in dit Geslagt, dat, zo de Hoogleeraar J. BURMANNUS meldt, door Pater PLUMIER benoemd is naar eenen GERARDUS, door wien, nu bykans tweehonderd Jaar geleeden, in 't Engelsch een Historie der Planten uitgegeven werdt. Deeze naam kan thans, met meer

regt,

regt, tot vereering ſtrekken van den vermaarden Doktor GERARD, die kortlings de Planten van Provence regelmaatig heeft beſchreeven. Het bevat de zes volgende uitheemſche Soorten. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(1) Gerardia *met byna Eyronde, Wollige, uitgegulpte Bladen, van langte als de Bloemſteelen.* I. *Gerardia tuberoſa.* Knobbelige.

(2) Gerardia *met Liniaale Vindeelige Bladen en eene byna Takkige Steng.* II. *Delphinifolia.* Ridderſpoorbladige.

Van deeze beide Soorten groeit de eerſte in de heetſte deelen van Zuid-Amerika, de andere in Oostindie. Van de eerſte, dat een zeer laag Plantje is, zonder Steng, met Bladen als van Senegroen en Wortels als der Affodillen, zyn de Vrugtmaakende deelen nog niet zeer duidelyk bekend. De laatſte heeft een opſtaand Stengetje van een Voet hoogte, met eenige Takjes, gepaarde Liniaale gevinde gladde Bladen, en Bloemen in de Oxelen aan den Top van de Steng, over éene zyde, zeer kort geſteeld. De Kelk is Pypachtig, met vyf ſmalle Tandjes van de

(1) *Gerardia* Fol. ſubovatis tomentoſis repandis longitudine Caulis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 747. p. 408. *Veg.* XIII. p. 462. Gerardia humilis Bugulæ foliis, Asphodeli radice. PLUM. *Gen.* 31. *Ic.* 75. f. 2.

(2) *Gerardia* Fol. Linearibus pinnatifidis, Caule ſubramoſo. *Am. Acad.* IV. p. 318.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

de zelfde langte: de Bloem langwerpig, gaapende, in vyven gedeeld met de twee bovenste Kwabben korter dan de anderen en vier Meeldraadjes, met dubbelde Meelknopjes. Dit is een Jaarlykſch Plantje.

III. *Gerardia purpurea.* Paarſche.

(3) Gerardia *met Liniaale Bladen.*

Deeze Soort, die, zo wel als de volgende, haare Groeiplaats in Virginie en Kanada heeft, is een Kruid met Draadachtige Stengen van een Voet langte en zeer ſmalle Bladen. De Bloemen komen aan 't zelve ongeſteeld of met lange Steeltjes voor, zynde van Kleur hoog paarſch, doch in figuur zeer verſchillende. Men vindtze Raderachtig, Klokvormig, als Pypjes of als Vingerhoeden: zo dat daar op geen ſtaat te maaken zy. De Zaadhuisjes zyn rond.

IV. *Flava.* Geele.

(4) Gerardia *met Lancetvormige Vinswys' getande Bladen en eene geheel enkelde Steng.*

Niet alleen de Kleur der Bloemen, maar ook het Loof verſchilt in deeze, dat ſomtyds naar de Bladen der Groen-Eiken gelykt. Zy heeft taaije

(3) *Gerardia* Foliis Linearibus. Digitalis Fol. Linearibus Floribus remotis. GRON. *Virg.* 193. Digitalis Virg. rubra, Folio et facie Antirrhini vulgaris. PLUK. *Mant.* 65. T. 388. f. 1.

(4) *Gerardia* Fol. Lanceolatis pinnato-dentatis, Caule ſimpliciſſimo. GRON. *Virg.* 94. Digitalis lutea elatior Jaceæ nigræ foliis. PLUK. *Mant.* 64. T. 389. f. 3. Digitalis procerior Floridana. PLUK. *Alm.* 71. T. 389. f. 1.

taaije Stengetjes van een Voet of hooger en groote fraaije geele Bloemen, die aan den Mond in vyven gedeeld zyn, met ronde Slippen. De Zaadhuisjes zyn als die van 't Vingerhoedkruid. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(5) Gerardia *met langwerpige dubbeld Zaagtandige Bladen, de Steng gepluimd, de Kelken gekarteld.* V. *Gerardia Pedicularia.* Luiskruidige.

De zelfde Groeiplaats heeft deeze, die naar 't Luiskruid gelykt, wordende ook door 't droogen zwart. Zy is Heesterachtig en heeft groote geele gepypte Bloemen, aan den rand in vyven gedeeld, met den Reuk van geele Violieren.

(6) Gerardia *met Eyronde Zaagtandige Bladen en Liniaale stekelige Blikjes.* VI. *Glutinosa.* Lymerige.

In China heeft de Heer OSBECK deeze waargenomen, welke hy afbeeldt. Het is een Kruidje met een opgeregt rond Stengetje en korte Takjes, de Bladen gepaard, gesteeld, Eyrond, spits hebbende, breeder dan een Duim, met enkelde end-Trosjes van zeer kort gesteelde Bloemen, met de Kelken in vyven gedeeld, Lymerig ruig, zo wel als de Draadachtige Blikjes.

CHE-

(5) *Gerardia* Fol. oblongis duplicato-serratis &c. GRON. *Virg.* 94. Digitalis Verbesinæ foliis. PLUK. *Mant.* 64. Dig. Mariana Filipendulæ folio. RAJ. *Suppl.* 397.

(6) *Gerardia* Fol. ovatis serratis, Bracteis Linearibus hispidis. OSB. *It.* T. 9.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

CHELONE. Schildbloem.

Dit Geslagt heeft de Bloem Grynsachtig, opgeblazen, geslooten en zodanig gefatsoeneerd, dat de Bovenlip zig als het Schild van een Schildpad vertoont. Hierom gaf TOURNEFORT aan de eerste Soort den Griekschen naam *Chelone*, die een Schildpad betekent, en noemtze zelfs, in 't Fransch, *la Tortue.* Zonderling is 't, dat LINNÆUS deezen vreemde naam, tegen zyn eigen Stelling, behouden heeft (*). Ik noem het Geslagt liever *Schildbloem.*

De Kenmerken zyn verder één vyfdeelige Kelk: het beginzel van een vyfde Meeldraadje tusschen de bovensten en een tweehokkig Zaadhuisje. Het bevat de vier volgende Noord-Amerikaansche Soorten.

I. *Chelone glabra.* Gladbladig.

(1) Schildbloem *met gesteelde Lancetvormige Zaagtandige Bladen, de bovensten gepaard.*

Dit is de gedagte van TOURNEFORT, uit Acadia of Nieuw Schotland overgebragt door den Heer DIERVILLE en naderhand in de Europische Tuinen aangekweekt. Sommigen mer-

(*) Vide *Philos. Bot.* §. 230. Waarom dit minder verworpen dan *Elephas* of *Onagra*, enz.

(1) *Chelone* Fol. petiolatis Lanceolatis serratis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 748. p. 408. *Veg.* XIII. p. 463. *H. Cliff.* 493. R. *Lugdb.* 293. FABR. *Helmstad.* 211. GRON. *Virg.* 70, 93. Chelone Acadiensis flore albo. TOURNF. *Mem.* de 1706. p. 106. T. 3.

merken aan, dat de Kelk uit agt Blaadjes bestaat, doch eigentlyk heeft het een vyfdeeligen Kelk in een driebladigen begreepen. De Bloem is wit, eenbladig, van figuur als gezegd is; gelyk menze door EHRET zeer fraay vindt afgebeeld. Zonderling is dezelve, niet alleen door de gezegde figuur, maar ook doordien de Meelknopjes zig vereenigd bevinden, de Meeldraadjes van elkander afgezonderd en het vyfde zig Bladerig uitstrekt, zonder Meelknopje. In Virginie bloeit zy op Moerassige plaatsen en in Wateren, in de Herfst, zo CLAYTON aantekent. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(2) Schildbloem *met gesteelde Lancetvormige Zaagtandige gepaarde Bladen.* II. *Chelone obliqua.* Scheef.

Zo weinig verschilt deeze van de voorgaande. Dat Gewas, naamelyk, 't welk door den Heer LINNÆUS als eene Verscheidenheid is voorgesteld, met Roozekleurige Bloemen, heeft de kundige MILLER als een byzondere Soort in Plaat vertoond en beschreeven. 't Zou het Vingerhoedkruid van Maryland zyn, met Zaagtandige styve smallere Bladen en driekantig Zaad als Boekweit van PLUKENET, of dat met Persikbladen van PETIVER, 't welk door JOSSELYN, in de Zeldzaamheden van Nieuw Engeland, genoemd was *Kolobrietjes-Boom.* (3)

(2) *Chelone* Fol. petiolatis Lanceolatis &c. Chelone Fol. speciosis pulcherrimis, Colore Rosæ Damascenæ. MILL. *Ic.* 62. T. 93. Digitalis Mariana &c. PLUK. *Mant.* 64. T. 348. f. 3. TREW. *Ehret.* T. 83.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

III. *Chelone hirsuta.* Ruig.

(3) Schildbloem *met de Steng en Bladen ruig.*

Deeze, die de Bladen spits, donker groen gepaard heeft en stinkende; de Bloemen bleek blaauw doorschynende, zou, volgens den Ridder, een enkele Verscheidenheid kunnen zyn van de volgende Soort. De Heer JUSSIEU heeft 'er een vyfde Meeldraadje, zeer lang, met een zeer ruighaairig Meelknopje, in waargenomen.

IV. *Pentastemon.* Vyfdraadig.

(4) Schildbloem *met omvattende Bladen en eene gegaffelde Pluim.*

De Groeiplaats van deeze is, zo wel als die der voorgaanden, in Virginie, of ook in Nieuw Engeland, van waar een Plant, naar 't Vingerhoedkruid gelykende, met witte Bloemen, die zig als een Honden-Smoel vertoonen, door PLUKENET was bekomen. De Bloemen zyn echter paarschachtig in deeze Soort, die het *Doorbladige gladde Vingerhoedkruid*, van MORISON in Plaat gebragt, zou kunnen zyn, zo de Ridder zig verbeeldt; doch de Bloemen zyn geheel anders, en komen nader aan die van het *Rui-*

(3) *Chelone* Caule Foliisque hirsutis. GRON. *Virg.* 93. Digitalis Virginiana Panacis Colonii foliis &c. PLUK. *Mant.* 64. Digitalis Flore pallido transparente. BAN. *Virg.* 1928.

(4) *Chelone* Fol. amplexicaulibus Paniculâ dichotomâ. *Mant.* 415. Cynorynchium Nov-Anglicanum Digitali accedens herba. PLUK. *Mant.* 62. Dig. perfoliata glabra. MORIS. *Hist.* II. p. 479. S. 5. T. 8. f. 6. Dracocephalus hirsutus &c. MORIS. *Hist.* III. p. 407. S. 11. T. 21. f. 3.

Ruige Draakskop, van dien zelfden Autheur, met breede ruige Wederik-Bladen. In deeze Soort gaapen zy, en hebben een uitgespannen Keel, gelyk in het Draakskop-Kruid, de Bovenlip kort en in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld. Behalve de vier, die korter dan de Gaaping zyn, komt een vyfde Meeldraadje, gelyk in de andere voor, dat geen Knopje heeft, maar zig aan 't end verbreedt, en aldaar gebaard is, leggende op de Onderlip der Bloem. De Steng is rond en ruigachtig en deeze Planten schynen in hoogte veel naar 't Vingerhoedkruid te gelyken. Daar zyn, van dit Geslagt, geenen in Oost- of Westindie, in Europa of Afrika, noch elders dan in Noord-Amerika, zo veel my bekend is, waargenomen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angiospermia.*

GESNERIA.

Naar die beroemde Mannen, in de Kruidkunde niet minder dan in de Dierenkunde onder den naam van GESNERUS bekend, voert dit Geslagt den tytel. Het heeft een vyfdeeligen Kelk op het Vrugtbeginzel zittende; eene om en wederom gekromde Bloem, en het Zaadhuisje, daar onder groeijende, is tweehokkig.

Van dit Geslagt komen geen Soorten voor, dan uit de Westindiën of Zuid-Amerika. Het bevat de drie volgende.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

I. *Gesneria humilis.* Laage.

(1) Gesneria *met Lancetvormige Zaagtandige ongesteelde Bladen, de Bloemsteelen Takkig veelbloemig.*

II. *Acaulis.* Ongestengde.

(2) Gesneria *met Lancetvormig - Eyronde Zaagtandige byna gesteelde, aan 't end getropte Bladen, de Bloemsteelen driebloemig, korter dan het Blad.*

III. *Tomentosa.* Wollige.

(3) Gesneria *met Eyrond - Lancetvormige gekartelde ruige Bladen, de Bloemsteelen zydelings, zeer lang en Tuildraagende.*

Het verschil deezer Soorten blykt nagenoeg uit de bepaalingen en bynaamen. De eerste is gestengd; de tweede heeft de Takken als tegen de Rotsen aangedrukt, met aan 't end getropte Bladen: van de derde, welke den Heer JACQUIN aan de Zeekusten des Eilands Kuba voorkwam, getuigt hy, dat het een Heesterige Plant is, met opstaande Stengen van twee, drie

(1) *Gesneria* Fol. Lanceolatis serratis sessilibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 749. p. 409. *Veg.* XIII. p. 463. Gesneria humilis Fl. flavescente. PLUM. *Gen.* 27. *Ic.* 133. f. 2. Digitalis folio oblongo serrato. SLOAN. *Jam.* 60. *Hist.* I. p. 162. T. 104. f. 2.

(2) *Gesneria* Fol. Lanceolato-ovatis serratis &c. *Am. Acad.* V. p. 400. Gesneria Rupestris indivisa &c. BROWN. *Jam.* 262. Rapunculo affinis anomala Vasculifera &c. SLOAN. uts. T. 102. f. 1.

(3) *Gesneria* Fol. ovato-Lanceolatis crenatis &c. *H. Cliff.* 318. JACQ. *Amer.* 179. Gesneria erecta Fol. Lanc. rug. hirsutis &c. BROWN. *Jam.* 261. Gesneria amplo Digitalis folio tomentoso. PLUM. *Gen.* 27. *Ic.* 134.

drie of vier Voeten hoogte, die rond zyn, zelden Takkig, broosch, verscheidene uit een zelfden Wortel. De Bladen zyn op de Rug Wollig, van boven ruuw, geaderd, Lymerig en stinkende, vyf Duimen lang. Uit de Oxelen komen gemeene Bloemsteelen voort, van ongevaar een half Voet, aan 't end een Tuil draagende van tien Bloemen, die Lymerig, stinkende, niet fraay, van buiten vuil groen, van binnen paarschachtig zyn. Het is een Eyronde Pyp, die aan 't end zig Trechterachtig uitbreidt, in vyven gedeeld, met stompe Slippen, waar van de twee bovensten hol en opstaande, de drie ondersten vlak zyn. Van de Meeldraadjes zyn twee langer, twee korter: het Zaadhuisje was platrondachtig, met den Kelk gekroond, en bevatte een menigte Zaadjes, zo fyn als Zaagzel. Meest vondt hy dit Gewas met zyne Wortelen in de Spleeten der Rotsen ingeboord. Die van PLUMIER hadt de Bladen breeder en kon derhalve een Verscheidenheid van deeze zyn.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

ANTIRRHINUM. Leeuwebek.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, behalve den vyfbladigen Kelk, eene Bloem, welke meer of min de figuur van een Leeuwen-Smoel of altoos iets Bekkigs heeft, en in de meeste Soorten een nederwaards uitsteekende Spoor, die voor Honigbakje verstrekt: als ook een tweehokkig Zaadhuisje.

De figuur der Bloem onderscheidt dan voor-

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

naamelyk dit Geslagt, in het welke, behalve de gewoone zo genaamde Leeuwebekken, ook het Vlaschkruid is begreepen. Dus komen 'er menigvuldige Soorten van voor, die thans op de volgende manier in Rangen zyn onderscheiden.

A. Gespoorde met hoekige Bladen.

I. *Antirrhinum Cymbalaria.* Klyfbladig.

(1) Leeuwebek *met Hartvormige vyfkwabbige Bladen overhoeks, en hangende Stengen.*

Dat LINNÆUS van deeze Soort de Groeiplaats alleen stelt op Rotsen, en aan oude Muuren, te Basel, Parys en Haarlem, is te verwonderen en zeer gebrekkelyk: want men vindtze niet alleen in onze Nederlanden aan de Muuren of Vesten van Delft, Utrecht en verscheide andere Steden; maar zy kwam den Heer HALLER, in Switzerland, te Zug zeer menigvuldig voor, en RAY merkt aan, dat niets gemeener is op vogtige Wanden, Puinhoopen en Steenen, in Italie: gelyk zy ook op oude Muuren te Marseille en wie weet op hoe veel andere plaatsen, groeit. Te Venetie, Padua en in de nabygelegen Dorpen, hangt overal aan de Wegen en Wanden van de Huizen, gelyk Veil of

(1) *Antirrhinum* Fol. Cordatis quinquelobis alternis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 750. p. 410. *Veg.* XIII. p. 464. *H. Cliff.* 323. *Ups.* 175. R. *Lugdb.* 295. N. 4. GOUAN *Monsp.* 299. HALL. *Helv.* 613. GORT. *Belg.* 176. &c. Cymbalaria Italica Folio Hederæ. LOB. *Ic.* 615. Cymbalaria, C. B. *Pin.* 306. CAM. *Epit.* 860.

of Muur, dit Kruid, zegt LOBEL. De Ridder hadt derhalve behooren te zeggen, dat de Groeiplaats is aan Rotsen en vogtige oude Muuren, van veele Steden in Europa, inzonderheid in de Zuidelyke deelen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Het wordt *Cymbalaria* genoemd, zo men wil, naar de Cymbels, een soort van Speeltuig der Ouden, en mooglyk komt zulks van de figuur der Bladen her, die zo rondachtig zyn, dat men het voor een Soort van Navelkruid gehouden en in plaats van dien in de Popeljoen-Zalf gebruikt zou hebben. Eigentlyk gelyken de Bladen meest naar die van Klyf. Het hangt met zyne Rankjes nederwaards, hebbende zeer lange Blad- en Bloemsteelen en de Bloempjes ten deele geel, ten deele paarsch van Kleur, met een kromme Spoor.

(2) Leeuwebek *met Niervormige zeer Haairige Bladen overhoeks, en hangende Stengen.* II. *Antirrhinum Pilosum.* Gehaaird.

Deeze, uit de Alpen afkomstig, en door den Heer JACQUIN naar een gedroogd Exemplaartje in Afbeelding gebragt, is, zo wel door de figuur van 't Blad als door de Haairigheid, genoegzaam verschillende, om eene byzondere Soort uit te maaken. Men kanze, derhalve, *Haairig Cymbelkruid* noemen.

(3)

(2) *Antirrhinum* Fol. Reniformibus Pilosissimis alternis. *Mant.* 249. JACQ. *Obs.* II. p. 28. T. 48. Linaria Hederæ folio villoso s. Cymbalaria Alpina. TOURNF. *Inst.* 169.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. III. *Antirrhinum Elatine.* Piekbladig. IV. *Spurium.* Onecht. V. *Cirrhosum.* Geklaauwierd. VI. *Ægyptiacum.* Egyptisch.

(3) Leeuwebek *met Piekvormige overhoekse Bladen en leggende Stengen.*

(4) Leeuwebek *met Eyronde Bladen overhoeks en leggende Stengen.*

(5) Leeuwebek *met Piekvormige Bladen overhoeks, uitgebreide Stengen en de Bladsteeltjes doorgaans Klaauwierachtig.*

(6) Leeuwebek *met Piekvormige Bladen overhoeks, een regtopstaande zeer Takkige Steng en styfachtige Bloemsteelen.*

Deeze vier maaken als Verscheidenheden uit, van een Kruid, dat men houdt voor het *Elatine* der Grieken. De twee eersten komen op de Akkers in Duitschland, Engeland, Vrankryk en Italie voor, zo de Ridder aantekent, wordende de eerste, die de Blaadjes Fluweelachtig gehaaird heeft, in 't Fransch genaamd *la Velvote*

(3) *Antirrhinum* Fol. Hastatis alternis, Caul. proc. OED. *Dan.* 426. GOUAN *Monsp.* 299. GER. *Prov.* 292. *H. Cliff.* 323. R. *Lugdb.* 295. N. 5. GRON. *Virg.* 68. Elatine folio acuminato fl. luteo & fl. cœruleo. C. B. *Pin.* 253. Elatine. CAM. *Epit.* 754. Linaria Seg. Nummulariæ folio &c. TOURNF. *Inst.* 169.

(4) *Ant.* Fol. ovatis alternis &c. GORT. *Belg.* 177. GOUAN *Monsp.* 300. GER. *Prov.* 292. R. *Lugdb.* 295. N. 6. Elatine Folio subrotundo. C. B. *Pin.* 253. Veronica fœmina. DOD. *Pempt.* 42.

(5) *Ant.* Fol. hastatis alternis &c. *Mant.* 242. JACQ. *Hort.* T. 82. Linaria. TILL. *Pis.* T. 32. f. 2.

(6) *Ant.* Fol. hastatis alternis &c. Linaria Memph. pumila &c. LIPP.

te, ook aan de Kaap gevonden. De tweede groeit in Bouwlanden by Utrecht, Haarlem, als ook in Gelderland en elders. Het zyn Kruidjes met leggende Ranken, die de Bladen veel naar 't Loof der Klimmende Boekweit gelykende hebben, inzonderheid de twee laatsten, wier Groeiplaats is in Egypte, hebbende opstaande Stengetjes en blaauwachtig paarsche Bloempjes. FORSKAOHL vondt 'er twee Soorten, van deeze verschillende. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

B. Gespoorde met gepaarde Bladen.

(7) Leeuwebek *met drievoudige Eyronde Bladen.* VII. *Antirrhinum triphyllum.* Driebladig.

(8) Leeuwebek *met viervoudige Lancetvormige Bladen, een opgeregte Takkige Steng en gesteelde Bloemen.* VIII. *Triornithophorum.* Drievogelbloemig.

(9) Leeuwebek *met viervoudige Liniaale Bladen en een opgeregte geairde Steng.* IX. *Purpureum.* Paarsch.

(10) Leeuwebek *met Liniaale getropte Bladen,* X. *Repens.* Kruipend.

(7) *Antirrhinum* Fol. ternis ovatis. R. *Lugdb.* 295. N. 9. GOUAN *Monsp.* 300. Linaria triphylla minor lutea, item coerulea. C. B. *Pin.* 212. Linaria Hispanica. CLUS. *Hist.* I. p. 320. Linaria Valentina. LOB. *Ic.* 408.

(8) *Ant.* Fol. quatern. Lanceolatis &c. R. *Lugdb.* 296. N. 10. Linaria Amer. maxima purp. Flor. HERM. *Lugdb.* T. 377.

(9) *Ant.* Fol. quatern. Linearibus. *Mant.* 416. R. *Lugdb.* 296. N. 14. Linaria purpurea magna. J. B. *Hist.* III. p. 460. Lin. alt. purpurea. DOD. *Pempt.* 183.

(10) *Ant.* Fol. Linearibus confertis. R. *Lugdb.* 296. N. 15. Lin. angustifolia Flore cinereo striato. DILL. *Elth.* 198. T. 163. f. 197.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

den, de onderſten viervoudig, de Kelken met het Zaadhuisje gelyk.

XI. *Antirrhinum Monſpeſſulanum.* Montpelliers.

(11) Leeuwebek *met Liniaale getropte Bladen, een glanzige gepluimde Steng en geaairde glanzige Bloemſteelen.*

XII. *Sparteum.* Ryzig.

(12) Leeuwebek *met Elsvormige geſleufde Vleezige Bladen, de onderſten drievoudig; de gepluimde Steng en Bloemen zeer glad.*

XIII. *Bipunctatum.* Tweeſtippelig.

(13) Leeuwebek *met Liniaale gladde Bladen, de onderſten viervoudig; een opgeregte gepluimde Steng en Hoofdig geaairde Bloemen.*

XIV. *Triſte.* Droevig.

(14) Leeuwebek *met Liniaale verſtrooide Bladen, de onderſten gepaard, Elsvormige Honigbakjes en byna ongeſteelde Bloemen.*

Alle deeze behooren tot het VLASCHKRUID, *Linaria*, dus genoemd, om dat de Bladen naar die van 't Vlaſch gelyken, terwyl de Bloem He-

(11) *Antirrhinum* Fol. Linearibus confertis &c. R. *Lugdb.* 297. N. 18. Linaria Capillaceo folio odora. C. B. *Pin.* 213. *Prodr.* 106. N. 4. DILL. *Elth.* 199. Linaria odorata Monſpesſulana. J. B. *Hiſt.* III. p. 459.

(12) *Ant.* Fol. Subulatis, Canaliculatis Carnoſis &c. *Am. Acad.* IV. p. 277.

(13) *Ant.* Fol. Linearibus glabris &c. GOUAN *Monsp.* 300. Linaria lutea parva annua. J. B. *Hiſt.* III. p. 457.

(14) *Ant.* Fol. Lanceolatis ſparſis &c. *H. Cliff.* 498. R. *Lugdb.* 296. N. 13. Linaria triſtis Hispanica. DILL. *Elth.* 201. T. 164. f. 199. MILL. *Ic.* 166. Linaria Hispanica procumbens. MART. *Dec.* 35. f. 2.

Hemelsbreedte verschilt. Het *Driebladige* komt in Spanje voor, als ook in Italie, hebbende geele en paarsche Bloemen. Dit valt niet meer dan een Voet hoog. De volgende Soort, in Portugal en Amerika groeijende, is een Kruid van Mans langte en maakt dus in de Tuinen een fraaije Vertooning door zyne Bloemen, die dikwils drie by elkander als drie Vogeltjes, naar de gewoone figuur der Bloemen van het Vlaschkruid, op den top der Stengen voortkomen: doch zy zyn grooter dan in de andere Soorten en paarsch van Kleur, gelyk in de gene die daar van den bynaam voert, zynde een Kruid dat in Italie aan den Voet van den Berg Vesuvius groeit, met zeer kleine Bloemen. Dit heeft een aanmerkelyken Reuk, doch het *Kruipende* heeft de Bloemen Reukeloos, groeijende in Engeland, Vrankryk en Italie wild. Deeze twee, zo wel als de vier volgende, hebben zeer smalle Bladen. Het *Montpelliersc* is welriekende en gelykt veel naar het *Ryzige*, dat gestrekte Takken als Rysjes heeft, aan Stengen van een Voet hoogte, maar dit laatste, in Spanje door LOEFLING waargenomen, heeft de Bloemen zeer lang, het andere zeer kort gespoord. Van het *Tweestippelige*, dat ook de Bloemen geel, doch met twee Oranjekleurige Stippen heeft, verschilt dat Ryzige doordien het in alle opzigten veel grooter is; zynde dit maar een Span hoog, weshalve het Klein Geel Jaarlyks Vlaschkruid heet, op de Bouwlanden voorkomende in Ita-

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Italie en Spanje. Het laatste of *Droevige*, eindelyk, dat men by Gibraltar heeft groeijende gevonden, is een Kruid met veele gladde Stengen, dikwils neerleggende, en Liniaale eenigermaate Vleezige rondachtige Zeegroen bedaauwde Bladen. De Bloemen vallen in 't geele, paarsche of Aschkleurige, en het Zaadhuisje is Bekkeneelachtig, gelyk in de eigentlyke Leeuwebekken, zo genaamd.

XV. *Antirrhinum supinum.* Leggend.

(15) Leeuwebek *met byna viervoudige Liniaale Bladen, verspreide Stengen en getroste Bloemen* (*).

XVI. *Arvense.* Akkerig.

(16) Leeuwebek *met byna Liniaale Bladen, de ondersten viervoudig, de Kelken Lymerig gehaaird; Aairswyze Bloemen en een opgeregte Steng.*

(17)

(15) *Antirrhinum* Fol. subquaternis Linearibus &c. R. *Lugdb.* 296. N. 17. GOUAN *Monsp.* 301. GER. *Prov.* 290. N. 6. Linaria pumila supina lutea. C. B. *Pin.* 213. Osyris lutea sylvestris. LOB. *Ic.* 410.

(*) *Calcari recto* (met een regte Spoor,) is thans hier bygevoegd; doch de beschryvingen, zo wel als de aangehaalde Afbeeldingen van dit Kruid, toonen, dat het een kromme of omgeboogene Spoor heeft. De voorgaande Soort heeft een regte Spoor of Staart.

(16) *Ant.* Fol. sublinearibus inferioribus quaternis &c. R. *Lugdb.* 297. N. 21. GOUAN *Monsp.* 300. GER. *Prov.* 291. N. 10. Linaria Arvensis coerulea. C. B. *Pin.* 213. *Prodr.* 117. DILL. *Elth.* f. 198. β. Lin. pumila Foliolis carnosis. C. B. *Pin.* γ. Linaria quadrifolia lutea. Id.

(17) Leeuwebek *met de Stengbladen Liniaal overhoeks; de Wortelbladen Lancetvormig drievoudig; de Bloemen Tuilachtig.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. XVII. *Antirrhinum Pelisserianum.* Langspoor.

(18) Leeuwebek *met Lancetvormig Liniaale verspreide Pluizige Bladen, de ondersten viervoudig; een leggende Steng en geaairde Bloemen.* XVIII. *Saxatile.* Rotzig.

(19) Leeuwebek *met de Wortelbladen viervoudig Lancetvormig; de Stengbladen Liniaal overhoeks; de Kelken Pluizig en digt aan de Steng.* XIX. *Viscosum.* Lymerig.

(20) Leeuwebek *met vyfvoudige Liniaale Vleezige Bladen.* XX. *Multicaule.* Veelsteng.

(21) Leeuwebek *met viervoudige Elsvormige Vleezige Bladen; opgeregte Stengen en geaairde Bloemen.* XXI. *Glaucum.* Zeegroen.

(22)

(17) *Antirrhinum* Fol. Caulinis Linearibus alternis &c. Linaria annua purpureo-violacea. GOUAN *Monsp.* 300. GER. *Prov.* 292. N. 11. Linaria cœrulea minor. LOB. *Ill.* 103. Lin. cœrulea Calcaribus longis. J. B. *Hist.* III. p. 461.

(18) *Ant.* Fol. Lanceolato-Linearibus sparsis villosis &c. Linaria maritima minor viscosa Fol. hirs. Flor. luteis. MORIS. *Hist.* II. p. 499.

(19) *Ant.* Fol. Rad. quaternis Lanceolatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 319.

(20) *Ant.* Fol. quinis Linearibus Carnosis Flor. Capitatis. R. *Lugdb.* 296. N. 11. Lin. Sicula multicaulis Molluginis folio. BOCC. *Sic.* 38. T. 19. f. 1.

(21) *Ant.* Fol. quaternis Subulatis Carnosis &c. Lin. maritima Foliis succulentis. BUXB. *Cent.* IV. p. 23. T. 37.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. XXII. *Antirrhinum Alpinum.* Alpisch.

(22) Leeuwebek *met viervoudige Liniaal-Lancetvormige Zeegroene Bladen, verspreide Stengen en getroste Bloemen met een regte Spoor.*

Alle deeze, wederom, zyn Smalbladige Soorten van Vlaschkruid, waar van de eerste naar het Droevige veel gelykt, hebbende geele Bloemen, en een omgeboogen of kromme Spoor. Het volgende is gemeener dan die, op de Akkers van Engeland, Vrankryk en Italie, waar van zy den bynaam heeft. De Bloemen van dit en het volgende, wegens haare lange Spooren kenbaar, zyn blaauw, die van het *Rotzige*, welk, zo wel als het *Lymerige*, in Spanje valt, zyn geel. Veele Biesachtige Stengetjes heeft die daar van den naam voert, voorkomende op Sicilie en in de Oosterfche Landen, waar ook het *Zeegroene* zyne Groeiplaats heeft, met zyne Vleezige Sappige Blaadjes; doch die zelfde Kleur heeft plaats in het *Alpische* Vlaschkruid, 't welk de Bladen Kranswys geplaatst heeft, ver van elkander. Dit groeit in Oostenryk, Switzerland, Italie, Provence en op de Pyreneesche Bergen. Het heeft de Bloemen blaauw met een geel Verhemelte, zegt de Ridder. Voorts zyn alle deeze Soorten klein van Gewas, sommigen maar een Hand-

(22) *Antirrhinum* Fol. quaternis Lineari-Lanceolatis glaucis &c. R. *Lugdb.* 297. N. 22. Linaria quadrifolia supina. C. B. *Pin.* 213. β. Lin. cœrulea repens. γ. Lin. fol. Carnosis cinereis. *Ibid.*

Handpalm, anderen een Voet of daar omtrent hoog, of nederleggende op den Grond. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(23) Leeuwebek *met gepaarde langwerpig Eyronde Zaagtandige Bladen, een opgeregte Steng, getroste Bloemen en tweehoornige Zaadhuisjes.* XXIII. *Antirrhinum bicorne.* Tweehoornig.

(24) Leeuwebek *met alle Bladen gepaard Eyrond en Pluizig, enkelde Stengen, de Bloemen zydelings tegenover elkander.* XXIV. *Villosum.* Pluizig.

(25) Leeuwebek *met de meeste Bladen gepaard, langwerpig, de Bloemen overhoeks.* XXV. *Origanifolium.* Orégobladig.

(26) Leeuwebek *met de meeste Bladen overhoeks, Lancetvormig stomp, en de Steng met veel verspreide Takjes.* XXVI. *Minus.* Klein.

Dee-

(23) *Antirrhinum* Fol. oppositis ovato-oblongis serratis. *Am. Acad.* VI. Afr. 17. Linaria Fol. copiosis oblongis dentatis, Caps. Corniculatâ reflexâ. BURM. *Afr.* 211. T. 75. f. 3. Antirrh. Capense. BURM. *Prodr. Fl. Cap.*

(24) *Ant.* Fol. omnibus oppositis ovatis villosis &c. Ant. Saxatile minus. BARR. *Ic.* 597. Linaria Hispanica Nummulariæ folio villoso. TOURNF. *Inst.* 169.

(25) *Ant.* Fol. plerisq. oppositis oblongis, Flor. alternis. R. *Lugdb.* 297. N. 23. GOUAN *Monsp.* 501. Linaria Saxatilis Serpylli folio. TOURNF. *Inst.* 169. Orontium Saxatile Thymi folio, Fl. rubello. BARR. *Ic.* 1313. Antirrhinum Saxatile. Id. *Ic.* 598, 1102, 1103.

(26) *Ant.* Fol. plerisq. alternis Lanceolatis obtusis, &c. *H. Cliff.* 324. *Fl. Suec.* 502, 558. OED. *Dan.* 502. SCOP. *Carn.* 476. HALL. *Helv.* 615. KRAM. *Austr.* 184. GER. *Prov.* 291. GOUAN *Monsp.* 301. Antirrh. Arvense minus. C.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

Deeze vier Soorten hebben de Bladen zo ſmal niet. Het *Tweehoornige* valt aan de Kaap en is door den Hoogleeraar BURMANNUS afgebeeld. Het volgende, dat in Spanje groeit, munt uit in ruigte der Blaadjes, die byna rond en Pluizig gehaaird zyn. Het derde moet wel een zeer veranderlyk Plantje zyn, gelyk de Ridder daar van getuigt, indien alle de door hem aangehaalde Afbeeldingen van BARRELIER daar toe behooren zullen. De Bladen worden by die van Quendel, Thym, Orégo, of zelfs van Muur, vergeleeken. Zy zyn niet alleen ronder of langwerpiger, maar ook glad of Haairig, en, dat wel het allergrootſte verſchil uitmaakt, men vindtze in de meeſte Afbeeldingen met lange Spooren, gelyk de beide voorigen ook geſpoorde Bloemen hebben, afgebeeld; doch in dat, welk by BARRELIER getyteld wordt, als de Blaadjes van Thym en roodachtige Bloempjes hebbende, komen zy, even als in het eigentlyke Leeuwenbek-Kruid, zonder Spooren voor en geheel verſchillende van figuur. Of het evenwel de zelfde Plant kan zyn, laat ik daar. Dit *Orégo-Bladig* Leeuwebek of Vlaſchkruid heeft zyne Groeiplaats in Spanje, Languedok en Provence. Deeze drie zyn allen kleine Plantjes van een Span of een Voet hoogte, zo wel als het zo-

B. *Pin.* 212. Ant. tertium. CAM. *Epit.* 922. Linaria pumila vulgatur Arvenſis. TOURNF. *Inſt.* 169. Ant. minimum alterum repens. LOB. *Ic.* 406.

zogenaamde *Kleine*, dat gemeen is op veelerley Gronden door geheel Europa, komende in onze Nederlanden ook voor in de Zandige Koornlanden, by Haarlem, Utrecht, Harderwyk en elders. Het wordt by ons genoemd *Kleine Veld-Orant* en heeft de Bloempjes zeer kort gespoord, zynde gantsch Lymerig en Haairig; met de Takjes dikwils langs den Grond verspreid, de Bloempjes van boven Violet, van onderen geel. Het Zaadhuisje, dat Eyrond is, gaat met twee Gaatjes open.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

C. Gespoorde met overhoekse Bladen.

(27) Leeuwebek *met overhoekse Hartvormige, de Steng omvattende Bladen.*

XXVII. *Antirrhinum Dalmaticum.* Dalmatisch.

In de Montpelgardse Tuin hadt CASPAR BAUHINUS deeze, in 't jaar 1594, geplukt, zynde aldaar voortgeteeld uit Zaad dat van Florence gezonden was, onder den naam van Allerhoogst *Dalmatisch Vlaschkruid* met Laurierbladen, en dezelve ook onder den naam van Overblyvend *Kretisch Heesterig Vlaschkruid* bekomen. Zo dat men daar uit de afkomst gissen kan (*). Maar wy zyn thans uit de Kruidleezin-

(27) *Antirrhinum* Fol. alternis Cordatis amplexicaulibus. Linaria latifolia Dalmatica magno Flore. C. B. *Pin.* 212. *Prodr.* 106. Linaria maxima folio Lauri. J. B. *Hist.* III. p. 458. BUXB. *Cent.* I. p. 15. T. 24.

(*) *Habitat in Creta, Armenia unde innotuit* 1594. C. B. zegt de Ridder en tekent het voor een Jaarlyksch Gewas aan.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

zingen van den schranderen BUXBAUM verzekerd, dat deeze fraaije Plant op ongebouwde Velden in Armenie zeer gemeen is en even de zelfde als het Levantsche Vlaschkruid met een zeer groote geele Bloem, door TOURNEFORT op zyn Reistogt gevonden. Zy heeft ronde Houtige Stengen, hooger dan een Elle, met Bladen van twee Duimen lang en half zo breed, ongesteeld; de Bloemen drie- of viermaal zo groot als die van 't gemeene Vlaschkruid, uit den rossen geel of Goudkleurig.

XXVIII. *Antirrhinum hirtum.* Ruig.

(28) Leeuwebek *met Lancetvormige ruige Bladen overhoeks, geaairde Bloemen en het bovenste Kelkblaadje grootst.*

XXIX. *Genistæfolium.* Brembladdig.

(29) Leeuwebek *met Lancetvormige gespitste Bladen en eene Roedswyze bogtige Pluim.*

XXX. *Junceum.* Biezig.

(30) Leeuwebek *met Liniaale Bladen overhoeks, een gepluimde Roedswyze Steng en getroste Bloemen.*

Van deeze drie, meer of min naar het gemee-

(28) *Antirrhinum* Fol. Lanceolatis hirtis alternis &c. LOEFL. MILL. *Dict.* 10.

(29) *Ant.* Fol. Lanceolatis acuminatis &c. Linaria Genistæ folio glauco, Fl. luteo. DILL. *Elth.* 202. Linaria fl. pallido rictu Aureo. C. B. *Pin.* 213. Linaria Pannonica prima. CLUS. *Hist.* I. p. 321.

(30) *Ant.* Fol. Linearibus alternis &c. *Am. Acad.* IV. p. 277.

meene Vlaſchkruid, dat hier op volgt, gelykende, komt het *Ruige* en *Biezige* in Spanje voor, doch het *Brembladige* valt in Neder-Oostenryk als ook in Siberie. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(31) Leeuwebek *met Lancetvormig Liniaale getropte Bladen, een opgeregte Steng, en geſleelde Aairen aan 't end van op elkander leggende Bloemen.* XXXI. *Antirrhinum Linaria.* Gemeen.

Dit Gewas, aan de Wegen, de kanten der Bouwlanden en op woeſte Velden, door geheel Europa, zo wel als in onze Provintiën, voorkomende, is het *Gemeene Vlaſchkruid*, dat men in 't Latyn *Linaria*, in 't Franſch *Linaire* of *Lin ſauvage*, in 't Engelſch *Toad-Flachs* of Padde-Vlaſch noemt. In 't Hoogduitſch geeft men 't niet alleen alle die naamen, maar bovendien wordt het van ſommigen *Scheisſkraut* en *Harnkraut* geheten. Want het Kruid is in de Geneeskunde bekend als een laxeerend en afzettend Middel, zynde zoutig en eenigszins ſcherp van Smaak; hoewel ſommigen het uitwendig beter keuren. Een Zalf, daar van tegen de Aambeijen bereid, is Wereldkundig. Het heeft een aan-

(31) *Antirrhinum* Fol. Lanceolato-Linearibus confertis &c. *Mat. Med.* 313. GORT. *Belg.* 177. *Fl. Suec.* 501, 557. KRAM. *Auſtr.* 184. GOUAN *Monsp.* 301. HALL. *Helv.* 614. Linaria vulgaris lutea Flore majore. C. B. *Pin.* 212. Linaria prima. DOD. *Pempt.* 183. Oſyris Linaria ſ. Urinaria. LOB. *Ic.* 406.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

aanmerkelyken Stank over zig, inzonderheid de Bloemen, die in Sweeden zelfs *Fliegen-Blumen* genoemd worden, om dat het Landvolk dezelven in de Vensters plaatst tot afweering der Muggen, zo de Ridder aantekent.

Dit Kruid, dat gemeenlyk, gelyk hier aan den Diemermeers-Dyk in het Gras, tot twee Voeten hoogte voorkomt, en zeer kenbaar is aan zyne dikke getropte Aairen van bleek geele Bloemen met Staarten en hoog geelen of Oranjekleurigen Smoel, ondergaat een zonderlinge verandering of verbastering, waar van men weinig weergaa vindt in het Ryk der Planten. Wel is 't waar, dat sommige enkelde Bloemen, gelyk die der Ridderspooren, door dubbeld te worden ook een andere gedaante bekomen en haare Spoor of Staart verliezen; doch dan heeft zulks plaats in de geheele Plant: terwyl hier, in tegendeel, een enkelde Bloem van een geheel andere figuur, en dikwils tusschen de gewoone Bloemen van het Vlaschkruid in, op eene zelfde Steng, verschynt (*).

Peloria Basterd-Vlaschkruid.

Ik spreek hier van de *Peloria*, een Kruid dat in den jaare 1742, door zekeren Student der Kruidkunde, ZIOEBERG genaamd, op een Eiland der Provincie Roslag, aan de Kust van Sweeden, zeven Mylen van Upsal, ontdekt werdt, en sedert ook op andere plaatsen, zo in

(*) FABRIC. *Flor. Helmstad.* 210.

in Sweeden als in Duitschland, is gevonden. IV.
Men kan hetzelve niet dan als een *Basterd-* AFDEEL.
Vlaschkruid aanmerken: want het komt in alle XV.
opzigten met het Gemeene overeen, uitgeno- HOOFD-
men de Bloem, die van een regelmaatige Trom- STUK.
petachtige gestalte is, een Cylindrisch, doch *Angiospermia.*
onder uitgezet Pypje hebbende, met een vyfdeeligen Rand, en niet alleen vyf Meeldraadjes van gelyke langte, maar ook vyf Hoornachtige Honigbakjes, onder aan de Bloem. Deeze Bloemen, die in 't eerst vrugtbaar scheenen, heeft men bevonden te misdraagen; zo dat men dit Kruid, 't welk echter bestendig dezelfde Bloemen behoudt, door Afzetzels moest voortplanten, dat zeer gemakkelyk in de Upsalsche Tuin, alwaar het zig bevonden heeft, is geschied (*).

(32) Leeuwebek *met Lancetvormige drieribbige* XXXII. *Antirrhinum Linifolium.* Vlaschbladig.

(*) Vid. Dissert. de Peloria *Am. Acad.* I. p. 55. Ibidemque T. III. *Linariæ Proles hybrida* noemt LINNÆUS hetzelve, zo in *Sp. Plant.* Anni 1763. p. 859; als in *Syst. Nat. Ed. Veg.* XIII. Anni 1774. p. 466; doch *in Disquis. de Quæst. Acad.* Petrop. Ann. 1760, wordt dit Kruid niet van hem geteld onder de *Plantæ hybridæ*, waar van zyn Ed. zegt drie of vier, die hy aldaar opnoemt, te kennen en voor nieuwe Soorten te houden: zo dat hy deeze niet als zodanig moet aangemerkt hebben.

(32) *Antirrhinum* Fol. Lanceolatis alternis trinerviis &c. Linaria Amer. parvo Flore luteo. C. B. *Pin.* 212. Linaria Constantinopolitana &c. TOURNF. *Cor.* 9. BUXB. *Cent.* I. p. 16. T. 25. f. 2.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

bige Bladen overhoeks, getroste Bloemen, wier Steeltjes afstandig zyn en korter dan het Blikje.

XXXII. *Antirrhinum Chalepense.* Aleppisch.

(33) Leeuwebek *met Liniaal Lancetvormige Bladen overhoeks, getroste Bloemen, met de Kelken langer dan de Bloemen en opgeregte Stengen.*

XXXIV. *Reflexum.* Omgeboogen.

(34) Leeuwebek *met Eyronde gladde Bladen overhoeks, met de Bloemsteeltjes in de Oxelen, die Vrugtdraagen verlangd en omgekromd; de Steng leggende.*

XXXV. *Pedunculatum.* Langsteelig.

(35) Leeuwebek *met overhoekse Liniaale Bladen ver van elkander en gepluimde Bloemen, wier Steeltjes langer dan het Blad en gestrekt zyn.*

Deeze vier zyn Plantjes van weinig hoogte. Het eerste, dat volmaakt de Bladen van Vlasch heeft, is in Klein Asie, het volgende by Aleppo in Syrie waargenomen. LINNÆUS schryft aan bei-

(33) *Antirrhinum* Fol. Lineari-Lanceolatis alternis &c. R. *Lugdb.* 296. N. 16. Linaria Chalepensis minor erecta. MORIS. *Hist.* II. p. 502. S. 5. T. 35. f. 9. Lin. annua angustifolia. TRIUMF. *Obs.* 87. T. 87. f. 2. RAJ. *Hist.* 1884. Linaria Flore albo. RIV. *Mon.* T. 80. f. 2.

(34) *Ant.* Fol. ovatis alternis glabris &c. Lin. pusilla procumbens latifolia. RAJ. *Hist.* 755. Antirrh. procumbens Ramosum. ALL. *Cors.* 205. f. 1.

(35) *Ant.* Fol. alt. Linearibus remotis &c. Lin. Lusitanica maritima Polygalæ folio. TOURNF. *Inst.* 169.

beiden de Groeiplaats in Italie toe. Het laatste dat, volgens den Heer BURMANNUS, aan de Kaap valt, heeft de Bloemen witachtig, het andere geel. Dat, welk de Bloemsteeltjes na 't bloeijen naar den Grond *omgeboogen* heeft, komt, volgens BRANDER, in Barbarie voor. Dit is naauwlyks een Span hoog en heeft bleeke Bloemen, die lang gespoord zyn, met een geelen Smoel. Het *Langsteelige*, dat TOURNEFORT aan de Zeekust van Portugal hadt gevonden, heeft Houtige Stengetjes, die zeer Takkig zyn, van een Span lang en Blaadjes als die van 't Varkensgras, met gestrekte Bloemsteeltjes, driemaal langer; effene Kelken en geele Bloemen, van buiten blaauw gestreept.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

D. Met ongespoorde Bloemen.

Hier volgen nu de Soorten van dit Geslagt, die gemeenlyk LEEUWEBEKKEN genoemd worden, hebbende de Bloemen Smoelachtig, zonder Spoor of Staart, als

(36) Leeuwebek *met ongestaarte Bloemen, die geaaird zyn, de Kelken rond.* XXXVI. *Antirrhinus majus.* Groot.

On-

(36) *Antirrhinum* Corollis ecaudatis, Floribus spicatis, Calycibus rotundatis. *H. Cliff.* 324. *R. Lugdb.* 294. Sp. 1. GOUAN *Monsp.* 302. Antirrhinum vulgare. TOURNF. *Inst.* Antirrh. DOD. *Pempt.* 182. LOB. *Ic.* 404. Ant. majus rotundiore & longiore folio. C. B. *Pin.* 211. Ant. latifolium. BARR. *Icon.* 655.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

Onder den naam van *Leeuwebekken*, is deeze Soort als een tweejaarige Zaay-Plant bekend in onze Bloemhoven, groeijende wild in de Zuidelyke deelen van Europa, op drooge Steenachtige plaatsen, ja zelfs op Muuren. Men noemt het Kruid, naar de betekenis van den Griekschen naam, in 't Fransch *Mufle de Veau*, in 't Engelsch *Kalves-Sneut*, in 't Hoogduitsch *Kalfsnose*, om dat de Bloemen of Zaadhuisjes naar den Smoel of Neus van een Kalf gelyken zouden. Men vindt het, hierom, ook *Kalfs-Muil* in 't Nederduitsch genoemd. Daar zyn Verscheidenheden van, met breeder of smaller Bladen, doch in 't Gewas overeenkomende. Het verschilt bovendien in de Kleur der Bloemen, die of paarschachtig, en wit of geel, zyn en de Hoven niet weinig versieren, inzonderheid, doordien het eenige Voeten hoog groeit. Ook zyn deeze Bloemen zeer aartig, dewyl menze door drukking kan doen gaapen, hebbende anderszins een geslooten Smoel.

XXXVII. *Antirrhinum Orontium.* Middelbaar.

(37) Leeuwebek *met ongestaarte Bloemen, die byna geaaird zyn, de Kelken langer dan de Bloem.*

Dit

(37) *Antirrhinum* Corollis ecaudatis, Flor. subspicatis &c. *Mat. Med.* 312. GORT. *Belg.* 177. KRAM. *Austr.* 185. *Fl. Suec.* 520, 559. GOUAN *Monsp.* 302. GER. *Prov.* 289. R. *Lugdb.* 294. Antirrh. Arvense majus. C. B. *Pin.* 212. Ant. sylv. Phyteuma. DOD. *Pempt.* 182. Ant. vulgo Caput Canis &c. LOB. *Ic.* 404. β. Antirrh. BARR. *Ic.* 651, 652.

Dit Kruid, dat door geheel Europa op de Akkers wild groeit, komt ook in onze Nederlanden, doch zeldzaam, voor. Men noemt het 'er, *Orant*, *Knappers* of *Knaptandekens-Kruid*, willende dat hetzelve zou zyn het *Orontium* of *Arantium* der Ouden. Het valt in alle opzigten kleiner dan de gewoone Tuin-Leeuwebekken, en heeft de Bloesſem ook minder Aairachtig, doch de Kleur der Bloemen verſchilt weinig, zo min als de figuur: want zy zyn paarſch met een geel Kinnetje. Het Zaadhuisje valt in deeze Soort ronder en drukt zeer wel de figuur uit van het Bekkeneel van een *Aapen-* of *Hondskop*; weshalve het ook dien naam voert, in 't Franſch *Oeil de Chat*, dat is Katten-Oog. Met drie Gaten, die als de Oogen en Mond vertoonen, zig openende, ſtort het, gelyk 't voorgaande, zyn kleine zwarte Zaadjes uit. Men heeft oudtyds, aan het Orant, een inbeeldige kragt, tegen betovering, toegeſchreeven gehad. Sommigen willen dat dit laatſte Venynig zoude zyn (*).

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(38) Leeuwebek *met ongeſtaarte Bloemen in de Oxelen, de Kelken Vlinderachtig, de Bladen Vleezig.*

XXXVIII. *Antirrhinum Papilionaceum.* Vlinderachtig.

(*) *Venenata Planta*, zegt LINNÆUS *in Sp. Plant.* van dit, doch het wordt niettemin van zyn Ed. *in Mat. Med.* aangehaald: offchoon die aanhaaling in *Sp. Plant.* by de voorgaande Soort was geplaatst.

(38) *Antirrhinum* Coroll. ecaudatis &c. *Mant.* 86. Antirrh. Papilionaceum. BURM. *Fl. Ind.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schubzaadige.*

In Persie groeit, volgens den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, deeze Soort van Leeuwebek, die niet alleen door de Vlinderachtige figuur der Kelken, door zyn Ed. duidelyk in Plaat vertoond, maar ook door de Bladen verschilt, die rondachtig en Vleezig zyn. Zyn Ed. hadt dezelve uit GARZINS Kruidboek, alwaar dit Kruid *Persische Asarina in de gedaante van Penningkruid* getyteld werdt, hoewel de gestalte meer naar die van Orégo gelykt.

XXXIX. *Antirrhinum Asarina.* Rondbladig.

(39) Leeuwebek *met ongestaarte Bloemen; de Bladen Hartvormig gekarteld, gepaard; de Stengen neerleggende.*

Weinig bekend is deeze Soort, dan in de openbaare Kruidhoven. Zy groeit natuurlyk in de Gebergten van Provence, Dauphiné, en inzonderheid in dat van de Sevennes in Languedok, zo LOBEL aantekent. Wegens de rondachtige figuur der Bladen noemt men het *Asarina*, als naar het Mans-Oor gelykende, doch het Loof komt eigentlyk meer met dat van het Hondsdraf of Aardveil overeen; zo dat men het, zonder Bloemen, naauwlyks daar van onderscheiden kunne en zoude het met regt *Steenveil* genoemd mogen worden zo hy oordeelt, zeggende dat het een Pisdryvende kragt heeft.

(40)

(39) *Antirrhinum* Cor. ecaud. Fol. oppositis &c. *H. Cliff.* 313. R. *Lugdb.* 295. Asarina s. Hederula Saxatilis magno Flore. C. B. *Pin.* 306.

(40) Leeuwebek *met ongestaarte Bloemen; de Bladen Eyrond, Wollig, gepaard; de Stengen nederleggende.* IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK.

Deeze, wier Bloemen, in de Afbeelding van BARRELIER, verkeerdelyk met Staartjes vertoond zyn, is door TOURNEFORT Spaansch Pluizig Leeuwebek, met Lymerige Orégo-Bladen, getyteld. De Bladen zyn door de Wolligheid zeer zagt en daar van heeft het den bynaam. XL. *Antirrhinum molle.* Zagtbladig.

E. Gespoorde met gaapende Bloemen.

(41) Leeuwebek *met de Wortelbladen Tongachtig getand gestreept, de Stengbladen verdeeld en effenrandig.* XLI. *Bellidifolium.* Madeliefbladig.

De Bladen van dit Kruid gelyken meer naar die der Chrysanthen, dan naar die der Madelieven. Het heeft een Steng van drie Voeten hoog, die rond is en Takkig, en in de Oxelen zeer kleine paarsch- of blaauwachtige Bloempjes,

(40) *Antirrhinum* Cor. ecaud. Fol. oppositis &c. Antirrhinum Hisp. villosum Origani folio glutinoso. TOURNF. *Inst.* 168. BARR. *Ic.* 598.

(41) *Ant.* Fol. Rad. Lingulatis dentatis lineatis, Caulinis partitis integerrimis. *Mant.* 417. *H. Cliff.* 498. R. *Lugdb.* 295. GOUAN *Monsp.* 303. Linaria Bellidis folio C. B. *Pin.* 212. *Prodr.* 106. Ic. Linaria odorata. DOD. *Pempt.* 184. Lin. purp. odorata. LOB. *Ic.* 407. Dodartia &c. MILL. *Dict.* N. 2.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK *Schuilzaadige.*

pjes, met een omgekromde Spoor. Sommigen willen 't niet tot de Linaria betrekken. C. BAUHINUS heeft een ander, met ongestaarte Bloemen, gelyk hy duidelyk zegt, met zyn Madeliefbladig Vlaschkruid bedoeld. DODONÉUS noemt het welriekende. In Languedok groeit het op verscheide plaatsen.

XLII. *Antirrhinum Canadense.* Kanadaasch.

(42) Leeuwebek *met Liniaale Bladen overhoeks, en gaapende Bloemen, die de Onderlip vlak hebben.*

In Virginie en Kanada groeit deeze, welke een Draadachtig Stengetje van omtrent een Voet hoog, dat naauwlyks Takkig is, heeft en gladde smalle Blaadjes als van Vlasch. De Bloempjes, die Violet zyn, hebben een Elsvormig Staartje.

CYMBARIA. Bootjes-Vrugt.

Wegens de Gestalte van het Zaadhuisje, dat als uit twee Bootjes, naast elkander, samengesteld is, voert dit Geslagt den naam, zynde, alleenlyk om dat het een tientandigen Kelk heeft, van het voorgaande afgezonderd.

I. *Cymbaria Daurica.* Siberisch.

De eenigste Soort van (1), in Siberie op verschei-

(42) *Antirrhinum* Fol. Linearibus alternis &c. Ant. Caule simplicissimo longissimo &c. GRON. *Virg.* 67, 94.

(1) Cymbaria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 751. p. 412. *Veg.* XIII. p. 467. Cymbaria Daurica pumila incana. AMM. *Ruth.* N. 47. T. 1. f. 2.

ſcheide plaatſen groeijende, geeft uit een zelfden Wortel drie of vier Stengetjes, zelden hooger dan een half Voet, Wollig grys, met Bladen, byna als die van 't gemeene Vlaſchkruid en eenzaame of twee en drie Bloemen by elkander, voortkomende uit een Pypachtigen Vliezigen Kelk, die met tien of twaalf ſmalle Slipjes, welke men anders een Omwindzel noemen zou, geſchoord is. Deeze ſchynt de Ridder te houden voor Tanden van den Kelk. De Bloem is eenbladig, Smoelachtig en vry groot, ſchoon geel, van binnen als met roode Druppen getekend. Zy is dikwils een Duimbreed lang en een Pinks dikte wyd, hebbende de Bovenlip in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld. Uit de wanden komen doorgaans vier Meeldraadjes voort, die zeer lang en dun zyn. Het Vrugtbeginzel heeft één Stamper en wordt een Zaadhuisje als gemeld is, dat kleine Zaadjes openſpringende verſpreidt. De Groeiplaats is op opene drooge Bergvelden.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Die Soort van *Martynia*, welke een Jaarlykſe Zaay-Plant uitmaakt, bekend wegens haare zonderlinge Zaadhuisjes, is in de beſchryving van dat Geſlagt, onder de Heeſters, reeds geboekt (*).

TORENIA.

Naar een Sweedſchen Kruidkenner, die dit Ge-

(*) II. DEEL V. STUK, bladz. 296.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Geslagt in Oostindie waargenomen heeft, is het genaamd. De Kelk is tweelippig, met de bovenste Lip driepuntig. De Bloem, naar die van 't Vingerhoedkruid gelykende, heeft de Bovenlip byna geheel en terug geboogen, de Onderlip in drieën gedeeld. De vier Meeldraadjes zyn korter dan de Bloem en twee derzelven hebben nog de langte van het Pypje niet; zy hangen paarswyze aan de Onderlip en de twee bovenste hebben op zyde een Takje dat niet geknopt is. De Styl is Draadachtig, de Stempel Slakvormig tweedeelig; het Zaadhuisje langwerpig met menigvuldige Zaadjes, en kwam den Heer OSBECK voor, eenhokkig te zyn.

I. *Torenia Asiatica.* Oostindische.

Deez' vondt de eenigste Soort, daar van (1), in China, hebbende ovaale, kort gesteelde, gekartelde Bladen, tegen elkander over. 't Is een laag Plantje, naar 't Oogentroost of Aardveil gelykende met een Smoelachtige Bloem, die grooter of kleiner valt.

De Soorten van *Besleria*, een klimmend Amerikaansch Gewas, zyn ook, zo wel als die van *Craniolaria*, reeds beschreeven, des komen wy tot de

SCRO-

(1) Torenia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 754. p. 412. *Veg.* XIII. p. 468. *Am. Acad.* III. p. 25. OSB. *Itin.* 210, 274. Euphrasiæ affinis pusilla planta. PLUK. *Amalth.* 85. T. 373. f. 2. Asarinæ foliis & facie Caps. bivalvi lignosâ. PLUK. *Alm.* 19. T. 360. f. 3. Hederæ terrestris Sp. COMM. *Mal.* 35. Kaka-pu. *Hort. Mal.* IX. p. 103. T. 53. BURM. *Fl. Ind.* p. 131.

SCROPHULARIA Scrofelkruid. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

De Kenmerken daar van zyn; een vyfdeelige Kelk; een Klootrondachtige Bloem, 't onderste boven, en een tweehokkig Zaadhuisje. Het bevat de vyftien volgende meest Europische Soorten.

(1) Scrofelkruid *met Hartvormige Zaagtandige spitse Bladen, van agteren rond; de Steng stomphoekig.* I. *Scrophularia Marilandica.* Virginisch.

Veel gelykt deeze Virginische, die volgens RAY Brandenetel-Bladen heeft, naar de volgende, doch valt eens zo hoog. De Bladen zyn lang gesteeld, tegenover elkander geplaatst en hebben den Reuk van Vlier. De Bloempjes zyn groen van Kleur met een ros Lipje.

(2) Scrofelkruid *met Hartvormige drieribbige Bladen en een vierhoekige Steng.* II. *Nodosa.* Knoopig.

Dit Kruid, wegens de knobbeligheid zyner Wor-

(1) *Scrophularia* Fol. Cord. Serr. acutis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 756. p. 413. *Veg* XIII. p. 468. *H. Ups.* 177. GRON. *Virg.* 71, 95. Scroph. Marilandica &c. RAJ. *Suppl.* 396.

(2) *Scrophularia* Fol. Cord. trinerviis &c. *Mat. Med.* 310. GORT. *Belg.* 178. *Fl. Suec.* 520, 560. KRAM. *Austr.* 185. HALL. *Helv.* 618. GOUAN *Monsp.* 303. GER. *Prov.* 288. R. *Lugdb.* 293. Scrophularia nodosa foetida. C. B. *Pin.* 235. Scrophularia. DOD. *Pempt.* 50. CAM. *Epit.* 866. Scroph. major. LOB. *Ic.* 533.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadig.*

*Zie bladz. 228.

Wortelen gebynaamd, is het *Groote Speenkruid*, dus om het van het Kleine dat het Schelkruid is*, te onderscheiden; in 't Fransch *Scrophulaire* en by sommigen *Herbe du Siége*, in 't Engelsch *Figwort*, in 't Hoogduitsch *Feigwartsenkraut* getyteld. Die benaamingen zien eigentlyk op de Geneeskragten daar aan toegeschreeven. Men noemt het, in Duitschland, ook *Braunwurtz* of *Zwarte Nagtschade*, wegens de donkerheid van het Loof; by ons somwylen *Helmkruid*, wegens de figuur der Bloemen. Het groeit byna overal in dit Wereldsdeel en komt in onze Nederlanden op veele plaatsen voor.

Het heeft opgeregte Stengen, dikwils van een Elle en hooger, die niet zo stomphoekig als in de voorgaande Soort, en niet zo scherphoekig als in de volgende zyn (*). Van boven spreiden dezelven zig Takswyze uit, en zyn begroeid met gepaarde Bladen, veel naar die der Groote Brandenetelen gelykende, doch vlak en glad en niet brandende, donkerer groen. Aan 't end zyn de Takjes bezet mer Trosjes of Tuiltjes van Bloemen, donker paarsch van Kleur en van eene Helmachtige figuur. De Meeldraadjes zyn bezet met Haairtjes die roode Knopjes hebben, vervolgens Waterig van Kleur, zegt Doktor SCOPOLI.

De

(*) In Sp. Plant. Ed. 1. staat *Caule obtusangulo*, in Ed. 2. *acutangulo*: in *Syst. Nat. Ed. Veg.* XIII. wederom *obtusangulo*: ik noemze derhalve slegts *vierhoekig*.

De Bladen van dit Kruid, die ſtinkende en bitter zyn, hebbende eene openende oplosſende kragt. Het Afkookzel daar van ſtrekt tot zuivering van Zweeren en tot wegneeming van Schurft of Ruidigheid. Men heeftze, uit- en inwendig, tot Geneezing der Aambeijen aangepreezen, waar toe een Zalf van dezelven bereid werdt; doch veelen hebben hier geen baat by gevonden. Het Poeijer der Wortelen heeft eene Wormdoodende hoedanigheid. Door middel van hetzelve, in Spaanſche Zeep gemengd, zyn koude Kliergezwellen aan den Hals tot verſlaan gebragt. Dus zou dit Kruid voldoen aan den Latynſchen naam, dien ik met Scrofelkruid verduitſcht heb, om dat men gedagte Klier- of Kropgezwellen, naar 't Latyn *Scrophulæ*, *Scrofels* noemt. Het kleine Schel- of Speenkruid heet by J. BAUHINUS ook *Scrophularia* (*).

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(3) Scrofelkruid *met Hartvormige ſtompe geſteelde afloopende Bladen; de Steng Vliezig gehoekt en Bloemtrosſen aan 't end der Takken.*

III. *Scrophularia Aquatica.* Water-Speenkruid.

De voorgaande Soort komt wel meest op vogti-

(*) Zie bladz. 228. hier voor.

(3) *Scrophularia* Fol. Cordatis obtuſis &c. *Mat. Med.* 311. *H. Ups.* 177. GOUAN *Monsp.* 303. GER. *Prov.* 289. GORT. *Belg.* 178. Scroph. Aquatica major. C. B. *Pin.* 235. Scrophularia Aquatilis. DOD. *Pempt.* 50. Scroph. fœmina. CAM. *Epit.* 867.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

tige plaatsen voor, doch deeze groeit aan de kanten van Beekjes, in Moerasſen en Wateren. Hierom noemt menze, met reden, *Water-Speenkruid* en ſomtyds *Beekſchuim* of *St. Anthonis-Kruid*, in onze Nederlanden. De Wortels zyn Vezelachtig zonder Knobbeltjes: de Steng ſchiet ſomtyds op tot eens Mans langte: hy is op de vier hoeken als met Vliesjes gewiekt. De Bladen gelyken naar die van Betonie, en hierom is het ook *Water-Betonie* geheten. Aan de bovenſte Takken komen losſe ongebladerde Aairen, van getroste Bloemen, aan veelbloemige Steeltjes. Zy zyn donkerpaarſch met groen gemengd: de Slippen van den Kelk zyn rond, de Vrugt is ſpits en in tweeën ſplytende, even als in de voorgaande Soort.

Deeze heeft dien ſterken Stank van Vlierbladen zodanig niet als de voorgaande, doch verſchilt in kragten weinig, en is uitwendig als een Wondmiddel aangepreezen. Dat dit Kruid overeenkome met de *Liquitaja* der Braſiliaanen, in het wegneemen van den walgelyken Smaak, welken het Aftrekzel van Senebladen heeft, is Wereldkundig (†).

IV. *Scrophularia Auriculata.* Ge-oord.

(4) Scrofelkruid *met Hartvormige van onderen Wollige Bladen, die van agteren byhangzeltjes hebben en Bloemtrosſen aan 't end der Takken.*

De

(†) Vid. *Eph. Nat. Cur.* Cent. VII. Obs. 65.

(4) *Scrophularia* Fol. Cordatis ſubtus tomentoſis &c. LOEFL. Betonica Aquatica Septentrionalium. LOB. *Ic.* 533.

De *Water-Betonie* der Noordelyke Landen, uit LOBEL hier aangehaald, volgens hem in Normandie, Engeland en de Nederlanden groeijende, is de zelfde Afbeelding als die der Water-Betonie van DODONÉUS, welke door anderen op de voorgaande Soort aangehaald wordt. In beiden hebben derhalve die byhangzeltjes of Ooren plaats, welke in de Spaansche zagtbladige van BARRELIER zo blykbaar zyn; doch HALLER merkt dezelven als eerste Blaadjes der Takken aan (*).

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(5) Scrofelkruid *met Hartvormige dubbeld Zaagtandige Bladen en eene samengesteelde Bladerige Bloemtros.*

V. *Scrophularia Scorodonia.* Melisseblading.

Deeze heeft omtrent de Bladen als die van Melisse of van de Wilde Salie, welke men *Scorodonia* noemt. Het is een Kruid dat twee Voeten hoog groeit, in Portugal en op 't Engelsch Eyland Jersey voorkomende.

(6) Scrofelkruid *met Hartvormig langwerpige*

VI. *Betonicaefolia.* Betoniebladig.

(*) In Iconibus Veterum ima [Folia] unam alteramve Pinnam accessoriam habent, sed eae sunt omnino prima folia Ramorum. HALL. *Helv.* p. 619.

(5) *Scrophularia* Fol. Cord. duplicato - serratis &c. R. *Lugdb.* 296. Scrophularia Melissae Folio. TOURNF. *Inst.* 166. Scroph. Scorodoniae folio. PLUK. *Alm.* 338. T. 59. f. 5.

(6) *Scrophularia* Fol. Cordatis oblongis dentatis &c. *Mant.* 87. Scrophul. Betonicae folio. TOURNF. *Inst.* 166. Scroph. Aq. montana mollior. BARR. *Ic.* 274, mala.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

getande Bladen, de Tandjes enkeld, doch naar agteren dieper ingesneeden.

VII. *Scrophularia Orientalis.* Levantsch.

(7) Scrofelkruid *met Lancetvormige Zaagtantandige gesteelde Bladen, drievoudig aan de Stengen, en gepaarde Takken.*

VIII. *Frutescens.* Heesterig.

(8) Scrofelkruid *met byna Vleezige ongesteelde effene Bladen, die aan de tippen omgekromd zyn.*

De bepaalingen en bynaamen onderscheiden deeze genoegzaam. Het *Betoniebladige* en *Heesterige* Speenkruid groeit in Portugal: het *Levantsche* is door TOURNEFORT op zyn Oosterschen Reistogt ontdekt. Hy geeft 'er Hennipbladen aan. De laatste is een Heestertje, dat door zyne altoos groene Kroon tot sieraad der Plantverzamelingen strekt, geevende fraaije Pluimswyze Aairen uit van paarsche Bloempjes, met witte Meeldraadjes, waar spitsronde Zaahuisjes op volgen, met kleine bruine Zaadjes gevuld. De Blaadjes zyn klein, en gelyken naar die van het Gamander, doch dikachtig. Men bewaart het in de Winterhuizen.

(9)

(7) *Scrophularia* Fol. Lanceolatis serratis petiolatis &c. Scroph. Fol. Lanc. serr. R. *Lugdb.* 294. N. 8. Scroph. Orient. Fol. Cannabinis. TOURNF. *Cor.* 9.

(8) *Scrophularia* Fol. subcarnosis sessilibus lævibus &c. *Mant.* 418. R. *Lugdb.* 294. N. 6. Scroph. Lus. Frut. Verbenacæ foliis. TOURNF. *Inst.* 167. Scroph. peregrina Frutescens. HERM. *Lugdb.* 547. T. 547.

(9) Scrofelkruid *met Hartvormige Bladen, aan de Steng drievoudig, en Bloemsteeltjes in de Oxelen, die eenzaam maar tweedeelig zyn.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. IX. *Scrophularia Vernalis.* Voorjaars.

(10) Scrofelkruid *dat gladde Bladen heeft, de onderste drievoudig gevind en stomp, de bovensten enkeld; met byna driebloemige Oxelsteeltjes.* X. *Trifoliata.* Driebladig.

(11) Scrofelkruid *met afgebroken gevinde, Hartvormige ongelyke Bladen; een endelingse Bloemtros; de Oxelsteeltjes dubbeld en gegaffeld.* XI. *Sambucifolia.* Vlierbladig.

Van deeze drie Soorten, die ten opzigt van de Bloemsteeltjes in de Oxelen overeenkomstig zyn, groeit de eerste natuurlyk in de Zuidelyke deelen van Europa: de *Driebladige* is in Afrika en op Korsika gevonden: de *Vlierbladige*, die in

(9) *Scrophularia* Fol. Caulinis ternis &c. *H. Cliff.* 322. *Ups.* 177. R. *Lugdb.* 293. GOUAN *Monsp.* 304. Scroph. Fl. luteo. C. B. *Pin.* 236. *Prodr.* 112. Ic. Lamium Pann. 2. exoticum. CLUS. *Hist.* II. p. 38.

(10) *Scrophularia* Fol. glabris infer. ternatis &c. Scrophul. Sambucifolia &c. PLUK. *Alm.* 338. T. 313. f. 6. BOCC. *Mus.* II. p. 65.

(11) *Scrophularia* Fol. interrupte Pinnatis Cordatis inæqualibus &c. Scroph. Fol. difformibus. R. *Lugdb.* 293. N. 4. Scroph. Sambucifolia. ALP. *Exot.* 203. T. 202. MILL. *Dict.* T. 231. Scroph. Fol. laciniatis. C. B. *Pin.* 236. *Prodr.* 112. MORIS. II. S. 5. T. 8. f. 6. β. Scroph. Lusitanica maximo flore, Fol. dissectis. RAJ. *Suppl.* 396.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuitzaadige.*

in het Loof weinig daar van verschilt, komt in Spanje, Portugal, en in de Levant, voor. Deeze heeft een regtopstaande Steng met samengestelde Bladen, die vyf of zeven Vinblaadjes hebben en kleine daar tusschen, Hartvormig, ruig, van boven glad, Zaagtandig, het endelingse grootst. De Tros bestaat uit dubbelde Bloemsteeltjes, met groote paarschachtige Bloemen, die de Onderlip groenachtig hebben. De *Voorjaarse* stinkt en bloeit in Maart, hebbende de Steng een Elle hoog.

XII. *Scrophularia Canina.* Vindeelig.

(12) Scrofelkruid *met Vindeelige Bladen, een naakte end-Tros en tweedeelige Bloemsteeltjes.*

Dit Kruid, dat in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in Switzerland groeit, voert den naam van *Hondsruite*, of *Helmruite*, zo LOBEL zegt, die aanmerkt, „dat men het „zelden vindt dan in drooge heete plaatsen, „op Akkers en aan de kanten, gelyk in 't Land „van Languedok, als ook omtrent Ravenne en „Rome, waar het veel groeit." Het heeft veel Rysachtige Scheuten of Stengen, die in het groote anderhalf Elle hoog vallen; doch sommig blyft veel laager. De onderste Bladen zyn slegts ingesneeden, gelyk die der Kollebloemen, doch de Stengbladen bestaan uit Vinnetjes, die we-

(12) *Scrophularia* Fol. pinnatifidis &c. *H. Cliff.* 322. R. *Lugdb.* 294. GOUAN *Monsp.* 304. Scrophularia Ruta Canina dicta. C. B. *Pin.* 236. Ruta Canina. LOB. *Ic.* II. p. 55.

wederom ten halve gevind zyn. Aan den top komen losse Bloempluimen, van ongesteelde Bloempjes, wier Kelken als verzilverde Randen hebben, zynde de Bloem paarsch en wit; de Meelknopjes groot en purper, het Stuifmeel Goudglanzig. Het Loof stinkt gelyk in verscheide anderen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(13) Scrofelkruid *met de onderste Bladen dubbeld gevind, eenigermaate Vleezig en zeer glad, de Trossen in tweeën gedeeld.* XIII. *Scrophularia lucida.* Glanzig.

Tot de breedbladige Hondsruite wordt hier van den Ridder t'huis gebragt die zonderlinge Soort, welke de vermaarde TOURNEFORT op 't Grieksche Eiland Naxia vondt. Dezelve hadt Zeegroene Bladen, byna gelyk die van de Thapsia verdeeld, aan een Steng die dikwils drie of vier Voeten hoog wordt; de grootsten agt Duimen lang, naar boven kleiner, alwaar Bloemen voortkomen van figuur als in het Speenkruid, groenachtig met donker paarsche Lippen. De Kelk heeft ronde Punten en het Zaadhuisje, dat spits is, bevat kleine Zaadjes. Op andere Eilanden van de Archipel groeide deeze Plant ook, gelyk menze mede vindt op Kandia, te Napels en elders in Italie.

De

(13) *Scrophularia* Fol. inferioribus bipinnatis &c. Scroph. Fol. Filicis modo laciniatis s. Ruta Canina latifolia. C. B. *Pin.* 236. Scroph. Saxat. lucida. BOCC. *Mus.* II. p. 166. T. 117. Scroph. glauco folio &c. TOURNF. *Cor.* 9. *It.* I. p. 84. T. 85.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

De Ridder geeft thans van dit Kruid de volgende beschryving. Het heeft een ronde regte groene Steng: de Bladen gelyken naar die der Hondsruite, maar zyn eenigermaate Vleezig; de Bloemtros is regt en opstaande, met bleeke Bloemen, die de Bovenlip rood hebben.

XIV. *Scrophularia coccinea.* Hoogrood.

(14) Scrofelkruid *met viervoudige Eyronde Bladen en Kranswyze geaairde Bloemen.*

Wegens de Kleur der Bloemen voert dit Gewas den bynaam, dat te Vera Cruz in de Westindiën groeit en Bladen als der Brandenetelen, by vieren of in 't kruis om de Steng geplaatst heeft.

XV. *Peregrina.* Vreemd.

(15) Scrofelkruid *met Hartvormige gestreepte glanzige Bladen, tweebloemige Steeltjes in de Oxelen en een zeshoekige Steng.*

Deeze gelykt naar het gewoone Groote Speenkruid, doch de Bloempjes en Bladen zyn fraaijer volgens CAMERARIUS, die hetzelve den bynaam gaf van *Vreemd*, hoewel Jaarlyks van zelf uit Zaad voorkomende. Misschien was het te Neuremburg vreemd: want het groeit wild

(14) *Scrophularia* Fol. quat. ovatis, Flor. verticillatis spicatis. R. *Lugdb.* 294. N. 9. Scroph. Fl. coccineo, Fol. Urticæ quaternis. HOUST. *Ms.*

(15) *Scrophularia* Fol. Cordatis lineatis lucidis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* 304. Scrophularia Urticæ folio. C. B. *Pin.* 236. Scroph. peregrina. CAM. *Hort.* 157. T. 43. Scroph. annua Folio Urticæ. MORIS. *Hist.* II. S. 5. T. 8. f. 1.

wild in Italie, als ook in Languedok en Provence, alwaar het gemeen is aan de Wegen en in Bosschagie. De Bladen zyn als die der Brandenetelen, maar zeer glad: de Steng scherphoekig, donkerpaarsch; de Bloem Purperkleur. De Bloemsteeltjes draagen van twee tot vyf Bloemen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

CELSIA.

Een vyfdeelige Kelk, een Raderachtige Bloem; gebaarde Meeldraadjes en een tweehokkig Zaadhuisje. Dus komen de byzondere Kenmerken voor van dit Geslagt, 't welk naar den wyd vermaarden CELSUS benoemd is. Het bevat thans de drie volgende Soorten.

(1) Celsia *met dubbeld gevinde Bladen.* I. *Celsia Orientalis.* Levantsche.

In de Grazige Velden van Armenie en Kappadocie komt dit Kruid in Mey en Juny bloeijende voor. Het heeft de Steng een Elle hoog, somtyds in Takken verdeeld, met Bladen naar die der Agrimonie gelykende, of ook wel fyndeeliger. Het heeft Bloemen als die van 't Motte- of Wollekruid, hier en daar één, bleek rosachtig geel van Kleur.

(2)

(1) *Celsia* Fol. bipinnatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 757. p. 414. *Veg.* XIII. p. 469. *H. Ups.* 179. T. 2. *H. Cliff.* 321. *R. Lugdb.* 301. Verbascum Orientale *Sophiæ* folio. TOURNF. *Cor.* 8. BUXB. *Cent.* V. p. 17. Blattaria Or. Agrimoniæ folio. BUXB. *Cent.* I. p. 14. T. 20.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(2) Celsia *met de Wortelbladen Lierachtig gevind en de Bloemsteeltjes langer dan de Bloem.*

II. *Celsia Arcturus.* Steelbloemige.

Tot het Wollekruid is deeze betrokken geweest, onder den bynaam van *Arcturus*, die men, door een Drukfeil, thans veranderd vindt in 't malle Woord *Ariturus* (*). Van een Plant, *Arcturus Creticus* door PONA genaamd, wordt gewag gemaakt, en deeze is het aangehaalde *Laage Kandiaasche Wollekruid* met gesnipperde Bladen, volgens BAUHINUS. Dit schynt wat te verschillen van het Wilde Kretische, waar van het Zaad aan ALPINUS, onder den naam van *Arcturus*, uit Kandia meermaals was toegezonden, zonder dat hy hetzelve voor den regten *Arcturus* erkende. Misschien, evenwel, zouden de Ster gelykende Goudgeele Bloemen aanleiding kunnen gegeven hebben tot dien naam, alzo *Arcturus* de naam is van de Noordster.

De onderste Bladen, zegt de Ridder, zyn Lierachtig gevind, met kleine Zyblaadjes, de bovenste enkeld; die by de Bloemen ongesteeld, Hart-

(2) *Celsia* Fol. Radicalibus Lyrato-pinnatis, Ped. Flore longioribus. Verbascum Arcturus. *Sp. Plant.* 254. *Mant.* 339. Verbascum humile Cret. laciniatum. C. B. *Pin.* 240. Verb. Brassicæ folio. COL. *Ecphr.* II. p. 81. T. 82. Verb. Sylvestre Creticum. ALP. *Exot.* T. 122.

(*) In *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 469: want zelfs wordt daar aangehaald *Verbascum Ariturus Sp. Plant.* 254. *Mant.* 339: terwyl men op die beide plaatsen leest *Arcturus.*

Hartvormig, Zaagswys' getand. Het heeft een lange end-Tros van geele Bloemen, ieder op een eenzaam Bloemsteeltje, dat langer dan de Blaadjes is (*). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Celsia *met de onderste Bladen Lierachtig; de bovensten Eyrond, de Steng omvattende.* III. *Celsia Cretica.* Doorbladig.

Deeze Soort, ook op Kandia groeijende, heeft de Bladen, die in de voorgaande gepaard waren, overhoeks, de Kelken Zaagtandig en vier Meeldraadjes, de twee bovensten Haairig, de ondersten effen met grooter Meelknopjes; de Bloemen geel met twee Roestkleurige Vlakjes.

DIGITALIS. Vingerhoed.

Een Klokswyze vyfdeelige Buikige Bloem, die eenigermaate naar een Vingerhoed gelykt, onderscheidt dit Geslagt, 't welk ook een vyfdeeligen Kelk heeft en een Eyrond tweehokkig Zaadhuisje. Het bevat de agt volgende Soorten.

(1) Vingerhoed *met Eyronde spitse Kelkblaadjes* I. *Digitalis purpurea.* Paarsch.

(*) *Pedunculi Foliis Floralibus longiores*, Mant. Des *Pedunculis Flore longioribus* ook een misslag schynt te zyn.

(3) *Celsia* Fol. infer. Lyratis &c. Blattaria perennis Cretica incana, Foliis binis conjugatis, MORIS. *Hist.* II. p. 488.

(1) *Digitalis* Calycinis Foliolis ovatis acutis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 758. p. 414. *Veg.* XIII. p. 470. *H. Cliff.* 3 8. R. *Lugdb.* 292. GOUAN *Monsp.* 305. GORT. *Belg.* 179. Digitalis purpurea folio aspero. C. B. *Pin.* 243. Digitalis purpurea. DOD. *Pempt.* 168. β. Dig. alba folio aspero. C. B. *Pin.* 243. HALL. *Helv.* 616.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *jes en ſtompe Bloemen, de Bovenlip onverdeeld.*

Schuilzaadige. In de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in Switzerland en Ooſtenryk, ja zelfs in een gedeelte van onze Nederlanden, groeit dit Kruid, dat een tweejaarige Bloemplant is in de Hoven. De Franſchen noemenze *Gants de Notre Dame* of Onzer Vrouwe Handſchoen: ook *Gantelets*; de Engelſchen *Fox-Glove*, de Duitſchers, gelyk wy, *Vingerhoed-Kruid* of Vingerhoeden. 't Gewas heeft groote breede, Eyrond-Lancetvormige Bladen, die ruuw zyn, op de kanten getand, aan een Steng van drie of vier Voeten hoogte, dikwils getakt en geaaird met zodanige Bloemen, als gemeld is, paarſch of ook wit van Kleur. Men heeft het voor een Wondmiddel gehouden en de oplegging van 't gekneusde Kruid is tegen de Jicht, Kliergezwellen en de Engelſche Ziekte aangepreezen. 't Is ſcherp van Sap en BOERHAAVE merkte het inwendig als zeer Vergiftig aan, inzonderheid de Zaadhuisjes (†).

II. *Digitalis minor.* Klein. (2) Vingerhoed *met gladde Bladen en ſtompe Bloemen, de Bovenlip tweekwabbig hebbende.*

In

(†) *Hiſt. Plant.* Lect. ſpur. *Lond.* 1731. p. 308. item in Mſ. Patris mei.

(2) *Digitalis* Fol. lævibus, Cor. obtuſis &c. *Mant.* 567.
Dig. purpurea Hispanica minor. TOURNF. *Inſt.* 165.

In Spanje nam TOURNEFORT deeze waar, die de helft kleiner blyft en Bloemen zeer veel naar die van 't Paarſche Vingerhoed gelykende, zelfs in grootte, maar meer Stippen in 't Gehemelte heeft, zonder bleeke Kring. De Bovenlip is dieper ingeſneeden, de Onderlip zeer ſtomp; de zydelingſen omgeboogen en de Meelknopjes hebben Roestkleurige Stippen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(3) Vingerhoed *met langs de Steng afloopende Bladen.* III. *Thapsi.* Wollig.

De groote Wollige geaderde Zaagswys' getande Bladen onderſcheiden deeze Soort, die anders veel naar het eerſte gelykt, groeijende insgelyks in Spanje. Het heeft paarſche Bloemen, bleek, van Keel met Bloedkleurige Stippen, aan den rand in vieren gedeeld. Het ſchynt uit het gewoone Paarſche Vingerhoedkruid, door bevrugting van het Wollekruid, te zyn geſprooten.

(4) Vingerhoed *met de Kelkblaadjes Lancetvormig; de Bloemen ſpits, de Bovenlip tweedeelig hebbende.* IV. *Digitalis lutea.* Geel.

Dee-

(3) *Digitalis* Fol. decurrentibus. Dig. Verbasci folio, purp. minor, perennis Hispanica. BARR. *Ic.* 1185. Dig. anguſto Verbasci folio montana. BOCC. *Mus.* II. p. 108. T. 85.

(4) *Digitalis* Calycinis Foliolis Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 318. R. *Lugdb.* 293. GUUAN *Monsp.* 305. Digitalis major lutea ſ. pallida, parvo Flore. C. B. *Pin.* 224. Digitalis lutea minore flore. MOR. *Hiſt.* II. S. 5. T. 8. f. 5. Dig. lutea parva. LOB. *Ic.* 573.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Deeze, zo wel als het Paarsche, in Vrankryk, Italie en Switzerland, op Zandige plaatsen groeijende, heeft kleine bleek geele Bloemen. De hoogte, zegt GOUAN, is anderhalf Voet; de Steng gestreept, met langwerpige, Lancetvormige, half de Steng omvattende, gekartelde, gladde Bladen en spits Eyronde Bladerige Blikjes. De Bloemen zyn niet gestippeld of gevlakt.

V. *Ambigua.* Twyfelachtig.

(5) Vingerhoed *met de Lip der Bloemen uitgerand, de Bladen van onderen ruigachtig.*

Van de voorgaande verschild deeze, door veel grooter Bloemen te hebben, komende voor 't overige zeer naa daar mede overeen. Indien het de Soort is, welke de Heer HALLER onder de Switzersche Planten heeft opgetekend, dan valt zy ook grooter, hebbende de Bloemen geaderd en gevlakt (*).

VI. *Digitalis Ferruginea.* Roestkleurig.

(6) Vingerhoed *met de Kelkblaadjes Eyrond stomp en uitgebreid, de Onderlip der Bloemen gebaard.*

In

(5) *Digitalis* Corollarum Labio emarginato &c. MURR. *Goett.* 62. Digitalis Fol. Calycinis Lanceolatis, Galeâ incisâ. HALL. *Flor.* 331. Digitalis lutea major. C. B. *Pin.* 224.

(*) Digitalis Fol. Calycinis Linearibus acutis Flore-Venoso maculoso. HALL. *Helv.* 617. WEINM. *Kruidb.* T. 463. *d.*

(6) *Digitalis* Calycinis Foliolis ovatis obtusis patentibus &c. R. *Lugdb.* 292. Dig. angustifolia Fl. Ferrugineo. C. B. *Pin.*

In Italie en by Konstantinopolen groeit deeze, die niet alleen door haare Roestkleurige Bloemen, van binnen geelachtig, maar ook in andere opzigten zig onderscheidt. De Steng is effen en zes Voeten hoog, met ongesteelde Lancetvormige Bladen, en geeft boven, uit ieder Oxel, een opstaande Bloemtros, met kort gesteelde Bloemen, die klein en wyd zyn, met een lange Onderlip en bogtige Meeldraadjes. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(7) Vingerhoed *met Liniaal-Lancetvormige geheel effenrandige Bladen, met den Voet aangegroeid.* VII. *Obscura.* Donker.

De donkerheid der Bloemen, die byna zwartachtig paarsch zyn, geeft deeze den bynaam. Zy valt Heesterig, met Houtige Takjes en groeit in Spanje, hebbende weinig hoogte.

Het Kanarische Heesterige Vingerhoed-Kruid*, door my, gelyk de *Bignonia* en verscheide volgende Geslagten, reeds onder de Boomen en Heesters te boek gesteld zynde, komen wy tot dat van *II. D. V. STUK, bladz. 301.

PREM-

Pin. 244. Dig. latif. Flore Ferr. MORIS. *Hist.* II. p. 178. S. 5. T. 8. f. 2. Dig. lutea non Ramosa Scorzoneræ folio. BUXB. *Cent.* V. p. 25. T. 49.

(7) *Digitalis* Fol. Liueari - Lanceolatis integerrimis basi adnatis. *Mant.* 418. JACQ. *Hort.* T. 91. Digit. Hisp. angustifolia. Flore nigricante. TOURNF. *Inst.* 166. Dig. angustifolia Hispanica. BOCC. *Mus.* II. p. 136. T. 98.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

PREMNA. Bokkeblad.

De Kelk tweekwabbig; de Bloem in vieren ongelyk verdeeld en eene vierhokkige Bezie, welke enkelde Zaaden bevat. Dus komen de byzondere Kenmerken van dit nieuwe Geslagt voor, welks naam, *Premna*, in de oude Plantenkunde onbekend, in 't Grieksch van een Paal, Staak of Blok, schynt afgeleid te kunnen worden. LINNÆUS betrekt 'er toe het *Folium Hirci* of Bokke-Blad van RUMPHIUS, dus wegens den Stank genaamd, welk de Heer J. BURMANNUS hadt aangetekend tot den *Tinus* van LINNÆUS te behooren; doch die Bokkeblad-Boom, waar van Mannetje en Wyfje zyn, moest tot de Tweehuizigen t'huis gebragt worden. Zo wel het één, als het andere, kan derhalve geen plaats hebben, en de aanhaaling van den Ridder, hier letterlyk door my overgenomen, is fout.

I. *Premna integrifolia.* Effenrandig.

(1) Bokkeblad *met effenrandige Bladen.*

Ik spreek van de eerste Soort (1), welke, volgens zyn Ed., de *Cornutia Corymbosa* is, door den Heer N. L. BURMANNUS voorgesteld en afgebeeld. Deeze Heer wil, dat die de

(1) *Premna* Fol. integerrimis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1316. p. 473. *Mant.* 252. Cornutia Corymbosa. BURM. *Fl. Ind.* 133. T. 41. f. 1. Folium Hirci. RUMPH. *Amb.* III. p. 28. T. 134.

de *Kruiderig welriekende Ceylonsche Vlier* zou zyn, van HERMANNUS, aldaar *Mindi* genaamd, welker Schors en Vrugten als Geneesmiddelen in gebruik zyn. Zyn Ed. haalt RUMPHIUS niet aan, en ik kan, om de waarheid te zeggen, de aanhaaling ook niet begrypen, of het moest de *Strand Gumira Boom* zyn, welke op bladz. 209. is beschreeven. Die Boomen hebben den Reuk van Vlierbladen en het Hout van de tammen is tot Werkhout, dat der wilden alleen tot branden bekwaam. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angiospermia.*

(2) Bokkeblad *met Zaagtandige Bladen.* II. *Serratifolia.* Zaagtandig.

Deeze, misschien een Verscheidenheid van de voorgaande, is een Oostindisch Boomgewas met ronde paarschachtige Takken, die groote gerande Lidtekens hebben van afgevallene en gepaarde, gesteelde, Eyronde stompe, Zaagtandige Bladen, doch naar agteren effenrandig. De Bloemen aan 't end, van grootte als die der Viorne, maaken een gearmd Kroontje uit.

LOESELIA.

Dit Geslagt heeft een vierdeeligen Kelk en alle de Slippen der Bloem over ééne zyde, de Meeldraadjes tegen het Bloemblad over en een driehokkig Zaadhuisje.

De eenigste Soort (1), te Vera Cruz groeijen- I. *Loeselia ciliata.* Kanthaairige.

(2) *Premna* Fol. serratis. *Mant.* 253. Cornutioides. *Fl. Zeyl.* 416.

(1) Loeselia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 767. p. 418. R. *Lugdb.* 299.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

jende, mogt ook wel onder de Heesters beschreeven zyn geweest. Zy heeft een opstaande, flaauw vierhoekige, gearmde Steng en gepaarde Lancetvormig Eyronde spits en als Doornachtig getande Bladen. De Takken groeijen tegen elkander over. De uiterste Takjes hebben Hartvormige op elkander leggende, omvattende Bladen, allengs vergrootende, tot dat het Takje in een Bloemdraagend Hoofdje eindigt, van geele Bloemen.

LINDERNIA.

Een vyfdeelige Kelk en een Smoelachtige Bloem met de Bovenlip zeer kort: de twee onderste Meeldraadjes een Tandje aan 't end hebbende en het Meelknopje zydelings daar onder. Het Zaadhuisje met ééne holligheid.

I. *Lindernia pyxidaria.* Doosdraagende.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, tot het welke maar ééne Soort betrokken is (1), te vooren *Capraria Gratioloides* genaamd. Dezelve was eerst in Virginie, op Waterige plaatsen, groeijende, waargenomen, doch werdt naderhand door den Heer LINDERN in de El-

299. Royena Fol. acute dentatis et veluti spinosis, Flore luteo. HOUST *Ms.*

(1) Lindernia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1315. 475. Capraria Gratioloides. *Sp. Plant.* II. p. 876. Lindernia, ALLION. *Aliq.* 178. T. 5. Pyxidaria repens annua, Flosc. monop. unilabiatis. LIND. *Alsat.* I. p. 152. T. 1 & 2. p. 267. Ruëllia Pedunculis solitariis unifloris. GRON. *Virg.* 73. Gratiola Flor. Pedunculatis, Fol. ovatis crenatis. GRON. *Virg.* 3.

Elfaz gevonden, befchreeven en afgebeeld, onden naam van *Dooskruid*, dat kruipt, een Jaarlyks Gewas met eenbladige eenlippige Bloemen. Naar deezen Kruidkenner hadt de vermaarde ALLION hetzelve *Lindernia* getyteld. De Ridder merkt aan, dat het uit Virginie verhuist zy in ons Wereldsdeel.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angiospermia.*

't Is een klein Waterplantje, dat een vierkante broofche gladde Steng heeft, fomtyds Takkig en Zwiepig; met kleine ongefteelde Blaadjes, veel naar die van Guichelheil gelykende, en Pypige Bloempjes, die in twee Lippen verdeeld zyn, waar van de bovenfte Helmachtig, de onderfte driedeelig. Ieder Bloempje komt eenzaam uit een Oxel der Bladen voort, en zit op een lang dun neerhangend Steeltje. De Kelk is in vyf lange Punten diep verdeeld. Het Zaadhuisje is langwerpig en fplyt in tweeën van boven tot beneden, bevattende veele zeer kleine Zaadjes. Dus heeft de Heer CLAYTON dit Kruidje in Virginie, alwaar het in de Herfst bloeide, waargenomen. De Bloemen zyn bleek blaauw of paarfchachtig.

MANULEA. Handbloem.

Een vyfdeelige Kelk en Bloem, de laatfte met de Slippen Elsvormig en als uitgefpreide Vingers van een Hand, daar dit Geflagt den naam van heeft: het Zaadhuisje tweehokkig en veelzaadig. Dus komen de Kenmerken van dit

Ll 3 Ge-

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK. Geslagt voor, 't welk de twee volgende Kaapse Planten bevat.

I. *Manulea Cheiranthus.* Enkelbloemig. (1) Handbloem *met naakte Bladen, byna ongesteelde Stengen en overhoekse eenbloemige Steeltjes.*

De vermaarde COMMELYN hadt deeze Soort, wegens de gezegde figuur der Bloemen, *Cheiranthus*, dat is Handbloem, getyteld. Zy groeit aan de Kaap der Goede Hope. Op den Grond spreidt zy Lancetvormige Bladen uit, diep ingesneeden en groen, waar tusschen Stengetjes voortkomen van een Span hoog, met kleine of enkel zeer smalle Bladen, aan den top Aairen hebbende van kleine geele Bloempjes, als gezegd is.

II. *Tomentosa.* Wollig. (2) Handbloem *met Wollige Bladen, gebladerde Stengen en veelbloemige Steeltjes.*

Dit Kaapse Plantje is een geheel Wollig leggend Kruid, met stomp Eyronde gekartelde gepaarde Bladen, hebbende een end-Tros uit overhoekse Trosjes bestaande en smalle Bloempjes,

(1) *Manulea* Fol. nudis, Caul. subaphyllis, Ped. alternis unifloris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1264. p. 419. *Veg.* XIII. p. 476. Manulea Fol. nudiusculis. *Mant.* 88. Lobelia Cheiranthus. *Sp. Plant.* 1319. Cheiranthus Africana Flore luteo. COMM. *Hort.* II. p. 83. T. 42.

(2) *Manulea* Fol. tomentosis, Caulibus Foliosis, Ped. multifloris. *Mant.* 420. Selago tomentosa. *Sp. Plant.* 877. Sel. Racemis Ramosis. *Am. Acad.* VI. Afr. 22. PLUK. *Phyt.* T. 319. f. 2.

pjes, hoog geel van Kleur. De Meeldraadjes, in de gezwollen Keel van 't Pypje, zyn tweemagtig met een geknopten Styl. Naar het Geaairde Glimkruid * schynt hetzelve veel te gelyken. De Bloempjes zyn regelmaatiger, dan in de voorgaande Soort, verdeeld.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

* II. D. V. STUK, bladz. 327.

HEBENSTRETIA.

Dit Geslagt is benoemd naar zekeren Doktor HEBENSTREIT, die op bevel van den Koning van Poolen naar Afrika gereisd was ter bevordering van de Kruidkunde. Het heeft een dubbeld uitgeranden Kelk, van onderen gespleeten; de Bloem met eene opstygende Lip, die in vieren gedeeld is; de Meeldraadjes in de verdeelingen van den rand ingeplant, en een tweezaadig Zaadhuisje.

De drie volgende Soorten, ook aan de Kaap groeijende, zyn thans in hetzelve opgegeven, naamelyk

(1) Hebenstretia *met Liniaale getande Bladen en gladde Aairen.*

I. *Hebenstretia dentata.* Getande.

De

(1) *Hebenstretia* Fol. Linearibus dentatis, Spicis lævibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 770. p. 420. *Veg.* XIII. p. 476. *H. Cliff.* 326. *R. Lugdb.* 300. BERG. *Cap.* 153. Valerianella Africana Fol. angustis &c. COMM. *Hort.* II. p. 247. T. 109. Rapunculus Fol. inferioribus multifidis, superioribus simpl. dentatis, Flor. spicatis. BURM. *Afr.* T. 41. f. 1.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

De Steng van deeze is opſtaande, een Voet hoog, aan den Wortel en onder de Aairen met enkelde opſtygende Takjes: de Bladen zyn overhoeks verſpreid, Liniaal, eenigermaate ſtekelig, met Tandjes, opgeregt, in de Oxelen veele getakte Blaadjes hebbende. Aan 't end komt een langwerpige Aair, met Elsvormige Blikjes, op tien ryën overlangs geſchubd, eenbloemig: want de Aair beſtaat uit vyfbloemige Kransjes, overhoeks geplaatst. De Bloem is wit, op de rug van den Keel rood en zonderling door de plaatzing der Meeldraadjes, waar van de twee onderſten omgekromd zyn. Des morgens zyn de Bloemen Reukeloos, 's middags ſtinken zy walgelyk en 's avonds hebben zy een aangenaamen Geur.

II. *Hebenſtretia integrifolia.* Ongetande.

(2) Hebenſtretia *met Liniaal effenrandige Bladen.*

Deeze heeft de Bladen gepaard en loſſe Aairen met eironde Blikjes, zo de Ridder aantekent. Ook komen de Blaadjes ſomtyds Kranswys om de Takjes voort. De *Kanthaairige* van den Heer BERGIUS ſchynt tot deeze of de voorgaande te behooren. Mogelyk zyn zy alle drie ſlegts Verſcheidenheden van dit Gewas.

(3)

(2) *Hebenſtretia* Fol. Linearibus integerrimis. *H. Cliff.* 497. R. *Lugdb.* 300. Pedicularis fol. anguſtisſimis dentatis. BURM. *Afr.* T. 42. f. 2. Hebenſtretia ciliata. BERG. *Cap.* 154.

(3) Hebenſtretia *met byna Vleezige Hartvormige ongeſteelde Bladen.* IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. III. *Hebenſtretia Cordata.* Hartvormige.

Dit is een opſtaand Heeſtertje, witachtig, glad, met weinig Takjes en die alleen van boven: de Bladen overhoeks of gepaard, ongeſteeld of byna de Steng omvattende, Hartvormig ſtomp, naauwlyks gekarteld, Vleezig, van onderen bultig. Aan 't end heeft het een ongeſteelde Aair van Bloemen, die wit zyn met een rooden Keel en ſamengedrukte geele Meelknopjes, gelyk die der eerſte Soort.

ERINUS. Balſembloem.

Dit Geſlagt heeft een vyfbladigen Kelk en den rand der Bloem in vyf byna gelyke deelen geſneeden, met uitgerande Slippen; de Bovenlip zeer kort en omgeboogen: het Zaadhuisje tweehokkig.

In hetzelve komen thans de vier volgende Soorten voor, naamelyk.

(1) Balſembloem *met getroste Bloemen en Spatelachtige Bladen.* I. *Erinus Alpinus.* Europiſch.

Dee-

(3) *Hebenſtretia* Fol. ſubcarnoſis Cordatis ſesſilibus. *Mant.* 420.

(1) *Erinus* Floribus Racemoſis, Foliis Spatulatis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 771. p. 420. *Veg.* XIII. p. 477. Erinus. *H. Cliff.* 320. R. *Lugdb.* 301. GOUAN *Monsp.* 306. HALL. *Helv.* 629. Ageratum ſerrat. Alp. glabrum Fl. purp. TOURNF. *Inſt.* 651. T. 422. Ageratum purpureum. DAL. *Hiſt.* 1184. Ager. minus Saxatile Flore albo. BARR. *Rar.* 23. T. 1192.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Deeze, op de hooge Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa groeijende, is *Glad Alpisch Ageratum*, met paarsche Bloemen, van TOURNEFORT genoemd geweest, die ook de Bloem en Vrugt in Afbeelding heeft gebragt. 't Geslagt van *Ageratum*, dat sommigen Klein Balsemkruid heeten, zal naderhand volgen. Dit paarsche hebben sommigen *Moschatellina* getyteld, wegens den aangenaamen Geur der Bloemen, niet te kort schietende by dien der Violen en deswegen noem ik dit Geslagt *Balsembloem*.

De Wortelbladen van dit Kruid, op den Grond Roosjes maakende, zyn allen Liniaal Spatelvormig, ruigachtig, met eenige Tandjes wederzyds by de Punt. Het heeft verscheide Stengetjes van een Handbreed hoog, opstaande, rond, ruig, met smalle Blaadjes overhoeks. Deeze zyn overhoeks bezet met Bloempjes, uit een vyfdeeligen Kelk voortkomende met een lang Pypje, waar in vier Meeldraadjes en een rondachtig Vrugtbeginzel mer een zeer korten Styl, den Stempel geknopt hebbende met twee rondachtige Oortjes, tegenover elkander. Het komt ook met witte Bloemen voor, en veel ruiger, zo van de eene als van de andere Kleur.

II. *Erinus Africanus.* Afrikaansch.

(2) Balsembloem *met zydelingse ongesteelde Bloemen en Lancetvormige eenigermaate getande Bladen.*

Dee-

(2) *Erinus* Flor. lateralibus sessilibus, Fol. Lanceolatis denta-

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
A
B
C
D

1.
A
B
C

Deeze, op den Zuidhoek van Afrika natuurlyk groeijende, bevondt zig in de Hollandsche Kruidhoven onder den naam van *Buchnera*, zynde door den Hoogleeraar J. BURMANNUS *Lychnidea* geheten, om dat de Bloempjes veel naar die van Lychnis zweemen. Men heeft het met stompe en met spitse Bladen, gelyk uit het Werk van den Leidschen Hoogleeraar A. VAN ROYEN blykt. De laatste zo het de zelfde is, heeft de Bloemen in een Kroontje vergaard by den Heer BURMANNUS.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(3) Balsembloem *met Lancetvormig Eyronde Zaagtandige Bladen.*

III. *Erinus Peruvianus.* Peruviaansch.

Aan den Noordelyken Oever van de Rivier de la Plata, in Paraguay, vondt Pater FEUILLÉE dit Kruidje, dat derhalve niet met reden Peruviaansch genoemd kan worden, te minder, daar het ook aan de Kaap der Goede Hope groeit. Het Stengetje, dat eenigermaate Haairig is, met gepaarde Bladen als die van Eerenprys bezet, verheft zig tot negen Duimen, en draagt op 't end een Hoofdje van getuilde Bloempjes, schoon Bloed-

tatis. Buchnera Fol. obtusis serratis. *H. Cliff.* 501. R. *Lugdb.* 300. Lychnidea villosa &c. BURM. *Afr.* 139. T. 50. f. 1. Euphrasia Ethiopica. PLUK. *Mant.* 73. β. Buchnera Fol. acutis dentatis. R. *Lugdb.* 300. Erinus umbellatus. BURM. *Prodr. Fl. Cap.* ?

(3) *Erinus* Fol. Lanceolato-ovatis serratis. Lychnidea Veronicæ folio Flore Coccineo. FEUILL. *Per.* III. p. 36. T. 25. f. 3.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Bloedrood, op welken een langwerpig Zaadhuisje volgt.

(4) Balsembloem *met gesnipperde Bladen.*

IV. *Erinus laciniatus.* Gesnipperd. In 't Ryk van Chili, op by de veertig Graaden Zuider Breedte, nam die Pater dit Kruidje waar, dat zig slegts een half Voet verhief met zyn rond, groen, Stengetje, zynde een weinig Haairig, zo wel als de Blaadjes, zeer veel, zegt hy, naar die van het Kleine Yzerhard gelykende. De Bloemen, als een Kroontje op den top groeijende, waren Vleeschkleurig, en hadden het Pypje een half Duim lang, aan den Mond zig ter zelfde breedte uitbreidende op de manier van de Bloemen der Primula Veris: dat is even als in de andere Soorten van dit Geslagt.

Capensis. Kaapsch. PL. LVIII. *Fig.* 1. In verscheide opzigten, doch inzonderheid wegens de Zaadhuisjes en den vyfdeeligen Kelk, schynt tot dit Geslagt dat Kaapsch Gewasje te behooren, waar van ik hier, in *Fig.* 1, op PLAAT LVIII, de Afbeelding mededeel. Ik heb nu onlangs een aanzienlyken Tak daar van bekomen. De Bloempjes schynen my in vyven vry egaal verdeeld en niet blykbaar tweelippig te zyn, anders zou men het tot het Oogentroost kunnen betrekken. Men kan de groeijing der Bloempjes, de langte van derzelver Steeltjes en van het Pypje, als ook die van het Gewas, dat Hee-

(4) *Erinus* Fol. laciniatis. Lychnidea Verbenæ tenuifoliæ folio. FEUILL. *Peruv.* III. p. 35. T. 25. f. 2.

Heesterig is met ronde Houtige roodachtige Stengetjes en Takken, in de Afbeelding zien, en de figuur der Blaadjes, die grootendeels Herts-hoornig ingesneeden of getakt zyn, is met Vergrooting daar onder by A voorgesteld. Zy strooken genoegzaam met die der Averoone, om te denken dat het *Ethiopisch Plantje* van PLUKENET (†), 't welk de Heer BURMANNUS op de voorgemelde Hebenstretia aanhaalt, hier bedoeld mogte zyn: want derzelver Blaadjes gelyken weinig naar die der Averoone (‡).

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

BUCHNERA.

Dit Geslagt is, naar den zeer geleerden Heer BUCHNERUS, Voorzitter van de Keizerlyke Akademie der Natuur-onderzoekeren, getyteld. Het heeft den Kelk flaauw vyftandig; den rand der Bloempjes in vyven gelyk verdeeld, met Hartvormige Lippen, en een tweehokkig Zaadhuisje.

Zes uitheemsche Soorten, waar onder verscheide Kaapse zyn, komen in hetzelve voor, naamelyk

(1) Buch-

(†) Euphrasiæ affinis Æthiopica, Abrotani campestris folio, Cauliculis rubentibus. *Mant.* 73.

(‡) Het *Abrotanum campestre* heeft, volgens den Ridder, *Folia multifida linearia* en die Hebenstretia *linearia dentata*, gelyk ook uit de Afbeelding het groote verschil der Bladen blykt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(1) Buchnera *met getande Lancetvormige drieribbige Bladen.*

I. *Buchnera Americana.* Amerikaansche.

In Virginie en Kanada is de Groeiplaats van deeze, die als een Soort van Wollekruid is aangemerkt geweest, wegens haare rimpelige Haairige langwerpig gespitste Bladen, aan den rand Zaagtandig, twee tegenover elkander, draagende op den top der Steng, die niet Takkig is, een dunne Aair van Trechterachtige Violetkleurige Bloemen, waar op een tweehokkig Zaadhuisje volgt, in de vyfdeelige Kelk verholen. Twee Meeldraadjes zitten in de Keel, twee in 't midden van 't Pypje. Het Kruid wordt door 't droogen zwart.

II. *Cernua.* Knikkende.

(2) Buchnera *met Wigvormige vyftandige gladde Bladen, geaairde Bloemen en een Heesterige Steng.*

PL. LVIII. *Fig.* 2.

Het Kaaps Heesterachtig Kruid, in *Fig.* 2 op de gezegde Plaat vertoond, voldoet niet alleen aan de Geslagts-Kenmerken, gelyk blykt uit de vergroote Bloem, by Letter B, maar ook aan de beschryving, welke de Heer LINNÆUS daar van, als op de Bergen aan de Kaap der Goede Hope groeijende, dus geeft.

„ De

(1) *Buchnera* Fol. dentatis Lanceolatis trinerviis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 772. p. 420. *Veg.* XIII. p. 477. Buchnera Fol. dentatis oppositis. GRON. *Virg.* 95.

(2) *Buchnera* Fol. Cuneatis quinque-dentatis glabris Flor. Spicatis, Caule Fruticoso. *Mant.* 251.

„ De Steng is Heesterachtig, een half Voet „ hoog, bepaald Takkig, als 't ware gewricht „ door Lidtekens der afgevallene Bladen en „ paarschachtig: de Bladen gepaard, (dikwils „ drievoudig) ongesteeld, Wigvormig, vyftan- „ dig, (aan de tip wederzyds met twee spitse „ Tandjes,) effen en niet korter dan de Leed- „ jes. Endelings heeft het langwerpige eenzaa- „ me Aairen, van ongesteelde opstaande Bloe- „ men, met een Liniaal spits Blikje, korter „ dan de Kelk, die Pypachtig langwerpig is, „ en ten halve in vyven gelyk verdeeld, de „ Slippen met een Vliesje samengevoegd heb- „ bende. De Bloem is wit, met een vyfhoekig „ Pypje, tweemaal zo lang als de Kelk, om- „ gekromd, met een platten vyfdeeligen Rand, „ die byna Eyronde Slippen heeft en Meeldraad- „ jes binnen den Keel, twee laager, benevens „ een ingeslooten, omgeboogen, dikachtigen „ Stempel."

Dit bevind ik grootendeels plaats te hebben in myn afgebeelde, als ook in de vergroote Bloem; zynde het Zaadhuisje, in de Kelk vervat, by C, en doorgesneeden, om de twee holligheden daar in voor te stellen, by D, met dergelyke Vergrooting in Plaat gebragt. 't Is wel waar, dat het Kruid in eenige weinige opzigten iets schynt te verschillen, doch het heeft te veel overeenkomst, om niet het zelfde of dergelyk te zyn, en het is ook, waarschynlyk door 't droogen, zwartachtig bruin.

(3)

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(3) Buchnera *met drietandige Bladen, gesteelde Bloemen en een Heesterige Steng.*

III. *Buchnera Æthiopica.* Ethiopische.

Op Zandige Velden aan de Kaap groeit, volgens den Ridder, deeze, die een zeer Takkige Steng van dergelyke hoogte: de Bladen gepaard en ongesteeld, van grootte als die van 't Varkensgras, byna glad, doorgaans beneden de Tip wederzyds een Tandje hebbende, de Bloemen naar het end der Takken, zydelings, gepaard, gesteeld heeft, met eenbladige vyftandige Kelken en geele Bloemen met lange Pypjes: het Zaadhuisje Eyrond-langwerpig, tweehokkig, byna zo lang als de Kelk.

IV. *Capensis.* Kaapsche.

(4) Buchnera *met getande Liniaale Bladen en ruigachtige Kelken.*

Deeze, die den bynaam van *Kaapsche* voert, gelykt zeer naar het Kaapsche Neusbloem, hier voor beschreeven*. 't Is een Plantje van maar een Handbreed hoogte, van boven Takkig, met geaairde Bloemen, zo de Ridder aantekent, en over 't geheel Lymerig ruig, met de Tandjes ver van elkander; zynde dit ook een Jaarlyks Gewas.

* Bladz. 452.

On-

(3) *Buchnera* Fol. tridentatis, Flor. pedunculatis, Caule Fruticoso. *Mant.* 251.

(4) *Buchnera* Fol. dentatis Linearibus Calycibus pubescentibus. Buchnera Fol. Lanceol. subdentatis &c. *Am. Acad.* VI. Afr. 18. Lychnidea villosa Fol. angustis denticulatis, Floribus umbellatis. BURM. *Afr.* 191. T. 50. f. 2.

Onder de Kaapsche Planten telt de Heer N. L. BURMANNUS eene *Buchnera*, welke zyn Ed. *Capitata*, dat is Hoofdige noemt, als een aanmerkelyk Bloemhoofdje draagende op een enkeld Stengetje, 't welk voortkomt uit het midden van Lancetvormige effenrandige Wortelbladen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(5) Buchnera *met gesnipperde Bladen en een gegaffelde Steng.*

V. *Buchnera Canadensis.* Kanadasche.

Deeze Soort, in Virginie groeijende, zo LINNÆUS zegt, is een overblyvend Gewasje, met de Steng een Voet hoog, vierkant, opstaande, de Bladen byna als die van 't Winkel-Yzerhard verdeeld. Uit de mikjes der Takken komt een gesteelde Aair, met de Bloempjes ongelyk verspreid en Kelken zo lang als de helft van 't Bloempypje.

(6) Buchnera *met effenrandige Liniaale Bladen en ruuwe Kelken.*

VI. *Asiatica.* Oostindische.

Op Ceylon en in China is deeze waargenomen, een Plantje naar 't Oogentroost gelykende, met overhoekse Takken en lange Aairen, de Bloemen ver van elkander, hebbende een lang Pypje, dat Draadachtig dun is, gelyk in de ande-

(5) *Buchnera* Fol. Laciniatis, Caule dichotomo. *Mant.* 88.

(6) *Buchnera* Fol. integerrimis Linearibus, Cal. scabris. *Syst. Nat.* XII, XIII. BURM. *Fl. Ind.* p. 133.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

dere Soorten. Het heeft den Mond tweesneedig; de eene Slip byna regtopstaande en driedeelig de andere uitgebreid en breed Hartvormig zynde.

BROWALLIA.

Dit Geslagt is door den Ridder benoemd ter eere van den Sweedschen Heer BROWALL, die een ongemeen Liefhebber was van de Natuurlyke Historie in 't algemeen en de Kruidkunde in 't byzonder. De Kenmerken zyn door zyn Ed. gesteld, een vyftandige Kelk, met den Rand der Bloem byna egaal in vyven gedeeld en uitgebreid; den Navel gesooten hebbende met twee groote Meelknopjes: als ook een eenhokkig Zaadhuisje.

Drie Soorten komen 'er in voor, altemaal Westindische Kruiden, waar van zyn Ed. de eerste uit den Cliffortsen Tuin zeer naauwkeurig in Afbeelding gebragt heeft; naamelyk

I. *Browallia demissa.* Laage.

(1) Browallia *met eenbloemige Bloemsteeltjes.*

Van Panama in Zuid - Amerika afkomstig is deeze door den schranderen MILLER in de Tuin van Chelsea, by Londen, gekweekt, en het Zaad van denzelven aan den Heer LINNÆUS, toen Opziender van de Lustplaats des Heeren CLIFFORT, Hartecamp, by Haarlem, medegedeeld. 't Is een Jaarlyksch Kruid, met een dun

(1) *Browallia* Pedunculis unifloris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 773. p. 421. *Veg.* XIII. p. 496. *H. Cliff.* 318. T. 17. *H. Ups.* 179.

dun rond Stengetje van een of anderhalven Voet hoog, weinig getakt, met ſpits Eyronde geſteelde effenrandige Bladen, van een Duim groot en geſteelde Bloemen in de Oxelen, van gezegde figuur en eene ſchitterende Hemelſchblaauwe Kleur. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(2) Browallia *met eenbloemige en veelbloemige Steeltjes.* II. *Browallia elata.* Verhevene.

In Peru zou de Groeiplaats van deeze zyn, die naar de voorgaande gelykt, doch de Steng eens zo hoog, ſtyf, een Pink dik, en als Heeſterig heeft, met de onderſte Takken byna zo lang als de Steng. De Bloemſteeltjes draagen ieder ééne, drie, vyf of meer Bloemen, die hoog Violetblaauw zyn.

(3) Browallia *met de bovenſte Bladen gepaard en twee Meeldraadjes zo lang als de Bloem.* III. *Alienata.* Verbaſterde.

Van MILLERUS heeft de Ridder deeze overgenomen, als zekerlyk, naar een gewezen Plant, door hem in Afbeelding gebragt zynde: mooglyk een veranderde of Baſterd-Soort. Zelf hadt hy ze niet gezien.

LIN-

(2) *Browallia* Pedunculis unifloris multiflorisque. *Syſt. Nat. Veg.* XII.

(3) *Browallia* Fol. ſuper. oppoſitis &c. MILL. *Ic.* 68.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

LINNÆA.

Dit Geslagt kroont den naam van den Grooten Ridder, die het Samenstel der Kruidkunde, niet minder dan de geheele Natuurlyke Historie, in een goeden Smaak gebragt heeft. Hy is thans den 10 January deezes Jaars 1778, ruim een Maand voor dat ik dit schryf, den Weg van alle Vleesch gegaan (*).

Een Klokvormige Bloem, en dubbelde Kelk, die van de Vrugt tweebladig, die van de Bloem vyfdeelig, en deeze boven het Vrugtbeginzel, dat een drooge driehokkige Bezie wordt.

I. *Linnæa Borealis.* Noordsche. Dus komen de Kenmerken van dit Geslagt voor, welks eenigste Soort (1) gemeen is op de drooge, dorre Bosch-Velden, niet alleen van de Laplandsche Alpen, maar byna van alle koude Bergruggen in Europa en Asia, ja zelfs in Kanada groeit. De Noordelyke deelen, gelyk Lapland, Rusland en Siberie, schynt het byzon-

(*) Æterno Frutices *Linnæus* in Ære comantes,
Amstelia posuit gratus Amicitiæ:
At Dea Plantarum Soboles cui credita, Mystæ
Frondibus his titulum subdidit ipsa sui.

JAC. PHIL. D'ORVILLE.

(1) Linnæa. *Syst. Nat.* XII. Gen. 774. p. 421. *Veg.* XIII. p. 478. Linnæa Flor. geminatis. *Fl. Lapp.* 250. T. 12. f. 4. *H. Cliff.* 320. *Fl. Suec.* 522. 522. 562. f. 1. *Mat. Med.* 517. HALL. *Helv.* 608. SEG. *Ver.* I. p. 183. SAUV. *Meth.* 137. KALM. *It.* II. p. 263. GORT. *Ingr.* 100. Serpillifolia BUXB. *Act.* II. p. 346. T. 21. Campanula Serpillifolia. C. B. *Pin.* 93. *Prodr.* 35. *Act. Ups.* 1720. p. 96. T. 1. OED. *Dan.* T. 3. *Act. Nidros.* IV. T. 4. f. 6.

zonder te beminnen: doch het valt, niettemin, ook in Switzerland en Languedok. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Dit Kruidje was, onder den naam van *Quendelbladige Klokjes*, door de Autheuren gemeld en het komt dus in Afbeelding voor, by C. BAUHINUS, doch flegt; zynde door BUXBAUM beter en eindelyk door onzen LINNÆUS volmaakt in Plaat gebragt. Zyn Ed. toont aan, dat het geenszins behoore tot het Geslagt van Klokjes. Zulk eene afzondering der Bloem, door een byzonderen Kelk, van het Vrugtbeginzel, was hem in geen andere Plant voorgekomen. De Bladen zyn door sommigen by 't Penningkruid vergeleeken en de Ingezetenen van Angermannie noemen het *Windgras*; waarschynlyk, om dat deszelfs dunne Bloemsteeltjes geduurig door den Wind bewoogen worden.

Uit een Vezeligen Wortel brengt het slappe Stengetjes of liever Rankjes voort, die veelal op den Grond leggen en 'er somtyds Wortel in schieten, aan welken de gezegde Blaadjes, tegenover malkander, groeijen, die eenige weinige Tandjes hebben en niet lang gesteeld zyn. Derzelver Oxelen leveren de Bloemsteeltjes uit, die opstaan, zynde lang en dun, en boven twee Bloemen draagen, van eene Klokvormige figuur, buiten wit, binnen Pluizig en roodachtig. Deeze Bloemen, in haar eigen Kelk, die vyfdeelig is, vervat, zitten op een rondachtig Vrugtbeginzel, in een andere Kelk begreepen, die vierbladig is, volgens HALLER, en het Zaad-

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.* huisje wordt van hem gerekend eenhokkig te zyn met drie Zaaden, daar BUXBAUM hetzelve eenzaadig bevonden hadt. Dit laatste verschil kan daar uit ontstaan, dat in sommige deelen des Aardbodems alle de drie Zaaden niet aanrypen. In Lapland hadt LINNÆUS de Ranken van dit Kruidje agttien Voeten lang gezien. Van 't gemeene Volk in Sweeden wordt het gekookte Loof, als een vaardig Geneesmiddel, in Pap en Stooving op de Lichaamsdeelen, die met Jichtpynen bevangen zyn, geappliceerd.

SIBTHORPIA.

De Kelk en Bloem zyn, beiden, in vyven egaal verdeeld, met de Paaren Meeldraadjes van elkander afstandig en het Zaadhuisje rondachtig, samengedrukt, tweehokkig met een dwars middelschotje.

Van dit Geslagt is eene Soort, door den Oxfordsen Hoogleeraar SIBTHORPIUS, aan den Ridder gezonden geweest, die deswegen hetzelve met deszelfs naam vereerde. Die Levantsche vind ik thans uitgemonsterd, zo wel als de *Afrikaansche Sibthorpia*, bekleedende een van beiden, of beiden, het Geslagt van *Disandra*, voorheen door my geboekstaafd (*).

I. *Sibthorpia Europæa.* Europische. Dus blyft dan alleen de *Europische*, als de eenigste Soort van dit Geslagt (1). Deeze is aan-

(*) II. D. VIII. Stuk, deezer Nat. Historie, bladz. 425.

(1) Sibthorpia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 775. p. 421. *Veg.* XIII.

aangemerkt als een Plantje, dat op de Zuidwest-Kusten van Engeland en in Portugal, aan vogtige Dyken, en aan de kanten van Beekjes groeit. RAY noemt het *Zeer klein kruipend Basterd-Muur*, met Bladen van het Gulden Steenbreeke: PETIVER *Goudveil van Cornwall*. Het groeit ook in Oostindie, van waar ik een Plantje daar van heb bekomen, 't welk de Gestalte veel duidelyker uitdrukt, dan hetzelve door PLUKENET is afgebeeld. Deswegen heb ik het, in *Fig.* 3, op Plaat LVIII, in Plaat vertoond. LOEFLING heeft het in Portugal, by Oporto, overvloedig vergaderd aan den voet van Muuren en Bergjes, die door afdruipend Water geduurig vogtig blyven, en by het Slot van de Koningin te Cintra, op den zeer hoogen naast by gelegen Berg, in drooge holle plaatsen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.* PL. LVIII. *Fig.* 3.

De gestalte is als die van 't Water-Navelkruid, het Loof als dat van Goudveil, de Vrugt als van Eerenprys, wordt elders gezegd (*), doch in 't myne is dezelve platter. Het heeft Draadachtige kruipende Stengetjes en lang gesteelde Blaadjes overhoeks, die Niervormig Schildachtig zyn, horizontaal geplaatst, door zes insnydingen als zevenhoekig, aan den rand gehaaird. De Bloempjes,

XIII. p. 478. *Am. Acad.* III. p. 22. LOEFL. *It.* 150. Chrysosplenium Cornubiense. PETIV. *Herb.* T. 6. f. 11. Alsine spuria pusilla repens &c. RAJ. *Angl.* III. p. 352. PLUK. *Alm.* 23. T. 7. f. 6.

(*) *Am. Acad.* uts. Nova Genera per CHENON. p. 22.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

pjes, in de Oxelen voortkomende, hebben Steeltjes die wat korter of ook wel langer zyn dan de Bladsteeltjes. De Kleur is paarschachtig, doch zy steeken naauwlyks buiten den Kelk uit, die vyfdeelig is en ruig. 't Getal der Meeldraadjes is altoos vier, die gelyk van langte zyn; dus minder in getal dan de Bloemslippen, eene ongelykheid, welke dit Kruidje tot de Klasse der Tweemagtigen betrekt, zegt de Ridder.

LIMOSELLA. Slykertje.

De Kelk is, zo wel als de Bloem, egaal in vyven gesneeden in dit Geslagt, hebbende de Meeldraadjes by paaren digt aan elkander; het Zaadhuisje eenhokkig, tweekleppig, veelzaadig.

Twee Soorten behooren tot hetzelve, waar van de eerste genoemd wordt

I. *Limosella Aquatica.* Europisch.

(1) Slykertje *met Lancetvormige Bladen.*

By verscheide Autheuren is dit Plantje, dat in de Noordelyke deelen van Europa en ook Zuidelyker, gelyk by ons, aan den Rhyn en in Switzerland, op vogtige Velden groeit, in Plaat gebragt. Sommigen hebben het als een kleine Soort

(1) *Limosella* Fol. Lanceolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 776. p. 421. *Veg.* XIII. p. 479. GORT. *Belg.* 179. *Fl. Lapp.* 249. *Fl. Suec.* HALL. *Helv.* 629. Limosella annua. LIND. *Als.* 156. T. 5. Plantaginella. HALL. *Jen.* 23. T. 6. f. 2. Plantaginella palustris. C. B. *Pin.* 190. Alsine palustris &c. PLUK. *Alm.* 20. T. 74. f. 4. MENTZ. *Pug.* 2. T. 7. f. 6.

Soort van Weegbree, anderen als een Water-Muur, aangemerkt. LOESEL noemt het, onder de Pruisſiſche Planten, *zeer kleine Spurrie*, met Lancetvormige Bladen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Een Plag, zegt HALLER, van lang geſteelde Blaadjes, die aan 't end ovaal zyn, geeft Scheuten uit, welke dergelyke Plaggen vormen. Hier komen Stengetjes uit voort, korter dan de Bladen, ieder een Bloempje draagende, 't welk wit is, binnen aan 't Pypje rood, met zwarte Meeldraadjes. De Kelk is diep in vyven geſneeden: de Bloem kennelyk mismaakt, aan den rand vyf Slippen hebbende, waar van twee paaren gelyk en grooter zyn dan de oneffene of vyfde Slip. Van de vier Meeldraadjes zyn twee langer onder de Topjes omgeboogen. *Angiospermia.*

(2) Slykertje *met byna Liniaale Bladen.* I. *Limoſella diandra.* Tweemannig.

Op den Zee-Oever, aan de Kaap der Goede Hope, vondt de Heer KOENIG dit Plantje, zynde volkomen van de zelfde Geſtalte, doch veel kleiner, en dus te tellen onder het kleinſte Onkruid. Alleenlyk verbreeden zig de Bladen byna niet, en hy kon ſlegts twee Meeldraadjes in de Bloempjes waarneemen; weshalve het den Bynaam van Tweemannig voert.

VAN-

(2) *Limoſella* Fol. ſublinearibus. *Mant.* 252.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

VANDELLIA.

De Kelk is byna in vieren gedeeld, de Bloem grynzende of Smoelachtig, met twee Meeldraadjes, uit de vlakte der Bloemlip en ſamengevoegde Meelknopjes: het Zaadhuisje eenhokkig veelzaadig.

I. *Vandellia diffuſa.* Verſpreide. Dus komen de Kenmerken voor van dit Geſlagt, welks eenigſte Soort (1) door den Heer BROWNE ontdekt is op 't Eiland van St. Thomas. Dezelve heeft een Kruidige vierhoekige gearmde Steng: Eyronde, ongeſteelde, gekartelde ſtompachtige Bladen en eenzaame Bloemen in de Oxelen, tegen elkander over. De geſtalte is als die van het Quendelbladige Eerenprys.

STEMODIA. Tweeknop.

Dit Geſlagt heeft den Kelk vyfdeelig, de Bloem tweelippig, met vier Meeldraadjes, die allen gegaffeld en tweeknoppig zyn, zo dat hetzelve agt Meelknopjes heeft; en een tweehokkig Zaadhuisje.

I. *Stemodia maritima.* Zeekants. De eenigſte Soort hier van (1), aan den Zeekant van 't Eiland Jamaika in 't Zand groeijende, is *Heeſterig leggend Waterlook*, met blaauwe Bloe-

(1) Vandellia. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1265. p. 422. *Veg.* XIII. p. 479. *Mant.* 89.

(1) Stemodia. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 777. p. 422. *Veg.* XIII. p. 479. *Am. Acad.* V. p. 399. Stemodiacra maritima &c. BROWN. *Jam.* 261. T. 22. f. 2. Scord. maritimum &c. SLOAN. *Jam.* 66. *Hiſt.* I. p. 175. T. 110. f. 2.

Bloemen, door SLOANE geheten. BROWNE gaf 'er den tytel aan van *Stemodiacra*, waar van de Geslagtnaam afgeleid is. 't Gewas heeft een vierhoekige ruige Steng, en overhoekse opstaande Takken, met Lancetvormige ongesteelde Bladen, die spits getand zyn. De Bloemen zitten in de Oxelen eenzaam, tusschen twee zydelingse Blaadjes, ongesteeld. Het is een ruikend Kruid. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

OBOLARIA. Stuiverkruid.

Dit heeft een tweedeeligen Kelk en vierdeelige Bloem, die Klokvormig is, met de Meeldraadjes in de verdeelingen: het Zaadhuisje eenhokkig, tweekleppig, veelzaadig.

De eenigste Soort (1) van dit Geslagt is een Virginisch Plantje, dat men onder de benaaming van het volgende heeft voorgesteld gehad, hoewel daar van aanmerkelyk verschillende. Uit een Koraalachtigen Wortel schiet het een enkeld Stengetje; anderhalve Handpalm hoog, met kleine spitse Blaadjes; maar die aan den top, uit welker Schoot de Bloemen voortkomen, zyn rond en van grootte als een Stuivertje, waar van de naam ontleend is. De Bloemen zyn bleekrood en de Blaadjes van onderen paarsch. Het bloeit I. *Obolaria Virginica.* Virginisch.

(1) Obolaria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 778. p. 422. *Veg.* XIII. p. 479. *H. Cliff.* 323. GRON. *Virg.* 74, 95. Orobanche Virginiana Rad. Coralloide &c. MOR. *Hist.* III. p. 504. S. 12, T. 16. f. 23. PLUK. *Alm.* 273. T. 209. f. 6.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Het bloeit in April, volgens den Heer CLAYTON, die het daar te lande heeft waargenomen.

OROBANCHE. Leeuwstaart.

Schuilzaadige.

In dit Geslagt, dat, wegens de gestalte, wel den naam van *Leeuwstaart* voeren mag, is ook de Kelk tweebladig, maar de Bloem Smoelachtig, met een Klier onder het Vrugtbeginzel: het Zaadhuisje even als in 't voorgaande. Het bevat de agt volgende Soorten.

I. *Orobanche lævis.* Glad.

(1) Leeuwstaart *met een geheel enkelde gladde Steng en uitsteekende Meeldraadjes.*

II. *Major.* Groot.

(2) Leeuwstaart *met een geheel enkelde ruigachtige Steng; de Meeldraadjes naauwlyks uitsteekende.*

Deeze beide Soorten komen in ons Wereldsdeel, doch de eerste meer in de Zuidelyke Landen, gelyk Languedok en Provence, of ook in Switzerland, de andere vry algemeen voor. Deeze, die ook in onze Nederlanden valt, groeit in

(1) *Orobanche* Caule simplicissimo lævi, Stam. exsertis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 779. p. 422. *Veg.* XIII. p. 479. GOUAN *Monsp.* 308. Orobanche majore Flore. C. B. *Pin.* 88. MORIS. *Hist.* III. S. 12. T. 16. f. 2. Orob. magna purpurea Monspessulana. J. B. *Hist.* II. p. 782.

(2) *Orobanche* Caule simpl. pubescente, Stamin. subexsertis. LOEFL. *It.* 151. Orob. Caule simplicissimo. *H. Cliff.* 321. R. *Lugdb.* 299. GOUAN *Monsp.* 308. GER. *Prov.* 288. Orobanche major Garyophyllum olens. C. B. *Pin.* 87. HALL. *Helv.* 610. DOD. *Pempt.* 552. Rapum Genistæ. LOB. *Ic.* II. p. 89.

in de Zaaylanden op de Wortels van verſcheide Gewasſen, doch meest op die van de Brem, en hierom wordt zy 'er *Bremraap* geheten, zo LOBEL aantekent. Deze manier van Groeijing is door hem en anderen in Plaat vertoond. LINNÆUS zegt, dat zy op de Akkers en drooge Velden van Europa, inzonderheid, een Bywas is van de Vlinderbloemige Planten. Ook wil men, dat de Griekſche naam, *Orobanche*, daar van afkomſtig zou zyn, dat 'er de Orobus en andere Haauwvrugten door verworgd worden; weshalve de Duitſchers het Gewas *Erven-Wurger* noemen, de Engelſchen *Strangleweede*. Anders heet het in 't Hoogduitſch *Sommerwurtz*, in 't Engelſeh *Broomrape*, in 't Italiaanſch *Coda di Lion*, dat is Leeuweſtaart. De Hongaaren noemen hetzelve *Miskaars*, zo CLUSIUS aantekent.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Zo wel de Geſtalte van de een als van de andere heeft dit Plantje, 't welk in de eerſte Soort voorkomt met een blaauwe, in de andere met een witachtige Steng, van een Voet of meer hoogte, die onder uitloopt in een dikken Knobbel, byna als een Raap, zittende daar mede op de Wortels van andere Planten of Boomen. De Steng is boven bezet met Bloemen van eene Smoelachtige figuur, in de eerſte Soort paarſch of Violet; doch in deeze alwaar zy naar Anjelieren ruiken, bleek, ſomtyds witachtig en ook Goud of Saffraangeel, volgens SCHEUCHZER. Op de Wortels der Olmen, in de Koninglyke

Tuin

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Tuin te Aranjuez in Spanje, vondt LOEFLING deeze Soort met bleek geele Bloemen, van boven een weinig paarſchachtig, en de geheele Plant was bruin, zonder eenigen byzonderen Reuk. In de Bloemen heeft, bovendien, een aanmerkelyk verſchil van grootte plaats.

Met veel moeite en drift werdt dit Plantje, zo LOBEL verhaalt, van de Alchymiſten in Mey opgezogt, die hetzelve aftrokken van de Wortelen der Brem, doende de Raap in een Kromhals en daar van een Olie overhaalende, die zeer uitmuntende was tegen den Steen. In de Nederlanden, zegt CLUSIUS, werdt het Poeijer van de Bremraap, met laauwen Wyn ingenomen, voor een kragtig Middel tegen Kolykpynen gehouden. Ook is de Konſerf van 't Kruid, of de Syroop, door ſommigen tegen Zwaarmoedigheid of Miltziekte aangepreezen.

III. *Orobanche Americana.* Amerikaanſch.

(3) Leeuwſtaart *met een geheel enkelde Bladerig geſchubde Steng en uitſteekende Meeldraadjes.*

In Karolina komt deeze aan de Wortels der Boomen en Heeſteren voor, wier Stengetjes naauwlyks een Span lang, een Vinger dik, rond en gekleurd zyn, Sappig, geheel Schubswyze bekleed met Lancetvormig Eyronde, ongeſteelde,

(3) *Orobanche* Caule ſimplicisſimo, Foliis imbricato, Staminibus exſertis. *Mant.* 88.

de, ſpitſe Blaadjes: de Bloemen waren ongeſteeld en krom: de geheele Plant geel van Kleur. Een dergelyke, doch ſtompbladig, hadt de Ridder uit Siberie bekomen. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

(4) Leeuwſtaart *met een geheel enkelde Steng, omgekromde Bloemen, die langer dan de Eyronde Blikjes zyn en de Steng byna naakt.* IV. *Orobanche cernua.* Knikkend.

By Aranjuez in Spanje nam de Heer LOEFLING deeze byzondere Soort waar, welke hy twyfelt, of het ook het Portugeeſche Leeuwſtaart zy van TOURNEFORT, met donkerpaarſche Bloemen. Dezelve groeide op de Wortels van het Opſtaande Veld-Byvoet met den Reuk van Carlina, op zeer dorre Velden.

(5) Leeuwſtaart *met een Takkige Steng en vyfdeelige Bloemen.* V. *Ramoſa.* Takkig.

(6) Leeuwſtaart *met een Takkige Steng en viertandige Bloemen.* VI. *Virginiana.* Virginiſch.

Dee-

(4) *Orobanche* Caule ſimpl. Corollis recurvatis, Bracteis ovatis Corolla brevioribus; Caule nudiuseulo. LOEFL. *It.* 152.

(5) *Orobanche* Caule Ramoſo Corollis quinquefidis. *H. Cliff.* 321. R. *Lugdb.* 299. GOUAN *Monsp.* 308. GER. *Prov.* 288. HALL. *Helv.* 610. DALIB. *Paris.* 191. GORT. *Belg.* 180. OSB. *It.* 58. Orobanche Ramoſa. C. B. *Pin.* 88. Orobanche. CAM. *Epit.* 311.

(6) *Orobanche* Caule Ram. Coroll. quadridentatis. GRON. *Virg.* 96. Orobanche minor Virginiana lignoſior &c. MORIS. *Hiſt.* III. p. 502. S. 12. T. 16. f. 9. RAJ. *Suppl.* 595.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze beiden verschillen door de Takkigheid der Stengen van de voorgaanden. De eene komt op drooge plaatsen door byna geheel Europa voor, en in de Duinen van ons Land onder de Helm, als ook by Heemstede. Zy is geelachtig, met kleiner Bloemen, die paarsche Blikjes hebben; volgens GOUAN. Men vindtze met blaauwe of paarsche, en ook met witachtige Bloemen. De andere heeft de Heer CLAYTON in Virginie eens op den Wortel van een Taxis gevonden. Zy groeit 'er op de Wortels van veelerley Geboomte. Haar Steng is Houtig en over 't geheel met kleine Blommetjes yl begroeid, driemaal zo lang als de Kelk, die viertandig zyn en vierhoekig, en dus egaal van rand, niet Smoelachtlg, doch niettemin vier Meeldraadjes hebbende en in Vrugtmaaking met de anderen overeenkomstig.

VII. *Orobanche uniflora.* Eenbloemig.

(7) Leeuwstaart *met de Steng eenbloemig zonder Blikjes.*

In Virginie, of eigentlyk in Maryland, was ook de Groeiplaats van deeze Soort, die kleine Goudkleurige Gentianel door PLUKENET getyteld wordt. Zy heeft een geheel naakt Stengetje, op welks top een enkel Klokvormig

(7) *Orobanche* Caule unifloro, Calyce nudo. GRON. *Virg.* 96. Dentariæ f. Anblato Cordi affinis. *Fl. Virg.* 70. Gentianella minor Aurea &c. PLUK. *Mant.* 89. T. 348. f. 3. Aphyllon. MITCH. *Gen.* 25.

mig geboogen Bloempje voortkomt uit een vyf- tandigen Kelk, zynde dit geheele Plantje geel- achtig, volgens dien Autheur. Dat gene, welk men in Virginie heeft waargenomen, hadt een Scheede om het Stengetje en eene bleek blaau- we Bloem in twee Lippen gesneeden, waar van de bovenste twee-, de onderste driedeelig. MITCHELIUS maakt hier van, onder de benaaming *Aphyllon*, een nieuw Geslagt.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(8) Leeuwstaart *met de Steng eenbloemig, de Bloem als in een Scheede.*

VIII. *Orobanche Æginetia.* Oostindisch.

In Zandige Grond, op de Kust van Malabar, groeit deeze Oostindische Soort, met kruipende Wortelen, daar veele geelachtige, byna door- schynende Stengetjes uit voortkomen, die ge- heel Bladerloos zyn, met een tweebladige gantsch onregelmaatige Bloem, die tusschen haare Lip- pen, als 't ware, een Klok uitgeeft.

By Kairo vondt de Heer FORSKAOHL een Leeuwstaart met eene Gekartelde Bloem; doch in Arabie, by de Stad Môr, kwam hem eene Soort voor, die hy *Verw-Leeuwstaart* noemt. Deeze hadt een Sappige Steng, Spiraalswyze bezet met Bloemen, geel van Kleur, ieder be- schut door een Blikje. De Kelk was dubbeld, een

(8) *Orobanche* Caule unifloro, Flore subspathaceo. Æginetia. *Sp. Pl.* I. p. 632. Tsjem - Cumulu. *Hort. Mal.* XI. p. 97. T. 47. Aphyllos Indica, Fl. dipetalo difformi &c. RAJ. *Hist.* III. p. 404. BURM. *Fl. Ind.* p. 133.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. een buitenste tweebladige, een binnenste vyfdeelige: de Bloem was Pypachtig, aan den rand egaal in vyven gedeeld. Zy groeide op de Wortels van oude Planten (†).

Schuilzaadige.

HYOBANCHE. Ruigstaart.

De zevenbladige Kelk en de Smoelachtige Bloem zonder Onderlip, onderscheiden dit Geslagt van het voorgaande; terwyl het ook een tweehokkige veelzaadige Vrugt heeft.

I. *Hyobanche Sanguinea.* Bloedrood. De eenigste Soort, daar van (1), voert den bynaam van Bloedrood, wegens de Kleur. Aan de Kaap komt zy, insgelyks, op Wortels van andere Planten, als een Bygewas, voor, en ook elders aan de Kusten van Afrika, zo 't schynt. De gestalte is volkomen als die van 't Leeuwstaart; de Steng een half Voet hoog, Houtig, geheel bekleed met Schubachtige Blaadjes en aan 't end uitloopende in een ruige Aair, die driemaal zo breed is, bezet met Blikjes en Bloemen: zo dat ik het, te regt, den naam van *Ruigstaart* geef.

DODARTIA.

Dit Geslagt, ter eere van den vermaarden Franschen Akademist, DODARTIUS, benoemd, heeft een tweelippige Bloem, met de Bovenlip veel korter dan de Onderlip; een vyftandigen Kelk

(†) Orobanche Tinctoria. *Flor. Ægypt. Arab.* p. 112.

(1) Hyobanche. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1317. p. 480. *Mant.* 253. Orobanche Mauritanica Fl. purpureo. PET. *Gaz.* T. 37. f. 4. Orobanches Species Æthiopica. PLUK. *Mant.* 142.

Kelk en een tweehokkig Klootrond Zaadhuisje. Het bevat de twee volgende Soorten. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(1) Dodartia *met Liniaale effenrandige gladde Bladen.* I. *Dodartia Orientalis.* Levantsche.

Deeze heeft TOURNEFORT by den Berg Ararat, in Armenie, ontdekt en aldaar ter eere van gezegden Heer gedoopt. Zy schiet Houtige Stengen, zegt hy, van anderhalf Voet hoog, die van onderen af getakt zyn, rond, schraal bezet met Lancetvormige getande ongesteelde Bladen, uit wier Oxelen, aan 't boven-end, de Bloemen Aairswys voortkomen, welke donker-violet van Kleur zyn. Door het Zaad is deeze Plant in de Europische Tuinen voortgeteeld. Zy groeit ook in Tartarie.

(2) Dodartia *met Eyronde Zaagtandige gepluisde Bladen.* II. *Indica.* Oostindische.

Van deeze Oostindische zyn de Stengen rondachtig en, zo wel als de Bladen, met Pluis begroeid, niet zeer Takkig. Aan 't end komt een Tros met kleiner Bladen, bestaande uit gepaarde Bloemen, met stompe ruige Kelken. De Kleur is geel.

SE-

(1) *Dodartia* Fol. Linearibus integerrimis glabris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 780. p. 423. MILL. *Dict.* T. 27. Dodartia. *H. Cliff.* 326. R. *Lugdb.* 297. Dod. Orient. Fl. purp. TOURNF. *Cor.* 47. *Itin.* III. p. T. 208.

(2) *Dodartia* Fol. ovatis Serratis villosis. *Syst. Nat. Veg.* XIII.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Schuilzaadig.

SESAMUM. Vygboonen.

Een vyfdeelige Kelk en een Klokvormige vyfdeelige Bloem, met de onderste Slip grootst. Een beginzel van een vyfde Meeldraadje: een Lancetvormige Stempel: een vierhokkig Zaadhuisje,

Dus komen de byzondere Kenmerken van dit Geslagt voor, in 't welke de twee volgende Soorten zyn begreepen.

I. *Sesamum Orientale.* Oostersch.

(1) Vygboonen *met Eyronde langwerpige effenrandige Bladen.*

Dit is het *Sesamum* der Ouden, dat CAMERARIUS, onder den naam van *Echt Sesamum*, volgens een drooge Plant, hem door RAUWOLF gegeven, taamelyk wel heeft afgebeeld. Het werdt in de Tuinen te Tripoli uit Zaad geteeld en groeide by Felugo of Babylonie. De Inwooners noemden het *Samsain* of *Semsen.* Eertyds was het, volgens PLINIUS, uit Indie gebragt in Asie, van daar in Griekenland en voorts in Italie; doch het schynt naderhand aldaar verwaarloosd te zyn. Hedendaags wordt het

(1) *Sesamum* Fol. ovato - oblongis integris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 782. p. 423. *Veg.* XIII. p. 481. *H. Cliff.* 318. *Fl. Zeyl.* 107. Sesamum Ped. inter duas glandulas. R. *Lugdb.* 292. GRON. *Orient.* 76. Sesamum Veterum. C. B. *Pin.* 27. Digitalis Or. Sesamum dicta. TOURNF. *Inst.* 165. BURM. *Zeyl.* 87. T. 38. f. 1. Sempsen. ALP. *Ægypt.* p. T. 47. Schit - Elu. *Hort. Mal.* IX. p. 105. T. 54. BURM. *Fl. Ind.* 133. CAM. *Hort.* T. 44.

het nog overal in Arabie geteeld, zo FORSKAOHL meldt: maar de eigentlyke Groeiplaats is aan de Vaste Kust van Indie, op Ceylon en Malabar. Ik heb Takken daar van met Bloem en Zaad uit Japan bekomen. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Volgens den Ridder heeft het een regtopstaande ronde Haairige Steng, met weinige Takken, die om laag geplaatst zyn: de Bladen gepaard, gesteeld, langwerpig Eyrond, effenrandig, geaderd, besprengd met kleine Haairtjes: de Bloemen eenzaam in de Oxelen, met een zeer kort Steeltje, aan welks Voet twee Blikjes, smal en kort; ieder een geel doorboord Kliertje bevattende. De Kelk is vyfdeelig, gaapende; de Bloem als van 't Vingerhoed-Kruid, wit, flaauw vyfkwabbig, stomp, met de Onderlip langer en rond; tusschen de twee hoogsten van de vier Meeldraadjes een beginzel van een vyfde zonder Knopje.

(2) Vygboonen *met de onderste Bladen driedeelig.* II. *Sesamum Indicum.* Indisch.

Het verschil der Bladen, die breeder of smaller en effenrandig of Zaagtandig by de Autheuren voorkomen, zal uit een verandering of verbastering van 't Gewas ontstaan zyn, dat meer plaats heeft in Planten, die jaarlyks uit Zaad wor-

(2) *Sesamum* Fol. inferioribus trifidis. R. *Lugdb.* 292. Ses. Indicum. RUMPH. *Amb.* V. p. 204. T. 76. f. 1. Ses. alterum Fol. trifidis, Orientale, Semine obscuro. PLUK. *Alm.* 344. T. 109. f. 4. BURM. *Fl. Ind.* 133.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

worden geteeld; doch de driedeeligheid der onderste Bladen schynt een weezentlyk en blyvend verschil te zyn. Volgens RUMPHIUS is dit het Echte Sesamum, dat men op de Eilanden van Indie overvloedig teelt, groeijende omtrent een Elle hoog, en waar van een witte of geele en een zwarte Soort is, dus naar de Kleur van het Zaad genaamd. Volgens sommigen heeft deeze Soort zwart, en de voorgaande witachtig Zaad, gelyk ik het laatste ook bevind in myne gedagte uit Japan.

Die van Malakka noemen de eerste deswegen Wit, de andere Zwart *Bitsjam*, doch de algemeene naam in Water-Indie is *Widsin* op 't Maleitsch of *Widsor* by de Javaanen. In 't Italiaansch heet het *Sesamo*; in Spanje *Jorgelim* of *Alegria*; in Vrankryk *Jugoline*; by de Engelschen *Sesamy*: de Duitschers noemen het *Sesamkraut* of *Flachsdotter*, en LOBEL geeft het den Nederduitschen naam van *Vygboonen*.

Dit laatste kan van de Zaadhuisjes afkomstig zyn, die zig Boonachtig voordoen en van de zoetheid des Zaads. Het zyn dikke vierribbige Haauwtjes, ongevaar een Vingerlid lang, geelachtig witte of zwarte Zaadjes, omtrent van grootte als Lynzaad, doch ronder en dikker, bevattende. In Egypte, zo wel als in Arabie, wordt daar een Olie uitgeperst, die in meer gebruik is en aangenaamer dan Olyven-Olie. Men maakt 'er, in de Spyzen, veel werks van en brandtze somtyds in de Lampen. 't Is ligt te begry-

grypen, dat dezelve alle dienften doet, zo uit- als inwendig, welke men heeft van dergelyke zoete, zagte Oliën. Het Vrouwvolk, in de Oosterfche Landen, gebruiktze dikwils in de Badftooven om vet of poezel te worden, zo ALPINUS verhaalt. Door dit Zaad in Water te kooken, krygt men 'er mede een Olie van, die aan de Vafte Kust van Indie niet minder in gebruik is. Ja, zo wel in China en Japan, als op de Eilanden van geheel Oostindie, is deeze Olie zeer bekend. Men achtze in de Spyzen beter dan de Kalappus-Olie uit Kokos-Nooten; want zy wordt zo ligt niet rans. Doch in dit opzigt is, naar de manier van bereiding, bewaring en de Soort van Zaad, een groot verfchil. Het is zeer voedzaaam, inzonderheid het witte, waar van men op Java Koekjes bakt, met Suiker en Rystemeel, die zeer lekker zyn en op een Reistogt van goeden dienst. Het wordt ook wel uit de Hand gegeten of op Gebak geftrooid.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

De Heer N. L. BURMANNUS heeft nog een Soort van *Sefamum*, welke zyn Ed. de *Javaanfche* noemt, hebbende Lancetvormige getande ongefteelde Bladen. Het zoude de *Bakel-Tjulli* van Malabar en de *Patjar-Aijer* der Javaanen zyn, eene Moeras-Plant met een blaauwachtige Bloem, volgens KLEINHOF; doch die Malabaarfe hadt roode Bloemen. Het Zaadhuisje is, volgens zyn Ed., fpits Klootrond, vierhoekig famengedrukt, met vier hollighe-den.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

* MIMULUS. Potzer.

Dit Geslagt, naar de potzige figuur van de Bloem genaamd, heeft de Bovenlip aan de zyden omgeplooid; de Kelk is vyftandig en Prismatiek; het Zaadhuisje tweehokkig en veelzaadig. Men vindt 'er de twee volgende uitheemsche Soorten in vervat.

I. *Mimulus ringens.* Virginische.

(1) Potzer *die opstaat, met langwerpige Liniaale ongesteelde Bladen.*

Dit Kruid, in Virginie en andere deelen van Noord-Amerika groeijende, vertoont zig als een Soort van Wederik, met een Steng van twee Voeten hoogte, die vierhoekig is en glad, zo wel als de Bladen, welke de Steng omvatten en uit wier Schoot eenzaame Bloemen voortkomen, die groot zyn en blaauw, van binnen geel, hebbende de Bovenlip in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld. Het komt op vogtige plaatsen voort. Zeker Gehemelte van drie gelyke stompe Slipjes, vertoont zig als Tanden in de Mond, en deswegen maakt MITCHELIUS 'er een

(1) *Mimulus* erectus, Fol. oblongis Linearibus sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 783. p. 423. *Veg.* XIII. p. 481. *Hort. Ups.* 176. T. 1. GRON. *Virg.* 96. Euphrasia Floridana &c. PLUK. *Amalth.* 83. T. 393. f. 3. Digitalis perfoliata glabra. MORIS. *Hist.* II. p. 479. S. 5. T. 8. f. 6. Gratiola Canadensis latifolia Fl. magno cœruleo. BOERH. *Lugdb.* II. p. 265. Cynorynchium. MITCH. *Gen. nov.*

een nieuw Geslagt van, onder den naam van *Hondssmoel*. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

(2) Potzer *die kruipt, met Eyronde Bladen.*

De Plant, welke Pater FEUILLÉE aan een Rivier in 't Ryk van Chili ontdekte, komt, inderdaad, ten opzigt van de Bloem, aan dit Geslagt taamelyk naby, inzonderheid, wegens de kantige gestalte van den Kelk. Zy is schoon geel, van binnen met roode Vlakjes in de Keel getekend. Het Kruid heeft lange kruipende Ranken, die uit de Knoopen Wortel schieten en Eyronde Bladen met zeven Ribben geaderd, op de kant Zaagtandig, glad, schoon groen. Hy hadtze tot het Genadekruid betrokken. II. *Mimulus luteus.* Peruviaansche.

RUELLIA.

Dit Geslagt, naar zekeren RUËLLUS, die de Werken van DIOSCORIDES in 't Latyn vertolkt heeft, getyteld, is taamelyk uitgebreid. Het heeft een vyfdeeligen Kelk; een byna Klokvormige Bloem: de Meeldraadjes twee aan twee naby elkander en een Zaadhuisje, 't welk, nat wordende, door middel van zekere Veerkragtige Tandjes open springt. Het bevat dertien uitheemsche Soorten.

(1) Ruëllia *met Eyronde effenrandige Bladen, Ey-* I. *Ruëllia Blechum.* Pieramidaale.

(2) *Mimulus* repens Fol. ovatis. Grátiola Fol. subrotundis nervosis, Flor. luteis. FEUILL. *Peruv.* II. p. 745. T. 34.

(1) *Ruëllia* Fol. ovatis integerrimis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Eyronde Aairen; de binnenste Blikjes dubbeld en twee ongesteelde Bloemen.

In de Westindiën groeit deeze, die *Blechum* was getyteld door den vermaarden BROWNE. SLOANE noemde ze Hooger Bruinelle met witte Bloemen. Evenwel wordt aangemerkt, dat zy leggende Stengen heeft en losse vierhoekige Aairen, uit Hartvormige Blaadjes samengesteld, die de gezegde Blikjes en de Bloemen bevatten. By PLUMIER komt zy, onder den naam van *Pieramidaale Barleria*, met blaauwe Bloemen, voor.

II. *Ruëllia strepens.* Ruischende.

(2) Ruëllia *met gesteelde Bladen, en driebloemige korte Bloemsteeltjes.*

Om dat de onderste Bladen dikwils in deeze Soort zo dor voorkomen, dat zy onder 't behandelen een geruisch maaken, is deeze door DILLENIUS *ruischende* gebynaamd. Zy heeft ruige Hoofdjes, uit welken de Bloemen voortkomen, die groot en Trechterachtig zyn, van Kleur

Gen. 784. p. 423. *Veg.* XIII. p. 481. *Am. Acad.* V. p. 400. Barleria pyramidata Flore cœruleo. PLUM. *Gen.* 31. *Ic.* 42. f. 3. Blechum Fol. oblongo-ovatis. BROWN. *Jam.* 261. Brunella elatior Flore albo. SLOAN. *Jam.* 65. *Hist.* I. p. 173. T. 109. f. 1.

(2) *Ruëllia* Fol. petiolatis, Flor. verticillatis subtrifloris. *H. Ups.* 178. *H. Cliff.* 318. R. *Lugdb.* 291. GOUAN *Monsp.* 207. GRON. *Virg.* 97. Ruëllia strepens Capitulis Comosis. DILL. *Elth.* 330. T. 249. f. 321.

Kleur blaauw of wit, en daarop volgen ronde Zaadhuisjes. De Steng heeft omtrent een Voet hoogte. De afkomst is uit Virginie en Karolina. IV. Afdeel. XV. Hoofdstuk.

(3) Ruëllia *met gesteelde Bladen en lange byna verdeelde naakte Bloemsteeltjes.* III. *Ruëllia clandestina.* Heimelyke.

Om dat de Bloemen het eerste Jaar na de zaaijing verholen bleeven, heeft deeze den bynaam. Vervolgens breiden zy zig wel uit en het Plantje gelykt veel naar de Primula Veris, maar de Zaadhuisjes zyn in deeze Soort Spilrond en barsten met kragt open, als menze in 't Water dompelt: weshalve men het Zaad, onder den naam van *Snap-Dragon*, van de Barbados hadt bekomen.

(4) Ruëllia *met geheel effenrandige Bladen, gegaffelde zydelingse Bloemsteeltjes en ongesteelde Kelken, de bovenste Slip grootst.* IV. *Paniculata* Gepluimde.

Naar een Soort van Klokjes, in de Koornlanden door geheel Europa gemeen (*), heeft SLOANE

(3) *Ruëllia* Fol. per. Pedunc. longis subdivisis. *H. Ups.* 179. Ruëllia Fol. sessilibus, Pedunc. trifloris. *H. Cliff.* 308. R. *Lugdb.* 291. Ruëllia Caps. teretibus. DILL. *Elth.* 328. f. 320.

(4) *Ruëllia* Fol. integerrimis, Pedunc. dichotomis lateralibus, &c. Ruëllia Pedunc. multifl. dichotomis &c. *H. Cliff.* 318. R. *Lugdb.* 292. Speculum Veneris majus impatiens. SLOAN. *Jam.* 59. *Hist.* I. p. 158. T. 100. f. 2.

(*) Zie het VII. STUK van deeze Plantbeschryving, bladz. 597.

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

ANE deeze genoemd *Groote gevoelige Vrouwen-Spiegel.* Natuurlyk groeit zy op Jamaika en bevindt zig ook in de Europische Tuinen. Het is een overblyvende Plant, met een leggende ruige Steng, uit dikke Knietjes Wortel schietende en opstaande Takken hebbende van drie Voeten hoogte; de Bladen ruuwachtig, aan de Steng grooter dan aan de Takken, die, afvallende, terwyl de Plant bloeit, een stomp Doornachtig Steeltje overlaaten. De Bloemsteeltjes hebben Lancetvormige Blikjes van de zelfde langte. De Bloemen zyn paarsch, niet Klokvormig maar tweelippig, met de Bovenlip in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld.

V. *Ruëllia Tuberosa.* Knobbelige.

(5) Ruëllia *met Eyronde gekartelde Bladen en eenbloemige Bloemsteeltjes.*

Van eene Ruëllia die laag is, met Wortels als der Asphodllen en een blaauwe Bloem, hadt PLUMIER gewag gemaakt. Deeze schynt overeen te komen met de Blaauwbloemige Gentianelle van SLOANE op Jamaika gevonden, die daaromtrent ook aanmerkt, dat het Zaadhuisje door aanraaking van Vogt open barst, gelyk in de andere Soorten. LINNÆUS heeft in

(5) *Ruëllia* Fol. ovatis crenatis, Pedunculis unifloris. Ruëllia capsulis angulosis. DILL. *Elth.* 328. Ruëllia humilis Fl. cœruleo Asphodeli Radice. PLUM. *Gen.* 12. Gentianella Fl. cœruleo &c. SLOAN. *Jam.* 52. *Hist.* I. p. 149. T. 95. f. 1.

in de voorige opgemerkt, dat 'er gemeenlyk aan 't Middelſchot drie geboogene Tandjes zyn, die, wanneer het buitenſte Bekleedzel wordt nat gemaakt, hunne kragt oefenen, om het Zaadhuisje te doen open ſpringen, gelyk doorgaans plaats heeft in de Soorten van dit Geſlagt (*). IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(6) Ruëllia *met ſtomp Eyronde Bladen, die de Kransjes omwald heeft met weerlooze gegaffelde Doornen.* VI. *Ruëllia tentaculata.* Sprietige.

't Gezegde is zeer blykbaar in de Afbeelding, welke de Heer N. L. BURMANNUS van deeze zonderlinge Soort gegeven heeft, ſchynende van die van PLUKENET wat te verſchillen, welke een ruigachtige Steng hadt, doch elders komt dezelve Kruidig, vierhoekig en effen voor; by gezegden Hoogleeraar rond. Het Kruid groeit in Oostindie.

(7) Ruëllia *met getande kanthaairige Bladen en gepaarde Bloemen.* VII. *Ciliaris.* Kanthairige.

Door

(*) Waarſchynlyk wordt door die bevogtiging zekere Lymerigheid, welke de Klepjes ſamen hieldt, ontbonden: want dat het door weekmaaking van de twee Klepjes zou geſchieden, gelyk de Ridder zig verbeeldt, denk ik niet; eensdeels om de ſchielykheid en andersdeels om de kragt van 't open ſpringen.

(6) *Ruëllia* Fol. obovatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 320. Euphraſia Acinos latiore folio. PLUK. *Phyt.* T. 279. f. 7. BURM. *Fl. Ind.* p. 134.

(7) *Ruëllia* Fol. dentatis ciliatis &c. Ruëllia Perſica, BURM. *Fl. Ind.* p. 135. T. 42. f. 2.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Door denzelfden Heer is, onder den naam van Persische Ruëllia, een zodanige, die ook in Oostindie groeit, afgebeeld en beschreeven.

VIII. *Ruëllia biflora.* Tweebloemige.

(8) Ruëllia *met tweevoudige byna ongesteelde Bloemen.*

De Groeiplaats van deeze, daar DILLENIUS gewag van maakt, is in Karolina.

IX. *Crispa.* Krulbladige.

(9) Ruëllia *met eenigermaate gekartelde Lancetvormig Eyronde Bladen, welke Eyronde Bladerige stekelige Hoofdjes heeft en kruipende Stengen.*

Deeze, welke de Heer OSBECK op open Heuvelen in China waarnam, is een laag Heestertje, zegt hy, naar onze Haanekammen gelykende, met een byna ronde Houtige Stam en Bladen als gezegd is, aan de bovenzyde groen, van onderen witachtig, aan den rand eenigszins Golfswyze geboogen of gekruld en gesteeld, overhoeks geplaatst. De Bloemen zyn in Kegelvormige Hoofdjes vergaard aan den top der Stengen, en hebben een dubbelen Kelk, die kleverig is; de onderste tweebladig, van Liniaale op de kant gehaairde Blaadjes; de bovenste of binnenste vyfdeelig, ook met smalle Slippen.

(8) *Ruëllia* Flor. geminis subsessilibus. Ruëll. minore Folio, Floribus gemellis. DILL. *Elth.* 331.

(9) *Ruëllia* Fol. subcrenatis Lanceolato - ovatis &c. OSB. *Itin.* 240. Adhatoda Luzanensis Spicâ planâ. PETIV. *Gaz.* T. 73. f. 6. BURM. *Fl. Ind.* p. 135.

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.

Fig. 1.

pen. De Bloem is Trechterachtig, in vyven gedeeld, met de verdeelingen byna rond; geel van Kleur.

IV. AFDEEL XV. HOOFDSTUK.

(10) Ruëllia *met Lancetvormige stomp getande gesteelde Bladen en kruipende Stengen.*

X. *Ruëllia repanda.* Uitgegulpte.

Op Java, in 't byzonder, stelt LINNÆUS de Groeiplaats van deeze Soort, tot welke zyn Ed., niettemin, de *Molukse Tuin-Bruinelle* van RUMPHIUS t'huis brengt. Die Autheur zegt, dat daar van op de Molukkes valt, een Breedbladige en een Smalbladige; beiden Kruiden zynde, die de Stengen met Leedjes hebben, de eerste wat ronder en meer langs den Grond hurkende dan de laatste, die de Stengen boven wat vierkant heeft. De Bladen zyn gepaard of tegenover elkander, met de paaren in 't kruis geplaatst: doch in de eerste op vyf- of zes Duimen langte, twee Duimen, in de laatste maar één Duim breed. Ook verschillen die Bladen daar in, dat zy in de eerste ongeregeld Zaagtandig zyn, en aan de kanten wat gefronzeld, als of zy stekelig waren, in de laatste grof en wyd getand, niet gefronzeld, van boven met korte Haairtjes bezet, en daar door wat ruig op 't gevoel, van onderen paarsch, van boven groen, met Ribben die schuins en bogtig voor-

(10) *Ruëllia* Fol. Lanceolatis obtuse dentatis petiolatis, Caule repente. BURM. *Fl. Ind.* 135. T. 40. f. 2. Prunella Molucca. RUMPH. *Amb.* VI. p. 30. T. 13. f. B.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK Schuilzaadige.

voorwaards loopen. Aan 't opperste, zegt hy, draagen zy een korte dikke Aair, van Schubachtige donker groene Bladertjes gemaakt, daar bestorven bruin onder loopt, op de kanten Haairig, met eenige Baarden, waar tusschen een langhalzig Bloempje voortkomt, 't welk hy by de Primula Veris vergelykt. Ook meldt de Ridder, dat dit Kruid gesteelde Aairen in de Oxelen draagt van smalle Blikjes met Haairig gebaarde Kelken. De Afbeeldingen, ondertusschen, van RUMPHIUS, vertoonen niets van die Aairen, zo min als de aangehaalde van den Hoogleeraar BURMANNUS, die de Smalbladige, voorgemeld, wil vertoonen: maar zy komen eenigermaate te voorschyn in de *Wilde Molukse Bruinelle* van RUMPHIUS, waar van een Witte is en Roode, zo die Autheur schryft.

PL. LIX. *Fig.* 1. Ik heb uit Japan en uit Java verscheide Takken bekomen van dit Kruid, die inzonderheid schynen te behooren tot de witte Wilde Soort, en in welken de gezegde Bloem - Aairen zeer groot en blykbaar zyn, komende voorts nagenoeg overeen met de gedagte beschryving van RUMPHIUS. Een derzelven, in *Fig.* 1, op PLAAT LIX., in de Natuurlyke grootte voorgesteld, toont het verschil met gedagte Afbeeldingen aan. Een andere is my, onder den naam van *Djaron Pompwan*, toegekomen. Het Kruid, 't welk wylen de Chirurgyn RICHTER van Batavia hadt mede gebragt, en dat hy zeid aldaar *Daun Giegi*, dat is Bytend Blad, genoemd

te

te worden, behoort mede tot dit Geslagt en misschien tot deeze Soort, die de Bladen somtyds byna effenrandig heeft. „ Hetzelve heeft „ een Zeepachtige Reuk en Smaak, het dryft „ sterk af door de Waterwegen, in de Witte „ Vloed van Besmetting ontstaande. Het dient „ ook tegen Jichtige Pynen, Graveel en in„ wendige Verzweeringen, volgens de geluk„ kige Ondervindingen van Doktor MAAS." Dit hadt hy dien aangaande in de Apotheek te Batavia aangetekend. Volgens RUMPHIUS werdt het op de Molukkes meest tegen Tovery gebezigd.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(11) Ruëllia *met langwerpige effenrandige Bladen, eenzaame ongesteelde Bloemen en leggende Stengen.*

XI. *Ruëllia ringens.* Grynzige. PL. LIX, *Fig.* 2.

Zo deeze Soort dat Indisch Gewas met tweebokkige Vrugten, Bladen en Bloesem van Nagtschade ware, dat onder den naam van *Upudali* in de Malabaarse Kruidtuin is afgebeeld, dan moest het met bogtige Stengen, even als de Winde, langs den Grond kruipen. Ook zyn de Bloemen van hetzelve aan den Mond egaal in vyven gedeeld, dat geenszins plaats heeft in deeze Soort, welke de Heer OSBECK, in China,

(11) *Ruëllia* Fol. oblongis integerrimis &c. *Fl. Zeyl.* 234. OSB. *Itin.* 229. Lychnis articulata repens Folio Vincæ pervincæ. BURM. *Zeyl.* 144. Upudali. *Hort. Mal.* IX. p. 125. T. 64.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

na, aan 't Strand, in 't Water, overal groeijende vondt, met opgeregte ronde Stengen, van een half Elle en meer hoogte, en Lancetvormige Bladen; de Bloemen aan den Mond in twee Lippen gedeeld. Ik heb zodanige Takjes, van ruim een Voet langte, uit Oostindie bekomen, welke in het Loof zeer overeenkomstig zyn met de *Opgeregte Ruëllia* van den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, doch een Smoelachtige of gaapende Bloem hebben, gelyk uit de Afbeelding daar van, in *Fig.* 2, PLAAT LIX, blykbaar is.

XII. *Ruëllia Antipoda.* Tegenvoetige.

(12) Ruëllia *met gespitst Zaagtandige Bladen, een Kruipende Steng en byna geaairde end-Bloemen, vyf of drie by malkander.*

Dit schynt een opgeraapte bynaam te zyn, om een Kruidje te betekenen, dat volgens OSBECK onder de voorgaande vermengd, en dus op 't Strand in 't Water, in China groeit; doch tot het welke betrokken wordt, het kleine Onkruidje, by RUMPHIUS, in Indie genaamd *Caranasci*, in 't Nederduitsch de *Korst van de Pot*, wegens de manier van groeijing, op de wyze van het Muur en dergelyke Planten in Europa; naamelyk aan den Grond kleevende en als daar op geplakt, gelyk de aangebrande Korst in de

(12) *Ruëllia* Fol. mucronato-serratis Caule repente &c. *Fl. Zeyl.* 235. Gentianella utriusque Indiæ impatiens, Fol. Agerari &c. PLUK. *Mant.* 167. T. 186. f. 2. Crusta Ollæ. RUMPH. *Amb.* V. p. 460. T. 170. f. 3. *Hort. Mal.* IX. p. 113. T. 58.

de Rystpotten. Het kan zig dan ook, op de wyze van het Muur, wanneer het steun heeft, aanmerkelyk verheffen. De Kelk is vierdeelig; de Bloem ongelyk vierkwabbig: het Zaadhuisje tweehokkig, tweekleppig, met langwerpige Zaaden. Agt platte waren 'er, volgens OSBECK, in het Zaadhuisje van de voorgaande Soort. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

(13) Ruëllia *met Lancetvormige gespitste effenrandige Bladen, ongesteelde Bloemen, gesteelde Blikjes langer dan de Kelk en kruipende Stengen.* XIII. *Ruëllia repens.* Kruipende.

De Ridder heeft deeze Soort overgenomen van gezegden Heer BURMANNUS, in wiens Afbeelding, nogthans, ik geen blyk zie van gesteelde Blikjes en de Bloemen zyn 'er ook niet volkomen ongesteeld. Op Java zegt die Heer dat dezelve valt en zou de Plant zyn met een geaairde Vrugt en Silagoeri-Blad, van KLEINHOF. LINNÆUS schryft 'er Stengetjes aan toe van een Handpalm hoog, met gesteelde Bladen en zydelingse eenzaame Bloemen; dat wederom volstrekt tegen gezegde Afbeelding strydt.

My is, voor deeze Soort, uit Oostindie een Tak bezorgd van meer dan een Voet langte, die dik en Houtig is, met dikke Gewrichten en kortledige Zytakjes; de Blaadjes zeer stomp Lancetvormig hebbende en ongesteeld: dus weinig Kortledige. PL. LIX. *Fig.* 3.

(13) *Ruëllia* Fol. Lanceolatis acuminatis integerrimis &c. *Mant.* 89. BURM. *Fl. Ind.* 135. T. 41. f. 1.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

nig gelykende naar een kruipend Gewas en van beiden verschillende. Meest komen die Blaadjes, hoewel ongelyk grooter, overeen met het Takje, ook van daar ontvangen, 't welk ik in *Fig.* 3, op Plaat LIX, in Natuurlyke grootte vertoon, en 't welke veel meer naar een kruipend Gewas gelykt, hebbende ook kortledige Stengetjes en Zytakjes; maar een lang gesteelde Bloem en roodachtig zynde van Kleur.

Wy hebben gezien, dat de beide Indiën Soorten uitleveren van dit Geslagt. Aan de Kaap schynen 'er nog niet voorgekomen te zyn; maar in Arabie vondt de Heer FORSKAOHL twee Soorten, waar van hy de eene *Imbricata* noemde. Deeze hadt slappe vierhoekige Stengetjes, ruig, met Leedjes van drie Duimen: de Bladen Lancetvormig ruuw: de Bloemen ongesteeld in de bovenste Oxelen, maakende als eene geschubde Aair uit, over ééne zyde. Het Zaadhuisje hadt die springende eigenschap, aan de Ruelliaas eigen. De andere, van hem *intrusa* genaamd, hadt leggende Stengen en opgeregte Takken, met Eyrond-Lancetvormige Bladen, getroste Bloemsteeltjes in de Oxelen en opgeregte Bloemen, met de middelste Lip ingedrukt, witachtig van Kleur. Beiden groeiden aldaar op hooge Bergen. Ook was hem de *strepens*, en nog eene, die hy *guttata* noemt, als ook een *adhærens*, aldaar voorgekomen.

BAR-

BARLERIA. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

Ter gedagtenisse van den vermaarden Pater BARRELIER, die Geneesheer en een uitmuntend Kruidkenner was, gelyk uit zyn Werk van zeldzaame Planten, door hem in Spanje en Italie waargenomen, blykbaar is, heeft men dit Geslagt getyteld.

In 't uiterlyke aanzien hebben de Planten, daar in vervat, veel overeenkomst met de Justiciaas, verschillende daar van door vier Meeldraadjes, waar van twee zeer klein zyn, in de Bloem. Het Zaadhuisje is hier, zo wel als in die, en als in de Ruëlliaas, tweekleppig en Veerkragtig, in sommigen ook tweehokkig, doch vierhoekig en de Kelk vierdeelig, bevattende twee Zaaden. Het bevat zeven Indische Soorten, waar van de meesten gedoornd zyn.

(1) Barleria *met zes Kransdoornen en Degenvormige, zeer lange, ruuwe Bladen.* I. *Barleria longifolia.* Langbladige.

In Oostindie groeit deeze Soort, die naar het Osseтong-Kruid veel gelykt, hebbende de Stengen vierhoekig, stekelig, de Bloemen in Kransjes, bezet met dikke geele Doornen, wederzyds drie.

(2)

(1) *Barleria* Spinis Verticillorum seuis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 785. p. 424. *Veg.* XIII. p. 482. *Am. Acad.* IV. p. 320. Anchusa angustifolia Verticillis longis aculeis armatis. PLUK. *Alm.* 30. T. 133. f. 4.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

II. *Barleria Solanifolia.* Breedbladige.

(2) Barleria *met Oxel-Doornen en Lancetvormige Bladen met kleine Tandjes.*

Een Takkige gewrichte Steng, aan de Knoopen gedoornd, met kleine blaauwe Bloempjes ongefteeld, eenzaam in de Oxelen, heeft deeze, die in Zuid-Amerika groeit. MILLER heeft dezelve met geheel effenrandige Bladen.

III. *Hyſtrix.* Kwetzende.

(3) Barleria *met gepaarde enkelde Oxel-Doornen en effenrandige Lancetswys Eyronde Bladen.*

Van de volgende moest deeze, volgens de Waarneeming van den beroemden Hoogleeraar D. VAN ROYEN, afgezonderd worden, door de Steng niet ftevig maar zwiepig, de Takken byna vierhoekig, de Bladen wederzyds glad te hebben, en in de Oxelen gepaarde enkelde ongefteelde horizontaale Doornen. De aangehaalde, die RUMPHIUS de *Yzervarken-Struik* noemt, heeft, volgens denzelven, aan ieder Knietje van vier, zes tot agt Doornen, en wordt,

(2) *Barleria* Spinis Axillaribus, Fol. Lanceolatis denticulatis. Barleria aculeata Solani folio anguftiore. PLUM. *Gen.* 31. *Ic.* 43. f. 2. Barl. Spinis Axill. Fol. Lanceol. integerrimis, Flor. verticill. Sesfilibus. MILL. *Dict.* 3.

(3) *Barleria* Spinis Axill. geminis fimplicibus &c. Lycium Ind. Spinis quaternis &c. SEB. *Mus.* I. p. 21. T. 13. f. 1. Melampyro cognata Maderaspatana Spinis horrida. PLUK. *Alm.* 243. T. 119. f. 5. Hyftrix Frutex. RUMPH. *Amb.* VII. p. 22. T. 13.

wordt, om dat menze, gelyk onze Kruisbezie-Boomen, zonder kwetzen naauwlyks aantaſten kan, dus geheten. IV. AFDEEL XV. HOOFD-STUK.

(4) Barleria *met vier Voetangelige Oxel-Doornen en effenrandige Lancetswyſ' Eyronde Bladen.* IV. *Barleria prionites.* Voetangelige.

Ten opzigt van de Doornen ſchynt de laatſtgemelde meer overeenkomſtig te zyn met deeze Soort, welke thans daar van is afgezonderd. Zy heeft de Stengen rond en ſtevig, de Bladen ruigachtig, zegt de Ridder.

(5) Barleria *met gepaarde eenzaame Oxeldoornen en rondachtige effenrandige Bladen.* V. *Buxifolia.* Palmbladige.

Tot de beide Indiën behoort deeze, zynde een zeer Doornachtig Heeſtertje, met Palmbladen.

(6) Barleria *met langwerpige effenrandige Bladen; twee Kelkblaadjes breeder en kanthaairig, twee Liniaal ſpits.* VI. *Criſtata.* Gekamde.

Dee-

(4) *Barleria* Spinis Axillaribus Pedatis quaternis &c. Barl. Fol. integerrimis Spinis lateralibus. R. *Lugdb.* 291. *Fl. Zeyl.* 231. Prionitis. *H. Cliff.* 486. Coletta-Veetla. *Hort. Mal.* IX. p. 77. T. 41. BURM. *Fl. Ind.* p. 135.

(5) *Barleria* Spinis Axill. oppoſitis ſolitariis &c. Barl. Amer. ſpinoſisſima frutescens, Buxi folio parvo. AMM. *Herb.* 104. Caraſchulli. *Hort. Mal.* II. p. 91. T. 47.

(6) *Barleria* Fol. oblongis integerrimis &c. OSB. *Itin.* 225. T. 8. Melampyro cognata Maderaspatenſis &c. MORIS. *Hiſt.* III. p. 429. S. 11. T. 23. f. 7.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

Deeze valt in Oostindie, zo wel by Madrass aan de Kust van Koromandel, als in China, daar OSBECK het een Heester bevondt te zyn, van meer dan drie Ellen hoogte, doch niettemin zo zwak van Stam, dat zy, zonder steun, zig niet overend kan houden. De Bloemen, zegt hy, die blaauw zyn, vallen ligt af: de Bloempyp is geboogen en aan derzelver onderste deel zitten de Meeldraadjes vast, waar van, behalve een onvrugtbaar, twee zeer kort en twee zo lang als de Stamper zyn. De bovenste Lip is breed en ovaal, de onderste vierdeelig met lange scherpe punten. Twee Kelkblaadjes hebben eene Kamachtige gedaante en zyn eenigermaate gedoornd, de twee anderen Liniaal, spits en effenrandig. Het Zaadhuisje is lang en puntig, met twee holle Kleppen en Veerkragtig, bevattende in ieder Hokje twee platachtige Zaaden.

VII. *Barleria coccinea.* Hoogroode.

(7) Barleria *die ongedoornd is, met Eyronde, fyn getande, gesteelde Bladen.*

Men vindt deeze, in Zuid-Amerika groeijende, by PLUMIER afgebeeld. Zy heeft een gewrichte, Takkige Steng en Kranswys vergaarde hoogroode Bloemen, met de Bovenlip uitgerand, de Onderlip in drieën gedeeld.

De

(7) *Barleria* inermis, Fol. ovatis denticulatis petiolatis. Barleria Solani folio, flore coccineo. PLUM. *Gen.* 31. *Ic.* 43. f. 1.

De Geslagten van *Duranta*, *Oviéda*, *Volkameria*, *Clerodendrum* en *Vitex* of Kuischboom zyn onder de Heesters beschreeven. Van het laatste heeft de Heer THUNBERG een nieuwe Soort, die rondbladig is, en waar van ik een fraaijen Tak bezit, in Japan waargenomen. De *Bontia* en *Avicennia* behooren tot de Boomen en zyn daar voorgesteld. Des volgt hier het Geslagt van IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angiospermia.*

COLUMNEA.

Dus naar den vermaarden Kruidkenner COLUMNA gedoopt; waar van de Kenmerken een vyfdeelige Kelk zyn, met de Bovenlip der Bloem gewelfd en onverdeeld, aan den Voet gebocheld; de Meelknopjes tot een Kransje samen verbonden: het Zaadhuisje tweehokkig.

Twee Soorten komen 'er thans in voor, naamelyk

(1) Columnea *met zeer ruige Bloemen.* I. *Columnea scandens.* Klimmende.

In de Bosschen van 't Eiland Martenique, als ook op Jamaika en elders in de Westindiën, groeit

(1) *Columnea* Corollis hirsutisfimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 792. p. 427. *Veg.* XIII. p. 484. Col. scandens phoeniceo Flore, Fructu albo. PLUM. *Gen.* 28. *Ic.* 89. f. 1. Achimenes major Herbacea hirsuta, oblique assurgens. BROWN *Jam.* 270. Rapunculus Fruticosus &c. SLOAN. *Jam.* 58. *Hist.* I. p. 157. T. 100. f. 1. *β.* Columnea scandens Fl. lutescente Fructu albo. PLUM. *Gen.* 28.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

groeit dit Kruid, een Klimmend Gewas, welk BROWNE genoemd heeft *Achimenes*, die grooter en Kruidig is, schuins op stygende ruig, met Eyronde gekartelde Bladen tegenover elkander, beurtlings kleine en gepaarde Bloemen in de Oxelen overhoeks. Een weinig schynt hier van dat Gewas te verschillen, welk SLOANE noemt *Heesterige Raponce* met langwerpige effenrandige pluizige Bladen tegenover elkander en eene Haairige paarsche Bloem. PLUMIER heeft 'er eene Verscheidenheid van met geelachtige Bloemen, de Vrugten wit, zo wel als in zyne rosbloemige, beiden klimmende Gewassen.

II. *Columnea longifolia.* Langbladige.

(2) Columnea *met Lancetvormige, zeer lange, byna Zaagtandige gladde Bladen.*

Deeze, in Oostindie groeijende, en van den Heer COMMELYN genaamd; een Plant naar het Vingerhoed Kruid gelykende met Bladen van Mottekruid; hadt de Heer N. L. BURMANNUS tot het Geslagt van Sesamum t'huis gebragt, gelyk ik bevoorens heb gemeld. De Ridder oordeelt, dat dezelve volstrekt tot één Geslagt met de Achimenes van BROWN behoore.

ACAN-

(2) *Columnea* Fol. Lanceolatis longissimis subserratis glabris. *Mant.* 90. Bahel-Tsiulli. *Hort. Mal.* IX. p. 169. T. 87. Digitali affinis Indica Blattariæ folio. COMMEL.

ACANTHUS. Beerenklaauw. IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Angiospermia.*

Een Bloem met ééne Lip, die neergeboogen en driedeelig is, en een tweebladige, tweedeelige Kelk, onderscheiden dit Geslagt, waar van het Zaadhuisje tweehokkig is, gelyk in de voorgaanden. Het bevat de volgende Soorten.

(1) Beerenklaauw *met uitgehoekte ongedoornde Bladen.* I. *Acanthus mollis.* Zagt.

(2) Beerenklaauw *met vindeelige gedoornde Bladen.* II. *Spinosus.* Gedoornd.

Deeze twee Kruiden, beiden in de Zuidelyke deelen van Europa wild groeijende, noemt men gemeenlyk *Beerenklaauw*; hoewel een Soort van Heilkruid ook dikwils dien naam voert, als naar deeze gelykende *. De Latynsche naam is *Acanthus* of *Branca Ursina*, waar van het eerste op de stekeligheid, het andere op de figuur der Bladen ziet, die naar een Beerenvoet gelyken. *Branca* is een Italiaansch woord, dat een Klaauw of

* Zie 't VIII. ST. bladz. 98.

(1) *Acanthus* Fol. sinuatis inermibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 793. p. 427. *Veg.* XIII. p. 484. *Mat. Med.* 318. *H. Cliff.* 326. *Ups.* 181. GOUAN *Monsp.* 309. R. *Lugdb.* 304. Acanthus sativus s. mollis Virgilii. C. B. *Pin.* 383. Carduus Acanthus s. Branca Ursi. J. B. *Hist.* III. p. 75. Acanthus sativus. DOD. *Pempt.* 719. LOB. *Ic.* II. p. 2.

(2) *Acanthus* Fol. pinnatifidis Spinosis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* uts. Acanthus aculeatus. C. B. *Pin.* 383. Acanthus sylvestris. DOD. *Pempt.* 719. Chamæleonta Monspelieusium. LOB. *Ic.* II. 2.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schuilzaadige.*

of Voet van een Beest betekent. Die benaamingen zyn in de Europeaansche Taalen nagevolgd. De eerste Soort, evenwel, is zagt en niet gedoornd, verschillende dus zeer van de laatste, die de Bladen ook veel dieper verdeeld heeft en naar de Distels gelykt. De eerste wordt *Tamme Beerenklaauw* geheten, om dat zy dikwils in de Tuinen wordt gekweekt wegens de fraaiheid der Bladen, welken de Ouden in het Snywerk der Kapiteelen van Kolommen, als ook tot Handvatzels van Bloempotten en andere Ornamenten der Bouwkunde, nabootsten. Ook telt menze, in de Geneeskonst, onder de verzagtende Kruiden. Beiden hebben zy een opstaande Steng, aan welke de Bloemen op even de zelfde manier voortkomen, die ook van gelyke figuur zyn. De Kelk bestaat uit zes Blaadjes, zegt GOUAN, waar van het bovenste en onderste breeder zyn, hebbende wederzyds twee kleine smallere Blaadjes. De Bloem heeft eene breede Onderlip, van vooren in drieën gedeeld, van agteren Ringswyze; terwyl de vier Meeldraadjes, Houtig styf, aan 't end een Meelknopje hebbende als een Schuijertje, de plaats beslaan van eene Bovenlip. De Vrugt gelykt naar een Eikel, die in de Kelk aanrypt, en tweehokkig is, bevattende bultige Zaaden. Op Sicilie en in 't Napelsche is dit Kruid zeer gemeen. In Languedok en Provence groeijen de beide Soorten.

(3) Bee-

(3) Beerenklaauw *met Lancetvormige effenrandige Bladen, die aan den rand gedoornd zyn.* IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze, die men wil dat de Echte Tamme Acanthus van DIOSCORIDES zou zyn, werdt door RAUWOLF, van wien zy op den Berg Libanon in Palestina gevonden is, *Welschen Berenklauw* geheten. MORISON en BOBART hebben, volgens de aantekening van RAJUS, te regt opgemerkt, dat dezelve door de Kenmerken, die in de bepaaling gegeven zyn, van de andere Soorten van dit Geslagt verschille. III. *Acanthus Dioscoridis.* Geheelbladig.

(4) Beerenklaauw *met uitgegulpte Tandswys' gedoornde Bladen, en eene Heesterige stekelige Steng.* IV. *Ilicifolius.* Hulstbladig.

Op Slykerige zoute Gronden, aan de Zeekusten van Oostindie, komt deeze voor, die by RUMPHIUS den naam van *Oostindische Hulst* voert, als een Heestergewas zynde, dat veel naar Hulst of liever naar de Steekende Palm gelykt. 't Is een Heester van drie of vier Voeten

(3) *Acanthus* Fol. Lanceolatis integerrimis margine Spinosis. GRON. *Orient.* 192. Acanthus Dioscoridis vel sativus. RAUW. *Itin.* 285. RAJ. *Suppl.* 636.

(4) *Acanthus* Fol. repandis dentato-spinosis &c. OSB. *Itin.* 92. Acanthus Malabaricus Agrifolii folio. PET. *Gaz.* T. 94. f. 15. Frutex Indicus Spinosus &c. PLUK. *Phyt.* 261. f. 4. Card. Aq. sive Indorum Dilivaria. CAMM. *Luz.* 6. N. 16. Aquifolium Indicum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 163. T. 71. Paina-Schulli. *Hort. Mal.* II. p. 93. T. 48.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Schuilzaadige.

ten hoogte, aan 't end der Takken een Tros of Aair hebbende van Bloemen, als die van 't Beerenklaauw; waar op een dergelyke Vrugt volgt, met vier zwarte Korrels naar Kaauwoerden-Zaad gelykende.

V. *Acanthus Maderaspatensis.* Vierbladig.

(5) Beerenklaauw *met viervoudige Bladen, Oxelbloemen en kanthaairige Kelken.*

Tot deeze Soort, by Madrasſ, aan de Kust van Koromandel, gevonden, betrekt de Ridder ook het *Kanthaairige Beerenklaauw* van den Heer N. L. BURMANNUS, die daar van een byzondere Soort gemaakt hadt. De Afbeelding van het Vierbladige Kruid, aan de Ganges groeijende, dat naar het Melampyrum gelykt, by PLUKENET, verſchilt vry veel van de zyne. Het heeft, volgens zyn Ed., een Kruidige gegaffelde Steng, vier ovaale ongedoornde Bladen; den buiten-Kelk met kanthaairige Blaadjes geſchubd; den binnen-Kelk vierbladig, ongelyk; het Zaadhuisje rood.

VI. *Edulis.* Eetbaar.

In Arabie vondt de Heer FORSKAOHL twee zonderlinge Soorten van Beerenklaauw. De eene noemt hy *Eetbaar* (6); welke ook vier Bladen by

(5) *Acanthus* Fol. quaternis, Flor. Axillaribus, Calycibus ciliatis. Adhatoda Maderaſpatenſis Calyce ſ barbato. PET. *Mus.* 23. Acanthus Ciliaris. BURM. *Fl. Ind.* p. 139. T. 42. f. 1. Melampyro affinis tetraphylla Gangetica &c. PLUK. *Phyt.* T. 99. f. 3.

(6) *Acanthus* Fol. Lanceolatis ſubdentatis, Spicis Bracteis Spinoſis. *Flor. Ægypt. Arab.* p. 114.

by elkander hadt, aan de onvrugtbaare Takken Lancetvormig, eenigermaate getand, ſtomp, met kleine Doorntjes en Aairen van twee Duim lang, die digt, op vier ryën, Schubswyze bekleed zyn met Blikjes, langer dan de Bladen, Eyrond Lancetvormig, ſterk geribd en aan den rand zeer Doornig; de Bloemen bleek blaauwachtig. Hier van waren de Bladen, raauw, ſmaakelyk om te eeten. Men verhaalde hem, dat het verſche Zaad, met eenig Speekzel nat gemaakt, in de Hand gehouden, met een ſlag aan ſtukken ſprong.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Angiospermia.*

De andere, die hy *Boomachtig* noemt (7), was een groote Heeſter van vier Ellen hoogte, aan 't end der Takken Aairen hebbende van roode Bloemen en Lancetvormige Blikjes, op de kant gehaaird met Draadachtige Doornen, een half Duim lang. De Bladen van deezen Heeſter waren Liniaal Lancetvormig, aan den rand gegolfd, uitgehoekt, Tandswys' gedoornd, gepaard, een Span lang. Deeze werdt van de Arabieren *Senaf*, de andere *Sogaf* geheten.

VII. *Acanthus arboreus.* Boomachtig.

PEDALIUM. Minkyzer.

Een vyfdeelige Kelk, een byna Smoelachtige Bloem, met den rand vyfdeelig, draagende een Kurkachtige, vierhoekige Noot, aan de hoeken gedoornd, tweehokkig, met twee Zaaden.

Dus komen de Kenmerken van dit Geſlagt voor,

(7) *Acanthus* Caule Arboreo, Foliis ſinuato-dentatis Spinoſis. *Ibid.*

IV. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Schuilzaadige.*

voor, dat wegens de figuur van de Vrugt, veel naar onze Europische Waternooten, gemeenlyk *Minkyzers* genaamd (*), gelykende, den bynaam voert. Zelfs wil men dat de Cingaleezen op Ceylon die Vrugten tot Voetangels gebruiken zouden. Deezen naam heb ik aan het Landkruid, *Tribulus*, gegeven (†).

I. *Pedalium Murex.* Oostindisch.

De eenigste Soort (1), *Zee-Bilsemkruid* met Vrugten als der Waternooten, by den Heer J. BURMANNUS genoemd, is door den jongen Heer in Afbeelding gebragt, die aanmerkt, dat de zyne veel teerder zy, dan de gene die in de Malabaarse Kruidhof is vertoond, hebbende ook eene stomp Eyronde Vrugt; de Steng met een witte Wolligheid bekleed; de Bladen overhoeks, getand, eenigermaate ruuw en glanzig; de Bloemen in de Oxelen eenzaam. Die van Ceylon hadt de Bladen gepaard, gegolfd, gesteeld en de Vrugten, als gezegd is, met vier Doornen gewapend: zo dat de gedagte daar van eene Verscheidenheid zou moeten zyn.

XVI. HOOFD-

(*) Zie het voorg. VII. STUK, bladz. 352.

(†) In het VIII. STUK, bladz. 521.

(1) Pedalium. *Syst. Nat.* Gen. 794. p. 427. *Veg.* XIII. p. 485. BURM. *Fl. Ind.* 139. T. 45. f. 2. Hyoscyamus maritimus Fructu Tribuli aculeato. BURM. *Zeyl.* 122. Patiraja. HERM. *Zeyl.* 42. Murex. *Fl. Zeyl.* 440. Kaki-Mullu. *Hort. Mal.* X. p. 143. T. 72.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

XVI. HOOFDSTUK.

Beschryving der VIERMAGTIGE KRUIDEN (Tetradynamia), *dus genaamd, om dat van* zes Meeldraadjes, *in derzelver Bloemen*, vier langer *zyn dan* twee anderen, *die tegenover elkander staan: gelyk dit plaats heeft in de* Kool, Radyzen, Violieren, Lepelbladen, Thlaspi *en veele andere Kruiden.*

Die Planten, welken de vermaarde TOURNEFORT in ééne Klasse hadt t'huis gebragt, onder den naam van *Kruisbloemige*; om dat zy vier Bloemblaadjes hebben, die als de Wieken van een Molentje in 't kruis staan, hebben de gedagte eigenschap, welke dezelven van alle anderen onderscheidt. Bovendien is haare Vrugt een Haauw of Haauwtje, 't welk plaats heeft in weinige andere Planten: des deeze Klasse als zeer natuurlyk kan aangemerkt worden. TOURNEFORT hadtze, naar de figuur en gesteldheid der Vrugten, in verscheide Rangen verdeeld; doch LINNÆUS maakt 'er slegts twee, van *Haauwtjes-* en *Haauwdraagende*, waar van de eerste veertien, de andere zeventien Geslagten bevat. De Kelk, zo hy 'er is byna altoos vierbladig, zit altyd onder het Vrugtbeginzel, dat het onderste van den Styl uitmaakt en de Vrugt wordt. Deeze Klasse heeft geen

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. geen Geslagt van Boomen of Heesters uitgeleverd, en volgt hier dus in haar geheel.

Haauwtjesdraagende. *Haauwtjesdraagende.*

MYAGRUM. Vlaschdotter.

In dit Geslagt bestaat het Haauwtje, dat dikwils ééne holligheid heeft, uit holle Klepjes en loopt uit in een Kegelvormig Styltje, van de Bloem overgebleeven. Het bevat de volgende Soorten.

I. *Myagrum perenne.* Overblyvend. (1) Vlaschdotter *met de Haauwtjes tweeledig eenzaadig, de Bladen endwaards uitgehoekt met Tandjes.*

In Duitschland groeit deeze, die men één- of tweezaadig noemen kan. Doktor MAPPUS zegt, dat de Vrugt bestendig twee Zaaden voortbrengt. TOURNEFORT, niettemin, hadtze geteld onder de eenzaadigen en wordt hier in door Doktor GERARD gevolgd. HALLER merkt, in navolging van CASPAR BAUHINUS, die dit Kruid ook afbeeldt, aan, dat het Haauwtje altoos wel twee hokjes heeft, boven elkander, doch dat het onderste meestal ledig is;

(1) *Myagrum* Siliculis biarticulatis monospermis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 796. p. 431. *Veg.* XIII. p. 487. GOUAN *Monsp.* 211. GER. *Prov.* 342. Crambe Fol. Lanceolatis dentato-sinuatis. *H. Cliff.* 340. R. *Lugdb.* 329. Rapistrum monospermum. TOURNF. *Inst.* 210. C. B. *Pin.* 95. *Prodr.* 37. Ic. MAPP. *Als.* p. T. 266.

is: weshalve evenwel dit Kruid eenzaadig zou kunnen genoemd worden: maar, werwaards dan met de verzekering van MAPPUS, zo even gemeld, die ook door RUPPIUS en MORISON bevestigd wordt (*). IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

't Is een Kruid dat somtyds grooter, tot anderhalf Elle, somtyds kleiner, tot een Voet hoogte, altoos zeer Takkig voorkomt, met Bladen naar die der Raapen gelykende, somtyds Lancetvormig, somtyds Lierachtig Vinswyze verdeeld, zynde de bovensten altyd minder ingesneeden dan de ondersten. De Bladen hebben Steelen; de Zaadhuisjes, die Aairswyze groeijen, zyn rondachtig met een punt en byna ongesteeld, de Bloemen geel.

(2) Vlaschdotter *met gesleufde effene Haauwtjes, de Bladen langwerpig en Tandswyze uitgehoekt.* II. *Myagrum Orientale.* Levantsch.

(3) Vlaschdotter *met gesleufde Haairige rimpelige Haauwtjes en langwerpige stompe getande Bladen.* III. *Rugosum.* Rimpelig.

(4)

(*) Beter hadt derhalve de Ridder gedaan, met in de bepaaling 't woord *dispermis* te behouden: want dewyl 'er altoos twee Hokjes zyn, en somtyds zekerlyk twee Zaadjes zyn gevonden, kan men de voortbrenging van één Zaadje hier niet dan gebrekkelyk aanmerken.

(2) *Myagrum* Siliculis sulcatis lævibus &c. *H. Ups.* 182. Rapistrum Orientale Fol. Raphani, Capsulis rugosis. BOERH. *Lugdb.* II. p. 2.

(3) *Myagrum* Siliculis sulcatis pilosis, rugosis &c. *H. Ups.* 103.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

IV. *Myagrum Hispanicum.* Spaansch.

(4) Vlaschdotter *met effene byna ronde Haauwtjes en Lierachtige Bladen.*

Van deeze drie gelykt de eerste, uit de Levant afkomstig, veel naar de voorgaande, maar is een jaarlyks Kruid: de tweede groeit in de Zuidelyke deelen van Europa zegt LINNÆUS; de laatste in Spanje. Deeze verschilt van de drie voorigen aanmerkelyk in gestalte. Zy heeft eene ruuw Haairige Steng en getande gesteelde langwerpige Bladen. De Bloemen komen aan lange Roedswyze Trossen voort, en daar op volgen Rolronde effene Haauwtjes, bestaande uit een langwerpig gesteeld Lighaam, daar een Eyrond Haauwtje op zit, naauw van Hals, met het onderste Leedje tweehokkig ledig, het bovenste eenzaadig. De Bloemen zyn geel.

V. *Perfoliatum.* Doorbladig.

(5) Vlaschdotter *met stomp Hartvormige, byna ongesteelde Haauwtjes en de Steng omvattende Bladen.*

In de Koornlanden der Zuidelyke deelen van Vrankryk, en van Switzerland, groeit deeze, die de Haauwtjes wel driehokkig maar eenzaadig heeft, in het middelste hokje alleen Zaaddraa-

(4) *Myagrum* Siliculis lævibus subtorosis &c. Sinapi Hisp. minus Raphani folio. TOURNF. *Inst.* 227.

(5) *Myagrum* Siliculis obcordatis subsessilibus &c. GOUAN *Monsp.* 311. *H. Ups.* 182. *Cliff.* 328. R. *Lugdb.* 330. Myagrum monospermum latifolium. C. B. *Pin.* 109. *Prodr.* 52. T. 51. MORIS. *Hist.* II. p. 267. S. 3. T. 21. f. antepenult.

draagende. Haar gedaante is als een omgekeerde Pieramied, met een klein Puntje boven uitsteekende. De Bladen gelyken veel naar die der Suikerey: de hoogte is somtyds meer dan een Elle. Het heeft kleine geele Bloempjes. IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(6) Vlaschdotter *met stomp Eyronde gesteelde eenzaadige Haauwtjes.* VI. *Myagrum sativum.* Tam.

Naar deeze Soort heeft het Geslagt den naam. Zy is, zo wel als de voorgaande en volgende, een Jaarlyksch Zaay-Gewas, dat men in 't Fransch, als ook in Vlaanderen, *Cameline* noemt, in 't Engelsch *Gold of pleasure*, en in 't Hoogduitsch *Dotter*, *Lein-* of *Vlaschdotter*. Het komt in verscheide deelen van Europa van zelf voort in de Bouwlanden, en is onder 't Vlasch niet ongemeen, wordende op sommige plaatsen, gelyk in 't Overysselsche, in Zeeland en het Luikse, als ook in Lotharingen, veel gezaaid wegens 't Zaad, daar men Olie uit perst of slaat.

LINNÆUS onderscheidt het Tamme van het Wilde, doch HALLER niet, offschoon het eerste de Zaadhuisjes meer gezwollen heeft. De Steng, zegt deeze, met het Loof, is door ruigte

(6) *Myagrum* Siliculis obovatis pedunculatis monospermis. GORT. *Belg.* 181. *Fl. Suec.* 541, 564. KRAM. *Austr.* 187. GOUAN *Monsp.* 311. Myagrum sylvestre & sativum. C. B. *Pin.* 109. Camelina s. Myagrion. DOD. *Pempt.* 532. Alysson Fol. Auriculatis glabris, profunde dentatis. HALL. *Helv.* 537. Myagrum fœtidum. C. B. *Pin.* 109. LIND. *Alsat.* 94. T. 1.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

te ruuwachtig, gearmd, drie Voeten hoog: de Bladen zyn Lancetvormig ovaal, fpits gepunt, flaauw Zaagtandig. De Bloemblaadjes bleek geel; die van den Kelk bultig, ligt afvallende. Het heeft een Hartvormig dik Haauwtje met een blyvend Styltje, dat veele geele Zaadjes, byna Eyrond, heeft; waar van misfchien de naam afkomftig is. De Olie, uit dit Zaad geperst, is zagt, in Geneesmiddelen dienftig en ook tot de Spyzen gebruikbaar of in de Lampen, gelyk Raap- en Lynzaad-Olie.

Door den Ridder is hier ook, als eene Verfcheidenheid, t'huis gebragt het *Stinkend Vlafchdotter* van BAUHINUS, dus wegens den Stank, wanneer het tusfchen de Vingeren gewreeven wordt, genaamd. Hetzelve komt in Bloem en en Vrugt overeen, maar heeft de onderfte Bladen met fpitfe Tanden en de bovenften ook dieper ingefneeden, allen glad, veel fchraalder en langer. HALLER, die het afgezonderd had, acht, niettemin, dat men het 'er by zou kunnen voegen. Omftreeks Gottingen kwam het overvloedig voor.

VII. *Myagrum paniculatum.* Gepluimd.

(7) Vlafchdotter *met Linsachtig ronde Stippelige gerimpelde Haauwtjes.*

In

(7) *Myagrum* Siliculis Lentiformibus orbiculatis. &c. GOUAN *Monsp.* 312. HALL. *Helv.* 536. *Fl. Suec.* 542. *H. Cliff.* 328. R. *Lugdb.* 330. DALIB. *Paris.* 193. Myagrum monofperm. hirfutum filiquis rotundis. LOES. *Pruss.* 174. T. 56. Myagro fimilis Siliquâ rotundâ. C. B. *Pin.* 109. *Prodr.* 52. T. 52.

In veele deelen van Europa groeit deeze aan de kanten der Akkerlanden, ja ook in Sweeden en Rusland, inzonderheid by de Paleizen aan den Neva-ſtroom en is 'er gemeen aan de Waterleiding van Ladoga. *Akker-Rapiſtrum*, met ge-oorde ſpitſe Bladen, hadt TOURNEFORT dezelve geheten, die hy omſtreeks Parys vondt. De rondheid der Zaadhuisjes onderſcheidtze meest van de voorgaande. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculoſa.*

(8) Vlaſchdotter *met Linsachtige ſtomp Eyronde gladde Haauwtjes, geſteelde langwerpige Zaagtandige ruuwe Bladen en gepluimde Stengen.* VIII. *Myagrum Saxatile.* Steenminnend.

Drie Planten, eenigszins verſchillende, waren den Ridder bezorgd, die tot deeze Soort ſchynen te behooren. Men heeftze, wegens de Zaadhuisjes, tot het *Thlaspi* betrokken gehad. Dus hoort hier t'huis het Kleine en Groote Thlaspi der Alpen met ronde Hoofdjes, door BAUHINUS afgebeeld. HALLER noemt het Kruid, *Alyſſon* met ovaale, geſteelde, effene Bladen, die yler Zaagtandig zyn. Het kleine groeit Plagach-

(8) *Myagrum* Siliculis Lentiformibus obovatis glabris &c. JACQ. *Vind.* 257. GOUAN *Monsp.* 312. Cochlearia perennis Saxatilis minima. MAGN. *Hort.* 59. Alysſon Alpinum. SEG. *Ver.* I. p. 378. Thlaspi petræum Myagroides. PON. *Bald.* 337. T. 338. Thlaspi tertium Saxatile. CAM. *Epit.* 338. Thlaspi Alp. minus Capitulo rotundo & majus. C. B. *Pin.* 106. BAUH. *Prodr.* 49. T. 49. HALL. *Helv.* 538.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwtjesdraagende.

achtig, een Handpalm hoog; het groote heeft leggende Stengetjes. Men vindt het niet alleen op de Switzersche Alpen, maar ook in 't Veroneesche, in Karniolie en by Montpellier op de Gebergten. De langste Meeldraadjes zyn raakende aan elkanders zyde geplaatst, en hebben den top gegaffeld, met de binnenste punt geknot, de buitenste uitwaards geboogen, zegt JACQUIN; de kleinsten hebben wederzyds een Klier; de Styl is kort: de Zaadhuisjes zyn Klootrond.

IX. *Myagrum Ægyptium.* Egyptisch.

(9) Vlaschdotter *met hoekige Haauwtjes en driedeelige Bladen.*

Door HASSELQUIST is deeze in Egypte waargenomen, die een gemikte Steng hadt, met Roedachtige Takken en gesteelde Bladen, in drieën of vyven verdeeld; de Zaadhuisjes met twee vierhoekige Leedjes, de Bloemen geel. De Gestalte is als die der Zee-Rakette (*).

VELLA. Tongetjes.

In dit Geslagt is het middelschot eens zo groot als de Klepjes en van buiten Eyrond, weshalve de Haauwtjes zig als getongd voordoen. Den Griekschen naam hadt de Ridder van GALENUS ontleend. Twee Soorten zyn 'er van, naamelyk

(1)

(9) *Myagrum* Siliculis angulatis, Foliis tripartitis. HASSELQ.

(*) Cakile Serapionis Erucæ folio. LOB. *Ic.* 223. Bunias Cakile. LINN.

(1) Tongetjes *met Vindeelige Bladen en hangende Haauwtjes.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Dit is een Jaarlyksch Kruid, in Spanje groeijende, dat, volgens CLUSIUS, een enkele Steng heeft, die kort boven den Wortel zig in veele anderen verdeelt. 't Gewas, ruig en ruuw, verheft zig ter hoogte van een Voet, met Bladen byna als die van de Tuinkers, maar fyner verdeeld, groen en niet minder scherp van Smaak. De enden der Takjes zyn Aairswyze bezet met bleeke Bloempjes, waar op kleine tweekleppige Zaadhuisjes volgen, met een uitsteekend Tongetje, als boven is gezegd. I. *Vella annua.* Jaarlyksche.

(2) Tongetjes *met geheele stomp Eyronde gehaairde Bladen en opstaande Haauwtjes.* II. *Pseudo-Cytisus.* Heesterige.

By Aranjuez, in Spanje, groeit, volgens den Heer MINUART, deeze, die Heesterig is, met onverdeelde, niet gesteelde, ruige Bladen; de grootste Meeldraadjes by paaren samengegroeid hebbende met hunne toppen, zonder Meelknopjes.

ANA-

(1) *Vella* Foliis pinnatifidis, Siliquis pendulis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 797. p. 431. *Veg.* XIII. p. 488. Vella. *H. Cliff.* 329. *Ups.* 186. R. *Lugdb.* 331. GOUAN *Monsp.* 312. Nasturtium sylvestre Erucæ facie. C. B. *Pin.* 105. Nast. sylv. Valentinum. CLUS. *Hisp.* p. 422. *It.* 423. *Hist.* II. p. 130.

(2) *Vella* Fol. integris obovatis, Ciliatis &c. Pseudo-Cytisus Flore Leucoiji luteo. C. B. *Pin.* 390. Cytisi facie Alysson fruticans quorundam. LOB. *Ic.* II, 49. J. B. *Hist.* I. p. 374.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

ANASTATICA. Roos van Jericho.

Haauwtjesdraagende.

Een ſtomp Haauwtje, aan den rand gekroond met Klepjes die tweemaal zo groot zyn als het Middelſchot, in 't midden een geſpitſten Styl hebbende, die ſchuins ſtaat, en eenzaadige Hokjes. Dus geeft de Ridder de onderſcheidende Kenmerken op van dit Geſlagt, het welk de twee volgende Soorten heeft.

I. *Anaſtatica Hierochuntica.* Gewoone.

(1) Roos van Jericho *met ſtompe Bladen, zeer korte Oxel - Aairen en Hoefachtige gedoornde Haauwtjes.*

Dit Kruid is, hoewel ten onregte, by voornaame Autheuren tot het Geſlagt van *Thlaspi* t'huis gebragt geweest. Men noemt het gemeenlyk, doch immer zo oneigen, *Roos van Jericho*; dewyl het met de Roozen niets gemeens heeft, en ook, zo BELLONIUS aanmerkt, niet omſtreeks die Stad, maar op den Arabiſchen Oever van de Roode Zee, in het Zand groeit. THEVENOT, evenwel, zou deeze Plant, (zo het de volgende niet is, die hy meent,) in de Vlakten van Jericho en de Woeſtynen aan den Berg Si-

(1) *Anaſtatica* Foliis obtuſis &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 798. p. 431. *Veg.* XIII. p. 488. Anaſtatica. *Hort. Cliff.* 328. *Ups.* 183. R. *Lugdb.* 321. GRON. *Orient.* 78. Thlaspi Roſa de Hiericho dictum. MORIS. *Hiſt.* II. p. 328. S. 3. T. 25. f. 2, 3. Roſa Hierochuntea. C. B. *Pin.* 484. CAM. *Hort.* T. 41. Roſa Hiericontea. LOB. *Ic.* II. p. 203. BESL. *Eyſt.* Aut. IV. T. 1. f. 2, 3. JACQ. *Hort.* T. 58.

Sinäi, hebben gevonden. In de Wildernisſen omſtreeks Kairo, in Egypte, kwam zy den Heer FORSKAOHL, doch zeldzaam, voor. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliculosæ.*

Men teeltze uit Zaad in de Europiſche Tuinen, en dan blykt het verſchil van de leevende en doode Plant, dat LOBEL zeer fraay in Plaat vertoont. Een Houtig Penworteltje, 't welk van onderen wat Vezelig is, breidt zig boven den Grond in 't ronde Takkig uit, tot omtrent een half Voet hoogte. De Takjes zyn in drieën verdeeld of gegaffeld, en uit de Mikjes komen tropjes van witte vierbladige Bloempjes, en Bladen die Spatelvormig of Eyrond zyn, aan 't end gekarteld, vry dik en Vleezig. Veel worden deeze van Rupſen afgegeten; waar door zy dan geheel Bladerloos is. Op de Bloemen volgen tweehokkige Haauwtjes met ronde Zaadjes, die ſcherp zyn van Smaak.

Deeze Plant, een Jaarlykſch Gewas zynde, trekt zig na 't bloeijen door de droogte ſamen, tot een ronden Bol, van één of twee Vuiſten groot, gelyk wy die, onder den naam van *Roos van Jericho*, als iets zeldzaams bekomen. 't Kan zyn, dat zy in de Herfst door de Zee-Vloeden van den Oever der Roode Zee afgerukt worden; doch dat zy den geheelen Winter in de diepte gebleeven, en op en nederwaards getobt zynde door de Golven, in 't Voorjaar wederom aan den Oever geſmeeten, alsdan door laauw Water zig uit zouden breiden en haar Zaad uitwerpen, 't welk na 't afvloeijen van 't Water op den

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

den Oever zoude uitspruiten; gelyk de Ridder verhaalt; dit komt my niet minder fabelachtig voor, dan het denkbeeld der Oosterlingen, dat het langzaamer of rasser open gaan, van deeze Roos, na dat die in warm Water gestoken is, in de Hand van een Kraamvrouw, een moeielyke of voorspoedige Verlossing zou voorspellen. De bedriegery der Monniken, dat zulks alleen in de Nagtwaake van het Feest der Lieve Vrouwe Geboorte geschieden zou, is nog ongerymder. LINNÆUS acht dit ontluiken, dat men in Europa als iets wonders beschouwt, zo vreemd niet, als dat de Mosfen, met Water bevogtigd zynde, weder groen worden en herleeven. Ondertusschen is hier van, door hem, de Geslagtnaam *Anastatica*, van de Opstanding (*Anastasis*) afkomstig, gesmeed (*).

(2)

(*) Die Geslagtnaam is, bovendien, zeer oneigen voor dit Kruid, het welke zig openende veeleer nederzakt dan opryst en geenszins daar door uit de Dood in 't Leven komt. LINNÆUS grondt zyne gedagte Redeneering daar op, dat die ontluiking van de Roos van Jericho niet door koud Water zou geschieden; (zeggende *Frigidi enim non relaxantur Rami.* Hort. Ups. p. 183. *Anastatica ejus est indolis, ut frigidâ Aquâ non afficiatur* &c. Or. de Tell. habitabili. *Am. Acad.* II. p. 454.) maar het tegendeel is waar. Deezen 7 Maart des Jaars 1778, omtrent den middag, de trap der Warmte in de Buitenlugt zynde ongevaar 40 Graaden, heb ik binnenshuis een der mynen gedompeld in Water, dat 44 Graaden Warmte hadt en derhalve koud was. Na twee Uuren verloops vond ik de Roos geheel uitgebreid. Een andere, met haar Stammetje of Steel in een Fleschje met dergelyk koud Water gestoken, en daar in een Etmaal gestaan hebbende, was ook met-

(2) Roos van Jericho *met spitse Bladen, de Aairen langer dan het Blad, de Haauwtjes Eyrond met Snuitjes.*

Men heeft getwyfeld, of deeze, welke de schrandere RAUWOLF in Syrie op de Daken en Puinhoopen vondt, een zelfde ware, dan een andere Soort (*). De Afbeeldingen, inderdaad, toonen een aanmerkelyk verschil, inzonderheid die, welke ZANONI voorstelt, van eene Plant, uit Zaad van Sumatra in Oostindie te Venetie voortgekomen, en hem medegedeeld, hebbende het Zaadhuisje als de Kop van een Vogeltje. Ik vindze echter, door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, niet geteld onder de Oostindische Planten. Zie hier de beschryving, welke LINNÆUS geeft van deeze Soort.

„ De

merkelyk ontlooken: zo dat het zeggen van BELLONIUS, aangaande deeze Roos (*Radice Aquæ impositâ se explicans*) hier proef houdt. Zelfs twyfel ik, of door warm Water, wanneer men deze Roozen daar in dompelt, de Ontluiking wel spoediger geschiede. Ik heb in koud en in warm twee zulke Roozen byna gelyk zien open gaan.

(2) *Anastatica* Fol. acutis, Spicis folio longioribus &c. Anastatica quæ Myagrum ex Sumatra. GRON. *Orient.* 78. Myagrum e Sumatra & Syria semine spinoso. ZAN. *Hist.* 142. T. 55. Thlaspi Hiericho sylv. affine. BOCC. *Mus.* 135. T. 98. JACQ. *Austr.* T. 6. Rosa Hiericontea sylvestris. C. B. *Pin.* 484. —— alia. Cam. *Hort.* T. 42.

(*) Botanici duas statuunt Species: quâ in re differant ignoro; magnitudo enim differentia non est. LINN. *in Horto Cliffortiano, de Anastaticâ.* p. 328.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

„ De Bladen Lancetvormig, Zaagtandig, gesteeld, eenigermaate ruuw: zeer korte Aairen, „ puntig uitloopende, in de Oxelen: de Bloemblaadjes afstandig, Liniaal, uitgerand, van „ langte als de Kelk: de Zaadhuisjes ongesteeld, „ byna Eyrond, ruuwachtig, met een in- of „ ongewricht Puntje" (†).

SUBULARIA. Elskruid.

Een effenrandig Eyrond Haauwtje met Eyronde holle Klepjes, tegen het Middelschot aangekant en de Styl korter dan het Haauwtje.

I. *Subularia Aquatica.* Waterig.

Dus komen de byzondere Kenmerken van dit Geslagt voor, 't welk van de Elsvormigheid der Bladen den naam heeft, en maar éénе Soort bevat (1), die, in de Noordelyke deelen van Europa, op overstroomde Moerassige plaatsen en in Rivieren groeit. Men vindt het op de Slykerige Oevers van de Neva, in Rusland, overvloedig. In Sweeden en Lapland groeit het overal in de Meiren, op een Zandigen Grond, en blyft onder Water. De vermaarde SHERARD vondt het ook, op vogtige plaatsen, in Ierland, en

(†) *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 488.

(1) Subularia. *Syst. Nat.* X. Gen. 799. p. 432. *Veg.* XIII. p. 488. *Fl. Lapp.* 253. *Suec.* 527. GORT. *Ingr.* 101. Alyssum palustre Folio junci. BUXB. *Act. Petr.* II. p. 369. T. 23. f. 1. Graminifolia Aquatica &c. PLUK. *Alm.* 180. T. 188. f. 5. OED. *Dan.* T. 35. Gramen Junceum hybernum Thlaspeos Capitulis, Sherardi. MORIS. *Hist.* III. p. 229. S. 8. T. 10. f. ult.

en noemde het *Klein Ierſch Bies-Gras*, *met Hoofdjes van Thlaſpi*: RAY *Biesbladig Kruid, onder Water groeijende, met Zaadhuisjes van de Lepelbladen*; PLUKENET tytelt het *Grasbladig*. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliculoſa.*

Dit Plantje geeft in Ierland, uit een Vezeligen Wortel, verſcheide Biesachtige, ſpitſe, halfronde Blaadjes, één of anderhalf Duim lang en daar tusſchen dunne Steeltjes, van twee of drie Duimen, met twee, drie of vier rondachtige Zaadhuisjes een Vingerbreed van elkander. De Heer D. DE GORTER heeft in Rusland hetzelve met vierbladige witte Bloempjes, in een vierbladige Kelk, gevonden; doch Meeldraadjes kon zyn Ed. 'er, wat moeite hy ook aanwendde, zelfs met een Vergrootglas, niet meer dan vier in ontdekken. De Ridder, evenwel, heeft, buiten twyfel, ook de twee kleinen gezien; alzo zyn Ed. zegt, dat die geen Tandjes hebben. De Styl, zeggen zy beiden, ontbreekt 'er aan.

Een geheel ander Kruid is het, dat de Heer FORSKAOHL *Subularia purpurea* genoemd heeft. Hetzelve hadt Stengen van een Elle hoog, en langwerpig Hartvormige gladde eenigermaate getande Bladen, de Bloemen paarſch. Hy vondt hetzelve in Arabie, alwaar het *Bockel* werdt geheten. Wegens de geſteldheid der Haauwtjes heeft hy het hier betrokken.

DRA-

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

DRABA. Taschkruid.

Haauwtjesdraagende. Dit Geslagt heeft een Haauwtje dat niet uitgerand is, langwerpig ovaal, met platachtige Klepjes, aan 't middelschot evenwydig en geen Styl. Verscheide Soorten, die men tot het Herders Taschkruid betrokken heeft, zyn 'er in begreepen: des het getal derzelven agt is, als volgt.

I. *Draba Aizoides.* Huislookachtig. (1) Taschkruid *met een naakt enkeld Bloemstengetje, en Degenvormige gekielde kanthaairige Bladen.*

II. *Ciliaris.* Kanthaairig. (2) Taschkruid *met een byna naakte Steng en Liniaale Bladen, aan den rand en Kiel gehaaird; de Bloemblaadjes niet uitgerand.*

III. *Alpina.* Alpisch. (3) Taschkruid *met een naakt enkeld Bloemstengetje en Lancetvormige effenrandige Bladen.*

Deeze Kruidjes, op de Gebergten van ons We-

(1) *Draba* Scapo nudo simplici &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 800. p. 432. *Veg.* XIII. p. 489. *Mant.* 91. Al[illegible]um Alp. hirsutum luteum. MILL. *Dict.* T. 20. f. [illegible] Sedum Alp. hirs. lut. C. B. *Pin.* 284. Leucoium [illegible]um Aizoides montanum. COL. *Ecphr.* II. p. [illegible] Bursa Pastoris Alpina Rosea lutea. MORIS. *Hist.* II. p. 306. S. 3. T. 20. f. 9.

(2) *Draba* Caule subnudo, Fol. linearibus &c. *Mant.* 91. Draba Caule folioso &c. GER. *Prov.* 344. T. 13. f. 1.

(3) *Draba* Scapo nudo simplici, Fol. Lanceolatis integerrimis. OED. *Dan.* 56. *Fl. Lapp. Suec. H. Cliff.* 333. R. *Lugdb.* 333. JACQ. *Vind.* 254.

Wereldsdeel groeijende, hebben in Gestalte eenige overeenkomst. Het eerste heeft effene, Liniaale, gekielde, kanthaairige Bladen, die niet gelyk in het Derde langwerpig ovaal zyn en ruig, zonder Kiel. Het verschilt van het Tweede, doordien de Wortelbladen samengehoopt zyn, als in het Wormbladig Huislook: daar het Kanthaairige de Bladen overhoeks aan uitgebreide Takjes heeft en den Kiel gehaaird. De Bloemen zyn in dit laatste wit, maar in het Huislookachtige, zo wel als in het Alpische geel. Het Kanthaairige heeft den Styl langer dan de Meeldraadjes (*).

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD. STUK. *Siliculosæ.*

(4) Taschkruid *met naakte Bloemstengetjes en byna Zaagtandige Bladen.*

IV. *Draba verna.* Voorjaars.

Van het vroeg bloeijen in 't Voorjaar heeft dit Onkruidje, dat men door geheel Europa en ook in onze Nederlanden overvloedig vindt, den bynaam. In de Zuidelyke deelen, gelyk op Sicilie, bloeit het zelfs in de Winter. Het is Ge-

(*) Hoe dit overeenkome met de bepaling der Kenmerken, van *geen Styl* te hebben, is my wat duister, en ten opzigt van den Styl niet minder tegenstrydig, dan in 't voorgaande Geslagt.

(4) *Draba* Scapis nudis, Foliis subserratis. GORT. *Belg.* 181. KRAM. *Austr.* 187. *Fl. Suec.* 523, 567. HALL. *Helv.* 538. GRON. *Virg.* 76. *H. Cliff.* 333. R. *Lugdb.* 333. GOUAN *Monsp.* 313. Bursa Pastoris minor Loculo oblongo. C. B. *Pin.* 108. Alysson vulg. Polygoni folio, Caule nudo. SEG. *Ver.* I. p. 575. T. 4. f. 3. Paronychia vulgaris. DOD. *Pempt.* 112. Par. Alsinefolia. LOB. *Ic.* 469.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

Gemeene Paronychia genoemd by DODONÉUS; die echter erkent, dat het de *Paronychia* der Ouden niet zy. Van sommigen, evenwel, wordt het tegen die Kwaal in 't end der Vingeren, de Vyt genaamd, als een byzonder Middel aangepreezen. Het geeft Stengetjes van twee of drie Duimen, uit een Roosje van Eyronde Blaadjes, doch komt ook met ronde Haauwtjes, en met driedeelige Blaadjes voor.

V. *Draba Pyrenaica.* Pyreneesch.

(5) Taschkruid *met een naakt Bloemstengetje en Wigvormige gepalmde driekwabbige Bladen.*

Op de hoogste Bergtoppen, zo wel in Oostenryk en Provence, als der Pyreneen, groeit deeze Soort, een niet minder klein Kruidje dan het voorgaande. De Steng, van onderen leggende en gebladerd, is boven naakt of Bladerloos: de Wortelblaadjes zyn vyfdeelig, de anderen driedeelig; de Bloempjes paarsch.

VI. *Muralis.* Muurig.

(6) Taschkruid *met een Takkige Steng en Eyronde ongesteelde getande Bladen.* Ter

(5) *Draba* Scapo nudo, Fol. Cuneiformibus trilobis. GER. *Prov.* 344. LOEFL. *It.* 61. JACQ. *Vind.* 255. Alysson Pyrenaicum perenne minimum Fol. trifidis. TOURNF. *Inst.* 217. ALL. *Pedem.* T. 6.

(6) *Draba* Caule Ramoso Fol. ovatis sessilibus dentatis. Draba Caule Ramoso, &c. R. *Lugdb.* 333. GOUAN *Monsp.* 313. GER. *Prov.* 345. HALL. *Helv.* 539. *Fl. Suec.* 525. Bursa Pastoris major loculo oblongo. C. B. *Pin.* 108. *Prodr.* 50. T. 50. Alysson Veronicæ folio. TOURNF. *Inst.* 217. Myagroides subrotundis serratis foliis. BARR. *Ic.* 816. β. Draba nemo-

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
A
B

2 Deel PLAAT L

Ter hoogte van een Voet komt deeze Soort, in Languedok, op vogtige Rotsen voort, en elders op Muuren, doch ook dikwils in Bosschagiën; weshalve het *Bosch-Taschkruid* hier toe mede betrokken is, dat *Ruig Alpisch Herders-Tasch* by BAUHINUS wordt genoemd en afgebeeld. Dit laatste is naauwlyks getakt, dan door de Bloemsteeltjes boven aan het Stengetje, en heeft de Bloempjes niet wit, maar geel. Zodanig een Plantje heb ik uit Japan bekomen en in *Fig.* 1, op PLAAT LX, voorgesteld; ten einde hetzelve met de gedagte Figuur van BAUHINUS te vergelyken, die zegt, dat de Stengetjes drie of vier Duim lang zyn. Ik vind de Blaadjes hier ook zeer ruuw en op ieder zyde met drie Tandjes bezet; de Zaadhuisjes Eyrond en met lange Steeltjes.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

PL. LX. *Fig.* 1.

(7) Taschkruid *met eenbladige Bloemstengetjes, de Blaadjes ruigachtig, de Haauwtjes scheef gesteeld.*

VII. *Draba hirta.* Ruig.

Het onderscheid der Wortel- en Stengblaadjes, waar van de eersten ongetand, de anderen ge-

morosa. *Sp. Plant.* I. p. 643. Draba minima Muralis Discoides. COL. *Ecphr.* I. p. 274. T. 272.

(7) *Draba* Scapo unifolio, Fol. subhirsutis, Siliculis obliq. pedicellatis. OED. *Dan.* T. 142. Draba Fol. hirsutis incanis ad Terram ovatis, ad Caulem paucissimis dentatis. HALL. *Helv.* 539. JACQ. *Austr.* f. 3. Bursa Pastoris Alpina hirsuta. C. B. *Prodr.* T. p. 51.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Haauwtjesdraagende.*

getand zyn, in Switzerland waargenomen, ftrekt tot Kenmerk van deeze Soort, die ook op de Ooftenrykfe en Laplandfche Bergen voorkwam. Zulks heeft wel in de gedagte van BAUHINUS, maar in myne Japanfche geen plaats, die als een middelflag fchynt te zyn tusfchen beiden.

VIII. *Draba incana.* Grys.

(8) Tafchkruid *met de Stengblaadjes talryk en grys, de Haauwtjes langwerpig fcheef en byna ongefteeld.*

Deeze, die ook op de Gebergten, zo der Zuidelyke als Noordelyke deelen van Europa voorkomt, gelykt in Geftalte veel naar de Ruige en zelfs naar de Muurige; doch deeze drie Kruidjes, hoe klein ook, verfchillen door het gezegde te veel, om ééne zelfde Soort uit te maaken.

LEPIDIUM. Peperkruid.

Dit Geflagt onderfcheidt zig door een uitgerand, Hartvormig, veelzaadig Haauwtje, met gekielde tegenftrydige Klepjes.

Behalve het gewoone Kruid van dien naam, zyn 'er de Kruiden, tot de *Kers* behoorende, en anderen in begreepen. 't Getal der Soorten is twintig, als volgt.

(1) Pe-

(8) *Draba* Fol. Caul. numerofis incanis &c. OED. *Dan.* T. 130. GOUAN *Monsp.* 314. GER. *Prov.* 345. *Fl. Suec.* 526. Leucoijum f. Lunaria vasculo oblongo contorto. PLUK. *Alm.* 215. T. 42. f. 1.

(1) Peperkruid *met de Stengbladen Vinswyze veeldeelig, die aan de Takken Hartvormig, omvattende, onverdeeld.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Dit zou het waare Eerste *Thlaspi* van DIOSCORIDES zyn, volgens ZANONI, hoewel het van alle andere Soorten van Thlaspi grootelyks verschilt door het Loof. De onderste Bladen zyn, als die van sommige Kroontjes-Kruiden, gevind en Vinswyze gesmaldeeld; de bovensten als die van het Doorwasch, omringende de Steng en Takken: zo dat het zig Doorbladig vertoont. De Zaadhuisjes hangen aan de Steeltjes nederwaards en zyn rondachtig, veel gelykende naar die van de gewoone Kers. De Groeiplaats wordt gezegd te zyn in Persie en Syrie. Volgens RAUWOLF is het een zeer schoone Soort van Kers, te Aleppo op oude Muuren van Gebouwen uitermaate gemeen. BAUHINUS noemt het *Alexandrynsche Thlaspi*, waarschynlyk naar de afkomst van Scandrona in Syrie.

I. *Lepidium perfoliatum.* Doorbladig.

(2) Pe-

(1) *Lepidium* Fol. Caulinis pinnato-multifidis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 801. p. 433. *Veg.* XIII. p. 489. *H. Cliff.* 331. R. *Lugdb.* 335. GRON. *Orient.* 79. Nasturtium spicatum Persicum perfoliatum, maximum. MORIS. *Hist.* II. p. 294. S. 3. T. 25. f. 17. Thlaspi Alexandrinum. C. B. *Pin.* 108. *Prodr.* 50. Thlaspi verum Dioscoridis primum. ZAN. *Hist.* 193. T. 129. RAJ. *Hist.* 830.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(2) Peperkruid *met gezwollen Knietjes aan de Stengen.*

II. *Lepidium Vesicarium.* Blaazig.

Die byzonderheid, van de Stengetjes by den oirsprong der Takjes somtyds gezwollen te hebben, onderscheidt deeze Soort, welke Bladen als de Tuinkers heeft. Zy groeit ook in de Oostersche Landen, op dorre Velden.

III. *Nudicaulis.* Blootsteng.

(3) Peperkruid *met een naakte geheel enkelde Bloemsteng, viermannige Bloemen en Vindeelige Bladen.*

IV. *Procumbens.* Leggend.

(4) Peperkruid *met uitgehoekte Vindeelige Bladen aan 't end grootst, een naakte Bloemsteng en leggende Trosdraagende Stengetjes.*

Twee zeer kleine Kruidjes, by Montpellier groeijende, hebbende het eerste de Stengetjes naauwlyks een Handbreed hoog en het andere de Blaadjes zeer verschillende.

V. *Alpinum.* Alpisch.

(5) Peperkruid *met gevinde effenrandige Bladen,*

(2) *Lepidium* Caulium Geniculis inflatis. Lep. Orient. Nasturtii folio, Caule Vesicario. TOURNE. *Cor.* 15. BUXB. *Cent.* I. p. 17. T. 26.

(3) *Lepidium* Scapo nudo simplicissimo &c. GOUAN *Monsp.* 314. Nasturt. minimum vernum &c. MAGN. *Monsp.* 187. T. 186.

(4) *Lepidium* Fol. sinuato - pinnatifidis extremo majore. Nasturt. pumilum supinum vernum. MAGN. *Monsp.* 185. T. 184.

(5) *Lepidium* Fol. pinnatis integerrimis. &c. *Am. Acad.* IV.

den, een byna geworteld Bloemſtengetje en Lancetvormige geſpitſte Haauwtjes. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(6) Peperkruid *met gevinde effenrandige Bladen en uitgerande Bloemblaadjes, kleiner dan de Kelk.* VI. *Lepidium Petræum.* Rotzig.

Naar de Groeiplaats zyn deeze twee gebynaamd. De eene komt op de Ooſtenrykſe, Switzerſche en Italiaanſche Alpen voort: de andere groeit, in Sweeden en Engeland, op Steenrotzen. Volgens BOERHAAVE zou dit laatſte tot de inlandſche Planten van onze Provintiën behooren. Het zyn beiden zeer kleine Kruidjes, die meer of min naar de Kers gelyken. Het eerſte heeft de Bloemblaadjes grooter dan de Kelk.

(7) Peperkruid *met de Wortelbladen gevind, de Stengbladen Lierachtig.* VII. *Cardamines.* Spaanſche.

(8) Peperkruid *met gevinde Bladen en halfmaans.* VIII. *Spinoſum.* Gedoornde.

IV. p. 321. JACQ. *Vind.* 258. Naſturt. Alp. tenuisſime diviſum. C. B. *Pin.* 105. J. B. *Hiſt.* II. p. 918. Thlaspi montan. minimum. DALECH. *Hiſt.* 1180. Cardamine Alpina tertia minima. CLUS. *Hiſt.* II. p. 128.

(6) *Lepidium* Fol. pinnatis integerrimis &c. GORT. *Belg.* 182. *Fl. Suec.* 535. *It. Oel.* 52. Cardamine puſilla *Saxatilis* montana Discoides. COL. *Ecphr.* I. p. 274. T. 273. Naſturtium pumilum vernum. C. B. *Pin.* 105.

(7) *Lepidium* Fol. Radicalibus pinnatis, Caulinis Lyratis. Lepid. Fol. infer. alterno-pinnatis &c. ARD. *Spec.* 1. p. 19, T. 8. *Act. Stockh.* 1755. p. 273. T. 8, 9.

(8) *Lepidium* Fol. pinnatis, Foliolis Lunatis &c. Lepid. Spinoſum &c. ARD. *Spec.* 2. p. 34. T. 16.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *maanswyze Blaadjes; de uiterften verlangd; de Takken gefpitst.*

Haauwtjesdraagende. Van deeze twee groeit de eerfte in Spanje, de andere in de Levant. De Spaanfche heeft de onderfte Bladen Vleezig en Zeegroen, gevind, met het uiterfte Vinblaadje veel grooter en allen byna rond: zo dat zy zeer naar die van de Cardamine gelyken. De andere heeft het Stengetje een Span hoog, met witte Bloemen en Wigvormige Zaadhuisjes.

IX. *Lepidium fativum.* Tuin-Kers. (9) Peperkruid *met viermagtige Bloemen en langwerpige veeldeelige Bladen.*

Van de gewoone *Tuin-Kers*, hier bedoeld, is de Natuurlyke Groeiplaats, van waar zy haare afkomst heeft, onbekend. Ook kan men niet verzekeren, dat de Grieken met hun *Kardamon* of de Romeinen met hun *Nafturtium*, dit zelfde Kruid, wat de Soort aangaat, bedoeld hebben; dewyl zy hetzelve, als gemeen zynde, niet befchryven. Doktor SCOPOLI maakt een geheele Klasfe van *Nafturtia*, waar in hy alle Kruiden van dergelyken aart en, in 't algemeen, de Kruisbloemigen plaatst. Het tegenwoordige voert in 't Franfch den naam van *Cresfon* of *Cres-*

(9) *Lepidium* Flor. tetradynamis, Fol. oblongis multifidis. *Mat. Med.* 322. GORT. *Belg.* 182. *H. Cliff.* 331. R. *Lugdb.* 335. Nafturtium Hortenfe vulgatum. C. B. *Pin.* 103. Nafturtium Hortenfe. DOD. *Pempt.* 771. β. Nafturtium Hortenfe crispum. C. B. *Pin.* 104. *Prodr.* 44.

Cresson du Jardin, in 't Engelsch *Cressy*, maar in 't Italiaansch noemt men 't *Nasturtio* of *Agretta*, in 't Hoogduitsch *Cress* of *Garten Cress*.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

Gemeenlyk wordt dit Kruid gezaaid tot Toespyze, om 't zy over de Salade of op zig zelf met Olie en Azyn, of tot inlegging te gebruiken, als wanneer het zeer verfrisschende is en opbeurende, dienstig tegen 't Blaauwschuit. Met Suiker op een stuk geboterd Brood gegeten, is het zeer aangenaam en heeft byna den Smaak van Aardebeijen. Tot dit einde moet de Tuinkers jong, en naauwlyks een Handbreed hoog gegroeid, afgesneeden zyn. Wanneer menze schieten laat, dan krygt zy ronde Stengen van één tot twee Voeten hoog, met veel fyner gesnipperde Bladen. Men heeft 'er eene die Breed- en eene die Smalbladig is, en van deeze beiden Krulbladige Tuin-Kerse. De Bloemen groeijen Aairswyze aan den Top, en daar op volgt het Zaad, dat veel scherper dan het Kruid is, zeer sterk van Reuk en van eene brandende hoedanigheid, doch niettemin zoetachtig van Smaak. Men gebruikt dit uitwendig in Kwyl-, Nies- en Vuurigmaakende middelen. Gestooten en in Reuzel gemengd, is het goed voor drooge Schurft, Dauwworm en andere Huidkwaalen. Inwendig wordt het tot uitdryving in uitslaande Ziekten, gelyk de Pokjes en Mazelen, aangepreezen.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

X. *Lepidium Lyratum.* Lierbladig.

(10) Peperkruid *met Lierachtige gekrulde Bladen.*

XI. *Latifolium.* Breedbladig.

(11) Peperkruid *met Eyrond Lancetvormige, niet ingesneedene, Zaagtandige Bladen.*

XII. *Subulatum.* Elsvormig.

(12) Peperkruid *met Elsvormige onverdeelde verspreide Bladen, de Steng eenigermaate Heesterig.*

Deeze drie zyn als Verscheidenheden van het Kruid, 't welk gehouden wordt voor het *Lepidium* van PLINIUS, dat hy zegt Laurierbladen te hebben, doch die zagt zyn. Men zou hetzelve in de Nederlanden, te vergeefs, dan in de Tuinen zoeken, zegt DODONËUS; doch het komt aan de kanten van eenige Slooten omtrent Haarlem, en mooglyk elders, voor. Den Hovenieren is het haatelyk wegens zyn voortkruipende Wortelen. In Engeland, zelfs in Vrankryk, omstreeks Parys, en verder in de Zuidelyke deelen van Europa, groeit het overvloedig, hier en daar, aan Rivieren en Beeken. Ik spreek hier van het Breedbladige, want het Lier-

(10) *Lepidium* Fol. Lyratis crispis. Lepid. Orientale Nasturtii crispi folio. TOURNF. *Cor.* 15. *Itin.* 339. T. 339.

(11) *Lepidium* Fol. ovato-Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 330. R. *Lugdb.* 334. GOUAN *Monsp.* 315. GORT. *Belg.* 182. *Fl. Suec.* 533. Lepidium latifolium. C. B. *Pin.* 97. Lepidium Plinii. DOD. *Pempt.* 716.

(12) *Lepidium* Fol. Subulatis indivisis sparsis &c. Lepid. Capillaceo folio Fruticosum Hispanicum. TOURNF. *Inst.* 216.

Lierbladige valt in de Levant en dat met Els- IV.
vormige Bladen in Spanje. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosa.*

Van sommigen wordt dit Kruid, wegens de scherpe hoedanigheid, die 'er in heerscht, *Piperitis* genoemd, en dus heet het ook, by de Duitschers, *Pfefferkraut*, by ons *Peperkruid*, by de Franschen *Passerage*, by de Engelschen *Dittander* of *Dittammer*. Het heeft de Steng zeer Takkig en hooger dan de Tuin-Kers; ja somtyds tweemaal zo hoog opschietende; de Bladen glad en vettig, de Bloempjes Aairswyze vergaard, zeer klein, zo wel als 't Zaad. Het kan, als een schroeijend Middel, uitwendig tot wegneeming van Lidtekens en zuivering van Zweeren gebruikt worden. Van het wegbyten der Schubbige Vlakken in de Huid, in eene Kwaal *Lepis* genaamd, zou het den naam hebben.

In de Wildernissen, by Alexandrie in Egypte, vondt de Heer FORSKAOHL eene Soort, op welke de gezegde naam, om een andere reden, toepasselyk kon zyn. Dezelve hadt de Zaadhuisjes getropt, breed Hartvormig, aan den rand gedekt met twee ryën van op elkander leggende Schubben. Deswegen wordt dezelve *Lepidium Squamatum* van hem getyteld.

(13) Peperkruid *met Liniaale Bladen, de boven-* XIII. *Lepidium Graminifolium.* Grasbladig.

(13) *Lepidium* Fol. Linearibus, superioribus integerrimis &c. Thlaspi Lusitanicum umbellatum, Gramineo folio, Flore albo. TOURNF. *Inst.* 213.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *vensten effenrandig ; de Steng Roedswyze gepluimd en zesmannige Bloemen.*

Haauwtjesdraagende. Naar de Tuin-Kers gelykt deeze, doch is fyner van Loof: de onderste Stengbladen zyn Zaagtandig, de bovensten niet. Van de agttiende Soort verschilt zy door zes Meeldraadjes te hebben. Volwassen werpt zy de Bladen af.

XIV. *Lepidium Suffruticosum.* Heesterig. (14) Peperkruid *met Lancetvormig Liniaale dunne effenrandige Bladen en laag-Heesterige Stengen.*

XV. *Didymum.* Tweelings. (15) Peperkruid *met Vindeelige Bladen, een opgeregte Steng en tweelingse Vrugten.*

Van deeze twee groeit de eerste in Spanje, een Handbreed, de andere valt elders en heeft de Stengetjes een Voet hoog.

XVI. *Ruderale.* Puinhoopig. (16) Peperkruid *met tweemannige Bladerlooze Bloempjes, de Wortelbladen Tandswys' gevind.*

Op Puinhoopen, aan de Wegen en elders, komt dit

(14) *Lepidium* Fol. Lanceolato-Linearibus &c. *Mant.* 91.

(15) *Lepidium* Fol. pinnatifidis, Caule erecto, Fructibus didymis. *Mant.* 92.

(16) *Lepidium* Flor. diandris apetalis &c. GORT. *Belg.* 182. GOUAN *Monsp.* 315. *Fl. Suec.* 534. *H. Cliff.* 331. R. *Lugdb.* 335. OED. *Dan.* 184. Nasturtium Sylvestre Osyridis folio. C. B. *Pin.* 105. Nast. angustifolium. FUCHS. *Hist.* 307. Thlaspi minus hortense Osyridis folio. LOB. *Ic.* 214.

dit Kruid in sommige deelen van Europa als ook in onze Nederlanden voor. Men vindt het op eenige plaatsen by deeze Stad (*). Het wordt *Klein Bezemkruid* genoemd, om dat het zig Bezemachtig voordoet en laag blyft. Het groeit, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, ook aan de Kaap der Goede Hope.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

(17) Peperkruid *met byna driemannige vierbladige Bloemen en Liniaale gevinde Bladen.* XVII. *Lepidium Virginicum.* Virginisch.

(18) Peperkruid *met tweemannige vierbladige Bloemen; de onderste Bladen Lancetvormig Zaagtandig, de bovensten Liniaal effenrandig.* XVIII. *Iberis.* Europisch.

Deeze twee Soorten verschillen weinig. De eerste heeft haare Groeiplaats in Virginie en komt ook in de Westindiën voor: de laatste in de Zuidelyke deelen van Europa, aan de Wegen, als ook aan Muuren. Beiden zyn het Jaarlyksche of

(*) Het Plein, buiten de Muider-Poort, ruikt in de Herfst somtyds naar den Kersachtigen geur van dit Kruidje.

(17) *Lepidium* Flor. subtriandris tetrapetalis, Fol. Linearibus pinnatis. Lepid. Fol. Lanc. lin. serratis. GRON. *Virg.* 97. R. *Lugdb.* 334. Iberis humilior annua Virginiana Ramosior. MORIS. *Hist.* II. p. 311. S. 3. T. 21. f. 2. SLOAN. *Jam.* 80. *Hist.* I. p. 195. T. 123. f. 3. RAJ. *Hist.* 827.

(18) *Lepidium* Flor. diandris tetrapetalis, &c. R. *Lugdb.* 334. *H. Cliff.* 331. GOUAN *Monsp.* 315. GER. *Prov.* 346. Iberis latiore folio. C. B. *Pin.* 97. Iberis. DOD. *Pempt.* 714. Iberis Cardamantica, Lepidium Iberias, Pauli. LOB. *Ic.* 223.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtje-draagende.*

of Zaay-Planten. De laatfte, *Iberis* genaamd, wordt in veele deelen van Europa *Wilde Kers* geheten of *Sciatica-Kers*, als van ouds zeer geroemd zynde om uitwendig tegen de Jichtige Pynen der Leden en in 't byzonder tegen de Heupe-Jicht, te gebruiken. De fmalheid der Bladen onderfcheidt het zeer van 't Lepidium van PLINIUS, reeds befchreeven; terwyl men dit Lepidium van PAULUS genoemd vindt: want deeze beide Kruiden komen in fcherpe, fchroeijende hoedanigheid, byna overeen: zynde deswegen ook *Wilde Radys* geheten, zo LOBEL aantekent.

XIX. *Lepidium Bonarienfe.* Buen-Ayres.

(19) Peperkruid *met tweemannige vierbladige Bloemen, dat alle Bladen Vinswyze veeldeelig heeft.*

Van Buënos Ayres, in Zuid-Amerika, was deeze afkomftig, die twee Voeten en hooger opfchoot, Bladen hebbende als van 't Reynevaren en lange Aairen van Bloempjes, wier Blaadjes niet zigtbaar waren voor het blote Oog.

XX. *Chalepenfe.* Aleppifch.

(20) Peperkruid *met Pylvormige ongefteelde getande Bladen.*

Een

(19) *Lepidium* Flor. diandris tetrapetalis &c. Lepid. Fol. pinnatifidis incifis. R. *Lugdb.* 335. Thlaspi Bonarienfe multiscisfum Flore invifibili. DILL. *Elth.* 281. T. 286. f. 370.

(20) *Lepidium* Fol. Sagittatis fesfilibus dentatis. *Cent.* 169. *Am. Acad.* IV. p. 321. Draba Chalepenfis repens humilior &c. MORIS. *Hift.* II. p. 314.

Een kruipende laage Soort, van Aleppo in de Levant afkomstig, is deeze, die de Bladen van gezegde figuur en taamelyk groen heeft. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

THLASPI. Veldkers.

Een uitgerand, stomp Hartvormig, veelzaadig Haauwtje, met Schuitachtige Klepjes die Kielachtig gerand zyn; maakt de byzondere Kenmerken van dit Geslagt uit, dat ik *Veldkers* tytel. Het Zaaiplantje der Bloemtuinen, dat men gemeenlyk *Thlaspi* noemt, is 'er niet in begreepen. Het bevat de tien volgende meest Europische Soorten.

(1) Veldkers *met byna Schyfronde Haauwtjes en Lancetvormige effenrandige Bladen.* I. *Thlaspi peregrinum.* Uitheemsche.

Een zeer schoone Soort van Thlaspi, die een Voet hoogte bereikt, met taamelyk breede Bladen aan de Steng, welke in een Aair van paarsche Bloemen uitloopt, waar op de gezegde Haauwtjes volgen, van grootte als de Nagel van een Pink. De afkomst is onbekend.

(2) Veldkers *met Schyfronde Haauwtjes en langwerpige getande gladde Bladen.* II. *Arvense.* Akkerige.

In

(1) *Thlaspi* Siliculis sub-orbiculatis, Fol. Lanceolatis integerrimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 802. p. 434. *Veg.* XIII. p. 489. *H. Cliff.* 330. R. *Lugdb.* 334. Thlaspi Capsulâ Cordatâ peregrinum. J. B. *Hist.* II. p. 927. MORIS. *Hist.* II. p. 297. S. 3. T. 18. f. 30.

(2) *Thlaspi* Sil. orbiculatis &c. *Mat. Med.* 323. GORT. *Belg.*

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwtjesdraagende.

In hoogte en grootte der Haauwtjes komt deeze Soort, die alom wild groeit op de Koorn-Akkers in ons Wereldsdeel, met de voorgaande byna overeen. Wegens die Haauwtjes, welke Schildvormig zyn, heeft zy den Griekschen naam *Thlaspi* bekomen en wordt, wegens de scherpheid van het Zaad, met andere Soorten van Veldkers, *Wilde Mosterd*, *Boeren-Kers* of ook *Visselkruid* geheten. In de Geneeskunde zyn deeze Zaaden bekend, doch weinig in gebruik.

III. *Thlaspi Alliaceum.* Lookachtige.

(3) Veldkers *met byna Eyronde Buikige Haauwtjes en langwerpige stompe getande gladde Bladen.*

De Look-Reuk onderscheidt voornaamelyk deeze, die de Zaadhuisjes Buikig Eyrond heeft en minder gerand, groeijende in de Zuidelyke deelen van Europa.

IV. *Saxatile.* Steenige.

(4) Veldkers *met rondachtige Haauwtjes en Lan-*

Belg. 183. *Fl. Lapp.* 251. *Suec.* 530. KRAM. *Aust.* 188. HALL. *Helv.* 545. GOUAN *Monsp.* 316. GER. *Prov.* 348. *H. Cliff.* 330. R. *Lugdb.* 333. Thlaspi Arvense Siliquis latis. C. B. *Pin.* 105. Thlaspi latius. DOD. *Pempt.* 712. Thlaspi Diosc. Drabæ & Chamælinæ folio. LOB. *Ic.* 412.

(3) *Thlaspi* Sil. subovatis Ventricosis &c. Thlaspi Allium redolens. MORIS. *Hist.* II. p. 297. S. 3. T. 18. f. 28. Scorodo-Thlaspi Ul. Aldrovandi. J. B. *Hist.* II. p. 932.

(4) *Thlaspi* Sil. subrotundis, Fol. Lanceolato-linearibus &c. GOUAN *Monsp.* 316. *Act. Petrop.* 1760. V. 5. p. 330. T. 5. Lepidium Fol. pulposis. HALL. *Goett.* 245. Thlaspi parvum Saxatile Fl. rubente. C. B. *Pin.* 107. Lithonthlaspi quar-

Lancetvormig Liniaale ſtompe Vleezige Bladen.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(5) Veldkers *met rondachtige Haairige Haauwtjes en Pylvormige ruige Stengbladen.*

V. *Thlaspi hirtum.* Ruige.

In de Zuidelyke deelen van Europa, gelyk Italie en Provence, komen deeze Soorten voor, uit haare bepaalingen genoegzaam kenbaar. De eerſte groeit ook in Spanje en de laatſte in de Wyngaarden en Akkers van Ooſtenryk. Deeze heeft een enkelde Steng, van ongevaar een Voet hoogte, voortkomende uit een Krans van Wortelbladen, die lang geſteeld en ruig, van eene Eyronde figuur zyn.

(6) Veldkers *met rondachtige Haauwtjes en Pylvormige getande gryze Bladen.*

VI. *Campeſtre.* Veldminnende.

Zeer gemeen is deeze, in ſommige deelen van Europa, op Akkers, aan de Wegen en op open Velden. In onze Nederlanden komt zy weinig

quartum. COL. *Ecphr.* I. p. 279. T. 277. f. 2. Thlaspi mont. pingui folio. BARR. *Ic.* 845.

(5) *Thlaspi* Sil. ſubrot. piloſis &c. R. *Lugdb.* 333. SAUV. *Monsp.* 120. Thlaspi Capſulis hirſutis. J. B. *Hiſt.* II. p. 922. Thlaspi villos. Caps. hirſutis. C. B. *Pin.* 106. *Prodr.* 47. T. 47.

(6) *Thlaspi* Sil. ſubrotundis, Foliis Sagittatis dentatis incanis. GORT. *Belg.* 183. KRAM. *Auſtr.* 189. HALL. *Helv.* 544. GOUAN *Monsp.* 317. R. *Lugdb.* 333. Thlaspi Arvenſe Vaccariæ incano folio majus. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi latifolium. FUCHS. *Hiſt.* 306. Thlaspi alt. DOD. *Pempt.* 712. Thl. vulgatisſimum Vaccariæ folio. LOB. *Ic.* 213.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwtjesdraagende.

nig voor. Tusschen Amersfoort en Nykerk op de Veluwe, als ook by Zwol, heeft menze gevonden. In Switzerland groeit zy overal, zegt HALLER, aan Muuren, Landscheidingen, enz. De Steng is ongevaar een Elle hoog en met Bladen, als gemeld is, bezet, de onderften Eyrond of Vindeelig, zagt op 't aanraaken en als een weinig gehaaird. De Zaadhuisjes, van boven ledig, vertoonen zig als gewiekt (*).

VII. *Thlaspi Montanum.* Bergs.

(7) Veldkers *met stomp Hartvormige Haauwtjes en gladde Bladen; de onderften Vleezig stomp Eyrond effenrandig; de Stengbladen omvattende: de Bloemen grooter dan de Kelk.*

In Switzerland, Oostenryk, Italie en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, groeit deeze Soort, die zelden meer dan een Handbreed hoogte bereikt, in Bosschen op de Gebergten. CLUSIUS noemtze *Thlaspi Badense*, als op den Berg, die over de Stad Baden hangt, vier Mylen van Wee-

(*) Van een *Afrikaansch Thlaspi*, dat de Zaadhuisjes byna Eyrond, de Bladen Lancetvormig, Zaagtandig en zeer glad heeft, maakt de Heer N. L. BURMANNUS gewag.

(7) *Thlaspi* Sil. obcordatis Foliis glabris &c. GOUAN *Monsp.* 317. Thlaspi Alpinum Bellidis cœruleæ folio. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi montanum Glasti folio minus. *Ibid.* Thlaspi montanum secundum. CLUS. *Hist.* II. p. 131. Thlaspi Badense. *Pann.* 465. *Ic.* 467. *β.* Thlaspi perfoliatum minus. C. B. *Pin.* 106.

Weenen, voorkomende. Hy geeft 'er Stengetjes aan van een Voet of laager. IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

(8) Veldkers *met ſtomp Hartvormige Haauwtjes; de Stengbladen Hartvormig glad eenigermaate getand; de Bloemblaadjes van langte als de Kelk; de Steng Takkig.* VIII. *Thlaspi perfoliatum.* Doorbladige.

In Switzerland, Duitſchland, Vrankryk komt deeze op opene Velden voor. Zy heeft effene Kruidige Stengen en witte Bloempjes naauwlyks grooter dan de Kelk; de Meeldraadjes langer en wit, met geelachtige Knopjes. De Haauwtjes zyn in deeze, en de voorgaande en volgende, als die van 't Herders Taſch Kruid.

(9) Veldkers *met ſtomp Hartvormige Haauwtjes en eenigermaate getande Bladen; de Steng omvattende; de Bloemblaadjes zo lang als de Kelk: de Steng eenvoudig.* IX. *Alpeſtre.* Alpiſche.

GERARDUS voegt dit met het Doorbladige ſamen; doch HALLER ſcheidt het 'er van af. Het is een laag Kruidje, dat in Ooſtenryk groeit, met kleine witte Bloempjes.

(10)

(8) *Thlaspi* Sil. obcordatis, Fol. Caulinis Cordatis, glabris &c. Thlaspi Arvenſe perfoliatum majus. C. B. *Pin.* 106. BARR. *Ic.* 815. Thlaspi Oleraceum. TAB. *Ic.* 815. CAM. *Hort.* T. 7. f. C.

(9) *Thlaspi* Sil. obcordatis, Fol. ſubdentatis &c. Thlaspi Vaccariæ folio Burſæ Paſtoris Siliquis. C. B. *Pin.* 105. *Prodr.* 47? Thlaspi pumilum tertium CLUS. *Hiſt.* II. p. 31.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(10) Veldkers *met stomp Hartvormige Haauwtjes en Vindeelige Wortelbladen.*

X. *Thlaspi Bursa Pastoris.* Herders-Taschjes.

Dit Kruid is algemeen bekend onder den naam van *Herders Taschjes* of *Beursjes-Kruid*, ingevolge den Latynschen naam *Bursa Pastoris*; alzo de Haauwtjes daar van de figuur zeer wel uitdrukken. In andere Taalen geeft men het dergelyken naam. In 't Fransch noemt men het ook *le Tabouret*, als of dezelven naar dergelyken Zitstoel zweemden. Het groeit, als een Onkruid, door geheel Europa, en byzonderlyk in onze Nederlanden, zo in Tuinen als op Akkers en aan de Wegen: doch verandert in Loof aanmerkelyk, komende met de Wortelbladen, die gemeenlyk diep ingesneeden zyn, somtyds niet uitgehoekt voor, en de grootte verschilt, naar de Groeiplaats, ongemeen. Het valt ook in Japan.

COCHLEARIA. Lepelkruid.

Dit Geslagt heeft een uitgerand, gezwollen, ruuw Zaadhuisje, met bultige stompe Klepjes. Het bevat agt Soorten, waar onder, behalve de gewoone Lepelbladen, ook de Mieriks-Wortel en andere Kruiden zyn begreepen; als

(1)

(10) *Thlaspi* Sil. obcordatis, Fol. Radicalibus pinnatifidis. *Mat. Med.* 324. GORT. *Belg.* 183. &c. &c. Bursa Pastoris major Folio sinuato. C. B. *Pin.* 108. Bursa Pastoris. DOD. *Pempt.* 103. *β.* B. Past. media. C. B. *Pin.* 108. *γ.* B. Past. major Folio non sinuato. C. B. *Pin.* 108.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(1) Lepelkruid *met de Wortelbladen rondachtig Hartvormig; de Stengbladen langwerpig en eenigermaate uitgehoekt.*

I. *Cochlearia Officinalis.* Gemeen.

Deeze Soort, aan de Oevers der Zee, zo by ons als in andere Noordelyke Landen, gemeen, is het bekende *Lepelkruid*, dat onder den naam van *Lepelbladen*, zo in de gemeene Samenleeving, als in de Apotheeken gebruikt wordt. Het Loof heeft een fcherpen Reuk en een prikkelend heeten, zoutigen Smaak. 't Is een der voornaamfte Middelen tegen 't Blaauwfchuit, wordende deswegen van de Engelfchen *Garden-Scurvy-Grafs* geheten, dewyl men 't ook in de Tuinen teelt: doch dan is het veel minder fcherp en kragtig. De Franfchen noemen 't *Herbe aux Cueilliers*, de Duitfchers *Loffelkraut.* Men gebruikt het of raauw, de Bladen kaauwende, of het uitgeperfte Sap in Meydranken of het Aftrekzel met andere Kruiden. De vlugge Geest, die 'er door 't overhaalen van komt, vervliegt door 't kooken t'eenemaal en laat niet dan bitterheid over. Dus is ook het verdikte Uittrekzel wel openende en uitdryvende, maar heeft de gezegde hoedanigheid niet.

(2)

(1) *Cochlearia* Fol. Radicalibus Cordato-fubrotundis &c. *Syft. Nat.* XII. Gen. 803. p. 434. *Veg.* XIII. p. 491. *Mat. Med.* 320. GORT. *Belg.* 183. *Fl. Lapp. Suec.* OED. *Dan.* 135. *H. Cliff.* 332. R. *Lugdb.* 335. Cochlearia folio fubrotundo. C. B. *Pin.* 110. Cochlearia DOD. *Pempt.* 594. Cochl. Batava. LOB. *Ic.* 293.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

II. *Cochlearia Anglica.* Engelsch.

(2) Lepelkruid *met alle Bladen Eyrond Lancetvormig.*

Als eene Verscheidenheid van de gemeene Lepelbladen is deeze aangemerkt geweest, die overvloediger in Groot Brittannie dan in onze Nederlanden groeit, en nagenoeg de zelfde kragten heeft. Zy verschilt door langwerpige uitgehoekte Bladen van de andere, en komt hier buiten Amsterdam aan den Ykant, als ook op 't Strand by Harderwyk, voor.

III. *Danica.* Deensch.

(3) Lepelkruid *met hoekig Pylvormige Bladen, die allen driekantig zyn.*

Deeze, in Deenemarken gemeen, verschilt aanmerkelyk, zo door de figuur der Bladen, welke Klyfachtig zyn, als door de ongetakte Stengen, en dat het de zydelingse op den Grond hurkende heeft. LOBEL merkt het aan, te groeijen op de Engelsche Zeekusten. BOERHAAVE heeft het, als hier inlandsch zynde, getekend.

(4)

(2) *Cochlearia* Fol. omnibus ovato - Lanceolatis. OED. *Dan.* 329. GORT. *Belg.* 184. HUDS. *Angl.* 248. Cochlearia Fol. sinuato. C. B. *Pin.* 110. RAJ. *Hist.* 833. Cochlearia Brittanica. s. Anglica. LOB. *Ic.* 294.

(3) *Cochlearia* Fol. Hastato - angulatis omnibus deltoidibus. *Mant.* 425. GORT. *Belg.* 184. *Fl. Suec.* 538. OED. *Dan.* 100. Cochlearia Aremorica. TOURNF. *Inst.* 215. Thlaspi Hederaceum. LOB. *Ic.* 615. *β.* Cochlearia Danica repens. C. B. *Pin.* 110. *Prodr.* 53. *γ.* Cochlearia minor erecta. *Ib.*

(4) Lepelkruid *met Niervormige effenrandige, Vleezige Bladen.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. IV. *Cochlearia Groenlandica.* Groenlands.

Op 't Eiland Aalholm vondt BARTHOLINUS een kleine Soort van Lepelbladen, welke, als ook op Ysland en in Groenland voorkomende, *Groenlandsche* getyteld wordt. De Wortelblaadjes zyn zeer klein en Vleezig, ongeaderd, niet ingesneeden en lang gesteeld. Ik heb, voor veele Jaaren, aan de Helder dergelyke kleine Lepelblaadjes gevonden, die ik in onzen Tuin overbragt, en vervolgens aldaar uit Zaad voortgeteeld zyn, maakende wel redelyke Planten uit, doch behoudende de kleinte en figuur der Blaadjes, niet grooter dan een Duims-Nagel. Ik twyfel naauwlyks of dit zal deeze Soort, welke derhalve tot onze inlandsche Planten kon behooren, geweest zyn.

(5) Lepelkruid *met Vindeelige Bladen, en neergedrukte Stengen.* V. *Coronopus.* Hertshoorn.

Op

(4) *Cochlearia* Fol. Reniformibus integris Carnosis. *H. Cliff.* 498. R. *Lugdb.* 335. Cochlearia minima repens Insulæ Alholmiæ. BARTH. *Hafn.* III. p. 143. Ic. Cochl. minima ex Mont. Walliæ. BOERH. *Lugdb.* 2. p. 10.

(5) *Cochlearia* Fol. pinnatifidis, Caule depresso. GORT. *Belg.* 185. GOUAN *Monsp.* 318. *Fl. Suec.* 539. *H. Cliff.* 331. R. *Lugdb.* 335. &c. Ambrosia Campestris repens. C. B. *Pin.* 138. Pseudo-Ambrosia. CAM. *Epit.* 596. Cornu Cervi alt. repens. DOD. *Pempt.* 110. Coronopus repens Ruellii. LOB. *Ic.* 438. Nasturtium sylv. Capsulis cristatis. TOURNF. *Inst.* 214.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

Op open Velden en plaatzen, zo wel in de Zuidelyke als Noordelyke deelen van Europa, gelyk zelfs hier by Amsterdam en elders in ons Nederland, aan de Wegen, komt dit Kruidje voort, dat men, wegens de figuur der Bladen, *Hertshoorn*, in 't Fransch *Corne de Cerf*, en wegens de hoedanigheid *Zwynen-Kers* noemt, of ook, wegens de manier van groeijing, *Kraaijen-Voet*, in 't Engelsch *Crows-Foot.* Het is Kruipende of Basterd-*Ambrosia* van sommigen getyteld; hoewel men voor die benaaming weinig reden heeft. Het legt met zyne Stengetjes t'eenemaal op den Grond neer, hebbende zeer fyn gesnipperde Bladen en aartig gekamde Haauwtjes; zynde, in die beide opzigten, grootelyks van het Lepelkruid verschillende. TOURNEFORT hadt het, met veel reden, genoemd *Wilde Kers met gekamde Zaadhuisjes.* In hoedanigheid, immers ook, gelykt het veel naar de Tuinkers, en wordt in sommige Landen, even als die, over de Salade, of op zig zelf of met Azyn ingelegd, als Toespyze, gegeten, zo RUËLLIUS aantekent. Dit Kruid is, bovendien, een voornaam Ingredient der berugte Steenbreekende Middelen, in Engeland publiek gemaakt.

VI. *Cochlearia Armoracia.* Meer-Radys.

(6) Lepelkruid *met de Wortelbladen Lancetvormig gekarteld; de Stengbladen ingesneeden.*

Dit

(6) *Cochlearia* Fol. Radicalibus Lanceolaris crenatis &c. *Mat.*

Dit Gewas hadt gezegde Kruidkenner reeds betrokken tot het Geslagt van Lepelkruid, hoe zeer het ook in Gestalte van de Lepelbladen verschille. Het groeit aan de kanten van Rivieren en Beeken in Engeland; te Montpellier in 't Water, onder het Kasteel; by Weenen bovendien op Akkers; by Lund in Sweeden op de Velden, en hier op de Bouwlanden by Ulenpas aan den Ouden Ysfel in Gelderland. GESNERUS vondt het in Switzerland op een Veld groeijen, beneden Lausanne, doch twyfelt of het niet hy toeval daar gekomen ware. In Pommeren is het aan de Dyken van Graften en op Puinhoopen vry gemeen. Zo dat men ziet, hoe dit Kruid verscheiderley Groeiplaats verkieze, aartende ook zeer wel in de Hoven. Volgens den Latynschen naam *Raphanus Rusticanus* wordt het Wilde of Boeren - Radys, in 't Fransch *Grand Raifort sauvage*, in 't Engelsch *Horse-Reddish*, en in 't Hoogduitsch *Meerrettich* geheten. Van deezen laatsten naam, die op de groeijing in 't Water schynt te zien, zal onze Hollandsche *Mierik-* of *Mieredik-Wortel* afkomstig zyn; hoewel men 't gemeenlyk *Peperwortel* heet, wegens den scherpen Smaak. De Wilde Radys van DIOSCO-

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosa.*

Mat. Med. 321. GORT. *Belg.* 185. GOUAN *Monsp.* 318. KRAM. *Austr.* 190. HALL. *Helv.* 543. Cochlearia Folio Cubitali. TOURNF. *Inst.* 215. Armoracia. RIV. Raphanus Rusticanus, crassa Radice, Lapathi folio. LOB. *Ic.* 320. Raphanis magna. DOD. *Pempt.* 678.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

CORIDES, die by de Romeinen *Armoracia* genoemd werdt, ſtrookt niet hier mede.

Haauwtjesdraagende.

Het Kruid gelykt veel naar de Water-Patich, doch de Bladen zyn grooter en ruuwer, de Stengen laager en dunner, met witte Bloemen en kleine Haauwtjes, als die der Lepelbladen. Door den Wortel munt het inzonderheid uit, die op de Moeslanden geteeld en beſneeden zynde te koop gebragt wordt. Dezelve heeft zo ſcherpe vlugge deelen, dat het in de Oogen byt van de genen, welke ze ſchraapen of raspen, om tot Toeſpyze in Sausſen of op zig zelf te gebruiken. De Peper-Wortel maakt een Schroeijend of Blaartrekkend middel uit, ſterker dan Look. Door 't uitdroogen verminderen allengs de kragten en het gedeſtilleerde Water verliest ook wel dra zynen ſcherpen Reuk. Behalve de ſcherpheid is 'er ook eenige zoetheid, byzonder in het uitgeperſte Sap, en het Afkookzel, van 't gene na de deſtillatie overblyft, ruikt naar Raapen. In de Provincie van Limoges, in Vrankryk, worden van 't Gemeen deeze Wortelen, na dat zy een poos in Water gelegen hebben, met Olie gebraden of geſtoofd gegeten. Het Sap doet, als men laauw Water daar op drinkt, braaken, doch met Suiker tot een Syroop gemaakt, en dus ingegeven, heeft men 't zelve tegen 't Graveel, den Steen en 't Scheurbuik, als ook in de Waterzugt, dienſtig bevonden. De Wortel, op Rinſe Wyn gezet, doet ſterk wateren en is in ſommige ſleepende Kwaalen met Vrugt gebruikt.

(7)

(7) Lepelkruid, *dat de Stengbladen Pylswys' Hartvormig, omvattende heeft.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. VII. *Cochlearia Glastifolia.* Weedbladig.

Niettegenstaande dit maar een Jaarlyks Kruid is, gelyk de gemeene Lepelbladen, heeft het de Steng wel twee Ellen hoog, met Bladen als gezegd is, die boven zeer smal worden en eene getakte Aair van witte Bloemen, waar op ronde Zaadhuisjes volgen, met Zaaden van scherpen Reuk en Smaak. In 't Land, omstreeks Regensburg, komt deeze wild voor.

(8) Lepelkruid *met Lancetvormige, getande, omvattende Stengbladen.* VIII. *Draba.* Gekroond.

Deeze Soort heeft leggende Stengen, die een weinig Takkig zyn en Piekvormige, breed Lancetvormige, gryze Bladen, zegt de Ridder, die haar bevoorens tot het Peperkruid hadt betrokken. De aangehaalde eerste Draba van CLUSIUS, heeft opstaande Stengen, omtrent een Voet hoog, van boven met de Bloempjes gekroond. De Groeiplaats is in Oostenryk, Vrankryk

(7) *Cochlearia* Fol. Caulinis obcordato-Sagittatis amplexicaulibus. *H. Cliff.* 332. R. *Lugdb.* 335. Lepidium Glastifolium. C. B. *Pin.* 97. MORIS. *Hist.* II. p. 312. S. 3. T. 21. f. 3. Cochl. altissima Glasti folio. TOURNF. *Inst.* 215. Lepidium annuum. LOB. *Ic.* 321.

(8) *Cochlearia* Fol. Lanceolatis &c Lepid. Fol. Lanceolatis amplexicaulibus dentatis. *H. Cliff.* 331. Draba umbellata f. major Capitulis donata. C. B. *Pin.* 109. MORIS. uts. f. 1. Draba prima vulgaris. CLUS. *Hist.* II. p. 123.

IV. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Haauwtjesdraagende.*

ryk en Italie, aan de Ploegvooren, zegt de Ridder. Omstreeks Weenen groeit dit Kruid overal, aan de kanten der Velden en nevens de Wegen (*).

IBERIS. Scheefbloem.

De Bloem is onregelmaatig, met de twee uitwaardse Bloemblaadjes grooter, in dit Geslagt, dat veelzaadige uitgerande Haauwtjes heeft. Zulks heeft in sommige Soorten van Thlaspi plaats, die tot hetzelve betrokken zyn; weshalve ik het den naam van *Scheefbloem* geef. Twaalf Soorten zyn 'er in begreepen; naamelyk

I. *Iberis semperflorens.* Altyd-bloeijend.

(1) Scheefbloem, *dat Heesterig is, met Wigvormige effenrandige stompe Bladen.*

II. *Sempervirens.* Altyd groen.

(2) Scheefbloem, *dat Heesterig is, met Liniaale spitse effenrandige Bladen.*

III. *Gibraltarica.* Gibraltars.

(3) Scheefbloem *dat Heesterig is, met de Bladen aan de tip getand.* (4)

(*) KRAM. *Austr.* p. 188.

(1) *Iberis* Frutescens, Fol. Cuneiformibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 804. p. 435. *Veg.* XIII. p. 492. *H. Cliff.* 330. *Ups.* 184. R. *Lugdb.* 336. RIV. *Tetrap.* 224. f. 2. Leucoijum Frut. Umbell. Persicum. MORIS. *Hist.* II. p. 296. Thlaspi latif. polycarpon, Leucoii foliis. BOCC. *Sic.* 55. T. 22. f. a - 1. Thlaspi Frut. Folio Leucoii semperflorens. SEB. *Thes.* I. p. 2. T. 13. f. 4.

(2) *Iberis* Frutescens, Fol. Linearibus acutis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN *Monsp.* 319. RIV. *tetrap.* uts. f. 1. Thlaspi montanum sempervirens. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi Cret. perenne Fl. albo. BARR. *Ic.* 214 & 734.

(3) *Iberis* Frutescens Fol. apice dentatis, Thlaspid. Hisp. am-

(4) Scheefbloem, *dat laag-Heesterig is, met Lancetvormig-Liniaale, Vleezige, spitse, effenrandige, op de kant gehaairde Bladen.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Deeze vier Soorten zyn Heesterig en volgens de bepaalingen verschillende. De eerste heeft haare Groeiplaats op Sicilie en in Persie. Men noemtze *Thlaspi* of *Taraspi des Jardiniers*, zegt GOUAN. De tweede valt op Kandia: de derde heeft men by Gibralter groeijende gevonden. De vierde komt wild voor op drooge Zandige plaatsen, in de Zuidelyke deelen van Europa. IV. *Iberis Saxatilis.* Rotsteenig.

De twee eersten, die ook aan de Kaap groeijen, zyn fraaije Bloemgewassen, wel Heesterig doch weinig hoogte hebbende, inzonderheid de zogenaamde Persische, die tevens een aangenaamen Reuk heeft, bloeijende byna het geheele Jaar: de volgende blyft altyd groen: die van Gibraltar gelykt veel naar de Persische, zo DILLENIUS aanmerkt, groeijende ook maar een Voet of anderhalf hoog: de laatste, door GARIDELL afgebeeld, vertoont zig Heesterachtiger dan de anderen. Deeze heeft Wormachtige spitse Bladen, zo COLUMNA aanmerkt.

(5)

ampliore Flore, Folio crasso dentato. DILL. *Elth.* 382. T. 287. f. 371.

(4) *Iberis* Suffruticosa Fol. Lanceolato - Linearibus &c. Thlaspi Saxatile vermiculato folio. C. B. *Pin.* 107. GARID. *Aix.* 460. T. 101. Lithonthlaspi 3, fruticosius. COL. *Ecphr.* I. p. 278. T. 277. f. 1.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

(5) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met Eyronde Bladen, de Stengbladen omvattende, effen en Sappig.*

V. *Iberis rotundifolia.* Rondbladig.

Deeze Soort in Switzerland en Provence, als ook in Italie op de Bergtoppen voorkomende, heeft kruipende Stengen, die op de opgeregte enden fraaije Bloemhoofdjes draagen, van byna regelmaatige Bloemen, paarſchachtig van Kleur. De Wortelbladen zyn geſteeld, Eyrond, effenrandig: de Stengbladen ongeſteeld, allen glad en zagt.

VI. *Umbellata.* Kroondraagend.

(6) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met Lancetvormige geſpitſte Bladen, de onderſten Zaagtandig, de bovenſten effenrandig.*

Een zeer bekend Zaay-Bloemgewasje maakt deeze, onder den naam van *Thlaspi*, in de Tuinen uit, dat op zyn meest omtrent een Voet hoog groeit en vlakke Tafelswyze Kroontjes-Bloemen draagt, van witte, roode of paarſchachtige Kleur. In 't Franſch noemt men het *Thlas-*

(5) *Iberis* Herbacea Fol. ovatis &c. Thlaspi montanum ſerrato Cepææ folio. BARR. *Ic.* 848. Thlaspi Alpinum folio rotundiore Carnoſo &c. TOURNF. *Inſt.* 212. SCHEUCHZ. *Alp.* 50. T. 43. GER. *Prov.* 354. Lepidium Caule repente. HALL. *Helv.* 546. ALLION *Pedem.* 27. T. 4. f. 1. Thlaspi minimum Silic. obcordatis &c. ARD. *Spec.* 2. p. 33. T. 15. f. 1.

(6) *Iberis* Herbacea Fol. Lanceolatis acuminatis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 336. Thlaspi umbellatum Creticum Iberidis folio. C. B. *Pin.* 106. Draba ſeu Arabis ſ. Thlaspi Candiæ. DOD. *Pempt.* 713. Thlaspi Candiæ umbell. Iber. folio. LOB. *Ic.* 216. Iberis Cretica. RIV. *Tetrap.* 225.

Thlaspi de Candie, in 't Engelsch *Candy Tufts*, als Kretische of Kandiaasche Thlaspi. Het heeft niet alleen op dat Eiland, maar ook in Spanje, en in Italie, zyne natuurlyke Groeiplaats. De Zaadhoofdjes blyven hier half-Klootrond en worden niet Trosachtig, gelyk in de volgende. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(7) Scheefbloem *met Lancetvormige spitse eenigermaate getande Bladen en getroste Bloemen.* VII. *Iberis amara.* Bitter.

In Switzerland niet alleen, maar ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, en in 't Oostenrykse by Weenen, groeit deeze Soort, die den bynaam van *Bitter* voert, om dat zy uitmunt in bitterheid; wordende deswegen, in 't Hoogduitsch *Bitterbaurensenf* genoemd. Het heeft de Steng anderhalf of twee Voeten hoog, van boven Takkig, met dergelyke Kroontjes byna als de voorgaande, doch losser en trosachtig wordende wanneer zy in 't Zaad schiet, als gemeld is.

(8) Scheefbloem *dat Kruidig is, met Liniaale* VIII. *Linifolia.* Vlasch-bladig.

(7) *Iberis* Herbacea Fol. Lanceolatis acutis &c. *H. Ups.* 184. HALL. *Helv.* 543. GOUAN *Monsp.* 319. KRAM. *Austr.* 190. Thlaspi umbell. Arvense Iberidis folio. RIV. *tetrap.* 112. Thlaspi umbell. Arvense amarum. J. B. *Hist.* II. p. 925. TABERN. *Ic.* 462.

(8) *Iberis* Herbacea Fol. Linearibus &c. GER. *Prov.* 355. Thlaspi Lusitanicum umbellatum Gramineo folio &c. TOURNF. *Inst.* 213. GARID. *Aix.* 459. T. 105.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *aale effenrandige, aan de Steng Zaagtandige Bladen, die gepluimd is, met half-Klootronde Bloemtuiltjes.*

Haauwtjesdraagende. In Spanje en Portugal, als ook in Provence, op Heuvelen, groeit deeze, die zeer naar het Grasbladig Peperkruid gelykt, doch de Haauwtjes aan den top geknot tweetandig heeft.

IX. *Iberis odorata.* Welriekend. (9) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met Liniaale, naar 't end verbreede, Zaagtandige Bladen.*

X. *Arabica.* Arabisch. (10) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met Eyronde gladde, ongeaderde, effenrandige Bladen, de Haauwtjes aan den voet en tip tweekwabbig.*

XI. *Pinnata.* Gevind. (11) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met Liniaale Vindeelige Bladen.*

XII. *Nudicaulis.* Naaktsteng. (12) Scheefbloem, *dat Kruidig is, met uitge-*

(9) *Iberis* Herbacea Foliis Linearibus superne dilatatis serratis. *H. Cliff.* 330. R. *Lugdb.* 336. Thlaspi umbellatum Cret. Flore albo odoro minus. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi parvum 4. odorato Flore. CLUS. *Hist.* II. p. 132.

(10) *Iberis* Herbacea Fol. Ovatis glabris aveniis integerrimis &c. *Am. Ac.* IV. p. 278. Thlaspi humile Spicâ purpureâ. BUXB. *Cent.* I. p. 2. T. 2. f. 1.

(11) *Iberis* Herbacea Fol. Linearibus pinnatifidis. *Am. Acad.* IV. p. 278. GOUAN *Monsp.* 319. Thlaspi Umbell. Nasturtii folio Monspeliacum. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi alt. min. Umbell. LOB. *Ic.* 218.

(12) *Iberis* Herbacea Fol. sinuatis, Caule nudo simplici. GORT. *Belg.* 185. GOUAN *Monsp.* 319. *Fl. Suec.* 536, 581.

gehoekte Bladen : de Steng naakt en eenvoudig. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Van deeze vier groeit de eerste op de Gebergten van Piemont en Savoije; de tweede valt in Arabie en Klein Asie: de derde aan de Kusten der Middellandsche Zee en de vierde is vry algemeen in ons Wereldsdeel. Deeze laatste wordt *Klein Herders Tasch Kruid* geheten, om dat de Zaadhuisjes naar die van 't gewoone gelyken, hoewel het Gewas veel kleiner en het Loof verschillende is. Men vindt het op drooge, dorre, Zandige, ja zelfs op Muuren en Steenachtige plaatsen, zo elders als in onze Nederlanden. *Siliculosa.*

ALYSSUM. Tanddraad.

Sommige Meeldraadjes hebben, in dit Geslagt, inwaards een Tandje, 't welk tot de voornaamste onderscheiding dient; zynde het Zaadhuisje, gelyk in de voorigen, uitgerand, dat is, van boven eenigermaate uitgesneeden.

Het bevat zeventien Soorten, welke in drie Rangen verdeeld zyn, naar dat zy of eenigermaate Heesterig of Kruidig voorkomen, of dikke Haauwtjes hebben; als volgt.

A. Laag-

OED *Dan.* 323. *H. Cliff.* 328. R. *Lugdb.* 336. Bursa Pastoris minor Fol. incisis. C. B. *Pin.* 108. Bursa Pastoris minor, DOD. *Pempt.* 103. Pastoria Bursa minima. LOB. *Ic.* 221.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

A. Laag-Heesterige.

I. *Alyssum Spinosum.* Gedoornd.

(1) Tanddraad *met de oude Bloemtrosſen als gedoornd en Bladerloos.*

De Doornen, die deeze Soort heeft, beſtaan uit verharde enden van de oude Bloemtakjes. 't Gewas, dat in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, en in Spanje, op hooge Berg-Rotſen groeit, heeft Wigvormige gryze gladde Bladen. Men vindt het gemeenlyk *Gedoornde Thlaspi* getyteld. De Bloemblaadjes zyn wit en geheel; de Meeldraadjes Tandeloos (*).

II. *Halimifolium.* Altyd groen.

(2) Tanddraad *met leggende overblyvende Stengen; de Bladen Lancetvormig Liniaal, ſpits en effenrandig.*

III. *Saxatile.* Rotzig.

(3) Tanddraad *met Heeſterige gepluimde Stengen*

(1) *Alyssum* Racemis Senilibus Spiniformibus nudis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 805. p. 435. *Veg.* XIII. p. 493. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 331. DALIB. *Paris.* 197. Thlaspi Fruticoſum Spinoſum. C. B. *Pin.* 108. Leucoijum ſ. Thlaspi ſpinoſum. J. B. *Hiſt.* II. p. 931. Thlaspi Spinoſum Hispanicum. BARR. *Ic.* 808.

(*) Een zonderlinge verkiezing van den Ridder, die Soorten, welke meest van de Geſlagts-Kenmerken afwyken, in 't voorſte te plaatzen. Ik zou dezelven agter aan voegen.

(2) *Alyssum* Fol. Lanceolato-Linearibus acutis. H. *Cliff.* R. *Lugdb.* uts. Thlaspi Halimi folio ſempervirens. HERM. *Lugdb.* 594. T. 595. *β.* Thlaspi parvum Halimi angusto incano folio. BOCC. *Mus.* II. p. 45. T. 39.

(3) *Alyſſon* Caul. Frutescent. paniculatis &c. ARD. *Spec.* I. p. 18. T. 7. R. *Lugdb.* 331. N. 6. MILL. *Dict.* T. 20. f. 1.

gen en Lancetvormige, zeer zagte uitgegulpte Bladen. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(4) Tanddraad *met laag-Heesterige verspreide Stengen, rondachtige gryze Bladen en gekleurde Kelken.* IV. *Alyssum Alpestre.* Alpisch.

Van deeze drie heeft de eerste, die op dorre plaatsen in de Zuidelyke deelen van Europa groeit, Bladen als de Smalbladige Wilde Melde: de tweede, op Kandia door TOURNEFORT waargenomen, komt met gegolfde Bladen, als die der Violieren, voor: de derde op de Berg-Rotsen van Provence, naar den kant van Italie, gevonden, heeft de Steeltjes naauwlyks een halve Handbreed hoog, en byna ronde Blaadjes, die grys zyn, gelyk in de meeste Soorten van dit Geslagt. De Bloemblaadjes zyn in alle deeze Kruidjes zonder uitranding.

B. Kruidige.

(5) Tanddraad *met Kruidige Stengen, gryze getande Bladen, en vier gegaffelde Meeldraadjes.* V. *Hyperboreum.* Noordpools.

In

1. Alysson Cret. Saxatile Fol. undulatis incanis. TOURNF. *Cor.* 15. Thlaspi luteum Leucoii folio. BOCC. *Mus.* 79. T. 93.

(4) *Alyssum* Caulibus Suffruticosis diffusis, Fol. subrot. incanis, Cal. coloratis. GER. *Prov.* 352. T. 13. f. 2. *Mant.* 92.

(5) *Alyssum* Caulibus Herb. Fol. incanis dentatis &c. Lunaria Fol. ellipt. incondite dentatis. KRATSCH. *Act. Petr.* 1747. p. 381. T. 15. f. 1.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

In Noord-Amerika komt deeze voor, die de twee Meeldraadjes met een ſpits Nageltje getekend, de vier overigen aan den voet met een uitgerand Schubbetje heeft.

VI. *Alysſum incanum.* Grys.

(6) Tanddraad *met een opgeregte Steng, Lancetvormige gryze effenrandige Bladen, getuilde Bloemen en tweedeelige Bloemblaadjes.*

Dit *Heeſterige gryze Thlaspi* is omſtreeks Weenen vry gemeen, zo wel op Zandige als op Steenige plaatſen en komt 'er zelfs op Muuren voor. Het valt ook op Gebergten in verſcheide deelen van Europa, zelfs in Sweeden. By Mechelen, in de Nederlanden, groeit het zo menigvuldig, dat CLUSIUS het daar van gebynaamd heeft. De Steng is ongevaar een Voet hoog en bezet met Bladen die in grysheid uitmunten.

VII. *Minimum.* Allerkleinst.

(7) Tanddraad *met Kruidige verſpreide Stengen, Liniaale Wollige Bladen en ſamengedrukte Haauwtjes.*

In Spanje is de Groeiplaats van deeze zeer kleine leggende Soort, die Bladen als de Zee-Vio-

(6) *Alysſum* Caule erecto, Fol. Lanceolatis incanis integerrimis &c. GER. *Prov.* 351. KRAM. *Auſtr.* 191. *Fl. Suec.* 528. *H. Cliff.* 332. R. *Lugdb.* 331. Thlaspi Fruticoſum incanum. C. B. *Pin.* 108. Thlaspi inc. Mechlinienſe. CLUS. *Hiſt.* II. p. 132.

(7) *Alysſum* Caul. Herbaceis diffuſis &c. Al. procumbens annuum. SAUV. *Meth.* 70. Lunaria annua minima Hiſpanica, Fol. Leucoii maritimi. BOERH. *Lugdb.* II. p. 6.

Violieren heeft. De Bloemblaadjes, in de naastvoorgaande wit, zyn hier geel en een weinig uitgerand. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(8) Tanddraad *met Kruidige Stengen, alle Meeldraadjes getand en blyvende Kelken.* VIII. *Alyssum Calycinum.* Kelkig.

In de Zuidelyke deelen van Vrankryk, in Oostenryk en in Duitschland, is de Groeiplaats van dit kleine Plantje, dat zeer kleine geele Bloemblaadjes heeft en vier Meeldraadjes in 't midden inwaards getand, de twee overigen met een Schubbetje aan den voet. Het is een Jaarlyksch Gewas, gelyk het voorgaande, maar het gryze blyft over, gelyk het volgende.

(9) Tanddraad *met Kruidige verspreide Stengen en byna Lancetvormige Doornachtig gestippelde Bladen.* IX. *Montanum.* Bergs.

In Switzerland en Duitschland groeit deeze Soort, die Heesterig is en langs den Grond kruipt,

(8) *Alyssum* Caul. Herbaceis, Stam. omnib. dentatis &c. JACQ. *Vind.* 114. GER. *Prov.* 351. Clypeola Silic. bilocul. tetraspermis. *H. Cliff.* 329. Thlaspi Alysson dictum Campestre majus. C. B. *Pin.* 107. Alysson minimum. CLUS. *Hist.* II. p. 133. Alysson. CAM. *Epit.* 558. f. 1.

(9) *Alyssum* Caul. Herbaceis diffusis, &c. *H. Ups.* 185. JACQ. *Vind.* 258. *Austr.* T, 37. Alyss. Fol. Lanceolatis obtusis incanis &c. *H. Cliff.* 332. R. *Lugdb.* 331. Thlaspi Alpinum repens. C. B. *Pin.* 107. Thlaspi montanum luteum. J. B. *Hist.* II. p. 928.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. kruipt, hebbende weinig meer dan een Span hoogte. De Bloemblaadjes zyn geel: vier Meeldraadjes aan den top gespleeten, twee met een Tandje aan den Voet.

X. *Alyssum Campestre.* Veldig. (10) Tanddraad *met een Kruidige Steng, de Meeldraadjes tweeborstelig hebbende en afvallende Kelken.*

XI. *Clypeatum.* Schildig. (11) Tanddraad *met een opstaande Kruidige Steng, ongesteelde ovaale samengedrukt platte Haauwtjes en gespitste Liniaale Bloemblaadjes.*

Van deeze beiden, ook Jaarlykse of Zaay-Gewasjes, groeit het eerste op drooge Velden, in Languedok en Provence; het andere, dat van de Schildvormigheid der Haauwtjes zynen Bynaam heeft, in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook op den Berg Libanon, in 't Beloofde Land. Dit wordt gehouden voor het *Alysson* van DIOSCORIDES, dus genaamd, of om dat het tegen de Hondsdolheid zou dienen, weshalve de Engelschen het *Madwort* noemen,

(10) *Alyssum* Caule Herb. Stamin. stipatis pari Setarum. GOUAN *Monsp.* 321. Alysson incanum Serpylli folio, Fructu nudo. TOURNF. *Inst.* 217.

(11) *Alyssum* Caule erecto Herbaceo &c. Lunaria Siliculis subsessilibus incanis lateralibus. R. *Lugd.* 333. GRON. *Orient.* 80. Lunaria Leucoii folio, Sil. oblongâ majori. TOURNF. *Inst.* 218. Leuc. Alysoides clypeatum majus. C. B. *Pin.* 201. Alysson Dioscor. DOD. *Pempt.* 89.

men, of om dat het Afkookzel daar van den Hik zou doen bedaaren (*). Dit valt naauwlyks een Handbreed, het andere ongevaar een Voet hoog. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

C. Met gezwollen Haauwtjes of langwerpige geslootene Kelken.

(12) Tanddraad *met een Kruidige Steng, Lancetvormig Driehoekige Bladen, en gezwollen Haauwtjes.* XII. *Alyssum Sinuatum.* Raketbladige.

Onder den naam van *Vreemde Rakette* heeft CLUSIUS deeze, die in Spanje groeit, zeer fraay in Plaat gebragt. Uit éénen Wortel schiet zy Stengen van anderhalf Voet hoogte, met Bladen als gezegd is, die, gelyk in veele andere Soorten, scherp zyn van Smaak, zo wel als 't Zaad. De Bloemblaadjes zyn diep ingesneeden.

(13) Tanddraad *met een Heesterige Steng, Lancetvormige, eenigermaate getande, Wollige Bladen en Klootronde Haauwtjes.* XIII. *Creticum.* Kandiaatsch.

(14)

(*) Het Grieksch woord *Lussa* betekent zo wel het een als 't andere.

(12) *Alyssum* Caul. Herb. Fol. Lanceolato-deltoidibus, Siliculis inflatis. Al. Fol. Lanceolato-repandis dentatis, *H. Cliff.* 333. R. *Lugdb.* 332. Alyssoides incanum Fol. sinuatis. TOURNF. *Inst.* 218. Leuc. incanum Siliq. rotundis. C. B. *Pin.* 201. Eruca peregrina. CLUS. *Hist.* II. p. 134. *Hisp.* 420. T. 421.

(13) *Alyssum* Caule Fruticoso, Fol. Lanceolatis subdent. tomentosis &c. Alyssoides. Frut. Cret, Leucoii folio incano. TOURNF.

IV. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

XIV. *Alysſum Gemonenſe.* Wyd gemikt.

(14) Tanddraad *met een Kruidige Steng, wyd gemikte Takken, de Wortelbladen ſtomp Eyrond en eenigermaate Wollig; de Haauwtjes opgeblazen.*

De wyd gemikte Takken en kleinere Bloemen, die hoog geel zyn, onderſcheiden deeze van de voorgaande Soort, welke door TOURNEFORT op Kandia is waargenomen.

XV. *Utriculatum.* Levantſch.

(15) Tanddraad *met een Kruidige opgeregte Steng, gladde Lancetvormige effenrandige Bladen en opgeblazen Haauwtjes.*

XVI. *Veſicaria.* Blaazig.

(16) Tanddraad *met Liniaale getande Bladen en opgeblazene, ſpitſe, hoekige Zaadhuisjes.*

Van deeze laatſte, die TOURNEFORT ook in de Levant vondt, hadt hy een byzonder Geſlagt gemaakt onder den naam van *Blaaskruid*, om dat de Haauwtjes zeer Blaasachtig zyn. Het groeide in Armenie naauwlyks een Handbreed hoog.

(17)

TOURNF. *Cor.* 15. Leucoium luteum utriculato Semine. ALP. *Exot.* 117. T. 118.

(14) *Alysſum* Caule Herbaceo, Ramis divaricatis &c. *Mant.* 92. Alysſum. ARD. *Sp.* 2. p. T. 10.

(15) *Alysſum* Caule Herbaceo erecto, Fol. lævibus &c. *Mant.* 92. Thlaspi Frut. Leucoii folio viridi. TOURNF. *Inſt.* 218.

(16) *Alysſum* Fol. Linearibus dentatis. Veſicaria Orientalis Fol. dentatis. TOURNF. *Cor.* 49. *Itin.* II. p. 109. *Reizen.* II. D. p. 97.

(17) Tanddraad *met Heesterachtige leggende Stengetjes, Lancetvormig driehoekige Bladen en stekelige Haauwtjes.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. XVII. *Alyssum Deltoideum.* Driehoekbladige.

In de Levant groeit ook deeze, welke die Kruidkenner op Kandia vondt. Zy heeft Houtige Stengen, die Haairig zyn en bogtig: de Blaadjes Lancetvormig, wederzyds met een hoek, groen, met eenige Haairtjes besprengd; Trosjes van weinige Bloemen, die blaauwachtig, paarsch of Violet zyn en ruige Haauwtjes.

CLYPEOLA. Schildzaad.

Een uitgerand, Schyfrond, plat, samengedrukt afvallend Haauwtje, onderscheidt de Planten van dit Geslagt, 't welk de drie volgende Soorten bevat.

(1) Schildzaad *met Schyfronde, eenhokkige, eenzaadige Haauwtjes.* I. *Clypeola Jonthlaspi.* Tanddraadig.

De

(17) *Alyssum* Caule suffrutescentibus prostratis &c. Al. Creticum Fol. angulatis. TOURNF. *Cor.* 15. Leucoijum Saxatile Thymi folio hirsurum. C. B. *Pin.* 201. Littoreo-Leucoium minimum supinum. COL. *Ecphr.* I. p. 282. T. 284.

(1) *Clypeola* Siliculis orbic. unilocularibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 807. p. 437. *Veg.* XIII. p. 494. *H. Cliff.* 329. *Ups.* 185. R. *Lugdb.* 332. GOUAN *Monsp.* 322. GER. *Prov.* 353. Jonthlaspi minimum Spic. Lunatum. TOURNF. *Inst.* 210. Thlaspi clypeatum Serpilli folio. C. B. *Pin.* 107. Thlaspi alt. min. clypeatum Serpylli folio. LOB. *Ic.* 215.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwtjesdraagende.

De vermaarde TOURNEFORT hadt den naam *Jonthlaspi* ontleend van COLUMNA, door wien deeze Soort *allerkleinst, geaaird, Maanzaadig* Jonthlaspi was geheten. LOBEL heeftze, onder den naam van *Klein Schilddraagend Thlaspi, met Quendel-Blaadjes*, afgebeeld. Het Kruidje groeit in Italie, Languedok en Provence, op Muuren, Zandige, drooge, Steenige plaatsen, omtrent een Handbreed hoog (*).

II. *Clypeola tomentosa.* Wollig.

(2) Schildzaad *met Schyfronde tweehokkige Haauwtjes en eenigermaate Wollige Bladen.*

Dit groeit op Rotsen in de Levant: het heeft Heesterige Stengetjes en fyne zeer witte Blaadjes als die van Quendel. De Bloempjes groeijen Pluimswyze aan de Stengetjes, gelyk in de anderen.

III. *Maritima.* Zeekants.

(3) Schildzaad *dat overblyft, met Eyronde tweehokkige tweezaadige Haauwtjes.*

Dit, aan de Kusten der Middellandsche Zee groei-

(*) De Meeldraadjes zyn als die van 't *Alyssum*, dat is met Tandjes (*Stamina Alyssi*) zegt de Ridder: waarom dan niet tot dat Geslagt betrokken.

(2) *Clypeola* Siliculis orbic. bilocularibus. *Mant.* 92. Alyssum Orientale. ARD. *Sp.* 2. p. 32. T. 15. f. 1. Alyssum. Cret. Saxatile Serpylli folio &c. TOURNF. *Cor.* 15.

(3) *Clypeola* perennis Siliculis bilocularibus &c. *Mant.* 426. GOUAN *Monsp.* 322. Thlaspi Alysson dictum maritimum. C. B. *Pin.* 107. Alyssum marit. TOURNF. *Inst.* 215. Al. Caul. diff. Fol. Lin. GER. *Prov.* 350. Thlaspi montanum perenne Fl. albo. BARR. *Ic.* 844.

groeijende, in Languedok en Spanje, heeft leggende Stengetjes, die zeer Takkig zyn, en groene zeer smalle Blaadjes. De Bloempjes zyn van buiten Roozekleur, van binnen wit en de Meeldraadjes blaauwachtig ongetand. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

PELTARIA. Schyfzaad.

Hier is het Zaadhuisje niet uitgerand, byna Schyfrond, plat samengedrukt, niet gaapende.

I. *Peltaria Alliacea.* Lookreukig.

Daar door wordt dit Geslagt onderscheiden, welks eenigste Soort (1) op de Oostenrykse Alpen, tusschen Istrie en Kroatie, by 't Kasteel Stixenstain, overvloedig door den Heer JACQUIN waargenomen, van den sterken Lookreuk gebynaamd is. De onderste Blaadjes zyn Hartvormig gehoekt, de bovensten, of die aan de Steng, welke een half Voet of meer hoogte heeft, zyn Lancetvormig Eyrond, spitsachtig en de Zaadhuisjes eenhokkig, eenzaadig.

De *Berg-Thlaspi* van CLUSIUS, hier aangehaald en op de zelfde plaats gevonden, hadt de Stengbladen en Wortelbladen gelyk hier gemeld is: de Zaadhuisjes byna Cirkelrond en plat; zo dat dezelven naar een Schyf geleeken of naar een Rondas der Ouden (*).

De

(1) Peltaria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 806. p. 437. *Veg.* XIII. p. 494. Clypeola perennis &c. ARD. *Sp.* 16. T. 6. Thlaspi mont. Glasti folio majus. C. B. *Pin.* 106. Thlaspi mont. primum. CLUS. *Hist.* II. p. 130. *Pann.* Ic. p. 466.

(*) *In Orbem Peltæ modo efformatæ*, waar van zekerlyk de Ge-

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. *Haauwtjesdraagende.*

De Heer N. L. BURMANNUS beeldt, uit het Kruidboek van GARZINUS, een Kruidje af, dat zyn Ed. *Peltaria Garzini* tytelt. Het hadt in Perſie zyne Groeiplaats. De Stengen waren witachtig en glad, zo wel als de Lancetvormig ovaale Bladen, en de Zaadhuisjes meer Paletvormig dan Schyfrond (*).

BISCUTELLA. Brilkuid.

Twee plat ſamengedrukte Haauwtjes, die zig met elkander als een Bril vertoonen, onderſcheiden dit Geſlagt, 't welk bovendien de Kelkblaadjes van onderen bultig heeft. Het bevat de zes volgende Soorten.

I. *Biscutella Auriculata.* Geoord.

(1) Brilkruid *met de Kelken door het Honigbakje wederzyds bultig, de Haauwtjes in den Styl ſamenloopende.*

Wegens de gedagte figuur der Zaadhuisjes wordt

Geſlagtnaam gemaakt is, vind ik by CLUSIUS: doch zo *Pelta* een Halfmaanswys' Schild betekend heeft, dan is die naam niet eigen; alzo CLUSIUS zelf zegt, *circinatæ fere rotunditatis.* Het ſchynt derhalve voor een Rondas of rond Schild te zyn genomen, gelyk ook uit *Folia peltata* blykt.

(*) Peltaria Garzini. BURM. *Fl. Ind.* p. 139. T. 46. f. 1.

(1) *Biscutella* Calycibus Nectario utrinque gibbis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 808. p. 437. *Veg.* XIII. p. 494. *Hort Cliff.* 329. *Ups.* 185. R. *Lugdb.* 336. GOUAN *Monsp.* 322. Thlaspidium biscut. vill. Fl. Calcari donato. C. B. *Pin.* 107. *Prodr.* 49. Leucoijum mont. Flore pedato. COL. *Ecphr.* II. p. 59. T. 61. Jondraba Alysſoides lutea anguſtifolia. BARR. *Ic.* 230, 1229.

wordt deeze van de Franschen *Lunettiére*, dat is Brilkruid, genoemd, zo wel als de anderen. Zy komt in de Zuidelyke deelen van Europa op Gebergten voor, hebbende de Steng wel een Elle hoog, ruig en ruuw, zo wel als de Bladen, die vry diep uitgehoekt zyn. De Bloemen vertoonen, door haare uitgezette Kelken, de Honigbakjes zeer duidelyk en zyn bovendien met byhangzeltjes als Oortjes in deeze Soort voorzien: weshalve BAUHINUS 'er Spooren aan toeschryft, gelyk het Vlaschkruid heeft. Van de Zaadhuisjes misdraagt dikwils de eene helft. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosæ.*

(2) Brilkruid *met ruuwe Haauwtjes en Lancetvormige ongesteelde Zaagtandige Bladen.* II. *Biscutella Apula.* Apulisch.

(3) Brilkruid *met ruuwe Haauwtjes en Lierachtige Bladen.* III. *Lyrata.* Lierbladig.

(4) Brilkruid *met gladde Haauwtjes en getande ruige Bladen.* IV. *Coronopifolia.* Hertshoornbladig.

(5) Brilkruid *met gladde Haauwtjes en Lancetvormige Zaagtandige Bladen.* (6) V. *Lævigata.* Glad.

(2) *Biscutella* Siliculis scabris, Fol. Lanceolatis sessilibus serratis. *Manc.* 254. Biscutella didyma. *Sp. Plant.* 911. Thlaspidium Apulum spicatum. TOURNF. *Inst.* 214. Jondraba Alyssoides Apula spicata. COL. *Ecphr.* I. p. 283. T. 284. f. 1.

(3) *Biscutella* Sil. scabr. Fol. Lyratis. Thlaspi biscutatum Raphani f. Irionis folio. BOCC. *Sic.* 45. T. 23.

(4) *Biscutella* Sil. glabris Fol. dentatis hirtis. *Mant.* 255.

(5) *Biscutella* Sil. glabris, Fol. Lanceolatis serratis. *Mant.* 255. Leucoium Alyssoides umbell. montanum. COL. *Ecphr.* I. p. 283. T. 284.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. VI. *Biscutella sempervirens.* Altyd groen.

(6) Brilkruid *met ruuwachtige Haauwtjes en Lancetvormige Wollige Bladen.*

Van dat ſlag van Brilkruid, 't welk de Haauwtjes boven van elkander afwykende heeft, zyn aanmerkelyke Verſcheidenheden, thans, in deeze vyf Soorten onderſcheiden, naar dat de Haauwtjes ruuw of glad en de Bladen meer of minder ingeſneeden zyn. Sommig daar van heeft Bladen, welke naar die van 't Havikskruid gelyken, komende ook tropswyze uit den Wortel voort. De hoogte van de Steng is omtrent twee Voeten; doch in het gladde minder en het laatſte, dat altyd groen is, verſchilt wel allermeest door laag-Heeſterige Stengetjes en Bladen als die der gewoone Violetten (*). Dit valt in de Levant, als ook in Spanje; de overigen komen in Italie en andere Zuidelyke deelen van Europa voor. De Bloemen zyn hier de helft kleiner, dan in de eerſte Soort. De Zaadhuisjes deezer Soorten, die van den Styl afwyken, beantwoorden meest aan den Geſlagtnaam, dewyl zy zig byzonder Brilachtig vertoonen.

L u-

(6) *Biscutella* Sil. ſcabriusculis &c. *Mant.* 255. Thlaspi Biscutellatum luteum Anchuſæ folio. BARR. *Rar.* 39. T. 841. BOCC. *Mus.* 267. T. 122.

(*) Wegens de Viool- of Violierachtige geſtalte is het voorzetſel *Jon* of *Jön* aan ſommigen deezer Planten gegeven: gelyk *Jondraba*, *Jonthlaspi*.

LUNARIA. Penningkruid. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliculosa.*

Wegens de figuur der Zaadhuisjes, die ovaale, plat samengedrukte, effenrandige gesteelde Haauwtjes zyn, voert dit Geslagt den naam van Maankruid, *Lunaria*, in 't Fransch *Lunaire*; die anders aan een klein Plantje, dat tot de *Cryptogamia* behoort, gegeven wordt. Wy noemen 't deswegen *Penningkruid.* Sommigen heeten 't ook wel, om dat de Haauwtjes, verdroogende, zig Zilverachtig vertoonen, *Zilverbloem*: doch zulks is oneigen. Om de zuiverheid van deeze Haauwtjes, noemen de Engelsche Hoveniers het Kruid *Honesty.* De Kelk bestaat uit Zakvormige Blaadjes. Het bevat de twee volgende Soorten.

(1) Penningkruid *met overhoekse Bladen.* I. *Lunaria rediviva.* Overblyvend.

(2) Penningkruid *met gepaarde Bladen.* II. *Annua.* Tweejaarig.

Deeze twee maaken het Kruid uit, dat men ge-

(1) *Lunaria* Fol. alternis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 809. p. 438. *Veg.* XIII. p. 495. BESL. *Eyst.* Vern. 7. f. 2. Lunaria Fol. Cordatis. *H. Cliff.* 333. R. *Lugdb.* 332. GOUAN *Monsp.* 323. HALL. *Helv.* 540. Viola Lunaria major Siliquâ oblongâ. C. B. *Pin.* 203. Viola latifolia, Lunaria odorata. CLUS. *Hist.* I. p. 197.

(2) *Lunaria* Foliis oppositis. *Fl. Suec.* II. N. 583. Lunaria major Siliquâ rotundiore. J. B. *Hist.* II. p. 881. Viola latifolia. DOD. *Pempt.* 161. DALECH. *Hist.* 805. MORIS. *Hist.* II. p. 246. S. 3. T. 9. f. 1. BESL. *Eyst.* uts. f. 1.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwtjesdraagende.

meenlyk *Penningkruid* tytelt. Somtyds noemt men het ook *Leucoium Lunatum*, wegens de Bloem, welke veel naar die der Violieren gelykt. Hier van is de laatste het gewoone, dat men in de Bloemhoven zaait wegens zyne sierlykheid, een Plant uitmaakende, die in het tweede Jaar bloeit en dan verdort of geheel vergaat; middelerwyl met zyne Zilverachtige Haauwtjes, die meer dan eens Duims Nagel groot zyn, pronkende. Weinige Planten vindt men, welke dus, door hun verwelken, den Tuin versieren. Ondertusschen heeft het zeer zwaare Wortels, byna als Fransche Raapen, waar van het *Bulbonac* heet, en het Loof bestaat uit groote Eyrond Lancetvormige getande Bladen; brengende op een Steng van een of anderhalf Elle hoogte een sierlyke Pluimkroon van paarschachtige Bloemen voort, welke, gelyk in de overigen, uit vier Blaadjes in 't kruis bestaan, even als in de Violieren, tot welken het door sommigen is t'huis gebragt. De andere Soort heeft een overblyvenden Wortel, en ruikende Bloemen. De Zaadhuisjes zyn in deeze veel langwerpiger en puntig, bevattende, gelyk die der andere, platte ronde bruine Zaaden. De andere groeit natuurlyk in het Thuringer-Woud; deeze is in Switzerland niet ongemeen en komt ook in Oostenryk op sommige plaatsen voor. Zy valt overvloedig in de Berg-Boschen, zo van Opper- als Neder-Oostenryk, volgens CLUSIUS, die aanmerkt, dat menze ook *Griekfch* of *Welrie-*

riekend Maankruid noemt (*), hebbende de Bloemen byna den Reuk van Violette of Damastbloemen: maar het Kruid is scherp met aanmerkelyke bitterheid. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD. STUK. *Siliculosæ.*

Of deeze twee Soorten weezentlyk verschillen, schynt nog niet uitgemaakt te zyn: ten minste gaat het Kenmerk van de overhoekse of gepaarde groeijing der Bladen, gelyk de Ridder zelf erkent, niet volkomen zeker.

Thans gaa ik over tot de Afdeeling der

Haauwdraagende.

Waar onder het eerste Geslagt den naam voert van

RICOTIA.

Welks byzondere Kenmerken bestaan in eene eenhokkige langwerpige samengedrukte Haauw, die platte Klepjes heeft.

De eenigste Soort daar van (1) is, wegens de Groeiplaats, *Egyptische* gebynaamd, volgens den Heer JUSSIEU. Dezelve heeft de Bladen meervoudig Vinswyze verdeeld, op de manier van sommige Kroontjes-Kruiden, de Blaadjes drie- I. *Ricotia Ægyptiaca.* Egyptische.

(*) De Heer FORSKAOHL nam in de Woestynen by Kairo in Egypte een Soort van dit Geslagt waar, die byna niets van deeze verschilde, dan dat zy Liniaale Bladen hadt.

(1) Ricotia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 810. p. 438. *Veg.* XIII. p. 496. Cardamine Fol. supradecomp. &c. *Sp. Plant.* I. p. 656. Lunaria Fol. supradec. &c. MILL. *Ic.* 169.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. Haauwdraagende.

driedeelig en draagt breede hangende platte Haauwen, veel naar die van 't Penningkruid gelykende, waar in Schyfronde uitgerande Zaaden.

DENTARIA. Tandwortel.

In dit Geslagt, dat van de getandheid der Wortelen (*) zynen naam heeft, is de Kelk overlangs samenluikende, de Stempel uitgerand, en de Vrugt een Haauw die Veerkragtig open springt met opgerolde Klepjes. Het bevat de drie volgende Soorten.

I. *Dentaria enneaphylla.* Negenbladig.

(1) Tandwortel *met drie drievoudige Bladen.*

II. *Bulbifera.* Boldraagend.

(2) Tandwortel *met de onderste Bladen gevind, de bovensten eenvoudig.*

III. *Pentaphylla.* Vyfbladig.

(3) Tandwortel *met de bovenste Bladen gevingerd.* Som-

(*) Zie zulks by TOURNEFORT, op zyne Plaat 112, zeer duidelyk vertoond.

(1) *Dentaria* Fol. ternis ternatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 811. p. 438. *Veg.* XIII. p. 496. JACQ. *Vind.* 119. KRAM. *Austr.* 192. Dent. fol. omnibus ternatis. R. *Lugdb.* 340. Dentaria triphyllos. C. B. *Pin.* 322. CLUS. *Hist.* p. 121. N. 5. Coralloides triphyllos. GESN. *Fasc.* IV. T. 2. f. 4. Ceratia Plinii. COL. *Ecphr.* I. p. 308. T. 307. Dentaria enneaphyllon. LOB. *Ic.* 687.

(2) *Dentaria* Fol. inferioribus pinnatis &c. *H. Cliff.* 335. *Fl. Suec.* 565, 584. R. *Lugdb.* 340. HALL. *Helv.* 557. KRAM. *Austr.* 192. Dentaria heptaphyllos Baccifera. C. B. *Pin.* 322. CLUS. *Pann.* 445. Dent. alt. DOD. *Pempt.* 162. Dentaria Bulbifera. LOB. *Ic.* 687. β. Dent. Baccifera, Fol. Ptarmicae. C. B. *Pin.* 322.

(3) *Dentaria* Fol. summis digitatis. GOUAN *Monsp.* 323. α. Dent.

Sommigen hebben deeze voor Verscheidenheden aangezien van het gedagte Kruid, doch zy verschillen aanmerkelyk. De eerste komt in Oostenryk en Italie, op belommerde dorre Gebergten, voor; de tweede aan den voet der Bergen, in de Zuidelyke en middelste deelen van Europa; de derde op de Alpen van Switzerland, Savoije, Oostenryk en elders. Zie hier hoe CLUSIUS de tweede Soort, die zevenbladig is, beschryve.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosæ.*

„ Zy kruipt met een langwerpigen Wortel, „ die getand is en als uit veele Knietjes bestaat, wit en somtyds ook paarschachtig, somtyds op zyde nieuwe Scheuten maakende, onaangenaam van Smaak, eerst droog, dan scherp „ op de Tong. Uit de zyden dier Wortelen „ komen langwerpige gesteelde Bladen voort, „ tot vyf of zeven aan een Steel, eerst zuur, „ dan scherp en heet van Smaak. De Steng is „ een Elle hoog, dun en naakt, in 't midden „ met twee of drie driebladige Vlerken; doch „ het bovenste is, met smalle enkelde Bladen, „ verwardelyk bezet. Op 't end van de Steng „ zitten vier, vyf of meer Bloemen, naar die „ der Violieren wel gelykende, maar kleiner en „ wit

Dent. Fol. septenis, sup. quinis. HALL. *Helv.* 556. Dent. heptaphyllos. C. B. *Pin.* 322. CLUS. *Pann.* 453. DOD. *Pempt.* 162. LOB. *Ic.* 186. *β.* Pentaphyllos fol. mollibus. GAR. *Aix.* T. 29. *γ.* fol. asperis. TOURNF. *Inst.* 225. Dentaria Fol. omnib. quinato - digitatis. GER. *Prov.* 356.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

„ wit of eenigszins paarſchachtig. Hier op volgen Haauwen, byna als die van Moſterd-Zaad, „ maar korter; welke veelal misdraagen, doch „ ſomtyds dikker worden en Zaad inhouden, „ 't welk, als de Haauwen open barsten, daar „ uit ſpringt. Behalve dit Zaad komen, byna „ aan den oirſprong van ieder Blad, zekere Knobbeltjes voort, gelykende naar Leliebolletjes „ en als uit Schubben ſamengeſteld, eerst groen, „ vervolgens zwart of bruin en zeer onaangenaam van Smaak. Deeze Knobbeltjes, om „ welken die Soort Boldraagend heet, vallen „ zeer ligt af en brengen in de Grond nieuwe „ Planten voort."

De negen- en vyfbladige blyven laager van Gewas. De laatſte is 't, die men ſomtyds, in Duitſchland, *Wilde Senf*, dat is Wilde Moſterd noemt: want zy heeft den reuk van Rakette: zo dat zelfs het gedeſtilleerde Water tegen de Vallende Ziekte is aangepreezen geweest. Men houdt het Kruid, bovendien, voor een Wondmiddel.

CARDAMINE. Schuimblad.

Dit Geſlagt, den bekenden naam *Cardamine* hebbende, om dat de Kruiden, daar in vervat, naar de Kers gelyken zouden, verdient denzelven nogthans niet, als meest laf zynde van Smaak. Gemeenlyk noemt men het *Koekkoeks-Bloem*, wegens 't zogenaamde Koekkoeks-Spog,

door

door de Schuimbeestjes veroirzaakt (*), daar de Bladen veel mede bezet zyn, en deswegen zal ik het *Schuimblad* heeten. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

De byzondere Kenmerken bestaan in een Haauw- of Zaadhuisje, van dergelyken aart in 't open springen, als die van het Tandwortel-Kruid; doch de Stempel is hier niet uitgerand en de Kelk eenigermaate gaapende.

Het bevat de vyftien of zestien volgende, meest Europische Soorten, die op deeze manier in Rangen zyn geplaatst.

A. Met enkelde Bladen.

(1) Schuimblad *met eenvoudige Eyronde effenrandige Bladen, die lang gesteeld zyn.* I. *Cardamine Bellidifolia.* Madeliefbladig.

(2) Schuimblad *met eenvoudige byna Hartvormige Bladen.* II. *Asarifolia.* Mansoorbladig.

(3) Schuimblad *met eenvoudige Lancetvormige Bladen, die Tandig uitgehoekt zyn, en naakte Stengen.* III. *Nudicaulis.* Naaktstengig.

De

(*) Zie hetzelve beschreeven, in het I. DEELS X. STUK, van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 288.

(1) *Cardamine* Fol. simplicibus ovatis integerrimis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 812. p. 438. *Veg.* XIII. p. 496. *Fl. Lapp.* 206. T. 9. f. 2. *Fl. Suec.* 564, 590. HALL. *Helv.* 566. Nast. Alp. Bellidis folio minus. C. B. *Pin.* 105.

(2) *Cardamine* Fol. simplicibus subcordatis. Nast. montanum Asari folio. BOCC. *Sic.* 5. T. 5. HERM. *Par.* p. T. 203.

(3) *Cardamine* Fol. simpl. Lanceolatis sinuato-dentatis Caulibus nudis.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

De figuur der Bladen onderscheidt deeze Soorten, waar van de eerste haare Groeiplaats op de Laplandsche, Switzersche en Groot Brittannische Bergen, de tweede op die van Italie heeft. De derde, die volgens GMELIN in Siberie groeit, heeft Lancetvormige Haauwtjes als het Penningkruid, zegt de Ridder.

IV. *Cardamine Petræa.* Rotzig.

(4) Schuimblad *met eenvoudige langwerpige getande Bladen.*

Dit Kruid heeft den bynaam, om dat het, in Engeland en Sweeden, op hooge Rotsen groeit. Gemeenlyk noemt men het, deswegen, *Steenkers*, in 't Engelsch *Rock-Kresse*, hebbende in gestalte wat gelykheid met de Tuinkers, maar de Bloem en 't Zaadhuisje, welks Klepjes onder en boven een weinig afwyken, doch niet omkrullen, betrekken het tot dit Geslagt. Ook vind ik van geenen scherpen Smaak daar in gemeld.

B. Met drievoudige Bladen.

V. *Resedifolia.* Neerzetbladig.

(5) Schuimblad *met de onderste Bladen onverdeeld, de bovensten driekwabbig en gevind.*

(6)

(4) *Cardamine* Fol. simplicibus oblongis dentatis. OED. *Dan.* 386. *Fl. Suec.* II. N. 591. HUDS. *Angl.* 255. Cardamine Petræa Cambrica, Nast. facie. DILL. *Elth.* 70. T. 61. f. 71. Nast. Petræum. PLUK. *Alm.* 261. T. 101. f. 3. PETIV. *Herb.* 50. f. 3.

(5) *Cardamine* Fol. inferioribus indivisis &c. Nast. Alpinum minus Resedæ folio. C. B. *Pin.* 104. *Prodr.* 45. Ic. BOCC. II. 41. T. 46.

(6) Schuimblad *met drievoudige ſtompe Bladen en een byna naakte Steng.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. VI. *Cardamine trifolia.* Driebladig.

(7) Schuimblad *met drievoudige ſpitſe Bladen en een zeer Takkige Steng.* VII. *Africana.* Afrikaanſch.

De driebladigheid onderſcheidt alle deeze drie Soorten, die in kleinheid ook by de anderen uitmunten, hebbende de twee eerſten de Stengetjes naauwlyks een Handbreed hoog. Het Neerzetbladige groeit op de Gebergten der Zuidelyke deelen van Europa: het Driebladige ook op die van Ooſtenryk en Lapland: het Afrikaanſche heeft Bladen als die van 't Kriſtoffels-Kruid en witte Bloemen.

C. Met gevinde Bladen.

(8) Schuimblad *met vyf ingeſneedene Vinblaadjes.* VIII. *Chelidonia.* Gouwbladig.

(9) Schuimblad *met geſtoppelde gevinde Bladen,* IX. *Impatiens.* Gevoelig.

(6) *Cardamine* Fol. ternatis obtuſis, Caule ſubnudo. JACQ. *Auſtr.* T. 27. *Vind.* 654. Card. Fol. ternatis. HALL. *Helv.* 559. *Fl. Suec.* 563. *Fl. Lapp.* 257. *H. Cliff.* 336. R. *Lugdb.* 346. Naſturt. Alp. trifolium. C. B. *Pin.* 104. Card. Alpina. CLUS. *Pann.* 454. *Ic.* 456. LOB. *Ic.* 211.

(7) *Cardamine* Fol. ternatis acuminatis &c. Naſt. Afric. fol. ternis, facie Chriſtophorianæ. HERM. *Par.* p. T. 202. Naſt. Afr. Flor. albis ſpicatis &c. PLUK. *Alm.* 152. T. 101. f. 5. RAJ. *Suppl.* 414.

(8) *Cardamine* Fol. pinnatis, Foliolis quinis inciſis. Cardamine glabra Chelidonii folio. T. BARR. *Ic.* 156. Naſt. Pyr. aquat. latifolium. HERM. *Par.* 203. T. 204.

(9) *Cardamine* Fol. pinnatis inciſis Stipulatis &c. GOUAN *Monsp.*

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

den, die ingesneeden zyn, en ongebladerde Bloemen.

Haauwdraagende. Van deeze beiden groeit de eerste op de Pyreneesche Bergen en in Italie: de andere door geheel Europa en zou volgens BOERHAAVE ook in onze Nederlanden huisvesten. Deeze bereikt dikwils een Voet hoogte, en komt somtyds met vier Meeldraadjes voor. De Bloemblaadjes zyn niet alleen zeer klein, maar verdwynen schielyk: 't welk de reden zal zyn, dat de Ridder 'er in 't geheel geene aan toegeschreeven hadt (*).

X. *Cardamine parviflora.* Kleinbloemig.

(10) Schuimblad *met gevinde ongestoppelde Bladen, Lancetvormige stompe Blaadjes, en Bladerige Bloemen.*

Naar de naastvoorgaande gelykt deeze, die volgens BOERHAAVE hier ook inlandsch zou zyn, aanmerkelyk: maar heeft de Vinblaadjes Lancetvormig stomp, naauwlyks getand; de onderften Eyrond en glad; de Meeldraadjes korter dan de Bloem: de Zaadhuisjes half zo groot, opgeregt op horizontaale Steeltjes.

(11)

Monsp. 324. Cardamine Fol. pinnatis Pinnis laciniatis. GORT. *Belg.* 186. *Fl. Suec.* 561. HALL. *Helv.* 557. *H. Cliff.* 336. R. *Lugdb.* 345. Sisymbrium montan. tenuifol. BARR. *Rar.* T. 155.

(*) Planta certe nulla Petala habet. *Sp. Plant.* 914.

(10) *Cardamine* Fol. pinnatis exstipulatis &c. GORT. *Belg.* 186. Cardamine Pratensis parvo flore. TOURNF. *Inst.* 224. BOERH. *Lugdb.* II. p. 17. N. 4. Nast. Pratense parvo flore. C. B. *Pin.* 104. *Prodr.* 44.

(11) Schuimblad *met gevinde Bladen, de Blaadjes gepalmd, egaal, gesteeld.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Op Sicilie, Corsica en de Eilanden van Griekenland, als ook in Duitschland, groeit deeze Soort, die mede weinig hoogte heeft. XI. *Cardamine Græca.* Grieks.

(12) Schuimblad *met gevinde Bladen en viermannige Bloemen.* XII. *Hirsuta.* Ruig.

Deeze, die de Bladen en Steelen ruig heeft, *Kleine Waterkers* by BAUHINUS genaamd, groeit op vogtige plaatsen, als ook op Akkers en in Tuinen, in verscheide deelen van Europa, zelfs in onze Provinciën. Zy is wat slapper, doch anders van hoedanigheid als de Waterkers. Zy groeit ook in Virginie.

(13) Schuimblad *met gevinde Bladen, de Wortelblaadjes rondachtig, de Stengblaadjes Lancetvormig.* XIII. *Pratensis.* Gemeen.

Ge-

(11) *Cardamine* Fol. pinnatis, Fol. palmatis æqualibus petiolatis. *Mant.* 427. R. *Lugdb.* 345. *H. Ups.* 188. Nasturtium mont. nanum, rotundo Thalictri folio. BOCC. *Mus.* II. p. 171. T. 166. Sio minimo affinis. BOCC. *Sic.* 84. T. 44. f. 2.

(12) *Cardamine* Fol. pinn. Floribus tetrandris. GORT. *Belg.* 187. *Fl. Suec.* 562. GRON. *Virg.* 99. R. *Lugdb.* 345. Nasturtium Aq. minus. C. B. *Pin.* 104. Sisymbrium Aq. alterum. CAM *Epit.* 270.

(13) *Cardamine* Fol. pinn. Foliolis Radic. subrotundis &c. GORT. *Belg.* 187. GOUAN *Monsp.* 324. KRAM. *Austr.* 193. *Fl.*

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwdraagende.

Gemeen is deeze Soort op de Graslanden, inzonderheid die laag en vogtig zyn, door geheel Europa en vooral in ons Holland, als ook in Vriesland, alwaar men ze *Pinkſterbloem* noemt. Anders is de Nederduitſche naam *Koekkoeksbloem* of *Water-Violen*, de Hoogduitſche *Gauchblum*, de Franſche *Paſſerage*, de Engelſche *Ladies-Smock* of *Cuckok-Flower*.

Het heeft harde ſtevige Stengetjes van een Voet en hooger, voortkomende uit een trop van lange enkeld gevinde Wortelbladen, wier Vinblaadjes byna rond, doch aan de Stengen langwerpig zyn. Het bovenſte praalt met redelyk groote vierbladige Bloemen, uit een dergelyken Kelk, hebbende de Meeldraadjes zeer ongelyk en den Stempel Klootrond.

LOBEL geeft twee Afbeeldingen van dit Kruid, onder den naam van *Cardamine*, hier in verſchillende, dat de Vinblaadjes ronder of langwerpiger zyn. Daar komen ook Verſcheidenheden van voor naar de Bloemen, die grooter of kleiner, wit of paarſchachtig zyn. Gemeenlyk ſtrekt het tot Sieraad der Weiden en Hooylanden en komt in hoedanigheden, zegt men, de Waterkers zeer naby.

(14) Schuim-

Fl. Suec. 559. *Lapp.* 258. Naſturtium pratenſe magno flore. C. B. *Pin.* 104. *β.* Folio rotundiore. *Ibid.* Flos Cuculi. DOD. *Pempt.* 592. Cardamine ſive Siſymbrium alt. Dioscoridis, item Cardamine altera &c. LOB. *Ic.* 210.

(14) Schuimblad *met gevinde Bladen, uit de Oxelen ſpruitgeevende.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. XIV. *Cardamine amara.* Bitter.

Weinig minder algemeen is deeze Soort, die door haare bitterheid uitmunt, in Europa. In Vriesland, als ook in Overysſel, by Maſte broek, komt zy in Slooten voor. Het is een Waterplant, veel naar de Waterkers gelykende, doch door haare hoekige, dikwils driepuntige Blaadjes, en door de Geſlagts-Kenmerken, daar van verſchillende. Ook is de Bloem veel grooter, maar de Smaak komt overeen zo de Heer HALLER aantekent.

(15) Schuimblad *met gevinde Bladen, de Blaadjes Lancetvormig, aan den Voet eentandig.* XV. *Virginica.* Virginiſch.

Deeze Virginiſche Soort heeft de Vinblaadjes Lancetvormig en dus het Loof eenigszins gelykende naar dat van 't Herders Taſch-Kruid, doch een weinig roodachtig en geoord. De Bloemen zyn wit; de Haauwtjes ſamengedrukt.

(16)

(14) *Cardamine* Foliis pinn. Axillis Stoloniferis. *It. Westgoth.* 76. Card. Fol. pinnatis, Fol. ſubrot. anguloſis. HALL. *Helv.* 558. GORT. *Belg.* 187. GOUAN *Monsp.* 324. Card. Flore majore elatior. TOURNF. *Inſt.* 224. Naſt. Aq. majus et amarum. C. B. *Pin.* 104. *Prodr.* Ic. p. 45. Naſt. Pyrenaicum Aq. latifolium, purp. Flore. HERM. *Par.* T. p. 203.

(15) *Cardamine* Fol. pinn. Fol. Lanceolatis Baſi unidentatis. GRON. *Virg.* 99. PET. *Gaz.* T. 105. f. 18. Naſt. Burſæ Paſtoris folio &c. PLUK. *Alm.* 251. T. 101. f. 4.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. XVI. *Cardamine Indica.* Oostindisch.

(16) Schuimblad *met eenvoudige, stomp Eyronde getande Bladen en lange Bladsteelen.*

Deeze Soort heb ik van den Jongen Hoogleeraar BURMANNUS ontleend, die dezelve onder den naam van *Laage breedbladige Javaansche Cardamine* ontvangen hadt en aanmerkt, dat de Stengen een Handbreed hoog waren; de Bladen glad en korter dan de Bladsteelen; de Haauwen Liniaal, gestrekt.

SISYMBRIUM. Waterkers.

Schoon niet alle Soorten van dit Geslagt Waterplanten zyn, zal ik nogthans den naam ontleenen van de eerste en voornaamste. Het heeft een Haauw met niet omgekrulde, maar van een wykende Kleppen, en een uitgebreiden Kelk en Bloem. Het is derhalve niet zo duidelyk, als men wel wenschen mogt, van het voorgaande onderscheiden.

Het bevat by de dertig Soorten, als volgt.

A. Met afgeboogene korte Haauwen.

I. *Sisymbrium Nasturtium.* Gemeene.

(1) Waterkers *met afgeb. Zaadhuisjes, en gevinde Bladen, de Blaadjes byna Hartvormig.*

Dit

(16) *Cardamine* Fol. simplicibus obovatis denticulatis; Petiolis longis. BURM. *Fl. Ind.* p. 140.

(1) *Sisymbrium* Siliquis declinatis Fol. pinn. &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 813. p. 439. *Veg.* XIII. p. 497. *Mat. Med.* 331. GORT. *Belg.* 188. KRAM. *Austr.* 193. *Fl. Suec.* 552. HALL. *Helv.* 549. GOUAN *Monsp.* 325. DALIB. *Paris.* 203. GRON. *Virg.*

Dit Kruid, in de zoete Wateren door geheel Europa gemeen, noemt men *Water-Kers*, in 't Fransch *Cresson d'Eau*, naar den Latynschen naam *Nasturtium Aquaticum*, die in de Apotheeken alom bekend is. Het groeit met een Vezeligen Wortel in den Grond van ondiepe Beeken, Slooten en Graften, en verheft zig door het Water met een getakte Steng, bezet met Bladsteelen, wier Vinblaadjes Eyrond en stomp getand zyn (*). De Bloemen, naauwlyks hooger dan de Bladen, een weinig boven 't Water, zyn klein en wit; de Zaadhuisjes korte breede Haauwtjes, van den Bloemsteel afgeboogen. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosæ.*

Het heeft den Smaak byna van Tuinkers, en wordt, in Azyn gezet, dikwils tot versnapering gebruikt by de Geregten. Niet minder is het 's Voorjaars in gebruik in Meydranken, om het Bloed te zuiveren. Tegen 't Blaauwschuit is het Sap of Afkookzel een der beste middelen, volgende aan de Lepelbladen.

(2) Waterkers *met afgeboogene langwerpig Eyronde Haauwen, de Vinblaadjes Lancetvormig Zaagtandig.* (3) II. *Sisymbrium sylvestre.* Wilde.

Virg. 170. Sisymbria Cardamine. FUCHS. *Hist.* 723. Nasturtium Aq. supinum. C. B. *Pin.* 104. Naft. Aquaticum. DOD. *Pempt.* 592. Crateva Sion Erucæfolium. LOB. *Ic.* 209.

(*) Droevig is de Afbeelding van dit Kruid by MORISON S. 3. T. 4. f. 8: die 'er zelfs Lancetvormige spitse, geheel effenrandige Bladen, aan geeft.

(2) *Sisymbrium* Sil. declin. GORT. *Belg.* 188. KRAM. *Austr.*

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

(3) Waterkers *met afgeboogene langwerpig Eyronde Haauwen, de Vinblaadjes Vindeelig Zaagtandig.*

III. *Sisymbrium amphibium* Tweeslagtige.

Weinig verschillende Onkruiden maaken deeze uit, die door geheel Europa op vogtige plaatsen voorkomen. Van de eerste is 't zonderling, dat menze in de Stad Hoorn, en weinig elders in Holland, doch wel in Overysfel aantreft. Dezelve wordt, om datze veel naar de Raket gelykt, *Wilde* of *Water-Raket* geheten. De andere, die men *Water-Radys* zou kunnen noemen, verschilt door de verdeeling der Vinblaadjes zo wel van de voorgaande, als op zig zelve, waar uit Verscheidenheden spruiten, welke sommigen hebben aangezien voor byzondere Soorten, die of in 't Water, of aan de kanten, of op

194. OED. *Dan.* 409. *Fl. Suec.* II. N. 594. GOUAN *Monsp.* 325. GER. *Prov.* 358. R. *Lugdb.* 341. Eruca paluſtris Naſturtii folio, Siliquâ oblongâ. C. B. *Pin.* 98. Eruca paluſtris minor. TAB. *Ic.* 447. Eruca ſylveſtris. FUCHS. *Hiſt.* 263.

(3) *Siſymbrium* Sil. declin. &c. GORT. *Belg.* 188. GOUAN *Monsp.* 325. GER. *Prov.* 358. HALL. *Helv.* 548. Siſymbr. Fol. pinnatifidis ſerratis. *Fl. Suec.* 551. Sis. Fol. infimis Capillaceis &c. *H. Cliff.* 337. R. *Lugdb.* 341. Raphanus Aq. Fol. in profundas lacinias diviſis. C. B. *Pin.* 97. *Prodr.* T. p. 38. *β.* Sis. Fol. ſimpl. dentatis ſerratis. *H. Cliff.* 336. R. *Lugdb.* 341. Raph. Aq. Rapiſtri folio. C. B. *Pin.* 97. Raph. Aq. alter. C. B. *Prodr.* uts. *γ.* Sis. Aq. Fol. variis. VAILL. *Paris.* 185. Sis. Fol. imis integris ovatis ſerratis, ſup. pinnatis. HALL. *Helv.* 548. Raph. ſylv. Officinarum Aquaticus. LOB. *Ic.* 319.

op 't drooge groeijen. De eene, *Moeras-Radys* getyteld, heeft de onderste Bladen geheel smal en de bovensten diep Vinswyze verdeeld: de andere, eigentlyk *Water-Radys* genaamd, heeft de Bladen onverdeeld, maar diep ingesneeden, met groote spitse Tanden: de derde, *Land-Radys* te heeten, heeft de onderste Bladen Eyrond, Zaagtandig, de bovensten weezentlyk gevind. Deeze komt derhalve als tusschen beiden en verbindt de eene met de andere.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

Dit laatste Kruid groeit dikwils een Elle hoog en dus hooger dan de gedagte Water-Raket. Het is heet en scherp van Smaak en van eene verwarmende hoedanigheid, wordende derhalve somtyds van de Apotheekers in plaats van het Peperkruid gebruikt, zo LOBEL aantekent (*).

(4) Waterkers *met byna Eyronde Haauwen, de onderste Bladen Lierachtig, de bovensten dubbeld Vindeelig, de Steng omvattende, en Draadachtige Stylen.*

IV. *Sisymbrium Pyrenaicum.* Pyreneesch

Dee-

(*) Te weeten in plaats van het Breedbladige (*Lepidium latifolium*) wordende dat *Raphanus sylvestris Officinarum* geheten: *Raphanus sylv. s. Lepidium Officinarum. Nucl. Belg. Mat. Medicæ.* RUTTY spreekt ook van de Medicinaale kragten van 't *Lepidium*, doch LINNÆUS telt het niet onder de Geneesmiddelen: zie bladz. 618, hier voor.

(4) *Sisymbrium* Siliquis subovatis, Fol. inf. Lyratis &c. Raphanus minimus repens luteus, Fol. tenuiter divisis. MORIS. *Hist.* II. p. 236. S. 3. T. 7. f. 1. Alyssum Fol. pinnatis multiformibus ALL. *Pedem.* 40. T. 7. Sisymbrium Fol. pinnatis &c. *Act. Helv.* IV. p. 288.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Haauwdraagende.* Deeze Soort die op de Pyreneen, als ook op de Switzersche Alpen en op de Gebergten van Piemont groeit, is een zeer klein Kruidje, dat de Bladen fyn verdeeld en getroste geele Bloemen heeft. De Styl is Haairachtig dun en 't Zaadhuisje ovaal, met kleine Zaadjes.

V. *Sisymbrium Tanaceti-folium.* Reinevaarbladige. (5) Waterkers *met gevinde Bladen, de Blaadjes Lancetvormig diep Zaagtandig, de uitersten vereenigd.*

De Groeiplaats van deeze, welke Bladen als die van 't Reinevaren heeft, is in Savoije, volgens den Ridder, die echter daar toe de *Indische Raket*, welke Heesterig is, van ZANONI, betrekt. Deeze was vry groot en Takkig; van eenen scherpen Reuk en Smaak, gelyk de anderen. Het Loof geleek volstrekt naar dat van Reinevaren. HALLER zegt, dat men de Reinevaarbladige Raket van MORISON ook voor een Switzersch Kruid kan houden.

VI. *Tenuifolium.* Dunbladige. (6) Waterkers *met effenrandige Bladen, de ondersten drievoudig Vindeelig; de bovensten onverdeeld.*

In

(5) *Sisymbrium* Fol. pinnatis, Foliolis Lanceolatis &c. R. *Lugdb.* 659. Eruca Tanaceti foliis. MORIS. *Hist.* II. p. 231. S. 2. T. 6. f. 19. Eruca Fruticosa Fol. Tanaceti Indica. ZAN. *Hist.* 86. T. 33.

(6) *Sisymbrium* Fol. integerrimis, infimis tripinnatifidis &c. Eruca Fol. sinuato-dentatis &c. GER. *Prov.* 369. Sinapi Fol. lævibus glaucis, Pinnis Lin. rariter dentatis. HALL. *Act.*

In Italie, Vrankryk, Switzerland, groeit deeze *Dunbladige Raket*, wier lang gesteelde Bladen byna naar die van 't Eiken Varen gelyken: doch aan de Steng komen dikwils Bladen als die van 't Vlaschkruid. De Steng is ongevaar een Elle hoog; de Haauwen zyn anderhalf Duim lang; samengedrukt, als uit Leedjes bestaande, en bevatten platachtige Eyronde Zaaden. Aan de Dyken by deeze Stad, als ook aan de Wegen om Utrecht, groeit deeze Soort, die men *Wild Mosterd-Zaad* noemt, menigvuldig.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosæ.*

B. Met ongesteelde Haauwen in de Oxelen.

(7) Waterkers *met de Haauwen byna ongesteeld in de Oxelen eenzaam; de Bladen Tandswys' uitgehoekt.*

VII. *Sisymbrium supinum.* Leggende.

Een nieuwe Soort, door den Heer DANTY D'ISNARD, in 't jaar 1701, omstreeks Parys aan den Weg langs de Seine gevonden, maakt deeze uit, welke hy afbeeldt en zeer omstandig beschryft. Zy blyft niet, gelyk de anderen, over, maar is een Jaarlyksch of Zaay-Gewas. De Haauwen, veel naar die van 't Erysimum gely-

Act. Helv. VI. p. 84. N. 17. Sinapi Erucæ folio. C. B. *Pin.* 99. Eruca tenuifolia perennis. J. B. *Hist.* II. p. 861. VAILL. *Paris.* 50.

(7) *Sisymbrium* Siliquis Axillaribus subsessilibus &c. *H. Ups.* 192. Erysimum Caule decumbente. R. *Lugdb.* 343. Eruca supina alba, Siliquâ singulari &c. ISNARD. *Mem.* de 1724. p. 295. T. 18.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

lykende, wordende agtervolgelyk ryp. Tusfchen de Vingers gewreeven, heeft dit Kruid een onaangenaamen Reuk, byna als die van Look; doch gekaauwd een fcherpen Smaak, als die van Mosterd-Zaad. De Syroop, van het Sap gemaakt, was tot Geneezing der Heefchheid in de Keel, uit Verkoudheid ontftaande, zeer dienftig bevonden. Het groeit, volgens den Ridder, ook in Gothland en in Spanje.

VIII. *Sifymbrium polyceratium.* Veelhoornige.

(8) Waterkers *met ongefteelde Haauwen, die Elsvormig zyn, in de Oxelen vergaard, en Tandswys' uitgegulpte Bladen.*

Wegens de menigte van Sikkelachtig kromme Haauwen wordt dit Kruid *Veelhoornig* genoemd en als een tweede flag van *Eryfimum* of *Irio* aangemerkt. In de Zuidelyke deelen van Europa groeit het op Steenachtige plaatfen, en gelykt zeer naar de gewoone Steen-Raket, zynde het Zaad niet minder heet en fcherp van Smaak.

IX. *Burfifolium.* Tafchbladige.

(9) Waterkers *met een geboogen Tros, Lierachtige Bladen en een opftaande gebladerde Steng.*

Om

(8) *Sifymbrium* Siliq. Axillaribus feffilibus &c. JACQ. *Hort.* T. 79. *H. Ups.* 193. GOUAN *Monsp.* 326. Eryfimum polyceration f. Corniculatum. C. B. *Pin.* 101. Eryfimum alterum. LOB. *Ic.* 206. Irio altera. DALECH. *Hift.* 653. JACQ. *Hort.* T. 79.

(9) *Sifymbrium* Racemo flexuofo, Fol. Lyratis &c. DILL. *Elch.* 179. T. 148. f. 177. *Am. Acad.* IV. p. 323. Hesperis Flore

Om dat het Loof naar 't Herders Tasch Kruid gelykt, voert deeze dien bynaam, hebbende zeer kleine witte Bloempjes en lange Haauwen. Zy groeit op vogtige Bergvlakten in Italie. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosa.*

C. Met naakte Stengen.

(10) Waterkers, *die byna ongestengd is, met Lancetvormige, Zaagtandig uitgehoekte, gladachtige Bladen en eenigermaate ruuwe opstygende Bloemstengen.* X. *Sisymbrium Murale.* Muurige.

(11) Waterkers, *die ongesteeld is, met Vinswys' getande eenigermaate Haairige Bladen en effene Bloemstengen.* XI. *Monense.* Mannige.

(12) Waterkers, *die ongesteeld is, met Lierachtige effene Bladen, opstygende Bloemstengen en zeer kleine Bloemen.* XII. *Vimineum.* Ryzige.

Van

Flore albo minimo, Siliquâ longâ &c. BOERH. *Lugdb.* II. p. 20. Draba Pal. Siliq. major Alp. Bursæ Pastoris folio. CUP. *Sicc.* 3. β. Hesperis Fol. dentato-pinnatifidis &c. *Sp. Plant.* p. 928. Hesp. Fol. multifidis R. *Lugdb.* 338.

(10) *Sisymbrium* subacaule, Fol. Lanceolatis &c. Sis. Fol. Lanc. sinuato-serratis &c. *H. Cliff.* 337. R. *Lugdb.* 341. GOUAN *Monsp.* 326. GER. *Prov.* 359. Eruca Viminea Iberidis folio, Flore luteo. BARR. *Rar.* 421. T. 131. Eruca minimo Flore Monspeliensis. J. B. *Hist.* II. p. 862.

(11) *Sisymbrium* acaule Fol. pinnato-dentatis subpilosis. Eruca Monensis laciniata Flore luteo majore. DILL. *Elth.* 135. T. 111. f. 135. Eruca perenn. & Saxatilis, Radice crassâ, e Rupe Victoriæ. TOURNF. *Schol.* Sisymbr. Fol. pinnato-sinuatis. GER. *Prov.* 360.

(12) *Sisymbrium* acaule, Fol. Lyratis lævibus &c. Eruca mi-

Vv 2

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.* Van deeze drie, in Gestalte niet veel verschillende, en uit gezegde bepaalingen kenbaar, groeit de eerste in Vrankryk en Italie, vry algemeen; de laatste op Sicilie en by Montpellier, volgens den Ridder: de middelste op 't Eiland *Man*, aan de Westkust van Engeland, en in Provence. In de twee eersten zyn de Bloemen zeer groot, in de laatste klein; in allen geel van Kleur. 't Is klaar, dat deeze Plantjes, door haare naakte Stengetjes, zig Ryzig vertoonen.

XIII. *Sisymbrium Barrelieri.* Barreliersse. (13) Waterkers *met een byna naakte Takkige Steng; de Wortelbladen stekelig, rappig getand.*

In Spanje en Italie groeit deeze, die door den vermaarden BARRELIER alleen in Afbeelding is gebragt. In Provence is dezelve op de Akkers, aan de kanten der Zaaylanden en Wyngaarden, gemeen, volgens GERARD; doch GOUAN heeft de Soort, die deeze Autheur bedoelt, tot het Muurige t'huis gebragt. De aangehaalde kleine Wilde Raket van BAUHINUS was by Montpellier verzameld.

(14) Wa-

minima Sicula Bursæ Pastoris folio. BOCC. *Sic.* 19. T. 10. Eruca Vinealis parvis luteis Floribus. MORIS. *Blæs.* 263.

(13) *Sisymbrium* Caule subnudo ramoso &c. Eruca sylv. minor lutea, Bursæ Pastoris folio, Italica. BARR. *Rar.* 1016. Eruca sylv. minor, Bursæ Pastoris folio. C. B. *Pin.* 98. *Prodr.* 39.

(14) Waterkers *met een byna gebladerde Takkige Steng en Lierachtige regthoekig getande ſtekelige Bladen, met getakte Haairtjes.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. XIV. *Siſymbrium Arenoſum.* Zandige.

In Duitſchland en Switzerland, op Zandige plaatſen, groeit deeze Soort, die door de ruuwheid der Bladen uitmunt, hebbende niettemin gladde Kelken, en ſchoon paarſche Bloemen.

(15) Waterkers *met een enkelde opgeregte Steng, die boven glad is en Lancetvormige ſtekelige voorwaards getande Bladen.* XV. *Valentinum.* Spaanſch.

In 't Ryk van Valence en by Madrit in Spanje, komt deeze voor, die de Steng een Voet hoog, dun, weinig Takkig, met ſmalle Wortelbladen, welke zeer ruig zyn door witte Haairtjes, en Draadachtige Bloemſteeltjes, langer dan de Bloem, heeft.

D. Met gevinde Bladen.

(16) Waterkers *die Stengig is, met rappig uitgehoekte gedoornde Bladen.* XVI. *Parra.* Rappige.

De

(14) *Siſymbrium* Caule ſubfolioſo Ramoſo &c. *Fl. Suec.* II. N. 597. Siſymbr. asperum &c. HALL. *Helv.* 552. Eruca cœrulea in Arenoſis proveniens. C. B. *Pin.* 99. *Prodr.* 40. BARR. *Ic.* 196. Eruca ſylv. major minorque &c. LOESS *Pruſſ.* 68. T. 13.

(15) *Siſymbrium* Caule ſimplici erecto &c. Eruca hirſuta Floribus albis. BARR. *Rar.* 423. T. 195. f. 1. BOCC. *Muſ.* II. p. 84. T. 80.

(16) *Siſymbrium* Caulescens, Fol. runcinatis muricatis. *Mant.* 255.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

De Wortelbladen van deeze, die naar de Groeiplaats gebynaamd is (*), gelyken zeer naar die van 't Herders Tasch Kruid, even als in de voorgaande Soorten. In 't tweede Jaar schiet zy eerst een Steng, doch bloeit ook in het eerste. Een Dag of twee voor het bloeijen zyn de Bloemen omgekromd. Dezelven hebben vier Honigbakjes, waar van de twee langsten den voet der Kelkblaadjes zodanig uitdryven, dat zy gaapen. De Bloemen zyn geel.

XVII. *Sisymbrium asperum.* Ruuwe.

(17) Waterkers *met ruuwe Haauwen, Vindeelige Bladen; de Vinblaadjes Lancetvormig Liniaal, eenigermaate getand; de Bloemen langer dan de Kelken.*

By Montpellier groeit deeze Soort naauwlyks een Handbreed hoog, zegt GOUAN: J. BAUHINUS hadtze 'er ook zo klein gevonden, doch myn Schoonzoon CHERLERUS, zegt hy, heeft dezelve in vogtige Greppels, tusschen die Stad en de Baden van Belleluque, een Elle hoog waargenomen.

XVIII. *Sophia.* Fiekruid.

(18) Waterkers *met de Bloemblaadjes kleiner dan de Kelk, en de Bladen veeldeelig gevind.*

Op

(*) Habitat in Parra. D. VANDELL. *Mant.* uts.

(17) *Sisymbrium* Siliq. scabris, Fol. pinnatifidis &c. GOUAN *Monsp.* 326. Sinapi parvum Siliquâ asperâ. C. B. *Pin.* Sinapi Monspessulanum Siliquâ asperâ hirsutâ. J. B. *Hist.* II. p. 857. Sis. Fol. pinnatifidis &c. GER. *Prov.* 360.

(18) *Sisymbrium* Petalis Calyce minoribus &c. *Mat. Med.* 332.

Op Steenachtige plaatſen, aan Wegen, Dyken en op Kerkhoven, groeit dit Kruid, zo in onze Nederlanden, als in andere deelen van Europa. Het is kenbaar aan de fynheid van zyn Loof: weshalve ſommigen hetzelve tot de Alſem hebben t'huis gebragt en *Seriphium* geheten. De gewoone naam is *Sophia* of *Sophia Chirurgorum*, dat is, de Wysheid of 't Verſtand der Heelmeeſteren. Buiten twyfel legt de reden daar van in de voortreffelyke hoedanigheden, welke aan dit Kruid, door uitwendige oplegging, tot zuivering en heeling van Wonden zyn toegeſchreeven. By verkorting noemt men 't, in plaats van *Sophie-*, *Fiekruid*. Het Zaad is zeer klein, roodachtig geel, ſcherp en heet van Smaak, eenigszins ſamentrekkende, wordende tot een vierde Loots tegen den Buikloop, als ook tegen Koortſen, niet zonder vrugt, ingegeven. Tegen den Blaasſteen en tegen de Wormen is het ook door beroemde Autheuren aangepreezen. Waarſchynlyk doet het den meeſten dienst, in die Ongemakken, welke uit vergaaring van Slymige koude Stoffen ontſtaan. De Duitſchers noemen 't deswegen *Welſaamen* en *Sophiën-Kraut*, de Engelſchen *Flixweed*. Het Loof,

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquoſæ.*

332. GORT. *Belg.* 189. HALL. *Helv.* 337. KRAM. *Auſtr.* 194. *Fl. Succ.* 553. GOUAN *Monsp.* 326. GER. *Prov.* Naſturtium ſylv. tenuisſime diviſum. C. B. *Pin.* 105. Sophia Chirurgorum. LOB. *Ic.* 738. Sophia. DOD. *Pempt.* 133. Seriphium Abſinthium. FUCHS. *Hiſt.* 2.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Loof, dat eenigermaate stinkt, kan ook van dienst zyn.

XIX. *Sisymbrium altissimum.* Zeer hooge.

(19) Waterkers *met rappig uitgehoekte slappe Bladen, de Blaadjes byna Liniaal en geheel effenrandig, de Bloemsteeltjes slap.*

XX. *Irio.* Opstaande.

(20) Waterkers *met rappig uitgehoekte getande kaale Bladen, een effene Steng en opgeregte Haauwen.*

Van deeze twee is de Groeiplaats der eerste niet alleen by Montpellier, maar ook in Armenie en Siberie: der andere vry algemeen in Europa. Het schynt de *Apulische effene Irio* met Raketbladen, van COLUMNA, te zyn. Van de voorgaande Soort verschilt zy, door de bovenste Bladen niet in Liniaale zeer lange Vinnen gesneeden, en alle Bladen meer getand; de Steng korter, minder glad, de Haauwen opstaande en niet slap hangende te hebben. Volgens J.

(19) *Sisymbrium* Fol. runcinatis flaccidis &c. GOUAN *Monsp.* 327. *H. Ups.* 193. Erysimum Sil. laxis &c. *H. Cliff.* 338. Erysimum Fol. Sinapi, Sil. longisf. & strictisfimis. BUXB. *Cent.* V. p. 26. T. 51. Er. Monspesfulanum, Sinapios folio. WALTH. *Hort.* 55. T. 22.

(20) *Sisymbrium* Fol. runcinatis dentatis nudis &c. GORT. *Belg.* 190. GOUAN *Monsp.* 327. GER. *Prov.* 362. KRAM. *Austr.* 194. *Fl. Suec.* II. N. 596. Erysimum Fol. lyrato-pinnatis, extimo hastato. DALIB. *Paris.* 201. Erys. latifolium majus glabrum. C. B. *Pin.* 101. MORIS. *Hist.* II. p. 218. S. 3. T. 3. f. 3. Irio lævis Apulus Erucæ folio. COL. *Ecphr.* I. p. 264. T. 265. Sinapi sylv. Monspesfulanum lato folio, Siliquâ longisfimâ. J. B. *Hist.* II. p. 858.

J. BAUHINUS zou de Steng anderhalf Elle hoog zyn en de Haauw uitermaate lang. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(21) Waterkers *met rappig uitgehoekte spitse ruige Bladen en een stekelige Steng.* XXI. *Sisymbrium Loeselii.* Pruissische.

(22) Waterkers *met rappig uitgehoekte Wollige Bladen en eene effene Steng.* XXII. *Orientale.* Levantsche.

(23) Waterkers *met eenvoudige, Spatelswys' ovaale, getande, de Steng omvattende, kaale Bladen.* XXIII. *Barbareæ.* Oostersche.

(24) Waterkers *met Draadachtige effene Haauwen en gevinde Stengbladen met kleine Tandjes.* XXIV. *Catholicum.* Katholische.

Van deeze vier Soorten is de eerste in Pruissen door den Heer LOESEL gevonden; de tweede en derde heeft TOURNEFORT in de Levant waargenomen; de vierde groeit in Spanje

(21) *Sisymbrium* Fol. runcinatis acutis hirtis &c. *Am. Acad.* IV. p. 296. Erysimum angustifolium majus. C. B. *Pin.* 107. Erysimum hirsutum Siliquâ Erucæ. LOES. *Pruss.* 69. T. 14. Rapistrum mont. Irionis folio. COL. *Ecphr.* T. 268.

(22) *Sisymbrium* Fol. runcinatis tomentosis &c. Erysimum Orientale Folio Sonchi, Flore Sulphureo, Siliq. longissimis. BOERH. *Lugdb.* I. p. 14. HALL. *Gott.* 248.

(23) *Sisymbrium* Fol. simplicibus Spatulato-ovatis &c. Sis. Orientale, Barbareæ facie, Plantaginis folio. TOURNF. *Cor.* 16.

(24) *Sisymbrium* Sil. Filiformibus lævibus, Fol. pinnatis denticulatis Caulinis. *Mant.* 93.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

je en Portugal. Deeze heeft Stengen van een Handbreed of een Voet hoog, effen, zo wel als de Bladen, die broosch zyn en gevind, met langwerpige Zaagtandige Blaadjes. De Bloemen zyn lang gesteeld, geel en taamelyk groot.

E. Met Lancetvormige onverdeelde Bladen.

XXV. *Sisymbrium strictissimum.* Dunhaauwige.

(25) Waterkers *met Lancetvormige Zaagswys getande Stengbladen.*

In langte en dunte der Haauwen munt deeze uit, die in Switzerland en Italie voorkomt op ruuwe naakte Bergen. De Bladen zyn wederzyds ruigachtig en zeer geaderd, de afgebloeide Meelknopjes Violet; de Bladen Laurierachtig en uitermaate glad: de hoogte anderhalven Voet, zegt GOUAN.

XXVI. *Integrifolium.* Effenrandige.

(26) Waterkers *met Liniaale effenrandige Bladen, de Bloemsteeltjes Lymerig en stekelig.*

Deeze Siberische heeft de Steng een Vinger lang; de Endtrossen zyn ruig en Lymerig; de Bloemen vry groot en wit.

(27)

(25) *Sisymbrium* Fol. Lanceolatis dentato - serratis Caulinis. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 341. GOUAN *Monsp.* 327. JACQ. *Vind.* 122. Draba lutea Siliquis strictissimis. C. B. *Pin.* 110. Arabis quibusdam. CAM. *Epit.* 342.

(26) *Sisymbrium* Fol. Linearibus integerrimis &c. Hesperis Caule Ramosissimo, Fol. Linearibus, Pedunculis hispidis. GMEL.

(27) Waterkers *met Zaagtandig Eyronde gesteelde effene Bladen, en eenigermaate kromme Haauwen.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. XXVII. *Sisymbrium Indicum.* Oostindische.

Deeze heeft ook maar een Stengetje van een half Voet lang, van onderen Takkig: spitse Bladen; Trossen van kleine witte Bloempjes en ronde Haauwen.

Nog een Oostindische stelt de Heer N. L. BURMANNUS voor, die de gestalte van de Mosterd en by zyn Ed. daar van den bynaam heeft. Behalve de *Wilde* Waterkers, die ook aan de Kaap zou voorkomen, heeft zyn Ed. van daar eene *Lierbladige*, zogenaamd, welke de onderste Bladen byna Lierachtig, de bovensten insneedig gesnipperd, de Haauwen Liniaal en stompachtig heeft (†). In Arabie vondt de Heer FORSKAOHL een Vindeelige Waterkers met gladde Haauwen (‡).

ERYSIMUM. Steen-Raket.

Dit Geslagt is kenbaar aan een Pylaarachtige, volmaakt vierhoekige Haauw, zegt de Ridder, en het heeft den Kelk gesllooten; bevattende zes Soorten.

(1)

(27) *Sisymbrium* Fol. Lanceolato-ovatis serratis, petiolatis lævibus &c. BURM. *Fl. Ind.* 140.

(†) Sisymbrium Lyratum. *Prodr. Flor. Cap.* p. 17.

(‡) Sisymbrium pinnatifidum. *Floræ Ægypt. Arab.* p. 118

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(1) Steen-Raket *met de Haauwen tegen de Aair aangedrukt en rappig uitgehoekte Bladen.*

I. *Erysimum Officinale.* Gemeen.

Zeer gemeen is dit Onkruid aan alle Wegen, op Kley, Aard- en Steenachtige Gronden, zo in onze Nederlanden als door geheel Europa. Het groeit zelfs somtyds op Muuren en Daken. De Latynsche naam *Irio* wordt 'er van sommigen aangegeven, doch gemeenlyk noemt men 't *Erysimum*, een Grieksch woord, dat van de uitmuntende hoedanigheden, welken 'er de Ouden aan toeschreeven, afgeleid wordt. Hierom is het ook *Hierobotane* of Heilig Kruid genoemd geweest. De Franschen noemen 't *Velar* of *Tortelle*: de Engelschen *Hedge-Mustard* of Haag-Mosterd; de Duitschers *Wegsenf*: wy Steen-Raket.

Niettegenstaande die benaamingen, is de Smaak der Bladen zagt en eenigermaate Zoutig; doch de Plant levert, door Destillatie, grootendeels Loogachtige Stoffen uit, volgens GEOFFROY (*). Niettemin geeft het Sap een roode Kleur aan blaauw Papier: tot bewys van eenige Zuurheid. Het Kruid is, nu reeds twee Eeuwen, beroemd, als

(1) *Erysimum* Siliq. Spicæ appresfis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 814. p. 441. *Veg.* XIII. p. 499. GORT. *Belg.* 190. *Fl. Suec.* 554. GOUAN *Monsp.* 327. &c. &c. R. *Lugdb.* 342. Eryfimum vulgare. C. B. *Pin.* 100. Irio f. Eryfimum. DOD. *Pempt.* 714.

(*) By deezen Autheur wordt de hoogte van dit Kruid op meer dan twee Ellen gesteld; doch dat is fout: het groeit zelden meer dan twee of drie Voeten hoog.

als een uitmuntend Middel tegen de heeſchheid in de Keel, die uit Verkoudheid ontſtaat, inzonderheid laſtig aan Redenaars en Zangers, kunnende gedroogd als Thee gebruikt worden met wat Honig, en dus is het ook tegen Borstkwaalen, die uit vergaaring van Slym ontſtaan, niet onnut. De vermaarde Syroop van LOBEL, uit dit Kruid gemaakt (*), heeft in Vrankryk deswegen den naam van *Syrop du Chantre.* Vier druppels daar van doet men, om 't Kwartier Uurs, op de Tong, en laat dezelven zagtjes in de Keel glippen. LOBEL verhaalt, dat hy daar mede jonge Dogters genezen hadt, die tien Jaaren lang geheel heeſch waren geweest: gelyk ook veele Zangers, die naauwlyks geluid konden geeven; hebbende hy het gebruik daar van geleerd van zynen Meeſter RONDELETIUS. Doch die Syroop wordt, behalve dit Kruid, uit veele andere Borstmiddelen ſamengeſteld (†): zo

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

(*) *Syrupus de Eryſimo Lobelii.*

(†) Het Voorſchrift van LOBEL is aldus.

℞ Herb. Eryſimi recent. *Man.* VI.
Rad. Helenii,
Tusſilag. ſucculent.
Liquirit. ana *Unc.* II.
Herb. Borrag.
Cichorei,
Rutæ Murar. ana *Man.* I ß.
Flor. Rosmarini.
Stœch. ſ. Beton. ana *Man.* ß.
Sem. Aniſi. *Drachm.* VI.
Pasſul. maj. ſine gigart. *Unc.* II.
Consc. Cont. M. Coq. in Hord. Hydromellis ana. q. ſ.
Ex Colat. *Libr.* II vel III, cum ſ. q. Sachari fiat ſ. a. Syrupus.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

zo dat men aan hetzelve alleen de uitwerking niet kan toeſchryven. De nuttigheid, niettemin, van deeze Borst-Syroop, is door laatere Ondervindingen bevestigd (*). RIVERIUS, bovendien, heeft door het Afkookzel van Steen-Raket veelen van Kolykpynen genezen. Zy behoort tot de Kruiden tegen 't Scheurbuik dienstig, inzonderheid het Zaad, dat in Smaak veel gelykt naar het Mosterd-Zaad, doch wat flaauwer is. Hetzelve wordt door ETMULLER in een Opstopping van 't Wateren, tot een vierde Loots gebruikt zynde, aangepreezen. Het Kruid alleenlyk afgetrokken met heet Water, of op Wyn gezet, werkt beter, dan gekookt; dewyl het door sterk kooken veel van zyne vlugge deelen kwyt raakt.

II. *Eryſimum Barbarea.* Winterkers.

(2) Steen-Raket *met Lierachtige Bladen, aan 't end rond.*

Dit Kruid, dat in Sweeden, Rusland, Oostenryk en de Zuidelyke deelen van Europa, op vogtige plaatſen, die overſtroomd zyn geweest, groeit, is door den Heer D. DE GORTER ook aan

(*) Vide *Mem. de l'Acad. R. des Sciences*, de 1724. p. 439.

(2) *Eryſimum* Fol. Lyratis extimo ſubrotundis. GOUAN *Monsp.* 327. GORT. *Belg.* 190. KRAM. *Auſtr.* 195. R. *Lugdb.* 342. Eruca latifolia ſ. Barbarea. C. B. *Pin.* 98. Barbarea. DOD. *Pempt.* 712. Siſymbrium Foliis pinnatis. HALL. *Helv.* 549. β. Siſymbrium Erucæ folio glabro minus & procerius. TOURNF. *Inſt.* 226.

aan de Beeken by Harderwyk ontdekt. Hy zegt, dat men 't in 't Neerduitsch *Winterkers* noemt, en dien naam leidt DODONÆUS daar van af, dat men het 's Winters als Tuinkers over de Slaa gebruike; anders ook *Steenkruid*, wegens de kragten tegen den Blaas-Steen; maar gemeenlyk *St. Barbers Kruid*, volgens de Duitschers, waar van de Latynschen naam. De Franschen geeven het den naam, van *Herbe de Sainte Barbe* of de *Charpentier*. Sommigen noemen het ook *Moeras-Raket*, wegens de Groeiplaats. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosa.*

De eigenschap van de Haauwtjes tegen de Takken aangedrukt te hebben. welke de voorgaande zo kenbaar maakt, heeft geen plaats in deeze; doch dezelven komen ook vierkantig voor, en zyn met de Takken evenwydig. De Bladen zyn aan 't end niet hoekig, maar rond: anders verschilt de hoogte weinig van dit Kruid; het welk ook kleiner valt en somtyds met dubbelde of volbladige Bloemen, die geel zyn, gelyk in de andere.

(3) Steen-Raket *met Hartvormige Bladen.* III. *Alliaria Erysimum.* Knoflook-Kruid.

Vry algemeen noemt men dit Kruid, dat overal in Europa op lommerige plaatsen groeit, *Knof-*

(3) *Erysimum* Fol. Cordatis. *Mat. Med.* 334. GORT. *Belg.* 190. KRAM. *Austr.* 195. *Fl. Suec.* 558. Hesperis Allium redolens. TOURNF. *Inst.* 222. Alliaria. C. B. *Pin.* 110. CAM. *Epit.* 589. DOD. *Pempt.* 686. LOB. *Ic.* 530.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Knoflook-Kruid, in 't Fransch *Alliaire*, naar den Latynschen naam *Alliaria*. Dat sommigen, in 't Nederduitsch, hetzelve *Look zonder Look* heeten, komt daar van daan, dat het geen Bolwortel heeft, gelyk de Knoflook, waar mede het anders in Reuk en Smaak, het Zaad inzonderheid, veel overeenkomst heeft. Sommigen hebben het, uitwendig, in Pappen, tegen de Verstervingen en Krankreuze Zweeren aangepreezen. BOERHAAVE liep daar mede zeer hoog en merkte dit Kruid als een der kragtigste Zweetmiddelen en Tegengiften aan (†).

IV. *Erysimum repandum*, Uitgegulpte.

(4) Steen-Raket *met Lancetvormige getande Bladen, Trosſen tegen de Bladen over, getroste byna ongesteelde Haauwen en kleine Bloempjes.*

Dit, in Spanje en Boheme op Akkers groeijend Kruid, heeft de gestalte van de Veelhoornige Waterkers, maar draagt lange Trossen tegen de Bladen over, die spits getand zyn, met een hoekige Steng en Draadachtige Haauwen. De Wortelbladen zyn uitgegulpt. De hoogte is weinig meer dan een Span.

V. *Cheiranthoides*. Violierig.

(5) Steen-Raket *met Lancetvormige effenrandige Bladen en uitgebreide Haauwen.*

Dee-

(†) Nulla Planta est magis diaphoretica, Sudores eliciens: est Alexipharmacum summum. *Hist. Plant.* p. 437.

(4) *Erysimum* Fol. Lanceolatis dentatis Racemis oppositifoliis &c. JACQ. *Austr.* T. 22. GOUAN *Monsp.* 328.

(5) *Erysimum* Fol. Lanceolatis integerrimis, Siliquis patulis.

Deeze, die overal in de Moeshoven, Bouwlanden en Velden voorkomt, door geheel Europa, wordt *Groote Wilde Kers* geheten. De Stengen zyn zeer Takkig, ftevig, een Elle hoog; de Bladen geelachtig groen, gezoomd met korte Haairtjes, de Kelk is bleek met kleine geele Bloempjes, en het draagt opftaande vierkantige Haauwen, die van de Takjes afwyken.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

(6) Steen-Raket *met Lancetvormige effenrandige Bladen.*

VI. *Eryfimum Hieracifolium.* Haviksbladig.

Op fommige plaatfen, in Vrankryk en Duitsland, groeit deeze, die Bladen als het Haviks-kruid heeft, op gelyke manier langs den Grond uitgefpreid en daar tusfchen Stengen uitgeeft, die met Bloemen, byna als der Violieren, beladen zyn, doch zonder Reuk. De Haauwen, daar op volgende, zyn vierkantig, gelyk in de andere Soorten.

CHEI-

lis. GORT. *Belg.* 191. KRAM. *Auftr.* 195. GORT. *Ingr.* 107. *Fl. Suec.* 555. GOUAN *Monsp.* 328. HALL. *Helv.* &c. R. *Lugdb.* 342. Turritis Fol. integris Lanceolatis. GUETT. *Stamp.* 2. p. 165. Myagrum Siliquâ longâ. C. B. *Pin.* 109. Camelina, Myagrum alt. Thlaspi effigie. LOB. *Ic.* 225.

(6) *Eryfimum* Fol. Lanceolatis ferratis. R. *Lugdb.* 342. DALIB. *Paris.* 201. *Fl. Suec.* II. N. 602. Leucoijum luteum fylv. Hieracifolium. C. B. *Pin.* 201. *Prodr.* 102. Leucoium fylv. inodorum. RAJ. *Hift.* 781. RUPP. *Hall.* 77. Not. a. GER. *Prov.* 363.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

CHEIRANTHUS. Violier.

Het Vrugtbeginzel heeft wederzyds een Klierachtig Tandje; de Kelk is geslooten en heeft twee Bladjes aan den voet bultig: de Zaaden zyn plat.

Tot dit Geslagt, van een zo bekenden naam, zyn betrokken de zeventien volgende Soorten.

I. *Cheiranthus Erysimoides.* Vierkantige.

(1) Violier *met Lancetvormige getande kaale Bladen, een geheel enkelde opstaande Steng en vierhoekige Haauwen.*

Ten opzigt van de figuur der Haauwen komt deeze met het voorgaande Geslagt byna overeen. In gestalte zweemt het Kruid naar de Violieren. De Bloemen zyn Zwavelkleur en van een zeer aangenaamen Reuk, een weinig grooter dan die der Tuin-Violieren. De Ribben der Bladen loopen in de Steng uit. De Groeiplaats is in Hongarie en Frankryk, zegt de Ridder.

II. *Alpinus.* Alpische.

(2) Violier *met Liniaale onverdeelde, byna Wollige, Bladen en eene Takkige Steng.*

Dee-

(1) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis dentatis nudis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 815. p. 441. *Veg.* XIII. p. 499. GOUAN *Monsp.* 328. ALLION. *Pedem.* T. 8. f. 2. *H. Ups.* 192. Leucoium luteum sylv. angustifol. C. B. *Pin.* 202. Leuc. sylvestre. CLUS. *Hist.* I. p. 299. J. B. *Hist.* II. p. 873.

(2) *Cheiranthus* Fol. Linearibus integris tomentosis &c. Erysimum Fol. Lin. incanis integris. GER. *Prov.* 363. Leuc. angustif. Alp. Fl. Sulphureo ALL. *Pedem.* 44. T. 9. f. 3. Leuc-

Deeze, op Gebergten in Italie en Provence groeijende, verfchilt van de voorgaande door fmaller, gryzer Bladen, grooter Bloemen en dunner Haauwen te hebben. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(3) Violier *met Lancetvormige fpitfe gladde Bladen, hoekige Takken en eene Heefterige Steng.* III. *Cheiranthus Cheiri.* Muurbloem.

Dit wordt gemeenlyk *Muurbloem* genoemd, om dat men 't dikwils op oude Muuren ziet groeijen en bloeijen. Anders noemt men 't ook wel, om de zelfde reden, *Steen-Violieren* of *Geele Violieren* wegens de Kleur. De Franfchen noemen 't *Gyroflée jaune*, de Engelfchen *Wall-Flower*, dat is Muurbloem. Het overtreft de anderen in aangenaamheid van Reuk, welke een der bemindften is onder de Bloemen, inzonderheid in die, welke men *Goudlakenfe* noemt, uitmuntende, en wel allermeest in de dubbelde of gevulde Bloemen, welke als Roosjes zyn. In 't wilde komen de gemeene Steen-Violieren ook fomtyds met dubbelde Bloemen voor. Het Aftrekzel of uitgeperfte Sap wordt geacht de Ston-

Leucoium anguftif. Alp. Flore Sulphureo. TOURNF. *Inft.* 222.

(3) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis acutis glabris &c. *Mat. Med.* 335. GORT. *Belg.* 191. GOUAN *Monsp.* 329. KRAM. *Auftr.* 196. DALIB. *Paris.* 197. R. *Lugdb.* 337. *H. Cliff.* 334. Leucoium luteum vulgare. C. B. *Pin.* 202. Leuc. luteum DOD. *Pempt.* 160. *β.* —— magno Flore. *γ.* —— ferrato folio. *δ.* pleno Flore majus et minus. C. B. *Pin.* 202.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Stonden en de Kraam te bevorderen. De Olie, welke daar op gestaan heeft, is Pynstillende.

De bynaam *Cheiri* is van Arabische afkomst, en by denzelven zyn de Bloemen in de Apotheeken bekend, zo wel als de Olie, die daar op gestaan heeft, onder den naam van *Oleum Cheirinum* of *Keyrinum*. Men zal derhalve niet ligt twyfelen, of de Geslagtnaam is uit dat Arabisch Woord en 't Grieksche *Anthos* samengesteld: zonder dat men hier zou denken om 't Grieksche woord *Cheir*, dat een Hand betekent; gelyk de Ridder zulks verklaart (*): want *Handbloem*, schoon niet oneigen, is zeer onbepaald, en geenszins op deeze Bloemen, in 't byzonder, toepasselyk.

IV. *Cheiranthus Fruticulosus.* Heesterige.

(4) Violier *met Lancetvormige spitse gladde eenigermaate Zaagtandige Bladen en een Heesterige Steng.*

Zeer gelykt deeze Soort, die in Spanje groeit, naar de voorgaande, doch valt maar een Handbreed hoog. Ook zyn de Bloemen agtmaal kleiner (†), wel geel, maar minder ruikende, hebbende blaauwachtige Meelknopjes, zegt de Ridder.

(5)

(*) *Phil. Bot.* p. 177.

(4) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis acutis &c. *Mant.* 94. Leucoium luteum minus, fruticans. BARR. *Ic.* 1228.

(†) Zo dit in middellyn betekent, dan moeten de Bloemen zeer klein zyn.

(5) Violier *met ſtomp Eyronde, ongeaderde uitgerande Bladen, de Haauwen Elsvormig getipt.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(6) Violier *met ovaale ſtompe naakte ruuwachtige Bladen en een verſpreide ruuwe Steng.* V. *Cheiranthus Chius.* Levantſche.

Deeze, die aan de Zeekust der Zuidelyke deelen van Europa groeit, gelykt veel naar de voorgaande, van 't Eiland Chio, gemeenlyk Skio, aan de Kust van klein Aſie, niet ver van Smyrna, door DILLENIUS afgebeeld, maar is grooter, en heeft een dik groenachtig Blad. De Bloem is Violet, in de voorgaande roodachtig en kleiner, groeijende deeze een Handbreed of een Span hoog. VI. *Maritimus.* Zeekants.

(7) Violier *met Lancetvormige ſtompe effenrandige Bladen, een opgeregte Steng en ingeſlooten Meelknopjes.* VII. *Salinus.* Zoutmeirig.

Aan de Zoutmeiren, in Siberie en Tartarie, nam

(5) *Cheiranthus* Fol. obovatis aveniis emarginatis &c. *H. Ups.* 187. Hesperis Caule Ramoſisſimo &c. *H. Cliff.* 335. R. *Lugdb.* 337. N. 3. Hesperis Siliquis hirſutis, Fl. parvo rubello. DILL. *Elth.* f. 178. Leucoium Thlaspeos facie. HERM. *Par.* 192. T. 193. Hesp. Chia Saxatilis. TOURNF. *Cor.* 16.

(6) *Cheiranthus* Fol. ellipt. obtuſis nudis &c. *Mant.* 568. Hesperis maritima ſupina exigua. TOURNF. *Inſt.* 223. Leucoium minus Fl. violaceo. BARR. *Ic.* 1127. Leucoijum maritimum parvum PLUK. *Phyt.* 432. f. 2.

(7) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis obtuſis integerrimis, Caule erecto, Antheris incluſis. *Mant.* 93.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

nam de Heer LERCHE deeze waar, die naar de volgende veel gelykt, maar agtmaal kleiner is, zegt de Ridder, en byna Heesterig, blyvende veele Jaaren over. De Bloemen zyn paarsch, in 't midden geelachtig: de Stempel stomp, dik, tweedeelig: de Reuk als der volgende.

VIII. *Cheiranthus incanus.* Gryze.

(8) Violier *met Lancetvormige effenrandige stompe gryze Bladen; de Haauwen aan 't end geknot en samengedrukt; de Steng Heesterachtig.*

Hier worden de gewoone Violieren, die men gemeenlyk *Violetten* noemt, bedoeld, waar van men zo schoone met dubbelde Bloemen teelt, die een alleraangenaamsten Reuk hebben, niet alleen, maar ook fierlyk zyn voor 't Gezigt. Men noemtze, tot onderscheiding van de anderen, ook wel *Stok-Violieren*, om dat zy een Boomachtig Stammetje hebben. De Grieksche naam, *Leucoium*, is 'er, wegens de grysheid der Bladen, aan gegeven. Sommigen hebben dezelven geheel wit en als met Meel gepoeijerd. De Engelschen noemenze *Stock Gilly Flower*, de Franschen *Violier* of *Giroflée*, de Duitschers *Garten-Veil* of Tuin-Violier, en deze benaaming hebben zy zekerlyk van den Reuk, welke naar dien van Violen zweemt.

't Ge-

(8) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis integerrimis obtusis incanis &c. *H. Ups. Cliff.* R. *Lugdb.* 337. N. 2. Leucoium incano folio Hortense. C. B. *Pin.* 200. N. 1, 2, 5, 6, 7. Viola alba & purpurea. LOB. *Ic.* 329.

't Gewas is iedereen bekend en de manier van Teeling laat ik voor de Tuinlieden over; dewyl 'er byna niets gemeener is in de Liefhebbery. Men vindtze, zo wel dubbeld als enkeld, met witte, paarſche, roode, Vleeſchkleurige en bonte Bloemen, welken men by WEINMANN ſierlyk vertoond ziet (†). Zeventien Verſcheidenheden van deeze Violieren zyn door BOERHAAVE opgetekend. Eene derzelven met geheel groene Bladen, die niet Wollig zyn, en witte zeer welriekende Bloemen, is uitmuntende en verſcheide Jaaren duurzaam.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquoſæ.*

(9) Violier *met digt getropte, omgekromde, gegolfde Bladen en eene onverdeelde Steng.*

IX. *Cheiranthus Feneſtralis.* Venſterige.

Een byzonder ſlag van Violieren, te Upſal in 't jaar 1753 uit Zaad geteeld, en dus gebynaamd om de ſierlykheid. 't Gewas is tweejaarig, de Wortel Vezelig; de Steng een half Voet hoog, een Vinger dik, regtopſtaande, naakt; de Bladen Kropswyze, aan den top, als die van Kool vergaard, zyn Lancetvormig, krom, ongeſteeld, ſtomp, gegolfd en grys: de Bloemtrosſen geſtrekt, opſtaande, van hoogte als de Steng: de Bloemen paarſch met een Goudglans.

(10) Violier *met Lancetvormige eenigermaate ge-*

X. *Annuus.* Jaarlykſe.

(†) *Kruidb.* Pl. N. 642, 643, 644.

(9) *Cheiranthus* Fol. conferto-capitatis recurvatis undatis, Caule indiviſo. LINN. *Dec.* 31. T. 16.

(10) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis ſubdentatis, obtuſis incanis &c. Leucoium incanum minus. C. B. *Pin.* 200.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

getande stompe, gryze Bladen; de Haauwen Cylindrisch en spits gepunt; de Steng Kruidig.

Haauwdraagende. Deeze kleine Violieren, die volstrekt Jaarlyks sterven, kunnen naauwlyks als eene Verscheidenheid van de gewoone aangemerkt worden, niettegenstaande zy ook de Bladen grys hebben, zo wel als de naastvoorgaande in welke de Bloemblaadjes geheel zyn, in deeze uitgerand, of aan den Rand een weinig uitgesneeden. 't Gewas is veel kleiner dan in de gewoone Stok-Violieren: de natuurlyke Groeiplaats aan de Zeekust der Zuidelyke deelen van Europa.

XI. *Cheiranthus Littoreus.* Oeverige.

(11) Violier *met Lancetvormige eenigermaate getande en Wollige, byna Vleezige Bladen; de Bloemblaadjes uitgerand; de Haauwen Wollig.*

Aan de Oevers der Middellandsche Zee is de Groeiplaats van deeze, die de Steng een Voet hoog en grys heeft zo wel als de Bladen, welke stomp getand zyn; de Bloemblaadjes Hartvormig paarschachtig; de Haauwen Elsvormig, niet langer dan het Blad en Wollig.

De Hoogleeraar PALLAS heeft op de Slykerige Oevers aan de Kaspische Zee en omstreeks de

(11) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis subdentatis &c. Leucoium maritimum angustifolium. C. B. *Pin.* 201. Leucoium maritimum minus. CLUS. *Hist.* I. p. 298.

de Rivier Irtis, in de Zuidelyke deelen van Siberie, deeze Soort van Violieren; ten minsten een Plant naar dezelve gelykende, gevonden, daar hy de Afbeelding van geeft (*). In een drooge Grond komen derzelver Bladen byna gevind voor. Dezelve maakt, zegt hy, met haare rype Haauwen eene byna Klootronde Struik, die verdroogd zynde door den Wind afgebroken en, gelyk veele andere Terras-Planten van dat Gewest, ver heen gevoerd wordt. Men begrypt ligt, dat hier door de verspreiding van het Zaad zeer wordt bevorderd; vooral in dit Kruid, welks Houtige Haauwen niet open splyten, voor dat zy sterk uitgedroogd en vervolgens door den Regen eenige maalen bevogtigd zyn. Eerst hadt hy 't zelve tot de Uitgehoekte Violier betrokken (†). IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosæ.*

(12) Violier *met Liniaale eenigermaate uitgehoekte Bladen en ongesteelde Bloemen, met gegolfde Blaadjes; de Steng Heesterig.* XII. *Cheiranthus tristis.* Droevige.

(13) Violier *met getande stompe Bladen, effene* XIII. *Trilobus.* Driekwabbige.

(*) PALLAS *Reize.* II. Deel. II. Boek, Tab. K. Fig. 2.

(†) 't Zelfde bladz. 489.

(12) *Cheiranthus* Fol. Linearibus subsinuatis &c. *H. Cliff.* 332. R. *Lugdb.* 337. N. 4? GER. *Prov.* 364. Leucoium minus, breviori folio, obsoleto Flore. BARR. *Ic.* 999. N. 2. —— Lavendulæ folio. BOCC. *Mus.* T. 111. BARR. *Ic.* 803.

(13) *Cheiranthus* Fol. dentatis obtusis, Cal. lævibus &c. Leucoium maritimum minimum Hisp. vernum. TOURNF. *Inst.* 221. BAUH. *Pin.* 201. *Prodr.* 103.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *ne Kelken en Knoopige Haauwen, die gespitst, Draadachtig dun en glad zyn.*

Haauwdraagende. De *Droevige*, dus wegens de onaanzienlyke Kleur en Reukeloosheid der Bloemen genaamd, groeit in Spanje, Italie en Provence: de *Driekwabbige* komt ook in Spanje en volgens den Ridder naby de Hiéres-Eilanden, aan de Kust van Provence voor. Deeze heeft Takkige Stengetjes van een Span hoog, met Lancetvormige ſtompe Bladen en paarſche Bloemen. De eerſte is Heeſterig: deeze een Jaarlykſe Plant.

XIV. *Cheiranthus lacerus.* Rappige. (14) Violier *met Lancetvormige rappig uitgehoekte Bladen, gehaairde Kelken en Knoopige drietandige Haauwen.*

In Portugal is de Groeiplaats van deeze Soort, die de Bladen ſmal, de Bloemen uit den geelen paarſchachtig; by nagt ontluikende; zeer ſterk van Reuk en de Haauwen aan de tip byna drietandig heeft.

XV. *Tricuspidatus.* Driepuntige. (15) Violier *met Lierachtige Bladen, de tippen der Haauwen drietandig.*

(16) Vio-

(14) *Cheiranthus* Fol. Lanceolatis runcinatis, Calycibus piloſis &c.

(15) *Cheiranthus* Fol. Lyratis, Siliquis apice tridentatis. *H. Cliff.* 335. R. *Lugdb.* 338. GRON. *Orient.* 80. Leucoium marinum. CAM. *Hort.* 87. T. 24. MORIS. *Hiſt.* p. 242. S. 3. T. 8. f. 13.

(16) Violier *met Wollige, ſtompe, eenigermaate uitgehoekte Bladen, die aan de Takken geheel, de Haauwen gedoornd.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Deeze komen aan de Zeekust, de eerſte by Tripoli in Syrie, de andere in Spanje en by de Hieriſche Eilanden in Provence voor. Beiden zyn zy Wollig of ruig van Loof, inzonderheid de laatſte, die de Haauwen zeer lang en met ſtekelige Puntjes heeft. Deeze maakt het tweede Jaar een Steng van twee of drie Voeten hoogte, zeer Takkig, doch met weinig ſtevigheid. De Bladen zyn in beiden uitgehoekt. XVI. *Cheiranthus Sinuatus.* Uitgehoekte.

(17) Violier *met ovaale ſamengedrukte Haauwen, Liniaal Lancetvormige Bladen en eene Heeſterige opgeregte Steng.* XVII. *Farſetia.* Egyptiſche.

Deeze Soort, in Egypte en Arabie groeijende, heeft, volgens den Ridder, de Steng Heeſterig en Takkig, met Zilverachtig gryze Bladen, die ſpits en geheel effenrandig zyn: de Kelk langwerpig, de Bloemblaadjes paarſchachtig

tig

(16) *Cheiranthus* Fol. tomentoſis obtuſis ſubſinuatis &c. Leucoium maritimum ſinuato folio. C. B. *Pin.* 200. Leuc. maritimum magnum latifolium. J. B. *Hiſt.* II. p. 275.

(17) *Cheiranthus* Siliquis ovalibus compreſſis, Fol. Lineari-Lanceolatis &c. Farſetia Ægyptiaca. TURR. *Farſetia.* Venet. 1765. Quarto. p. 1. T. 1. Thlaspi Fruticoſum Ramoſum, Leucoiji acutis foliis, Argenteum. PLUK. *Alm.* 365. Lunaria Frut. perennis incana. TOURNF. *It.* I. T. 92.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

tig wit, met geele Meelknopjes en Zaadhuisjes, byna als die van 't Penningkruid, Bulbonac genaamd. By nagt geeven de Bloemen alleenlyk een aangenaamen Reuk.

Haauwdraagende.

Wegens de Zaadhuisjes hadt de vermaarde TOURNEFORT tot het Geslagt van Lunaria een Gewas betrokken, dat hem gebragt was van het Eilandje Kaloyero, in de Grieksche Archipel, by Amorgos. Het geleek echter, in Gewas, veel meer naar de Violieren, hebbende Houtige Stengen van omtrent een Voet hoogte, met getropte Bladen, en uitsteekende geairde Bloemtakken, met geele Bloemen. In de Koninglyke Tuin te Parys was deeze Plant, die door de Bladen, welke Lancetvormig, Wollig wit, en byna als die der Gryze Violieren of Violetten waren, een weinig van de Egyptische scheen te verschillen.

Zonderling is 't, daar LINNÆUS op deeze Soort den naam van FORSKAOHL aanhaalt, dat men in de beschryving der Planten van Egypte en Arabie, door dien Autheur, niet van dezelve gesproken vindt. Hy geeft drie Soorten van dit Geslagt op, waar van de eene, *Droevige* gebynaamd, by Kairo gevonden, Tandswys uitgeboekte Bladen hadt; de andere, *Liniaale* getyteld, hadt dezelven Wollig en eene Takkige verspreide Steng: de derde, by Alexandria groeijende, *Pluizige* genaamd, hadt leggende en getande Bladen, ook Liniaal, gelyk in de

voor-

voorgaande. Dus allen van de *Farsetia* verschillende (*). IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

H E L I O P H I L A. Zonneminner.

Dit Geslagt, welks Grieksche naam daar van afgeleid zal zyn, dat het natuurlyk groeit op plaatsen die aan de Zonneschyn zyn bloot gesteld, heeft twee Honigbakjes omgekromd naar den Blaazigen voet des Kelks. Het bevat de volgende uitheemsche Soorten.

(1) Zonneminner *met Lancetvormige onverdeelde Bladen.* I. *Heliophila integrifolia.* Geheelbladig.

(2) Zonneminner *met Liniaale Vindeelige Bladen.* II. *Coronopifolia.* Deelbladig.

Volgens de laatste vermaaning van den Ridder behoort de Afbeelding der *Afrikaansche Violier*, met blaauwe Bloemen en Hertshoornbladen, by SEBA, tot de eerste Soort, 't welk zonderling is; niet minder dat dezelve aldaar voorkomt met het

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 119, 120.

(1) *Heliophila* Fol. Lanceolatis indivisis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 816. p. 442. *Veg.* XIII. p. 501. Cheiranthus Fol. Lanceolatis integerrimis. *Am. Acad.* VI. Afr. 23. Leucoium Afric. cœruleo Flore, latifolium. HERM. *Lugdb.* T. p. 365. SEB. *Mus.* I. T. 17. f. 5. Nasturtium Petræum Ethiopicum. PLUK. *Phyt.* T. 432. f. 2.

(2) *Heliophila* Fol. Linearibus pinnatifidis. Leucoium Africanum, cœruleo Flore, angusto Coronopi folio. HERM. *Lugdb.* T. p. 367. Leucoium Africanum Flore Lini cœrulei, Molluginis folio. PLUK. *Alm.* 213, T. 200. f. 3.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

het byvoegzel *Groote*; terwyl dit kleine Plantjes zyn, volgens HERMANNUS, uit Zaad van de Kaap geteeld; het eerste twee Handpalmen, het andere wat hooger groeijende. Het eerste heeft de Bladen met witte Haairtjes, het andere glad, en in beiden zyn de bovenste van de ondersten aanmerkelyk verschillende, en van beiden komen 'er met breeder, smaller, met gladde en ruige Bladen voor. De Bloempjes gelyken naar die van Vlasch: het Zaad is eenigermaate scherp van Smaak.

De Heer N. L. BURMANNUS heeft hier, met den Bynaam van *Gryze*, een Oostindisch Plantje t'huis gebragt, dat *Gryze Javaansche Violier* door GARCIN was getyteld (*) en waar van de Gestalte wel eenigermaate gelykt; doch de Bloem- en Vrugtmaaking waren niet duidelyk genoeg onderzogt, zo 't schynt, voor den Ridder, om het als een Soort van dit Geslagt aan te neemen.

HESPERIS. Damast.

De Bloemblaadjes zyn scheef geboogen in dit Geslagt, dat een Kliertje binnen de kortste Meeldraadjes; den Stempel aan den Voet gegaffeld, aan den top samenluikende heeft, en een geslooten Kelk: het Zaadhuisje gestrekt. Het bevat de zes volgende Soorten.

(1)

(*) *Heliophila* Caule flexuoso, Fol. Linearibus subfalcatis obtusis. BURM. *Flor. Ind.* p. 140.

(1) Damast *met een Stekelige Takkig uitgebreide Steng.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Aan den Geslagtnaam beantwoordt deeze, die niet dan by avond en by nagt zeer aangenaam ruikt, zynde over dag byna zonder eenigen Geur. De Groeiplaats is in Oostenryk en Hongarie, als ook in Switzerland aan den Rhyn en elders. Zy heeft Stengen van een Elle hoog, en Bladen veel naar die der Damastbloemen gelykende, doch breeder en dikker en weinig getand. De Bloemen zyn bleek en niet bevallig.

I. *Hesperis tristis.* Droevige.

(2) Damast *met enkelde opgeregte Stengen, Eyrond Lancetvormige fyn getande Bladen en aan de tippen uitgerande Bloemblaadjes.*

II. *Matronalis.* Gewoone.

Zeer bekend is deeze Plant, die men gemeenlyk *Bloemen van Damast* of *Winter-Violieren*, in 't Hoogduitsch ook *Nachtviolen*, in 't Fransch *Ju-*

(1) *Hesperis* Caule hispido ramoso-patente. *Syst. Nat.* XII. Gen. 817. p. 442. *Veg.* XIII. p. 501. *H. Ups.* 187. JACQ. *Vind.* 118. GOUAN *Monsp.* 329. Hesperis Caule hispido procumbente. *H. Cliff.* 335. R. *Lugdb.* 338. Hesp. montana pallida odoratissima. C. B. *Pin.* 202. Hesperis Pannonica. CAM. *Hort.* T. 18. CLUS. *Pann.* 333. *Ic.* 334.

(2) *Hesperis* Caule simplici erecto &c. *H. Cliff.* 335. *Ups.* 188. R. *Lugdb.* 338. DALIB. *Paris.* 197. Hesperis Hortensis. C. B. *Pin.* 202. Viola Matronalis. DOD. *Pempt.* 161. LOB. *Ic.* 323. β. Sibirica. *Sp. Plant.* 927.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Juliane of *Casſoulette*, ook *Geroflée de Dames*, in 't Engelſch *Dames Violets* noemt. Die benaamingen zien op den aangenaamen Reuk, welke deeze Bloemen by de Vrouwelyke Sexe zeer bemind maakt. Hierom heet zy ook, in 't Latyn, *Viola Matronalis* of *Viola Damascena*, misſchien als haare afkomst hebbende van Damaskus in Syrie. Men vindtze echter wild groeijen in ſommige deelen van Italie.

Van dit bekende Gewas zyn aanmerkelyke Verſcheidenheden, uit de Kweeking ſpruitende. Zo heeft men het met witte, paarſche en met witte rood geſtreepte of gevlakte Bloemen, en van alle deezen komen enkelde en dubbelde voor, of met gevulde Bloemen, als kleine Roosjes. De witte dubbelde zyn aangenaamst van Reuk en meest bemind. De Engelſche Hoveniers noemenze gemeenlyk *Rocket*, zegt RAY; als komende in ſcherpte de Raket naby, zo wel als 't Zaad: weshalve dit Kruid gezegd wordt tegen Hoest en Borstkwaalen, als ook tot Zweetdryving dienſtig te zyn, zo CLUSIUS gewaagt.

Hier is thans ook, door den Ridder, de Siberiſche t'huis gebragt, welke in allen deele naar de gemeene gelykt, doch de Steng eens zo hoog heeft en de Bladen ſmaller, de Bloemblaadjes niet uitgerand, en de Nagels eens zo lang als de Kelk; de Bloemen paarſch.

(3) Damast *met enkelde opstaande Stengen, byna Piekvormige getande Bladen en stompe Bloemblaadjes.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Deeze, die omstreeks Weenen aan den voet der Bergen en kanten der Wyngaard-Plantagiën groeit, verschilt zeer weinig van de Gemeene, dan dat zy geheel Reukeloos is, zo CLUSIUS aanmerkt. III. *Hesperis inodora.* Reukelooze.

(4) Damast *met een zeer Takkige verspreide Steng, Lancetvormige gesteelde spits getande ruuwe Bladen en ongesteelde Haauwen.* IV. *Africana.* Afrikaansc.

Niet aan de Kaap, maar in de Noordelyke deelen van Afrika, zal waarschynlyk de Groeiplaats zyn van deeze, die ook in de Zuidelyke deelen van Europa voorkomt. Het is een Plant geheel ruig door driepuntige Haairtjes, met smalle roodachtige Bloemblaadjes en gestrekte ronde Haauwen.

(5) Damast *met een opgeregte Takkige Steng, en* V. *Verna.* Voorjaars.

(3) *Hesperis* Caule simplici erecto &c. Hesp. sylv. inodora. C. B. *Pin.* 202. Hesperis tertia. CLUS. *Hist.* I. p. 297. Hesp. altera Pann. inodora sylvestris. *Pann.* 335. *Ic.* 336.

(4) *Hesperis* Caule Ramosissimo diffuso &c. GOUAN *Monsp.* 330. GER. *Prov.* 365. Hesperis Afr. Hieracii folio hirsuto. NISS. *Act.* Leucoium Gallicum folio Halimi. BOCC. *Sic.* 77. T. 42. f. 1.

(5) *Hesperis* Caule erecto Ramoso &c. Turritis annua verna, Fl. purpurascente. TOURNF. *Inst.* 224. GOUAN *Monsp.* 330.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Haauwdraagende.

en Hartvormige omvattende Zaagtandige Pluizige Bladen.

Aan de Zeekust van Provence en in Languedok groeit deeze Soort, die breede ſtyve, diep getande Bladen tropswyze heeft, en Stengetjes van omtrent een Span hoog, met paarſche Bloemen.

VI. *Hesperis lacera.* Rappig.

(6) Damast *met rappig uitgehoekte Bladen en driepuntige Haauwen.*

In hoe verre deeze van de Rappige Violier verſchille, en of zy niet een en de zelfde zy, is my uit de beſchryving en bepaling duiſter.

ARABIS. Honigſchub.

Dit Geſlagt onderſcheidt zig door vier Honigkliertjes, ieder binnen een Kelkblaadje, als een Schubbetje omgeboogen zynde. Het bevat de tien volgende Soorten.

I. *Arabis Alpina.* Alpiſch.

(1) Honigſchub *met de Steng omvattende getande Bladen.*

Op

330. GER. *Prov.* 366. Leucoium maritimum latifolium. C. B. *Pin.* 201. Leuc. min. rotundifolium Fl. purpureo. BARR. *Ic.* 876. Leuc. marinum alterum. LOB. *Ic.* 333.

(6) *Hesperis* Foliis runcinatis, Siliquis tricuspidatis. Cheiranthus lacerus. *Sp. Plant.* 926. Leucoium Luſitanicum purpureum, Fol. eleganter dentatis. HERM. *Parad.* T. p. 193.

(1) *Arabis* Fol. amplexicaulibus dentatis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 818. p. 443. *Veg.* XIII. p. 501. *H. Cliff.* 335. R.

Lugdb.

Op de Alpen van Switzerland, Oostenryk, Lapland, als ook op Ysland, groeit deeze, somtyds met een enkelde, somtyds met een getakte Steng zig uitspreidende. De Plant is, naar de Groeiplaats, ongemeen veranderlyk. Zy komt somtyds maar een Span, somtyds twee Voeten, somtyds twee Ellen hoog voor; naar dat zy op een droogen schraalen Berggrond of in de Tuinen groeit. Ook heeft zy de Bladen somtyds glad en sappig, somtyds droog en Wollig. De Haauwen zyn opstaande, lang, met korte Steeltjes.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosa.*

(2) Honigschub *met een naakte Steng.*

II. *Arabis grandiflora.* Grootbloemig.

In Siberie groeit dit zonderlinge Gewas, dat de Wortelbladen Vinswyze uitgehoekt en langwerpig, byna als die van 't Havikskruid heeft, waar tusschen een Stengetje van een Vinger lang, dat aan 't end getuild is met paarsche Bloemen van deezen aart. Daar komen van voor met Lancetvormige effenrandige Bladen.

(3)

Lugdb. p. 338, 339. N. 1, 2. GOUAN *Monsp.* 331. KRAM. *Austr.* 197. HALL. *Helv.* 561. Arabis Caule simplici &c. *Fl. Lapp.* 257. *Fl. Suec.* 566, 604. Draba alba Siliquosa repens. C. B. *Pin.* 109. β. Draba alba Siliquosa. Ibid. Draba secunda & tertia. CLUS. *Hist.* II. p. 124, 125. Draba altera. *Pann.* 462.

(2) *Arabis* Caule nudo. *Am. Acad.* II. p. 358. T. 4. f. 20.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

III. *Arabis Thaliana.* Thaliaans.

(3) Honigſchub *met geſteelde Lancetvormige effenrandige Bladen.*

Niet alleen in de Noordelyke, maar ook in de Zuidelyke deelen van Europa heeft deeze haare Groeiplaats, Zy komt van zelf voort in de Laanen van den Koninglyken Tuin te Montpellier, en is, omſtreeks Bern en Switzerland, in de Koornvelden gemeen, vallende ook op Oostenrykſe Gebergten. By ons komt zy, zo wel als te Petersburg en elders, overvloedig voor in Zandige Moeshoven. Men vindtze niettemin gebynaamd naar THALIUS, die 'er, onder de Planten van 't Hercyniſch Woud, een Afbeelding van heeft gegeven.

Uit een Roosje van Wortelbladen, die Eyrond of Lancetvormig en ſomtyds Tandswyze uitgehoekt zyn, komt een Stengetje voort van anderhalf Voet, met ſmaller Blaadjes, dat de Haauwen draagt.

IV. *Bellidifolia.* Madeliefbladig.

(4) Honigſchub *met de Bladen eenigermaate getand, by den Wortel ſtomp Eyrond, aan de Steng Lancetvormig.* Naar

(3) *Arabis* Fol. petiolatis Lanceolatis integerrimis. GOUAN *Monsp.* 331. GER. *Prov.* 366. KRAM. *Auſtr.* 197. HALL. *Helv.* 562. R. *Lugdb.* 339. DALIB. *Paris.* 200. *Fl. Suec.* 567. Turritis vulgaris ramoſa. TOURNF. *Inſt.* 224. Burſæ Paſtoris ſimilis Siliquoſa major. C. B. *Pin.* 108. Piloſella Siliquoſa minor. THAL. *Herc.* 84. T. 7. f. D.

(4) *Arabis* Fol. ſubdentatis &c. JACQ. *Obs.* 22. T. 12. Naſturt. Alpinum Bellidis Folio majus. C. B. *Pin.* 105. *Prodr.* 46. J. B. *Hiſt.* II. p. 870. Plantula Cardamines æmula. CLUS. *Hiſt.* II. p. 129. Turritis Fol. omnibus glabris ovatis. HALL. *Helv.* 560.

Naar de eerste Soort gelykt deeze, maar heeft de Bloemblaadjes opstaande en smal: de Haauwen digt by elkander. De Groeiplaats is op de Oostenrykse en Switzersche Gebergten, als ook in Italie, hebbende BOCCONE dit Kruidje by Lucca verzameld. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD. STUK. *Siliculosa.*

(5) Honigschub *met de Bladen glad; by den Wortel Lierachtig; de Stengbladen Liniaal.* V. *Arabis Lyrata.* Lierbladig.

(6) Honigschub *met stekelige Bladen; de Wortelbladen eenigermaate Lierachtig; de Stengbladen Lancetvormig.* VI. *Hispida.* Stekelig.

(7) Honigschub *met de Stengbladen eenigermaate Lierachtig, die aan de Takken Lancetvormig ingesneeden.* VII. *Halleri.* Hallers.

Buiten de aangetekende zaaken gelyken deeze drie veel naar malkander. De eerste groeit in Virginie, de tweede in Oostenryk en de derde is door den Heer HALLER, waar van zy den bynaam voert, op deszelfs Alpischen Reis-

(5) *Arabis* Fol. glabris, Radicalibus Lyratis, Caulinis Linearibus. GRON. *Virg.* 99. Cheiranthus Caule Filiformi lævi, Fol. Lanceolatis, infimis incisis. *Fl. Virg.* I. 76.

(6) *Arabis* Fol. hispidis, Rad. sublyratis, Caulinis Lanceolatis.

(7) *Arabis* Fol. Caul. sublyratis, Rameis Lanceolatis incisis. Nasturtium Barbareæ foliis. C. B. *Pin.* 105. *Prodr.* 46. Sisymbrium Fol. imis Barbareæ, super. integris dentatis. HALL. *Opusc.* 101. et Icon. p. 152.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Reistogt waargenomen. De Bloemen zyn in allen wit.

VIII. *Arabis Canadensis.* Kanadaasch.

(8) Honigschub *die hangende Bloemen heeft, met de Stengbladen Lancetvormig getand en glad.*

IX. *Pendula* Hangbloemig.

(9) Honigschub *met de Steng omvattende Bladen, platte, Liniaale, neerwaards gekromde Haauwen en eenigermaate rimpelige Kelken.*

X. *Turrita.* Kromhaauwig.

(10) Honigschub *met de Steng omvattende Bladen, platte, Liniaale, neerwaards gekromde Haauwen en eenigermaate rimpelige Kelken.*

Deeze drie komen in veele opzigten overeen. De eerste, die in Kanada en Virginie groeit, heeft styve Distelachtige Bladen op den Grond uitgespreid. De tweede, wier Groeiplaats is in Siberie, strookt in de hoedanigheid der Bladen met

(8) *Arabis* Fol. Caul. Lanceolatis dentatis glabris, Flor. pendulis. GRON. *Virg.* 100. Eruca Virg. Bellidis majoris folio. PLUK. *Alm.* 136. T. 86. f. 8.

(9) *Arabis* Fol. amplexicaulibus, Siliq. ancipitibus &c. *H. Ups.* 191. Turritis latifolia hirsuta, Siliq. pendulis. AMM. *Ruth.* 58.

(10) *Arabis* Fol. amplexic. Siliq. decurvis &c. JACQ. *Austr.* T. 11. *Vind.* 118. *H. Ups.* 192. GOUAN *Monsp.* 331. Leucoium Hesperidis folio. TOURNF. *Inst.* 221. Brassica sylvestris albido Flore, nutante Siliquâ. BOCC. *Mus.* II. p. 81. T. 72. BARR. *Ic.* 353. Turrita major Plateau. CLUS. *Hist.* II. 126.

met de laatste, een Jaarlyksch onkruid, dat op Bergachtige plaatsen in verscheide deelen van Europa gevonden wordt. Aan de omgekromde Haauwen is hetzelve zeer kenbaar, komende anders, in Gewas, de Wilde Kool zeer naby. De Bloemen, in de voorgaanden wit, zyn bleek geel in deeze Soort, die door den Ridder dus beschreeven wordt. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosae.*

„ De *Wortelbladen* zyn langwerpig ovaal, dik, „ grys, aan den rand gegolfd; de *Stengen* een „ Voet hoog, naauwlyks getakt; de *Bladen* „ omvattende, getand, de bovensten Zaagtandig, minder grys: de *Haauwen* Liniaal, samengedrukt, byna ongesteeld, effen, styf, „ overhoeks, naar de onderzyde geboogen".

TURRITIS. Turrekruid.

Dit Geslagt, wegens de plaatzing der Haauwen dus genaamd, heeft knypende Kelken, die overend staan, zo wel als de Bloemen, en zeer lange hoekige Haauwen. Het bevat de drie volgende Soorten.

(1) Turrekruid *met de Wortelbladen getand, stekelig, de Stengbladen effenrandig omvattende en glad.* I. *Turritis glabra.* Glad.

(2)

(1) *Turritis* Fol. Radicalibus dentatis hispidis, &c. GORT. *Belg.* 192. *Fl. Suec.* 544. HALL. *Helv.* 560. DALIB. *Paris.* 203. R. *Lugdb.* 339. Brassica sylv. Fol. circa Radicem Cichoraceis. C. B. *Pin.* 112.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

II. *Turritis hirsuta.* Ruig.

(2) Turrekruid *met alle Bladen stekelig, de Stengbladen omvattende.*

Men verlangt goede Afbeeldingen, om deeze beiden van elkander en van de laatste Soort van Honigschub, *Turrita* gebynaamd, te onderscheiden. In Switzerland vondt de Heer HALLER dit laatste naauwlyks doenlyk. Ten opzigt van de anderen, die niet alleen in veele deelen van Europa, maar ook in onze Nederlanden groeijen, is de onderscheiding ook niet zeer duidelyk. Misschien verwarren deeze Onkruiden, veel naar de Wilde Kool gelykende, door de Voortteeling wel ondereen. Hier te Lande komen zy op oude Muuren somtyds voor.

De hoogte verschilt niet minder: want de laatste Soort heeft Stengen van een Elle of maar van een Voet, gelyk GOUAN dezelve by Montpellier waarnam. Op den Grond maaken zy een Roosje van Wortelbladen, gelyk de Rakette en andere Kruiden van deezen aart, waar uit de Stengen voortkomen, die aan 't end Pieramieds- of Toorenswyze met Bloemen en Haauwen beladen zyn. By de Engelschen heet het, deswegen, *Tower-Mustard* of Tooren-Mostert; by de Franschen *Tourette* en by ons *Turre-* of Toorenkruid.

(3)

(2) *Turritis* Fol. omnibus hispidis, Caulinis amplexicaulibus. *Ibidem.* Erysimo similis hirsuta, non laciniata, alba. C. B. *Pin.* 101. *Prodr.* p. T. 42.

(3) Turrekruid *met de Wortelbladen getanden ſtekelig ; de Stengbladen ten halve omvattende.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. III. *Turritis Alpina.* Alpiſch.

Deeze in Ooſtenryk door JACQUIN, als ook in Gothland waargenomen, heeft wel de geſtalte der naast voorgaande, maar de Steng en Stengbladen zyn geheel zonder ruigte; effenrandig en niet volkomen de Steng omvattende: de Bloemen grooter, met de Blaadjes Eyrond langwerpig, zeer ſtomp, eens zo lang als de Kelk en wit van Kleur: de Kelken een weinig ſamengedrukt en regtopſtaande. 't Gewas zou tweejaarig zyn of overblyvende.

BRASSICA. Kool.

Behalve een opgeregte knypende Kelk en Klootronde Zaadjes, wordt dit Geſlagt onderſcheiden door vier Eyronde Honigkliertjes, waar van wederzyds één tusſchen de kortſte Meeldraadjes en den Styl, en één tusſchen de langſte en den Kelk.

Hier zyn, behalve de Wilde en Tamme Kool-Planten, ook de Raapen, ja zelfs de Rakette, t'huis gebragt; doch ik zal dezelven daar van afzonderen; begrypende dus maar zeven Soorten in dit Geſlagt, als

(1) Kool

(3) *Turritis* Fol. Radicalibus dentatis hiſpidis, Caulinis ſemi-amplexicaulibus, *Syſt. Nat. Veg.* XIII.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

I. *Brassica Orientalis.* Levantsche.

(1) Kool *met Hartvormige, de Steng omvattende gladde Bladen; de Wortelbladen ruuw en effenrandig; de Haauwen vierhoekig.*

Deeze, in de Levant door TOURNEFORT waargenomen, schynt ook te groeijen in Italie en in sommige deelen van Spanje. LOBEL noemt *Engelsch Haauwdraagend Deurwas*, dat Kruid, welk CLUSIUS afbeeldt onder den naam van *Wilde Kool*, zeggende dat hetzelve meest zyne Groeiplaats in het Gebergte der Heete Landen heeft. CLUSIUS zegt, dat het aan de Wegen en in de Velden overvloedig voorkomt in 't Ryk van Murcia, en dat het ook by Weenen groeit. De Spanjaarden noemden het *Collejon*, als of men zeide Kooltje. De Bladen waren witachtig, van Kleur als Kool en heet van Smaak, de Bloemen wit.

II. *Campestris.* Veld-Kool.

(2) Kool *met den Wortel en Steng dun, de Stengbladen egaal Hartvormig ongesteeld.*

On-

(1) *Brassica* Fol. Cordatis amplexicaulibus glabris &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 820. p. 444. *Veg.* XIII. p. 502. *H. Ups.* 190. GOUAN *Monsp.* 332. Brassica Campestris prima. CLUS. *Hist.* II. p. 127. Brassica Campestris perfoliata, Flore albo. C. B. *Pin* 112. Brasf. Or. perfoliata. TOURNF. *Cor.* 16. Perfoliata Napifolia Anglorum Siliquosa. LOB. *Ic.* 396. Brasf. Campestris prima. CLUS. *Hisp.* 409.

(2) *Brassica* Radice Cauleque tenui, Fol. Caulinis uniformibus &c. GORT. *Belg.* 193. KRAM. *Austr.* 198. GER. *Prov* 368. *Fl. Suec.* 546. *H. Cliff.* 339. R. *Lugdb.* 344. Brasf. Campestris perfoliata Fl. luteo. LOES. *Prusf.* 29. *Fl. Lapp.* 265.

Onder den naam van *Veld-Kool met Bladen van Doorwas* komt deeze, zo in onze Nederlanden als in andere deelen van Europa, als ook in Rusland, voor. Zy verschilt van de voorgaande, door dien de Wortelbladen wat ingesneeden en ruig zyn; terwyl die alle de Bladen glad heeft. Beiden zyn het Jaarlykse of Zaay-Planten, en mooglyk kan men die met witte Bloemen, welke minder gemeen is, als eene Verscheidenheid van deeze, wier Bloemen geel zyn, aanmerken.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

(3) Kool *met de Steng omvattende, Spatelvormige, uitgegulpte Bladen, de bovensten Hartvormig effenrandig.*

III. *Brassica Arvensis.* Akker-Kool.

In Provence valt zodanige Veld-Kool met paarsche Bloemen, welke veel grooter zyn: het Kruid is hooger van Steng, heeft korter Haauwen en kleiner Zaad, zegt Doktor GERARD. Waarschynlyk zal het deeze zyn, daar CLUSIUS onder de Spaansche Planten gewag van maakt: maar hoe kan dan de Steng slegts een Voet hoogte hebben, gelyk de Ridder zegt? Van onderen blyft zy over.

(4) Kool *met de Stengbladen Pylswys' Hartvor-*

IV. *Alpina.* Berg-Kool.

(3) *Brassica* Fol. amplexicaulibus spatulatis repandis &c. Brassica Campestris perfoliata Flore purpureo. C. B. *Pin.* 112. TOURNF. *Inst.* 220. Brassica sylv. Fabariæ foliis. T. 25. f. 3, 4.

(4) *Brassica* Fol. Caulinis Cordato-Sagittaris &c. Brassica Alpina perennis. RUPP. *Hall.* 75.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

vormig, de Steng omvattende; de Wortelbladen Eyrond; de Bloemblaadjes opstaande.

Haauwdraagende. In Duitschland groeit deeze, die van de voorgaande weinig verschilt, doch een geheel overblyvend Onkruid is, hebbende een klein Bloempje.

V. *Brassica Chinensis.* Chineesche.

(5) Kool *met ovaale byna effenrandige Bladen; die by de Bloemen de Steng omvattende Lancetvormig: de Kelken langer dan de Nagels der Bloemblaadjes.*

VI. *Violacea.* Violette.

(6) Kool *met Lancetvormig Eyronde gladde, onverdeelde, getande Bladen.*

Deeze beide Soorten groeijen in China, van waar de Heer OSBECK het Zaad hadt medegebragt der eerste, die *Cadjoe-Coe* genoemd wordt van de Ingezetenen. Deeze heeft Bladen byna als de Hondstonge, maar glad, aan den Wortel, en geele Bloemen. De andere, door den Heer GMELIN gezonden, en in de Upsalsche Tuin geteeld, heeft groote Bloemen, Violet van Kleur.

VII. *Oleracea.* Moes-Kool.

(7) Kool *met een Struikmaakend Spilronden Vleezigen Wortel.*

On-

(5) *Brassica* Fol. ovalibus subintegerrimis &c. *Am. Acad.* IV. p. 281. BURM. *Fl. Ind.* 140. *Act. Petrop.* 1761. p. 331.

(6) *Brassica* Fol. Lanceolato-ovatis glabris &c. *H. Ups.* 191.

(7) *Brassica* Rad ce Caulescente tereti Carnosâ. *Mat. Med.* 327. GORT. *Beg.* 194. *H. Cliff.* 338. R. *Lugdb.* 343. GOUAN *Monsp.*

Onder deezen tytel begrypt LINNÆUS alle de Verscheidenheden van Kool, waar van zyn Ed. 'er tien of elf heeft opgetekend. MUNTING kende 'er twaalf en by TOURNEFORT komen 'er meer dan twintig voor (*). In 't algemeen noemt menze *Brassica*, in 't Fransch *Chou*, in 't Engelsch *Cabbage* of *Colewort*, in 't Hoogduitsch, gelyk by ons *Kohl* of *Kool*; maar onderscheidtze met de bynaamen van *Sluit*. *Bloem*-, *Raap*- en *Krul*, of *Boeren*-*Kool*: naar de gestalte. Van de Sluitkoolen zyn 'er, wederom, *Witte*, *Roode*, *Kappertjes* en *Groene* of *Savoische*, zogenaamd. In 't Fransch worden deeze genoemd *Chou Pommé*, en de laatste *Chou* *de*

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

Monsp. 333. α. *Sylvestris.* Brassica Maritima Arborea. MORIS. *Hist.* II. p. 208. β. *Viridis.* Br. alba vel viridis. C. B. *Pin.* 111. γ. *Rubra.* Br. Capitata rubra. *Ibid* δ. *Capitata.* Br. Cap. alba. *Ibid.* ε. *Sabauda.* Br. alba crispa. *Ibid.* *Undulata.* RENEALM. *Sp.* 113. ζ. *Laciniata.* Br. Lacin. rubra. J. B. *Hist.* II. p. 832. η. *Selenisia.* Br. angusto Apii folio. C. B. *Pin.* 112. θ. *Sabellica.* Br. fimbriata. *Ibid.* Br. Sabellica. REN. *Sp.* 134. T. 133. ι. *Botrytis.* Br. Cauliflora. C. B. *Pin.* 111. REN. *Sp.* 131. T. 133. CAM. *Epit.* 253. κ. *Napo-Brassica.* Br. Rad. Napiformi. TOURNF. *Inst.* 219. Napo-Brassica. C. B. *Pin.* 111. *Prodr.* 54. λ. *Gongylodes.* C. B. *Pin.* 111. Br. Caulo-Rapa. J. B. *Hist.* II. p. 829. Caulo-Rapum, CAM. *Epit.* 251. Vide & DOD. *Pempt.* 621-626. LOB. *Ic.* 243-245. &c.

(*) *Apud Bauhinum triginta Species prostant*, zegt RUTTY; doch dan zyn 'er twaalf Soorten van Wilde of Veld-Kool enz. onder begreepen.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *de Milan ou de Savoije.* Van de Witte en Roode zyn 'er kleine, aanmerkelyk gekruld, gelyk de *Moskovische*, en die, welke de Brabanders *Roosjes* heeten, wegens de gestalte en Kleur.

Haauwdraagende. De *Bloemkool* heeft langer en breeder Bladen dan de anderen, somtyds langer dan een Elle, en in 't midden derzelven komt uit de Steng als een Bloemhoofd voort, dat zig, als men het staan laat, eindelyk in Bloemen uitspreidt, en Zaad draagt. In 't Fransch noemt men deeze *Chou fleuri*, in 't Engelsch *Colliflower.* De *Raapkool* of *Koolraap*, heeft onder de Bladen een gezwollen struik, die een eetbaare Raap uitlevert. Men vindtze ook met Wortels als lange Raapen of Karooten, in Duitschland *Dorsen* of *Dorschen* genaamd, by Neuremburg en naar den den kant van Bohemen veel tot Winter-Voorraad gezaaid wordende. Behalve de Kool met gekrulde Bladen, die *Spruit-* of *Boeren-Kool* genoemd wordt, en die waar van men slegts de Spruiten eet; is 'er ook met gesnipperde Bladen, welke men *Bruinkool* noemt, enz.

Dat de Kool den Ouden bekend geweest zy, is blykbaar. De Grieken onderscheidden ze in drie Soorten, gekrulde, effene en wilde Kool; begrypende die allen onder den naam van *Krambe* (†). By de Romeinen was de Kool in zo veel

(*) De gekrulde werdt by hun *Selinoides* genoemd, als het Loof gelyk dat der Eppe hebbende; hoedanig eene nog geteeld is onder de Verscheidenheden.

veel achting, dat de Arts CRYSIPPUS daar van een Werk geschreeven hadt, derzelver dienst toepassende op alle Lighaamsdeelen. Die voornaame Geleerden, PYTHAGORAS en CATO, hebben haaren Lof verbreid. Waarschynlyker is 't derhalve, dat deeze Aardvrugt uit de Zuidelyke in de Noordelyke deelen van Europa overgebragt, en door kweeking allengs verbeterd zal zyn; dan dat de tamme of Moes-Kool haar afkomst zoude hebben van zekere wilde Kool, op de Kalk-Rotsen by Doveren, en dus aan de Zeekusten in Engeland groeijende. Het Zaad, immers, van de Bloemkool, moet nog, om goed te zyn, uit Italie worden overgebragt (*). Sommigen stellen de invoering van de Kool, in Groot Brittannie, op de Zesde Eeuw (†).

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosæ.*

Gedagte *Wilde Kool*, in de eerste plaats voorgesteld door den Ridder, voert den naam van *Boomachtige of hoogstammige getakte Zee-Kool*, by MORISON, door wien zy in het midden der voorgaande Eeuw aan de Engelsche Zee-Kust waargenomen werdt. Hy hadtze ook veele Jaaren in de Tuinen by Londen gezien, zynde een over-

Boomachtige Zee-Kool.

(*) Dit zegt MORISON en MUNTING bevestigt zulks; doch by geen minder kundigen vind ik opgemerkt, dat de zodanige Bloemkoolen beter zyn, die, uit hier te Lande gewonnen Zaad, van Kool uit Cyprus of Engelsch Zaad alhier gegroeid, ten tweeden maale voortgeteeld worden. *Aanm. over Lusthuizen, Plantagiën enz.* Leid. 1737. p. 338.

(†) RUTTY, *Mat. Med.* p. 70.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

overblyvend Gewas, dat een Struik of Stam kreeg van drie of vier Ellen hoogte, aldaar bloeijende en Vrugtdraagende. Die Struik was dik en groen, van onderen ruuw, van boven dikwils getakt en eetbaare Spruiten uitgeevende. Hy was omringd met breede, roodachtig groene of donker roode uitgehoekte rimpelige Bladen, met een blaauwachtigen Waasfem als bedaauwd. De Haauwen waren een Handbreed lang met ronde rosfe Zaadjes. 't Gewas kon de Winterkoude uitftaan: het jonge Loof werdt 's Voorjaars gegeten of ingelegd. RAY meende dat het de gemeene, niet fluitende Roode Kool van BAUHINUS, waar van MORISON de befchryving ten deele ontleend heeft, zoude zyn.

Een aanmerkelyke verbaftering heeft, door 't zaaijen, in de Kool plaats. Uit de gemeene Witte en Roode, ongeflootene, komen, in een wel gemeste Grond, de Witte en Roode Sluit- of Kabuis-Koolen, wier Zaad, wederom, in een fchraale Grond niet dan ongeflootene Kool uitlevert. ,, Dus heb ik ze, aan de kant van een ,, Bofch, tien Ellen hoog zien opfchieten (zegt ,, MORISON). Het Zaad van Krul-Kool uit ,, Italie, in de Tuinen by Londen gezaaid, ,, bragt Spruitkool voort, doch uit derzelver ,, Zaad kwam niet dan gemeene gladde Kool. ,, Dus gaat het ook met Zaad van de Bloemkool, in Engeland geteeld, waar van zeker ,, Hovenier, te Bramford, de fchadelyke Onder- ,, vinding hadt. Hebbende, naamelyk, aan de

,, War-

„ Warmoeziers by Londen een menigte van zulk „ Zaad verkogt, kreegen die daar uit niet dan „ Koolen zonder Bloem, en bragten het voor „ den Regter, die gedagten Hovenier, desweгen, verwees, om de gemaakte Onkosten „ aan de Warmoeziers te vergoeden. Met de „ Savoische Kool, uit Italiaansch Zaad geteeld, „ is het even 't zelfde." Men kan die verbastering niet toeschryven aan vermenging van het Stuifmeel, maar aan den Landaart. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

Dit Gewas is, 't zy in Spruiten, Blad en Bloem, gezooden en gestoofd; 't zy tot Zuurkool ingelegd, gelyk de gewoone manier der Duitscheren is, van veel nuttigheid in de Huishouding. De Spruiten, of wel de Spruit-Kool zelf, benoemt men onder de Hoffelyke Luiden met den Italiaanschen naam *Broccoli.* Men acht het een gezond Voedzel te zyn, dewyl het een verzagtende eigenschap heeft en den Afgang niet alleen, maar ook de Waterloozing bevordert, kunnende zelfs niet schaaden, al wordt zy raauw gegeten. Hier uit blykt, dat sommigen de Kool verkeerdelyk voor zwaar om te verteeren hebben uitgemaakt. Evenwel, dewyl zy ligt tot Rotting overslaat, kan zy in Galachtige Gestellen, in heete Ziekten, en daar Verstoppingen in 't Gedarmte plaats hebben, zeer nadeelig zyn. Ook maakt het veel verschil, welke Spys of Drank men daar by, of daar op, gebruike. Het Afkookzel, inzonderheid van Roode Kool, met Honig, Suiker of Zoethouts-Drop, is zeer dien-

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

dienstig voor Heeschheid der Keel, Hoest en Borst-Kwaalen. Op gestoofde Kool kan men meer Wyn drinken, dan op andere Kost. In het Sap echter heerscht eenige scherpheid, die zig zeer duidelyk openbaart in de Vezels der Wortelen, welke zelfs heet zyn van Smaak. Het Water stinkt na dat men Kool gegeten heeft, en dit Water zou tot zuivering van Zweeren en Fistels strekken kunnen. Ook zyn de Bladen, geschild, tegen Dauworm en andere Huidkwaalen dienstig: zy neemen de Wratten weg, als men 'er die mede wryft, en, op Rooden Wyn gezet, verstrekken zy tot een uitmuntend middel tegen 't Blaauwschuit.

RAPA. Raap.

Te baarblykelyk verschillen deeze van de Kool, door haaren eetbaaren Wortel, om niet als een byzonder Geslagt te verschynen: dus

VIII. *Brassica Napus.* Stekraap. (8) Raap *met langwerpige of Rolronde Wortelen.*

IX. *Rapa.* Knol. (9) Raap *met Klootronde Wortelen.*

Dee-

(8) *Brassica* Rad. Caulescente Fusiformi. *Mat. Med.* 328. GORT. *Belg.* 193. GOUAN *Monsp.* 332. *Fl. Suec.* 547. R. *Lugdb.* 324. DALIB. *Paris.* 199. Napus sylvestris. C. B. *Pin.* 95. Bunias Sylv. Napus Fl. luteo. LOB. *Ic.* 200. CAM. *Epit.* 220. *β.* Napus sativa. C. B. *Pin.* 95. DOD. *Pempt.* 674.

(9) *Brassica* Rad. Caul. orbiculari depressâ Carnosâ. *H. Cliff.* 339. *Ups.* 190. *Mat. Med.* 329. R. *Lugdb.* GORT. *Belg.*

Deeze beiden verschillen meest in de figuur der Wortelen, die men in de eerste *Stek-Raapen*, Fransche of Parysche Raapen, in de laatste *Knollen* of enkel *Raapen* noemt. De Franschen heeten de eersten *Navets*, de anderen *Raves*; de Engelschen zeggen *Navews* en *Turneps*; de Duitschers *Stokruben* en *Ruben*. 't Gewas heeft ook wel eenige onderscheiding, doch die naauwlyks dan voor Tuinlieden te bespeuren is. Het Bladerloof is iedereen bekend. Wat de Wortels aangaat, die men Raapen noemt, deeze zyn in de eerste langwerpig, Rolrond en gemeenlyk wit van Kleur. LOBEL, niettemin, verhaalt, dat hy zodanige Raapen, die Goudgeel waren, gekreegen hadt te Boesingen, een Myl van Iperen in Vlaanderen, by den Heer JAN VAN HALEWYN, Heer van Voxvrye; die daar van veel in 't Land zaaide, digt by 't gezegde Slot. Van de gemeene Raapen komen 'er voor die byna rond, die platrond, en die langwerpig zyn, als bekend is, en onder deeze is de geele Kleur, wat de ronde aangaat, de gemeenste. De platachtige noemt men Knollen en deeze zyn wit, wordende de Stoppel-Knollen, die men in den Herfst zaait, des Winters veel gebruikt. Van deeze heeft men 'er met witte, zwarte als ook met geele Schillen.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosa.*

De

Belg. ut supra. Rapa sylv. RAJ. *Hist.* 800. β. Rapa sativa rotunda. C. B. *Pin.* 89. Rapum. CAM. *Epit.* 218. γ. Rapa sativa oblonga s. foemina. C. B. *Pin.* 89. DOD. *Pempt.* 673.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauw-draagende.*

De Raapen vallen somtyds zeer groot. By de Ouden wordt van veertig, vyftig en zestig Ponden zwaarte gesproken. MATTHIOLUS verhaalt, dat hy 'er in 't Grondgebied van Anagni gezien hadt, van honderd Ponden gewigts. Hoe ongelooflyk dit voorkome, is 't nogthans zeker, dat zy in een vette Grond zeer groot geteeld worden. De grootsten zyn juist de lekkersten niet. In 't algemeen verschaffen zy een aangenaam en ligt verteerbaar Voedzel; maar in de Schil heerscht een aanmerkelyke bitterheid en scherpte, voornaamelyk in die der Knollen en Stekraapen, welke dikwils dezelven geheel doordringt en ze byna oneetbaar maakt. Het Afkookzel en Sap der Raapen is als een zeer nuttige Gorgeldrank tegen de Sprouw befaamd. Het is ook dienstig in Keelziekten, Hoest en Borstkwaalen (*), als mede tegen 't Blaauwschuit. De Hoogleeraar RUYSCH, negentig Jaaren oud zynde, prees de Raapen, zo tot Spyze als Geneesmiddelen, Hemelhoog (†).

Kool-Zaad.

Deeze beide Soorten komen in verscheide deelen van Europa wild voort, en hebben dan een langen dunnen Wortel; doch inzonderheid de eerste, die het zogenaamde *Koolzaad* uitlevert, waar van de *Raap-Olie* geperst wordt. Geheele Akkers worden met hetzelve, als bekend

(*) Tussis sanata Decocto Raparum. TULP. *Obs.* Libr. IV. Cap. 20.

(†) In Prologo *Curar. renovatarum seu Thesauri novi.* Amstel. 1728.

kend is, in onze Nederlanden en elders bezaaid, en dus groeit het meer dan eens Mans langte hoog. Van hoe veel gebruik die Olie, zo om in de Lamp te branden, als om Zeep te maaken en in Zalven zy, is Wereldkundig. Zy heeft een zeer verzagtende hoedanigheid. Het Zaad wordt aan de Kanaries en andere Zingvogeltjes gegeven, tot gladheid van den Keel (*).

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosa.*

ERUCA. Rakette.

Deeze, hoewel ook tot het Geslagt van Kool betrokken, verschilt grootelyks ten opzigt van de Haauwen, die Degenvormig plat gepunt zyn; terwyl zy geen Raapachtigen Wortel heeft en een byzonderen scherpen Smaak.

(10) Rakette *met rappig uitgehoekte Bladen, een stekelige Steng en effene Haauwen.* (11)

X. *Brassica Erucastrum.* Wilde.

(*) In Engeland bezaait men geheele Akkers, zo met hetzelve als met Raapen of Knollen, en laat het Vee derzelver Loof afscheeren: want de Ondervinding heeft geleerd, dat zulks tot verbetering der Wortelen strekt. In Noordholland wordt tot ontginning der Kleijige Graslanden, die men bouwen wil, na dat zy geploegd zyn, eerst Koolzaad daar in gezaaid; 't welk het Onkruid verstikken doet en den Grond mul maakt (misschien ook daar aan de overtollige Geilheid beneemende) en dus bekwaam tot een Teelt van Koorn. Vergelyk het Vertoog over de Teeling en 't gebruik van 't Koolzaad. *Nieuwe Landbouw.* IV. STUK. bl. 251.

(10) *Brassica* Fol. runcinatis, Caule hispido, Siliquis lævibus. GORT. *Belg.* 195. GOUAN *Monsp.* 333. GER. *Prov.* 369. KRAM. *Austr.* 199. Sisymbrium Fol. pinnato-dentatis. *H. Cliff.* 337. R. *Lugdb.* 341. Eruca sylv. major lutea Caule

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. IX. *Brassica Eruca.* Tamme.

(II) Rakette *met Lierachtige Bladen, een ruige Steng en gladde Haauwen.*

Van deeze beiden wordt de eene Wilde, de andere Tamme Rakette genoemd. De Fransche naam is *Roquette*, de Engelsche *Rokett*, de Duitsche *Raucken.* De eerste groeit niet alleen in de Zuidelyke deelen van Europa, maar ook in onze Nederlanden, in Engeland en elders, op Muuren en Steenige plaatsen: de andere zou in Switzerland aan de Wegen wild voorkomen, doch wordt gemeenlyk in de Hoven gezaaid, om als Toekruid by de Salade te gebruiken.

De gestalte van de een en andere verschilt weinig dan in de Bladen, welken de Wilde Vinswyze uitgehoekt en veel naar die der Paardebloemen gelykende heeft, de Tamme aan 't end zeer breed, als die der Raapen. In beiden komen de meeste Bladen tropswyze uit den Wortel voort en geeven in 't midden de Stengen uit, die Aairswyze met Bloemen en Haauwen bezet zyn. Veel breeder en korter zyn de Haauwen dan in de Kool en bevatten platronde Zaadjes.

De Rakette zou haaren Latynschen naam, zo sommigen willen, van de brandende hoedanig-

le aspero. C. B. *Pin.* 98. Eruca sylvestris. DOD. *Pempt.* 708. LOB. *Ic.* 204.

(II) *Brassica* Fol. Lyratis, Caule hirsuto, Sil. glabris. *Mat. Med.* 330. *H. Ups.* 190. *H. Cliff.* 337. Eruca latifolia alba. C. B. *Pin.* 98. Eruca latifolia alba. TOURNF. *Inst.* 227. Eruca Sativa. LOB. *Ic.* 204. Eruca. CAMER. *Epit.* 306.

nigheid hebben, die 'er in heerſcht; 't zy wegens den heeten Smaak, 't zy om dat 'er de Minnelust door aangeprikkeld wordt (*). De Reuk is ſterk en voor veelen onaangenaam: des het meest gebruikt wordt van de Italiaanen (†). De Monniken van zeker Klooſter, aan de Kust van Languedok, het Zaad gekreegen hebbende van een Spaanſchen Landlooper, als een Middel om de vadzigheid te verdryven, werden daar door zo aangehitst, dat zy hunne gelofte van Kuiſchheid verbraken, zegt LOBEL, die het gezien en bygewoond hadt. Hy merkt aan, dat 'er een *Roomſche Rakette* is, met Bladen als de Waterkers, zwart Zaad hebbende en geele Bloemen, die in de gewoone Rakette wit zyn, ook ſmaakelyker en kragtiger, ten minſte in Italie van meer gebruik, wordende deswegen *Gentil* genoemd in Spanje. Deeze zal het zyn, die CAMERARIUS afbeeldt (‡). Van de Wilde is ook eene Verſcheidenheid met ſmaller Bladen, die overblyft (§), terwyl de anderen Jaar-

IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquoſa.*

(*) *Excitat ad Venerem tardos Eruca Maritos.* COLUMELLA.
Et Venerem revocans Eruca morantem. MARTIALIS.
Nec minus Erucas jubeo vitare ſalaces. OVIDIUS.

(†) Acris eſt, Saporis notisſimi, luxurioſa Herba. HALL. *Helv.* 553.

(‡) Men vindtze ook by MORISON, *Hiſt.* S. 3. T. 5. f. 4.

(§) Eruca tenuifolia perennis Fl. luteo. J. B. *Hiſt.* II. p. 861. TOURNF. *Inſt.* 227. &c. Vide GOUAN & GER. uts. Maar LINN. heeft deeze onder de *Siſymbria* gelaten, zynde de *Dunbladige Waterkers* hier voor.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

jaarlykse Planten zyn. Het Loof niet alleen, maar het Zaad, is in sleepende, Slymerige Kwaalen niet ondienstig, geneest in sommige gevallen de Hoest en Verkoudheid, en komt in Veneriale Winkelmiddelen (†).

XII. *Eruca Vesicaria.* Blaazige.

(12) Rakette *met rappig uitgehoekte Bladen en stekelige Haauwen, die gedekt zyn met een gezwollen Kelk.*

In Spanje heeft LOEFLING deeze waargenomen, die in Engeland opgekomen was uit Zaad van Aleppo, zo MORISON verhaalt, zeggende, dat zy de Stengen een of anderhalf Elle hoog heeft, met ruige Takken en groote Bloemen, die zwart geaderd zyn, de Bladen zwart gevlakt. De stekelige Haauwen onderscheiden ze, bovendien, van de andere Soorten.

SINAPIS. Mosterd.

De wyd gaapende Kelk onderscheidt voornaamelyk dit Geslagt van het voorgaande, als zynde de Bloem ook met dergelyke Kliertjes tusschen de kortste Meeldraadjes en den Stamper, en tusschen de langste en den Kelk, voorzien. Het heeft de Bloemblaadjes, bovendien, regt, niet scheef, genageld.

Hier

(†) Gelyk het *Elect. Diasatyrion*, de *Tabulæ magnanimitatis*, wegens haare uitwerking dus genoemd, enz.

(12) *Brassica* Fol. runcinatis, Siliquis tectis Calyce tumido. *H. Ups.* 191. Eruca Chalepensis, Caulibus et Siliquis hirsutis. MORIS. *Hist.* II. p. 228.

Hier van komen voor dertien, meestal Europische Soorten. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(1) Mosterd *met veelhoekige, rondachtig gezwollene effene Haauwen, die langer zyn dan de tweesnydige Snuit.* I. *Sinapis Arvensis.* Akkerige.

Dit Onkruid, op de Bouwlanden en aan de Wegen, zo in onze Nederlanden, als door geheel Europa voorkomende, voert den naam van *Herik* of *Hederik* in ons Nederland, doch wordt van de Boeren, in Vriesland, *Krodde* genoemd, in 't Engelsch *Charlock* of Wilde Mosterd, in 't Fransch *Moutarde*. Het groeit een Elle hoog, met ruuwe Bladen, die Lancetvormig ovaal zyn, somtyds effenrandig, somtyds Vinswyze ingesneeden. De Bloemen zyn vry groot, geel of bleek van Kleur; de Zaadhuisjes bevatten veele ronde, rosachtig zwarte Zaadjes, van eene scherpen heeten Smaak.

(2) Mosterd *met de Haauwen agterwaards stekelig, aan de punt byna vierhoekig, op zyde plat.* II. *Orientalis.* Levantsche.

Dus

(1) *Sinapis* Siliq. multangulis toroso-turgidis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 821. p. 444. *Veg.* XIII. p. 503. GORT. *Belg.* 195. *Fl. Suec.* 548, 610. KRAM. *Austr.* 199. HALL. *Helv.* 554. GOUAN *Monsp.* 333. *H. Cliff.* 338. R. *Lugdb.* 343. Rapistrum Flore luteo. C. B. *Pin.* 95. Sinapi Arvense præcox Semine nigro. TOURNF. *Inst.* 227. Rapistrum. DOD. *Pempt.* 675. Rapistrum Arvorum. LOB. *Ic.* 98.

(2) *Sinapis* Siliq. retrorsum hispidis &c. *Am. Acad.* IV. p.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Dus onderſcheidt zig deeze, die naar de voorgaande veel gelykt, zynde door TOURNEFORT in de Levant waargenomen.

III. *Sinapis Brasſicata.* Koolachtige.

(3) Moſterd *met ſtomp Eyronde, fyn getande, effene Bladen.*

In China valt deeze, die de geſtalte byna van Kool heeft, als ook dergelyke Bloem en Haauwen, de Steng anderhalf Voet hoog.

IV. *Alba.* Witte.

(4) Mosterd *met ſtekelige Haauwen, die een ſcheeven, zeer langen, ſtekeligen Snuit hebben.*

V. *Nigra* Zwarte.

(5) Moſterd *met gladde Haauwen, tegen elkander aangedrukt.*

Deeze beide, gemeenlyk by den naam van *Witte* en *Zwarte Moſterd*, of de laatſte, die meest in gebruik is, by dien van *Moſterd* bekend, komen wild voor in de Zuidelyke deelen van

p. 280. Sinapi Orientale maximum Rapi folio. TOURNF. *Cor.* 17.

(3) *Sinapis* Fol. obovatis denticulatis lævibus. *Syſt. Nat.* XII. App. p. 631.

(4) *Sinapis* Siliquis hispidis &c. GORT. *Belg.* 195. HALL. *Helv.* 553. GOUAN *Monsp.* 334. GER. *Prov.* 370. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* uts. Sinapi Apii folio. C. B. *Pin.* 99. Sinapi ſativum alterum. DOD. *Pempt.* 707. Sinapi agreſte. LOB. *Ic.* 203.

(5) *Sinapis* Siliquis glabris, Racemo appresſis. *Mat. Med.* 326 GORT. *Belg.* 196. HALL. GOUAN &c. &c. Sinapi Rapi folio. C. B. *Pin.* 99. Sinapi ſativum prius. DOD. *Pempt.* 706. Sin. ſativum. LOB. *Ic.* 202.

van Europa, en worden alom, gelyk in de Nederlanden, op Akkers gezaaid. Zy zyn, naamelyk, Kruiden, die 's Winters vergaan, gelyk de voorige Soorten. De Fransche naam is *Moutarde* of *Seneve*, de Engelsche *Mustard*, de Hoogduitsche *Senf*. Zy verschillen zo zeer niet in de hoogte van 't Gewas, Stengen hebbende van ongevaar een Elle hoog, of in manier van groeijing, als in het Loof; dewyl de Bladen van de Witte veel naar die van Eppe of Sellery, der Zwarte meer naar die der Raapen gelyken. De Bloemen zyn in beiden geel, en hebben zelfs geele Kelken, verspreidende een zeer aangenaamen Geur; maar de Zwarte heeft de Bloemen kleiner en de Haauwen ruig, byna aan de Steng evenwydig. In deeze is het Zaad uit den bruinen ros en slegts van binnen, in de andere ook van buiten geel; 't welk maakt dat de gemalen Mosterd van de eene veel bruiner ziet dan van de andere.

In de Huishouding is de Mosterd van veel dienst, gelyk bekend is, als strekkende om zoute Spyzen eetbaar en laffe smaakelyk te doen zyn, en dus inzonderheid van veel gebruik by Visch, Vleesch en Spek. De weinige Kostbaarheid maakt, dat deeze Kruidery alom te bekomen is voor den gemeenen Man. Om ze te bereiden, wordt het Mosterd-Zaad met eenig zuur Vogt, gelyk Karnmelk, Azyn of Verjuis gemalen; 't welk de Loogzoutige vlugge scherpheid tempert en dus de Mosterd gebruikbaar maakt.

IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

maakt. De naam zou daar van afkomſtig zyn, dat men 'er oudtyds verzuurde Most toe bezigde.

Haauwdraagende.

Niet minder kragtig is het Moſterd-Zaad als een Geneesmiddel; 't zy inwendig tegen 't Blaauwſchuit; dewyl niet alleen de zuure Vogten, maar ook de ſcherpheden van Zee-Zout daar door getemperd worden. In Vryſterziekte, Wankleurigheid en Verlammingen, is een maatig gebruik daar van zeer nuttig. Uitwendig dient de Mosterd tot een ſchroeijend Blaartrekkend Middel; als ook om Slym te doen loozen in Beroerte en Lammigheden, wanneer het Zaad gekaauwd wordt. Het zwarte is veel kragtiger en ſcherper dan het witte, gelyk uit de gemalen Moſterd, die men Scheeps-Moſterd tytelt, om haare duurzaamheid, blykbaar is. 't Bezit zulk eene vlugge ſcherpheid, dat men dikwils daar door tot Niezen aangezet wordt, en met dit oogmerk kan het ook in verſcheide Toevallen dienen; gelyk in Opſtyging en Vallende Ziekte. Zo vlug zyn deszelfs werkzaame deelen, dat alles door Deſtillatie overgaat, blyvende in de Kole geen 't allerminſte Zout.

VI. *Sinapis Pyrenaica.* Pyreneeſche.

(6) Moſterd *met geſtreepte ruuwe Haauwen en rappig uitgehoekte effene Bladen.*

(7)

(6) *Sinapis* Siliquis ſtriatis ſcabris &c. Eryſimum Dentis Leonis folio perenne Pyrenaicum. TOURNF. *Inſt.* 228.

(7) Mosterd *met ruigachtige opgeregte Haauwen, die een samengedrukte Snuit hebben; de Bladen Lierachtig Pluizig.* IV. AFDEEL XVI. HOOFDSTUK.

(8) Mosterd *met effene, byna gewrichte, uitgebreide Haauwen; de Bladen Lierachtig rappig uitgehoekt en eenigermaate ruig.* VII. *Sinapis pubescens.* Ruigachtige.

(9) Mosterd *met gebondelde Takken, de bovenste Bladen Lancetvormig effenrandig.* VIII. *Chinensis.* Chineesche.

Dus onderscheiden zig deeze vier Soorten, waar van de eerste op de Pyreneesche Bergen door TOURNEFORT is gevonden; de tweede op een Berg van 't Eiland Sicilie door ARDUINUS. Deeze beiden blyven over, de twee volgende, die Jaarlyks sterven, hebben haare Groeiplaats in China en andere deelen van Oostindie. De laatste is zeer lang van Gewas, en heeft het Loof naar de Salade gelykende. IX. *Juncea.* Biesachtige.

(10) Mosterd *met effene gelyke Haauwen; de Bladen Lierachtig langwerpig glad; de Steng ruuw.* X. *Erucoides.* Raketachtige.

(11)

(7) *Sinapis* Sil. pubescentibus erectis &c. Sinapis hirsuta, Caulibus Frutescentibus &c. ARD. *Sp.* 1. p. 21. T. 9.

(8) *Sinapis* Sil. lævibus subarticulatis patulis &c. Sin. Sil. glabris &c. ARD. *Sp.* 1. p. 23. T. 10.

(9) *Sinapis* Ramis Fasciculatis &c. *H. Ups.* 191. Sinapi Indicum maximum Lactucæ folio. HERM. *Parad.* 230. T. 230.

(10) *Sinapis* Siliquis lævibus æqualibus &c. Sinapi Hisp. pumilum album. TOURNF. *Inst.* 227. Eruca sylv. Flore albo Italica. BARR. *Ic.* 132.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

XI. *Sinapis Hispanica.* Spaansche.

(11) Mosterd *met dubbeld gevinde Bladen, de Slippen Liniaal.*

(12) Mosterd *met aangedrukte effene Haauwen; de onderste Bladen Lierachtig ruuw, de bovensten Lancetvormig; en een ruuwe Steng.*

XII. *Incana.* Gryze.

De laatste, hier opgenoemd, heeft uitermaate korte Haauwen. Het Loof der eerste gelykt naar dat der Rakette; der tweede naar de Tuinkers. Allen groeijen zy in Spanje, maar de eerste, die Raketachtig is, komt ook voor in Italie; de Gryze in Portugal en Vrankryk, zynde door VAILLANT onder de Planten, omstreeks Parys groeijende, opgetekend.

XIII. *Lævigata.* Gladbladige.

(13) Mosterd *met effene uitgebreide Haauwen; Lierachtige gladde Bladen, de bovensten Lancetvormig, en de Steng effen.*

Als een Onkruid heeft deeze, gelyk de voorigen, in Portugal en Spanje haare natuurlyke Groeiplaats. De hoogte is omtrent twee Voeten, en de Haauwen zyn uitermaate lang. Volgens

(11) *Sinapis* Fol. duplicato-pinnatis &c. Sinapi Hisp. Nasturtii folio. TOURNF. *Inst.* 227.

(12) *Sinapis* Sil. Racemo appressis lævibus &c. *Am. Acad.* IV. p. 281. Erysimum Fol. subincanis, Siliquis brevissimis. HERM. *Parad.* 115. T. 115. VAILL. *Paris.* 51.

(13) *Sinapis* Siliquis lævibus patulis &c. GOUAN *Monsp.* 334. *Am. Acad.* IV. p. 281. Erysimi varietas. HERM. *Par.* 155.

gens den Heer BURMANNUS komt deeze Soort, als ook de Witte, aan de Kaap voor. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Siliquosa.*

Een Soort van Mosterd, by Kairo groeijende, heeft FORSKAOHL, met den bynaam *Harra* naar 't Arabisch, beschreeven. Dezelve hadt ovaale uitgehoekte stekelig ruige Bladen, een gladde Steng en neerhangende Haauwen. Het Loof werdt van het Vee met Smaak gegeten en het Poeijer der Bladen, in Water, aan zwangere Vrouwen ingegeven (*).

RAPHANUS. Radys.

De Bloem heeft, in dit Geslagt, dergelyke Honig-Kliertjes als de twee voorgaande: de Haauwen zyn dik, eenigermaate gewricht en Rolrond; de Kelk is gesloten. Het bevat de vier volgende Soorten.

(1) Radys *met dikke Spilronde tweehokkige Haauwen.* I. *Raphanus sativus.* Tamme.

Tot deeze Soort behooren de *Tamme* of *Tuin-Ra-*

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 119.

(1) *Raphanus* Siliquis teretibus torosis bilocularibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 822. p. 445. *Veg.* XIII. p. 504. *Mat. Med.* 325. GORT. *Belg.* 196. *H. Cliff.* 190. R. *Lugdb.* 344 *α.* Raphanus minor oblongus. C. B. *Pin.* 96. Raph. minor purpureus. LOB. *Ic.* 201. *β.* Raph. major orbicularis rotundus. C. B. *Pin.* 96. *γ.* Raphanus niger. C. B. *Pin.* 96. Raphanus magnus. LOB. *Ic.* 201. Raph. s. Radicula sativa. DOD. *Pempt.* 676. *δ.* Raph. Chinensis annuus Oleiferus. BURM. *Fl. Ind.* 140.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Radyzen, van welken de gewoonsten langwerpig zyn en met het gedeelte van den Wortel, dat uit den Grond opstygt, paarsch, als bekend is; de anderen byna volkomen Kloot- of Knolrond; weshalve zy *Knolradyzen* genoemd worden. De Fransche naam is *Raifort* of *Radi*; de Engelsche *Radish*; de Duitsche *Rettich*, allen van den Latynschen *Raphanus* afkomstig. Een derde, die van buiten zwart is, voert den naam van *Ramenas* of *Rammelas*, zynde veel grooter en scherper dan de anderen, en van eene Peerachtige figuur. Van eene vierde, in China groeijende, die Olie uitgeeft, wordt door den Ridder gewag gemaakt.

De eigentlyke plaats der afkomst, daar zy wild groeijen, schynt niet bekend te zyn. Het Loof heeft veel overeenkomst met dat der Raapen. De Haauwen zyn omtrent een Pink dik en groot, bevattende vry groote ronde, roode Zaaden, in eene spongieuze zelfstandigheid als genesteld. Dit Zaad heeft een openende en Pisdryvende kragt, maar doet, alleen gebruikt zynde, dikwils braaken, zo BOERHAAVE aanmerkt. De Wortel is, naar den trap van scherpte, meer of minder gezond, bevorderende dikwils de Verteering en de Maag versterkende. De Radyzen kunnen tegen 't Blaauwschuit dienen, en in Slymige Borstkwaalen, inzonderheid derzelver uitgeperste Sap, dat zelfs tegen den Steen gepreezen wordt. In de Kinkhoest der Kinderen is het somtyds van dienst geweest.

De

De gewoone Radyzen worden by Pera en daar omstreeks, aan de Zwarte Zee, veel gezaaid, zo BUXBAUM aantekent, waar van dan de kleinsten, overgelaten, in 't volgende Voorjaar Steng schieten en bloeijen. Dit heeft den vermaarden TOURNEFORT, zegt hy, bedroogen, die dit Gewas aanzag voor een Soort van Mosterd, maakende daar van driederley *Vroege Konstantinopelsche Akker-Mostert, met zwart Zaad*, naar de Kleur der Bloemen, welke wit, paarsch gestreept of paarschachtig waren (*). IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosa.*

(2) Radys *met leggende Haauwen, langer dan de geheele Plant.* II. *Raphanus Caudatus.* Gestaarte.

In Final is deeze door BRAAD waargenomen in 't jaar 1764, en sedert in de Upsalsche Tuin geteeld. Zy gelykt naar de voorgaande, maar heeft de Bladen spitser, de Steng korter, paarschachtig; de Haauwen twee of drie Voeten lang, éénhokkig, en als een Slang op den Grond nederleggende. Dit is zekerlyk een zonderlinge Soort.

(3) Radys *met Spilronde, gewrichte, effene eenhokkige Haauwen.* III. *Raphanis strum.* Wilde.

(*) BUXB. *Cent.* I. p. 16. Vid. TOURNF. *Cor.* Sinapi Arvense præcox Constantinopolitanum, Semine nigro &c.

(2) *Raphanus* Siliq. decumbentibus totâ Plantâ longioribus. *Mant.* 95. LINN. *Dec.* 3. T. 10.

(3) *Raphanus* Siliquis teretibus articulatis &c. GORT. *Belg.* 196.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

In Vrankryk wordt deeze *Raifort Sauvage*, dat is Wilde Radys, genoemd en hier te Lande by de Boeren *Keyk*, zegt de Heer DE GORTER. Op de Akkers en Bouwlanden, in veele deelen van Europa, is dit Onkruid gemeen. Het heeft met de Herik of Hederik, voorgemeld, veel overeenkomst in Gewas, doch verschilt zeer door de Haauwen, die het alhier t'huis brengen. Daar komen Verscheidenheden van voor, met witte, geele of paarsche Bloemen. Het is scherp en van een sterken Reuk.

IV. *Raphanus Sibiricus.* Siberische.

(4) Radys *met Spilronde dikachtige ruige Haauwen en Liniaale Vindeelige Bladen.*

In Siberie groeit deeze, zynde een klein Plantje, dat de gestalte van Raket heeft, met de Stengetjes meestendeels naakt; de Bloemen groot en geel; de Haauwen als Koraal-Kettingen met een lange Snuit. De figuur der *Smaakelooze Alpische Cardamine*, by COLUMNA, gelykt naar dit Kruid.

De Heer FORSKAOHL heeft by de Pieramieden in Egypte, aan de kanten der Landen en op een Eilandje in 't Riet, eene Soort van Radys waargenomen, welke hy *Lierbladig* noemde. Dezelve hadt stekelige Stengetjes van een

Voet

196. GOUAN *Monsp.* 334. KRAM. *Austr.* 199. HALL. *Helv.* 555. Rapistrum Flore albo, Siliquâ articulatâ et Fl. luteo. C. B. *Pin.* 95. Rapistrum Flore albo Erucæ foliis. LOB. *Ic.* 199.

(4) *Raphanus* Sil. teretibus torulosis villosis &c. Raph. Fol. innatis Pinnis confluentibus. GMEL.

Voet hoog, aan den Wortel leggende en dan weder opſtygende. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquoſa.*

BUNIAS. Knodsvrugt.

Een afvallend, rondachtig geknot Haauwtje, met vier hoeken die ongelyk Doornachtig geſpitst zyn, maakt de Kenmerken uit van dit Geſlagt, 't welk de agt volgende Soorten bevat.

(1) Knodsvrugt *met wyd gemikte tweehoornige Haauwtjes, die van onderen gedoornd zyn.* I. *Bunias Cornuta.* Gehoornde.

In Siberie groeit deeze, een zonderling Kruid, dat het Haauwtje dwars ovaal heeft, wederzyds uitloopende in een zeer lange ſterke Doorn, zo dat het tweehoornig ſchynt, in 't midden vier regte kleine Doorntjes hebbende.

(2) Knodsvrugt *met gedoornde Bloemtrosſen.* II. *Spinoſa.* Gedoornde.

Deeze, die den naam van *Gedoornde Kool* by ALPINUS voert, groeit in de Ooſterſche Landen en in Barbarie. De Stengen heeft zy een Voet hoog, Biesachtig, de Bladen langwerpig Ey-

(1) *Bunias* Siliculis divaricato-bicornibus Baſi ſpinoſis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 823. p. 446. *Veg.* XIII. p. 504. Burſa Paſtoris Orientalis, Drabæ foliis, Siliquis cornutis. TOURNF. *Cor.* 15.

(2) *Bunias* Racemis Spinescentibus. Bunias Siliculis ovatis acutis &c. TURR. *Farſet.* 11. Brasſica Spinoſa. ALP. *Exot.* 201. T. 200. C. B. *Pin.* 111. *Prodr.* 54. Crambe Spinoſisſima Arabica. SHAW. *Afr.* 179.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Eyrond, ſtomp, en aan 't end der Takjes komen Doornen voort, aan wier zyde ongeſteelde Bloemen. Het Zaadhuisje is ſpits Hartvormig, bevattende een zeshoekig Nootje, met de twee hoeken breeder, waar in eenzaame rondachtige Zaaden. Het Loof werdt, volgens ALPINUS, in Egypte in Vleeſchnat of tot Moes gekookt, of raauw als Salade, gegeten.

III. *Bunias Erucago.* Vierhoekige.

(3) Knodsvrugt *met vierhoekige Haauwtjes, die de hoeken met twee Kammen hebben.*

Niet minder byzonder is dit Kruid, dat op vogtige Velden by Montpellier voortkomt, wegens zyne vierhoekige puntige Haauwtjes. Het ſchiet drie of vier Stengen, van een Voet en ſomtyds een Elle lang, die rond en ruuw zyn, zo wel als de Wortelbladen, welke naar die van 't Havikskruid gelyken, maar de Stengbladen zyn weinig uitgehoekt. Het heeft geele vyfbladige Bloemen, 't welk iets aanmerkelyks is in deeze Klasſe (*). Men noemt het in 't Franſch la *Masſe au Bedeau*, dat is de Pedels-Knods, wegens de aartige figuur der Zaadhuisjes.

(4)

(3) *Bunias* Siliculis tetragonis, angulis bicriſtatis. GOUAN *Monsp.* 335. Bunias. *H. Cliff.* 340. R. *Lugdb.* 344. Eruca Monspeliaca. C. B. *Pin.* 99. *Prodr.* 41. T. 41. Erucago. TOURNF. *Inſt.* 232. T. 103.

(*) CASPAR BAUHINUS zegt zulks en beeldt het zodanig af; doch TOURNEFORT ſchryft 'er vierbladige Bloemen aan toe.

(4) Knodsvrugt *met Eyronde bultige Wrattige Haauwtjes.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. IV. *Bunias Orientalis.* Oosterſche.

Een blyvende Wortel heeft deeze, die in de Upſalſche Akademie-Tuin een Plant was van eens Mans hoogte, doch te Montpellier, volgens GOUAN, maar een Voet hoog groeide. TOURNEFORT heeftze in de Levant gevonden en geeft 'er Bladen als van de Paardebloemen aan. In de voorgaande zyn zy voorwaards; hier agterwaards uitgehoekt. De Haauwtjes zyn Klootrondachtig met een kromme Punt, aan de ééne zyde Buikiger en de geheele Plant is ſcherp van Smaak. De Groeiplaats wordt door LINNÆUS in Rusland geſteld; doch het is 'er door den Heer DE GORTER, zo 't ſchynt, niet gevonden.

Van deeze Soort my geene Afbeelding voorgekomen zynde, heb ik die van een Blad en een Takje met de Zaadhuisjes en Bloemen, daar toe, uit myne Verzameling ontleend. Zie *Fig.* 2, op PLAAT LX, hier voor. Het Zaadhuisje zelf is, om de Wrattigheid te toonen, aanmerkelyk vergroot by Letter A voorgeſteld.

Dat Kruid in Arabie groeijende, 't welk FORSKAOHL *Bunias Orientalis* tytelt, een Heeſtertje zyn.

(4) *Bunias* Siliculis ovatis gibbis Verrucoſis. GOUAN *Monsp.* 335. Bun. Fol. retrorſum ſinuatis. *H. Ups.* 186. Crambe fol. pinnato-haſtatis. R. *Lugdb.* 330. Cr. Or. Dentis Leonis folio, Erucaginis facie. TOURNF. *Cor.* 14.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. zynde met Eyronde Bladen en getroste Bloemen, schynt hier van te verschillen. Het werdt van de Banjaanen tot Spyze gebruikt.

V. *Bunias Cakile.* Europische.

(5) Knodsvrugt *met Eyronde effene tweesnydige Haauwtjes.*

Deeze, die aan den Zeekant van Holland, by Santvoort en elders; ook buiten Stavoren in Friesland, en verder aan de Kusten van Europa, als ook van Afrika en Amerika, ja zelfs van Ysland, op veele plaatsen voorkomt, wordt deswegen *Zee-Raket*, in 't Fransch *Roquette de Mer* geheten. Zy heeft, naamelyk het Loof van Rakette, en wordt gehouden voor het *Cakile* van SERAPION; des TOURNEFORT 'er ook dien naam aan geeft. De Bladen zyn uitgesneeden, dik en Vleezig; de Bloemen paarschachtig rood; van grootte en figuur als die der Stekraapen; de Zaadhuisjes naar een Piekyzer gelykende, uit twee deelen bestaande, ieder met ééne holligheid en één Zaad. Somtyds zyn dezelven vierhoekig, van onderen getand, zo GOUAN aantekent. Behalve de Breedbladige vindt men 'er Verscheidenheden van, met Lini-

(5) *Bunias* Siliculis ovatis lævibus ancipitibus. GOUAN *Monsp.* 335. GORT. *Belg.* 197. Crambe Fol. Succulentis Linearibus &c. SAUV. *Monsp.* 280. Raphanus Siliq. ovatis angul. monospermis. *Fl. Suec.* 569. GRON. *Virg.* 98. *H. Cliff.* 340. R. *Lugdb.* 344. Eruca maritima Italica &c. C. B. *Pin.* 99. Cakile mar. Fructu Hastæformi. TOURNF. *Cor.* 49. T. 483. Cakile Serapionis. LOB. *Ic.* 223.

riaal Vindeelige en met Lancetvormige ingesneedene Bladen. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(6) Knodsvrugt *met gewrichte, tweesnydige, van boven rondachtige Haauwtjes; de Bladen gevind met omgeboogen hoeken.* VI. *Bunias Myagroides.* Siberische.

(7) Knodsvrugt *met vierhoekige overal Wrattig gedoornde Haauwtjes, de Bladen rappig uitgehoekt.* VII. *Ægyptiaca.* Egyptische.

(8) Knodsvrugt *met stekelige Haauwtjes, gevinde Bladen, de Blaadjes eenigermaate getand.* VIII. *Balearica.* Balearische.

Dus onderscheiden zig deeze drie Soorten genoegzaam, waar van de eerste in Siberie, de tweede in Egypte, de derde op de Balearische Eilanden groeit. Allen zyn het Jaarlykse of Zaay-Gewassen. De Steng wordt in de twee laatsten een Voet, in de eerste, die veel naar 't Myagrum gelykt, twee Voeten hoog gezegd te zyn. Deeze heeft de Bloemen paarschachtig, de twee anderen geel.

ISATIS. Weede.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, een Lan-

(6) *Bunias* Siliculis biarticulatis ancipitibus &c. *Mant.* 96.

(7) *Bunias* Siliculis tetragonis, undique Verrucoso-muricatis &c. *Syst. Nat.* XII. App. p. 231. *Act. Petrop.* XII. p. 509. T. 11.

(8) *Bunias* Siliculis hispidis, Fol. pinnatis &c. *Mant.* 429.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Lancetvormig eenhokkig eenzaadig Haauwtje, dat afvalt, en twee Schuitachtige Klepjes heeft. Behalve het gewoone Kruid van dien naam bevat het, by den Ridder, nog drie andere Soorten.

I. *Isatis tinctoria.* Gemeene.

(1) Weede *met de Wortelbladen gekarteld, de Stengbladen Pylvormig, de Haauwtjes langwerpig.*

Dit Kruid noemt men gemeenlyk *Weede* of *Verfweede*, om dat het tot blaauw verwen gebruikt wordt. Ten dien einde zaait men het in Akkers, doch het komt ook op veele plaatsen in ons Wereldsdeel, niet alleen aan de Zeekusten, maar zelfs binnenslands, voor. Dus tekent KRAMER aan, dat het in Oostenryk op Gebergte en op Akkers tusschen 't Koorn groeit. Ook valt het overvloedig aan den Ryn. TOURNEFORT heeft het omstreeks Parys gevonden, en tekent aan, dat het niet dan door de kweeking verschille van de Zaay-Weede, die wat breeder is van Blad. Anderen hebben bevonden, dat het geenszins de zelfde Plant zy. In 't Fransch noemt men het *Pastel*, in 't Engelsch *Waade* of *Wodde*, in 't Hoogduitsch *Weidt*, in 't Spaansch *Guado*. Men heeft 'er, in 't Latyn, ook den naam van *Glastum* aan gegeven.

Het

(1) *Isatis* Fol. Radicalibus crenatis &c. GOUAN *Monsp.* 335. *Fl. Suec.* 543, 614. TOURNF. *Par.* 342. KRAM. *Austr.* 200. *H. Cliff.* 341. R. *Lugdb.* 330. Isatis sylv. s. angustifolia. C. B. *Pin.* 113. Isatis sylv. DOD. *Pempt.* 79. LOB. *Ic.* 352. β. Isatis sativa s. latifolia. C. B. *Pin.* 113.

Het heeft een opstaande Takkige Steng, van drie of vier Voeten hoogte, met Zeegroene Bladen als gezegd is, die byna driehoekig zyn, aan de Steng geoord; komende de Bloemen Kroontjeswyze voort. De Haauwtjes, naar Vogeltongetjes gelykende, hangen als aan Draadjes zeer los en worden door den Wind ligt afgerukt, die dezelven dan, door de ligtheid, her- en derwaards voert. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD. STUK. *Siliculosæ.*

In de Zuidelyke deelen van Vrankryk werdt de Weede van ouds in menigte gezaaid en van daar, tot groot voordeel der Ingezetenen, in de Noordelyke en middeldeelen van Europa ter Verwery vertierd. Het groene Kruid wordt by Thoulouze *Guede* geheten, zegt LOBEL, doch gedroogd, gerot, gemalen en in zeer groote hoopen vergaard zynde, tot verzending, *Pastel* genoemd, om dat men het tot Koekjes maakt. In Duitschland en in de Nederlanden, inzonderheid by Ryssel in Vlaanderen, heeft men het ook overvloedig geteeld. Het lange kooken en de ongemeene bereiding die 'er noodig is, om de blaauwe Kleur uit dit Kruid te krygen, heeft hetzelve, na de ontdekking der Indigo, in onbruik gebragt. Egter is het nog de beste grondslag van zwart, blaauw en andere Kleuren op het Laken, dat men dan *dubbeld Staal geblaauwd* noemt. Het Kruid bevat zeer veel vlug Zout, volgens WEDELIUS, die de manier van bereiding tot Verwstoffe omstandig beschryft. By 't kooken geeft het eerst veel Stank, vervolgens

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

een aangenaamen Roozen-Reuk. Zekere CROLACH heeft 'er een geheel Werkje over opgesteld. In de Geneeskunde wordt het van sommigen tegen de Geelzugt en Verstoppingen aangepreezen. Geprepareerd is het uitwendig Samentrekkende, zuiverende en Wondheelende.

II. *Isatis Lusitanica.* Portugeesche.

(2) Weede *met de Wortelbladen gekarteld, de Stengbladen Pylvormig, de Bloemsteeltjes eenigermaate Wollig.*

In Spanje en de Levant groeit deeze, die van de voorgaande naauwlyks verschilt, maar een Jaarlyksch Gewas is en kleiner, zegt LINNÆUS. Volgens BUXBAUM, die ze aan de Oevers van de Zwarte Zee, niet ver van den Bosphorus, hadt gevonden, was het een groote Plant, geheel grys, met Zaadhuisjes als de gewoone.

III. *Armena.* Armenische.

(3) Weede *met effenrandige Hartvormige aan den voet stompe Bladen; de Haauwtjes Hartvormig.*

Een geheel ander Kruid is deeze, door den gezegden Autheur op drooge Velden van Arme-

(2) *Isatis* Fol. Rad. crenatis &c. Isatis sylv. minor Lusitanica. HERM. *Lugdb.* 678. Isatis Orientalis maxima canescens. TOURNF. *Cor.* 14. BUXB. *Cent.* I. p. 4. T. 5.

(3) *Isatis* Fol. integerrimis Cordatis &c. Isat. Arm. Fol. Brassicæ perfoliatæ &c. TOURNF. *Cor.* 14. BUXB. *Cent.* I. p. 3. T. 4.

menie, aan de kanten van Beekjes, gevonden. Zy groeit maar een Voet hoog. IV. AFDEEL XVI. HOOFD-STUK.

(4) Weede *met alle de Bladen getand.* IV. *Isatis Ægyptia.* Egyptische.

Niets anders wordt van deeze gemeld, dan dat zy in Egypte groeit, alwaar de Heer FORSKAOHL, onder dien naam, een Kruid beschreef, dat Vleezige, langwerpige, gesteelde, Tandswys' uitgehoekte Bladen hadt, en leggende Stengen. De Bloemen waren bleek Violet, de Haauwtjes platachtig Elsvormig. Het groeide by Alexandrie in 't Voorjaar. Een andere Soort van Weede, die de Bladen Vleezig, gevind en eenigermaate getand hadt, kwam hem voor, omstreeks Alexandrie en in Natolie (†).

CRAMBE. Zee-Kool.

De vier langste Meeldraadjes hebben in dit Geslagt aan den top twee punten, waar van de eene een Meelknopje draagt, en de Vrugt is een drooge, ronde, afvallende Bezie. Het bevat de drie volgende Soorten.

(1) Zee-Kool *met de Bladen en Steng glad.* I. *Crambe maritima.* Noordsche.

Dee-

(4) *Isatis* Fol. omnibus dentatis.]

(†) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 121.

(1) *Crambe* Foliis Cauleque glabris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 825. p. 446. *Veg.* XIII. p. 505. *Fl. Suec.* 570, 615. OED. *Dan.* 316. WEIG. *Pom.* 124. GOUAN *Monsp.* 336. Crambe Fol. Cord. crispis Carnosis. *H. Cliff.* 340. R. *Lugdb.* 329.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

Deeze, die gewoonlyk *Zee-Kool* of *Strand-Kool* genoemd wordt, groeit aan de Kusten van Sweeden en Pommeren op eenige plaatſen. Zy is zeer gemeen op de Zandige Zee-Oevers der Noordelyke deelen van Vrankryk en Vlaanderen; als ook op die van Groot Brittannie, inzonderheid by 't Eiland Thanet en Colcheſter, alwaar men ze in 't Voorjaar als Moes eet, verkiezende die zelfs boven de gezaaide Kool. Zy verſchilt grootelyks van de Soutenelle of Zee-Winde, die men *Chou de Mer* in Vrankryk noemt *; als mede van de Boomachtige Kool †, beiden ook op die plaatſen groeijende.

* Zie VII. STUK, bl. 562.
† Bladz. 719. hier voor.

't Is een Kruid, dat naar Krul Kool gelykt, hebbende groote dikke groene Bladen, hier en daar als Vinswyze uitgehoekt en geplooid, ongevaar een Elle hoog. Uit het midden komen twee of drie Stengetjes, getopt met yle Bloemtuiltjes, waar op korte dikke ronde Haauwtjes volgen, die ieder maar één Zaad bevatten.

II. *Crambe Orientalis.* Levantſche.

(2) Zee-Kool *met ruuwe Bladen en eene gladde Steng.*

Dit Kruid, in de Levant gevonden, hadt TOURNEFORT tot het Geſlagt van *Rapiſtrum*, dat

329. Crambe maritima Braſsicæ folio. TOURNF. *Inſt.* 211. T. 100. Braſſ. maritima monoſpermos. C. B. *Pin.* 112. LOB. *Ic.* 245.

(2) *Crambe* Foliis ſcabris Caule glabro. Crambe Fol. & Foliolis alternatim pinnatifidis. R. *Lugdb.* 330. Rapiſtrum Orientale Acanthi folio. TOURNF. *Cor.* 14.

dat een dergelyk Zaadhuisje heeft, t'huis gebragt. De Bladen zyn als die van *Acanthus* en zeer groot, de Bloemen, gelyk in de voorgaande, wit. IV. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

(3) Zee-Kool *met de Bladen en Steng, beiden, ruuw.* III. *Crambe Hispanica.* Spaansche.

Volgens MORISON verheft zig de Steng van dit Kruid tot twee Ellen en hooger: volgens GOUAN naauwlyks een Voet hoog. Het heeft doorgaans Bladen als de Radys, doch verandert met Lierachtige Bladen, het end Hartvormig en grooter hebbende; de Bladsteelen zo lang als de Bladen en hoekig. De bovenste Bladen zyn zeer kort gesteeld, de Bloemen geel.

CLEOME. Hederik.

Deeze Grieksche benaaming is weleer gebruikt om dat Onkruid, 't welk ik *Steen-Raket* genoemd heb, te betekenen. De Duitschers hebben aan dit Geslagt den naam gegeven van *Pillenbloem*; om dat 'er drie Honigkliertjes, in ieder hoek van den Kelk, op één naa, één, in plaats hebben; doch dit zeer oneigen zynde, dewyl men dergelyke Kliertjes ook in de Bloemen

(3) *Crambe* Foliis Cauleque scabris. *H. Ups.* 193. Crambe Fol. subcord. crenatis scabris. *H. Cliff.* 340. R. *Lugdb.* 329. Rapistrum maximum rotundifolium monospermum. TOURNF. *Inst.* 211. CORN. *Canad.* 147. T. 148. MORIS. *Hist.* II. p. 266. S. 3. T. 13. f. 1. BARR. *Icon.* 387.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.*

men van de Kool, Raapen, Radyzen en Mosterd, vindt, zo heb ik 'er den naam die aan zeker Onkruid, thans onder de Mosterd betrokken, is gegeven geweest, op toegepast. Het heeft alle de Bloemblaadjes opstygende, zegt de Ridder, en het Zaadhuisje is eene eenhokkige tweekleppige Haauw, anders veel naar die van de Mosterd gelykende: weshalve TOURNEFORT het *Sinapistrum* getyteld hadt. 't Getal der Meeldraadjes is wel meest zes, zo als tot deeze Klasse behoort, doch ook meer of minder, gelyk wy zien zullen.

Hier in komen voor agttien, meestendeels uitheemsche Soorten, als volgt.

I. *Cleome Fruticosa.* Heesterige.

(1) Hederik *met Manwyvige viermannige Bloemen, enkelde Bladen en eene Heesterige Steng.*

Van deeze Oostindische Plant geeft de Heer N. L. BURMANNUS de Afbeelding, strookende met de beschryving van den Ridder, die zegt, dat zy een Heesterige Takkige Steng heeft, met langwerpig ovaale gladde Bladen, en Trossen aan 't end, van vierbladige Kelken en Bloemen, zynde het Vrugtbeginzel met een zeer lang Voetje voorzien, op welks midden zig vier Meeldraadjes geplaatst bevinden. Het draagt langwerpige Haauwen.

(2)

(1) *Cleome* Floribus gynandris tetrandris &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 140. T. 46. f. 3.

(2) Hederik *met Manwyvige Bloemen, zeven Blaadjes of minder by één-, en een gedoornde Steng.*

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(3) Hederik *met Manwyvige Bloemen, vyfvoudige Bladen en een ongedoornde Steng.*

II. *Cleome heptaphylla.* Zevenbladige.

III. *Pentaphylla.* Vyfbladige.

't Getal der Bladen op een Steel onderscheidt deeze niet alleen, maar ook de Doornen, welken de laatste niet heeft. Beiden komen zy zo wel in Oost- als in Westindie voor, en zyn, gelyk de volgende, Jaarlykse Planten. In Egypte hadt ook VESLINGIUS de Vyfbladige waargenomen, die hy *Wilde Egyptische Lupinen* tytelt. ALPINUS hadtze, beter, Haauwdraagend Vyfblad geheten. Het schynt die te zyn, welke FORSKAOHL *Gevingerde Cleome* noemt, met de onderste Bladen vyf-, de bovensten drievoudig; dat weezentlyk plaats heeft in dit Kruid. Voorts is hetzelve zonderling, wegens de Bloemen, wier Rolrondachtig Vrugtbeginzel,

(2) *Cleome* Flor. gynandris, Fol. subseptenatis Caule aculeato. BURM. *Fl. Ind.* p. 141. Sinapistrum Ind. Spinosum, Fol. 5, 6, 7. numero incertis. BURM. *Zeyl.* 215.

(3) *Cleome* Flor. gynandris, Fol. quinatis, Caule inermi. JACQ. *Hort.* T. 24. BURM. *Fl. Ind.* p. 141. Cleome Flor. gynandris Fol. digitatis. *H. Cliff.* 341. R. *Lugdb.* 339. GOUAN *Monsp.* 337. Sinapistrum Indicum pentaphyllum. HERM. *Lugdb.* 564. SLOAN. *Jam.* 80. Quinquefolium Lupini folio. C. B. *Pin.* 326. Lupinus Ægyptius sylvestris. VESLING. in ALPIN. p. 209. Caara-Vela. *Hort. Mal.* IX. p. 43. T. 24.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. zel, met zes Meeldraadjes, vier langer, twee korter, omringd, ver boven de Bloemblaadjes, die uit de bovenzyde van het Steeltje voortkomen, verheven is. Dat Vrugtbeginzel, allengs aangroeijende, wordt een rond dun Haauwtje, aan beide enden ſpits, 't welk kleine ronde Zaadjes inhoudt.

IV. *Cleome triphylla.* Driebladige.

(4) Hederik *met Manwyvige Bloemen, drievoudige Bladen en ongedoornde Stengen.*

De driebladigheid onderſcheidt deeze, die ook in de Indiën valt en met de twee voorgaanden zeer naby vermaagſchapt is, inzonderheid wat de Vrugtmaaking betreft. Voorts komen deeze drie Soorten daar in overeen, dat haar Zaad, in ſcherpheid van Smaak, Reuk en Kragt, weinig van 't Moſterd-Zaad verſchille.

V. *Polygama.* Meerwyvige.

(5) Hederik *met de bovenſte Bloemen viermannig onvrugtbaar en drie ongeſteelde Blaadjes, die aan den rand eenigermaate gedoornd zyn.*

Deeze Westindiſche verſchilt wederom weinig, dan doordien de onderſte Bloemen alleenlyk

(4) *Cleome* Flor. gynandris, Fol. ternatis &c. Sinapiſtrum Ind. triphyllum Flore carneo. HERM. *Lugdb.* 564. T. 565. RAJ. *Suppl.* 421. BURM. *Fl. Ind.* p. 141.

(5) *Cleome* Flor. ſuperior. tetrandris maſculis &c. Cleome erectum triphyllum. BROWN. *Jam.* 272. Sinapiſtrum Indicum triphyllum, Fl. Carneo, non ſpinoſum. SLOAN. *Jam.* 80. *Hiſt.* I. p. 194. T. 124. f. 1.

lyk vrugtbaar zyn, de overigen veel kleiner, zonder Styl of Stempel. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(6) Hederik *met twintig- en viermannige Bloemen en vyfvoudige Bladen.* VI. *Cleome icosandra.* Twintigmannige.

(7) Hederik *met twaalfmannige Bloemen en vyf- of drievoudige Bladen.* VII. *Viscosa.* Lymerige.

(8) Hederik *met twaalfmannige Bloemen en drievoudige Bladen.* VIII. *Dodecandra.* Twaalfmannige.

Deeze drie, ook allen Oostindische, komen wederom meer of minder overeen. De laatste heeft de Steng, zo wel als de Haauwen, lymerig ruig; de Bladen altemaal drievoudig, ovaalachtig, effen, het middelste grootst; de bovenste Bloemen byna Mannelyk; den Kelk paarschtig; de Bloemblaadjes wit, uitgerand: van tien tot veertien Meeldraadjes: de Haauwen ongesteeld, opstaande, Spoelvormig, eenigermaate opgeblazen.

Vol-

(6) *Cleome* Flor. icosi-tetrandris, Fol. quinatis. *Fl. Zeyl.* 240. Sinapistrum Zeylan. pentaph. viscosum, Flore flavo. BURM. *Zeyl.* 215. T. 99. BURM. *Fl. Ind.* p. 141. ut etiam sequentes.

(7) *Cleome* Flor. dodecandris, Fol. quinatis ternatisque. *Fl. Zeyl.* 241. Sinapistrum Zeyl. triph. & pentaphyllum &c. MART. *Cent.* 25. T. 25. Aria-veela. *Hort. Mal.* IX. p. 41. T. 23.

(8) *Cleome* Flor. dodecandris, Fol. ternatis. *Fl. Zeyl.* 242. HALL. *Goett.* 257. Sinapistrum triph. pumilum glabrum &c. BURM. *Zeyl.* 216. T. 100. f. 1. SLOAN. *Jam.* 80. *Hist.* I. p. 194. T. 124. f. 1, bona.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haauwdraagende.* PL. LX. *Fig.* 3.

Volgens deeze beschryving kan hier het *driebladige kleine gladde Sinapistrum, met een paarsch Blommetje en eene Vliezige Haauw*, dat de Hoogleeraar J. BURMANNUS, onder de Ceylonsche Planten, afgebeeld heeft en beschreeven, geenszins behooren. Het gene door den Ridder uit SLOANE hier betrokken wordt, is even 't zelfde als het aangehaalde op de Vyfde Soort. 't Getal der Meeldraadjes maakt het myne, van Java onder den naam van *Mamam* ontvangen, dat in *Fig.* 3, op Plaat LX. is afgebeeld, nader overeenkomstig. Hetzelve is over 't geheel Lymerig ruig. De Blaadjes en Haauwen zyn, gelyk men in de Afbeelding ziet en de laatsten wel degelyk gesteeld. De Bloemen bestaan uit vier Blaadjes, aan 't end stomp, in een Kelk van vier spitse Blaadjes vervat. De Styl is Spilrond en geknopt, omringd van de gezegde Meeldraadjes, gelyk dit alles in de vergroote Bloem, by B, zig duidelyk openbaart.

IX. *Cleome Gigantea.* Reusachtige.

(9) Hederik *met zesmannige Bloemen, zevenvoudige Bladen en ongedoornde Stengen.*

Te Caijenne in Zuid-Amerika groeit deeze, die een Reus is in dit Geslagt. Zy wordt door den Heer JACQUIN, van wien zy alleen is afgebeeld, dus beschreeven. „ De regte, Heesterige, overblyvende Steng, gaat binnen „ twee

(9) *Cleome* Flor. hexandris, Fol. septenatis &c. *Mant.* 430. JACQ. *Obs.* IV. p. 1. T. 76.

„ twee of drie Jaaren, in onze Winterhuizen, IV.
„ eens Mans langte te boven, en ik hebze, AFDEEL.
„ in 't vierde of vyfde Jaar, twaalf Voeten XVI.
„ hoogte zien bereiken. In weinige, door Lid- HOOFD-
„ tekens der afgevallene Bladen oneffene Tak- STUK.
„ ken, breidt zy zig uit en is geheel Lymerig *Siliquosæ.*
„ ruig, stinkende zeer. De gevingerde Bladen,
„ aan de jonge Takken, hebben altoos zeven,
„ inwaards Lancetvormige, gespitste Blaadjes.
„ Aan 't end der Takken komen zeer yle Tros-
„ sen, somtyds een Voet en ook wel eens zo
„ lang. De Bloemen zyn lang gesteeld en van
„ de mede-Soorten, my bekend, verschillen-
„ de. Zy hebben groene, rimpelige, langwerpi-
„ ge stompe Blaadjes, die van boven hol zyn
„ en regtopstaan, vormende als een eenbladige
„ Bloem, door hunne naauwe samenluiking, en
„ zes Meeldraadjes, van gelyke langte. De
„ Haauwen zyn rond en dik, bevattende zwart-
„ achtig Zaad."

De Vrugtmaakende deelen zyn door LINNÆUS dus voorgesteld. „ De Kelk uitgebreid
„ met Liniaale Slippen, Lymerig ruig: vier
„ langwerpige, opstygende, samenluikende
„ Bloemblaadjes: de Meeldraadjes langer, neer-
„ geboogen, gelyk, in den Stoel ingeplant: de
„ Meelknopjes Elsvormig: het Vrugtbeginzel
„ langwerpig, op een Voetje zo lang als de
„ Meeldraadjes: de Stempel niet blykbaar. 't
„ Gewas is brandend heet van Smaak en heeft
„ een vergiftigen Reuk."

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

X. *Cleome aculeata.* Stekelige

(10) Hederik *met zesmann. Bloemen, driev. effenrandige Bladen en Doornachtige Stoppeltjes.*

In Amerika is de Groeiplaats van deeze, die de Bladen drievoudig, lang gesteeld, maar by de Bloemen enkeld heeft, welke eenzaam zyn, gesteeld en klein.

XI. *Spinosa.* Gedoornde.

(11) Hederik *met zesmann. Bloemen; zeven- en vyfvoudige Bladen; de Steng gedoornd.*

XII. *Serrata.* Zaagtandige.

(12) Hederik *met zesmann. Bloemen en drievoudige Bladen; de Blaadjes Liniaal-Lancetvormig Zaagtandig.*

Deeze beiden nam de Heer JACQUIN in de Westindiën waar: de eerste, die een Heester was van vier of vyf Voeten hoog, geheel Lymerig en stinkende, op Jamaika; de andere, een Jaarlyks Kruid van twee Voeten, by Carthagena.

XIII. *Ornithopodioides.* Vogelpootige.

(13) Hederik *met zesmann. Bloemen en driev. Bladen; de Blaadjes Ovaal-Lancetvormig.*

Om-

(10) *Cleome* Flor. hex. Fol. tern. integerrimis, Stipulis Spinescentibus. *Syst. Nat.* XII. App. Tom. 3. p. 232.

(11) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. septenatis, quinatisque, Caule spinoso. MILL. *Dict.* N. 7. JACQ. *Amer. Hist.* 190. Tarenaya. MARCGR. *Bras.* 33. T. 34.

(12) *Cleome* Flor. hexandris, Fol. ternatis, Fol. Lineari-Lanceolatis serratis. JACQ. *Amer. Hist.* 190.

(13) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. ternatis, Foliolis Ovali-Lanceolatis. GOUAN *Monsp.* 331. *H. Cliff.* 341. R. *Lugdb.* 340.

Omstreeks Pera, by Konstantinopolen, kwam BUXBAUM deeze voor, een zeer Takkig Plantje, dat in de Herfst uit den Grond gerukt door den Wind langs de Velden voortgedreeven wordt. Het heeft een Bokkigen Reuk. De Bloemen zyn geel, de Bloemsteeltjes van langte als de Bladsteelen; de bovenste Bladen ongesteeld. IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Siliquosæ.*

(14) Hederik *met zesmann. Bloemen, driev. en enkelde Bladen; de Blaadjes Lancetvormig Liniaal effenrandig.* XIV. *Cleome Violacea.* Violette.

Deeze Soort, wegens de Kleur der Bloemen gebynaamd, is uit Portugal afkomstig. De gestalte wordt zeer wel uitgedrukt in de aangehaalde Afbeelding van BARRELIER, naar 't gene uit vergelyking met de Takjes, die ik daar van heb, blykt: des ik niet begryp, waarom die van de Haauwdraagende Klaver met geele Bloemen, by hem, beter zou zyn. Dezelve drukt zekerlyk de figuur der Blaadjes zo wel niet uit.

(15) Hederik *met zesmann. Bloemen, drievou-* XV. *Arabica.* Arabische.

340. N. 4. Sinapistrum Or. triphyllum Ornithopodii Siliquis. TOURNF. *Inst.* 231. DILL. *Elth.* 359. T. 266. f. 345. BUXB. *Cent.* I. p. 6. T. 9. f. 2.

(14) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. ternatis solitariisque &c. *H. Cliff.* 341. R. *Lugdb.* 340. N. 3. Trif. Siliquosum Fl. violaceo, Lusitanicum. BARR. *Ic.* 866. *β.* Sin. peregr. alt. Flore luteo. *Id.* 865.

(15) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. ternatis Lanceolatis &c. LINN.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

youdige stomp-Lancetvormige Bladen; de Haauwen Spoelvormig Lymerig ruuw.

Haauwdraagende. Dat Kruidje, welk HASSELQUIST in Arabie vondt, met Zabelachtige Haauwen en rondachtig Eyronde Bladen, schynt aanmerkelyk te verschillen van dat van SHAW, in Afrika waargenomen, het welke smalle Blaadjes hadt en ruuw was op 't aantasten; het andere Lymerig ruig, twee Voeten hoog, met ongesteelde Bladen, die by de Bloemen enkeld; de Bloemblaadjes geel, paarschachtig getipt: de Haauwen knikkende, eenigermaate doorschynende: de Zaaden ruig, volgens de Waarneeming van den Ridder.

Cleome angustifolia. Smalbladige. In Arabie vondt FORSKAOHL een Soort van dit Geslagt, die hy *Smalbladig* noemt, als hebbende de Blaadjes, der gevingerde Bladen, naauwlyks breeder dan de Bladsteelen, glad en dikachtig, een Duim lang: de Bloemblaadjes geel en om laag Violet: de Meeldraadjes zes in getal, allengs verkortende en overend staande: de Haauwen twee Duim lang en Elsvormig. Zodanig is de figuur der Haauwen van de Violette Hederik: des het blykt, dat 'er nog meer veranderingen plaats hebben in dit Geslagt.

(16)

LINN. *Dec.* III. T. 8. Fol. simpl. subrotundo-ovatis, Siliquis Gladiatis. *Am. Acad.* IV. p. 281. Sinapistrum trifoliatum angustifolium asperum Siliquâ latiore. SHAW. *Afr.* 557. *Ic.*

(16) Hederik *met zesmann. Bloemen en enkelde ongesteelde Liniaal - Lancetvormige Bladen; de Steng gehoekt.* IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Deeze Kaapse, die ook in Indie groeit, volgens LINNÆUS, heeft een enkelde gestrekte Steng; Bladen als van Brem, die glad zyn, en eene Tuil van Bloemen, byna als in het Wederik. XVI. *Cleome Capensis.* Kaapse.

(17) Hederik *met zesmann. Bloemen en enkelde gesteelde Eyrond - Lancetvormige Bladen.* XVII. *Monophylla.* Eenbladige.

Deeze Oostindische, waar van de Heer J. BURMANNUS de Afbeelding gegeven heeft, is aanmerkelyk wegens de Goudgeele kleur der Bloemen en scherpheid van het Zaad, byna als Mosterd. Hier zoude het Indische vierbladige Haauwkruid van RAY, met lange smalle Haauwen; als ook het Indische Sinapistrum van HERMANNUS, met Zuuringbladen, te betrekken zyn.

(18)

(16) *Cleome* Flor. hexandris, Fol. simpl. sessilibus, Lin. Lanceolatis, Caule angulato. BURM. *Fl. Cap. Prodr.* p. 18.

(17) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. simpl. ovato - lanceolatis petiolatis. *Fl. Zeyl.* 243. Sinapistr. Zeyl. viscosum Folio solitario. BURM. *Zeyl.* 217. T. 100. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 142. Tsieru - veela. *Hort. Mal.* IX. p. 63. T. 34.

IV. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

(18) Hederik *met zesmann. Bloemen, enkelde Lancetvormige gesteelde Bladen en leggende Stengen.*

XVIII. *Cleome procumbens.* Leggende.

Op de Velden van 't Eiland St. Domingo kwam den Heer JACQUIN deeze voor, een Plant, die uit een Spoelvormigen Wortel veele Kruidige, Takkige gladde Stengen, geheel in 't ronde op den Grond leggende, voortbragt, met Lancetvormige spitse gladde Blaadjes, ruim een half Duim lang. Uit de Oxelen kwamen eenbloemige Steeltjes, met kleine geele Bloempjes, verschillende van die der andere Soorten.

(18) *Cleome* Flor. hexandr. Fol. simpl. Lanceol. petiolatis, Caul. procumbentibus. JACQ. *Amer. Hist.* 189. T. 120.

De PLAATEN zyn dus ingevoegd.

PLAAT LIII.	tegenover	Bladz.	33
..... LIV.	———	———	139
..... LV.	———	———	191
..... LVI.	———	———	281
..... LVII.	———	———	365
..... LVIII.	———	———	539
..... LIX.	———	———	575
..... LX.	———	———	611